

**“ความจริง” และการปฏิบัติต่อ “ความจริง” ของรัฐและประชาชน
ภายใต้วัฒนธรรม “มือที่สาม”
(พ.ศ. ๒๕๐๐ - ปัจจุบัน)**

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

**สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ฝ่ายสนับสนุนการวิจัยด้านความสัมพันธ์ข้ามชาติและทางเลือกในการพัฒนา**

ร่างรายงานผลการวิจัย

เรื่อง

“ความจริง” และการปฏิบัติต่อ “ความจริง” ของรัฐและประชาชน

ภายใต้วัฒนธรรม “มือที่สาม”

(พ.ศ. ๒๕๐๐ - ปัจจุบัน)

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ฝ่ายสนับสนุนการวิจัยด้านความสัมพันธ์ข้ามชาติและทางเลือกในการพัฒนา

(โปรดอย่าอ้างอิงก่อนได้รับอนุญาต)

บทคัดย่อ

การกล่าวอ้าง “มือที่สาม” เป็นผู้อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาล มิใช่เพียงแค่กลวิธีทางการเมืองปรกติธรรมดาเท่านั้น หากแต่มีรากฐานวัฒนธรรมทางความคิดของไทยที่เน้นระบบความสัมพันธ์ที่ราบรื่นระหว่างรัฐกับประชาชน ซึ่งความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากเกิดความขัดแย้งขึ้นก็หมายความว่า “มือที่สาม” เป็นผู้ยุยงให้เกิดขึ้น จึงกลายเป็น “ความจริง” ที่รัฐสามารถนำมาอธิบายความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนได้

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมือง ชนชั้นนำสามารถจะเปลี่ยนป้ายของผู้ที่เป็น “มือที่สาม” เป็นระยะๆ จากนักศึกษาหัวรุนแรง มาสู่คอมมิวนิสต์ และในปัจจุบันได้แก่นักพัฒนาเอกชนและผู้ที่อยู่ฝ่ายตรงกันข้ามกับรัฐบาล หรือในบางกรณีก็เป็นเพียงการอ้าง “มือที่สาม” ที่ไม่มีตัวตนเพื่อให้การประนีประนอมเป็นไปได้ง่ายมากขึ้นเท่านั้น “มือที่สาม” จึงเป็นวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการรักษาและจัดสรรอำนาจของชนชั้นนำ

กลุ่มประชาชนที่ขัดแย้งกับรัฐและถูกรัฐทำให้สังคมเข้าใจว่ามี “มือที่สาม” ยุยงอยู่เบื้องหลัง ในระยะแรกๆ ไม่สามารถทำอะไรตอบโต้รัฐได้ นอกจากอาศัยการอ้าง “ความจริง” อีกชุดหนึ่ง ว่าตนเคลื่อนไหวเพราะได้รับเดือดร้อนจริงๆ รัฐควรให้ความช่วยเหลือ เป็นการเล่นเกมการเมืองภายในวัฒนธรรมทางความคิดที่เน้นความสัมพันธ์อันราบรื่นระหว่างรัฐกับประชาชนนั่นเอง

กรณีของนักศึกษา ก่อน พ.ศ. ๒๕๑๖ ที่ถูกรัฐสร้างว่าเป็นพวก “หัวรุนแรง” ได้ตอบโต้รัฐด้วยการยอมรับความจริงที่รัฐปิดป้ายให้ แต่นิยามความหมาย “หัวรุนแรง” เสียใหม่และสร้าง “ความจริง” อีกชุดหนึ่งที่อธิบายจุดยืนของการเคลื่อนไหวของพวกเขา นั่นคือการเป็น “คนหนุ่มสาว” ที่หวังจะสร้างสรรค์สังคมที่ดีกว่าเดิม

เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากประชาชนไม่ได้เป็นผลมาจากความจริงที่นักศึกษาสร้างได้รับการยอมรับจากสังคมมากกว่าความจริงที่รัฐเพียงอย่างเดียว

หากแต่สังคมในขณะนั้นไม่เชื่อถือในพันธกิจของรัฐบาลที่จะทำหน้าที่ของรัฐตามระบบวัฒนธรรมทางความคิดของไทย

การเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องของนักศึกษาหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้เปิดโอกาสให้ชนชั้นนำซึ่งแตกแยกกันและแย่งชิงอำนาจกันเองอย่างเข้มข้นนั้น ต่างก็ใช้ "ความจริง" ที่ว่านักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์อันทำให้เป็นผู้อยู่เบื้องหลังความวุ่นวายทั้งหลายในบ้านเมือง เพื่อเป็นช่องทางที่จะทำให้กลุ่มของตนในฐานะผู้ยุติความวุ่นวายก้าวขึ้นสู่อำนาจ ดังนั้นวัฒนธรรม "มือที่สาม" จึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญของเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙

การขยายตัวและบทบาทของนักพัฒนาเอกชนหลัง พ.ศ. ๒๕๑๙ ได้นำไปสู่ความขัดแย้งที่แหลมคมมากขึ้นระหว่างรัฐกับประชาชน รัฐจึงได้เปลี่ยนป้าย "มือที่สาม" ที่อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของประชาชนระดับรากหญ้าเป็นนักพัฒนาเอกชนที่พยายามยุยงชาวบ้านเพื่อหวังผลประโยชน์จากการเสนอโครงการรับทุนจากต่างชาติ ซึ่งประสบความสำเร็จในการทำให้สังคมเชื่อใน "ความจริง" ชุดนี้ไม่น้อย

อย่างไรก็ตาม ในทศวรรษที่ผ่านมา วัฒนธรรมมือที่สามอ่อนพลังลงไป เพราะได้เกิด "การเมืองภาคประชาชน" ซึ่งทำให้สังคมรับรู้ที่ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจริงจากโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองที่ไม่เป็นธรรม และชาวบ้านมี "ภูมิปัญญา" หรือศักยภาพที่จะเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยตนเอง ขณะเดียวกันก็มีการแก้ไขปัญหารื่องนักพัฒนาเอกชนเป็น "มือที่สาม" ด้วยการแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาหรือกองเลขาธิการ

กล่าวโดยสรุป วัฒนธรรม "มือที่สาม" มีพลังในยุคที่ระบบการเมืองเป็นเผด็จการ และอ่อนพลังลงไปเรื่อยๆเมื่อรัฐไทยเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น

'Truths' and the Dealing with 'Truths' in the Context of the 'Third-Party Culture' (1957-the Present Time)

Abstract

To blame a 'third party' for being behind anti-government movements is more than a commonly adopted political strategy; it is so deeply rooted in the Thai culture of thinking that it emphasises smooth relationships between the state and the people. That is, a conflict between the state and the people is not supposed to take place; if it does, then it has to have been incited by a 'third party'. This is a strategy that effectively gives rise to the state's use of fabricated truths to explain causes of conflicts between the state and the people.

With the political society constantly changing, the leading-class people have been capable of periodically labeling different groups of people as 'third parties'--from student extremists to communists and, today, to non-government organisations as well as those whose ideas contradict the government's. Some cases have even exhibited a reference to a non-existent 'third party', a method that facilitates compromising. Because of these, the 'third-party culture' has become one that sustains the leading-class people's grip and distribution of power.

In earlier times, groups of people who contradicted the state and were made by the state to appear to the society to have been supported by a 'third party' could not do anything in response, except to exploit another 'truth': they demonstrated because they were genuinely in so much trouble that they required the state's aids. This was a political game played within the culture of thinking that emphasised smooth relationships between the state and the people.

Denounced by the state as extremists, the students who formed the pre-1973 movement responded by accepting the state-labeled 'truth'. Yet they redefined 'extremism' and created another 'truth' to explain the standpoint of their movement--being 'young men and women' who hoped to create a better society.

That the 16 October 1973 uprising was widely supported by people was not solely because there was more public acceptance of the students' truth than of the state's. It was also because the then society did not trust that the government's ministry would correspond to the Thai culture of thinking.

The continual movements by students after the 16 October 1973 uprising presented opportunities to the leading-class people, divided and engaged in an intense power struggle, to exploit the 'truth' that the students were communist and were behind all the chaos as a means to put their own groups to power, assuming the credit of successful control over the uprising. Later, the 'third-party culture' also became a significant factor in the 6 October 1976 incident.

The enlargement combined with the expanding role of the non-government organisations after 1976 led to sharper conflicts between the state and the people. That was why the state removed the 'third-party' label from the grass roots' movements and affixed it to the non-government organisations, accusing them of attempting to persuade country folk to subscribe to foreign funds for personal gains. This coup brought the state considerable success in making the society believe in the 'truth'.

Nevertheless, the past decade saw the force of the 'third-party culture' weakened by 'the people's politics', which made the society aware of the genuine trouble that had befallen country folk as a result of econo-political injustice. In addition, country folk had acquired adequate 'intelligence' or potential to form political movements by themselves. Meantime, members of non-government organisations were appointed consultants or members of a secretarial staff to their organisation, which solved the problem of non-government organisations becoming a 'third party'.

To sum up, the 'third-party culture', which was a dominant variable in the dictatorial system, has constantly weakened as the Thai state has become increasingly democratic.

กิตติกรรมประกาศ

โครงการศึกษาวิจัย "ความจริง" และการปฏิบัติต่อ "ความจริง" ของรัฐและประชาชน ภายใต้วัฒนธรรม "มือที่สาม" (พ.ศ. ๒๕๐๐ - ปัจจุบัน) เป็นโครงการย่อยในชุดโครงการวิจัย เรื่องกระบวนการจัดการความจริง : การศึกษามิติและพลวัตรของความเปลี่ยนแปลง "ความจริง" ในสังคมไทย ซึ่งได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายสนับสนุนการวิจัยด้านความสัมพันธ์ข้ามชาติและทางเลือกการพัฒนา จึงขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายสนับสนุนการวิจัยด้านความสัมพันธ์ข้ามชาติและทางเลือกการพัฒนา ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอบพระคุณอาจารย์ ร.ศ. ดร. สมบัติ จันทรวงศ์ อย่างยิ่งสำหรับความกรุณาและความอดทนต่อความล่าช้าอย่างไม่น่าให้อภัย ผู้เขียนไม่มีคำแก้ตัวใดๆ นอกจากขอภัยด้วยความรู้สึกผิดอย่างแท้จริง

ขอบพระคุณอาจารย์ ศ. ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ครูผู้ให้ความรู้มากมายที่ผู้เขียนได้ใช้ในการวิจัยครั้งนี้และสอนให้รู้จักความอดทนต่อเงื่อนไขทางสังคมภายนอกที่รบกวนการทำงานวิชาการ

ขอบพระคุณอาจารย์ ร.ศ. ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และ ผ.ศ. ดร. เกษียร เตชะพีระ สำหรับความกรุณาให้ข้อคิดเห็นที่มีค่ายิ่งต่อการศึกษาเรื่องนี้ และต้องขอโทษท่านอาจารย์ทั้งสองด้วยที่ผู้เขียนไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะทำตามคำแนะนำทุกอย่างของท่าน

ขอบพระคุณอาจารย์ ร.ศ. นกรินทร์ เมฆไตรรัตน์ สำหรับความปรารถนาดีที่มีให้ต่อผู้เขียนเสมอมา ตลอดจนให้ความรู้ ให้โอกาสการถกเถียง และร่วมสังสรรค์ ที่ออกรสอยู่เสมอ

ขอบพระคุณคุณวีกิจ สุขสำราญ ที่กรุณาติดตาม แนะนำข้อมูล และอดทนดูแลการวิจัยนี้จนสำเร็จลุล่วง

ขอบคุณอาจารย์ปราณี วงศ์จรัสที่ช่วยดูแลและจัดการระบบการอ้างอิงทั้งหมด และ
ขอบคุณคุณภาวนา โสภานิต ผู้ช่วยวิจัยที่เข้มแข็งที่ช่วยทำให้งานนี้สำเร็จไปได้

ท้ายที่สุด ขอขอบคุณ น้าฟ้าและรวงข้าวที่ให้โอกาสแก่ผู้เขียนในการทำงานวิชาการ
และงานการเมืองภาคประชาชนตลอดมา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	๑
Abstract	๓
กิตติกรรมประกาศ	๕
สารบัญ	๖
บทนำ	๘
บทที่ ๑ รากฐานทางวัฒนธรรมของ " มื้อที่สาม "	๑๑
มรดกประวัติศาสตร์	
ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์	
ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลัง พ.ศ. ๒๕๑๕	
มิติที่สลับซับซ้อนของการเมืองไทยปัจจุบัน	
บทที่ ๒ รัฐกับวัฒนธรรม " มื้อที่สาม " : ปฏิบัติการทางการเมืองและสังคม	๕๖
มื้อที่สาม : คอมมิวนิสต์ (ก่อน พ.ศ. ๒๕๑๖)	
มื้อที่สาม : นักศึกษาคอมมิวนิสต์ (พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๙)	
มื้อที่สาม : นักพัฒนาเอกชนและผู้ประสงค์ผลประโยชน์ส่วนตน	
(พ.ศ. ๒๕๒๐-ปัจจุบัน)	
บทที่ ๓ การตอบโต้กับวัฒนธรรม " มื้อที่สาม "	๓๔๗
การอธิบายมื้อที่สาม	
การสร้างพื้นที่ทางการเมืองแบบใหม่ : ภาคประชาชน	
บทที่ ๔ บทสรุป	๔๐๑
บรรณานุกรม	๔๑๑

บทนำ

วัฒนธรรมการเมืองเป็นระบบความหมายทางการเมืองที่คนในสังคมหนึ่งหมายรู้ได้ว่าปฏิบัติการทางการเมืองหนึ่งๆมีความสำคัญและมีความหมายอย่างไร และวัฒนธรรมการเมืองที่เป็นระบบความหมายของการเมืองนี้เองจะเป็นพลังทางความคิดที่วางรากฐานในการจัดการกับปัญหาหรือสิ่งที่เห็นว่าเป็นปัญหาในสังคมไทย

แม้ว่ามีความเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมืองไทยที่ดำเนินมานับตั้งแต่หลังการครองอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์จนถึงปัจจุบันอย่างมากมาย แต่วัฒนธรรมการเมืองเดิมในหลายด้านยังคงมีพลังอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสี่สิบปีของทศวรรษ ๒๕๐๐ ที่มีความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างกว้างขวาง พบว่ากระบวนการทางสังคมการเมืองในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งนั้นไม่สามารถสร้างการจัดการที่มีประสิทธิภาพได้ จะเห็นได้ว่าการจัดการความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนหลายต่อหลายครั้งเกิดการใช้ความรุนแรง

ปัจจัยหลักอย่างหนึ่งที่ทำให้การจัดการความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในสังคมการเมืองไทยไม่มีประสิทธิภาพหรือล้มเหลวอยู่เสมอ ได้แก่การที่สังคมไทยยังดำรงอยู่ในวัฒนธรรม “ มือที่สาม ”

“ มือที่สาม ” ถูกใช้ในการจัดการปัญหาทางการเมืองมานานาน คนจำนวนไม่น้อยคิดว่าการใช้มือที่สามเป็นเพียงการกล่าวอ้างเพื่อกลบเกลื่อนปัญหาเท่านั้นซึ่งก็มีส่วนจริงอย่างไม่ต้องสงสัย แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าการกล่าวอ้างเช่นนี้กลับกลายเป็นความจริงภายใต้การรับรู้ของคนอีกจำนวนมากในสังคมไทย ทำให้สังคมไทยต้องผ่านประสบการณ์ความเจ็บปวดลึกซึ้งหลายต่อหลายครั้งในการที่การอ้างมือที่สามกลายเป็นความจริงในการรับรู้ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖, เหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ หรือเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ มิพักต้องกล่าวถึงความเจ็บปวดของผู้คนที่อยู่ตามชายขอบของแผ่นดินที่มีการอ้าง “ มือที่สาม ” เป็นเครื่องมือในการทำลายพวกเขาอย่างถึงที่สุด เช่น กรณีตีปลงเขา เผาธงแดงที่พัทลุง เป็นต้น

การรับรู้และยอมรับในความคิดเรื่อง " มือที่สาม " ว่าเป็นความจริงโดยไม่ต้องพิสูจน์ของสังคมไทยที่ผ่านมา จึงไม่ใช่เพียงแค่การกล่าวอ้างธรรมดา หากแต่การกล่าวอ้างที่ทำให้เกิด " ความจริง " ขึ้นมาในการรับรู้ของสังคมเช่นนี้ มีความหมายอย่างชัดเจนว่าเป็นการกล่าวอ้างที่สอดคล้องกับระบบความหมายทางการเมืองหรือที่เรียกว่าวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างชัดเจน ขณะเดียวกัน การอ้าง " มือที่สาม " ก็กระทำกันจนเป็นปรกติวิสัยโดยผู้ปกครองรัฐรวมทั้งกลไกอำนาจรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกรัฐส่วนที่มีหน้าที่โดยตรงในด้านความมั่นคง เช่น กองทัพ ตำรวจ กระทรวงมหาดไทย กลายเป็นแบบแผนในการอธิบายปัญหาและแก้ปัญหาของกลไกอำนาจรัฐทุกระดับ จนกล่าวได้ว่าเป็น " วัฒนธรรมมือที่สาม " ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแห่งการปิดบังปัญหาทำให้ละเลยปัญหาที่แท้จริงที่เกิดขึ้นและยังมีความชอบธรรมในการแก้ปัญหาโดยใช้ความรุนแรงภายใต้ข้ออ้างว่าเพื่อปกป้องประชาชนไม่ให้ตกเป็นเครื่องมือหรือตกเป็นเหยื่อของมือที่สามด้วย

เมื่อวัฒนธรรม " มือที่สาม " เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชน ที่มีความหมายและความสำคัญที่สุดประการหนึ่งนับตั้งแต่การเกิดรูปแบบใหม่ที่เน้นหน้าที่ของรัฐที่มีต่อสังคม ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจในเรื่องนี้ให้กระจ่าง

การวิจัยเรื่อง " ความจริง " และการปฏิบัติต่อ " ความจริง " ของรัฐและประชาชนภายใต้วัฒนธรรม " มือที่สาม " นี้ไม่ได้ต้องการหาความจริงแท้ว่าในแต่ละกรณีของการใช้ความคิดเรื่องมือที่สามนั้นมีมือที่สามจริงหรือไม่ หากแต่ต้องการศึกษาว่าทำไมการใช้การกล่าวอ้างถึง " มือที่สาม " ถึงมีพลังทางการเมืองสามารถเคลื่อนไหวทางการเมืองได้และการอ้างถึง " มือที่สาม " ดังอยู่ในเงื่อนไขอะไร

นอกจากนี้ การทำความเข้าใจว่าในกลุ่มที่ถูกอ้างถึงว่ามี " มือที่สาม " อยู่เบื้องหลัง เช่นกลุ่มชาวบ้านที่ขัดแย้งกับรัฐนั้นใช้อะไรและอยู่ในเงื่อนไขอะไรในการต่อรองกับการถูกกล่าวอ้างพาดพิงถึง

สังคมไทยกำลังเคลื่อนไปสู่สังคมการเมืองแบบใหม่ ดังนั้นการทำความเข้าใจในเรื่องมือที่สามจึงมีความสำคัญยิ่งขึ้น เพราะไม่เพียงแต่จะทำให้เข้าใจกระบวนการของการ

ใช้วัฒนธรรมการเมือง “ มือที่สาม ” ให้ชัดเจนขึ้นเพื่อแสวงหาหนทางหลีกเลี่ยงความเจ็บปวดเฉกเช่นที่สังคมไทยเคยได้รับมาเท่านั้น ที่สำคัญการศึกษา “ ความจริง ” และการปฏิบัติต่อ “ ความจริง ” ของรัฐและประชาชนภายใต้วัฒนธรรม “ มือที่สาม ” นี้ยังแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคมและระหว่างรัฐกับปัจเจกบุคคล ซึ่งถือได้ว่าเป็นการศึกษากระบวนการเคลื่อนไหวไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยด้วย

การศึกษา “ ความจริง ” และการปฏิบัติต่อ “ ความจริง ” ของรัฐและประชาชนภายใต้วัฒนธรรม “ มือที่สาม ” แบ่งออกเป็น ๔ บท

บทที่ ๑ รากฐานทางวัฒนธรรมของ “ มือที่สาม ” บทนี้ชี้ให้เห็นถึงมรดกทางประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อวัฒนธรรม “ มือที่สาม ”

บทที่ ๒ รัฐกับวัฒนธรรม “ มือที่สาม ” : ปฏิบัติกรทางการเมืองและสังคม บทนี้เป็นการศึกษากระบวนการเปลี่ยนแปลงในการใช้วัฒนธรรม “ มือที่สาม ” จากอดีตมาสู่ปัจจุบัน

บทที่ ๓ การตอบโต้กับวัฒนธรรม “ มือที่สาม ” บทนี้ต้องการศึกษาถึงกระบวนการเคลื่อนไหวหรือปฏิกิริยาของประชาชนกลุ่มต่างๆเมื่อถูกรัฐกล่าวอ้างว่ามี “ มือที่สาม ” อยู่เบื้องหลัง

บทที่ ๔ บทสรุป

บทที่ ๑

รากฐานทางความคิดของวัฒนธรรมของ “มือที่สาม”

“มือที่สาม” ถูกใช้มาเนิ่นนานดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า การใช้มือที่สามจึงกลายเป็นวัฒนธรรมที่อยู่คู่กับสังคมไทยไปแล้ว การใช้มือที่สามทำให้เกิดปฏิบัติการทางการเมืองที่โหดร้ายในบางกรณี ในบางกรณีทำให้ไม่เกิดการแก้ปัญหา บางกรณีเป็นการชุกฝุ่นเข้าไปได้พรมเพื่อรอเวลาระเบิดออกมา ไม่ว่ากรณีใดก็ตาม “มือที่สาม” ยังคงเป็นความคิดทางการเมืองที่ยังคงถูกใช้ในการจัดการให้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับสังคมและปัจเจกบุคคลยุติลงอย่างได้ผล ดังจะเห็นได้จากการที่สังคมไทยยังคงใช้ “มือที่สาม” เป็นคำอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ อย่างต่อเนื่องตลอดมาแม้ในปัจจุบัน

แต่อย่างไรก็ตาม “มือที่สาม” เกี่ยวพันกับมิติทางการเมืองและวัฒนธรรมอย่างสลับซับซ้อนและมีความเปลี่ยนแปลงที่สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง ดังนั้น หากต้องการทำความเข้าใจปฏิบัติการทางสังคมการเมืองของสังคมไทยจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องศึกษาถึงความหมายของวัฒนธรรมมือที่สาม

การเข้าใจความหมายของวัฒนธรรม “มือที่สาม” ในที่นี้จะนำเสนอในประเด็นต่อไปนี้ ได้แก่ มรดกทางประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมมือที่สาม ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของระบอบสฤษดิ์ และความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลัง พ.ศ. ๒๕๑๖

มรดกทางประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมมือที่สาม

การอ้าง “มือที่สาม” อยู่เสมอและการที่แนวความคิดเรื่อง “มือที่สาม” ที่ยังคงมีพลังอยู่ในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ในระยะเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมาแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าความคิดเรื่องมือที่สามไม่ได้เป็นเพียงคำพูดที่ติดปากธรรมดาเท่านั้น หากแต่เป็นคำพูดที่ฝังอยู่ในรากฐานทางความคิดของวัฒนธรรมการเมืองไทย มรดกทางความคิด

ที่สำคัญที่มีผลต่อวัฒนธรรม “ มือที่สาม ” ได้แก่ ความคิดเรื่องรัฐและกษัตริย์ ความคิดเรื่องการแบ่งงานหรือแบ่งหน้าที่ตามสถานะทางสังคมการเมือง และการกลืนเข้าเป็นตัวแทนของความเป็นชาติ

ความคิดเรื่องรัฐและกษัตริย์

คติเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์ไทยที่สืบทอดมาแต่อดีตและยังคงมีอิทธิพลต่อจิตสำนึกของคนไทยแม้ในปัจจุบัน เป็นความคิดที่เน้นอำนาจสูงสุดของผู้ปกครองซึ่งเป็นอำนาจที่มีธรรมชาติหรือความยุติธรรม เป็นรากฐานของการมีอำนาจ และการใช้อำนาจนั้นต้องประกอบไปด้วยความถูกต้องเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการใช้อำนาจที่ทรงพลังด้วยความเมตตากรุณาอันไพศาลของผู้ใช้อำนาจ คือใช้อำนาจด้วยความมุ่งหวังที่จะให้ผู้อยู่ใต้อำนาจได้พ้นทุกข์และมีโอกาสมากขึ้นที่จะบรรลุถึงชีวิตที่ดีตามอุดมคติของพุทธสมัย

ในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ คติเทวราชาที่ถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นอวตารของพระวิษณุ (รามาริบัติ) เน้นความเมตตากรุณาของเทพเจ้าที่อวตารลงมาช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นจากทุกข์เชื่อกันตามคติความเชื่อเรื่องนารายณ์สิบปาง โดยที่พระวิษณุหรือรามาริบัติหรือพระนารายณ์ย่อมเป็นเทพเจ้าผู้ทรงโลงธรรมะและตั้งอยู่ในความยุติธรรมเสมอ

ส่วนคติจักรพรรดิและธรรมราชาก็นับว่าพระมหากษัตริย์เป็นพระโพธิสัตว์ซึ่งบำเพ็ญพุทธบารมีเพื่อจะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต แต่ด้วยความเมตตากรุณาอันยิ่งใหญ่หรือ “ พระมหากรุณาธิคุณ ” ทำให้ทรงจรโลงธรรมะใน “ จักรวรรดิ ” โดยการดัดสันดานความอย่างยุติธรรม และทรงสั่งสอนสัตว์โลกให้เข้าใจธรรมะ เพื่อจะได้ประพฤติธรรม

และบรรณนิพนธ์ในท้ายที่สุด ส่วนในทางวัตถุก็ต้องสงเคราะห์คนกลุ่มต่างๆ ในรัฐด้วย
ความเมตตากรุณาตามหลักจักรวรรดิวัตรและสังคหวัตถุ*

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงทาง
เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมืองจนเกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นนั้น แม้ว่ารัฐไทยจะ
ได้เปลี่ยนเข้าสู่ความเป็นรัฐสมัยใหม่ ที่มีการปรับเปลี่ยนอุดมการณ์ของรัฐ เกิดการแปรรูป
รัฐมาสู่การเกิดรัฐบาลแบบใหม่ที่ขยายอำนาจ หน้าที่ ออกไปสู่ภูมิภาคและท้องถิ่นต่างๆ ทั้ง
ในระดับลึกและกว้าง มีการทำงานที่มีผลกระทบต่อผู้คนมากมายแต่รากฐานความคิดเรื่อง
ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกษัตริย์ก็ยังคงเหมือนเดิม กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้
นำทุกๆ ด้านที่จะนำพาประเทศชาติไปสู่ความก้าวหน้าและเนิ่นอยู่ที่ความถูกต้องและยุติ
ธรรมของรัฐและองค์อธิปัตย์ อำนาจอสมบูรณาญาสิทธิราชย์มิใช่อำนาจที่จะเปิดโอกาสให้
องค์อธิปัตย์ใช้อำนาจตามอำเภอใจ แต่เป็นการใช้อำนาจที่ต้องถูกกำกับโดยทศพิธราช
ธรรม และต้องใช้อำนาจนั้นเพื่อ “ พระราชทาน ” ทั้งความสำเร็จทางวัตถุและเกียรติยศชื่อ
เสียงแก่บุคคลและวงศ์ตระกูล การใช้อำนาจอย่าง “ ยุติธรรม ” อย่าง “ เสมอหน้า ” และ
ด้วย “ พระมหากรุณาธิคุณ ” เป็นหลักการที่ประกาศแก่สาธารณชนในรูปต่างๆ อยู่เสมอ จน
เป็นคติที่ได้รับการยอมรับสืบมา^๒

จะเห็นได้ว่า นับแต่สมัยโบราณมาแล้วที่คนในรัฐสยามมีความเชื่อหรือถูกทำให้
เชื่อว่ารัฐและกษัตริย์ย่อมตั้งอยู่บนความถูกต้องและความเมตตากรุณาเสมอ ไม่ว่าจะเป็น
ในแง่ของที่มาของอำนาจ วิธีการใช้อำนาจ หรือเป้าหมายของการใช้อำนาจก็ตาม ส่วน
ราษฎรก็จะสำนึกในบุญคุณของรัฐและกษัตริย์ และตอบแทนบุญคุณตามวิถีทางที่รัฐและ

* สายชล วรรณรัตน์, พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๕) หน้า ๑๖๕-๒๐๑.

^๒ ไพรคณู สายชล สัตยานุรักษ์ “ ปัญหาชนและการสร้างอัตลักษณ์ในสมัยสมบูรณาญา
สิทธิราชย์ ” ในเอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ วิถีนักคิด / ปัญหาชนไทย-เทศ อดีต
ปัจจุบัน อนาคต โดย ศูนย์มนุษยศาสตร์เพื่อสังคม คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๐-๑๑
มีนาคม ๒๕๕๓.

พระมหากษัตริย์ทรงต้องการ ทำให้เกิดระบบความสัมพันธ์ที่ราบรื่นและสงบสุขอยู่เสมอ ภายใต้คติความเชื่อเช่นนี้ มีความหมายโดยนัยยะว่าไม่มีวันที่จะเกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐ กษัตริย์และประชาชนขึ้นได้เลย เพราะหากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดทำผิดศีลธรรม ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะเป็นไปตามกฎธรรมชาติหรือกฎแห่งกรรม (การลงทัณฑ์แก่ผู้ร้ายหรือมิจฉาทิฎฐิ ก็เป็นไปตาม “ ธรรมศาสตร์ ” หรือ กฎธรรมชาติเช่นกัน) ปัญหาทางการเมืองจึงมิใช่ “ ความขัดแย้ง ” แต่เป็นการที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดทำผิดศีลธรรมหรือไม่ประพฤติธรรมหรือเป็นมิจฉาทิฎฐินั่นเอง

กล่าวได้ว่าการแปรปรุรัฐมาสู่การเกิดรัฐบาลขึ้นในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ รับมรดกการอธิบายพันธกิจของรัฐบาลแบบใหม่ที่เกิดขึ้นบนรากฐานความคิดแบบเดิมที่กล่าวข้างต้น พระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ทั้งหลายที่สืบเชื้อสายมาจากพระมหากษัตริย์พระองค์แรกแห่งราชวงศ์จักรีจึงทรงเป็นผู้ที่มีพันธกิจต้องปฏิบัติต่อประชาชนที่อยู่เบื้องล่างให้ได้รับความสุขสมบูรณ์ในด้านต่างๆ

ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่อเกิดปัญหาความไม่สงบหรือการกบฏจึงยังคงอธิบายจากแง่มุมของพุทธศาสนาว่าเป็นการกระทำโดยพวกมิจฉาทิฎฐิ ดังปรากฏว่ารัฐเรียกพวกกบฏว่า “ ฝิบุญ ” เท่ากับว่าไม่มีแนวคิดในเรื่อง “ ความขัดแย้ง ” ระหว่างรัฐหรือผู้ปกครองกับประชาชนเช่นกัน สำหรับพวก “ อั้งยี่ ” ก็มีไช่ราษฎรไทยแต่เป็นคนอื่นที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารแต่ไม่ยึดมั่นในศีลธรรมข้อ “ กตัญญูกตเวทิตี ” จึงก่อความวุ่นวายขึ้นในพระราชอาณาจักร

แม้ว่าจะมีความเปลี่ยนแปลงหลายๆด้านเกิดขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่ในหลักการความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาชนนั้นยังคงมีลักษณะที่สืบเนื่องจากหลักการเดิมอย่างมาก

การเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เปิดโอกาสให้ระบบราชการขึ้นมาครองอำนาจ แต่เพียงกลุ่มเดียวและได้ทำให้ระบบราชการเข้ามาสืบทอดบทบาทของผู้ทำนุบำรุงประชาชนให้พบกับความสุขสมบูรณ์หลักหกประการของคณะราษฎรมีความคล้ายคลึงกับหลักการของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ยกเว้นเพียงประการเดียวคือความเสมอภาค

การต่อสู้ทางการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนกระทั่งถึงช่วงเวลาการขึ้นมามีอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์เป็นการต่อสู้ทางการเมืองบนพื้นฐานของระบบราชการทั้งสิ้น แม้ว่าหลังสงครามโลกครั้งที่สองบทบาทของบรรดานักการเมืองที่ผ่านการเลือกตั้งจะเพิ่มมากขึ้นแต่ก็เป็นช่วงเวลาสั้นๆ หลังจากการยึดอำนาจของทหารในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ บทบาทของนักการเมืองพลเรือนก็ลดลง

ระบบราชการที่เถลิงอำนาจเหนือสังคมได้นี้เอง ในด้านหนึ่งได้สร้างรัฐที่เข้มแข็งขึ้นมาด้วยกลไกระบบราชการ และการขยายอำนาจรัฐเข้าไปจัดการกับวิถีชีวิตของคนในสังคมอย่างเข้มข้นและอย่างครอบคลุมรอบด้านด้วย ดังที่ ศาสตราจารย์ ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิชได้สรุปความเปลี่ยนแปลงของรัฐไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไว้อย่างแจ่มชัดว่า

“...จุดเปลี่ยนที่สำคัญด้านนโยบายที่มีผลโดยตรงต่อกลไกอำนาจรัฐ ได้แก่ นโยบายสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งโดยเนื้อแท้แล้วเป็นการสร้างรัฐ (state-building) ...”^๑

การสร้างชาติของจอมพล ป. ด้วยการขยายอำนาจรัฐดำเนินไปบนรากฐานความคิดที่ว่าผู้นำที่มีจิตใจมุ่งทำหน้าที่เพื่อประโยชน์สุขของพลเมืองอย่างแท้จริง โดย “ ผู้นำ ” คือ จอมพล ป.พิบูลสงครามจะทำหน้าที่ของผู้ปกครองที่เป็น “ มหารุข ” ในการสร้างชาติไทยให้เป็นมหาอำนาจในแหลมทองสามารถพึ่งตนเองได้และรักษาเอกราชของชาติไทยเอาไว้ ทำให้คนไทยพ้นจากการกดขี่ของชาติอื่น สามารถยกระดับการครองชีพให้มีปัจจัย ๔ เพียงพอและมีความเจริญทั้งทางกาย จิตใจ และทางวัตถุ

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ๑๐๐ ปี แห่งการปฏิรูประบบราชการวิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง (กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา ๒๕๓๘). หน้า ๖๕.

การเปลี่ยนแปลงระบบราชการให้รับใช้การสร้างรัฐที่เกิดขึ้นในสมัยของจอมพล
ป. พิบูลสงครามเป็นการแปรรูปรัฐที่สำคัญที่สุดที่ส่งผลต่อเนื่องมายังรัฐสมัยใหม่ต่อมา
โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายอำนาจรัฐในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งการขยายอำนาจรัฐออกไป
กว้างขวางมากขึ้นนั้นก็ได้นำพาเอาความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชา
ชนขยายตามไปด้วยเช่นกัน

ความคิดเรื่องการแบ่งแยกหน้าหรือพันธกิจตามสถานภาพทางสังคมและการเมือง

มรดกทางประวัติศาสตร์ของความคิดอีกประการหนึ่งที่เมื่อประกอบกับความคิด
เรื่องผู้นำเป็นผู้ที่ย่อมทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนและผู้นำเป็นตัวแทนของสังคม
โดยรวมกลายเป็นรากฐานที่สำคัญของวัฒนธรรม “ มือที่สาม ” ได้แก่ ความคิดเรื่องการ
แบ่งแยกหน้าที่กันทำตามพันธกิจที่มีต่อ “ องค์กรรวม ” ของรัฐหรือของชาติ

ความคิดเรื่องรัฐของไทยก่อนสมัยใหม่นั้นจะอธิบายองค์ประกอบของรัฐด้วยการ
จัดความสัมพันธ์ตามพันธกิจที่คนแต่ละกลุ่มมีอยู่ ซึ่งทำให้คนแต่ละกลุ่มมีหน้าที่ตายตัวตั้ง
แต่เกิดจนตายและต่างก็ทำหน้าที่ของตน โดยไม่ก้าวล่วงหน้าที่ของคนอื่น

... อันพระนครทั้งหลาย	ก็เหมือนกับกายสังขาร
กระษัตริศคือจิตวิญญาณ	เป็นประธานแก่ร่างอินทรีย์
มือเบื้องซ้ายขวาถือสามนต์	บาทาคือพลทั้งสี่
อาการพร้อมสามสิบสองมี	ดังนี้จึงเรียกรูปกาย
ฝ่ายฝูงอาณาประชาราษฎร	คือศาสดาราวุธทั้งหลาย
ถึงผู้นั้นประเสริฐเลิศชาย	แม่นิจิตจากกายก็บรรลีย์
อาวุธไม่มีผู้ถือ	ควรฤาจะวังเข้ารบได้... ^๔

^๔ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ เล่ม ๓ (กรุงเทพฯ : ศรุสภา ๒๕๐๗)
, หน้า ๓๑๕.

เมื่อแต่ละคนปฏิบัติตามพันธกิจที่ตนมีอยู่ตามสถานภาพทางสังคมเช่นนี้ รัฐหรือ “ พระนคร ” ก็จะมีความสุขและปราศจากความขัดแย้งมีแต่ความกลมเกลียวราบรื่น

การแยกองค์ประกอบของรัฐ โดยเน้นหน้าที่ของคนแต่ละกลุ่มเช่นนี้ได้เป็นมรดกตกทอดต่อมายังรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์

...แท้จริง ประชุมชนที่ดั่งควบคุมอยู่เป็นหมู่กันนี้ มีหน้าที่ต่างๆกัน แลอาศัยกันแลกัน บ้างก็มีหน้าที่ทำการปกครองป้องกันอาณาเขตแลประชาชน แต่อันครายภายในคอยห้ามไม่ให้คนทั้งหลายทำกลางลเบียดเบียนกันเอง แต่อันครายภายนอก อันจะมีมาแต่ฆ่าศึกศัตรูผู้ยกมา ย่ำยี รักษาความสงบเรียบร้อยให้เป็นไปเพื่อคนเหล่านั้นได้โอกาสทำธุระหน้าที่ของตน บางพวกเป็นคนประกอบกิจในศาสนา...บ้างเป็นครูสอนศิลปวิทยา...บางพวกเป็นพาณิชทำการค้าขาย...บ้างประกอบหัตถกรรม...ทำของให้สำเร็จด้วยฝีมือ ...ถ้าพวกหนึ่งพวกใดขาดไปพวกหนึ่งก็จะมีอันครายหรืออยู่ไม่เป็นสุข ความมีอยู่พร้อมเพรียงทุกพวกนี้แล เป็นเหตุแห่งความสุขของกันแลกัน เหมือนเครื่องสัมภาระอันประกอบถูกที่ควบคุมกันและกันตั้งอยู่ได้เป็นเรือนฉะนั้น...”^๕

ความคิดเรื่องการแบ่งแยกกันทำงานซึ่งเป็นมรดกทางความคิดที่ตกทอดมามีพลังมากขึ้นเมื่อรัฐก้าวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ เพราะระบบทุนนิยมก็เน้นว่าการแบ่งงานกันทำก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด อย่างไรก็ตามในระบบทุนนิยมนั้นโดยหลักการแล้วคนสามารถเปลี่ยนงานหรือเปลี่ยนหน้าที่พร้อมกับมีสิทธิเท่าเทียมกันในการตัดสินใจทางการเมือง แต่ในรัฐไทยหลัง พ.ศ. ๒๔๗๕ ยังคงเน้นการไม่ “ ก้าวถ่าง ” ไปทำหน้าที่ของคนอื่น ซึ่งหมายความว่าประชาชนไม่พึงก้าวถ่างหน้าที่ของผู้ปกครอง ต้องปล่อยให้ผู้ปกครองใช้อำนาจที่กรปรด้วยความเมตตา กรุณา และยุติธรรมโดยไม่ต้องมีประชาชนเข้าไปควบคุมตรวจสอบ

^๕ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระวชิรญาณวโรรส, เบญจศีล-เบญจธรรม แบบเรียนจรรยา กรมศึกษาธิการ (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ร.ศ. ๑๑๒), หน้า ๗๕-๗๖.

กล่าวได้ว่า ความคิดที่แบ่งงานกันทำตามพันธกิจของชนชั้นในช่วงสมัยนี้ ทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่ทางการเมือง เพราะผู้ปกครองมีหน้าที่โดยตรงในการทำหน้าที่ดังกล่าว และการแบ่ง “หน้าที่ต่างๆกัน แลอาศัยกันแลกัน...พร้อมเพรียงทุกพวกนี้แลเป็นเหตุแห่งความผาสุกของกันแลกัน” ดังนั้นจึงเป็นรัฐที่ไม่มีความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนและระหว่างประชาชนต่าง “พวก ” หรือต่าง “ ชั้น ” กัน แต่ผู้ปกครองได้เริ่มต้นกลืนตนเองเข้าไปเป็นตัวแทน “ ชาติ ” หรือการทำตนเองให้เป็นส่วนเดียวกันกับส่วนรวมคือ “ ชาติ ”

การกลืนเข้าเป็นตัวแทนของความเป็นชาติ

รัฐไทยสมัยโบราณนั้น พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้จรรโลงธรรมะเพื่อให้ปวงพสกนิกรผู้ที่พึงพระบรมโพธิสมภารของพระองค์สามารถเข้าถึงธรรมะได้ ความเปลี่ยนแปลงได้เริ่มขึ้นอย่างชัดเจนเมื่อเกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงพยายามที่จะแสดงตนเองเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในหลักของสังคมการเมืองทั้งสามประการ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และพระมหากษัตริย์ทรงกระทำทุกอย่างเพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรในแผ่นดิน ดังที่เน้นกันแบบเรียนความว่า

...ผู้ที่ทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองของเราอย่างสูงสุดในปัจจุบันนี้
ซึ่งควรที่เราทั้งหลายจะพึงระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณและทั้งจะ
เป็นที่ฝังอยู่ในน้ำใจของเรา และคนทั้งหลายที่จะเกิดมาในภายหลังก
ต่อไปไม่รู้จักเลื่อมมัน ก็คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา
ซึ่งเป็นที่ซึ้งตราบอยู่ในน้ำใจของเราทั้งหลายทั่วทุกคนแล้วว่า ไม่อาจ
จะพรรณาพระมหากรุณาธิคุณ ซึ่งพระองค์ได้มีต่อเราทั้งหลายให้สิ้นสุด
ลงได้ กล่าวคือ พระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและอาณา
ประชาราษฎร์ให้ได้รับความสุขสำราญ และทรงจัดการให้ชาติและบ้าน
เมืองเจริญขึ้น...^๖

^๖ พระไพศาลศิลปศาสตร์ และหลวงญาณาวจิตร, ธรรมจริยา เล่ม ๖ (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ ร.ศ. ๑๑๒), หน้า ๒๒๕-๒๕๖.

พระมหากษัตริย์กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของ “ชาติ” รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในรัชกาลที่ ๖ จึงทรงเน้นว่า “สิ่งซึ่งเป็นหลักแห่งชาติ คือ พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขนำชาติในการทั้งปวง” และ “ธรรมเนียมไทยเรา พระเจ้าแผ่นดินกับราษฎรสนิทชิดเชื้อกันมาก พระเจ้าแผ่นดินไม่ปลีกตัวออกจากราษฎร ย่อมเสด็จไปในหมู่ราษฎรให้ราษฎร ได้เฝ้าอยู่เสมอ”^๑

ลักษณะความสัมพันธ์ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนเช่นนี้ จะได้รับการสืบทอดต่อมาภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยผู้นำใหม่ได้แสดงเป็นผู้นำของชาติเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อผู้นำทางการเมืองใหม่พยายามที่จะรักษาการนำทางการเมืองในยามที่ไม่สามารถเน้นความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ จึงทำให้เกิดความพยายามกลืนตนเองเข้าไปเป็นตัวแทนของ “ชาติ”

กระบวนการสำคัญที่ผู้นำสามารถกลืนตนเองเข้าไปเป็นเป็นตัวแทนชาติ คือ กระบวนการสร้างวัฒนธรรมแห่งชาติที่เน้นบทบาทของผู้นำในฐานะที่เป็นตัวแทนคติมหาชน

วัฒนธรรมแห่งชาติในรัฐสมัยใหม่ของไทยมิได้สร้างสรรค์ขึ้นมาโดยชนชั้นกลางหรือโดยประชาสังคม แต่เป็นวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นโดยรัฐ ผู้นำรัฐอ้างอิงมคติมหาชนในการสร้างวัฒนธรรมแห่งชาติดังกล่าว แต่มคติมหาชนมิได้มาจากมติของปัจเจกชนที่

^๑ ศ. วัฒนเสริมฐ, วาทพระมงกุฎ (กรุงเทพฯ : รุ่งวิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๑๓๐, ๑๓๑.

ประกอบกันขึ้นเป็น “ มหาชน ” ดังนั้น ผู้นำรัฐในฐานะตัวแทนของมติมหาชนจึงเป็นตัวแทนของชาติไทยโดยสมบูรณ์ เมื่อผู้นำรัฐคิดอะไร ทำอะไร คนก็ติดตามและทำตาม “

ผู้นำรัฐได้ทำให้ตนเองกลืนเข้าไปเป็นตัวแทนของชาติ ด้วยการที่รัฐทำหน้าที่สร้างวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นมา ปรากฏชัดเจนในรัฐธรรมนูญ ๑๒ ฉบับ ดังนี้

รัฐธรรมนูญ ฉบับที่ ๑ เรื่องชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ

รัฐธรรมนูญ ฉบับที่ ๒ เรื่องป้องกันภัยอันจะเกิดแก่ชาติ

รัฐธรรมนูญ ฉบับที่ ๓ เรื่องการเรียกชื่อชาวไทย

รัฐธรรมนูญ ฉบับที่ ๔ เรื่องเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี

รัฐธรรมนูญ ฉบับที่ ๕ เรื่องให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศไทย

รัฐธรรมนูญ ฉบับที่ ๖ เรื่องทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ

รัฐธรรมนูญ ฉบับที่ ๗ เรื่องชักชวนให้คนไทยสร้างชาติ

รัฐธรรมนูญ ฉบับที่ ๘ เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี

รัฐธรรมนูญ ฉบับที่ ๙ เรื่องภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองดี

รัฐธรรมนูญ ฉบับที่ ๑๐ เรื่องการแต่งกายประชาชนชาวไทย

รัฐธรรมนูญ ฉบับที่ ๑๑ เรื่องกิจวัตรประจำวันของคนไทย

รัฐธรรมนูญไม่ได้มีสถานะเป็นกฎหมายแท้ๆ หากแต่เป็นกระบวนการสร้างจินตนาการใหม่ร่วมกันใน “ ความเป็นชาติไทย ” ที่กำหนดขึ้นโดยรัฐ ดังคำกล่าวที่ว่า

รัฐธรรมนูญ...เป็นกฎหมายทางใจ เป็นกฎหมายที่มีมติมหาชน

หมุนอยู่ข้างหลัง และมติมหาชนจะเป็นคำรวม เป็นอัยการ

เป็นศาลไปในเวลาเดียวกัน... รัฐธรรมนูญจะเป็นเครื่องเชิดชูระบอบ

ประชาธิปไตย เพราะรัฐธรรมนูญยึดถือมติอันแท้จริงของปวงชน

“ โปรดดูรายละเอียดใน สายชล สัตยานุรักษ์ “ มติมหาชน:ฐานทางความคิดของระบอบประชาธิปไตยในยุค “ เชื้อผู้นำชาติพันธุ์ ” ใน สิทธิลักษณ์ สัมปชสิทธิ์ และศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (บก) คือความภูมิใจ (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, ๒๕๔๕)

ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งรับมติดังมาจากปวงชนนั้น

เป็นระบอบประชาธิปไตยที่ดั่งแท้

ที่สำคัญการประกาศ “ รัฐนิยม ” เป็นการสร้างโดยผู้นำทางการเมืองในฐานะตัวแทนของชาติ ดังที่หลวงวิจิตรวาทการกล่าวไว้ว่า ผู้นำซึ่งเป็นผู้ฉลาดและมีคุณภาพทางใจจะเป็นผู้ปกครองที่ “ มีความยุติธรรม...คือการกำหนดว่าอย่างไรเป็นการถูกต้อง ” และการเสนอที่รัฐเสนอ “ มติมหาชน ” ก็แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความสำนึกว่าตนเองเป็นตัวแทนของชาติ ดังที่เห็นว่าผู้นำคือ “ ...คติมมหาชน เพราะจะพูดอะไรทำอะไร คนจะพูดตามทำตาม ” ดังนั้นเห็นได้ชัดเจนถึงกระบวนการกลืนตนเองเป็นตัวแทนของ “ ชาติ ”

แม้ว่ารูปธรรมหลายประการของการประกาศรัฐนิยมนี้ไม่ได้รับการปฏิบัติตามเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามหมดอำนาจ แต่สิ่งที่ฝังลึกอยู่ไม่ใช่เพียงแค่การเคารพเพลงชาติหรือเพลงสรรเสริญพระบารมีเท่านั้น หากแต่เป็นการยอมรับสถานะ บทบาท และความสำคัญของผู้นำทางการเมืองที่กลืนตนเองเข้าไปเป็นตัวแทนชาติ

กระบวนการกลืนตนเองเข้าไปเป็นตัวแทนของและชาติด้วยวิธีการอ้างถึงมติมหาชนก็จะเกิดขึ้นในแนวทางหรือกรอบโครงที่ผู้นำต้องการ ซึ่งทำให้ผู้นำสามารถ “ เป็นคติมมหาชนเพราะจะพูดอะไรทำอะไรคนจะพูดตามทำตาม ” และความคิดของผู้นำก็จะสะท้อนมติมหาชนเสมอ

ความคิดที่ผนวกผู้นำเข้าไปเป็นตัวแทนของชาติ ยังเป็นการผนวกการใช้อำนาจรัฐอย่างเข้มข้นด้วยหลวงวิจิตรวาทการความสำคัญแก่บทบาทของรัฐเป็นอย่างมาก ดังที่เห็นว่า...รัฐมีหน้าที่เป็นผู้อบรมศึกษาพลเมือง...รัฐต้องทำงานเพื่อวางระเบียบการกระทำของ

⁵ ศธ. ๐๙๐๑.๒๕ / ๔ เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ กรมศิลปากร นโยบายสร้างชาติ ปาฐกถาเรื่องรัฐนิยม หลวงวิจิตรวาทการแสดงทางวิทยุกระจายเสียง, กรกฎาคม ๒๕๔๒ อ้างใน สายชล สัตยานุรักษ์ ความเปลี่ยนแปลงในการสร้างชาติไทยและความเป็นไทย โดยหลวงวิจิตร ราชงานการวิจัยสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย หน้า ๔๖

พลเมือง...รัฐต้องกำหนดให้ว่าจะให้พลเมืองทำอะไร”^{๖๖} และเน้นความเหนือกว่าของรัฐ ด้วยการให้พันธกิจปฏิบัติต่อส่วนรวมของรัฐ ดังความที่ว่า “เป็นธรรมดาที่รัฐจะต้องสำคัญกว่าครอบครัวและส่วนย่อยส่วนตัวบุคคลอย่างแน่นอน เพราะเป็นการจำเป็นที่ส่วนรวมจะต้อง สำคัญกว่าส่วนย่อย”^{๖๗}

การกลืนผู้นำทางการเมืองที่เข้าไปใช้อำนาจรัฐแต่เพียงผู้เดียวโดยผู้นำรัฐเท่านั้นที่จะพูดแทนชาตินับได้เป็นกระบวนการทางการเมืองที่สำคัญที่เกิดขึ้นหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองและยังคงมีอิทธิพลมาถึงปัจจุบัน

มรดกทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้นทั้งสามประการมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ทางการเมืองของสังคมไทย และมีความสัมพันธ์อยู่กับการเกิดวัฒนธรรม “มือที่สาม” อย่างแน่นอน เพราะเมื่อบรรดาผู้ปกครองหรือผู้ถืออำนาจรัฐมองภาพตนเองเป็นผู้ที่มีพันธกิจตามธรรมชาติที่จะต้องดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อประโยชน์สุขของสังคมและการดำเนินการของคนนั้นเป็นไปในฐานะตัวแทนของหน่วยทางการเมืองสำคัญ คือชาติ ก็ย่อมมองผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการดำเนินงานของตนในลักษณะที่ไม่ได้เป็นพวกเดียวกัน หรือเป็น “คนอื่น ” ที่ไม่หวังดี ที่พร้อมจะเป็น “ มือที่สาม ” เข้ามาแทรกตรงกลางระหว่างผู้นำกับประชาชนเพื่อผลประโยชน์ของพวกเขา

แต่อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองที่ดำเนินต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยจอมพลสฤษดิ์ก็ได้ผสมผสานกับมรดกทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้นจนก่อให้เกิดวัฒนธรรม “ มือที่สาม ” ชัดเจนยิ่งขึ้น

^{๖๖} หลวงวิจิตรวาทการ, ประวัติศาสตร์สากล เล่ม ๕ พระนคร เสริมวิทยบรรณาการ ๒๕๑๔ หน้า ๒๒๖ อ้างใน สายชล สัตยานุรักษ์, ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง...หน้า ๔๘

^{๖๗} หลวงวิจิตรวาทการ, “วิชาการเมืองของอริสโตเติล” ใน วิจิตรสาร เล่ม ๒ กรุงเทพมหานคร มงคลการพิมพ์ ๒๕๒๘ หน้า ๒๒๐ อ้างใน สายชล สัตยานุรักษ์, ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง...

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

แม้จะเป็นที่รับรู้โดยทั่วไปว่ายุคแรกของการพัฒนาประเทศหรือที่เรียกกันว่าสมัยจอมพลสฤษดิ์มีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง แต่ความเปลี่ยนแปลงที่เน้นกันมากในวงวิชาการ คือ ปฏิบัติการต่างๆของรัฐและผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนโดยเฉพาะปัญหาการใช้อำนาจเผด็จการของรัฐ และปัญหาทางเศรษฐกิจของชาชนบท หากแต่กระแสความเปลี่ยนแปลงที่อยู่เบื้องลึกของปรากฏการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจดังกล่าว นั่นคือ “รากฐานความคิดทางการเมืองของคนไทย” อันเป็นทั้งผลและเป็นทั้งเหตุของปรากฏการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของไทยนับตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา

การเมืองสมัยของจอมพลสฤษดิ์เป็นเช่นเดียวกัน “ปรากฏการณ์จำนวนมากได้ถูกยกระดับสู่ความคิดนามธรรมที่ทำให้คนจำนวนมากในสังคมไทยยังคงจดจำและให้ความหมายแก่การเมืองสมัยนั้นในด้านที่ดี และยังมีผู้กล่าวถึงการใช้อำนาจของจอมพลสฤษดิ์ว่ามีผลดีแก่คนไทยโดยรวมหรือมีผลดีแก่ชาติ

การศึกษาที่ดีที่สุดเกี่ยวกับการเมืองสมัยสฤษดิ์จอมพลสฤษดิ์ ได้แก่ การเมืองไทยระบบพ่อขุนอุปถัมภ์ ของอาจารย์ทักษ์ เถลิงเศียรณ เป็นการอธิบายความคิดทางการเมืองสมัยใหม่ของไทยด้วยกรอบความคิดของสังคมไทยเอง คือ เสนอว่าจอมพลสฤษดิ์ได้ใช้ความคิดเรื่องพ่อขุนอุปถัมภ์มาอธิบายและให้ความชอบธรรมแก่การใช้อำนาจเผด็จการของตน พร้อมกับนำอุดมคติความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัวมาใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ทางการเมืองในสมัยนั้น

ก่อนที่จะกล่าวถึงชุดความคิดทางการเมืองที่เป็นรากฐานของปฏิบัติทางสังคม เศรษฐกิจการเมืองของประชาชนในสมัยจอมพลสฤษดิ์เป็นต้นมานั้น ประเด็นที่ควรจะต้องทำความเข้าใจก่อนคือเงื่อนไขความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้ ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงของระบบราชการ การขยายตัวของความเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ

ความเปลี่ยนแปลงของระบบราชการ

แม้ว่าการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของการเมืองไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงของระบบราชการ จนกระทั่งมีนักวิชาการจำนวนหนึ่งเคยเสนอความคิดว่ารัฐไทยเป็นรัฐระบบราชการ แต่หากไม่คำนึงถึงพลวัตรของระบบราชการก็อาจจะไม่สามารถอธิบายอะไรได้มากนักนอกจากบอกลักษณะกว้างๆของรัฐไทยเท่านั้น^๒

รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทยได้สร้างกลไกระบบราชการขึ้นมาแต่ในสมัยนั้น อำนาจการตัดสินใจทางการเมืองยังไม่ได้ตกอยู่ในมือของระบบราชการมากนัก ในรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับกลไกระบบราชการในระยะแรกเริ่มเคยรับใช้ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จึงปรากฏอยู่เป็นระยะๆ^๓ ซึ่งในท้ายที่สุด การตัดสินใจในเรื่องสำคัญยังคงมาจากพระมหากษัตริย์และเจ้านาย

แม้ว่าการตัดสินใจทางการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะย้ายจากเจ้านายมาสู่กลุ่มผู้กุมอำนาจกลุ่มใหม่ แต่อย่างไรก็ตามในระยะแรกคณะราษฎรไม่ได้มีอำนาจตัดสินใจในรัฐบาลจนกระทั่งเมื่อการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในปีพ.ศ. ๒๔๘๑ ที่สมาชิกคณะราษฎรเองได้ดำเนินการตัดสินใจในคณะรัฐมนตรีอย่างเต็มที่มากกว่าเดิม กล่าวคือ หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ความอ่อนแอของคณะราษฎรที่เกิดขึ้นทั้งจากการที่คณะราษฎรปราศจากการรวมตัวเป็นองค์กรที่เข้มแข็งและจากการที่อำนาจรัฐตามประเพณีสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ยังเข้มแข็งอยู่ไม่สลายไปในทันที ทำให้คณะราษฎรเองจำเป็นต้องประนีประนอมกับพลังอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นระบบราชการและกลุ่มเป็นกลาง สมาชิกคนสำคัญของคณะราษฎรที่เข้าไปเป็นรัฐมนตรีได้ดำรงตำแหน่งเพียง “ รัฐมนตรีลอย ” มิได้มี

^๒ อาจารย์โยชิฟูมิ ทามาดา แห่งมหาวิทยาลัยเกียวโตได้เคยชี้ให้เห็นถึงข้ออ่อนในกรอบการอธิบายการเมืองไทยด้วยกรอบความคิดระบบราชการ ในบทความที่มีชื่อเสียง “ อำนาจและอิทธิพล ” รัฐศาสตร์สาร ปีที่ ฉบับที่

^๓ โปรดดู นิธิ เอียวศรีวงศ์ “ ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทย ” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียน และอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจิตสำนึก (กรุงเทพมหานคร : มติชน ๒๕๓๘)

อำนาจควบคุมกระทรวงใดกระทรวงหนึ่งโดยตรงจะทำงานได้ก็เพียงแต่งานที่ได้รับมอบหมายเป็นงานๆเท่านั้น จนเมื่อผ่านการต่อสู้ทางการเมืองหลายเหตุการณ์จนทำให้คณะราษฎรได้เข้ามามีอำนาจในรัฐบาลอย่างเต็มที่หลัง ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ สมาชิกคณะราษฎรจึงได้เข้ามาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างๆและได้เริ่มต้นที่จะประสานเข้ากับระบบราชการอย่างเป็นระบบ แต่อย่างไรก็ตามคณะราษฎรก็ไม่มีเวลาอยู่ในอำนาจมากพอในการสร้างรัฐระบบราชการเพราะจากนั้นไม่นานก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งในระหว่างสงครามระบบราชการเองก็ไม่สามารถที่จะขยายตัวและบทบาทของตนเองได้อย่างเต็มที่

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีการเลือกตั้งภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๗๕ ผลก็คือพลังของคนกลุ่มต่างๆเริ่มพยายามเข้ามาร่วมตัดสินใจทางการเมืองอย่างมากมายและหลากหลาย แม้จะมีการรัฐประหารในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ที่นำโดยข้าราชการทั้งที่ปลดประจำการและที่ยังรับราชการอยู่ แต่ทศวรรษ ๒๔๙๐ ก็เป็นช่วงเวลาที่ยืดเยื้อของการต่อสู้ทางการเมืองได้รวมเอาคนจำนวนไม่น้อยที่อยู่นอกระบบราชการเข้ามาต่อสู้ทางการเมือง และที่สำคัญการต่อสู้ทางการเมืองในทศวรรษ ๒๔๙๐ เป็นการต่อสู้ระหว่างหน่วยราชการอย่างเข้มข้นด้วยสะท้อนให้เห็นว่าระบบราชการยังขาดเอกภาพภายในซึ่งทำให้ไม่สามารถรวมศูนย์อำนาจได้และอำนาจเหนือประชาชนโดยเฉพาะในชนบทก็ยังมีอย่างจำกัดเพราะอำนาจหรืออิทธิพลท้องถิ่นยังไม่ถูกผนวกเข้ามาอยู่ในระบบราชการและระบบการเมืองของส่วนกลางมากนัก ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหากจะกล่าวอย่างเคร่งครัดโดยรวมๆว่ารัฐไทยเป็นรัฐระบบราชการแล้วก็อาจจะผิดจากความเป็นจริง โดยเฉพาะหากพิจารณาจากนิยามว่ารัฐระบบราชการคือรัฐที่รวมศูนย์การตัดสินใจทางการเมืองอยู่ที่ระบบราชการอย่างแท้จริง การเมืองในทศวรรษ ๒๔๙๐ อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการต่อสู้เพื่อสถาปนารัฐระบบราชการขึ้นมานั่นเอง

การรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ในวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑ มีความหมายที่สำคัญก็คือ จอมพลสฤษดิ์สามารถยึดอำนาจได้อย่างเด็ดขาด หลังจากที่ได้รวบอำนาจจากระบบราชการที่แบ่งแยกและต่อสู้กันในการรัฐประหารก่อนหน้านี้ และเงื่อนไขของการพัฒนาเศรษฐกิจประกอบกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารก็เปิดโอกาสให้จอมพลสฤษดิ์ขยายอำนาจลงไปถึงชนบทอย่างกว้างขวาง ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

จอมพลสฤษดิ์ได้อธิบายความหมายของการปฏิวัติจากทัศนะของคนในวาระครบรอบปีแห่งการปฏิวัติมาโดยตลอดทุกๆปี เช่นในคำปราศรัยในวันครบรอบ ๔ ปี แห่งการปฏิวัติความว่า

"ข้าพเจ้าถือว่าวันปฏิวัติเป็นวันที่สำคัญที่สุดวันหนึ่งของชาติ เพราะเป็นวันที่เราชาวไทยทั้งชาติได้เริ่มต้นชีวิตใหม่ ด้วยการได้กำจัดความเลวร้ายอันจะเป็นภัยต่อประเทศชาติต่างๆไปให้หมดสิ้น พร้อมทั้งดัดแปลงแก้ไขและพยายามสร้างสรรค์ให้มีสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติขึ้น..."^{๑๔}

กล่าวได้ว่าการรัฐประหาร ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑ ทำให้จอมพลสฤษดิ์สามารถสถาปนาระบบราชการขึ้นมามีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจทางการเมืองได้อย่างที่ระบบราชการไม่เคยทำได้มาก่อนเพราะก่อนหน้านี้เหตุที่มีกลุ่มพลังนอกระบบราชการคอยท้าทายอยู่ เช่น กลุ่ม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีบทบาทในสภาเป็นระยะ หรือการแตกแยกแบ่งความเป็นใหญ่ในระบบราชการเอง^{๑๕} ดังนั้นหากนิยามว่ารัฐไทยเป็นรัฐระบบราชการที่ระบบราชการเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจทางการเมืองอย่างแท้จริง ก็คงจะต้องเน้นย้ำว่าเกิดขึ้นอย่างชัดเจนในสมัยจอมพลสฤษดิ์นี้เอง

^{๑๔} คำปราศรัยในวันครบรอบ ๔ ปี แห่งการปฏิวัติ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๕ ใน ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๖ คณะรัฐมนตรีพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ๑๗ มีนาคม ๒๕๐๗

^{๑๕} โปรดดู การศึกษาความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงก่อนสมัยจอมพลสฤษดิ์ได้ ใน สรศักดิ์งามขจรกุลกิจ, ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๒ (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒) และ สุราษฎร์ ยัมประเสริฐ, แผนชิงชาติไทย (กรุงเทพฯ : สมาพันธ์, ๒๕๓๔)

รัฐบาลราชการที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยจอมพลสฤษดิ์มีลักษณะสำคัญอย่างน้อยสองประการ ประการแรก ได้แก่ การรวมศูนย์อำนาจของระบบราชการ ประการที่สอง การขยายตัวของระบบราชการ

การรวมศูนย์อำนาจรัฐบาลราชการนี้มีการศึกษาที่ดีที่ชี้ให้เห็นประเด็นนี้อย่างชัดเจน ได้แก่ การศึกษาของศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช เรื่อง ๑๐๐ ปี แห่งการปฏิรูประบบราชการวิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง

อาจารย์ชัยอนันต์ได้กล่าวในประเด็นความเปลี่ยนแปลงของระบบราชการและอำนาจทางการเมืองในสมัยสฤษดิ์ที่ว่า

" นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นต้นมา นอกจากระบอบรัฐธรรมนูญและระบบรัฐสภาจะถูกล้มเลิกไปยาวนานถึงเกือบ ๑๐ ปีแล้ว ที่สำคัญก็คือ แนวคิดและธรรมเนียมปฏิบัติในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทางการเมืองและอำนาจทางการเมือง ซึ่งแต่เดิมได้เคยยึดถือตามระบอบรัฐสภาได้ถูกทำลายไปด้วย การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับอำนาจของฝ่ายบริหารตามกฎหมาย การบริหารราชการแผ่นดินนี้ อาจถือได้ว่าเป็นการวางรากฐานทางอำนาจทางการเมืองที่สำคัญยิ่ง....

การสร้างกลไกอำนาจฝ่ายราชการพลเรือนให้มารวมศูนย์อยู่ที่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้น จัดว่าเป็นการผนึกกำลังอำนาจที่เข้มข้นที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองไทย..."^{๖๖}

การรวมศูนย์อำนาจระบบราชการเกิดขึ้นพร้อมกับการสร้างกระบวนการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรสาธารณะที่ขึ้นตรงต่อระบบราชการโดยตรง จอมพลสฤษดิ์ได้จัดตั้งสำนักงานประมาณที่ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี และสำนักงานประมาณได้กลายมาเป็นแหล่งอำนาจใหม่ทางราชการภายใต้อำนาจของนายกรัฐมนตรีนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

^{๖๖} ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ๑๐๐ ปี แห่งการปฏิรูประบบราชการ, หน้า ๘๕ - ๘๐

ที่สำคัญ จอมพลสฤษดิ์ได้จัดตั้งสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ซึ่งได้เริ่มต้นวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจขึ้นมาเป็นครั้งแรก การจัดตั้งสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นมานี้มีความหมายอย่างชัดเจนถึงการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันของการดำเนินงานทางเศรษฐกิจโดยกลไกระบบราชการไทย ซึ่งจะมีผลกระทบต่อความสำนึก อารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของคนไทย ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

นอกจากการสร้างการรวมศูนย์อำนาจในระบบราชการแล้ว ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมากอีกประการหนึ่งของระบบราชการได้แก่การขยายตัวของระบบราชการ

การขยายตัวของระบบราชการนั้นมีความหมายอย่างน้อยสองด้านด้วยกัน ได้แก่ การขยายตัวของหน่วยงานและกลไกของระบบราชการที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของส่วนรวม และการขยายตัวออกไปครอบคลุมพื้นที่และปริณิณทลของชีวิตประชาชนมากขึ้น

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา มีการขยายตัวของหน่วยงานและกลไกของระบบราชการมาโดยตลอด รวมถึงการขยายตัวของรัฐวิสาหกิจ แต่การขยายตัวของหน่วยงานและกลไกของระบบราชการนั้นได้ปรากฏมากขึ้นหลายเท่าในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ การศึกษาการขยายตัวของระบบราชการของอาจารย์วรเดช จันทรศรได้ชี้ให้เห็นถึงการขยายตัวของกรมกองหน่วยราชการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมาที่เกิดขึ้นอย่างมากมาย^{๑๑}

การขยายตัวของกรมกองต่างๆที่เริ่มเกิดขึ้นในสมัยของสฤษดิ์นี้เป็นเรื่องชี้ให้เห็นถึงกระบวนการตกผลึกของระบบราชการที่กลายเป็นเนื้อแท้หรือแก่นของรัฐไทยขึ้นมา เพราะหน่วยราชการที่ขยายมากขึ้นพร้อมกับการรวมศูนย์อำนาจมากขึ้นนั้นหมายถึงการ

^{๑๑} วรเดช จันทรศร, การขยายตัวของหน่วยงานในระบบราชการไทย : ปัญหา อุปสรรค และแนวโน้ม รายงานเสนอในการสัมมนาเรื่อง Thailand In The 1980s Significant Issues , Problem And Prospects อังโน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ๑๐๐ ปี แห่งการปฏิรูประบบราชการ หน้า ๕๕

ขึ้นมามีอำนาจเด็ดขาดของระบบราชการในการตัดสินใจใช้ทรัพยากรว่าจะใช้เพื่อใคร ที่ไหน เท่าไร และอย่างไรนั่นเอง

การขยายตัวในเชิงปริมาณของระบบราชการที่เห็นอย่างชัดเจนในด้านการขยายกรมกองซึ่งมีความหมายและความสำคัญอย่างมากในการทำความเข้าใจการเมืองสมัยของสฤษดิ์แล้ว ยังมีการขยายตัวของระบบราชการที่สำคัญมากอีกประการหนึ่งได้แก่ การขยายตัวเข้าไปครอบคลุมปริมาณพลของสังคมและชีวิตของประชาชนอย่างรอบด้านและลึกซึ้ง

กล่าวได้ว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยที่กลไกอำนาจรัฐที่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางนั้นลงไปครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของประเทศอย่างแท้จริง หน่วยราชการต่างๆ ที่ได้รับการขยายออกไปก็ได้ออกไปทำงานในพื้นที่ต่างๆ กระจายทั่วประเทศ นอกจากนี้ยังมีการตั้งคณะกรรมการพัฒนาการท้องถิ่นแห่งชาติ^{๑๔} การจัดตั้งจัดตั้งหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่^{๑๕} หน่วยงานของกระทรวงเกษตรที่ได้มีข้าราชการเกษตรประจำอำเภอเกิดขึ้นและมีการจัดตั้งยุวกสิกรเพื่อทำการเกษตรแผนใหม่^{๑๖} หน่วยงานดูแลด้านสาธารณสุขได้เดินทางไปฉีดวัคซีนดีทีพีพร้อมกับเขียนหมายเลขกำกับไว้ตามเสาบ้าน^{๑๗} การสร้างถนนหนทางที่เพิ่มขึ้นอย่างมากมา^{๑๘} ฯลฯ

นอกจากการขยายระบบราชการออกครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางแล้ว การสื่อ “สาร” ต่างๆจากรัฐบาลก็เป็นไปได้กว้างขวางกว่าเดิม ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากการตั้งสถานี

^{๑๔} “สุนทรพจน์ในพิธีเปิดประชุมปฐมนิเทศงานพัฒนาการท้องถิ่น วันจันทร์ที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๐๓” ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หน้า ๑๒๔

^{๑๕} “คำขวัญแค่นิดยสาร พัฒนาการเคลื่อนที่” ประมวลสุนทรพจน์จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. ๒๕๐๕-๒๕๐๖ หน้า ๑๒๓๕.

^{๑๖} “โอวาทแก่สมาชิกยุวกสิกร” ประมวล หน้า ๖๗๒

^{๑๗} โอวาทในการประชุมอนามัยจังหวัดทั่วราชอาณาจักร ประมวล ... หน้า ๖๗๔-๖๗๕

^{๑๘} คุรยละเอียดการสร้างถนนได้ในคำปราศรัยประจำปีไม่ว่าจะเป็นคำปราศรัยเนื่องในวันครบรอบปีแห่งการปฏิวัติที่จอมพลสฤษดิ์ได้ปราศรัยทุกปี คำปราศรัยในการประชุมร่วมกับกำนันผู้ใหญ่บ้าน อาจจะกล่าวได้ว่าจอมพลสฤษดิ์ได้พยายามกล่าวเรื่องนี้ทุกครั้งที่มีโอกาสกล่าวต่อประชาชน

วิทยุซึ่งได้ขยายตัวออกไปสู่จังหวัดต่าง ๆ สถานีโทรทัศน์ ก็ได้รับการสร้างขึ้นและเน้นให้มีบทบาทตอบสนองแก่รัฐ^{๒๓} พร้อมกันนั้นสถานีวิทยุและโทรทัศน์ก็มีหน้าที่ถ่ายทอดคำปราศรัยของจอมพลสฤษดิ์ในวาระสำคัญๆออกไปอย่างกว้างขวาง จนอาจกล่าวได้ว่าคำพูดของจอมพลสฤษดิ์เป็นเสียงของนายกรัฐมนตรีคนแรกที่แพร่กระจายออกไปสู่สังคมในวงกว้างมากที่สุด

แน่นอนว่าความเปลี่ยนแปลงของระบบราชการที่กล่าวได้ว่าเป็นการสร้างระบบราชการของจอมพลสฤษดิ์ไม่ได้เกิดขึ้นมาเพราะเจตน์จำนงอิสระของคนเท่านั้น หากแต่เกิดขึ้นท่ามกลางเงื่อนไขแวดล้อมหลายประการ เช่น อิทธิพลของสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาบงการเพื่อด้านการขยายอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ และตรรกของระบบราชการไทยที่จำเป็นต้องขยายเนื้องานเพื่อคู่คชับงบประมาณมาเลี้ยงตนเอง ซึ่งในที่นี้จะไม่ขอเข้าไปอธิบายในประเด็นดังกล่าว แต่จะกล่าวเฉพาะเรื่องของลักษณะของระบบราชการและผลกระทบต่อประชาชน

การขยายตัวของระบบราชการที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเพื่อให้ดำเนินกิจกรรมของรัฐหรือ “บริหารราชการ” อย่างที่เคยเป็นมา หากแต่เป็นกระบวนการที่การขยายกลไกอำนาจรัฐจะเข้าไปปรับเปลี่ยนการรับรู้และการให้ความหมายแก่การดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนด้วย

ความเปลี่ยนแปลงของระบบราชการที่ขยายตัวเข้าครอบคลุมพื้นที่ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงการรับรู้และให้ความหมายแก่การดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม ที่สำคัญและถือได้ว่าเป็นรากฐานของการเปลี่ยนแปลงการรับรู้และให้ความหมายนี้ไว้แก่ การเปลี่ยนแปลงความหมายของ “พื้นที่”

^{๒๓} คำปราศรัยในการเปิดสถานีวิทยุกระจายเสียงเคลื่อนที่ ๕๐ กิโลวัตต์ “ ประมวล...หน้า ๑๒๘๓-๑๒๘๔,

คำขวัญแก่สถานีวิทยุ “สวนมิสกวัน “ ประมวล ...หน้า ๑๐๔๘,

คำปราศรัยเนื่องในวันครบรอบปีที่ ๕ ของสถานีโทรทัศน์ ทบ ประมวล ...หน้า ๕๐๒-๕๐๔

คำกล่าวในพิธีวางศิลาฤกษ์ศึกษาการกรมประชาสัมพันธ์ ประมวล...หน้า ๕๘๕-๕๘๖

การขยายตัวของระบบราชการได้ทำให้เกิดการนิยาม “พื้นที่” ที่เป็นจริงออกเป็นสองลักษณะเท่านั้น นั่นคือ พื้นที่สาธารณะที่รัฐเป็นเจ้าของและผู้ดูแล^{๒๔} กับพื้นที่ที่เอกชนเป็นเจ้าของ การทำให้พื้นที่เหลือเพียงสองลักษณะนี้เมื่อประกอบเข้ากับความเปลี่ยนแปลงทางด้านอื่นๆก็จะส่งผลทำให้เกิดการก่อรูปของรากฐานความคิดทางการเมืองที่สำคัญดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

ความเปลี่ยนแปลงความคิดเรื่อง “พื้นที่” ได้ดักขยักภารกิจที่ผู้นำหรือรัฐเป็นผู้ที่รับผิดชอบในการดูแลที่สาธารณะ ขณะเดียวกันบุคคลแต่ละคนมีสิทธิเพียงดูแลชีวิตในพื้นที่ส่วนตัวของตนเท่านั้น ไม่ได้มีสิทธิใดๆเกี่ยวข้องกับที่นอกเหนือจากพื้นที่ส่วนตัวของตนนอกจากจะได้รับการอนุญาตจากรัฐ นอกจากนี้การแบ่งแยกพื้นที่ออกเป็นเพียงสองลักษณะนี้ยังแฝงความคิดทางการเมืองแบบเดิมอยู่ด้วยคือพันธกิจในการดูแลพื้นที่สาธารณะทั้งหมดเป็นการทำงานด้วยความกรุณาเมตตาของรัฐที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้าหรือแก้ปัญหาให้แก่ผู้ที่ไม่สามารถทำความเจริญนั้นได้ด้วยตัวเองได้ การเรียกร้องของประชาชนที่จะเข้ามามีสิทธิและหน้าที่ในพื้นที่สาธารณะหรือเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐและประชาชนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะจึงถูกมองว่าเกิดจากการกระทำของ “มือที่สาม” อยู่เสมอ

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อการเกิดรากฐานความคิดทางการเมืองสมัยจอมพลสฤษดิ์นี้ได้แก่ การขยายตัวของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

^{๒๔} การใช้คำว่า “พื้นที่สาธารณะ” ในที่นี้ไม่ได้มีความหมายตรงกับคำว่า PUBLIC SPACE PUBLIC SPHERE ของบรรดานักคิดหลังสมัยใหม่แต่อย่างใด เพราะนักคิดหลังสมัยใหม่มักจะเน้นที่ว่า PUBLIC SPACE เป็นพื้นที่สังคมมีส่วนร่วมอยู่และได้หายไป แต่ในที่นี้ศึกษาพื้นที่สาธารณะในฐานะที่มีเจ้าของได้แก่รัฐ อันเป็นความคิดพื้นที่ที่สร้างขึ้นในสังคมไทยเอง อย่างไรก็ตาม หากสนใจติดตามความคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะแบบนักคิดหลังสมัยใหม่ไปรอ่าน สุธาริน คุณผล “บทสำรวจ” พื้นที่สาธารณะ “ใน รัฐศาสตร์สาร ๒๐, ๓ (๒๕๔๑)

การขยายตัวของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

มีการวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นผลจากการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและเป็นที่รับรู้ทั่วไปว่าได้เกิดความเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจเข้าสู่ระบบทุนนิยมเข้มข้นมากขึ้นหลังจากการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์ ดังนั้นการนำเสนอในที่นี้จะไม่ขอก้าวในส่วนที่รับรู้กันโดยทั่วไป แต่จะเน้นประเด็นการขยายตัวของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ รัชสมัยมีความหมายสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของประชาชนอันทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในรากฐานความคิดทางการเมืองอย่างลึกซึ้งทีเดียว ได้แก่ การขยายตัวของกระบวนการทำให้ทุกอย่างเป็นสินค้า

การขยายตัวของการทำให้ทุกสิ่งเป็นสินค้าในสังคมไทยนั้นได้เป็นเงื่อนไขในการวางรากฐานความคิดทางการเมืองในสองประการด้วยกัน ประการแรก ได้แก่ บทบาทของรัฐในการชักนำสังคมเข้าสู่กระบวนการการทำให้ทุกอย่างเป็นสินค้า และผลกระทบของกระบวนการทำให้ทุกอย่างเป็นสินค้า

ในความเป็นจริงแล้วบทบาทของรัฐในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ก็คือ การสร้างเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดการแปลงทุกอย่างให้เป็นสินค้านั่นเอง รัฐสมัยจอมพลสฤษดิ์ได้สร้างเงื่อนไขทางรูปธรรมมากมายที่ทำให้เกิดการขยายตัวของการแปลงทุกอย่างให้เป็นสินค้า ไม่ว่าจะเป็นหนทางที่ทำให้เกิดการขยายตัวของการปลูกพืชไร่เพื่อขายโดยการขยายที่ดินรุกเข้าไปในเขตป่าเขา^{๒๔} การปราบปรามโจรผู้ร้ายที่เป็นอันตรายต่อทรัพย์สิน การศึกษาที่เน้นการสร้างคนป้อนภาคอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้น การโฆษณาอุดมการณ์งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข ฯลฯ การสร้างเงื่อนไขนี้เข้าไปโดยการสร้างภาพของจอมพลสฤษดิ์ว่าเป็น "ผู้นำ" ที่มุ่งมั่นพัฒนาประเทศเพื่อประโยชน์และความสุขสมบูรณ์ของประชาชน ดังปรากฏในคำปราศรัยในทุกหนทุกแห่งและทุกวาระโอกาส ซึ่งก็มีผลทำ

^{๒๔} ตัวอย่างกรณีภาคเหนือ ดูใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ และ มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ทำกินในเขตป่า : กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน กรณีภาคอื่นๆ ดูใน วอลเคน เบิลโล เชียร์ คันทิงแฮม ลี เค็งปอห์, โศกนาฏกรรมสยาม : การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่ (กรุงเทพฯ : โคมล คิมทอง, ๒๕๔๒) บทที่ ๘ และ ๙

ให้ประชาชนทั่วไปที่ได้มีส่วนได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของการแปลงทุกอย่างให้เป็นสินค้าพากันประทับใจในความเป็นผู้นำแบบพอขุนอุปถัมภ์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยรับรู้ว่าการขยายตัวของ “ งาน ” และ “ เงิน ” คือความเจริญที่ “ บ้านดาลสุข ” ให้แก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง

นอกจากการสร้างเงื่อนไขรูปธรรมเพื่อรองรับกระบวนการการแปลงทุกอย่างให้เป็นสินค้าแล้ว จอมพลสฤษดิ์ยังได้พยายามที่จะเปลี่ยนแปลงระบบความคิดของคนไทยด้วย ที่สำคัญ ได้แก่การพยายามที่จะเน้นให้ผู้คนเห็นความสำคัญของกระบวนการเข้าสู่การผลิต “ สินค้า ” จอมพลสฤษดิ์ได้เน้นให้เกษตรกรเข้าสู่การผลิตเพื่อขายด้วยตลอดเวลา^{๒๖} ภายใต้อุดมการณ์ “ งานคือเงิน เงินคืองาน บ้านดาลสุข ”

นอกจากนี้จอมพลสฤษดิ์ยังให้ความสนใจในการดำเนินกิจกรรมทางด้านศาสนา เช่นได้แสดงตนเองเป็นผู้ที่ให้ความสนใจในกิจกรรมทางด้านศาสนา และเน้นว่า

“ การเชิดชูส่งเสริมพระศาสนานั้น เป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งที่อยู่ในดวงใจกระผม และในแผนการของรัฐบาลนี้ เพราะเป็นที่ทราบตระหนักดีว่าประเทศชาติและศาสนาจะต้องอยู่คู่กัน... ” ^{๒๗}

อย่างไรก็ตาม อุดมคติของพุทธศาสนา คือ “ นิพพาน ” หรือแม้แต่วิถีชีวิตที่เรียบง่าย สันโดษ ก็ได้รับการต่อต้าน แต่ได้พยายามทำให้พระสงฆ์เป็นเครื่องมือหนึ่งในการโฆษณาความคิดที่รองรับกระบวนการทำทุกอย่างให้เป็นสินค้านี้สู่ประชาชน ดังสำนวนของจอมพลสฤษดิ์ถึงที่ประชุมสภามันคณาพระคณาธิการทั่วราชอาณาจักร ความว่า

“...เป็นเรื่องที่ทางรัฐบาลและกระผมร้องขอ เพราะเหตุว่าพระธรรม

^{๒๖} อาทิ โอวาทแก่สมาชิกวุฒิสภา ประมวลสุนทรพจน์... หน้า ๖๓๒-๖๓๖

คำปราศรัยต่อพี่น้องราษฎรในภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ ประมวลสุนทรพจน์ หน้า ๑๕๑-

๑๖๒

^{๒๗} สำนวนแต่ที่ประชุมพระคณาธิการในการประชุมเรื่องโครงการเชิดชูส่งเสริมพระพุทธศาสนา ๖๖๑

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีอยู่ทุกทาง ที่สามารถจะเลือกเอามาสอน หรือจงใจให้คนประพฤติปฏิบัติ มีคำสอนให้คนมักน้อยสันโดษ ไม่อยากทำอะไร ไม่อยากได้อะไร อย่างที่เคยสอนกันว่าไม่จำเป็นต้อง ต้องขวนขวายตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ คำสอนอย่างนี้อาจจะเหมาะสำหรับ สมัยหนึ่ง แต่ไม่เหมาะสำหรับการปฏิบัติ ซึ่งต้องการความขวนขวายหา ทางก้าวหน้า จำต้องเลือกสรรเอาธัมมะที่สอนคนให้มีวิริยะอุตสาหะขยัน มั่นเพียรประกอบสัมมาชีพ ไม่ประมาท ไม่หวังพึ่งคนอื่น พึ่งแต่ตนเอง และความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจเหล่านี้ ซึ่งกระผมเข้าใจว่ามีพุทธภาษิต อยู่มากหลายที่จะนำมาสอนได้ จึงใคร่ขอร้องคณะสงฆ์ให้พยายามสอน คนไปในทางนี้ จะเป็นการช่วยแผนการเศรษฐกิจ และงานทุกอย่างที่รัฐบาลปฏิบัติกำลังทำอยู่ โดยมุ่งความวัฒนาถาวรของประเทศชาติ ซึ่งเป็น ความวัฒนาถาวรทางศาสนาเอง...”^{๒๔}

การเปลี่ยนแปลงวิธีคิดของประชาชนไทยในนามของการพัฒนายังปรากฏในการ สร้างความหมายของยุคสมัยโดยการเน้นให้ประชาชนรับรู้คำขวัญต่างๆซึ่งเป็นที่รวมนัยยะ ของการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างให้เป็นสินค้า นอกจาก คำขวัญว่า “ งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข ” แล้วยังมีการเน้นย้ำว่าสมัยของการปฏิบัติคือสมัยของน้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม หากจะกล่าวเฉพาะความพยายามเปลี่ยนแปลงจากฝ่ายรัฐเพียงด้าน เดียวก็ย่อมไม่สามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่ประชาชนประสบอยู่ในชีวิต ประจำวัน ซึ่งในความเป็นจริงนั้นรากฐานความคิดทางการเมืองของประชาชนนั้นไม่ได้ เกิดจากคำรับคำราหรือปรัชญาทางการเมืองใดๆโดยตรง หากแต่เกิดจากการยกระดับ ประสบการณ์การดำรงชีวิตประจำวันของประชาชนขึ้นเป็นความคิดความเชื่อทางการเมือง นั้นเอง

^{๒๔} ประมวลสุนทรพจน์...หน้า ๒๐๘

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิดของประชาชนก็คือการเปิดโอกาสให้ประชาชนในฐานะคนๆหนึ่งได้แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวทั้งในรูปของเงินตราและการมีชีวิตที่ “ ดีขึ้น ” การขยายระบบราชการก็ทำให้เกิดการเพิ่มจำนวนข้าราชการมากขึ้นตามไปด้วย รัฐวิสาหกิจต่างๆที่ขยายงานก็รับคนเข้าทำงานพร้อมกับจูงใจคนให้เข้าทำงานด้วยเงินเดือนที่มากกว่าข้าราชการเป็นการชดเชยที่ไม่สามารถใช้ระบบบำนาญได้ การค้าขายของพ่อค้านักธุรกิจต่างๆก็ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเพราะมีเงินตราจากสหรัฐอเมริกาไหลเข้ามามากขึ้น เป็นต้น

โอกาสทางเศรษฐกิจที่เหมือนว่าเปิดมากขึ้นแก่ปัจเจกชนนี้เองได้หล่อหลอมความรู้สึกของประชาชนจำนวนมากให้ชื่นชมบุคลิกของจอมพลสฤษดิ์^{๒๔} ความชื่นชมของประชาชนที่มีต่อจอมพลสฤษดิ์นั้นสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับความเปลี่ยนแปลงในเรื่อง “ พื้นที่ ” ข้างต้น เพราะโอกาสที่ประชาชนรับรู้ว่าทรัพย์สินที่ตนหาได้นั้นเป็นส่วนของตัวเองและโอกาสในการสะสมของส่วนตัวที่ขยายขึ้นนั้นเกิดขึ้นได้เพราะการขยายอำนาจรัฐเข้าไปจัดการ “ พื้นที่สาธารณะ ” ที่จอมพลสฤษดิ์ได้เป็นผู้ใช้อำนาจรัฐสร้างขึ้นมาขึ้นนั่นเอง ในประเด็นนี้จะกล่าวเพิ่มเติมต่อไปข้างหน้า

ความเปลี่ยนแปลงของระบบราชการและการขยายตัวของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของประชาชนและก่อรูปมาเป็นรากฐานความคิดทางการเมืองในสมัยจอมพลสฤษดิ์และส่งผลสืบเนื่องต่อมาอย่างแจ่มชัดด้วย ซึ่งความเปลี่ยนแปลงในส่วนนี้ของประชาชนนั้นจะกล่าวในบทต่อไป

แม้ว่ามีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้นมากมาย แต่บทบาทและความคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ล้วนแล้วแต่วางอยู่บนบรรทัดฐานความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมที่สืบทอดต่อมา อาจารย์ ทักษ์ ชีให้เห็นอย่างชัดเจนว่าจอมพลสฤษดิ์ถือตนเองเป็นผู้นำแบบพ่อขุนอุปถัมภ์ ซึ่งจะดูแลทุกข์สุขของประชาชน รักษาความสงบเรียบร้อย ปราบปรามภัยของชาติซึ่งภัยที่สำคัญ ก็คือ ภัยคอมมิวนิสต์ และพัฒนา

^{๒๔} ทักษ์ เฉลิมเดชะธรณ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๕๕-๒๖๒ .

ประเทศให้เจริญก้าวหน้าช่วยให้ประชาชนได้รับผลดีจากความเจริญ คือ น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี มีงานทำ "

จอมพลสฤษดิ์ได้สร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจของตน ด้วยการอ้างถึงสถาบันพระมหากษัตริย์นอกเหนือจากการกลืนตนเองเป็นตัวแทนของประชาชน ดังที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กระทำ จอมพลสฤษดิ์ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๐๐ ว่า "...ข้าพเจ้าเป็นผู้รักษาพระนครและมีอำนาจหน้าที่ในการออกคำสั่งได้ตามกฎหมาย เพราะเป็นพระบรมราชโองการ ..."^{๓๐} และอ้างอิงว่าตนเป็นผู้รับรู้และปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของประชาชน

" ข้าพเจ้าไม่รู้สึกละอายใจต่อสิ่งที่ได้กระทำลงไป ความจำเป็นและความต้องการของประชาชนบังคับให้ข้าพเจ้าต้องทำเช่นนี้.. การกระทำอย่างรีบด่วนเช่นนี้เกิดจากสาเหตุสองประการ คือ รัฐบาลควรลาออกและพล ต.อ.เผ่า ก็ควรลาออกจากตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจด้วย วัตถุประสงค์สองประการนี้ก็เป็นวัตถุประสงค์ที่ประชาชนเรียกร้องมา ประชาชนและหนังสือพิมพ์มักเตือนให้ข้าพเจ้าระลึกอยู่เสมอว่าข้าพเจ้าจะไม่มีวันยอมแพ้และข้าพเจ้าควรจะทำให้การเรียกร้อง (ของประชาชน) ได้สัมฤทธิ์ผล มาบัดนี้ก็สำเร็จแล้ว..."^{๓๑}

จอมพลสฤษดิ์แสดงตนเสมอว่าทำงานเพื่อความสงบสุขของประชาชนและมุ่งดำเนินการต่างๆด้วยความสุจริตใจ ดังคำปราศรัยต่อข้าราชการพัฒนาท้องถิ่น ความว่า

"...ข้าพเจ้าก็ต้องสารภาพว่าเป็นหลักการ ..ที่ไม่สามารถจะเพิกเฉยต่อความเป็นอยู่ของราษฎร ข้าพเจ้าถือว่าการยกระดับความเป็นอยู่ของราษฎรเป็นยอดของงาน นายกรัฐมนตรีก็คือพ่อบ้านของครอบครัวใหญ่ มีความรับผิดชอบกว้างขวางที่สุด และต้องดูแลความเป็นอยู่ของพี่น้อง

^{๓๐} สยามนิกร ๑๘ กันยายน ๒๕๐๐

^{๓๑} สยามนิกร ๑๘ กันยายน ๒๕๐๐

ร่วมชาติร่วมประเทศอย่างใกล้ชิดที่สุด ...”^{๓๒}

บทบาทของ “ พ่อขุนอุปถัมภ์ ” ดำเนินไปได้ด้วยการขยายระบบราชการทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพดังกล่าวนั้นแล้ว พ่อขุนอุปถัมภ์ใช้ระบบราชการเป็นกลไกในการทำหน้าที่ในด้านต่างๆอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการทำให้ระบบราชการเป็นตัวแทนของผู้นำทำหน้าที่ “ อุปถัมภ์ ” ประชาชนตามที่ “ พ่อขุน ” มอบหมาย ดังนั้น อำนาจของจอมพลสฤษดิ์และของระบบราชการจึงเป็นอำนาจของ “ ผู้อุปถัมภ์ ” ซึ่งในวัฒนธรรมไทยหมายถึงอำนาจที่ก่อปรไปด้วยความเมตตา กรุณาและความถูกต้องเสมอ ส่วน “ ผู้ได้อุปถัมภ์ ” ก็คือ ประชาชนซึ่งไม่ได้รับส่วนแบ่งของอำนาจเลย แต่กลับมีศีลธรรมที่ต้องยึดถืออย่างเคร่งครัด คือ ความสำนึกในบุญคุณและการตอบแทนบุญคุณ ภายใต้วิธีคิดเช่นนี้จึงเป็นไปได้ที่จะเกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐ / ระบบพ่อขุนอุปถัมภ์ / ระบบราชการ กับประชาชน ดังนั้นเมื่อเกิด “ ความขัดแย้ง ” ขึ้นจึงถือว่าการอ้างว่ามี “ มือที่สาม ” มาแทรกแซงด้วยความไม่หวังดีต่อชาติ หรือ หวังร้ายต่อชาติคงจะกล่าวในบทต่อไป

กล่าวได้ว่าระบอบของสฤษดิ์ยังคงดำรงอยู่แม้ว่าจอมพลสฤษดิ์จะถึงแก่กรรมไปแล้ว จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีคนต่อมา ก็ได้พยายามดำเนินบทบาททางการเมืองในรูปแบบเดิมอย่างชัดเจน การดำเนินการขยายตัวของระบบราชการยิ่งเข้มข้นมากยิ่งขึ้น วรเดช จันทรศร ได้ศึกษาพบว่า ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๒ กรมเพิ่มจาก ๕๐ กรม มาเป็น ๑๑๓ กรม กองเพิ่มจาก ๕๕๐ กอง เป็น ๘๒๖ กอง พร้อมกับยังคงสืบทอดการรวมศูนย์อำนาจให้อยู่ในมือของนายกรัฐมนตรีต่อไป^{๓๓}

ความเปลี่ยนแปลงของระบอบการเมืองสมัยสฤษดิ์ได้ทำให้รากฐานทางวัฒนธรรมการเมืองของไทยมีความต่อเนื่องอย่างลึกซึ้งมากขึ้น * ความเปลี่ยนแปลงในการแยกพื้นที่สาธารณะที่เป็นอำนาจของรัฐที่ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันก็หดรัดพื้นที่ทางสังคมอื่นๆลงไป เช่น พื้นที่ของชุมชน ประกอบกับการแสดงตัวภายใต้กรอบความ

^{๓๒} ประมวลสุนทรพจน์ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕-๕ กุมภาพันธ์ ๒๕

^{๓๓} วรเดช จันทรศร , การขยายตัวของหน่วยงานในระบบราชการไทย : ปัญหา อุปสรรค และแนวโน้ม ... หน้า ๕๔-๕๕

คิดเรื่อง “ พ่อขุนอุปถัมภ์ ” ที่เน้นบทบาทของผู้นำรัฐที่เที่ยงธรรมและสำนึกในพันธกิจในการดูแลประชาชนยิ่งดกย้าความคิดทางการเมืองเดิมอย่างน้อยสองด้านด้วยกัน ด้านแรกได้แก่ การดกย้าสำนึกของประชาชนที่ให้สบบยอมค่อพันธกิจของรัฐต่อไปและดกย้าความคิดของประชาชนทั่วไปให้มองเห็นถึงการแบ่งแยกกันอย่างลึกซึ้งมากขึ้นของพันธกิจที่แต่ละคนควรจะทำตามหน้าที่ของตน โดยเฉพาะการยืนันค่อความคิดของบรรดาข้าราชการและผู้ที่เข้ามาถืออำนาจรัฐว่าตนเองเท่านั้นที่มีพันธกิจที่จะทำประโยชน์ค่อสังคม

การขยายตัวทางเศรษฐกิจของไทยหลังการอสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ก็ดำเนินไปในแนวทางเดิมและได้ขยายตัวเข้มข้นมากขึ้น ชาวนาไทยได้เข้าสู่การปลูกพืชไร่เพื่อขายมากขึ้น ธนาคารเกษตรและสหกรณ์ได้เริ่มเน้นการปล่อยสินเชือให้แก่เกษตรกรที่เข้าสู่การผลิตเพื่อขาย^{๓๔} การขยายตัวของชาวบ้านที่รุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชไร่ขายได้เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงของจอมพลถนอม กิตติขจร จนชั้นนายทุนไทยก็เริ่มมีความเข้มแข็งมากขึ้น ธุรกิจการเงินขยายตัวอย่างรวดเร็วพร้อมๆ กับการขยายตัวของการปลูกข้าวและพืชไร่เพื่อขาย คนชั้นกลางที่ใช้ความสามารถเฉพาะตัวเป็นช่องทำมาหากินขยายตัวมากขึ้นตามไปด้วยโดยทั่วไปแล้วทั้งเกษตรกรที่ผลิตเชิงพาณิชย์และนายทุนทุกระดับย่อมต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการใช้ทรัพยากรของรัฐและสังคม แต่จอมพลถนอม กิตติขจรพยายามรักษาอำนาจเผด็จการของตนเอาไว้โดยสับทอดอุดมการณ์ของจอมพลสฤษดิ์ รัชระวัชต์

จอมพลถนอม กิตติขจรพยายามแสดงตนเองเป็นผู้นำรัฐที่มีศีลธรรมประจำใจและเป็นผู้นำทางศีลธรรมของชาติ คำขวัญวันเด็กที่เน้นมากก็คือ “ จงทำดี จงทำดี จงทำดี ” และ “ จงทำดี มีศีลธรรม ถือความสัตย์ ” พร้อมไปกับการแสดงบทบาทตนเองในการทำนุบำรุงศาสนา ซึ่งก็เป็นบทบาทตามวัฒนธรรมทางการเมือง

ระบอบการเมืองแบบสฤษดิ์ที่ต่อเนื่องมาสู่ยุคจอมพลถนอม กิตติขจรนั้นได้ส่งผลดกย้าความสำนึกที่ว่ารัฐเป็นผู้สามารถพูดแทนคนในชาติ ผู้มีอำนาจทางการเมืองเท่านั้น

^{๓๔} ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์, เศรษฐกิจการเมืองสมัยกรุงเทพฯ (เชียงใหม่: ตรีสวิน, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐๓.

มีพันธกิจที่จะปกครองและซ่อมปกครองประเทศด้วยความดี มีศีลธรรม และมีความบริสุทธิ์ใจที่จะทำให้ประชาชนนั้นมีความสุข อำนาจของรัฐที่ครอบงำมิติชีวิตทุกด้านของประชาชนมากขึ้นเท่านั้นที่เป็นหลักของชาติ ประชาชนไม่มีอำนาจ มีแต่หน้าที่ที่จะต้องทำหน้าที่ของคนให้ดีที่สุดเท่านั้น อย่าไปก้าวก่ายกับหน้าที่ของผู้อื่น

ระบอบการเมืองแบบสฤณคิที่จอมพลถนอมสืบทอดมาได้ประสบปัญหาหนักขึ้นในช่วงกลางทศวรรษ ๒๕๑๐ ด้วยสาเหตุสำคัญอย่างน้อยสี่ประการด้วยกัน

ประการแรก ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำอันทำให้ประชาชนเดือดร้อนและทำให้ไม่สามารถรักษาความคิดทางการเมืองสำคัญที่ว่าผู้นำมีพันธกิจที่จะทำให้ประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าได้ คำถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำและความชอบธรรมของผู้นำได้เกิดขึ้นอย่างเข้มข้นมากขึ้น นักศึกษาที่จบการศึกษาในช่วงนั้นเริ่มไม่สบายใจต่อภาวะการครองงานที่สูงมากขึ้นซึ่งยังส่งผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับพันธกิจของผู้ปกครองที่ไม่สามารถสร้างความสมบูรณ์พูนสุขหรือยกระดับการครองชีพของประชาชนอย่างแท้จริง

ประการที่สอง ความแตกแยกภายในกลุ่มผู้นำทางการเมือง จอมพลถนอมไม่สามารถที่จะรักษาภาวะการนำอย่างรวมศูนย์ได้ต่อไปเพราะไม่สามารถทำให้ทายาทที่จะขึ้นมาสู่อำนาจนั้นได้รับการยอมรับจากบรรดาผู้นำระดับรองลงไป ดังปรากฏความไม่พอใจในหมู่ข้าราชการระดับสูงในการคัดโอกาสการต่ออายุของพลตำรวจเอกประเสริฐ รุจิรวงศ์ทั้ง ๆ ที่จอมพลถนอมและจอมพลประภาสได้ต่ออายุตนเองในตำแหน่งที่กุมอำนาจอยู่ รวมไปถึงว่าการต่ออายุของตนเองนั้นทำให้นายทหารระดับสูงที่รอเวลาขึ้นมาสู่อำนาจแทนนั้นเกิดความไม่พอใจอย่างยิ่ง

ประการที่สาม การไม่สามารถควบคุมกลุ่มทุนให้อยู่ภายใต้อำนาจตนเองได้ต่อไปท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในช่วงก่อน พ.ศ. ๒๕๑๖ กลุ่มทุนเริ่มไม่พอใจระบอบการเมืองชัดเจนมากขึ้น การประชุมธนาคารของสมาคมธนาคารพาณิชย์ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ นายกสมาคมธนาคารพาณิชย์แสดงความคิดเห็นคัดค้านนโยบายของรัฐบาลหลายประการด้วยกัน

ประการที่สี่ ความไม่พอใจต่อผู้นำในด้านความสัมพันธ์กับสถาบันสูงสุดของประเทศ ก่อนจะเกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ประชาชนจำนวนมากได้รับข่าวลือเกี่ยวกับการกระทำจ้วงสถาบันสูงสุดของผู้นำประเทศบางคนหลายต่อหลายกรณี ความไม่พอใจที่เกิดขึ้นนี้นำไปสู่ความรู้สึกที่ว่าผู้นำบ้าอำนาจและกำลังจะยึดอำนาจสูงสุดไว้ภายในตระกูลกิตติขจรและจารุเสถียร ซึ่งกลายเป็นเครือญาติกันโดยการแต่งงาน และการใช้อำนาจของสองตระกูลนี้มีได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติ แต่เป็นไปเพื่อตระกูลของตน โดยที่จำนวนทรัพย์สินมหาศาลของจอมพลสฤษดิ์ได้ทำให้คนระแวงปัญหาการคอร์รัปชันของผู้กุมอำนาจรัฐมากขึ้นอยู่แล้ว

อาจจะถือได้ว่าสาเหตุทั้งสี่ประการนี้เป็นจุดอ่อนของระบอบการเมืองแบบสฤษดิ์ เพราะในระบอบการเมืองเช่นนี้ผู้นำจำเป็นที่จะต้องรักษาการนำไว้ด้วยการมีความสัมพันธ์ที่สมดุลกับสถาบันสำคัญหลายสถาบันและกับอารมณ์ความรู้สึกของประชาชนด้วย เมื่อไม่สามารถรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับสถาบันหลักและกับประชาชน ปัญหาทั้งสี่ประการข้างต้นจึงนำมาซึ่งการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของ ขบวนการนักศึกษาและเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖

นอกจากนี้ระบอบและความคิดทางการเมืองแบบสฤษดิ์ที่ดำเนินต่อมาในสมัยของ จอมพลถนอมไม่สามารถที่จะดูดซับเอาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการขยายตัวของชนชั้นกลางได้ จอมพลถนอมไม่สามารถแสดงตนเองว่าเป็นผู้นำที่มีพันธกิจต่อสังคมด้วยความดีงาม ความเมตตา หรือความสามารถได้อีกต่อไป ความพยายามที่จะจรรโลงโครงสร้างอำนาจหรือระบอบการเมืองแบบเดิมไว้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจจึงเป็นเรื่องที่ทำให้สังคมไทยต้องประสบเหตุการณ์การเมือง ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลัง พ.ศ. ๒๕๑๖

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นหลัง พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นความพยายามของรัฐที่จะปรับตัวให้การเมืองดำเนินต่อไปได้ ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญได้แก่ การมีอำนาจเพิ่มขึ้นของสถาบันพระมหากษัตริย์ และความพยายามของรัฐในการ “ กลืน ” พลังทางธุรกิจ

การมีอำนาจเพิ่มขึ้นของสถาบันพระมหากษัตริย์

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ได้แก่ การมีอำนาจเพิ่มขึ้นของสถาบันพระมหากษัตริย์หลังจากที่ได้เพิ่มมาแล้วในยุคของจอมพลสฤษดิ์ การที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีอำนาจเพิ่มขึ้นนี้ได้ก่อให้เกิดความสับสนของความคิดทางการเมืองแบบเดิมต่อไปได้ทั้งที่ได้สูญเสียการยอมรับไปในช่วงที่จอมพลถนอม กิตติขจร มีอำนาจ เพราะการมีอำนาจเพิ่มขึ้นของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เกิดขึ้นท่ามกลางเงื่อนไขทางการเมืองมากมายได้ทำให้เกิดการคดโกงภาวะการนำที่บริสุทธิมากขึ้นตามไปด้วย และขณะเดียวกันผู้นำทางการเมืองที่จะขึ้นมามีอำนาจภายหลังการสูญเสียอำนาจของจอมพลถนอมก็สามารถที่จะทำให้ตนเองครอบครองความชอบธรรมในลักษณะแบบเดิมได้ต่อไปด้วยการอ้างอิงอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ คือ การเป็นรัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคมได้ทำให้อำนาจที่ครั้งหนึ่งเคยรวมศูนย์อยู่ที่นายกรัฐมนตรีนั้นสลายไป บรรดานายทหารชั้นผู้ใหญ่แบ่งออกเป็นกลุ่มต่างๆ ไม่สามารถที่จะประนีประนอมกันและผสมพลังให้เป็นกลุ่มเดียวกันได้อีกต่อไป การสร้างอำนาจเดิมที่เคยอาศัยระบบอุปถัมภ์เป็นฐานได้ผ่นคลายไปอย่างรวดเร็วทำให้เกิดรูปแบบใหม่ของการสร้างอำนาจ ได้แก่ การรวมกลุ่มนายทหารที่เป็นเพื่อนร่วมรุ่นเรียนด้วยกันจากโรงเรียนนายร้อยขึ้นมา นายทหารรุ่น ๑ อันหมายถึงนายทหารที่จบโรงเรียนนายร้อยรุ่นที่ ๑ เป็นกลุ่มแรกที่ใช้ฐานของกลุ่มในการสร้างอำนาจทางการเมืองของตน นายทหารรุ่น ๕ ก็พยายามทำเช่นเดียวกัน นายทหารชั้นผู้ใหญ่อื่นๆ จำเป็นที่จะต้องสร้างกลุ่มตัวเองขึ้นโดยใช้ระบบอุปถัมภ์เช่นเดิม นายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่เคยเป็นกลุ่มเดียวกันกับจอมพลถนอมและจอมพลประภาสก็พยายามที่จะรักษากลุ่มของตนและพยายามที่จะมีบทบาททางการเมืองต่อไป การแย่งอำนาจกันของกลุ่มต่างๆ ในสังคมการเมืองโดยเฉพาะในกลุ่มผู้นำทางทหารจึงเป็นบรรยากาศที่ครอบงำระบบการเมืองไทยตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๑๐ สืบต่อมานับสิบปี

ประกอบกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษา ชาวไร่ ชาวนา และกรรมกรที่ทวีมากขึ้นเนื่องจากเป็นช่วงของการเกิดความสำนึกในสิทธิและการเรียกร้องสิทธิต่างๆที่เคยถูกริบเอาไปทั้งโดยระบบราชการที่ขยายตัวเข้าไปครอบครองและจัดการพื้นที่สาธารณะซึ่งเคยเป็นสมบัติของชุมชนและโดยนายทุนที่อิงอำนาจรัฐในการครอบครองสมบัติสาธารณะ เช่น ที่ดิน, ป่า, แหล่งน้ำ ในเวลานั้นคนในสังคมที่ไม่เคยชินกับการเรียกร้องสิทธิของพลเมืองในรูปแบบต่างๆ จึงเกิดความรู้สึกกันทั่วไปว่าสังคมอยู่ในสภาวะวุ่นวายปั่นป่วน จนเกิดกระแสเรียกร้องอำนาจสูงสุดในลักษณะเดิมที่จะนำประเทศกลับเข้าสู่ความสงบสุข

ความแย่งอำนาจทางการเมืองกันระหว่างกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะทหารนี่เองได้ทำให้เกิดกระบวนการทางการเมืองที่ผู้ที่ได้รับอำนาจจะต้องมีการสร้าง " สายสัมพันธ์ " ที่ใกล้ชิดสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อที่จะได้รับความชอบธรรมมากกว่าผู้ที่ไม่ใกล้ชิด บุญชนะ อัดถาวร ได้เขียนไว้ในหนังสือของท่านเกี่ยวกับการรัฐประหารในวันที่ ๖ ตุลาคมความว่า

“...คุณสังัดเล่าให้ฟังว่า เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๙ มีข่าวลืออยู่ทั่วไปว่า จะมีทหารคิดก่อการปฏิวัติ เหตุการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น ฝ่ายซ้ายกำลังฮึกเหิมและรบกวนความสงบอยู่ทั่วไป จึงได้กราบบังคมทูลขึ้นไปยังในหลวงที่เชียงใหม่....ในหลวงโปรดเกล้าฯให้คุณสังัดเข้าเฝ้าคนเดียว...

...เมื่อคุณสังัดไปเฝ้าในหลวง....เข้าเฝ้าคนเดียวอยู่ราวๆ ๒ ชั่วโมงครึ่ง ...คุณสังัดบอกว่าไม่เคยเข้าเฝ้าในหลวงโดยลำพังมาก่อนเลย ครั้งนี้เป็นครั้งแรก ได้กราบบังคมทูลให้ทรงทราบถึงสถานการณ์บ้านเมืองว่าเป็นที่น่าวิตก ถ้าปล่อยไปบ้านเมืองอาจจะจ้องตกอยู่ในสถานะอย่างเดียวกับลาวและเขมร จึงควรปฏิวัติ

คุณสังัดเล่าต่อไปว่า อยากได้พรจากพระโอรสให้ทางทหารดำเนินการได้ตามที่คิดไว้ แต่ในหลวงก็มีได้ตรัสจริงๆ คงรับสั่งว่าให้คิดเอาเองว่าจะควรทำอย่างไร ค่อยไป

คุณสังัดเห็นว่า เมื่อไม่รับสั่งจริงๆ ก็คงจะดำเนินการไม่ได้

จึงกราบทูลว่า ถ้าทางทหารยึดอำนาจการปกครองได้แล้วก็มีได้ประสงค์
จะมีอำนาจเป็นใหญ่ต่อไป จึงอยากจะให้พลเรือนเข้ามาบริหารประเทศ
สมมติว่ายึดได้แล้ว ใครจะควรเป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากนั้น เสร็จแล้ว
คุณสัจก็ได้กราบบังคมทูลรายชื่อบุคคลที่น่าจะได้เป็นนายกรัฐมนตรีที่
ละชื่อ เพื่อจะได้พระราชทานความเห็น

คุณสัจได้เล่าว่า ได้กราบบังคมทูลชื่อไปประมาณ ๑๕ ชื่อ...แต่ไม่
ทรงรับสั่งสนับสนุนใคร

เมื่อไม่ได้ชื่อบุคคลที่น่าจะเป็นนายกได้ และเวลาก็ล่วงไปมาก
แล้ว คุณสัจก็เตรียมตัวจะกราบบังคมทูลลากลับ แต่ก่อนที่จะออกจากที่
เฝ้า ในหลวงได้รับสั่งว่า จะทำอะไรลงไปควรจะปรึกษานักกฎหมาย คือ
คุณธานินทร์ กรัยวิเชียร..."^{๓๕}

สถาบันพระมหากษัตริย์ได้กลายเป็นพลังบริสุทธิ์ที่จะเป็นแหล่งการอ้างอิงความ
ชอบธรรมของผู้ปกครองในช่วงหลังปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นต้นมา

นอกจากความแตกแยกของกลุ่มผู้นำที่ทำให้เกิดกระบวนการสร้าง " สายสัมพันธ์
"กับสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว ความรู้สึกนึกคิดของสังคมที่เห็นว่าการเคลื่อนไหวทาง
การเมืองของประชาชนกลุ่มต่างๆจะทำให้สังคม " ปั่นป่วน " ทำให้สังคมหันเข้าหา
สถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้นด้วย หน่วยราชการที่ทำงานทางด้านความมั่นคงได้จัดตั้ง
องค์กรประชาชนที่เน้นความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อทำงานต่อต้านและ
ตอบโต้กับการเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งยังทำให้การเป็นพลังบริสุทธิ์ที่เป็นแหล่งอ้างอิง
ความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่ผู้นำทางการเมืองนั้นฝังลึกในสำนึกของประชาชนไทย
มากขึ้น ซึ่งทำให้เชื่อได้ง่ายยิ่งขึ้นว่ากลุ่มผู้สร้างความปั่นป่วนเป็น " มือที่สาม " หรือถูก "
มือที่สาม " ใช้เป็นเครื่องมือ เพราะเห็นว่าปัญหาใดๆก็ตามที่เกิดขึ้นแก่ประชาชน " พลัง
บริสุทธิ์ " หรือรัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พยายามแก้ไขอยู่แล้ว โดยเฉพาะ
ปัญหาความยากจนและสุขภาพอนามัย

^{๓๕} บุญชนะ อัครการ, บันทึกการปฏิวัติ ๑-๓ เมษายน ๒๕๒๔ กับข้าพเจ้า (กรุงเทพฯ : มูล
นิธิบุญชนะ อัครการเพื่อการศึกษาและวิจัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๘๕-๑๘๗.

นายกรัฐมนตรีที่อยู่ในอำนาจนานที่สุดในช่วงหลังจากการปรับดุลยความคิดทาง
การเมืองไทย ได้แก่ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ผู้ซึ่งรวบรวมโครงการอันเนื่องในพระราช
ดำริให้สามารถทำงานประสานกันได้อย่างเป็นรูปธรรมและสามารถทำงานประสานและ
ข้ามหน่วยงานทางราชการได้อย่างดียิ่ง

หนังสือเรื่อง “ รัฐบุรุษชื่อเปรม ” ได้กล่าวถึงเรื่องโครงการตามพระราชดำริไว้ใน
หัวข้อเรื่อง “ สนองพระราชดำริ ” โดยอ้างอิงจากงานวิจัยเรื่อง “ บทบาทของโครงการอัน
เนื่องมาจากพระราชดำริในการสนับสนุนการรักษาความมั่นคงของชาติในพื้นที่ชนบท ” ของ
สุเมธ ตันติเวชกุล ผู้ช่วยเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ความ
ว่า

“... รัฐบาล พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ตระหนักถึงพระราชกรณียกิจ
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับการพัฒนาตามโครงการต่างๆ
แล้ว เห็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหลาย ส่วนใหญ่เป็น
การมุ่งการพัฒนาเพื่อความกินดีอยู่ดี หรือพอกอยู่พอกกินให้แก่ประชาชน
ในชนบทโดยตรง โดยเฉพาะชาวชนบทที่อยู่ห่างไกล นับเป็นโครงการ
สำคัญที่มีส่วนเข้าไปเสริมแผนงานโครงการต่างๆตามนโยบายของรัฐ
บาลซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติเป็นส่วนรวม

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัตินั้นหากจะปล่อยให้การดำเนินงาน
สนองพระราชดำริของหน่วยงานต่างๆแต่ละหน่วยงานดำเนินงานอย่าง
เอกเทศในลักษณะต่างคนต่างทำ โดยไม่มีการประสานงานกับหน่วยงาน
อื่นๆที่เกี่ยวข้อง และทำให้การดำเนินงานสนองพระราชดำริไม่เกิดประ
สิทธิภาพและรวดเร็วเท่าที่ควรรัฐบาลจึงได้หามาตรการแก้ปัญหา โดย
การจัดระบบการสนองพระราชดำรินั้นในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ โดยการเริ่ม
ของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ในการจัดระบบ
เพื่อรองรับการดำเนินงานสนองพระราชดำริทั้งหลายนั้น รัฐบาลได้
ดำเนินการโดยการออก “ ระเบียบนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยโครงการ
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ พ.ศ. ๒๕๒๔...ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี

มนตรี ว่าด้วยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ๒๕๒๔ ได้กำหนดให้มืองค์กระดัชชาติ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบต่อการดำเนินงานสนองพระราชดำริเรียกว่า " คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เรียกโดยย่อว่า " กปร " ประกอบด้วย

๑ นายกรัฐมนตรี	เป็นประธานกรรมการ
๒.องคมนตรี	เป็นที่ปรึกษา
๓.ราชาเลขา	เป็นกรรมการ
๔.ผู้บัญชาการทหารสูงสุด	เป็นกรรมการ
๕.ผู้บัญชาการทหารบก	เป็นกรรมการ
๖ปลัดกระทรวงมหาดไทย	เป็นกรรมการ
๗.ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	เป็นกรรมการ
๘.ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	เป็นกรรมการ
๙.ผู้อำนวยการสำนักงานประมาณ	เป็นกรรมการ ^{๑๖}

พร้อมกันนั้น สื่อมวลชนภายใต้การกำกับของรัฐก็จะพากันเน้นพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานในงานชุมนุมลูกเสือแห่งชาติ ตั้งแต่เมื่อ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๑๒ ความว่า

“ ในบ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปรกติสุขเรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้...” ^{๑๗}

^{๑๖} รัฐบุรุษชื่อเปรม, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพลเอกเปรม คินสุลนันท ๒๕๓๘), หน้า ๒๑๑-๒๑๒

^{๑๗} มติชน ๕ ธันวาคม ๒๕๔๓

การที่ผู้นำทางการเมืองสามารถสร้างให้สังคมเห็นถึง " สายสัมพันธ์ " แนบแน่นกับสถาบันมหากษัตริย์ได้ยังทำให้ผู้นำทางการเมืองหรือรัฐบาลในแต่ละช่วงเวลาสามารถฉวยเอาความชอบธรรมในการจัดการต่างๆ ในนามของรัฐบาลได้สะดวกมากขึ้น รัฐบาลหลายคณะได้แอบอิงความชอบธรรมลักษณะนี้ด้วยการอ้างอย่างตรงไปตรงมาว่าตนเองเป็นรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งหมายความว่าความถึงการใช้อำนาจอย่าง " บริสุทธิ์ " ในการดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศเพื่อความกินอยู่ดีของประชาชนนั่นเอง

การที่ผู้นำทางการเมืองสามารถสร้างให้สังคมเห็นถึง " สายสัมพันธ์ " ที่แนบแน่นกับสถาบันพระมหากษัตริย์มีผลทางการเมืองอย่างสำคัญ เช่น กรณีที่เกิดการรัฐประหารหลายครั้งในสมัยของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ก็ล้มเหลวไปทุกครั้ง

พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ต่อจากพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ การเมืองไทยกลับมาตกอยู่ในสภาวะของการแย่งอำนาจระหว่างกลุ่มต่างๆ ในระบบราชการอีกครั้งหนึ่ง โดยมีกลุ่มทุนนอกกระบบราชการหรือนักธุรกิจเข้ามาช่วงชิงส่วนแบ่งของอำนาจด้วย นายทหารรุ่น ๕ ได้ทำรัฐประหารและตั้งนาย อานันท์ ปันยารชุน ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี หลังจากนั้นไม่นานนายทหารพยายามที่จะเข้ามีอำนาจสูงสุดอย่างเดิมแต่ก็พบกับ การต่อต้านจากประชาชนจนทำให้เกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ

จากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬทำให้ระบบราชการไม่สามารถครองพื้นที่ทางการเมืองไว้อย่างสมบูรณ์ได้อีกต่อไปต้องถอยให้แก่กลุ่มธุรกิจที่เข้าสู่การเมืองในระบบเลือกตั้ง รัฐบาลและสมาชิกรัฐสภาหลังปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ล้วนแล้วแต่มีสัดส่วนของนักธุรกิจเพิ่มมากขึ้นตลอดมา

นายกรัฐมนตรีที่อยู่ในตำแหน่งนานที่สุดได้แก่ นาย ชวน หลีกภัย เป็นนักการเมืองที่เติบโตมาพร้อมกับการขยายตัวของระบบราชการและถูกครอบงำจากอุดมการณ์รัฐบาลแบบเดิมที่ตกทอดมาในรัฐไทยและในระบบราชการจึงมีความคิดที่มองเห็นบทบาทตนเองเป็นเช่นเดียวกับ " ผู้นำที่ดี " ที่เคยมีมาในอดีต คือ มีความบริสุทธิ์ในการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ของประเทศชาติ และมองเห็นว่าระบบราชการเป็นผู้นำความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีมาสู่ประชาชนด้วย ปัญหาในระบบราชการในทัศนะของนายชวน หลีกภัย มิใช่

ปัญหาเชิงโครงสร้าง แต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเพราะมีข้าราชการบางคนเป็นคนไม่ดี หรือทุจริต คอร์รัปชั่นเท่านั้น

กล่าวได้ว่ามรดกทางประวัติศาสตร์และความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ดำเนินมานับแต่สมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์จนถึงปัจจุบันนั้น ได้ก่อให้เกิดความคิดของสังคมเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมที่ฝังอยู่ในอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้นำและประชาชนส่วนใหญ่ คือ ผู้ปกครองเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ปกครอง กิจกรรมทั้งหมดบนพื้นที่สาธารณะเป็นเรื่องของรัฐเท่านั้น ประชาชนทั้งหมดมีส่วนร่วมในรัฐด้วยการทำตามหน้าที่ที่ตนมีเท่านั้น การปกครองทั้งหมดของผู้ปกครองเป็นการปกครองที่เป็นธรรมโดยธรรมชาติ และเป็นการดำเนินไปเพื่อความสุขของประชาชนโดยรวม ปัญหาต่างๆ ในรัฐจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมี “มือที่สาม” มาทำลาย “ระเบียบความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัฐกับประชาชน” ไม่ใช่เพราะรัฐขาดความเป็นธรรม ขาดความยุติธรรม หรือ ดำเนินการใดๆ ผิดพลาด ดังจะกล่าวโดยละเอียดในบทที่ ๒

อย่างไรก็ตาม การเมืองไทยปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นอันเกิดจากระบบการเมืองแบบเลือกตั้งที่มีความต่อเนื่องมากขึ้นกว่าเดิม เพราะหลังจากการถอยร่นของระบบราชการทหารใน ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ แล้ว จะพบว่าสังคมการเมืองไทยได้ เริ่มสร้าง “มาตรฐานทางการเมือง” ชุดใหม่ขึ้นมา โดยเฉพาะการจัดทำรัฐธรรมนูญที่จัดความสัมพันธ์ทางอำนาจแบบใหม่ที่ไม่ได้ปล่อยให้พื้นที่ทางการเมืองถูกจำกัดให้อยู่ภายใต้ผู้ปกครองเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น มีการคืนอำนาจให้แก่ท้องถิ่น รวมทั้งรับรองอำนาจของประชาชนในการออกกฎหมายและถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญนี้มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม “มือที่สาม” โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อปฏิกิริยาของภาคประชาชนต่อวัฒนธรรม “มือที่สาม” และการปรับเปลี่ยนการให้ความหมายและการใช้ “มือที่สาม” ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

ความพยายาม “กลืน” พลังทางธุรกิจเข้าเป็น “ฝ่าย” ของรัฐ

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญอีกประการ หนึ่ง ได้แก่ ความพยายาม “กลืน” พลังทางธุรกิจเข้าเป็น “ฝ่าย” ของรัฐ ซึ่งมีอยู่ในสองลักษณะด้วยกัน ลักษณะแรก

เป็นความพยายามดึงเอาสถาบันใหม่ๆทางธุรกิจที่เกิดขึ้นในสังคมให้เข้ามาอยู่ภายใต้การกำกับของรัฐ ลักษณะที่สองได้แก่ การที่กลุ่มธุรกิจสามารถเข้ามายึดครองอำนาจรัฐ

ความพยายามดึงเอาสถาบันใหม่ๆทางธุรกิจที่เกิดขึ้นในสังคมให้เข้ามาอยู่ภายใต้การกำกับของรัฐ เกิดขึ้นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มทางธุรกิจที่มีอำนาจเพิ่มมากขึ้น รัฐไทยได้พยายามสร้างองค์กรใหม่ๆขึ้นมาเพื่อที่จะทำให้กลุ่มทางธุรกิจนั้นถูกกำกับด้วยอำนาจรัฐ กล่าวคือ นับตั้งแต่หลัง พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นต้นมา กลุ่มนักธุรกิจหลายกลุ่มได้พยายามสร้างอำนาจมากขึ้น รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้จัดตั้งคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนขึ้นมาเพื่อที่จะฟื้นฟู “ภาวะการนำ” ของรัฐขึ้นมาในสถานการณ์ใหม่

คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนมีบทบาทในการนำเสนอแนวความคิดของกลุ่มทุนต่างๆเพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจใช้ทรัพยากรสาธารณะ และถือได้ว่าเป็นการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับคนกลุ่มใหม่ที่เพิ่งปรากฏขึ้นในสังคม และเป็นการจัดความสัมพันธ์ที่ถือว่าภาคเอกชนเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย

แม้ว่ากลุ่มธุรกิจเอกชนจะจัดตั้ง “ สมาคม ” มานานแล้ว เช่น หอการค้าไทยตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ แต่ก็ไม่ได้มีบทบาททางการเมืองอย่างเป็นทางการเลย จึงอาจจะกล่าวได้ว่าการที่รัฐยอมรับสถานะของกลุ่มธุรกิจให้มีบทบาทนำร่วมเกิดขึ้นในสมัยของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์นี้เอง

การที่รัฐได้ยอมรับ “ สถานะ ” ของนักธุรกิจในการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรได้กลายเป็นบันไดทางวัฒนธรรมทางการเมืองที่สำคัญที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ได้ทำให้กลุ่มนักธุรกิจสามารถใช้ช่องทางของการเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตยเข้าสู่การเป็น “ ผู้ใช้อำนาจรัฐ ” โดยที่ไม่เกิดความขัดแย้งทางความคิดกับประชาชน

แต่การขึ้น “ บันได ” ความคิดทางการเมืองของกลุ่มธุรกิจกลับเป็นมิติที่นักการเมืองส่วนหนึ่งที่ฝังความคิดทางการเมืองตนเองอยู่กับการแบ่งแยกงานกันทำแบบเดิมไม่

สามารถยอมรับคนกลุ่มใหม่เข้ามาสู่การเมืองได้เพราะกลุ่มของเขาคือว่า " นักการเมือง " ก็ต้องเป็นนักการเมืองอาชีพเท่านั้น ผู้มีอาชีพอื่นเช่นนักธุรกิจไม่ควรที่จะเข้ามาทำงานการเมืองเพราะกลายเป็น " นักธุรกิจการเมือง " ที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว

ระบบการเมืองที่ด้านหนึ่งยอมรับนักธุรกิจให้เข้ามาสู่การเมืองได้ แต่ขณะเดียวกันก็ขัดแย้งกับความคิดทางการเมืองแบบเดิมที่เห็นว่าผู้ใช้อำนาจรัฐเป็น " คนดี " ที่เสียผลประโยชน์และความสุขส่วนตัวเพื่อเข้ามาทำงานเพื่อส่วนรวมทำให้ประชาชนจำนวนไม่น้อยรู้สึกพึงพอใจกับการรัฐประหารใน ปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติเพราะต้องการขจัด " นักธุรกิจการเมือง " ออกไป แต่ก็ทอนไม่ได้ที่จะให้อำนาจของทหารเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้นที่จะครองอำนาจต่อเนื่อง ซึ่งทำให้เกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬขึ้นมาใน ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ กล่าวได้ว่าเหตุการณ์พฤษภาทมิฬเป็นผลผลิตของความอิหลักอิเหลือของความคิดทางการเมืองเกี่ยวกับรัฐและสังคมไม่น้อยไปกว่าปัจจัยอื่นๆ และการกลืนพลังทางธุรกิจเข้าเป็น " ฝ่าย " ของรัฐอย่างอิหลักอิเหลือเช่นนี้ทำให้การใช้วัฒนธรรมมือที่สามยังคงเป็นที่นิยมและยอมรับได้ ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

มิติที่สลับซับซ้อนของการเมืองไทยปัจจุบัน

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังการคัดค้านการครองอำนาจต่อเนื่องของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ที่สำคัญได้แก่ การเพิ่มบทบาทของประชาชน และการเพิ่มอำนาจของสื่อ

การเพิ่มบทบาทของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ประชาชนหลายกลุ่มได้ก่อตัวขึ้นและได้สร้างพลังมากขึ้น เกิดกลุ่มทั้งในเขตเมืองและในชนบท การเคลื่อนไหวทางการเมืองก็มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น กลุ่มในเมืองได้สร้างคำว่า " ประชาสังคม " ขึ้นมา กลุ่มในชนบทก็มีหลากหลายทั้งกลุ่มในเขตภูมิวัฒนธรรม ภูมินิเวศ การเคลื่อนไหวของประชาชนกลุ่มต่างๆก็มีความหลากหลายทั้งความหลากหลายของกลุ่มคนต่างๆที่เข้าร่วมเคลื่อนไหวและความหลากหลายของประเด็นปัญหา โดยเฉพาะกลุ่มคนในเขตเมือง ส่วนในชนบทนั้นส่วนมากแล้วมักจะเป็นการต่อสู้กับรัฐในเรื่อง

เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร การขยายตัวของกลุ่มประชาชนที่เคลื่อนไหวทางการเมืองนี้ ได้ก่อให้เกิดความไม่ลงตัวในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนภายใต้ความคิดทางการเมืองเรื่องรัฐและประชาชนแบบเดิม กล่าวคือ ประชาชนในท้องถิ่นต่างๆได้เริ่มมีการเคลื่อนไหวและมีบทบาทมากขึ้นในการเข้าไปดูแล " สมบัติของชุมชน " ของตน แต่ขณะเดียวกันประชาชนในท้องถิ่นต่างๆกลับไม่มีช่องทางใดๆทางกฎหมายที่จะมีบทบาทดูแลสมบัติของชุมชนตน การรวมกลุ่มของชาวบ้านล้วนแล้วแต่เป็นการรวมกลุ่ม " ถิ่น " อย่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มของนักธุรกิจ

กลุ่มนอกระบบราชการที่หลากหลายและมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นท่ามกลางเงื่อนไขของการปรับตัวทางการเมืองของระบบราชการหลัง ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อที่จะสร้างระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างสังคม กล่าวได้ว่า รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้เพิ่มอำนาจให้แก่ประชาชนในหลายรูปแบบด้วยกัน ที่สำคัญได้แก่ การเพิ่มอำนาจให้แก่ " ชุมชนท้องถิ่นได้ดูแลสมบัติของตนเอง " มากขึ้น องค์การอิสระที่ได้รับการเลือกตั้งจากสังคมสามารถถามและตรวจสอบอำนาจของผู้ที่กุมอำนาจทางการเมืองและระบบราชการได้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้ทำให้การใช้ความคิดเรื่อง " มือที่สาม " นั้นเสื่อมสลายลงไป ยังคงมีการใช้ความคิดเรื่อง " มือที่สาม " ต่อคนกลุ่มอื่นๆที่เคลื่อนไหวหลังการแก้ไขรัฐธรรมนูญแล้ว ดังจะกล่าวในบทต่อไป

การเพิ่มอำนาจของสื่อในสังคมเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การเมืองไทยไม่สามารถผูกขาดการตัดสินใจไว้ที่คนบางกลุ่มอีกต่อไป

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญ ก็คือ ประเทศไทยตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นต้นมาจนถึงการเมืองสมัยจอมพลสฤษดิ์มีลักษณะของการเมืองที่ผูกขาดอำนาจการตัดสินใจทางการเมืองในคนกลุ่มเล็กๆเพียงกลุ่มเดียวไม่ได้เปิดพื้นที่ให้แก่คนกลุ่มอื่นๆและสามารถควบคุมสื่อไว้ได้ จึงสามารถสื่อสารทางการเมืองเพื่อรักษาความเป็นผู้นำไว้ได้

การสื่อสารทางการเมืองของรัฐระบบราชการที่สำคัญ ก็คือ การทำให้ประชาชนตระหนักและตระหนักว่าสังคมไทยอยู่ในภาวะไม่ปลอดภัย เพราะมี " ศัตรู " แห่งชาติที่จะคอยทำลายชาติอยู่และ " ส่วนหนึ่งของ " ศัตรู " นี้เองจะเป็นผู้ที่เข้ามาบุกรุกหรือล้อมสอนให้คนไทยด้วยกันให้มีความคิดเห็นขัดแย้งกับรัฐเพื่อหวังให้ชาติไทยแตกสามัคคี และอ่อนแอลงแล้ว ศัตรูก็จะสามารถเอาชนะได้โดยง่าย

กระบวนการสื่อสารทางการเมืองนี้เองเป็นกระบวนการทางการเมืองที่สำคัญที่ทำให้รัฐสามารถระดมประชาชนให้อยู่ฝ่ายรัฐบาลและพร้อมที่จะเข้าใจความขัดแย้งทั้งหลายไปในทิศทางที่ว่าเป็นการกระทำจาก " มือที่สาม " ซึ่งเป็นศัตรูของชาติ กระบวนการทางการเมืองของรัฐนี้ได้กระทำโดยผ่านสื่อของรัฐที่รัฐสามารถควบคุม และเป็นเจ้าของแต่เพียงผู้เดียว ที่สำคัญได้แก่ วิทยุและโทรทัศน์

ความเป็นมาของการกระจายเสียงทางวิทยุของรัฐที่เกิดขึ้นล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องมือของรัฐในการ " โฆษณา " ทั้งสิ้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เน้นว่า กิจกรรมทุกอย่างที่รัฐบาลจะดำเนินได้เป็นผลสำเร็จได้นั้น ต้องอาศัยการโฆษณาเป็นสำคัญ^{๕๕}

การใช้ " สื่อ " เป็นเครื่องมือของรัฐก็เป็นไปเพื่อแสดงให้ประชาชนรับรู้และตระหนักถึงการทำงานของรัฐบาลและหลีกเลี่ยงข่าวที่จะทำให้หน่วยงานราชการเสียหาย

ด้วยในคราวประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ มีรัฐมนตรีบางท่านเสนอข้อสังเกตว่าการส่งวิทยุโทรทัศน์และวิทยุกระจายเสียงของบริษัทไทยโทรทัศน์จำกัด ในการเสนอข่าวบางเรื่องใช้ถ้อยคำหรือข้อความที่นำความเสื่อมเสียมาสู่หน่วยราชการแม้กิจการนี้จะเป็นบริษัทจำกัด แต่ก็ยังเป็นบริษัทของรัฐบาลโดยตรง ซึ่งไม่ควรกระทำเช่นนั้น นอกจากนี้ผู้ที่ไปปฏิบัติหน้าที่ส่วนมากก็เป็นข้าราชการและได้ปฏิบัติงานโดยได้

^{๕๕} สนิทธี สิทธิรักษ์, กำเนิดโทรทัศน์ไทย (๒๔๘๓-๒๕๐๐) (กรุงเทพฯ : โครงการ ๖๐ ปี ประชาธิปไตย,) หน้า ๒๖

รับการอนุมัติจากทางราชการ จึงควรที่จะช่วยดูแลรักษาเกียรติ
และชื่อเสียงของหน่วยราชการด้วยกัน อย่าให้ผู้ที่รับฟังข่าวเกิด
ความเข้าใจผิดในทางเสียหายแก่ทางราชการ”^{๑๖}

เมื่อถึงสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สื่อของรัฐยิ่งขยายตัวมากขึ้น และมีคุณภาพ
สูงขึ้น และยังมีการขยายการศึกษาที่เป็นทางการในทุกระดับอย่างกว้างขวาง ทำให้รัฐ
สามารถใช้สื่อและการศึกษาเป็นกลไกในการโฆษณาชวนเชื่ออย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนการทางการเมืองนี้ได้ตกทอดมาถึงปัจจุบันอย่างชัดเจน เหตุการณ์
วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ หรือ เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ
๒๕๓๕ ล้วนแล้วแต่มีการบิดเบือนข้อมูลข่าวสารโดยสื่อของรัฐอย่างชัดเจนและข้อมูลข่าว
สารสำคัญที่ถูก “ โฆษณา ” ก็คือการกระทำของ “ มือที่สาม ”

การควบคุมการสื่อสารทางการเมืองที่เกิดขึ้นในรัฐไทยนั้นเป็นเงื่อนไขสำคัญ
ประการหนึ่งที่ทำให้ความต่อเนื่องของวัฒนธรรม “ มือที่สาม ” ดำเนินต่อไปได้ การสื่อ
สารการเมืองในระดับสังคมเป็นของรัฐทั้งหมด ไม่ว่าด้วยการลงทุนที่มากมายเกินกว่าเอก
ชนจะลงทุนได้ และที่สำคัญได้แก่ รัฐไม่อนุญาตให้เกิดการสื่อสารในระดับสังคมได้อย่าง
เสรีเพราะเกรงจะเกิดการชักจูงและเปลี่ยนความคิดของประชาชนไปจากกรอบที่รัฐ
ต้องการ ดังนั้นรัฐจึงควบคุมระบบการสื่อสารไว้ให้มากที่สุด เช่น สถานีวิทยุและสถานี
โทรทัศน์ล้วนแล้วแต่เป็นของรัฐหรือสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ออกกฎหมายให้ผู้
ที่มีวิทยุไว้ในครอบครองต้องจดทะเบียนกับรัฐซึ่งทำให้รัฐมีข้อมูลว่าประชาชนคนใดบ้าง
เป็นผู้รับข้อมูลข่าวสารทำให้สามารถควบคุมความคิดของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

หนังสือพิมพ์เป็นสื่อระดับสังคมแบบแรกที่สามารถแยกตัวออกจากการควบคุม
ของรัฐ ในสมัยรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หนังสือพิมพ์สามารถใช้ความเป็นคนในบังคับ

^{๑๖} กขช.(๓) สร. ๐๒๐๑-๓๘/๕ “ คำสั่งนายกรัฐมนตรี ๑๙ กันยายน ๒๔๙๘ -๑๑ มีนาคม
๒๕๐๐ “ อ้างใน สนิท สติธิรักษ์ กำเนิดโทรทัศน์....หน้า๑๓๗.

ตะวันตกเป็นเกราะป้องกันอันตรายจากอำนาจรัฐและได้ทำให้พื้นที่สื่อหนังสือพิมพ์กลายเป็นพื้นที่ของสังคมมากขึ้นซึ่งได้ดำเนินต่อมาในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วย บรรดาผู้นำทางการเมืองแต่ละยุคก็จะเลือกใช้วิธีซื้อสื่อมาเป็นพวกของตนเองมากกว่าใช้อำนาจรัฐในการปิดกั้นสื่อหนังสือพิมพ์เพราะวิธีปิดกั้นสื่อ นั้นใช้ได้ผลในช่วงเวลาสั้นๆเท่านั้น

สื่อหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่มีลักษณะที่ต้องสัมพันธ์กับอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในสังคมมากกว่าสื่ออื่นๆ ดังนั้นการควบคุมสื่อหนังสือพิมพ์อย่างเบ็ดเสร็จจึงเป็นไปได้ อย่างไรก็ตาม รัฐก็พยายามควบคุมสื่อหนังสือพิมพ์อย่างมากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ เช่น โดยการควบคุมการอนุญาตการจัดตั้งหนังสือพิมพ์ฉบับใหม่ การตรวจข่าว การสั่งปิดหนังสือพิมพ์ชั่วคราวหรือถาวร เป็นต้น ขณะเดียวกันก็มีเอกชนฝ่ายอนุรักษ์นิยมออกหนังสือพิมพ์เพื่อโฆษณาแนวความคิดเดิมอย่างต่อเนื่อง และรัฐก็พยายามควบคุมสื่ออื่นๆ ให้อยู่ในอำนาจของรัฐต่อไป ที่สำคัญได้แก่ วิทยุและโทรทัศน์

การต่อสู้ทางการเมืองที่สำคัญที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในอำนาจการควบคุมสื่อ ได้แก่ เหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ๒๕๑๕ ที่กลุ่มทหารได้พยายามปิดกั้นและบิดเบือนข้อมูลข่าวสารหวังจะทำให้ประชาชนเชื่อได้ว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่รุนแรงขึ้นนั้นเกิดจาก “มือที่สาม” จนกระทั่งเมื่อรัฐบาลที่มีทหารเป็นฐานอำนาจพ้นจากตำแหน่ง กระแสสังคมจึงได้เริ่มเรียกร้องให้ปลดปล่อยสื่อโทรทัศน์และวิทยุออกจากการควบคุมของรัฐ

ที่กล่าวถึงสื่อก็เพราะต้องการชี้ให้เห็นว่าการใช้ “มือที่สาม” นั้นเป็นการสื่อสารเพื่อให้สังคมเชื่อ หากสังคมไม่เชื่อถึงก็จะทำให้การใช้ “มือที่สาม” ล้มเหลว ซึ่งจะปรากฏความล้มเหลวในการสื่อสารเรื่อง “มือที่สาม” นี้ชัดเจนขึ้นในช่วงทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นต้นมา ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

แต่อย่างไรก็ตาม สื่อยังสัมพันธ์กับการศึกษาอีกด้วย ระบบการศึกษาของไทยถูกรวบงำจากรัฐโดยสิ้นเชิง การศึกษาสังคมศาสตร์ในโรงเรียนล้วนแต่จำลองชุดความคิดของรัฐในเรื่องการแบ่งแยกหน้าที่ไว้อย่างชัดเจนแม้กระทั่งในปัจจุบัน แบบเรียนสังคม

ศึกษาก็ยังคงอธิบายการดำรงอยู่ของสังคมด้วยความสมานฉันท์ของบุคคลต่างอาชีพกัน โดยต่างก็ทำหน้าที่ของตน นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้อธิบายไว้ว่า

“....ความสัมพันธ์ของเด็กๆในแบบเรียนภาษาไทยซึ่งถือเป็น
ความสัมพันธ์ที่ดี ล้วนมีลักษณะที่เน้นความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มทั้งสิ้น
จึงไม่มีการแข่งขันกัน และไม่มีความเครียดอันเกิดจากความรู้สึกเป็น
ปัจเจกของบุคคล ฉะนั้น เมื่ออธิบายถึงการปกครองประเทศ แบบเรียน
จึงมองรัฐมาจากครอบครัว โดยกล่าวว่าครอบครัวต้องมีหัวหน้าครอบครัว
หลายครอบครัวรวมกันเป็นหมู่บ้านก็มีผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าดูแล
ทุกข์สุข หลายหมู่บ้านรวมกันเป็นตำบลก็มีกำนันเป็นหัวหน้า หลาย
ตำบลรวมกันเป็นอำเภอ ก็มีนายอำเภอดูแลรับผิดชอบ หลายอำเภอรวม
เป็นจังหวัดก็มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้า ประเทศทั้งหมดก็มีพระมหากษัตริย์
เป็นพระประมุข และมีนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร
.....”^{๔๐}

จากการศึกษาที่ส่งต่อความคิดในเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมเช่นกล่าวนี้อย่าง
จึงทำให้คนจำนวนไม่น้อยที่คิดและเชื่อว่าเรื่อง “ มื้อที่สาม ” เป็นความจริงแท้ แม้แต่ผู้ที่
ทำงานด้านสื่อก็ได้ใช้ความคิดเช่นนี้เป็นคำถามหรือเป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์
ความขัดแย้งทางการเมืองเศรษฐกิจหรือสังคม คำถามที่นักข่าวถามนักการเมืองหรือผู้นำ
ทางการเมืองหลายต่อหลายกรณีแฝงไว้ด้วยความคิดเช่นนี้

มรดกทางวัฒนธรรมความคิดเรื่องรัฐและกษัตริย์ ความคิดเรื่องการแบ่งแยกหน้าที่
ที่หรือพันธกิจตามสถานภาพทางสังคมและการเมือง การกลืนเข้าเป็นตัวแทนของความ
เป็นชาติ เมื่อประกอบกับความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลังสมัยจอมพลสฤษดิ์ โดยเฉพาะ
การขยายตัวของระบบราชการและการศึกษาทุกระดับก็ยังทำให้มรดกทางวัฒนธรรมแรง
กล้าขึ้น และเมื่อภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ที่ส่งผลให้ระบบราชการไร้ศูนย์

^{๔๐} นิธิ เอียวศรีวงศ์ “ชาติไทยและเมืองไทยในแบบเรียนประถมศึกษา” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์
ชาติไทย เมืองไทย... หน้า ๕๒-๕๓.

อำนาจก็ได้ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีอำนาจมากขึ้น การแสดงตนเองเข้าไปแอบอิงสถาบันพระมหากษัตริย์ของบรรดาผู้นำทางการเมืองยิ่งทำให้สถานะของผู้นำการเมืองสูงและบริสุทธมากขึ้นในการดำเนินกิจกรรมของรัฐเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน แม้ว่าเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นมาในช่วงหลังนี้ที่ทำให้เกิดความสลับซับซ้อนของการเมืองสมัยใหม่ แต่ความคิดเกี่ยวกับผู้นำลักษณะเดิมก็ยังมีอิทธิพลอยู่อย่างมาก

วัฒนธรรม “ มือที่สาม ” จึงเป็นกระบวนการทางการเมืองที่เกิดขึ้นท่ามกลางเงื่อนไขปัจจัยมากมายที่สลับซับซ้อนและมีความเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทอยู่ตลอดเวลาอยู่ตลอดเวลาแม้ว่ากรอบความคิดจะใช้การอ้าง “ มือที่สาม ” เหมือนกันก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงภายใต้กรอบการอ้าง “ มือที่สาม ” ของรัฐทำให้รัฐและผู้นำทางการเมืองใช้เครื่องมือนี้ได้อย่างยืดหยุ่นท่ามกลางเงื่อนไขแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

บทที่ ๒

รัฐกับวัฒนธรรม " มือที่สาม " : ปฏิบัติการทางการเมืองและสังคม

ปฏิบัติการทางการเมืองและสังคมที่สำคัญมากของประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมา ก็คือ การทำให้ปฏิบัติการทางด้านต่างๆบรรลุผลในสองด้านด้วยกัน ด้านแรกได้แก่ การทำให้เกิดการเห็นพ้องประชาชน และอีกด้านหนึ่งคือ ทำให้ปฏิบัติการนั้นดำเนินไปได้โดยไม่มีผู้ขัดขวาง หากมีผู้ใดขัดขวางก็จะต้องถูกจัดการด้วยมาตรการต่างๆ

ปฏิบัติการทางการเมืองและสังคมที่สำคัญจำนวนมากของรัฐ ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องมาได้เป็นเวลานาน เนื่องจากอาศัยการใช้การอ้าง "มือที่สาม" ซึ่งได้ผลอย่างดีทั้งในด้านการระดมเอาประชาชนให้เห็นพ้องด้วยและความเห็นพ้องนี้จะนำไปสู่การกำจัดผู้ที่ขัดขวางหรือสยบการเคลื่อนไหวของผู้ที่ไม่เห็นด้วย ซึ่งในหลายกรณีเป็นวิธีการที่รุนแรง แต่ไม่ได้รับการต่อต้านหรือขัดขวางจากประชาชน

การอ้าง "มือที่สาม" แม้ว่าด้านหนึ่งจะฝังอยู่ในระบบความคิดของผู้ปกครอง แต่ที่สำคัญก็คือการอ้าง "มือที่สาม" เป็นการอ้างกับสังคม ซึ่งทำให้จำเป็นต้องสร้างกระบวนการทางการเมือง จะทำให้สังคมจินตนาการว่าในรัฐมีคนสามฝ่ายได้แก่ "ผู้นำหรือผู้ปกครองรัฐ" "ประชาชนทั่วไป" กับ "มือที่สาม" โดยที่ผู้ปกครองรัฐและประชาชนเป็นพวกเดียวกัน ส่วน "มือที่สาม" คือ คนอื่นที่ไม่หวังดีต่อบ้านเมือง

ร่องรอยของการอ้าง "มือที่สาม" ปรากฏชัดเจนเมื่อเกิดการแปรรูป "รัฐ" มาสู่รัฐบาลในช่วงการเกิดรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพยายามชี้ให้เห็นว่าผู้ที่เป็นอันตรายสังคมไทยและเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความวุ่นวายของการเคลื่อนไหวทางการเมืองคือ พวกคนจีน และพระองค์ทรงพยายามชี้ให้ผู้อยู่ได้ปกครองตระหนักต่อปัญหานี้ด้วยพระราชนิพนธ์จำนวนมาก

เมื่อจอมพลป. พิบูลสงครามประสบกับปัญหาการเมืองได้รับการต่อต้านจากนักศึกษาประชาชนจนต้องประกาศภาวะฉุกเฉินใน ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ก็ได้อ้างว่า

“ มีกลุ่มบุคคลบางส่วนและด้วยการส่งเสริมสนับสนุนของชาวต่างชาติ กำลังจะก่อกวน และดำเนินการร้ายขึ้นภายในประเทศไทยเพื่อให้มีความไม่สงบเกิดขึ้นและจะฉวยโอกาสเข้าครองประเทศไทยในที่สุด..”^{๔๐}

ความเปลี่ยนแปลงในการใช้ “ มือที่สาม ” เริ่มมีผลทางการเมืองและมีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากเมื่อหลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ขึ้นมามีอำนาจเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ความเปลี่ยนแปลงของ “ มือที่สาม ” สมัยจอมพลสฤษดิ์ถึงปัจจุบัน

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองได้มีผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการอ้าง “ มือที่สาม ” มาโดยตลอด แม้ว่า “ มือที่สาม ” ยังเป็นแกนกลางของการสื่อสารทางการเมืองแต่ใครเป็น “ มือที่สาม ” นั้นเปลี่ยนไปเพราะในแต่ละช่วงเวลาการรักษาความชอบธรรมทางการเมืองและการสื่อสารทางการเมืองที่จะส่งผลให้ประชาชนตระหนักและตระหนักว่าสังคมไทยอยู่ในความไม่ปลอดภัย เพราะมี “ ศัตรู ” แห่งชาติที่จะคอยทำลายชาติหรือก่อความเจริญก้าวหน้าของชาติและ “ ส่วนหนึ่งของ “ ศัตรู ” นี้เองจะเป็นผู้ที่เข้ามาลี้ภัยให้คนไทยด้วยกันให้มีความคิดเห็นขัดแย้งกับรัฐซึ่ง “ ศัตรู ” นี้มีความแตกต่างกันในแต่ละช่วง

ดังนั้นความเปลี่ยนแปลงในการอ้างถึงมือที่สามจากสมัยจอมพลสฤษดิ์จนถึงปัจจุบันจึงสามารถแบ่งออกได้เป็น สามระยะ ได้แก่

มือที่สามก่อน พ.ศ. ๒๕๑๖ : คอมมิวนิสต์

มือที่สาม พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๙ : นักศึกษาคอมมิวนิสต์ (พ.ศ. ๒๕๑๖-๒๕๑๙)

^{๔๐} ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๗๔ ตอนที่ ๒๒ ๒๐ มีนาคม ๒๕๐๐

มือที่สามหลัง พ.ศ. ๒๕๑๕ : นักพัฒนาเอกชนและ ผู้ประสงค์ผลประโยชน์ส่วน
คน

การอ้างมือที่สาม: คอมมิวนิสต์ (จอมพลสฤษดิ์จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๖)

การต่อสู้ทางการเมืองของข้าราชการทหารและตำรวจในทศวรรษ ๒๔๙๐ จบลง
ด้วยชัยชนะอย่างเด็ดขาดของทหาร จอมพลสฤษดิ์ได้ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จและได้ใช้อำนาจ
อย่างอิสระโดยที่ไม่มีผู้ใดสามารถตรวจสอบได้

การรักษาอำนาจของจอมพลสฤษดิ์นอกจากการอ้างอิงสถาบันพระมหากษัตริย์
การรับรู้เจตน์จำนงของประชาชนและการที่ต้องทำหน้าที่ผู้ปกครองให้ประชาชนเกิดความ
สุขสมบูรณ์แล้ว จอมพลสฤษดิ์ได้อ้างอิงภัยอันตรายที่มาจากคอมมิวนิสต์เป็นเครื่องมือ
ทางการเมืองที่สำคัญที่ทำให้ตนเองมีความชอบธรรมในการใช้อำนาจเด็ดขาด

การอ้างภัยคอมมิวนิสต์กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญทางการเมืองของสฤษดิ์ ด้วย
การสร้างกรอบความคิดให้แก่สังคมว่าคอมมิวนิสต์กำลังคิดรุกรานชาติไทยและ
คอมมิวนิสต์มุ่งจะทำลายความเป็นชาติไทยและสถาบันหลักของสังคมไทยให้สลายลงไป

ด้วยระบบคิดทางการเมืองที่ตกทอดมาดังกล่าวในบทก่อนหน้านี้และสภาวะการณ์
ที่จอมพลสฤษดิ์ใช้คอมมิวนิสต์เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการใช้อำนาจเผด็จการของตน
จึงทำให้เกิดกระบวนการณรงค์เร้าความหวาดกลัว " มือที่สาม " ที่เป็นคอมมิวนิสต์ขึ้น
อย่างกว้างขวาง ซึ่งการณรงค์ของรัฐเร้าความกลัว " มือที่สาม " เช่นนี้จะฝังไว้ด้วยความ
คิดที่ว่ารัฐเป็นผู้กระทำการทุกอย่างที่จะส่งผลดีต่อประชาชนดังนั้นประชาชนจะไม่ต้อง
เคลื่อนไหวเรียกร้องหรือคัดค้านในเรื่องใดๆ หากมีปัญหากเกิดขึ้น ผู้นำรัฐจะเป็นฝ่ายแก้ไข
ปัญหาให้ลุล่วงไป

การใช้มือที่สามในกรณีของการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์จะมีพื้นฐานความคิด
เดิมของคนไทยเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์เป็นพื้นฐานอยู่ด้วย กล่าวคือ การเคลื่อนไหวของ
คอมมิวนิสต์ในประเทศไทยนั้นถูกสังคมพิจารณาว่าเป็นการเคลื่อนไหวของคนต่างชาตินิยม

ตั้งแต่ต้น เพราะนับตั้งแต่สังคมไทยรับรู้ว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มคอมมิวนิสต์ขึ้นในประเทศไทยก็เป็นการรับรู้ว่าเป็นกลุ่มคนต่างชาติมาตั้งแต่ต้น ดังนั้นเมื่อเกิดการสร้างกระแสความ "รักชาติ" คอมมิวนิสต์ก็ถูกสร้างเป็น "คนต่างชาติ" มาโดยตลอด ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ช่วงสมัยของจอมพลสฤษดิ์ซึ่งสงครามเย็นขยายความรุนแรงมากขึ้นยิ่งตอกย้ำถึงความน่ากลัวของต่างชาติที่เป็นคอมมิวนิสต์มากขึ้นเป็นเงาตามตัว

การสร้างการรับรู้เรื่องภัยคอมมิวนิสต์ต่างชาติให้แก่สังคมไทยจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จอมพลสฤษดิ์ได้ดำเนินการอย่างจริงจัง โดยได้ทำในหลายด้านด้วยกัน ได้แก่ การควบคุมสื่อ การจัดตั้งหน่วยงานทำงานด้านความคิด

การควบคุมสื่อของจอมพลสฤษดิ์ ด้านแรกได้แก่การใช้อำนาจในการควบคุมข่าวสารที่จะผ่านสู่สังคม ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๑๗ ที่ให้อำนาจแก่จอมพลสฤษดิ์ถูกใช้และถูกยอมรับนั้นนอกจากการต้องยอมรับเพราะเกรงกลัวอำนาจทหารแล้ว การยอมรับที่สำคัญได้แก่การยอมรับในความหมายของการใช้อำนาจที่ฝังอยู่ในระบบวัฒนธรรม ดังปรากฏในคำประกาศอย่างชัดเจน

ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๑๗

โดยที่การเสนอข่าวและบทความในหนังสือพิมพ์บางฉบับได้เป็นไปในลักษณะที่ไม่สมควร เช่น บางกรณีเป็นการกระทบกระเทือนพระบรมเดชานุภาพ และในบางกรณีเป็นการส่งเสริมให้เกิดความหลงเชื่อนิยมในลัทธิคอมมิวนิสต์ หรือเป็นกลอุบายของคอมมิวนิสต์ เพื่อก่อความบ่อนทำลายความมั่นคงของประเทศ ทั้งนี้อาจส่งผลให้เป็นภัยร้ายแรงแก่ประเทศและความสงบสุขในบ้านเมือง

... ๔๒

^{๔๒} ร้อยตำรวจโท เสถียร วิชัยลักษณ์ รวมประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑ ถึงฉบับสุดท้าย (กรุงเทพฯ : นิติเวช, มปท), หน้า ๒๓.

และประกาศฉบับนี้ได้ให้ระบุไม่ให้สื่อมวลชนกล่าวถึง

(๓) ข้อความซึ่งเป็นการกล่าวร้าย เสียดสี หรือเหยียดหยามรัฐบาลไทย หรือกระทรวง ทบวง กรม ในรัฐบาลอย่างเคลือบคลุมโดยไม่แจ้งให้เห็นว่าได้กระทำผิดในเรื่องใด

(๔) ข้อความซึ่งเป็นการแสดงอย่างเคลือบคลุมว่า ได้มีการเสื่อมโทรม เสวยทรมาน หรือ ผิดร้ายเสียหายในรัฐบาล หรือกระทรวง ทบวง กรม ใน รัฐบาลโดยไม่แสดงว่าเป็นเรื่องใดข้อใด

(๕) ข้อความซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดความนิยมในลัทธิคอมมิวนิสต์ หรือพอเห็นได้ว่าเป็นกลอุบายของคอมมิวนิสต์ เพื่อก่อความทำลาย ความมั่นคงของประเทศ...”^๓

พื้นฐานระบบเหตุผลของการออกประกาศคณะปฏิวัติให้อำนาจแก่รัฐอย่างมาก มายนี้น่าจะได้จากทั้งสองด้าน กล่าว คือ จากมุมมองของรัฐบาล จะเห็นได้ชัดเจนว่าการออก ประกาศฉบับนี้แฝงความคิดที่ว่าคอมมิวนิสต์คือภัยร้ายแรงต่อชาติไทย และการที่รัฐต้องมี มาตรการการป้องกันปราบปรามเช่นนี้ก็เพราะว่าหากปล่อยไว้โดยไม่ให้อำนาจรัฐเข้าไปกำกับก็จะ ทำให้ “ คอมมิวนิสต์ ” สามารถครอบงำความคิดของประชาชนได้ โดยเฉพาะการมีทัศนคติในทางลบต่อรัฐ

ที่สำคัญ เหตุผลที่ปรากฏอย่างชัดเจนในประกาศนี้ก็คือ รัฐและระบบราชการที่เป็นกลไกของรัฐเป็นผู้กระทำการต่างๆด้วยความถูกต้องเหมาะสม แต่ผู้หวังร้ายมักจะทำให้เกิดความเข้าใจผิดและทำให้ระบบราชการถูกเข้าใจผิดจากประชาชน

นอกจากการควบคุมสื่อด้วยการใช้อำนาจแล้ว * สื่อจำนวนมากก็ได้ร่วมอยู่ใน กระแสของการสร้างภาพคอมมิวนิสต์ที่กำลังขยายตัวและจะรุกรานชาติไทยด้วย เช่น

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓-๒๔.

หนังสือพิมพ์สยามรัฐที่ลงบทความเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์เกาหลีเหนือติดต่อกันเป็นเวลานาน

ด้วยระบบคิดที่ตกทอดมาเช่นนี้ ทำให้เกิดกระบวนการรณรงค์เร้าความหวาดกลัว “มือที่สาม” ที่เป็นคอมมิวนิสต์ขึ้นอย่างกว้างขวาง ซึ่งการรณรงค์เร้าความกลัว “มือที่สาม” เช่นนี้จะฝังไว้ด้วยความคิดที่ว่ารัฐเป็นผู้กระทำการทุกอย่างย่อมมีผลดีต่อประชาชน ดังนั้นประชาชนจะไม่ประสบปัญหาใดๆทั้งสิ้น

การสร้างปฏิบัติการเพื่อปลูกฝังการรับรู้เรื่องภัยคอมมิวนิสต์ให้แก่สังคมจึงแฝงไว้ด้วยนัยยะที่ซับซ้อนในหลายมิติ ทั้งส่วนที่ต้องเน้นพันธกิจผู้ปกครอง กันอันตรายจากคอมมิวนิสต์และการร่วมมือเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์

การอ้างว่าประเทศชาติกำลังมีภัยคุกคามเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดอำนาจในการที่จะสร้างปฏิบัติการทางการเมืองได้ และสามารถทำให้ผู้ที่ครองอำนาจอยู่สามารถที่จะมีอำนาจเพิ่มมากขึ้นด้วยเพราะเป็นผู้ที่มีพันธะกิจในการดูแลประเทศชาติและประชาชนให้ปลอดภัยจากคอมมิวนิสต์

จอมพลสฤษดิ์ได้ยึดอำนาจมาจากจอมพล ป. โดยอาศัยการอ้างว่าจอมพล ป. ได้อำนาจมาจากการเลือกตั้งสกปรกแล้วตั้งรัฐบาลขึ้นมาโดยให้พลเอกถนอม กิตติขจรเป็นนายกรัฐมนตรีในระบบรัฐสภา แต่ไม่นานนักก็จอมพลสฤษดิ์ก็ปฏิวัติเพื่อยึดอำนาจเบ็ดเสร็จมาจากรัฐบาลของตนเองในวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑ และสามารถที่จะสร้างอำนาจให้แก่ระบอบของตนเองได้อย่างมั่นคงเป็นเวลาสิบกว่าปี แม้ว่าตนเองจะเสียชีวิตไปในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ก็ตาม

ปฏิบัติการทางการเมืองที่สำคัญที่ทำให้จอมพลสฤษดิ์สามารถครองอำนาจและใช้อำนาจสร้างระบอบตนเองขึ้นมาได้อย่างมั่นคงนั้นก็เพราะได้ดำเนินการทางการเมืองเพื่อแสดงแก่สังคมว่ามีภัยคุกคามประเทศเพื่อยืนยันกรอบความคิดที่ว่าตนเองเป็นผู้ดูแลรักษาประเทศชาติให้ปลอดภัยจากบรรดาผู้หวังร้ายต่อสังคมไทย

จอมพลสฤษดิ์ได้ใช้คอมมิวนิสต์ที่เป็นผู้หวังร้ายต่อสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพอันทำให้ตนเองมีอำนาจได้อย่างเด็ดขาดและใช้อำนาจนั้น โดยปราศจากการตั้งถามจากสังคม ซึ่งจอมพลสฤษดิ์สามารถทำได้เนื่องจากเงื่อนไขที่สำคัญก็คือ ก่อนหน้านั้นในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประเทศไทยได้เข้าร่วมกับสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ และได้ส่งทหารเข้าร่วมรบในสงครามเกาหลี ดังนั้นจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจการสร้างการรับรู้เรื่องคอมมิวนิสต์ให้แก่สังคมก่อนหน้าสมัยจอมพลสฤษดิ์

การสร้างการรับรู้เรื่องภัยคอมมิวนิสต์ให้แก่สังคมก่อนหน้าจอมพลสฤษดิ์ที่เด่นชัดได้แก่การอธิบายว่าทำไมสังคมไทยต้องเข้าร่วมสู้รบในสงครามเกาหลี

การเข้าร่วมในสงครามเกาหลีทำให้รัฐบาลจำเป็นต้องอธิบายให้แก่สังคมไทยว่าทำไมจึงต้องเข้าร่วม และการอธิบายสาเหตุการเข้าร่วมสงครามนี้ก็ได้เริ่มเกิดการขยายการรับรู้เรื่องภัยคอมมิวนิสต์ให้แก่สังคมไปด้วย พร้อมกันนั้นก็มีความพยายามที่จะสร้างการรับรู้ถึงภัยคอมมิวนิสต์ให้แก่สังคมบ้างแล้ว เช่น ในปี พ.ศ. ๒๔๕๓

“...กระทรวงมหาดไทยได้คิดวิธีใหม่ที่จะทำให้ประชาชนเกลียดชังคอมมิวนิสต์อย่างฝังใจ โดยการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์” ... คณะกรรมการชุดนี้ได้วางโครงการเผยแพร่ผลร้ายของลัทธิคอมมิวนิสต์ด้วยการพิมพ์หนังสือไปยังข้าหลวงประจำจังหวัดทุกจังหวัด”^{๔๔}

และยังมีคำสั่งถึงจังหวัดต่างๆทุกจังหวัดให้ปราบปรามคอมมิวนิสต์ ดังปรากฏในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

“ พลเอกมังกร พรหมโยธี มีประชุมและรับหลักการ คือ

^{๔๔} สยามรัฐ ๒๑ กรกฎาคม ๒๔๕๓.

๑. ให้อธิบดี กรมมหาดไทยมีคำสั่งไปยังคณะกรรมการทุกจังหวัดทั่วราชอาณาจักรชี้แจงเหตุผลที่ไทยเข้าร่วมสงครามครั้งนี้เป็นการกระทำเพื่อป้องกันไม่ให้ไทยต้องตกเป็นคอมมิวนิสต์
๒. ให้ฝ่ายปกครองและฝ่ายตำรวจแต่ละจังหวัดคอยสังเกตการณ์เคลื่อนไหวและการกระทำที่น่าสงสัย คือ คณะบุคคลที่ฉวยโอกาสไม่ว่าทั้งต่างด้าวหรือคนไทย
๓. ให้สังเกตและติดตามคอยดูการกระทำและการประชุมของคณะที่ชอบก่อการบ่อนทำลายและที่ก่อการร้ายต่างๆและพวกที่ชอบยุแหย่ทุกขณะ
๔. ถ้าบุคคลคณะใดมีพิรุณหรือสงสัยว่าจะทำการผิดกฎหมายโดยการช่อกุศลกำลังและผู้คนให้จับกุมและสอบสวนทันทีพร้อมกับรายงานให้ทราบโดยด่วนด้วย
๕. พยายามให้ประชาชนในเขตจังหวัดของตนเชื่อถือในการปฏิบัติงาน ของรูปการปกครองและนโยบายของรัฐบาล
๖. ให้คณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัดและข้าหลวงจังหวัดทุกจังหวัดและผู้กำกับทุกเขตวางแผนการณ์และวิธีการปรามปรามและทำลายลัทธิคอมมิวนิสต์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดของตนโดยวางแผนจับ...^{๔๔}

หนังสือพิมพ์สยามรัฐได้นำลงสารคดีเกี่ยวกับสงครามเกาหลีติดต่อกันยาวนาน และขอให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงความถูกต้องในการที่ไทยต้องเข้าร่วมในสงครามเกาหลีว่าเป็นการเปิดบทบาทของประเทศให้ปรากฏในสังคมนานาชาติและป้องกันประเทศไทยจากลัทธิคอมมิวนิสต์ และในบทความของหนังสือพิมพ์สยามรัฐก็ได้แสดงความเห็นด้วยกับคณะกรรมการที่ก่อตั้งขึ้นมา และเสนอความคิดเห็นต่อคณะกรรมการชุดนี้ว่าควรจะต้องทำให้ประชาชนเข้าใจว่าลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นเป็นไปไม่ได้ เพราะว่า

"...คนเราที่เกิดมามีความสามารถ-เขาวน ปัญญาแตกต่างกัน

^{๔๔} สยามรัฐ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๙๓.

กันจะให้ทุกคนได้ประโยชน์เท่ากันจากแรงงาน โดยไม่คำนึงถึง
ความสามารถและชนิดของงานเป็นการไม่ยุติธรรม..."^{๔๖}

ด้วยเหตุนี้เอง เมื่อเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งจากประชาชนขึ้นมา เช่น เมื่อกรรมกร
เหมืองแร่แห่งบริษัทสติลเวลล์ จังหวัดระนองก่อการสไตรค์และขยายตัวออกไปอย่างกว้าง
ขวางถึง ๔ เหมือง ทางกระทรวงมหาดไทยก็ได้แสดงความเห็นว่าเป็นเพราะคอมมิวนิสต์
แทรกแซง"^{๔๗}

การอ้างมือคอมมิวนิสต์เป็นมือที่สามยังถูกใช้แม้กระทั่งในการอธิบายปรากฏ
การณ์ที่เป็นการเคลื่อนย้ายของชาวบ้านที่อดหยากอีกด้วยเช่น ในแถลงการณ์ของสำนัก
นายกรัฐมนตรีในปลายสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงที่กำลังประสบปัญหาความมั่ง
คั่งทางการเมืองว่า

“ สำนักนายกรัฐมนตรีออกแถลงการณ์เกี่ยวกับสถานการณ์
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกรณีชาวอีสานแห่กันอพยพเข้ามา
ยังกรุงเทพฯ เป็นผลมาจากการแบ่งแยกดินแดนภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือให้เป็นคอมมิวนิสต์ โดยอ้างจากคำ
สัมภาษณ์ของนายกรัฐมนตรี จอมพลป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่
๒๒ สิงหาคม....กรณีประชาชนอพยพเข้ากรุงเทพฯ มากในช่วงนี้
เป็นเพราะฝ่าย...ที่นิยมคอมมิวนิสต์ปลุกปั่นยุยงโดยบอกกับ
ชาวอีสานว่ากรุงเทพฯ อุดมสมบูรณ์ให้อพยพเข้ามาอยู่กัน นอก
จากนี้นายกรัฐมนตรียังเชื่อว่าเป็นเพราะแผนการแบ่งแยกดิน
แดนอีสานให้เป็นคอมมิวนิสต์เช่นเดียวที่เกิดขึ้นในประเทศลาว
แยกพงสาติ ซ้ำเหนือเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ ประเทศเวียต
นามแยกประเทศเวียตนามเหนือเป็นคอมมิวนิสต์เป็นต้น ”^{๔๘}

^{๔๖} สยามรัฐ ๑๘ สิงหาคม ๒๔๕๓ หน้า ๑

^{๔๗} สยามรัฐ ๑๖ กันยายน ๒๔๕๓ หน้า ๑.๖

^{๔๘} สยามนิกร ๒๕ สิงหาคม ๒๕๐๐ หน้า ๑,๘

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีขณะที่หาเสียงเลือกตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๐๐
ก็ได้กล่าวถึงนโยบายต่างประเทศว่า

“ผู้ที่พยายามคัดค้านสนธิสัญญาซีโต้ และมีท่าทีต่อต้าน
จักรวรรดินิยมรุนแรงนั้น ไม่ใช่คนไทยที่รักชาติบ้านเมืองของ
คน หากแต่เป็นสมุนของจีนแดงซึ่งกำลังพยายามทุกทางที่จะขาย
ประเทศไทยให้แก่คอมมิวนิสต์”^{๔๕}

การเสนอข่าวแก่สังคมในกรณีการเคลื่อนไหวของนักศึกษา ก่อน พ.ศ. ๒๕๐๐ ก็
เน้นให้สังคมเห็นว่า มี “มือที่สาม” คอยสอดแทรกอยู่ ดังปรากฏในข่าวหนังสือพิมพ์ ความ
ว่า

“... จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เริ่มแสดง
ความสนใจต่อความเคลื่อนไหวของบรรดานิสิตและนัก
ศึกษามหาวิทยาลัยต่างๆ ในการที่จะรับรู้ต่อเหตุการณ์
บ้านเมืองและบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ
ขึ้นแล้ว โดยมองเห็นเป็นว่าการเคลื่อนไหวดังกล่าวของ
นักศึกษาเป็นการสอดแทรกของบุคคลภายนอก จอม
พล ป. ได้กล่าวกำชับรัฐมนตรีศึกษาในที่ประชุม ครม.
...ให้คอยสอดส่องดูบ้างว่าใครสอดแทรกเข้าไปใน
มหาวิทยาลัยหรือเปล่า...”^{๔๖}

และเมื่อประสบปัญหาการต่อต้านจากนักศึกษาประชาชนจนต้องประกาศภาวะฉุกเฉิน ก็อ้างว่า

^{๔๕} สยามนิกร ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐ หน้า ๑,๘

^{๔๖} สยามนิกร ๑๑ กันยายน ๒๕๐๐ หน้า ๑,๘

“ มีคณะบุคคลบางส่วนและด้วยการส่งเสริมสนับสนุนของชาว
ต่างชาติ กำลังจะก่อวินาศกรรมและดำเนินการร้ายขึ้นภายใน
ในประเทศเพื่อให้เกิดความไม่สงบเกิดขึ้นและฉวย
โอกาสเข้าครองประเทศไทยในที่สุด ” ^{๔๐}

เมื่อมีการประชุมนักศึกษา ๗ สถาบันที่จังหวัดสระบุรี ก็มีการเสนอข่าวจากทางรัฐบาลว่ามีชาวต่างชาติสนับสนุนให้นักศึกษาประชุมกัน ^{๔๑}

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะเริ่มต้นสร้างความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาแต่ก็ไม่ได้ละทิ้งเกมการเมืองระดับโลกอีกด้านหนึ่ง จอมพล ป. ได้พยายามติดต่อกับโลกคอมมิวนิสต์ด้วย จึงทำให้มีการเสนอภาพของภัยคุกคามประเทศชาติว่าไม่ได้มาจากทางด้านคอมมิวนิสต์เพียงฝ่ายเดียว ดังปรากฏในข่าวการให้สัมภาษณ์ของ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ความว่า

“ เมื่อเที่ยงวันที่ ๑๒ นี้ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ได้กล่าวถึงองค์การลับของพวกก็กมินต์ในประเทศไทยว่าทางการตำรวจสืบทราบมาว่าได้มีชาวจีนในประเทศไทยจำนวนหนึ่งของพวกก็กมินต์ หรือ จีนใต้หวันได้ก่อตั้ง “ ขบวนการส่งเสริมจีนชาติ ” ขึ้น และได้ดำเนินการเรียไรจากพ่อค้าจีนผู้สุจริตในประเทศไทย เพื่อนำเงินเหล่านี้ไปซื้ออาวุธแล้วเลียงส่งไปยังจีนคณะชาติที่เกาะไต้หวัน...ยังติดต่อกับกองพล ๕๓ มีทำที่ก่อวินาศกรรมความไม่สงบขึ้นในไทยด้วย” ^{๔๒}

^{๔๐} ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๗๔ ตอนที่ ๒๒ ๒๐ มีนาคม ๒๕๐๐ หน้า ๑

^{๔๑} สยามนิกร ๓๐ มีนาคม ๒๕๐๑ หน้า ๑,๘

^{๔๒} สยามนิกร ๑๔ พฤศจิกายน ๒๔๙๕ หน้า ๑,๘

นอกจากนี้ยังระบุว่ารู้ตัวหัวหน้าใหญ่ขององค์กรลับก็มึนงงด้วย “ เป็นนักการเมืองในร่างพ่อค้าใหญ่ มีสำนักงานนั่งบัญชาการในกรุงเทพฯ”^{๔๔}

ขณะเดียวกัน ในการปกครองระบอบรัฐสภาของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีพรรคการเมืองและมีกลุ่มองค์กรต่างๆดำรงอยู่ ทำให้มีการอ้างถึง “ มือที่สาม ” ในสองระดับด้วยกัน กล่าวคือ ในระดับของการรวมกลุ่มของผู้ด้อยโอกาส เช่น กรรมกร ก็มักจะถูกมองว่ามี “ มือที่สาม ” เข้ามาขยุ่งซึ่ง “ มือที่สาม ” เป็นได้ทั้งการกล่าวหาลอยๆ โดยอ้างถึงบุคคลภายนอก คอมมิวนิสต์และนักการเมืองที่หวังผลประโยชน์จากการเลือกตั้ง และในอีกระดับหนึ่งนั้นเป็นการใช้มือที่สามในระดับความขัดแย้งระหว่างบุคคลซึ่งเป็นการอ้างมือที่สามเพื่อแก้ไขปัญหาที่ตนเองประสบโดยเฉพาะอย่างยิ่งมักจะเป็นการใช้โดยนักการเมือง

ระดับของการรวมกลุ่มของผู้ด้อยโอกาส เช่น กรรมกร ก็มักจะถูกมองว่ามี “ มือที่สาม ” เข้ามาขยุ่งซึ่ง “ มือที่สาม ” เป็นได้ทั้งการกล่าวหาลอยๆ โดยอ้างถึงบุคคลภายนอก คอมมิวนิสต์และนักการเมืองที่หวังผลประโยชน์จากการเลือกตั้ง ดังปรากฏในข่าวการสไตรค์หยุดงานของกรรมกรโรงงานทอผ้ากรุงเทพ ความว่า

“ ...หลังจากที่กรรมกรหญิงผลงานแล้ว กรรมกรชายที่สงวนท่าทีแต่แรกประกาศหยุดงานบ้าง ทางโรงงานถึงกับขอลำดับตำรวจคุ้มกันโรงงานอย่างแน่นหนา ห้ามกรรมกรชาย-หญิง ที่หยุดงานเข้าบริเวณโรงงานโดยเด็ดขาด กล่าวหาว่ามี “ มือที่สาม ” ขยุ่ง...”^{๔๕}

ในกรณีการการสไตรค์ของคนงานบริษัทอมเบย์เบอร์มา

^{๔๔} สยามนิกร ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๕ หน้า ๑

^{๔๕} สยามนิกร ๘ สิงหาคม ๒๔๘๕ หน้า ๑

"...เมื่อวันที่ ๔ นี้ สำนักงานแถลงข่าวอังกฤษประจำ
ประเทศไทยได้ออกแถลงการชี้แจงความเป็นจริงเกี่ยว
กับการยกเลิกกิจการของโรงเลื่อย บอกเบย์เบอร์ว่า
ได้มีบุคคลภายนอกยุยงกรรมกร ทำให้กรรมกรบาง
คนหลงไปว่าตนได้รับความเดือดร้อนและตกเป็น
เครื่องมือของคนต่างชาติซึ่ง ไม่ตรงกับความเป็นจริง
..."^{๕๖}

ในกรณีของผู้กรรมกรสามล้อที่ระบายให้แก่หนังสือพิมพ์ความว่า

"...ทั้งนี้มิใช่พวกเรากรรมกรเพียงจะมีความรู้สึกขมขื่นบิบบันขึ้น
มาเดี๋ยวนี้ก็มีได้ เราทนรับความรู้สึกเช่นนี้มานานหนักหนาแล้ว
แต่เราไม่กล้าสำแดงมันออกมาเพราะเรากลัวถูกหาว่าเป็น " มือ
ที่สาม " หรือเป็นคอมมิวนิสต์นั่นเอง..."^{๕๗}

อีกระดับหนึ่งนั้นเป็นการใช้มือที่สามระดับความขัดแย้งระหว่างบุคคลซึ่งเป็นการ
อ้างมือที่สามเพื่อแก้ไขปัญหาคือตนเองประสบโดยเฉพาะอย่างยิ่งมักจะเป็นการใช้โดยนัก
การเมือง ดังปรากฏความพยายามของนักการเมืองในการแก้ไขปัญหาคือสถานการณ์ที่
ตนตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบหรือประเมินว่าเป็นฝ่ายเสียเปรียบในช่วงก่อนการเลือกตั้ง

"...หลวงศรานูชิต หัวหน้าที่ิมพรรคชาติสังคมนรื่องถูก " มือที่ ๓
" ย้อนรอยทำลายเสียหยาอย่างยับเยินด้วยการใช้ธนบัตรของศ
รานูชิตที่ไร้หาเสียงตามบ้าน ถูกมือที่ ๓ เขียนสลักหลังใส่ไฟรัฐ
บาลในกรณีลือคเตอร์ปลอม และคดีการเมืองส่งไปตามหนังสือ
พิมพ์ บางรายยิ่งไปกว่านั้น เขียนให้ไปรับเงินถึงบ้านก็มี..."^{๕๘}

^{๕๖} สยามนิกร ๗ กันยายน ๒๔๕๕ หน้า ๑

^{๕๗} นนทนา "หน้าต่างสยามนิกร : กรรมกรวันนี้" สยามนิกร ๑๒ มิถุนายน ๒๔๕๕ หน้า ๓-

หรือ

"...พลเอกเอกเพียรเลิศ บริรักษ์บุษยกิจ รัฐมนตรีการคลัง ผู้สมัครคนหนึ่งในทีมพรรคเสรีชนนักคิดที่ยืนหยัดกับผู้แทนหนังสือพิมพ์ กรณีที่มีข่าวว่าพรรค ร.ป. (พรรค ร.ป. ได้แก่ กลุ่มคณะรัฐประหารที่พรรคเสรีประชาธิปไตยรวมอยู่ด้วยเป็นพรรคที่สนับสนุนรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์) พิมพ์บัตรเลือกตั้งตั้งแต่เฉพาะ ร.ป.ด้วยกันว่าแม้ตนไม่ได้เป็นรัฐประหารก็ตาม แต่ก็ได้ร่วมงานกับ ร.ป. เป็นรัฐมนตรีถึง ๑๗ ปีมาแล้ว...การมีข่าวเช่นนี้อาจจะเป็นการกระทำของมือที่สามก็ได้ ..."^{๔๔}

การอ้างมือที่สามเข้ามายุ่งเกี่ยวในปัญหาระดับบุคคลนั้นเป็นเรื่องที่บุคคลสาธารณะหรือผู้ตกเป็นข่าวสาธารณะมักจะใช้เพื่อปิดเป่าสถานการณ์ที่ตนเสียเปรียบและในหลายกรณีเพื่อแก้ปัญหาการ " เสียหน้า " เป็นเรื่องที่ทำกันมากในสังคมการเมืองไทย จะกล่าววิเคราะห์ในส่วนท้ายสุด

แม้ว่ารัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามจะใช้ความคิดเรื่องมือที่สามเป็นเครื่องมือในการอ้างว่าเป็นคันต่อของความขัดแย้งระหว่างรัฐและประชาชนแต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลก่อนหน้าจอมพลสฤษดิ์ไม่สามารถสร้างปฏิบัติการที่ทำให้คนทั้งหมดในสังคมเชื่อได้ว่ามีมือที่สามที่เป็นคอมมิวนิสต์อยู่เบื้องหลังความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนหรืออยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้อย่างแท้จริงด้วยเงื่อนไขสองประการด้วยกัน

ประการแรก ความขัดแย้งทางการเมืองของชนชั้นนำในขณะนั้นแหลมคมและแต่ละฝ่ายก็สามารถที่จะใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการตอบโต้หรือสร้างความชอบธรรมให้แก่ตนดังในกรณีการเลือกตั้งสกปรก ๒๕๐๐ จอมพลสฤษดิ์ได้ให้สัมภาษณ์แก่สถานีวิทยุและ

^{๔๔} สยามนิกร ๒๕ มีนาคม ๒๕๐๑ หน้า ๑

^{๔๕} สยามนิกร ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐ หน้า ๑-๘

โทรทัศน์โดยกล่าวตอบคำถามของผู้สื่อข่าวที่ถามว่ามีการวัดกึ่งการแทรกซึมของ
คอมมิวนิสต์ในการเลือกตั้งคราวนี้หรือไม่โดยจอมพลสฤษดิ์กล่าวว่า การแทรกแซงโดย
ตรงของคอมมิวนิสต์อาจจะไม่มีเพราะไทยไม่มีพรรคคอมมิวนิสต์^{๖๐}

ประการที่สอง การกล่าวอ้างภายใต้เงื่อนไขที่รัฐบาลเองไม่ได้มีปฏิบัติการอื่นๆ
ควบคู่กันไปโดยอาศัยแต่เพียงการกล่าวให้เป็นข่าวเท่านั้นไม่สามารถสร้างความเชื่อถือได้
และสามารถที่จะตอบโต้ได้ทางสื่อที่จำกัดด้วยเช่นกัน ดังกรณีของการกล่าวอ้างว่า
คอมมิวนิสต์หนุนหลังชาวอีสานให้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ นั้นก็ถูกตอบโต้สมาชิกสภาผู้แทน
จังหวัดสกลนครว่า

“ พรรคเสรีประชาธิปไตยเห็นว่า...รัฐบาลนี้ยุ่งเหยิงมากกว่า ทั้งนี้
โดยการสร้างสถานการณ์ขึ้นเพื่อบีบบังคับฝ่ายค้านและประชา
ชน กระทำเช่นนี้ทำให้ชาวอีสานเข้าใจมาก ซึ่งอาจจะเป็นผลให้
ชาวอีสานต้องทำอีกอย่างหนึ่งในทางกลับกันก็ได้”^{๖๑}

การสร้างปฏิบัติการที่ทำให้ฝั่งเอการรับรู้ว่าคอมมิวนิสต์เป็นมือที่สามคอย
แทรกซึมและบ่อนทำลายชาติไทยต้องดำเนินปฏิบัติการทางการเมืองที่เข้มข้นในการแสดง
ตัวเป็นผู้ปฏิบัติการเพื่อความสงบสุขของประชาชนที่แท้จริงอันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในสมัย
จอมพลสฤษดิ์ รัชชค้อย่างเข้มข้นนับตั้งแต่การปฏิวัติในเดือนตุลาคม ๒๕๐๑ เป็นต้นมา

การใช้ความคิดเรื่อง “ มือที่สาม ” ที่ก่อให้เกิดผลทางการเมืองอย่างสำคัญเกิดขึ้นใน
สมัยของจอมพลสฤษดิ์ ด้วยเหตุที่ว่าจอมพลสฤษดิ์ได้ทำให้สังคมเกิดความวิตกกังวลร่วม
กันว่าคอมมิวนิสต์คือภัยคุกคามประเทศชาติอย่างแท้จริงและเป็นภัยที่ใกล้ชิดกับประชาชน
ทั่วไป ความหวาดกลัวต่ออนาคตของชาติที่อาจจะต้องตกไปอยู่ภายใต้เงื้อมมือของ
คอมมิวนิสต์นี้เองได้ทำให้สังคมยอมรับหรือให้อำนาจแก่จอมพลสฤษดิ์ในการปกครอง
ประเทศ

^{๖๐} สยามนิกร ๒๒ ตุลาคม ๒๕๐๐ หน้า ๑, ๒

^{๖๑} สยามนิกร ๒๘ กรกฎาคม ๑๕๐๐ หน้า ๑

จอมพลสฤษดิ์ได้ทำให้การรับรู้ของสังคมต่อคอมมิวนิสต์แตกต่างจากรัฐบาลจอมพล ป. เพราะได้สร้างพันธกิจในการต่อสู้คอมมิวนิสต์ไว้เป็นวาระแห่ง " ชาติ " และสร้างเป็นพันธกิจที่รับรู้กันโดยทั่วไป

คำแถลงการณ์ของคณะปฏิวัติและคำแถลงการณ์ของคณะปฏิวัติฉบับที่ ๒๔ เน้นการป้องกันและปราบปรามการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ให้ประชาชนได้รับรู้ทั่วกัน
ความว่า

" โดยที่คณะปฏิวัติได้ดำเนินการปราบปรามการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์อย่างเด็ดขาด และกำลังดำเนินต่อไปโดยไม่หยุดยั้ง จึงเป็นที่คาดหมายได้ว่าจะต้องมีปฏิกิริยาตอบจากพวกคอมมิวนิสต์ที่ยังซ่อนพรางตัวอย่างแนบเนียน และโดยวิธีการคอมมิวนิสต์นั้น มีแต่บ่อนทำลาย มุ่งหมายแต่จะให้เกิดภัยพิบัติและความระส่ำระสายขึ้นในหมู่ประชาชน....

หลังจากนั้นเพียงเล็กน้อย...ตำบลบางลำภู จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเพลิง...มาจากการก่อวินาศกรรมของพวกคอมมิวนิสต์ไม่มีปัญหา...

แม้กระนั้น...ก็เกิดเพลิงไหม้ในพระนครเรื่อยมา...เกิดจากน้ำมือคอมมิวนิสต์อย่างแนบเนียน...

...คณะปฏิวัติได้ประกาศแล้วว่าจะทำทุกอย่างเพื่อความผาสุกของพี่น้องประชาชน...จึงได้จัดการประหารชีวิตผู้เป็นต้นเหตุ...และหากการปฏิบัติอันชั่วร้ายนี้ไม่หยุดยั้ง คณะปฏิวัติก็เสียใจที่จะต้องดำเนินการตอบแทนอย่างรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ...

๖๒

^{๖๒} ร้อยตำรวจโท เสถียร วิชัยลักษณ์ รวมประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑ ถึงฉบับสุดท้าย.
หน้า ๓๔-๓๕.

คำประกาศฉบับที่ ๑๒ วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๐๑ ได้ให้อำนาจเจ้าหน้าที่สอบสวนในการกักขังผู้ต้องหาไว้ตลอดระยะเวลาสอบสวน^{๖๓} คำประกาศฉบับที่ ๑๕ กำหนดไว้ว่าคดีต่างๆที่เกี่ยวกับการกระทำเป็นคอมมิวนิสต์ต้องโอนไปขึ้นศาลทหารตามกฎหมายการศึกษาศึก และการแก้ไขพระราชบัญญัติต่อต้านการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ฉบับ พ.ศ. ๒๔๙๕ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งได้ให้อำนาจแก่จอมพลสฤษดิ์อย่างสูงสุดในการใช้อำนาจตัดสินขั้นสุดท้ายด้วยอำนาจยุติธรรม^{๖๔}

ประกาศของคณะปฏิวัติทั้งหมดให้อำนาจแก่จอมพลสฤษดิ์อย่างสูงและเป็นประกาศที่แสดงให้เห็นประชาชนได้ตระหนักว่าประเทศชาติกำลังถูกคุกคามด้วยภัยคอมมิวนิสต์และจะต้องขจัดภัยนี้ด้วยอำนาจเด็ดขาดของคณะปฏิวัติ

พร้อมกับการแสดงตนเช่นนี้ จอมพลสฤษดิ์ได้สร้างปฏิบัติการทางการเมืองที่สำคัญ ได้แก่การใช้อำนาจจับกุมบุคคลอย่างมากมาย หลายหลายและในทุกปริมณฑลของประเทศชาติ ข่าวกึ่งปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์ถึงการจับกุมคอมมิวนิสต์ที่กระจายกว้างขวางนี้ยังทำให้ประชาชนตระหนักถึงภัยคอมมิวนิสต์มากขึ้น ดังข่าว

“ ประกาศกำจัดคอมมิวนิสต์ สั่งป้องกันหน่วยราชการทุกแห่ง”^{๖๕}

การกวาดล้างกลุ่มคนที่รัฐถือว่าเป็นอันตรายต่อการปกครองของคนก็ได้ดำเนินขึ้นอย่างต่อเนื่อง

“ กวาดล้างผู้ต้องหาภพครั้งใหญ่ รวบหัวหน้าพรรคพหุไท-
จับ บ.ก.อิสระ”

^{๖๓} สยามนิกร ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๑ หน้า ๑

^{๖๔} ทักษิณ เจริญศิริ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ... หน้า ๒๘๕ - ๒๙๐ และ ร้อยคำรวางโท เสถียร วิชัยลักษณ์ รวมประกาศของคณะปฏิวัติ....

^{๖๕} พาดหัว สยามนิกร ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๑ หน้า ๑

“ สันติบาลเริ่มกวาดล้างจับกุมผู้ที่ทางการสืบทราบว่ามีพฤติกรรมทำลายความมั่นคงของรัฐบาลรุ่นแรกแล้ว ปรากฏมีหัวหน้าพรรค “ หนุมไทย ” และกองบรรณาธิการ นสพ. อิสสระ ถูกจับกุมมาด้วย และในขณะเดียวกันก็รวบคนจีนมาอีก ๓ คนฐานมีการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์... โดยได้ตรวจค้นพบเอกสารและหนังสือเผยแพร่คอมมิวนิสต์เป็นจำนวนมาก...”^{๖๖}

สมาคมของผู้ใช้แรงงานที่มักจะมีข้อพิพาทกับนายจ้างและกับรัฐบาลก่อนหน้านี้ก็ได้ถูกปิดด้วยข้อหากระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์

“ กรมตำรวจสั่งปิด ๔ สมาคมมีพฤติกรรม “ แดง ”

“...โดยที่ปรากฏว่า สมาคมกรรมกรไทย สมาคมเสรีแรงงานแห่งประเทศไทยสมาคมผู้ประกอบอาชีพอิสระ สมาคมสงเคราะห์การขนส่งน่านน้ำไทย ทั้ง ๔ สมาคมนี้ ดำเนินงานอันเป็นภัยต่อประเทศไทย กล่าวคือ

๑. มีพฤติกรรมสนับสนุนองค์การกรรมกรของคอมมิวนิสต์ในทางลับ

๒. มีการปฏิบัติเกี่ยวข้องทางการเมืองกับคอมมิวนิสต์ โดยติดต่อกับองค์การกรรมกรของคอมมิวนิสต์ ...ใช้ตำแหน่งของคณะกรรมการบริหารสมาคมว่า “ คณะเปรสซิเดียม ”...ใช้ตำแหน่งชื่อสมาชิกสมาคมว่า “ คอมเร็ด ”...

๓. มีการสนับสนุนและยุยงส่งเสริมให้เกิดการแตกความสามัคคีระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง โดยยุยงให้กรรมกรหยุดงานเรียกร้องสิทธิต่างๆ...ทำให้เกิดความระส่ำระสายในวงการค้า และวงการอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจของชาติ และเกิดความ ไม่สงบสุขในหมู่ประชาชน...

^{๖๖} สยามนิกร ๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๑ หน้า ๑,๗ .

๔. พยายามทำให้สถานการณ์ของประเทศชาติเกิดความปั่นป่วน เพื่อให้มีการเลิกล้ม การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข หรือเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย..."^{๖๓}

และตามมาด้วยข่าวการจับกุม

" จับครู ร.ร.จีน ข้อหาบงการแผนแดง "

เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน เจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมนายเซ่งกิ้น แซ่เฮง ครูโรงเรียนผดุงกิจวิทยา ปากคลองสาน ข้อหาการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ตรวจพบเอกสารเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์จำนวนมาก^{๖๔}

การจับกุมผู้ต้องหาเป็นคอมมิวนิสต์กระทำในทุกพื้นที่ของประเทศไทยเลยทีเดียว เช่นที่จังหวัดอุบลราชธานี เจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมนายอภัยพิตรรายด้วยข้อหาคอมมิวนิสต์ วิศวกรผู้หมั่นก่อให้เกิดความกระด้างกระเดื่องเกลียดชังคณะปฏิวัติ " รอง อตร. แดงจับกุม กวาดล้างตามแผน ๒๑๔ คน "^{๖๕} พล.ต.ท.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ รองอธิบดีกรมตำรวจชี้แจงเกี่ยวกับการกวาดล้างคนอุกฉกรรจ์ในจังหวัดชายแดน (๖ จังหวัด ได้แก่ ปราจีนบุรี สกลนคร อุบลราชธานี หนองคาย นครพนม อุดรธานี) ว่ามีหลักฐานพอเพียงว่าเป็นภัยต่อประเทศชาติ ในข้อหาทำการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์

พร้อมกับการสร้างการรับรู้ว่าบรรดาผู้ที่ถูกจับนั้นล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่ก่อการร้าย หรือเป็นผู้ที่เตรียมก่อการร้าย การจับกุมคนเหล่านี้จึงทำให้เกิดการรับรู้ในสังคมอย่างชัดเจนว่ามีผู้ที่กำลังจะก่อความไม่สงบสุขขึ้นในบ้านเมืองและรัฐบาลเป็นผู้ที่กำลังปฏิบัติหน้า

^{๖๓} สยามนิกร ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๑ หน้า ๒

^{๖๔} สยามนิกร ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๑ หน้า ๑,๘

^{๖๕} พาดหัว สยามนิกร ๑๓ ธันวาคม ๒๕๐๑ หน้า ๑,๘

ที่ดูเลวอยู่ เช่นในกรณีที่เกิดเพลิงไหม้ที่จังหวัดสกลนคร เจ้าหน้าที่ก็จับคนเวียดนามอพยพ และข่าวที่ออกมาก็คือ

" จับฉนวนอพยพเป็นต้นไฟเผาตลาดสกลนครเสียหายไม่ต่ำกว่า ๒ ล้านบาท จับฉนวนปลุกปั่นอีกราย"^{๑๐}

หรือ

" จับฉนวนโรยยา ส่องน้ำพิษจูน
จับชาวฉนวนที่นครพนม ฐานสงสัยว่าจะนำยาพิษใส่บ่อน้ำทุก
บ่อในเขตเทศบาลเพื่อก่อความสงบสุขของประชาชน"^{๑๑}

การสร้างการรับรู้แก่คนในสังคมว่ามีผู้กำลังวางแผนทำร้ายประเทศไทย นำไปสู่
การจับกุมผู้คนจำนวนมากและมีระดับหัวหน้าของขบวนการด้วย

" จับฉนวนแดงที่ ช.ม. พบห้องใต้ดินบัญชาการ พบแผนร้าย
เตรียมวินาศกรรม"
ตำรวจเชียงใหม่กวาดฉนวนคอมมิวนิสต์ได้ร่วม ๒๐ คน พร้อม
เอกสารเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ เจ้าหน้าที่ว่าฉนวนพวกนี้สนับสนุน
ฉนวนเหนือที่โฮจิมินห์เป็นประมุข"^{๑๒}

หรือ

" จับฉนวนก่อการว่าหัวหน้า "^{๑๓}
เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม มีชาวบ้านในจังหวัดลำปางนำตัวนาย
เจียมหรือโบ แซ่ตัน ส่งตำรวจ เมื่อตรวจกระเป๋าและห้องพักพบ

^{๑๐} พาดหัว สยามนิกร ๗ ธันวาคม ๒๕๐๑ หน้า ๑

^{๑๑} พาดหัว สยามนิกร ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ หน้า ๑, ๒

^{๑๒} สยามนิกร ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๐๒ หน้า ๑, ๗, ๘

^{๑๓} พาดหัว สยามนิกร ๓ มิถุนายน ๒๕๐๒ หน้า ๑, ๗

เอกสารที่บ่งชี้ว่าเป็นญวนเวียตมินห์หลายอย่าง เจ้าหน้าที่เชื่อ
ว่าเป็นหัวหน้าใหญ่บัญชาการในภาคเหนือ^{๑๔}

และ

“ กวาดล้างญวนลำปาง พบแผนที่ยุทธศาสตร์
กองบังคับการตำรวจภูธรภาค ๕ กวาดล้าง
คอมมิวนิสต์ในภาคเหนือ “ ละลอก ๒ ” ที่จังหวัด
ลำปางอีก ได้ผู้ต้องหาชาวญวนกับชาวจีนอพยพ
หลบหนีเนรเทศมาดำเนินคดี ๕ คน ในการนี้
ตำรวจค้นพบแผนที่จุดยุทธศาสตร์จากบ้านญวน
ญวนได้คืนด้วย^{๑๕}

นอกจากนี้ยังทำให้สังคมรู้สึกว่าการคุกคามของผู้ที่ไม่หวังคืนถิ่น ไม่ได้มีเพียงแค่คน
“ ต่างด้าว ” ที่อยู่ในประเทศไทยเท่านั้น หากแต่ยังระบอบในคนไทยกลุ่มอาชีพอื่นๆที่สำคัญ
ต่อสังคมไทยอีกด้วย

“ จับข้าราชการ-ครู ดำเนินแผนคอมมิวนิสต์ ” หลัง
จากกรม. ลงมติเห็นด้วยกับการใช้มาตรา ๑๗ เพื่อ
ปราบปรามผู้ทำการบ่อนทำลายความมั่นคงแห่ง
ชาติ ซึ่งตำรวจสืบทราบว่ากำลังทวีความกำเริบเลิ
สาวยิ่งขึ้นและยุยงประชาชนให้ก่อการไม่สงบ ซึ่ง
รายงานแจ้งว่าเมื่อวันที่ ๒๐ มิ.ย. ตำรวจสันติบาล
และตำรวจภูธรภาค ๕ (สงขลา) ได้ออกกวาดล้าง
และจับกุมผู้มีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ได้
ประมาณ ๓๐ คน ซึ่งมีข้าราชการครูรวมอยู่ด้วย

^{๑๔} เนื้อข่าว สยามนิกร ๓ มิถุนายน ๒๕๐๒ หน้า ๑,๗

^{๑๕} เนื้อข่าว สยามนิกร ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๒ หน้า ๑,๘

ตำรวจเชื่อว่ากลุ่มที่ถูกจับกุมนี้เป็นกลุ่ม
คอมมิวนิสต์ที่ตั้งศูนย์บัญชาการแทรกซึมภาคใต้
เชื่อมโยงกับศูนย์ที่กรุงเทพฯ ด้วย ^{๗๖}

และ

" จับชั้นหัวหน้าได้ ๒๓ คนใช้ลูกจิ้งจอกเงินดำเนินแผน
พล.ต.อ. เกษียร ศรุตานนท์ เปิดเผยว่าตำรวจได้
ติดตามพฤติกรรมของคอมมิวนิสต์กลุ่มนี้มานาน
" พวกนี้เป็นพรรคคอมมิวนิสต์ที่แท้จริง มีหลัก
ฐานต่างๆครบครัน มีการยุยงกรรมกรให้เกิด
การกระด้างกระเดื่องและจัดตั้งเป็นพรรค
คอมมิวนิสต์อย่างแท้จริง ส่วนมากเป็นพวกลูก
จีนเกิดในเมืองไทย และมีแผนร้ายกาจมาก..."^{๗๗}

จอมพลสฤษดิ์ยังได้ทำให้สังคมหวาดวิตกต่อภัยคอมมิวนิสต์มากขึ้นด้วยการแสดง
ให้สังคมเห็นว่าคอมมิวนิสต์มีแผนการณเป็นขั้นเป็นตอนที่เตรียมการมาอย่างดีในการที่จะ
เข้ามาเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทย ดังปรากฏในการประโคมข่าวการจับนาย
สุภชัย ศรีสคติ อดีตกรรมการและผู้ช่วยเลขาธิการของสมาคมกรรมกรไทย ดังข่าวที่ว่า

"...พล.ต.อ. เกษียร ศรุตานนท์ นำกำลังตำรวจสันติบาลบุกเข้า
ทลายแหล่งใต้ดิน ... โดยพบเอกสารใบปลิวคณะกรรมการ
คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยทุกรัฐที่ได้เคยพิมพ์แจกมา...พบ
ห้องใต้ดินใต้กระท่อมในสวน...พบเครื่องพิมพ์หลายเครื่องมี
ดาวแดงติดที่ตัวเครื่อง ปืนพก โทรศัพทสนาม เครื่องเคาะรับ
ส่งวิทยุ และหนังสือตำราเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์จำนวนมาก..."^{๗๘}

^{๗๖} เนื้อข่าว สยามนิกร ๒๑ มิถุนายน ๒๕๐๒ หน้า ๑, ๔

^{๗๗} สยามนิกร ๒๑ มิถุนายน ๒๕๐๒ หน้า ๑, ๗

พร้อมกับการจับนายสุภชัย ศรีสติ เจ้าหน้าที่ตำรวจได้จับกุมผู้ต้องหาในอีกหลายจังหวัดโดยทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ว่าคนทั้งหมดมีความสัมพันธ์เป็นเครือข่ายโยงใยกว้างขวาง

“...และในวันเดียวกัน ที่จังหวัดอุบลราชธานี เจ้าหน้าที่ตำรวจ ภูธรอุบลฯ ได้จับนายอุคร อรรถพันธ์ หรือ นายตัง แซ่เอ็ง ผู้ต้องหา มีการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์ร่วมกับนายสุภชัย ศรีสติ ซึ่งหลบหนีมาซ่อนตัวที่จังหวัดอุบลฯ...และที่ภาคใต้ จ. สงขลา ตำรวจได้จับกุมนายจิตต์ รอดช่วย เสมียนเกษตรกรรมจังหวัด นราธิวาสฐานมีการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์ โดยพบหลักฐานที่พัวพันกับองค์การคอมมิวนิสต์...โดยได้รับมอบหมายงานจากนายตี๋ แซ่หลี ให้เป็นตัวแทนองค์การคอมมิวนิสต์ ที่จ.นราธิวาส...ยังมีรายงานการจับกุมนายก็๊จก แซ่โจ้ว อดีตหัวหน้าข่าว น.ส.พ. จินตงจ้วนที่ถูกส่งปิดและหลบหนีไปเมื่อวันที่ ๒๐ ต.ค. ปี ๒๕๐๑...”^{๗๔}

ที่สำคัญได้แก่ จอมพลสฤษดิ์ได้ใช้เงื่อนไขของการจับกุมนายสุภชัย ศรีสตินี้เป็นการแสดงให้เห็นแผนการของคอมมิวนิสต์อย่างเป็นขั้นเป็นตอนโดยใช้ตนเองเป็นเสมือนหลักประกันของความจริงที่น่าเสนอ

“...นายกรัฐมนตรี้ได้ไปสอบถามปากคำนายสุภชัยด้วยตัวเอง นายสุภชัยรับสารภาพโดยสิ้นเชิง...กับอ้างว่าได้มีการติดต่อกับต่างประเทศด้วย...”^{๗๕}

^{๗๔} สยามนิกร ๒ กรกฎาคม ๒๕๐๒ หน้า ๑,๔,๕

^{๗๕} สยามนิกร ๓ กรกฎาคม ๒๕๐๒ หน้า ๑,๖

^{๗๖} สยามนิกร ๓ กรกฎาคม ๒๕๐๒ หน้า ๑

และ

"...ในการประชุม ค.ร.ม. เมื่อวันพุธที่ ๑ ก.ค. จอมพลสฤษดิ์ ได้นำเรื่องการจับกุมนายสุภชัย ศรีสติกับพวก พร้อมกับรายงานวิจัยพฤติกรรมของผู้ต้องหาเสนอต่อ ค.ร.ม. ด้วย...

จอมพลสฤษดิ์ ธีระรัชต์ ได้ชี้แจงต่อคณะรัฐมนตรีว่าพฤติกรรมของกลุ่มผู้ดำเนินการเป็นคอมมิวนิสต์ที่จับได้และจับไม่ได้นั้นเป็นการทำลายประเทศชาติรวม ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑. มุ่งทำลายราชบัลลังก์

๒. มุ่งทำลายเศรษฐกิจของชาติ

๓. มุ่งทำลายความสุขของประชาชนไทยทั้งชาติ...

...รายงานแจ้งว่า ทางการตำรวจได้สืบสวนได้หลักฐานการดำเนินการของคอมมิวนิสต์ว่ามีแผนการแยกย้าย ออกปฏิบัติหลายสายซึ่งแต่ละสาย ผู้ดำเนินการไม่รู้จักกันเลย โดยได้รับการบงการมาจากองค์กรใหญ่ต่างประเทศ สำหรับแผนการดำเนินการมีดังนี้

๑. แผนทางการเมืองในสภา

๒. แผนการอบรมเยาวชน

๓. แผนก่อวินาศกรรมทางการเมือง ได้แก่ แจกใบปลิวขู้ง

๔. แผนทำลายสถาบัน

๕. แผนก่อวินาศกรรมอันเป็นขั้นสุดท้าย

แต่ละแผนการยังมีสาขาแยกแยะดำเนินงานออกไปอีก ขณะนี้ทางการตำรวจได้กวาดล้างแผนทางการเมืองที่ ๑ กับแผนอบรมเยาวชนที่ ๒ และแผนก่อวินาศกรรมทางการเมืองโดยการแจกใบปลิวขู้ง..."^{๔๑}

^{๔๑} สยามนิกร ๓ กรกฎาคม ๒๕๐๒ หน้า ๑-๓

นอกจากการส่งข้อมูลให้แก่ประชาชนผ่านสื่อที่ทำให้ประชาชนตระหนักถึงภัยที่
ก่อเกิดแล้ว ยังได้ดกย้าถึงพันธกิจของการขึ้นมาครองอำนาจของตนเอง ดังปรากฏในสื่อ
มวลชนในช่วงต่อมา

" รายงานข่าวเกี่ยวกับการกวาดล้างคอมมิวนิสต์แจ้งว่า นับตั้งแต่
วันปฏิวัติ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑ เป็นต้นมา ทางเราได้ดำเนินการ
จับกุมผู้ต้องหาการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ทั้งคนไทยและคน
ต่างด้าวพร้อมๆกันด้วยนั้น เป็นผลให้ความเคลื่อนไหวของ
คอมมิวนิสต์ต้องสงบระงับกันไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่ขณะ
เดียวกัน คอมมิวนิสต์ได้เปลี่ยนวิธีการปราบแบบ " ใต้ดิน " โดย
มีการเคลื่อนไหวออกมาในรูปการก่อวินาศกรรม เช่น การแจกใบปลิว
ยุยงชาวญวนอพยพในภาคอีสานเมื่อเร็วๆนี้และการก่อวินาศ
กรรมตามจุดต่างๆในต่างจังหวัดเป็นต้น เพื่อเป็นการบ่อน
ทำลายเสถียรภาพของความมั่นคงภายใน และเพื่อเป็นการขั้ว
แก่เจ้าหน้าที่ชั้นสูง พฤติกรรมและความเคลื่อนไหวต่างๆของ
คอมมิวนิสต์ดังกล่าวนี้ ทางเราได้สืบทราบทุกระยะ และได้คิด
ตามจนมีหลักฐานว่าคอมมิวนิสต์ได้เริ่มแผนการ " ใต้ดิน " ขึ้น
อีกโดยใช้คนต่างด้าวเป็นผู้ดำเนินงาน ในการนี้มีบุคคลที่
เลื่อมใสคอมมิวนิสต์ชุดเดิมเป็นผู้สนับสนุนอยู่หลังฉากเพื่ออำ
พรางการกระทำของตนเอง ทางกำลังรวบรวมหลักฐานอยู่
เพื่อทำการจับกุมต่อไป"^{๒๒}

การสร้างหน่วยราชการที่ทำหน้าที่ในการสร้างการรับรู้ให้แก่สังคมในเรื่องภัยจาก
คอมมิวนิสต์เป็นเรื่องสำคัญและสามารถทำให้ประชาชนได้รับการจัดตั้งขึ้น ได้แก่ กองปค.
กองอำนาจการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์) (เพิ่มเติม) ถือได้ว่าการปฏิบัติการ
ของหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านนี้ประสบความสำเร็จอย่างสูงทีเดียวในการสร้างการรับรู้
ให้แก่สังคมในเรื่องดังกล่าว

^{๒๒} สยามนิกร ๖ กรกฎาคม ๒๕๐๒ หน้า ๑-๓

พร้อมกันนั่นเองก็ได้สร้างกระบวนการต่อสู้ทางความคิดกับลัทธิคอมมิวนิสต์โดย การจัดการอบรมความรู้เรื่องคอมมิวนิสต์ให้แก่ข้าราชการทั่วไปซึ่งเป็นความต้องการของ รัฐบาลที่จะให้ข้าราชการนั้นๆ ได้มีความรู้เรื่องภัยอันตรายของลัทธิคอมมิวนิสต์และเข้าใจ ในเรื่องพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยรวมไปถึงเข้าใจในกระบวนการต่อสู้กับ คอมมิวนิสต์ของประเทศไทย และนำความรู้ที่ได้มานั้นถ่ายทอดต่อไปยังคนกลุ่มอื่นๆ ดังปรากฏ ในเอกสารกอง ๖ ดำรวจสันติบาล [ลับ] มีหัวข้อการบรรยายว่า “ หัวข้อการบรรยายการ ป้องกันและต่อต้านการแทรกซึมบ่อนทำลายของคอมมิวนิสต์ในการฝึกอบรมปลัดอำเภอ และนายอำเภอ บรรยายโดย พ.ต.อ. อารีย์ กระวีบุตร ผู้กำกับการ ๒ กองตำรวจสันติบาล แม้ว่าเอกสารจะระบุไว้ว่าใช้ในการอบรมปลัดอำเภอและนายอำเภอ แต่ก็ใช้การอบรมข้าราชการกลุ่มอื่นด้วย เช่น อบรมอาจารย์ในมหาวิทยาลัย เป็นต้น

เอกสารการอบรมดังกล่าวนี้ยังได้อธิบายถึงนโยบายของจอมพลสฤษดิ์ที่เกิดขึ้นให้เกิดการ อบรมแก่ผู้ที่ถูกจับข้อหาทำการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์ด้วยเพื่อที่จะเป็นการโต้ตอบกับ การ “ ถ้างสมอง ” ของพรรคคอมมิวนิสต์ (เอกสารกอง ๖ ดำรวจสันติบาล [ลับ] “ หัวข้อ การบรรยายการป้องกันและต่อต้านการแทรกซึมบ่อนทำลายของคอมมิวนิสต์ในการฝึกอบรม ปลัดอำเภอและนายอำเภอ บรรยายโดย พ.ต.อ. อารีย์ กระวีบุตร ผู้กำกับการ ๒ กอง ตำรวจสันติบาล หน้า ๒๔-๔๔)

กล่าวได้ว่าเมื่อจอมพลสฤษดิ์ รัชชชัษีคอำนาจมาจากจอมพล ป. ใหม่ๆ นั้น จอมพลสฤษดิ์ยังไม่กล้าที่จะเป็นผู้นำทางการเมืองที่ถืออำนาจเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว เพราะ นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมาการเมืองไทยอยู่ในระบบรัฐ สภามาโดยตลอด จอมพลสฤษดิ์จึงต้องปล่อยให้มีการเลือกตั้งอีกครั้งและให้จอมพล ถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี แต่เมื่อพบว่าตนเองไม่สามารถจัดการกับการปกครอง ภายใต้อำนาจรัฐสภาจึงได้ตัดสินใจที่จะยึดอำนาจอีกครั้งและก้าวขึ้นมาเป็นผู้ปกครองที่มี อำนาจเด็ดขาด

การตัดสินใจเลิกการปกครองระบบรัฐสภาเพื่อมีอำนาจเด็ดขาดนี้น่าจะเป็นเรื่อง สำคัญยิ่งในความคิดของจอมพลสฤษดิ์และคณะเพราะเป็นการยกเลิกหลักการความ “ ชอบ ธรรม ” ของการขึ้นมาปกครองประเทศที่เคยดำเนินมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เลยทีเดียว ดัง

นั้นจอมพลสฤษดิ์และคณะจึงต้องสร้างหลักการความชอบธรรมแบบใหม่ขึ้นมาซึ่งมีด้วยกันอย่างน้อยสองด้าน ด้านแรกได้แก่ การเน้นบทบาทผู้นำแบบไทยที่ประสานความสามัคคีในชาติ การรักษาผลประโยชน์ประชาชน หวังดีต่อประชาชน และมีเจตนาที่จะสร้างสรรค์พัฒนาประเทศชาติ^{๔๑}

อีกด้านหนึ่ง ได้แก่ การสร้าง " ศัตรู " หรือ " ผู้ที่ไม่หวังดี " ต่อประเทศชาติขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการทำให้พันธกิจของผู้ปกครองที่เป็นหลักการความชอบธรรมที่สร้างขึ้นมาแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ดังที่เห็นได้อย่างชัดเจนจากการเน้นการมี " ศัตรู " หรือ " ผู้ที่ไม่หวังดี " อย่างเข้มข้นนับตั้งแต่แรกที่ยึดอำนาจมาได้ และการทำให้สังคมเห็นภาพของ " ศัตรู " ชัดเจนด้วยการจับกุมผู้คนมากมายพร้อมกับขึ้นป้ายให้เห็นว่า " ศัตรู " มีจริง

การสร้างปฏิบัติการทางการเมืองเช่นนี้เองได้ทำให้สังคมไทยหวาดวิตกต่อภัยที่มาจากคอมมิวนิสต์และการทำให้สังคมเกิดความหวาดกลัวต่ออนาคตนี้เองทำให้จอมพลสฤษดิ์สามารถใช้อำนาจได้อย่างที่ไม่มีผู้ใดทัดทาน การจับกุมอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากภาคอีสานที่ต่อต้านนโยบายของรัฐบาลก็ถูกจับกุมด้วยข้อหาคอมมิวนิสต์ เช่น นายครอง จันดาวงศ์ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนครซึ่งถูกจับกุมพร้อมกับชาวบ้านในหลายหมู่บ้าน เช่น ที่หมู่บ้านคูซอด และที่อื่นๆสามารถทำได้อย่างง่ายดาย (หาเอกสารเพิ่มเติมจากทองใบ ทองเปาว์และหนังสือฝ่ายซ้ายที่เพิ่งออกมา) แม้กระทั่งพระพิมลธรรม (อาจ อาสโก) เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุซึ่งเป็นพระชั้นผู้ใหญ่ก็ยังถูกจับในข้อหาเป็นการกระทำความผิดเป็นคอมมิวนิสต์เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ จอมพลสฤษดิ์จะแสดงคนในลักษณะนี้ตลอดเวลาที่มีอำนาจอยู่และแสดงต่อสาธารณะเสมอมาไม่ว่าในการกล่าวสุนทรพจน์หรือในที่ประชุมชนใดๆ เช่น เมื่อคณะกรรมการจัดงานขึ้นปีใหม่อิสลามได้นำคณะผู้แทนของสมาคมและมูลนิธิและโรงเรียนมุสลิมรวม ๒๖ สถาบัน เข้าพบจอมพลสฤษดิ์ นายกรัฐมนตรี ณ.ทำเนียบรัฐบาล จอมพลสฤษดิ์ได้กล่าวว่า

^{๔๑} ทักษ เฉลิมเกียรติ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ... หน้า ๒๐๕

“...จะขอเตือนให้ระมัดระวังและได้เข้าใจอย่างหนึ่งคือขอให้
ได้ระวังภัยจากคอมมิวนิสต์ คอมมิวนิสต์เป็นลัทธิอันหนึ่งซึ่งไม่
มีศาสนาในการที่จะนำตัวเองหรือผู้อื่นให้เข้าไปนับถือลัทธินี้
เป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำเพราะเราก็ขอมเห็นแล้วว่าประเทศซึ่งอยู่
ภายใต้การปกครองของลัทธินี้ ในปัจจุบันกำลังมีความอดอยาก
...เป็นเช่นนั้นเพราะว่าคอมมิวนิสต์ได้ใช้หลักการปกครองแบบ
บังคับ การที่จะบังคับคนให้ทำทุกสิ่งทุกอย่างโดยไม่สมัครใจ
นั้น ขอมไม่ก่อให้เกิดผลสำเร็จขึ้นได้...หลักการของลัทธิ
คอมมิวนิสต์ กล่าวไว้ว่าสงครามเท่านั้นที่จะเผยแพร่ลัทธิ
คอมมิวนิสต์ออกไปแต่มาในสมัยนี้ก็ได้นำการอีกวิธีหนึ่ง
การเผยแพร่แทรกซึมและบ่อนทำลายเท่านั้นที่จะขยายลัทธิ
คอมมิวนิสต์ออกไปได้ ในประเทศไทยเราเองก็มีการแทรกซึม
ของลัทธินี้ซึ่งเกิดขึ้นมาจากคนต่างชาติและคนไทยเราเชื่อในคำ
หลอกลวงอย่างงมงาย...”^{๘๔}

การสร้างแบบแผนของการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ที่อ้างแล้วข้างต้นว่ามี
ลำดับขั้นของการดำเนินงานที่เริ่มตั้งแต่แผนทางการเมืองในสภาก็กลายเป็นความชอบ
ธรรมที่จะลบล้างการปกครองแบบรัฐสภา และแผนการต่อมาอัน ได้แก่ แผนการอบรมชาว
ชน แผนก่อวินาศกรรมทางการเมือง ได้แก่ แจกใบปลิวขูขย ก็จะเป็นการกระทำที่ค้องอยู่เบื้องหลัง
หรือเป็น “มือที่สาม” ส่วนสองแผนสุดท้ายนั้น อัน ได้แก่ แผนทำลายสถาบัน แผนก่อวินาศ
กรรมอันเป็นขั้นสุดท้ายเป็นแผนการที่เป็นได้ทั้งมือที่สามและเป็นผู้กระทำเอง

ปฏิบัติการทางการเมืองทั้งการจับกุมและการเสนอข้อเท็จจริงต่อสังคมของจอม
พลสฤษดิ์ว่ามีมือที่สามเป็นคนในประเทศที่ไม่ถือเป็นคนไทยแท้ๆ ได้แก่ ญวน
คอมมิวนิสต์และลูกจีนคอมมิวนิสต์ ด้วยเหตุผลที่สำคัญประการแรก คือ ในเวลานั้น
ประเทศจีนและเวียดนามเหนือมีการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ จึงง่ายต่อการเสนอความ
เข้าใจให้แก่สังคม ประการที่สอง การผสมกลมกลืนระหว่างคนจีนกับสังคมไทยแม้ว่าจะ

^{๘๔} ตำรวจรายเดือน ๓๑, ๗ (กรกฎาคม ๒๕๐๕): ๑๐๒.

ทราบกันว่าคนเวียดนามอพยพแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีความเครียดทางสังคมอยู่ ลูกจีนจำนวนมากเริ่มต้นเปลี่ยนนามสกุลเพื่อเปลี่ยนมาเป็นไทยก็เพราะแรงบีบทางการเมือง ส่วนคนเวียดนามอพยพจำนวนไม่น้อยในช่วงเวลานั้นยังคิดที่จะกลับประเทศอยู่ การเข้ามาอยู่ประเทศไทยเป็นเพียงเพื่อรอให้สถานะสงครามในประเทศตนยุติลงก่อนดังนั้นจึงมักรวมกันเป็นกลุ่มก้อนที่แน่นแฟ้นของกลุ่มตนเองไม่ค่อยผสมกลมกลืนกับสังคมไทยเท่าใดนัก ประกอบกับคนเวียดนามอพยพที่ทำมาค้าขายทางภาคอีสานมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าคนไทยทั่วไปจึงทำให้ถูกมองอย่างไม่พอใจ

ความจริงที่ว่าด้วยมี “ มือที่สาม ” คือคนต่างชาติที่เป็นคอมมิวนิสต์และพยายามชักจูงคนไทยให้เลื่อมใสในลัทธิคอมมิวนิสต์ถูกสร้างขึ้นมาเป็นแบบแผนฝังอยู่ในการรับรู้ของสังคมได้จึงเป็นการสร้าง “ ความจริง ” ในเงื่อนไขที่ผสมผสานกันทั้งจากมรดกทางประวัติศาสตร์ การขยายอิทธิพลของสงครามเย็น การสร้างความชอบธรรมทางการเมือง และข้อจำกัดของการดำรงอยู่ในสังคมไทยของผู้ที่ถูกเลือกให้เป็น “ มือที่สาม ”

การจับกุม “ มือที่สาม ” ที่ถูกอ้างว่าเป็นผู้ขงประชาชนคนไทยในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ส่วนใหญ่แล้วเป็นการจับกุมแล้วจึงมีข่าวว่าเป็นผู้ขง ไม่พบการเคลื่อนไหวทางการเมืองใดที่เป็นข่าวก่อนแล้วจึงจะจับ ซึ่งจะมีความแตกต่างไปจากระยะต่อมา

ในช่วงสมัยที่จอมพลสฤษดิ์มีอำนาจนั้น “ มือที่สาม ” ที่อ้างว่าเป็นคนต่างชาติเลื่อมใสลัทธิคอมมิวนิสต์ มีความต้องการทำลาย “ชาติไทย”จึงได้ปลุกปั่นขยุ่งคนไทยให้ไม่ยอมรับในผู้ปกครองและสถาบันทางการเมืองของไทยจึงดูเหมือนกับว่าเป็นภาพของกลุ่มคนที่ชัดเจน และเป็นภาพที่แพร่หลายกว้างขวางมากพอที่จะทำให้ทั้งสังคมมองลูกจีนในไทยและเวียดนามอพยพเป็นภาพลบไปหมด

สำหรับ การอ้าง “ มือที่สาม ” ในการแก้ปัญหาในระดับบุคคลนั้นแม้ว่าไม่ได้สัมพันธ์โดยตรงกับการสร้างแบบแผนความจริงของการอ้าง “ มือที่สาม ” ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นแต่ก็เป็นประเด็นที่ควรจะต้องทำความเข้าใจ เพราะว่าการอ้าง “ มือที่สาม ” เพื่อแก้ไขปัญหาล้วนบุคคลยังคงดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน การอ้างมือที่สามเพื่อแก้ไขปัญหาล้วนบุคคลโดยเฉพาะนี้ เป็นการอ้างเพื่อที่จะทำให้ปิดตัวเองหลุดออกจากปมปัญหาหรือคู่

ความขัดแย้งอื่นๆ และการอ้างเช่นนี้จะทำให้ไม่ต้องสืบสาวหาความจริงกันอีกต่อไป เพราะมือที่สามก็ย่อมเป็นมือที่สามที่หาตัวไม่ได้ง่ายๆ ซึ่งจะวิเคราะห์ละเอียดอีกครั้งใน ภายหลัง

ภายหลังจากการตายของจอมพลสฤษดิ์แล้ว ทายาททางการเมืองสองคนก็ได้สืบ อำนาจต่อ ได้แก่ จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร การใช้อำนาจ เบ็ดเสร็จในการปกครองยังคงดำเนินต่อไป แม้ว่าจะมีกระแสความไม่พอใจและไม่ไว้วาง ใจในการปกครองที่ผูกขาดอำนาจอยู่ในกลุ่มทหารจนกระทั่งจอมพลถนอมและจอมพล ประภาสต้องยอมให้สภาร่างรัฐธรรมนูญที่ตั้งขึ้นมานานแล้วร่างรัฐธรรมนูญออกมา ประกาศใช้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ และมีการเลือกตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ แต่โดยระบบคิดของ กลุ่มทหารที่มีความต่อเนื่องจากจอมพลสฤษดิ์ยังคงเหมือนเดิมและสื่อสารค่อสังคมใน สาระเดิม ดังจะเห็นได้ชัดเจนเมื่อจอมพลถนอมไม่สามารถจะปกครองในระบบรัฐสภาได้ และตัดสินใจรัฐประหารยึดอำนาจตนเองใน ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ จอมพลถนอมได้กล่าวถึง สาเหตุที่ทำการรัฐประหารเมื่อ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๐๔ *ว่า

"...นักการเมืองบางคนที่มีหัวโน้มเอียงไปทางซ้ายและเห็น ชอบกับลัทธิคอมมิวนิสต์ ได้พยายามกระตุ้นให้รัฐบาลมี ความสัมพันธ์กับจีนแดง...รัฐบาลก็ยังรอด...แต่ก็ไม่มีการ แสดงว่ามีการลดเรื่องการ สนับสนุนผู้ก่อการร้าย...เรา เป็นศัตรูต่อคอมมิวนิสต์ที่เข้ามาเผยแพร่ลัทธินี้ใน ประเทศไทยเป็นการทำลายชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จีนแดง...ได้มีการสร้างทางจากจีนตอนใต้มาที่ปาก แก่ง ซึ่งอยู่ห่างจากจังหวัดน่านไม่มากและได้ทำถนนทาง ห้วยทรายซึ่งใกล้เชียงราย...ถ้าทำสำเร็จอาจส่งกำลังมา ให้ผู้ก่อการร้ายในประเทศไทยมากขึ้น ...ผู้ก่อการ

* การพบปะกับหนังสือพิมพ์ครั้งนี้เกิดขึ้นหลังจากที่คณะปฏิวัติได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวแล้ว และมีนายทหารชั้นผู้ใหญ่ร่วมชี้แจงกับหนังสือพิมพ์พร้อมหน้ากัน ได้แก่ พลเอกประภาส จารุเสถียร พลตำรวจเอกประเสริฐ รุจิรวงศ์ พลเอกกฤษณ์ สีวะรา พลอากาศเอกทวี จุลละทรัพย์

ร้าย...ได้มีมากมายหลายแห่งในประเทศไทยขณะนี้ ซึ่งเราได้พยายามทำลายแหล่งต่างๆแล้วเป็นอันมาก มีทั้งค่ายฝึกอาวุธภายในประเทศ ถ้าได้รับการสนับสนุนจากภายนอกมากขึ้น การปราบปรามก็จะลำบาก จึงคิดว่าถ้าใช้มาตรการเด็ดขาดสั่งการได้รวดเร็วจึงจะสามารถปราบปรามให้สำเร็จได้...”^{๔๕}

นอกจากการอ้างถึงภัยคอมมิวนิสต์ที่รุนแรงมากขึ้น ก็ยังอ้างถึงนักการเมืองในระบบรัฐสภาที่นอกจากจะเป็นผู้เลื่อมใสในลัทธิคอมมิวนิสต์แล้วยังทำตัวเป็นปฏิปักษ์ขัดขวางการทำงานของรัฐบาลอีกด้วย จอมพลถนอมกล่าวว่า

“...นับตั้งแต่การประกาศรัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ. ๒๕๑๑ และมีผู้แทนราษฎรแล้ว ได้มีบุคคลบางจำพวกอาศัยสิทธิตามรัฐธรรมนูญใช้อิทธิพลทั้งภายนอกและภายในก่อความก่อกวนการดำเนินงานของราชการให้ล่าช้าและหาผลประโยชน์ส่วนตนแทนที่จะคิดแก้ไขเหตุการณ์ต่างๆกลับก่อความขัดขวางมิให้รัฐบาลดำเนินการโดยสมควร เช่น ยุยงให้ประชาชนและสถาบันเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลให้นักศึกษาเดินขบวน และให้กรรมกรต่อต้านเป็นต้น...”^{๔๖}

และหลังจากการบิ่ดอำนาจตัวเองและใช้อำนาจเบ็ดเสร็จมาแล้วหนึ่งปี จอมพลประภาสก็ได้แสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะถึงสถานการณ์ทั่วไปว่า

“...ฝ่ายตรงกันข้ามต้องการแสดงอิทธิพล...ไม่มี ผกก.จะขีดเขตหรือประกาศว่าส่วนนั้นส่วนนี้เป็นเขตปลดปล่อยในประเทศไทยเด็ดขาด ...เวลานี้มีการยุยง ส่งเสริม แทรกแซง ทำให้เกิด

^{๔๕} ประชาธิปไตย ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ หน้า ๑-๒

^{๔๖} ประชาธิปไตย ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ หน้า ๒,๑๖

ความแตกแยกความสามัคคีให้เกิดเป็นข่าวอัปมงคล...ความมุ่ง
หวังของฝ่ายตรงกันข้ามก็เพื่อ

๑. ก่อความด้วยกำลังทำให้เกิดความกลัว

๒. ปลอ่ยข่าวให้เกิดความปั่นป่วนแตกความสามัคคีทำ
ให้เกิดความสงสัยซึ่งกันและกันในทุกระดับ

๓. ทำให้คนต่างชาติเกิดถิ่นแค้นเกลียดชังคนไทยและ
ชาติไทยต่อคำถามที่ว่า เมื่อสถานการณ์รอบด้านยิ่ง
รุนแรง ธรรมนูญปกครองจะยึดไปจากที่หัวหน้า
คณะปฏิวัติบอกไว้หรือไม่ ... พลเอกประภาส
ตอบว่าไม่ได้คิด..."^{๔๗}

กล่าวได้ว่าโดยรากฐานของการแสดงความคิดเห็นเพื่อที่จะเอื้ออำนวยต่อการดำรง
อยู่ในอำนาจของจอมพลถนอม และจอมพลประภาสนั้นไม่ได้แตกต่างไปจากจอมพลสฤษดิ์
ก็เพราะยังอ้างสถานการณ์และ " มือที่สาม " เป็นรากฐานของพันธกิจในการปกครองแบบ
เผด็จการของตน

ในการอ้างมือที่สามก็จะระบุ เช่น ถ้าเป็นประชาชน จะถูก " มือที่สาม " หลอก
หรือล้างสมอง หรือบังคับขู่เข็ญ

" ลูกชายลูกสาว (ของนายครอง จันดาวงศ์) คอมมิวนิสต์ใหญ่
ภาคอีสาน วางแผนชักชวนคนไทยทิ้งมลายูให้ลอบข้ามฝั่งไทย
ไปทำการฝึกอาวุธและล้างสมองในเขตลาว ...ฝึกการปฏิบัติงาน
แบบคอมมิวนิสต์แล้วจึงขู่เข็ญบังคับให้มาปฏิบัติการอยู่ใน
ประเทศไทย"^{๔๘}

^{๔๗} ประชาธิปไตย ๗ ตุลาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑,๑๖

^{๔๘} สยามนิกร ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๗ หน้า ๑,๗

หรือในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ จอมพลประภาส จารุเสถียร...แถลงในเดือนเมษายนว่ามีแผนการของคอมมิวนิสต์ให้นายปรีดี พนมยงค์ออกทุนการศึกษาหลอกลวงเด็กหนุ่มจากอีสานไปอบรมลัทธิคอมมิวนิสต์ที่จีนแดงและเวียดนามเหนือ^{๔๘} เป็นต้น หรือแม้กระทั่งเมื่อเกิดขบวนการฮิบปีขึ้นในโลกตะวันตก รัฐบาลไทยก็เสนอข่าวจนทำให้ภาพของฮิบปีเป็นภาพที่น่ากลัวแก่สังคมว่าจะสามารถมาทำให้เยาวชนไทยประพฤติดังอย่างจนเสียหายแก่สังคม

"...พล.ต.ท. คอศักดิ์ ยมมาต ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล...เปิดเผยให้ทราบว่าตามที่พวกฮิบปีเยาวชนวัยรุ่น ซึ่งกระทำตัวที่ผิดแปลกกว่าบุคคลทั่วไป ส่อไปในทางที่ไม่เรียบร้อย...ตำรวจนครบาลทำการสอดส่อง...เพราะอาจจะกระทำความผิดให้เกิดความยุ่งยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจชักชวนแนะนำให้เยาวชนไทยไปเอาเยี่ยงอย่างจะก่อให้เกิดความเสียหายได้..."^{๔๙}

"...พล.ต.อ. ประเสริฐ รุจิรวงศ์ ยธิบดีกรมตำรวจให้สัมภาษณ์ผู้แทนหนังสือพิมพ์...ว่า พวก ฮิบปี ที่เดินทางเข้ามาในประเทศเกรงว่าจะมาสร้างความมัวหมองให้กับสังคมไทย ขณะนี้นั้นปรากฏว่าเดินทางเข้ามา ๒๕ คน เป็นหญิง ๔ คน ซึ่งได้ส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจออกติดตามพฤติกรรมอยู่แล้ว..."^{๕๐}

เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มทางสังคมกลุ่มใหม่ๆที่ยังไม่สามารถจับกุมได้ทันทีเหมือนเช่นที่ทำกับประชาชนหรือชาวบ้านทั่วไป รัฐบาลก็ยังคงอ้าง "มือที่สาม" เช่นเดิม ดังในช่วงต้นทศวรรษ ๒๕๑๐ ได้เริ่มเกิดความคิดเรื่อง "การเดินขบวน" ขึ้นมาใหม่ในสังคมไทยหลังจากที่ "การเดินขบวน" ได้หายไปหลัง พ.ศ. ๒๕๐๑ "การเดินขบวน" จึงเป็นปรากฏการณ์ใหม่ทางการเมืองที่รัฐบาลใน

^{๔๘} มรกต เจวจินดา, ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ กับการเมืองไทย พ.ศ. ๒๔๙๕-๒๕๒๖ (กรุงเทพฯ : โครงการหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑๐ .

^{๔๙} ประชาธิปไตย ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๑๑ หน้า ๑,๑๖ .

^{๕๐} ประชาธิปไตย ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๑๑ หน้า ๑,๑๖ .

ระบอบสฤทธิโดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจรและจอมพลประภาส จารุเสถียร ไม่เคยชินและไม่รู้จะจัดการกับ “ การเดินขบวน ” ได้อย่างไรประกอบกับ “ การเดินขบวน ” เป็นการแสดงออกถึงปัญหาที่เกิดขึ้นที่แสดงให้เห็นถึงความรู้ความสามารถของผู้ปกครองและเป็นการ “ เรียกร้อง ” โดยตรงไม่ใช่การร้องขอความเมตตาจากผู้ปกครองตามความคิดทางการเมืองแบบเดิมที่ผู้ปกครองต้องคอยดูแลทุกข์สุขของประชาชน รัฐบาลไม่ปรารถนาจะให้เกิด “ การเดินขบวน ” ขึ้นจึงเลือกใช้วิธีเดิมที่เคยมีประสิทธิภาพต่อสังคมทำให้เกิดการแสดงออกไว้ได้ นั่นคือ การอ้างมือที่สามอยู่เบื้องหลัง ทำให้คนล้มเลหรือเลิกล้มความตั้งใจที่จะมาร่วมเดินขบวน เนื่องจากเกรงว่าตนจะต้องเป็นเครื่องมือของ “ มือที่สาม ”

ในกรณีที่นักศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ประท้วงขับไล่อธิการบดี ม.ล. ชูชาติ กำภู ที่ใช้อำนาจเผด็จการและย้ายอาจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร โดยไปยื่นคำร้องทุกข์ต่อจอมพลถนอม กิตติขจร^{๒๒} นั้น ทางพล . ต.ท. จำรัส บัญฑุกานนท์ รองอธิบดีกรมตำรวจ ผู้รักษาการแทนในตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ ตอบต่อนักข่าวว่า

“...ต่อคำถามเกี่ยวกับความวุ่นวายในมหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ น่าจะมีอะไรแอบแฝงอยู่หรือไม่...
บอกว่า นั้นนะซี ตอนนี้นำกำลังสืบสวนอยู่ ใครหนูน
หลังนิสิตหรือเปล่า...เรากำลังดูอยู่...”^{๒๓}

บางกรณีเห็นนโยบายของรัฐที่ออกไปแล้วอาจจะมีผลกระทบกระเทือนแก่คนบางกลุ่ม รัฐบาลก็ออกข่าวอ้างถึง “ มือที่สาม ” เพื่อปราบและขู่ไม่ให้มีการเคลื่อนไหวเกิดขึ้น เช่น กรณีที่น้ำตาลทรายขาดแคลนในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ และรัฐบาลจะนำเข้าน้ำตาลทรายเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำตาลขาดแคลนก็ได้ออกข่าวว่า

“...อนึ่งรายงานข่าวจากกระทรวงอุตสาหกรรมว่า ขณะนี้กำลัง

^{๒๒} สยามนิกร ๒๕ กันยายน , ๒๘ กันยายน , ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๐ .

^{๒๓} สยามนิกร ๔ ตุลาคม ๒๕๑๐ หน้า ๓.

มีบุคคลกลุ่มหนึ่งเตรียมที่จะบงกชให้ชาวไร่อ้อยเดินขบวนเข้า
มาร้องทุกข์ในกรุงเทพฯ ในเมื่อกระทรวงอุตสาหกรรมตกลงจะ
ส่งน้ำตาลทรายจากต่างประเทศเข้ามาดั่งราคา บุคคลดังกล่าว
นี้ถ้าไม่ใช่ผู้ที่จะเสียประโยชน์ในการผูกครองน้ำตาล ก็อาจจะเป็น
แผนการของคอมมิวนิสต์ก็ได้...”^{๕๔}

การปรามหรืออยู่ในกรณีนี้ได้ผลเพราะไม่ปรากฏว่ามีการเดินขบวนหรือชุมนุม
ประท้วงใดๆเกิดขึ้นในช่วงต่อมา

การเคลื่อนไหวสำคัญที่มีผลอย่างยิ่งต่อการสันคลอนความจริงเรื่อง “ มือที่สาม ”
ที่รัฐสร้างขึ้นมาใช้เป็นประโยชน์ทางการเมืองมานานนับทศวรรษ ได้แก่ การเคลื่อนไหว
คัดค้านการขึ้นค่าโดยสารรถเมล์

การทำให้สังคมตื่นกลัวต่อกฎที่กำลังคุกคามประเทศอยู่จนทำให้ยอมรับ “ ความ
จริง ” เรื่อง “ มือที่สาม ” อันนำมาซึ่งความชอบธรรมทางการเมืองเช่นที่กล่าวมานี้เริ่มจะ
หมดพลังลงไปเรื่อยๆนับตั้งแต่เกิดพลังทางสังคมที่หลากหลายมากขึ้น พลังทางสังคมที่
สำคัญประการแรกที่ทำให้เกิดความผันแปรของการยอมรับ “ ความจริง ” ชุดเดิมได้แก่ การ
เกิดขึ้นของนักศึกษา ก่อน พ.ศ. ๒๕๑๖

การเคลื่อนไหวสำคัญที่มีผลอย่างยิ่งต่อการสันคลอนความจริงเรื่อง “ มือที่สาม ”
ที่รัฐสร้างขึ้นมาใช้เป็นประโยชน์ทางการเมืองมานานนับทศวรรษ ได้แก่ การเคลื่อนไหว
คัดค้านการขึ้นค่าโดยสารรถเมล์

การเคลื่อนไหวของนักศึกษาได้ปรากฏชัดในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ในประเด็นของการ
คัดค้านการขึ้นค่ารถเมล์ ซึ่งเป็นประเด็นสาธารณะก่อนหน้าที่มีการเคลื่อนไหวร่วมหนึ่ง
เดือน และได้ที่ตัวแทนรัฐบาลออกมาแสดงความคิดเห็นอย่างน่าสนใจหลายท่านด้วยกัน

^{๕๔} สยามนิกร ๒๗ มกราคม ๒๕๑๑ หน้า ๑,๗

ต้นเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๑ กระทรวงคมนาคมได้อนุมัติให้บริษัทรถเมล์ใน
กรุงเทพฯ ขึ้นราคาค่าโดยสารจาก ๕๐ สตางค์เป็น ๗๕ สตางค์ และกลายเป็นประเด็น
สาธารณะที่คนในกรุงเทพฯ ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เพราะ

"ประชาชนก็ร้องว่าเดือดร้อน...ประชาชนส่วนมากไม่เห็นด้วย
ในการขึ้นราคาครั้งนี้..."^{๕๕}

"...ประชาชนได้รับความเดือดร้อนและร้องเรียนไปยังที่ต่างๆ
..."^{๕๖}

โดยที่ พล.ท. พงษ์ ปุณณกันต์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมผู้สั่งอนุมัติให้
ขึ้นค่ารถเมล้นั้นอ้างเหตุผลว่าหากไม่ขึ้นราคา บริษัทรถเมล์จะอยู่ไม่ได้ และหากขึ้นราคา
แล้วก็จะสั่งให้ปรับปรุงให้มีรถเมล์ใหม่มาวิ่งเพิ่มขึ้น แต่มีข่าวลือว่าการที่ พล.ท. พงษ์
ปุณณกันต์ ขอมให้ขึ้นค่ารถเมล์ก็เพราะ

"... ต่อคำถามที่ว่ารถเมล์ในพระนคร-ธนบุรี ต้องขอขึ้นค่า
โดยสาร เป็นเพราะว่าเจ้าของต้องเสียเงินบริจาคสร้างพระสร้าง
เจดีย์เดือนละหลายพันบาทนั้น พล.ท. พงษ์ กล่าวว่า เรื่องสร้าง
พระสร้างเจดีย์ผมทำมาก่อนเป็นรัฐมนตรีคมนาคม เป็นเรื่องการ
กุศล ไม่เคยไปบังคับใคร...รถเมล์หลายสายที่ไม่บริจาคก็มี ซึ่ง
เป็นเรื่องของความศรัทธาและความสมัครใจไปบังคับกันไม่ได้
..."^{๕๗}

^{๕๕} ประชาธิปไตย ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๑ หน้า ๑

^{๕๖} ประชาธิปไตย ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๑ หน้า ๑

^{๕๗} ประชาธิปไตย ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๑๑ หน้า ๑,๑๖

นโยบายที่มีผลกระทบต่อคนจำนวนมากและมีผู้แสดงความไม่เห็นด้วยมากขึ้น
เช่นนี้เอง ทำให้รัฐบาลเริ่มกังวลถึงการรวมตัวกันของประชาชนมากขึ้น และปรากฏข่าวที่
แสดงให้เห็นได้ถึงการเตรียมพร้อมรับกับสถานการณ์และชี้ให้เห็นว่ามีเบื้องหลังใน
การเตรียมการเดินขบวน

“ ดำรวจตรึงการเดินขบวนประท้วงรณเมล์วันที่ ๒ ”

“...ตามที่มือมืดส่งจดหมายเวียนชักชวนให้ประชาชนเดิน
ขบวนไปประท้วงการขึ้นค่าโดยสารรณเมล์ที่กระทรวงคมนาคม
โดยจะเริ่มแต่เมื่อวันที่ ๑๓ เดือนนี้ แต่เหตุการณ์วันนั้นไม่มี
อะไรเกิดขึ้น ทางตำรวจ จึงเฝ้าดูพฤติกรรมอยู่...รายงานข่าว
แจ้งว่าเมื่อเช้าวานนี้ ตำรวจและ วิทยุกองปราบยังคงตรึงหน้า
กระทรวงคมนาคมเป็นวันที่สอง เพื่อสะกดกันพวกที่จะเดิน
ขบวนประท้วงกรณีรณเมล์ขึ้นค่าโดยสารอีก...”^{๕๔}

นอกจากการออกข่าวดังกล่าวแล้ว ยังมีความพยายามสำคัญไม่ให้มีการเดินขบวน
เพราะเกรง “ มือที่สาม ” เข้ามาแทรกแซง

“ ห้ามเดินขบวน ไม่ได้เข้าข้างรณเมล์ ”

“...เกี่ยวกับกรณีรณเมล์ขึ้นราคา ภายหลังจากที่ได้มีการเตือนมิให้
มีการ เดินขบวน แต่เปิดให้ส่งคำร้องมาได้นั้น พล.ต.อ.
ประเสริฐ รุจิรวงศ์เปิดเผยว่าจนบัดนี้ ก็ไม่มีผู้ใดส่งคำร้องมา
และที่เตือนมิให้เดินขบวนกันนั้น ก็ด้วยความหวังดีและอาจจะ
ถูกมือที่ ๓ บุกแหกได้ เพราะเมื่อเกิดชุมนุมกันขึ้น เจ้าหน้าที่
ตำรวจเข้าปฏิบัติงานเข้าสะกดกันระงับเหตุอาจจะปะทะกันจน
ได้รับบาดเจ็บ ...”^{๕๕}

^{๕๔} ประชาธิปไตย ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๑๑ หน้า ๒

^{๕๕} ประชาธิปไตย ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๑๑ หน้า ๑,๑๖

กลางเดือนพฤษภาคม คณะรัฐมนตรีได้ลดทอนความไม่พอใจของคนกรุงเทพฯ ด้วยการลงมติให้เก็บค่าโดยสารแก่นักเรียนเท่าเดิม แต่ประชาชนทั่วไปนั้นเก็บอัตราใหม่ แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องที่มีผลกระทบกับคนหมู่มาก จึงทำให้นักหนังสือพิมพ์พยายามหาข้อมูลและนำเสนอแก่สังคมอย่างรอบด้าน เช่น ในบทความของ "พรหมมาศ" เรื่อง "ให้แยกหนี้สิน ออกจากการขาดทุนแต่ละบริษัท " โดยมีรายละเอียดโต้แย้งเหตุผลทุกประเด็นของ กระทรวงคมนาคมที่อนุมัติให้ขึ้นราคา และเสนอให้รัฐบาลยับยั้งการขึ้นราคาค่าโดยสารทันที^{๑๑๑}

แต่อย่างไรก็ตาม ความไม่พอใจในการแก้ปัญหาหนี้สินไม่ได้แก้ไขอะไรและความอึดอัดคับข้องใจต่อการบริหารประเทศของรัฐบาลที่คุกรุ่นในหลายเรื่องได้ทำให้เกิดการรวมกลุ่มแสดงปฏิกิริยาออกมาสองกลุ่มในวันที่ ๒๑ มิถุนายน ซึ่งเป็นวันหลังจากที่รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญหนึ่งวัน กลุ่มแรก ได้แก่ กลุ่มนักพูดไฮค์ปาร์ก ซึ่งมีนักพูดรุ่นเก่าตั้งแต่สมัยจอมพลป. พิบูลสงคราม เช่น นายชวน รัตนวราหะ นายชาญ กระตูกฤกษ์ นายอำพร อำพันพงษ์ นายเพิ่ม วงศ์ทองเหลือ นายอนันต์ สุวรรณพฤษณ์ นายฉลอง หาญตระกูล เป็นต้น กลุ่มนักพูดไฮค์ปาร์กนี้ได้ใช้โอกาสที่มีการใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่และความไม่พอใจของประชาชนที่มีต่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าวของรัฐบาลเป็นการเปิดเวทีการพูดของตน นักพูดกลุ่มนี้ถูกจับกุมภายหลังที่พยายามเริ่มต้นพูดเพราะไม่ได้การอนุญาตให้พูดในที่สาธารณะ และถูกนำไปอ้างว่าเป็นมือที่สามในการยุยงนักศึกษาในการชุมนุมประท้วงครั้งนี้ ซึ่งนักศึกษาปฏิเสธ ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

อีกกลุ่มหนึ่งได้แก่ นักศึกษารวมศาสตร์ ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในการเดินขบวนครั้งนี้ นักข่าวได้เข้าไปดูในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก่อนการเปิดไฮค์ปาร์ก สองชั่วโมง และพบการนัดหมายและระดมนักศึกษา

“...บนพื้นถนนประตูทางเข้าธรรมศาสตร์ด้านคณะนิติศาสตร์
มีตัวหนังสือตัวโตๆ เขียนไว้ว่า

^{๑๑๑} พรหมมาศ “ให้แยกหนี้สินออกจากการขาดทุนแต่ละบริษัท” ประชาธิปไตย ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๑๑ หน้า ๑,๑๖

ไฮค์ปาร์ค...วันนี้ ๑๗.๐๐ น.

นักศึกษาจะไม่ทอดทิ้งประชาชน

เสียงประชาชนดังกว่าเสียงปืน

นักศึกษาพึงเป็นปากเสียงของประชาชน”^{๑๑๑}

และเมื่อเริ่มเดินขบวนออกจากมูมหนึ่งของสนามหลวงหลังจากที่นักพูดไฮค์ปาร์ค ถูกจับกุมไปแล้วและเกิดความไม่พอใจรุนแรงขึ้น ก็มีการใช้ป้ายเขียนข้อความแทนการไฮค์ปาร์ค ดังปรากฏในหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย ซึ่งรายงานข่าวว่า

“...เวลาผ่านไปราวครึ่งชั่วโมงก็ปรากฏป้ายคำขวัญยกขึ้นซึ่งเขียนกันสดๆร้อนๆมีความว่า “ จงทำดี มีศีลธรรม ถือความสัตย์ พึงขจัด ๑๕ เหลือ ๕๐ พร้อมกับป้ายอื่นๆเขียนบนกระดาษแข็งอีก...”^{๑๑๒}

ส่วนหนังสือพิมพ์สยามนิกร รายงานว่า

“...คลื่นประชาชนนับหมื่นได้เดินผ่านหน้ากรมประชาสัมพันธ์ชูป้ายผ้าซึ่งตั้งเขียนข้อความตัวโตว่า“ จงทำดี มีศีลธรรม ถือความสัตย์ พึงขจัด ๑๕ เหลือ ๕๐ และยังมีข้อความป้ายเล็กๆต่างๆกัน เช่น เราต้องการประชาธิปไตย ฮา / รดเมลล์ขาดทุนเอิ๊ก รัฐบาลจงเจริญ ไชโย มือที่สาม อย่างนักศึกษาจะไม่ทิ้งประชาชนเพื่อความเป็นธรรม ๒๕ ส.ค.บนหยาดเหงื่อและน้ำตาประชาชน”^{๑๑๓}

^{๑๑๑} สยามนิกร ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๑ หน้า ๒

^{๑๑๒} ประชาธิปไตย ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๑ หน้า ๒

^{๑๑๓} สยามนิกร ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๑ หน้า ๒

ขบวนของนักศึกษาได้ปะทะกับตำรวจที่มาขวางกันขบวนไว้ที่สะพานม้าม
วพและขยายการปะทะมาจนถึงหน้าวังปารุสก์วันและขบวนนักศึกษาได้หยุดที่ลานพระ
บรมรูปทรงม้า อธิบดีกรมตำรวจได้ขอให้นักศึกษาสลายการชุมนุมโดยกล่าวว่า

“...เหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น..ขอให้พิจารณาโดยรอบคอบ
ทุกท่านย่อมทราบดีแล้วว่ารอบๆบ้านเรามีประเทศเราประเทศ
เดียวเท่านั้นที่อยู่ในภาวะสงบ สิ่งต่างๆที่เกิดขึ้น ผู้นำหรือรัฐ
บาลเป็นห่วงอย่างยิ่งและกระทำเพื่อความสงบสุขของชาติของ
ประชาชนและนักศึกษาทั้งหลาย...”^{๑๑๔}

และยอมรับข้อเสนอของนักศึกษาประเด็นการลดราคาค่าโดยสารรถเมล์ เลิก
ควบคุมนักศึกษาที่ถูกจับกุม พิจารณาโทษตำรวจที่ทำร้ายนักศึกษา

หลังจากนั้น รัฐบาลทั้งอธิบดีกรมตำรวจและนายกรัฐมนตรีต่างแสดงความคิด
เห็นทางหน้าหนังสือพิมพ์ว่าเหตุการณ์ทั้งหมดนั้นมีมือที่สามและคอมมิวนิสต์อยู่เบื้องหลัง

“...อธิบดีกรมตำรวจกล่าวเตือนประชาชน นิสิต นักศึกษาว่า
...มีผู้ริเริ่มชักชวนให้มีการเดินขบวน...แต่ครั้งมักจะทำความ
ยุ่งเหยิงแก่บ้านเมือง...ขณะนี้บ้านเมืองก็อยู่ในความสงบเรียบ
ร้อยอยู่แล้ว ใครมีเรื่องเดือดร้อนอะไร ก็ยื่นเรื่องราวหรือร้องขอ
ไปยังเจ้าหน้าที่บ้านเมืองได้ตามกฎหมาย...การเดินขบวนหรือ
ชุมนุมในที่สาธารณะจึงไม่ควรทำตามที่มีผู้ชักจูง...”^{๑๑๕}
“ นายกัณยมีมือที่ ๓ ชักจูงเดินขบวน ”^{๑๑๖}
นายกรัฐมนตรียืนยันกรณีนักศึกษาธรรมชาติคดีเดิน

^{๑๑๔} สยามนิกร ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๑ หน้า ๘

^{๑๑๕} ประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๑ หน้า ๑๖

^{๑๑๖} ทาคหัว ประชาธิปไตย ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๑ หน้า ๑

ขบวน มีมือที่สามชักจูงให้เดิน...ต้องมีแม่ครับเพราะ
อย่างตามข่าวหนังสือพิมพ์ของพวกเขา คุณก็ว่ามีการ
ชักจูงให้เดินขบวน...ได้ตั้งให้อธิการบดีและคณบดี...ให้
ชี้แจงนักศึกษาเข้าใจถึงผลร้ายที่จะเกิดขึ้นจากการเดิน
ขบวน...

...ส่วนเรื่องตำรวจทำร้ายประชาชน เมื่อสอบข้อเท็จจริง
แล้ว ปรากฏว่า ร.ต.อ. รังสิต ญาโนทัย ถูกตีบข้างหลัง
แล้วล้มลงไป...ก็มีเสียงตะโกนว่านักศึกษาถูกทำร้าย ซึ่ง
เป็นกลวิธีของคอมมิวนิสต์ที่ต้องการให้ร้ายฝ่ายสีและ
ต้องการให้นักศึกษาเดินขบวน กลวิธีนี้ตำรวจรู้ดี ...ไม่
ให้ตำรวจนครบาลหกล้ม เดี่ยวนักศึกษาถูกยิงแล้วมาป้าย
ตำรวจว่าเป็นคนยิง..."^{๑๑๑}

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่ารัฐบาลพยายามทำให้สังคมเข้าใจว่ามีมือที่สาม
ในการเคลื่อนไหวของนักศึกษา ทั้งๆที่ในช่วงเหตุการณ์วันเดินขบวนนั้น พลเอกกฤษณ์ สี
วะรา รองผู้บัญชาการทหารบกผู้นำคนหนึ่งในกลุ่มทหารที่ครองอำนาจอยู่จะได้กล่าวกับผู้
สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ว่า

“ ได้มาสังเกตการณ์ที่มุมวังปารุสกนาแล้ว และได้รายงาน
ให้นายกรัฐมนตรีทราบเป็นระยะและนายกรัฐมนตรีได้มีบัญชา
ให้...มาดูสถานการณ์ขั้นสุด และยังได้กล่าว...ว่าผมไม่เชื่อว่า
มีมือที่สาม อะไรก็อ้างมือที่สาม ...”^{๑๑๒}

ไม่ว่าการเดินขบวนครั้งนี้มี “ มือที่สาม ” จริงหรือไม่ ก็สะท้อนให้เห็นว่าการ
อธิบายเรื่องมือที่สามได้กลายเป็นความจริงที่สื่อมวลชนสะท้อนให้แก่สังคมดังคำกล่าว
ของสื่อมวลชนที่ถามนายกรัฐมนตรีว่า “ ประชาชนไม่เชื่อว่าการเดินขบวนในครั้งนี้

^{๑๑๑} ประชาธิปไตย ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๑ หน้า ๑,๑๖

^{๑๑๒} สยามนิกร ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๑ หน้า ๘

ศึกษาตั้งใจตัวเอง แต่เข้าใจว่าเป็นแผนของมือที่สาม ” ^{๑๑๕} รวมทั้งการตั้งคำถามถึงมือที่สาม ในกรณีนี้หลายครั้งทั้งคํารัฐมนตรีคมนาคมและเลขาธิการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดร. ศักดิ์ ภาณุวนิรันดร์ ซึ่งก็ได้คำตอบที่ตอบย้ำให้สังคมเข้าใจว่ามีมือที่สามของนักศึกษา ^{๑๑๖} ซึ่งทำให้ฝ่ายบริหารของมหาวิทยาลัยพ้นจากความรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

แม้แต่ในกลุ่มนักศึกษาที่เริ่มมีความพยายามที่จะจัดตั้งกลุ่มแสดงบทบาททางการเมืองเพิ่มมากขึ้นหลังการเดินขบวนประท้วงการขึ้นค่ารถเมล์ก็มีความวิตกในเรื่อง “ มือที่สาม ” ในการสร้างกลุ่มที่มีส่วนร่วมที่เปิดเผย ดังปรากฏในการวิวาทะกันในการประชุมเพื่อจัดตั้งโครงการอาสาสมัครสังเกตการณ์การเลือกตั้งครั้งใหม่

“ นิสิตนักศึกษาร่วมร้อยจากสิบเอ็ดสถาบันชุมนุมวางโครงการอาสาสังเกตการณ์การเลือกตั้งทั่วประเทศ...แต่บรรยากาศการชุมนุมเต็มไปด้วยความตึงเครียด...นาย สำเริง คำพะอู...บอกว่า...ขอให้มีการลงมติว่าใครไว้วางใจกรรมการผู้ริเริ่มกลุ่มนี้บ้าง บางคนเข้าไปคลุกคลีในพรรคประชาชนของนายเลียง ไชยกาล พรรคแนวประชาธิปไตยของ ดร. ไพฑูรย์ เครือแก้ว...มีข่าวว่าได้มีองค์กรหนึ่งในต่างชาติ มอบเงินจำนวนหนึ่งมาให้บุคคลกลุ่มหนึ่งดำเนินการตั้งองค์การนักศึกษาขึ้นมาเพื่อเอานักศึกษาไปเป็นเครื่องมือ...และได้มีการลงมติให้มีการรวมการชุดใหม่ชั่วคราวมาทำหน้าที่ร่างหลักการในการดำเนินงานใหม่โดยให้มีผู้แทนสถาบันละ ๒ คนรวม ๑๑ สถาบัน...”^{๑๑๗}

^{๑๑๕} ประชาธิปไตย ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๑ หน้า ๑๖

^{๑๑๖} สยามนิกร ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๑, ประชาธิปไตย ๒๖, ๒๗, ๒๘ มิถุนายน ๒๕๑๑

^{๑๑๗} สยามนิกร ๘ ตุลาคม ๒๕๑๑ หน้า ๑, ๒

การปรามการเคลื่อนไหวทางการเมืองก่อนการเลือกตั้ง ก็เป็นไปในกรอบความคิดทางการเมืองแบบเดิมนี้นี้จะเห็นก่อนการเลือกตั้ง ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ กรมตำรวจได้ออกแถลงการณ์ว่า

"...กรมตำรวจได้สืบทราบมาว่า ได้มีบุคคลบางกลุ่มวางแผนก่อความไม่สงบขึ้น เพื่อหวังผลประโยชน์ทางการเมืองของเขา...ถึงกับส่งตัวแทนออกยุยงประชาชนหลายกลุ่มให้เตรียมการเดินขบวน หรือก่อเหตุร้ายให้จลาจลวุ่นวายขึ้นในวันใดวันหนึ่ง ก่อนหรือหลังการเลือกตั้งครั้งนี้ ความสงบเรียบร้อยเป็นสิ่งสำคัญและเป็นที่ปรารถนาของทุกพรรคและทุกคนระบอบประชาธิปไตยที่คตินั้นประชาชนพึงปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมและกฎหมายเพื่อความสงบสุขของส่วนรวม...กรมตำรวจขอวิงวอนต่อประชาชนทั้งหลาย...หากผู้ใดหรือบุคคลใดคิดจะก่อความไม่สงบขึ้นโดยการก่อให้เกิดความวุ่นวายในบ้านเมืองแล้ว ขอให้ท่านระงับความคิดนั้นเสียเพราะจะเป็นผลร้ายต่อส่วนรวมและจะเป็นผลเสียหายต่อระบอบประชาธิปไตยด้วย..."^{๑๑๒}

หลังจากการเลือกตั้ง จอมพลถนอมจัดตั้งรัฐบาลใหม่ แต่ก็ไม่สามารถที่จะทนต่อระบอบการปกครองแบบรัฐสภาได้โดยเฉพาะความพยายามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางกลุ่มที่พยายามจะตรวจสอบการใช้งบประมาณและพยายามควบคุมนโยบายของรัฐบาล ผาสุก พงษ์ไพจิตร ได้สรุปช่วงสมัยหลังการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๕๑๒ ไว้เป็นอย่างดีว่า

"...สภาผู้แทนราษฎรมิใช่สถาบันที่ถูกจงใจมุ่งทำลาย ...ส.ส. บางคน...ใช้สภาผู้แทนเป็นเวทีวิพากษ์วิจารณ์การปกครองระบอบเผด็จการเรียกร้องให้ปฏิรูปตามแนวทางที่ธุรกิจเอกชนเสนอแนะ...ให้สภาผู้แทนราษฎรสามารถควบคุมนโยบายของรัฐบาลมาก

^{๑๑๒} ตยารัฐ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒ หน้า ๑, ๑๖

ขึ้น...สภาผู้แทนฯ ไม่เห็นด้วยกับพระราชบัญญัติ...ช่วยเพิ่มอำนาจของฝ่ายบริหาร ส.ส. นำข้อมูลการฉ้อฉลขนาดใหญ่ในกรณีรับเหมาก่อสร้างทางหลวงและการฉ้อฉลในกรมชลประทาน...สภาผู้แทนราษฎรยับยั้งพระราชบัญญัติงบประมาณเป็นเวลา หนึ่งปี ค้านข้อเรียกร้องของกองทัพเพิ่มค่าใช้จ่ายเพื่อซื้ออาวุธขอให้รัฐบาลจัดสรรเงินเพื่อพัฒนาเขตต่างจังหวัดมากขึ้น ส.ส.ในพรรครัฐบาลเองเรียกร้องให้รัฐบาลจัดสรรเงินพัฒนารายละ ๒ ล้านบาทให้กับ ส.ส. เขตต่างๆ...นายทหารชั้นผู้ใหญ่ไม่คุ้นเคยกับระบบรัฐสภา...การอภิปรายงบประมาณในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ส.ส. ชูไม่ลงคะแนนเสียงสนับสนุนงบประมาณทหาร และชูที่จะไม่เห็นด้วยกับพ.ร.บ. งบประมาณ นายกรัฐมนตรีไม่พร้อมที่จะเสียหน้าจึงตัดสินใจทำรัฐประหาร ยกเลิกรัฐธรรมนูญและยุบสภา ...”^{๓๓}

รัฐบาลจอมพลถนอมได้ยึดอำนาจตนเองในเดือนพฤศจิกายน แต่เหตุผลหลักที่ทำให้แก่สังคมก็ยังคงเป็นเรื่องภัยคอมมิวนิสต์ที่คุกคามประเทศไทย ส่วนเหตุผลรองลงมาจึงเป็นปัญหาที่เกิดจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน^{๓๔} จอมพลถนอมครองอำนาจต่อมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๑๖

แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่ารัฐบาลจอมพลถนอมจะมีอำนาจในระบบรัฐสภาหรืออำนาจเด็ดขาดของคณะปฏิวัติ ก็ประสบกับปัญหาการเคลื่อนไหวของกลุ่มทางสังคมกลุ่มใหม่ที่เกิดขึ้นมา ดังได้กล่าวมาแล้วว่า กรร “เดินขบวน ” เป็นปรากฏการณ์ที่รัฐบาลไม่สามารถที่จะจัดการได้ และเป็นปรากฏการณ์ที่รัฐบาลไม่ปรารถนาจะให้เกิดขึ้น นอกจากผู้นำในรัฐบาลจะแสดงออกในช่วงของเหตุการณ์ต่างๆดังกล่าวข้างต้นแล้ว ทักษะคติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายรัฐบาลที่ไม่ได้อยู่ในคณะรัฐมนตรีก็เป็นไปในทางลบ

^{๓๓} ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์ เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ หน้า ๕๐๐

^{๓๔} ประชาธิปไตย ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ หน้า ๑,๒,๑๖

ด้วย ดังที่ปรากฏในช่วงมีข่าวว่ามี ส.ส พรรครัฐบาลไปยุยงชวนาเดินขบวนประท้วง
สหรัฐและญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯเรื่องข้าวไทยถูกแย่งตลาด”^{๑๑๕}

ในสถานการณ์เช่นนี้รัฐบาลจึงพยายามที่จะยับยั้งไม่ให้เกิดการเดินขบวนในหลาย
รูปแบบ เช่น พยายามไม่ให้มีนักเรียนเข้าร่วมการเดินขบวนด้วยการขู่ลงโทษผู้บริหารโรง
เรียน เมื่อพบว่ามี การเดินขบวนของนักเรียนเพิ่มมากขึ้น ดังข่าวที่ว่า

“ วางมาตรการมิให้ น.ร.เดินขบวนกันประอะ ”

กระทรวงศึกษาธิการเรียกประชุมครูใหญ่ ผู้จัดการ โรงเรียนรัฐ
บาลโรงเรียนราษฎร์...ภาคทัณฑ์โรงเรียนที่ไม่สามารถควบคุม
นักเรียนได้...โดยต่อไปถ้านักเรียนโรงเรียนใดเดินขบวนอีก ก็
จะลงโทษครูใหญ่ และผู้จัดการโดยเฉพาะโรงเรียนราษฎร์อาจถึง
ถอนใบอนุญาต ส่วนโรงเรียนรัฐบาลก็จะตัดเงินเดือนอาจารย์
ใหญ่...”^{๑๑๖}

ความพยายามยับยั้งนี้ยังรวมไปถึงเมื่อหลังจากยึดอำนาจแล้ว

“ ประกาศสั่งห้ามรถเมล์ให้เข้าเดินขบวน ”

...พลเอก ประกาศ จารุเสถียร...รองหัวหน้าคณะปฏิวัติและ
อธิบดีกรมตำรวจ ชี้แจง...บริษัทเจ้าของรถเมล์เกี่ยวกับการเข้า
หรือให้ขีมรถเมล์เพื่อการเดินขบวน...ในการร้องทุกข์ของ
ราษฎร์...ต่อคณะปฏิวัติมีกรวมกลุ่มกันมา โดยเช่ารถมาและนัด
พบกันที่จุดใดจุดหนึ่ง เพื่อรวมขบวนเข้าโรงเรียนซึ่งเป็นการผิด
เพราะกฏอัยการศึกยังงใช้อยู่...การรวมกลุ่มกันโดยจัดรถเป็น

^{๑๑๕} ประชาธิปไตย ๒๖ มีนาคม ๒๕๑๔ หน้า ๑,๑๖

^{๑๑๖} ประชาธิปไตย ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๔ หน้า ๑,๑๖

ขบวนนั้นยังอาจจะเกิดเหตุร้ายได้ และเป็นโอกาสที่ฝ่ายตรงกันข้ามจะเข้าแทรกแซงได้...”^{๑๑๗}

รัฐบาลพยายามที่จะควบคุมการเดินทางขบวนเพราะการเดินทางขบวนมีความหมายทางการเมืองอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่รัฐบาลใช้อำนาจเผด็จการโดยปราศจากรัฐธรรมนูญ เพราะเป็นการชี้ให้เห็นถึงความไร้ประสิทธิภาพของตนในฐานะผู้ปกครอง และจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่าอย่างน้อยก็ในระดับตัวบุคคล เช่น การเปลี่ยนตัวผู้ปกครองเสีย รัฐบาลจึงมีทางเลือกเพียงทางเดียวก็คือการอ้างมือที่สามเพื่อที่จะทำให้ตนเองสามารถกล่าวต่อสังคมได้ว่าเหตุเกิดไม่ได้มีต้นเหตุมาจากการบริหารประเทศของตนแต่อย่างใด

แต่พลังใหม่ทางสังคมที่ได้เริ่มมีบทบาทขึ้นมาได้เริ่มทำให้สังคมทั่วไปเกิดข้อสงสัยในเรื่อง “ มือที่สาม ” มากขึ้น เพราะสังคมมองไม่เห็นว่ามีคนใดที่ถูกรัฐบาลเรียกว่า “ มือที่สาม ” นั้นจะได้รับประโยชน์อันใด ดังเริ่มปรากฏชัดในจรรยาบรรณต่อต้านการซื้อสินค้าของประเทศญี่ปุ่นในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๕

การรณรงค์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นทำให้คนไทยจำนวนมากโดยเฉพาะนักเรียน นักศึกษาเกิดกระแสความคิด “ ชาตินิยม ” และได้เปิดโอกาสให้สังคมมองเห็นว่านักศึกษานั้นมีความปรารถนาดีต่อประเทศชาติ กระแสความนิยมค่อนักศึกษาในกรณีนี้ทำให้แม้แต่จอมพลประภาส รองหัวหน้าคณะปฏิวัติเองก็ยังให้ความเห็นว่า

“...เป็นสิทธิของของเขาคือจะชักชวนไม่ให้ใช้สินค้าได้ ...การไม่ซื้อของใครไม่ผิดกฎหมาย เป็นเรื่องของความรักชาติซึ่งมีสิทธิจะทำได้...”^{๑๑๘}

^{๑๑๗} ประชาธิปไตย ๑๔ ธันวาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑,๑๖

^{๑๑๘} ประชาธิปไตย ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ หน้า ๑๖, สยามรัฐ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ หน้า

แต่ก็ยังคงปฏิเสธการเดินขบวนของนักศึกษา โดยอ้างว่า “ มือที่สาม ” ดังความว่า

“ ไม่มีการเดินขบวนแต่อย่างใด...ที่เข้าไปประท้วงที่สถานทูตก็
ไม่เป็นความจริง เป็นเรื่องของมือที่สามแทรกเข้ามาให้นักศึกษา
ทำผิด...”^{๑๑๑}

หลังจากการเคลื่อนไหวต่อต้านการซื้อสินค้าญี่ปุ่นได้ทำให้การอ้างความคิดเรื่อง
มือที่สามที่ครั้งหนึ่งเป็นเสมือนความจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์กันอีกนั้นเริ่มหมดพลังลงไปมาก
ขึ้น แม้ว่ารัฐบาลก็ยังคงใช้การอ้างแบบเดิมอยู่ก็ตาม แต่ในแต่ละกรณีก็จะมีกระแสจากสื่อ
มวลชนตั้งข้อสงสัยในความเป็นจริงของการอ้างมือที่สามเสมอ

การเดินขบวนวันสุดท้ายของการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น มีข้อคิดเห็นสื่อสารให้แก่ทั้ง
นักศึกษาและสังคมโดยวิระ มุสิกพงศ์ ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ หัวข้อว่า “ ข้อสังเกต
เล็กๆน้อยๆจากการเดินขบวน ”

“...วันที่ ๓๐ เป็นวันสุดท้ายของสัปดาห์ต่อต้านสินค้า
ญี่ปุ่น นิสิตนักศึกษาจัดการฉลองความสำเร็จพอสมควร ” ผู้นำใจ
กล้าพาชาติเจริญ ” นำขบวนติดตามด้วยโปสเตอร์ผ้าสี
ขาวมีข้อความขอบคุณประชาชน... ผู้เขียนได้คิด
ตามไปสังเกตการเดินขบวนครั้งนี้ด้วยคนหนึ่ง ...อดตั้ง
ข้อสังเกตเล็กๆน้อยๆให้ปรากฏไว้ไม่ได้... การเดิน
ขบวนครั้งนี้แม้จะเดินด้วยความสงบ...ไม่ใช่เรื่องคอ
ขาดบาดตายอะไร แต่ก็หาประชาชนเข้าร่วมขบวนไม่
คงมีแต่ คนจ้องมองด้วยความขลาดๆอยู่ห่างๆเป็น
จำนวนมาก ส่วนในขบวน ถ้าจะมีปะปนอยู่...ได้แก่

^{๑๑๑} ประชาธิปไตย ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ หน้า ๑๖

พวกสันติบาล ซึ่งนิสิตนักศึกษาชอบใจที่เขาเข้าร่วม
สังเกตุการ...จนสามารถเป็นพยานได้ว่าไม่มีมือที่สาม
อย่างแน่นอน...คนที่จ้องมองห่างๆ...ยังมีอยู่มากใน
เมืองไทยและก็อยากเห็นการต่อต้านอย่างไม่สิ้นสุดต่อ
การเอาเปรียบของต่างชาติ...เหมือนผู้เดินขบวนทุกคน
นั่นแหละ..."^{๑๒๐}

หลังจากการเดินขบวนต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นแล้ว กระบวนการทำให้สังคมตื่นกลัว
ต่อภัยที่กำลังคุกคามประเทศอยู่จนทำให้ยอมรับ " ความจริง " เรื่อง " มือที่สาม " อันนำมา
ซึ่งความชอบธรรมทางการเมืองเช่นที่กล่าวมานี้เริ่มจะหมดพลังลงไปเรื่อยๆ รัฐได้ตอบกับ
การเคลื่อนไหวที่ท้าทายอำนาจรัฐในหลายกรณีของนักศึกษาในหลายแนวทางไม่ใช้การใช้
มือที่สามเพียงอย่างเดียว ที่สำคัญ เช่น การที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
เตรียมเคลื่อนไหวคัดค้านฐานทัพสหรัฐโดยอ้างเหตุผลของการที่สหรัฐถือเอาประเทศไทย
เป็น " ลูกไล่ " ^{๑๒๑} นายกรัฐมนตรีได้ตอบในหนังสือพิมพ์

" กรณีศึกษาค้นฐานทัพ นายกลให้คำนึงความมั่นคงแห่ง
ชาติ"

...ที่นาย ธีรยุทธ บุญมี เลขาธิการศูนย์นิสิตนักศึกษาเผยกับ
ประชาธิปไตยว่า นิสิตนักศึกษาทั่วประเทศจะทำการรณรงค์ให้
สหรัฐถอนทหารออกไป....จอมพลถนอม กิตติขจร..ว่า คิด
หรือว่าประเทศชาติจะมีความมั่นคงปลอดภัย...จะทำอะไรให้เด็ก
ถึงสิ่งนี้ก่อนและขณะนี้ยังไม่ถึงเวลาที่จะทำเช่นนั้น เพราะสถานการณ์
ในประเทศมีผู้ก่อการร้ายและทำการแทรก
ซึมจากภายนอกอยู่เสมอ..."^{๑๒๒}

^{๑๒๐} สยามรัฐ ๓ ธันวาคม ๒๕๑๕

^{๑๒๑} ประชาธิปไตย ๒๑ เมษายน ๒๕๑๖

^{๑๒๒} ประชาธิปไตย ๒๔ เมษายน ๒๕๑๖ หน้า ๑, ๑๒

ประเด็นเดียวกันนี้ พันเอกณรงค์ กิตติขจร ได้ตอบว่า

"...นักศึกษาต่อต้านฐานทัพสหรัฐไปแล้วป้องกันตัวเองได้ไหม"
...กรณีมีข่าวว่า นักศึกษาจะเคลื่อนไหวด้านฐานทัพอเมริกา
...ตนไม่เห็นด้วยกับการที่นักศึกษาจะต่อต้านฐานทัพอเมริกา
เพราะความจำเป็นยังมีอยู่ ทั้งในด้านความปลอดภัยของ
ประเทศชาติ และในด้านกำลังอาวุธบางอย่าง...
...ปัจจุบันนี้ คนมัวแต่ไปคิดถึงแง่ที่ว่ากรณีฐานทัพสหรัฐใน
ประเทศไทย จะมีผลกระทบกระเทือนต่อต้านเศรษฐกิจ และทำ
ให้เกิดความเสื่อมเสียในด้านวัฒนธรรมและศีลธรรม แต่ไม่ได้
คิดถึงความปลอดภัยของประเทศชาติ..."^{๑๒๓}

จะเห็นได้ว่าการตอบของทั้งจอมพลถนอม และพันเอกณรงค์ กิตติขจรนั้นมีได้
พาดพิงถึงเรื่อง " มือที่สาม " ว่าอยู่เบื้องหลังการต่อต้านฐานทัพแต่อย่างใด

กรณีของศูนย์นักเรียนแห่งประเทศไทยได้พิมพ์หนังสือชื่อว่า " กด " ทางรัฐมนตรี
กระทรวงศึกษาได้ให้คำตอบต่อข่าวนี้ว่า

"...กรณีที่เด็กนักเรียนนิยมตั้งศูนย์แล้วออกหนังสือ เช่น หนังสือ
ชื่อ กด นั้น นายอภัย จันทวิมล ร.ม.ค. กระทรวงศึกษาฯ กล่าวว่า กรมสามัญศึกษาเรียกครูใหญ่หลายโรงเรียนมาสอบถามเกี่ยวกับหนังสือเล่มนี้ ครูใหญ่ปฏิเสธว่าไม่ใช่ฝีมือเด็ก แต่เป็นคนนอก ซึ่งใช้ชื่อนักเรียน ทำ ..."^{๑๒๔}

^{๑๒๓} ประชาธิปไตย ๒๕ เมษายน ๒๕๑๖ หน้า ๑, ๑๒

^{๑๒๔} ประชาธิปไตย ๓๐ เมษายน ๒๕๑๖ หน้า ๒

จะเห็นได้ว่าการอธิบายผู้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ก็เป็น “ คนนอก ” ก็มีความแตกต่างจาก “ มือที่สาม ” หรือคนนอกที่อยู่บนนักเรียนให้กระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาลหรือกระทรวงศึกษาธิการเป็นต้น

หรือการที่พลโทสายหยุด เกิดผล ผู้อำนวยการฝ่ายปราบปรามคอมมิวนิสต์ ให้สัมภาษณ์ว่าขณะนี้กำลังจับตาคูนักศึกษาหัวรุนแรงเป็นสิบๆคนอยู่ เพราะกลัวว่าจะต้องเป็นเครื่องมือของฝ่ายตรงกันข้ามเนื่องจากฝ่ายตรงกันข้ามได้ส่งคนเข้ามาแทรกซึมตามสถาบันต่างๆเรียบร้อยแล้ว (ประชาธิปไตย ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๖) ก็เห็นได้ชัดว่าได้เน้นเพียงแต่ความเป็นกลุ่มคนหัวรุนแรงของนักศึกษาเองไม่กล้าอ้างว่ามีมือที่สามอยู่เบื้องหลัง นักศึกษากลุ่มดังกล่าวในเวลานั้น เพียงแต่แสดงความวิตกว่านักศึกษาอาจจะตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายตรงกันข้ามในอนาคต

แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่ารัฐบาลเลิกใช้ “ มือที่สาม ” ในการอธิบายการเคลื่อนไหวของนักศึกษา(ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า) หากแต่รัฐบาลระมัดระวังมากขึ้นเนื่องจากมีความคิดเห็นจากบางฝ่ายไม่เชื่อในความจริงว่ามี “ มือที่สาม ” อยู่เบื้องหลังนักศึกษาจริงซึ่งได้แสดงออกให้เห็นผ่านสื่อต่างๆมากขึ้น

เช่น บทความของเกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ เรื่อง “ ปัญญาชนรุ่นใหม่จะตัดมือที่สามทิ้ง ” มีความตอนหนึ่งว่า

“...ความเคลื่อนไหวที่เริ่มต้นจากนิสิตนักศึกษาเหล่านี้ จะสังเกตได้ว่ารัฐบาลต้องใช้มาตรการละมุนละไมและประนีประนอมอย่างที่สุดเสมอมา...ความเคลื่อนไหวของนักศึกษาที่มุ่งแก้ไขปัญหาดังกล่าว...จึงน่าสนใจ น่าสนับสนุนช่วยเหลือหรือให้กำลังใจเขาเหล่านั้นกันให้มากที่สุดทีเดียว มีข้อที่น่าเป็นห่วงเกี่ยวกับความปรารถนาดีในการเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่...โดยเหตุที่คนกลุ่มนี้เป็นความหวังใหม่ จึงมักถูกกล่าวอ้างว่าเป็นเครื่องมือ บังหน้าของ “ มือที่สาม ” อยู่เสมอๆ ไม่ว่าความเคลื่อนไหวใดที่จะมีผลกระทบอำนาจทางการเมืองแล้วข้อ

อ้างของผู้ได้ผลกระทบกระเทือนจึงเป็นเช่นนั้น...ข้อที่น่า
สังเกต...เกี่ยวกับการกล่าวถึงมือที่สามก็คือการกล่าวอ้างลอยๆ
เกือบทุกครั้ง จนในที่สุดที่ทุกครั้งได้กล่าวถึงมือที่สามได้สร้าง
ภาพความคิดว่าบ้านเมืองของเรานั้นเต็มไปด้วยมือที่สามที่หมาย
ถึงฝ่ายตรงกันข้ามกับการปกครองระบอบนี้ หรือเป็นมือที่สาม
จากฝ่ายที่นิยมการปกครองในระบอบนี้ หรือเป็นมือที่สามที่มา
จากระดับบนระดับล่าง หรือเป็นเพียงการกล่าวอ้างอย่างลอยๆ
ของคนที่มีพื้นฐานของความกลัวเท่านั้น ผลที่ได้จากการพูดจา
เลอะเลือน จึงดูไม่น่าหวั่นวิตกเสียแล้วในปัจจุบันและไม่น่าที่จะ
สร้างความหือหอยแก่นิสิตนักศึกษาในการดำเนินการเพื่อความ
เป็นธรรมของสังคม เมื่อแน่ใจว่าความพยายามของคนมิได้เป็น
เครื่องบังหน้าของมือที่สามใดๆ นอกจากประชาชน...เชื่อมั่นได้
ว่าจะมีประชาชนก้าวเข้าไปร่วมสนับสนุนมากขึ้นทุกก้าว..."^{๒๔}

บทความของอุดร ทองน้อย เรื่อง "ช่องว่างระหว่างคนสามกลุ่ม" เน้นให้คนสาม
กลุ่มได้แก่ ผู้บริหาร ประชาชนทั่วไป และกลุ่มนิสิตนักศึกษา ได้พยายามเข้าใจซึ่งกันและ
กัน ความตอนหนึ่งว่า

"...มีความหวาดระแวง...ยังเป็นกลุ่มที่ประกอบด้วยทหารเป็น
ส่วนใหญ่และเป็นรัฐบาลปฎิวัติซึ่งต้องการความมีเสถียรภาพ
อย่างมาก...สำหรับประเทศไทยนั้น เพียงข้าวยากหมากแพง
ทางผู้บริหารก็ตั้งข้อสังเกตแล้วว่า นักศึกษาอาจเดินขบวน และ
ถ้าเดินขบวนผิดกฎหมายก็จะจับกันละ ข้อสังเกตอันนี้เป็นเรื่อง
ของความไม่เข้าใจอกเข้าใจของผู้บริหารต่อประชาชน ในขณะที่เดี๋ย
ๆก็เป็นการไม่ยอมรับความจริงและปฏิเสธที่จะเปลี่ยนแปลงข้อ
ผิดพลาดด้วย..."^{๒๕}

^{๒๔} ประชาธิปไตย ๑๔ มีนาคม ๒๕๑๖ หน้า ๔

^{๒๕} ประชาธิปไตย ๑๓ มีนาคม ๒๕๑๖ หน้า ๔

นอกจากบทความหน้าหนังสือพิมพ์ที่วิพากษ์วิจารณ์ความคิดเรื่อง “ มือที่สาม ” โดยตรงแล้ว ในการเคลื่อนไหวแต่ละเรื่องของนักศึกษา ก็จะมีบทความอธิบายการเคลื่อนไหวนั้นและแทรกด้วยการวิพากษ์วิจารณ์ความคิดเรื่อง “ มือที่สาม ” เช่น บทความของอานันท์ เรื่อง “ การเมืองนอกเวที : นักศึกษาเดินขบวนกับการร่างรัฐธรรมนูญ ที่เขียนขึ้นหลังการคัดค้านการลบชื่อนักศึกษารวมค่าแห่ง ๕ คนและเรียกร้องให้ร่างรัฐธรรมนูญภายใน ๖ เดือน (ประชาธิปไตย ๒๖ มิถุนายน ๒๕๑๖ หน้า ๔) บทความของนาฬิกา เรื่อง “ สันติบาลกับมือที่สาม ” ที่เขียนขึ้นหลังการแสดงละครของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ที่เน้นให้เห็นถึงความหมายที่ไร้ความหมายมากขึ้นมาของการอ้าง “ มือที่สาม ” ความว่า

“...การที่ทางการอ้างว่าเหตุการณ์ทั้งหลายเกิดขึ้น เพราะมี “มือที่สาม” นั้น เป็นที่น่าสงสัยเหมือนกันว่ามือที่สามคืออะไร และที่จริงทางการควรประกาศออกมาให้แจ่มแจ้งเลยว่า ใครเป็นมือที่สาม หรือไม่ก็จัดการกับมือที่สามอย่างเด็ดขาด ไม่ต้องเก็บมันไว้ดูเล่นให้แสดง...ปัญหาผู้ก่อการร้ายในเมืองไทย เป็นปัญหาหนึ่งที่ทางการกลัวว่าจะเป็น “มือที่สาม” ขบวนการนักศึกษาเดินขบวน หรือคอยเฮโลสมทบให้เหตุการณ์เข้าภาวะรุนแรงยิ่งขึ้น ...ทำให้นึกว่าทำไมไม่ปราบปรามมันให้สิ้นซาก จะเอา ยังไงกันแน่...”^{๒๗}

หรือบทความของบุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา “ เดินขบวน : มหกรรมชวนหัวหรือบทเรียนเร็ว”^{๒๘} ที่เขียนขึ้นหลังจากการเดินขบวนครั้งใหญ่ในเดือนมิถุนายนโดยอธิบายให้แง่สังคมว่าปัญหาหลักลงไปของปรากฏการณ์การเดินขบวนเป็นปัญหาระดับโครงสร้างของสังคม และคนกลุ่มใหม่อันได้แก่นักศึกษานักหนังสือพิมพ์ที่ดี และปัญญาชนที่มีใจเป็นกลางทั่วไป เป็นผู้ที่ “ มองเห็นคุณค่าอันลึกซึ้งของเสรีภาพ ” จะเห็นได้ว่าเป็นการชี้ให้

^{๒๗} “ สันติบาลกับมือที่สาม ” ประชาธิปไตย ๓ กรกฎาคม ๒๕๑๖ หน้า ๕

^{๒๘} ประชาธิปไตย ๓ กรกฎาคม ๒๕๑๖

เห็นรากเหง้าของปัญหาสังคมไทยและจุดยืนของผู้มีส่วนทำให้เกิดการเดินขบวน ซึ่งเท่า
กับเป็นการปฏิเสธเรื่อง " มือที่สาม " นั่นเอง

การนำเสนอความคิดเรื่อง " มือที่สาม " ได้นำไปสู่การอธิบายความสัมพันธ์
ระหว่างรัฐกับประชาชนในระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยที่ชัดเจนมากขึ้นอีกด้วย ดัง
ปรากฏในบทความเรื่อง " มือที่หนึ่ง มือที่สอง มือที่สาม และมือที่ 469843521707 " ความ
ว่า

" ทุกครั้งที่มีการเดินขบวนเรียกร้องความเป็นธรรม...รัฐบาลมัก
อ้างว่ามี "มือที่สาม"เป็นผู้ยักยอก...การเดินขบวนครั้งหลังสุด
ของนักศึกษา ...รัฐบาลก็ถือว่ามีบุคคลส่วนน้อยหรือมีมือที่
สามเป็นผู้คอยยุแหย่ปัญหาที่ว่า " มือที่สาม " คือใคร ? ทำไมถึงมี
ความสามารถมากมายเช่นนั้น

...คำว่า " มือที่สาม " เดิมทีเดียว เข้าใจว่ามีความหมายถึงแต่
เฉพาะชาวคอมมิวนิสต์เท่านั้น ครั้นต่อมารัฐบาลได้ขยายความ
หมายของคำว่า " มือที่สาม " ให้กว้างขวางออกไป ให้กินความ
ถึงบุคคลทุกประเภทที่มีความคิดไม่ตรงกับรัฐบาลในเรื่องต่างๆ
...เป็นอันว่ามือที่สามนั้นอาจหมายถึงใครก็ได้ที่มีความเห็นไม่
ตรงกับรัฐบาลและทำการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล...

โดยนัยนี้ก็มีความหมายว่า ในประเทศเรามีมืออยู่สาม
มือ คือ

-ประชาชนเป็นมือที่หนึ่ง

-รัฐบาลและฝ่ายของรัฐบาลเป็นมือที่สอง

-ฝ่ายค้านหรือฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลทั้งหมดเป็น
มือที่สามตามความเห็นของฝ่ายรัฐบาล ประชาชนเป็น
สมบัติของฝ่ายรัฐบาลแต่เพียงผู้เดียวมืออื่นๆจะมายุ่ง
ยامไม่ได้ คงยุ่งยامได้เฉพาะมือของฝ่ายรัฐบาลเท่านั้น
นอกจากนี้ รัฐบาลยังมีความเห็นด้วยว่า ประชาชนนั้น
เป็นผู้ที่ไม่มีความคิดเห็นโดยตัวของเขาเอง โฆษณาให้
ทำอย่างไรก็ตาม โดยปกติประชาชนจะต้องเห็นตามรัฐ

บาลเสนอถ้าปรากฏว่าเมื่อใดประชาชนมีความเห็นแตกต่างจากรัฐบาลหรือมีการแสดงออกที่ไม่เป็นไปตามความประสงค์ของฝ่ายรัฐบาล นั้นหมายความว่า " มือที่สาม " มาขุแห่ให้เกิดความยุ่งยากเช่นนี้ขึ้น รัฐบาลยังมีความเห็นด้วยว่า " มือที่สาม " ควรได้รับการปราบปรามอย่างเด็ดขาด...เพราะรัฐบาลมีทฤษฎีอยู่ว่ามือที่สามไม่ควรจะมายุ่งกับมือที่หนึ่ง คือประชาชน มือที่หนึ่งเป็นสมบัติของมือที่สองแต่ฝ่ายเดียว... การที่รัฐบาลถือทฤษฎีว่าคนมีสิทธิยุ่งยากในมือที่หนึ่งได้ฝ่ายเดียวนั้นสะท้อนให้เห็นความคิดสองอย่างที่มีอยู่ในหัวรัฐบาล ความคิดอย่างหนึ่งเป็นความคิดแบบเผด็จการผูกขาด ถือตนว่าเป็นเจ้าของประเทศชาติ เจ้าของประชาชนแต่เพียงผู้เดียว คนอื่นไม่มีสิทธิ ความคิดประการที่สอง ก็คือความคิดแบบข้าลาค รู้แน่แก่ใจว่าตนเป็นฝ่ายผิดจึงไม่กล้าแข่งขันกับฝ่ายอื่นอย่างยุติธรรมและเปิดเผย การที่รัฐบาลถือหลักว่าประชาชนเป็นผู้ไม่มีความคิดเห็นโดยตัวของเขาเอง...เป็นการหมิ่นประมาทประชาชน... อันที่จริงสาเหตุที่มาของการยก " มือที่สาม " ขึ้นมาอ้าง...เนื่องมาจากรัฐบาลไม่ยอมรับความจริงว่าตนมีข้อบกพร่องในการบริหารประเทศ ทุกครั้งที่มีการประชาชนเดินขบวน...ล้วนแต่เนื่องมาจากความไม่ดีไม่งามที่มีอยู่ในสังคม อันเป็นผลมาจากการบริหารของรัฐบาล แทนที่รัฐบาลจะยอมรับและแก้ไขกลับยืนกราน...มาจากการขุแห่ของ " มือที่สาม " การกระทำเช่นนี้เป็นการป้ายความรับผิดชอบให้แก่ฝ่ายอื่น และเป็นการเสาะหาฝ่ายอื่นมาเป็นแพะรับบาปแทน..."^{๒๕}

^{๒๕} ประชาธิปไตย ๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๖ หน้า ๔

นอกจากนั้นยังปรากฏว่าการวิพากษ์วิจารณ์ความผิดพลาด บทพร่อง และปัญหาต่างๆอันเกิดจากรัฐบาลซึ่งเป็นเหตุของการต่อต้านรัฐบาลของนักศึกษาประชาชน ในวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ในหลายฉบับหลายตอน อาทิเช่น บทนำเรื่อง “ คอรัปชั่น : เหลือบแผ่นดิน ” ที่ชี้ปัญหาเรื่องคอรัปชั่นและเรียกร้องให้นักศึกษาเคลื่อนไหวในเรื่องนี้^{๑๐๐} บทนำเรื่อง “ อนาคตของบ้านเมืองอยู่ที่ไหน ” ที่เน้นว่าสภาวะสังคมนั้นเสื่อมทรามลง “...คนรุ่นใหม่เริ่มมองไม่เห็นอนาคตของประเทศไทย...จึงต่างคิดค้นรนเพื่อแสวงหาคำตอบและทางออกใหม่ ”^{๑๐๑} หรือบทความเล่าเรื่องและอธิบายการเดินขบวนของนักศึกษาหลายสถาบันกรณีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๒๕๕ ที่ให้อำนาจฝ่ายบริหารควบคุมฝ่ายตุลาการ^{๑๐๒}

การเคลื่อนไหวของนักศึกษาที่เป็นเรื่องของผลประโยชน์ส่วนรวม และเป็นเรื่องที่สังคมมองว่าเป็นความปรารถนาให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิมจึงได้รับการสนับสนุนจากสื่อและประชาชนจำนวนมากขึ้น ทำให้รัฐบาลระมัดระวังในการอ้าง “ มือที่สาม ” เพราะรู้ดีอยู่แล้วได้ผลน้อยลง แต่ขณะเดียวกันก็ได้สร้างลำดับขั้นของการอธิบายแก่สังคมอีกลักษณะหนึ่งเพื่อที่จะทำให้การเคลื่อนไหวของนักศึกษามีน้ำหนักน้อยลงในความรู้สึกนึกคิดของสังคม ได้แก่ การสร้างภาพและความหมายของนักศึกษาว่าเป็น “ พวกหัวรุนแรง ”

คำว่า “ พวกหัวรุนแรง ” ที่ถูกสร้างและปิดป้ายให้แก่นักศึกษาที่เคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่่นั้นมีความหมายที่เลื่อมล้ำอยู่สามนัยยะ นัยยะแรก “ พวกหัวรุนแรง ” ได้แก่กลุ่มนักศึกษาที่มีความปรารถนาดีต่อสังคม แต่ว่าใจร้อนและอยากจะทำให้ความเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่าเดิมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยที่ไม่ยอมเข้าใจเงื่อนไขของสังคม และไม่ค่อยยอมรับในสิ่งที่เป็นอย่างอยู่ โดยมักจะปฏิเสธสิ่งที่ดำรงอยู่ รัฐบาลใช้ความหมายนี้กับนักศึกษา

^{๑๐๐} สังคมศาสตร์ปริทัศน์ กันยายน ๒๕๑๕ หน้า ๑๐-๑๑

^{๑๐๑} บทนำ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ มกราคม ๒๕๑๖ หน้า ๕-๑๐

^{๑๐๒} วีระประวัติ วงศ์หวัณธ์ “ เมื่อดอกไม้ ๓,๐๐๐ ดอกบาน ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ (มกราคม ๒๕๑๖): ๕๓-๕๗.

อย่างไม่ได้มีความหมายเป็นศัตรู หากแต่รัฐบาลจะใช้เพื่อที่แสดงว่าตนเองเข้าใจกลุ่มนี้ แต่ก็เป็นห่วงอยู่ว่าความปรารถนาดีต่อบ้านเมืองนั้นอาจจะทำให้พลาดพลั้งหลงผิดได้ ดังที่ผู้นำทางทหารให้สัมภาษณ์ว่าขณะนี้กำลังจับตาคูนักศึกษาหัวรุนแรงเป็นสิบคนอยู่ เพราะกลัวว่าจะต้องเป็นเครื่องมือของฝ่ายตรงกันข้าม^{๓๓๓}

ความหมายที่ซ่อนอยู่กับความหมายแรก ได้แก่ “ พวกหัวรุนแรง ” เป็นพวกที่ไม่ค่อยยอมรับวัฒนธรรมเดิมที่ดั้งเดิมของไทย ดังที่เป็นข่าว่า

“ นายกรัฐมนตรี นำหนังสือเล่มเล็กๆที่ทำโดยศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทยเข้าประชุมคณะรัฐมนตรี และตั้งข้อสังเกตว่า นักเรียนสมัยนี้หัวรุนแรง ไม่ค่อยเชื่อฟังครู และไม่ค่อนับถือศาสนา^{๓๓๔}

และได้ขยายความคิดนี้ออกสู่สังคมที่กว้างมากขึ้น

“ นายอภิรักษ์ จันทวิมล ร.ม.ค. กระทรวงศึกษาฯ กล่าวถึงคำปราศรัยของนายกรัฐมนตรีในการประชุมสามัญคุรุสภา ประจำปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ซึ่งเน้นถึงนักเรียน นิสิต นักศึกษา ในปัจจุบันอ่อนการศึกษาทางด้านจริยศึกษา ทำให้ มีความเคารพเชื่อถือนิบัติมารดา ครูบาอาจารย์น้อยกว่าสมัยก่อน...ได้กำชับให้ครูตามโรงเรียนต่างๆอบรมและกวดขันเด็กมากขึ้น...นอกจากมีหน้าที่สอนแล้ว จะต้องแทรกเรื่องจรรยาบรรณด้วย...”^{๓๓๕}

^{๓๓๓} ประชาธิปไตย ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๖ หน้า ๔

^{๓๓๔} ประชาธิปไตย ๖ พฤษภาคม ๒๕๑๖ หน้า ๒

^{๓๓๕} ประชาธิปไตย ๒๕ เมษายน ๒๕๑๖ หน้า ๒

ความหมายที่สาม ได้แก่ การทำให้สังคมรู้สึกว่ “พวกหัวรุนแรง” นั้นนิยมใช้ความรุนแรงเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นไปตามที่กลุ่มของตนปรารถนา ดังในบทความที่ท้วงติงการมองนักศึกษาในความหมายนี้ ความว่

“... คำว่ารุนแรงในภาษาไทยนั้น ฟังดูรุนแรง... ดังนั้นการที่บุคคลสำคัญพากันขนานนามนักเรียน นักศึกษาว่เป็นพวกหัวรุนแรง อาจทำให้เข้าใจผิดไปได้ว่ เดียวนี้เรามีขบวนการนักศึกษาหัวรุนแรงที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยใช้ความรุนแรงเกิดขึ้นเหมือนในต่างประเทศแล้ว...”^{๑๑๖}

พร้อมกันนั้น ในบทความเรื่องเดียวกันนี้ก็ได้พยายามอธิบายประเด็นเรื่องนักศึกษาหัวรุนแรงไว้ว่

“... พวกหัวรุนแรงที่เป็นที่กล่าวขวัญถึงนั้น แท้จริงคือคนกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับบางสิ่งบางอย่างในสังคม และเรียกร้องให้มีการแก้ไขอย่างจริงจังเท่านั้น ทั้งการแสดงออกของกลุ่มคนที่ถูกขนานนามอย่างเกินความจริงว่ หัวรุนแรง เหล่านี้ส่วนใหญ่ก็เข้าไปในทางสงบ เป็นต้นว่ ออกหนังสือจ๊อคอภิปราช สัมมนา นิทรรศการ หรือแม้ว่จะมีการรณรงค์ขนาดใหญ่ เช่น การเดินขบวนต่อต้าน พ.ร.บ. ตุลาการบ้างก็เข้าไปอย่างสงบและได้รับคำชมเชยทั่วไปว่ เป็นการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมอย่างบริสุทธิ์ ไม่มีใครหุนหันหน้าหุนหลัง สิ่งที้อาจจะเรียกได้ว่ความรุนแรงก็มีเพียงการใช้ถ้อยคำหรือการเสนอความเห็นบางประเด็นซึ่งไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลหรือผู้ใหญ่เท่านั้นแต่ก็ไม่ได้มีการเสนอให้ใช้มาตรการรุนแรงอย่างไร นอกจากการเรียกร้องหรือแม้แต่ขอร้องให้ผู้ใหญ่ได้รับฟังและแก้ไขเท่านั้น... เดียวนี้เมื่อเขาชวนของ

^{๑๑๖} ประชาธิปไตย ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๖ หน้า ๔

เราเริ่มคิดเริ่มสงสัยกันบ้างแล้ว เราก็ว่าเขาเป็นพวกหัวรุนแรง
เสียแล้ว โดยไม่ได้ให้เหตุผลว่ารุนแรงที่ตรงไหน...”^{๓๓}

การที่รัฐบาลใช้คำว่า “ พวกหัวรุนแรง ” กับนักศึกษาที่เคลื่อนไหวในช่วงก่อนที่จะ
เกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นั้นมีความหมายทางการเมืองอย่างยิ่ง เพราะในช่วง
เวลานั้น แม้รัฐบาลยังคงใช้การอ้างมือที่สามในการอธิบายการเคลื่อนไหวของนักศึกษา
แต่ก็ไม่สามารถที่จะทำให้ผู้คนเชื่อและปฏิบัติตามที่รัฐบาลต้องการ ดังกรณีของการชุมนุม
เคลื่อนไหวคัดค้านการลอบซื้อนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงจำนวน ๕ คนเนื่องจากทำ
หนังสือที่มีความตำหนิและเสียดสีผู้นำรัฐบาล ในวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๑๖ รัฐบาลได้สั่ง
ปิดมหาวิทยาลัยหนึ่งวันและได้ออกแถลงการณ์ห้ามไม่ให้มีการชุมนุมเพราะว่ามีมือที่สาม
พยายามฉวยโอกาสเข้าแทรกแซง รัฐบาลออกประกาศเช่นนี้เพราะคิดว่านิสิตนักศึกษาย
จะกลัวหรือจะได้ไม่เห็นด้วยกับการชุมนุมที่มีเบื้องหลัง แต่การณ์กลับเป็นตรงกันข้าม
เพราะ

“ ประกาศฉบับที่ว่ามืมือที่สามพยายามฉวยโอกาสเข้าแทรกแซง
ด้วยนั้น ก็ไม่ปรากฏว่าจะมีผู้ใดสนใจ...ประกาศของรัฐบาลอีก
ฉบับหนึ่งที่ลงชื่อ จอมพลถนอม กิตติขจรว่ามีมือที่สาม
สวมรอย ประกาศฉบับนี้แทนที่นักศึกษาประชาชนจะเชื่อถือ
กลับคิดกันเินทางตรงกันข้ามว่าเป็นประกาศ ช่มชู้ นัก
ศึกษาและประชาชนที่ให้การสนับสนุนนักศึกษามากกว่าเมื่อ
ประกาศออกไปแล้ว ประชาชนและนักศึกษาไม่มีใครเชื่อถือผล
เสียหายก็กลับมาที่เจ้าของประกาศฉบับนั้นเอง การทำอะไรออก
ไปแล้ว ไม่มีใครเชื่อ ไม่มีใครศรัทธาหรือหวาดเกรงด้วย

^{๓๓} บทบรรณาธิการ “ นักศึกษาหัวรุนแรงคือใคร ” ประชาธิปไตย ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๖

ประการใดๆแล้วก็จะไม่มีอะไรออกมาพอที่จะเรียกได้ว่าเสมอ
ตัว มีแต่รังจะนำความเสื่อมเสียมาสู่วงการนั้นๆเอง ...”^{๓๔}

ดังนั้นการสร้างคำว่า “ พวกหัวรุนแรง ” จึงเป็นทางออกในการแก้ตัวของรัฐบาล
ต่อสังคมที่ว่าปัญหาค่างๆนั้นรัฐบาลสามารถแก้ไขได้ หากแต่อาจจะต้องใช้เวลาอยู่บ้าง จะ
ให้รวดเร็วทันใจความคิดเห็นของ “พวกหัวรุนแรง” นั้นทำได้ยาก แต่อย่างไรก็ตาม
การใช้การอ้าง “ พวกหัวรุนแรง ” ในช่วงนั้นยังมีความหมายในเชิงบวก แต่จะมีผลทางการเมือง
ด้านลบในระยะหลังจาก พ.ศ. ๒๕๑๖

การสร้างคำว่า “ หัวรุนแรง ” มีความหมายทางการเมืองอีกหลายด้านด้วยกัน ด้าน
หนึ่งได้สร้างความแตกต่างระหว่างนักศึกษาทั่วไปกับนักศึกษากลุ่มที่เคลื่อนไหว ความ
แตกต่างนี้สามารถทำให้สังคมเข้าใจได้ในระดับหนึ่งว่าการเคลื่อนไหวของนักศึกษาใน
ประเด็นต่างๆนั้นเป็นการเคลื่อนไหวของนักศึกษาบางกลุ่มไม่ใช่นักศึกษาโดยส่วนรวม
อีกด้านหนึ่ง ความแตกต่างและมีคุณลักษณะที่สามารถให้มีความหมายไปในด้านลบได้ทำ
ให้สามารถโยงให้เข้ากับ “ มือที่สาม ” ได้ในเวลาต่อมา

การเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการลอบซื้อนักศึกษารามคำแหง ๕ คนนี้ นักศึกษา
สามารถสื่อสารให้แก่สังคมได้มากกว่าเฉพาะประเด็นการลอบซื้อ เพราะสามารถเชื่อมโยง
ไปได้ถึงเรื่องอื่นๆ เช่น การล่าสัตว์ที่ทุ่งใหญ่นเรศวรจนทำให้เครื่องบินเฮลิคอปเตอร์ตก
ข้าวมีราคาสูงมาก ฐานทัพอเมริกาในประเทศไทย การต่ออายุราชการของจอมพลถนอม
และจอมพลประภาส ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นประเด็นที่สังคมให้ความสนใจมาก
ผลสำเร็จที่มีมากที่สุดที่ถือได้ว่าทำให้ประชาชนพึงพอใจ ได้แก่ ข้อเสนอให้ร่างรัฐธรรมนูญ
เพื่อนำมาใช้ปกครองประเทศให้เร็วที่สุด ^{๓๕}

^{๓๔} อานนท์ “ การเมืองนอกเวที: นักศึกษาเดินขบวนกับการร่างรัฐธรรมนูญ ” ประชาธิปไตย
๒๖ มิถุนายน ๒๕๑๖ หน้า ๔.

^{๓๕} นาฬิกา “ เวทีประชาธิปไตย : ไปสังเกตการณ์เดินขบวน ” ประชาธิปไตย ๒๑ มิถุนายน
๒๕๑๖ หน้า ๔.

นอกจากรัฐบาลไม่รู้ว่าจะจัดการกับพลังทางสังคมที่มีนักศึกษาเป็นแกนนำอย่างไร
ดีแล้ว รัฐบาลยังประสบปัญหาความไม่พึงพอใจจากคนหลายกลุ่มมากขึ้น กลุ่มนักธุรกิจ
ชั้นนำแสดงความไม่พึงพอใจต่อการบริหารบ้านเมือง เช่น ในการประชุมสมาคมธนาคาร
พาณิชย์แห่งประเทศไทย นายกสมาคมได้แสดงปาฐกถาวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างชัดเจน

ที่สำคัญได้แก่ การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแสดงความห่วงใยต่อการใช้
ความรุนแรงในการปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ
๒๕๑๐ ดังความที่นำมาถ่ายทอดไว้ในบทความเรื่อง “ สงครามในภาคเหนือของไทย ”
พิมพ์ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เดือนสิงหาคม ๒๕๑๖ ความดังนี้

“ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงย้ายพระ
ราชตำรัสวิจารณ์ การปฏิบัติงานของรัฐบาลในการจัดการกับ
ปัญหา ผกค. ของภาคเหนือของไทย พระราชดำรัสครั้งนี้ นับเป็น
ครั้งสองในระยะเวลาเพียงไม่กี่อาทิตย์ที่ทรงวิจารณ์บทบาทของรัฐ
บาลในด้านการแก้ปัญหาทกษาระเบิดอย่างเปิดเผย... ทรงมีพระ
ราชดำรัสกับนักศึกษาของวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประมาณ
๓,๐๐๐ คนว่า “ มีชาวเผ่าไม่กี่คนเท่านั้นที่เป็นพวกแดง หากเรา
ทำผิดพลาดไปชาวเขาทั้งเผ่าอาจกลายเป็นพวกแดง และก่อ
ปัญหาไม่สิ้นสุดให้เราต่อไป ” พระองค์ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่า
การใช้กำลังแก้ปัญหา นั้นจะทำให้ไทยทำลายตัวเองอย่างมหันต์
ในระยะยาว... ทั้งพระองค์ยังทรงเรียกร้องให้รัฐบาลแถลงแก่
ประชาชนอย่างตรงไปตรงมาว่าปัญหานี้ร้ายแรงเพียงใดแทนการ
โฆษณาชวนเชื่อซึ่งได้ประโยชน์ทางการเมืองในวงแคบเท่านั้น
...”^{๕๑}

^{๕๑} เจฟฟรีย์ เรช, “ สงครามในภาคเหนือของไทย ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ (สิงหาคม ๒๕๑๖):

และยังมีพระราชดำรัสที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีความขอร้องนักศึกษาชี้จุด
ขึ้นต่อต้านการฉ้อฉล”^{๔๑}

ความอึดอัดและไม่พอใจที่สังคมมีต่อผู้นำรัฐบาลสะท้อนออกมาในข่าวลือเรื่อง
ความขัดแย้งระหว่างผู้นำรัฐบาลกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังปรากฏเป็นข่าวความว่า

“ ลืออีกระลอก...จอมพลประกาศเผยเบื้องหลัง ”

จอมพลประภาส จารุเสถียร กล่าวในการให้สัมภาษณ์...ใน
ระยะ ๒ สัปดาห์นี้...ได้ข่าวลือหลายข่าว เฉพาะข่าวเกี่ยวกับเจ้า
ฟ้าชาย ลือกันถึงขนาดว่ามีคนโน้นคนนี้ ส่งให้คนนั้นไปดำเนิน
การ ข่าวลือดังกล่าวมีทุกวงการ ตั้งแต่ชั้นแม่ค้า-ชาวบ้าน จน
กระทั่งในวงการชั้นสูง ได้สั่งให้จัดเจ้าหน้าที่ออกไปติดตามข่าว
ลือนี้ ว่ามาจากไหนอย่างไรแล้ว... ข่าวลือเรื่องนี้ รัฐบาลได้
ทราบมาแล้วตั้งแต่ต้นว่าไม่เป็นความจริง แต่บัดนี้เป็น
ที่แน่ชัดแล้วว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้ราช
เลขาฯแถลงข่าวเรื่องเจ้าฟ้าชายว่า พระองค์ทรงสบายดี มีพระวร
กายสมบูรณ์ และพระราชทานรูปถ่ายที่กำลังศึกษาอยู่ที่ออสเตรเลีย
ให้หนังสือพิมพ์เผยแพร่แก่ประชาชน เท่าที่คาดคะเนถึง
เจตนาของผู้ปล่อยข่าวลือนี้ พอสันนิษฐานได้ว่า ๑) แผลงข่าว
ลือต้องการให้เกิดการจลาจลปั่นป่วนขึ้น ๒) เพื่อมั่วร้ายให้เกิด
เสียชื่อเสียงต่อบุคคลที่ถูกกล่าวหาและสถาบันของรัฐบาล ๓)
อาจจะมีมือที่สามปล่อยข่าวลือเพื่อก่อให้เกิดความปั่นป่วน และ
ฉวยโอกาสก่อจลาจลวุ่นวาย...”^{๔๒}

เป็นที่น่าสังเกตว่าในการวิเคราะห์ที่มาของข่าวลือนี้ แม้ว่าจอมพลประภาสจะยัง
คงกล่าวถึง “ มือที่สาม ” แต่ก็ให้ความสำคัญแก่ปัจจัย “ มือที่สาม ” น้อยกว่าปัจจัยอื่นๆ

^{๔๑} ผาสุก พงษ์ไพจิตร, เศรษฐกิจการเมืองสมัยกรุงเทพฯ, หน้า ๕๑๑

^{๔๒} ประชาธิปไตย ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๑๖ หน้า ๑,๑๒.

ความอ่อนแอทางการเมืองของรัฐบาลที่เพิ่มมากขึ้นทำให้ไม่สามารถที่จะเข้าไปแก้ไขสถานการณ์ที่นักศึกษาและประชาชนเดินขบวนเรียกร้องรัฐธรรมนูญได้

เมื่อรัฐบาลตัดสินใจจับกุมกลุ่มนักศึกษาและประชาชนผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญจำนวน ๑๒ คน เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๖ และนาย ไชยแสง สุกใส ผู้มีชื่อในหมายจับด้วยนั้นได้เข้ามาขอตัวในวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๑๖ ^{๑๔๓} เป็นคนที่ ๑๓ นั้น รัฐบาลได้พยายามออกข่าวในสื่อต่างๆ ว่ากลุ่มผู้ที่ถูกจับกุมนั้นมีแผนการร้าย

" พบแผนล้มล้างรัฐบาลด้วยทหารและกรรมกร "

...ร.ม.ต. มหาดไทย บอกว่า...พบเอกสารหลายชิ้นซึ่งไม่ใช่เรื่องเรียกร้องรัฐธรรมนูญอย่างเดียว แต่มีการนัดหมายให้ก่อการจลาจลในบ้านเมืองด้วย ดำรวจตรวจค้นสถานที่หลายแห่งพบเอกสารสอนลัทธิคอมมิวนิสต์ทั้งภาษาอังกฤษ ไทย จีน และบันทึกแผนงานต่างๆ จำนวนมาก..."^{๑๔๔}

ความพยายามที่จะอ้างว่ามีแผนการร้ายนั้นเป็นข่าวที่ได้รับการเน้นในหนังสือพิมพ์แทบทุกฉบับ เช่น หนังสือพิมพ์ไทยเดลีอ้างแหล่งข่าวนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ซึ่งกล่าวว่า

"...ผมเห็นการรวมกำลังของนักศึกษาครั้งนี้แล้วไม่สบายใจเลย เพราะเป็นการก่อให้เกิดความไม่สงบขึ้นภายในประเทศ...นิสิตนักศึกษาที่รู้แล้วไม่ถึงการฉกฉวยเป็นเครื่องมือของผู้คิดร้ายต่อประเทศชาติ...ถ้าหากนิสิต นักศึกษาได้เห็นหลักฐานที่ตำรวจยึดได้มาจากการจับกุมบุคคลที่อ้างการเรียกร้องรัฐธรรมนูญขึ้น บังหน้าอย่างผมแล้ว จะตกใจ...แผนการดำเนินการ...เป็นการก่อความวุ่นวายขึ้นภายในประเทศตามแผนของคอมมิวนิสต์

^{๑๔๓} ไทยเดลี ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๖ หน้า ๑

^{๑๔๔} ประชาธิปไตย ๘ ตุลาคม ๒๕๑๖ หน้า ๑,๑๖

ในประเทศไทยเพื่อทำการโค่นล้มรัฐบาล นอกจากนั้น...แผนการอันร้ายกาจในการตั้งหน่วยกำลังคอมมิวนิสต์ขึ้นตามจุดต่างๆ...แผนการทำลายล้างกองทัพทุกแห่ง...แผนการล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้านิสิตนักศึกษาและนักเรียนผู้รักชาติเห็นแผนการนี้แล้ว ผมเชื่อเหลือเกินว่า แทนที่จะตั้งหน้าเผชิญกับรัฐบาลกลับจะต้องหันไปมุ่งทำลายล้างผู้เผยแพร่วิชาการ...นายตำรวจผู้ใหญ่...กล่าวด้วยความปวดร้าวใจในที่สุด”^{๔๕}

นอกจากนั้น หน่วยงานราชการภายใต้รัฐบาลพยายามที่จะแยกสลายการชุมนุมด้วยการออกใบปลิวหรือการแสดงความคิดเห็นผ่านทางสื่อที่อ้างความใกล้ชิดกับนักศึกษา มาให้คำตักเตือนไม่ให้หลงเชื่อผู้เผยแพร่วิชาการ เช่น ใบปลิวของ “รุ่นพี่ธรรมศาสตร์”^{๔๖} ความคิดเห็นของ “ศิษย์เก่าธรรมศาสตร์”^{๔๗} เป็นต้น

ในอีกด้านหนึ่ง รัฐบาลพยายามที่จะแสดงให้เห็นว่าได้ปฏิบัติตามกฎหมายทุกอย่างดังนี้นักศึกษาก็ไม่น่าจะเดือดร้อนและมีปฏิกริยาแต่อย่างใด และวันที่ ๕ ตุลาคมจอมพลถนอมประกาศใช้มาตรา ๑๗ ที่ให้อำนาจเด็ดขาดแก่นายกรัฐมนตรีในการจัดการปัญหาโดยประกาศทางวิทยุท.ท.ท. ทั่วประเทศ^{๔๘} รวมทั้งพยายามแยกนักศึกษาออกจาก การเคลื่อนไหวด้วยการอ้างว่า

“...เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องของนักศึกษา แต่เป็นเรื่องนักรบเมืองคิง นักศึกษาเข้าไปร่วม กรณีนักศึกษาก่อปฏิกริยาอยู่ที่นี่ จะประท้วงใดๆก็ไม่ควรให้ผิดกฎหมาย...เอกสารที่ยึดมาได้ว่ามีแผนล้มล้างรัฐบาลนั้น นำมา

^{๔๕} ไทยเดลี ๑๒ ตุลาคม ๒๕๑๖ หน้า ๘

^{๔๖} ไทยเดลี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ หน้า ๘, ประชาธิปไตย ๑๒ ตุลาคม ๒๕๑๖ หน้า ๑๖

^{๔๗} ประชาธิปไตย ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๖ หน้า ๑, สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๑๖

เปิดเผยไม่ได้เพราะเกี่ยวกับรูปคดี

หากเปิดเผยอาจทำให้รูปคดีเสีย

...^{๑๔๘}

ด้วยเหตุที่ในรัฐบาลจอมพลถนอมนั้นประชาชนหมดความเชื่อในการอ้างเรื่อง “มือที่สาม” จึงทำให้มีนักเรียน นักศึกษา เข้าร่วมในการชุมนุมมากมาย ประชาชนทั่วไปก็ให้ความช่วยเหลือการชุมนุมในหลายรูปแบบ ^{๑๔๙} และเกิดการปะทะกันขึ้นในวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖

ในระหว่างการปะทะกัน รัฐบาลก็ยังคงใช้การอ้างเรื่อง “มือที่สาม” อีก ดังปรากฏในแถลงการณ์หลายฉบับที่ประกาศทางวิทยุกรรมประชาสัมพันธ์ แถลงการณ์ฉบับหนึ่งอ้างว่า

“...กลุ่มนักเรียนและผู้แต่งกายคล้ายทหาร...ได้ทำการก่อวินาศกรรมและบุกกรุกเข้าไปในสถานที่ราชการและบุกกรุกเข้าไปในพระราชฐานสวนจิตรดาอันเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯบรมราชินีนาถ นอกจากนี้ ยังได้ใช้อาวุธปืนทำร้ายตำรวจและประชาชน...มีการยึดสถานที่สำคัญของรัฐบาล โดยมีความมุ่งหมายที่จะล้มล้างเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศ... รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขอประกาศว่า...เข้าระงับสถานการณ์ด้วยการใช้กำลังอาวุธ เพื่อระงับวิกฤติการณ์อย่างเด็ดขาดต่อไป

...^{๑๕๐}

^{๑๔๘} ประชาธิปไตย ๑๑ ตุลาคม ๒๕๑๖ หน้า ๑,๑๒

^{๑๔๙} ประชาธิปไตย ๑๒ ตุลาคม ๒๕๑๖ หน้า ๑,๑๖ สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๑๖

^{๑๕๐} ประชาธิปไตย ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๖ หน้า ๒

ในที่สุด รัฐบาลจอมพลถนอมก็ถูกบีบให้ลาออก และจำต้องเดินทางออกนอกประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีคนใหม่

กล่าวได้ว่าความจริงเรื่อง “ มือที่สาม ” นั้นมีความแปรผันไปตามเงื่อนไขทางการเมืองอย่างมาก การสร้าง “ มือที่สาม ” ของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ในช่วงแรกกลายเป็นความจริงอย่างไม่ต้องพิสูจน์อันใดทั้งนี้เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขที่ประกอบกันหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์ การสร้างความชอบธรรม การสร้างปฏิบัติการที่เสมือนจริงของทั้งการจับกุมผู้คนและการสร้างการรับรู้ผ่านสื่อต่างๆ แต่ความจริงเรื่องมือที่สามนี้เริ่มถูกตั้งข้อสงสัยมากขึ้นๆ ในรัฐบาลต่อมาถึงแม้ว่าจะพยายามดำรงรัฐบาลของตนในลักษณะเดียวกับรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ก็ตาม

ความคิดเรื่อง “ มือที่สาม ” ที่เข้ามาแทรกแซงหรือยุยงคนไทยด้วยกันให้กระด้างกระเดื่องต่อผู้ปกครอง ในด้านหนึ่งจึงเป็นเครื่องยืนยันความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนแบบไทย แต่ขณะเดียวกันความคิดเรื่องมือที่สามนี้ก็เสมือนดาบสองคมที่หากประชาชนเสื่อมความศรัทธาและเชื่อมั่น การอ้างความจริงเช่นนี้ก็กลายเป็นการปิดความรับผิดชอบในการจัดการบ้านเมือง

แม้ว่าความคิดเรื่องมือที่สามจะไม่ถูกถือว่าเป็นความจริงในการอธิบายว่ามีอยู่จริงเบื้องหลังการเคลื่อนไหวของนักศึกษาในเหตุการณ์ต่างๆ จบจบถึงเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ แต่ไม่ได้หมายความว่ามีความคิดว่ามีเรื่องมือที่สามนั้นสูญสลายไป เพราะยังคงมีการสร้างความจริงเรื่องมือที่สามต่อมาอีก ดังจะกล่าวต่อไป แต่ในความคิดเรื่องมือที่สามได้เปลี่ยนตัวผู้ที่เป็นมือที่สามโดยเป็นไปตามเงื่อนไขการเมืองของแต่ละช่วงเวลา

มือที่สาม : นักศึกษาคอมมิวนิสต์ ๒๕๑๖-๒๕๑๙

ความเปลี่ยนแปลงในการสร้างความจริงเรื่อง “ มือที่สาม ” ในช่วงนี้แบ่งออกได้เป็นสองระยะ ได้แก่ ช่วงระหว่าง ตุลาคม ๒๕๑๖ ถึง กลางปี พ.ศ. ๒๕๑๘ และ กลางปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๙

ในช่วงแรกนี้ถือได้ว่าเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างมากทีเดียว การปรับเปลี่ยนบุคคลที่เป็นศูนย์รวมอำนาจออกไปด้วยการบีบบังคับจากหลายฝ่ายที่ไม่ได้แสดงตัวเป็นศูนย์อำนาจใหม่อย่างเต็มรูปแบบ ในขณะที่ระบบอำนาจแบบใหม่ก็ยังไม่ได้สถาปนาขึ้น ทำให้บรรยากาศทางการเมืองหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นั้นอยู่ในภาวะ " สูญญากาศ " และความ " สับสน " ทางการเมือง ทุกๆฝ่ายที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองล้วนแล้วแต่อยู่ในสภาพที่ไม่แน่ใจเลยว่าจะสามารถต่อรองทางการเมืองเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนหรือของสังคมได้เพราะยังไม่มีระบบของความสัมพันธ์ทางอำนาจที่แน่นอนเกิดขึ้น ดังนั้นจะพบว่าท่ามกลางการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่หลากหลายของหลายฝ่าย ทุกฝ่ายล้วนแล้วแต่คิด สร้าง และอ้างมือที่สามทั้งสิ้น

นอกจากภาวะ " สูญญากาศ " ทางการเมืองแล้ว ความ " สับสน " ทางการเมืองในช่วงแรกนี้เกิดขึ้นจากการที่มีผู้เข้ามาเคลื่อนไหวทางการเมืองในลักษณะที่แตกต่างไปจากเดิมด้วย เริ่มมีการกล่าวถึงบทบาทของสหรัฐอเมริกาในการแทรกแซงการเมืองไทยโดยตรงปรากฏให้คนทั่วไปรับรู้และเกิดความไม่พอใจกว้างขวาง นักศึกษาเองก็มีความคิดที่จะประท้วงการดำรงฐานทัพอเมริกาไว้ในประเทศไทยมาก่อนหน้าเหตุการณ์ ๒๕๑๖ แล้ว และหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ การต่อต้านฐานทัพอเมริกาก็ยังเข้มข้นมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อบทบาทในด้านที่เข้ามาแทรกแซงการเมืองไทยปรากฏขึ้นเป็นข่าวในเดือนมกราคม ๒๕๑๗ ที่ทางเจ้าหน้าที่ราชการลับของสหรัฐอเมริกาได้ทำจดหมายปลอมเป็นการติดต่อกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมายังรัฐบาลไทย และสหรัฐอเมริกาถูกมองด้วยว่ามีบทบาทอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์สำคัญอื่นอีก ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

นอกจากเจ้าหน้าที่ราชการลับของประเทศสหรัฐอเมริกาแล้ว ชาวนา กรรมกรได้มีบทบาทอย่างสูงในช่วงนี้ ซึ่งการเคลื่อนไหวของชาวนาและกรรมกรได้ส่งผลกระทบต่อระบบความคิดทางการเมืองของคนหลายกลุ่มในสังคมไทยอย่างรุนแรง เพราะเป็นการเคลื่อนไหวของผู้ที่ไม่เคยมีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองมาก่อนเลย

กลุ่มนักธุรกิจส่วนกลางก็สามารถเชื่อมต่อกับนักธุรกิจส่วนภูมิภาคที่เติบโตมาพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจและได้เริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองผ่านการเลือกตั้งเข้าสู่

รัฐสภา นักธุรกิจเหล่านี้พยายามที่จะเข้ามาได้ส่วนแบ่งอำนาจทางการเมืองมากขึ้นเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของตนเอง

กองทัพนั้นก็มีความแตกแยกกันมากระหว่างกลุ่มต่างๆ และต่างก็พยายามช่วงชิงการนำในกองทัพให้ได้ รวมทั้งกลุ่มที่เคยอยู่ภายใต้จอมพลถนอมก็พยายามที่จะหวนคืนกลับมาใช้อำนาจอีกครั้งหนึ่ง กลุ่มนายทหารระดับนายพันก็เคลื่อนไหวทางการเมืองในหลายรูปแบบ

ระบบราชการ โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องอยู่กับการปกครองก็เดือดร้อนอย่างมาก เพราะการเคลื่อนไหวของชาวนานี้กระทบกระเทือนระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจของราชการที่มีกับชาวบ้านทั่วไป

กลุ่มนักศึกษาเป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหวทางการเมืองมากที่สุด จุดอ่อนของนักศึกษาอยู่ที่ความเป็นนักศึกษานั้นเป็นเพียงสถานะชั่วคราว องค์กรนักศึกษาที่ถูกต้องตามกฎหมายของมหาวิทยาลัยและการรวมกลุ่มเป็นพรรคหรือเป็นชมรมตามระเบียบมหาวิทยาลัยเป็นช่องทางหลักในการแสดงบทบาทของตนเอง การจัดองค์กรก็เป็นไปโดยความสมัครใจและความคิดเห็นร่วมกันเป็นหลัก แต่ขณะเดียวกันความขัดแย้งทางความคิดระหว่างนักศึกษาที่เกิดขึ้นก็ทำให้เกิดการขยายขององค์กรมากขึ้น และสามารถเคลื่อนไหวในคำกว้างๆว่า “ นักศึกษา ” องค์กรอิสระที่เกิดขึ้นมีทั้งที่เกิดขึ้นเพราะถูกจัดตั้งหรือถูกตั้งข้อสงสัยว่าจัดตั้งโดยทางราชการ และถูกจัดตั้งด้วยความตั้งใจจะแก้ปัญหของสังคม ขณะเดียวกันก็มีความกังวลอยู่ตลอดเวลาถึงความพยายามจะหวนกลับมาใช้อำนาจอีกครั้งของกลุ่มทหาร

นักศึกษาเคลื่อนไหวด้วยการเปิดประเด็นปัญหาสาธารณะ ทำให้สังคมรับรู้และตระหนักต่อปัญหาเหล่านั้น กดดันรัฐบาลให้แก้ไขปัญห ด้วยการชุมนุมเรียกร้อง (เพราะไม่มีเวทีอื่นที่มีประสิทธิภาพพอ) กระบวนการนี้จำเป็นต้องทำให้สังคมโดยรวมเห็นด้วยกับปัญหา ดังนั้น นักศึกษาจึงตกเป็นกลุ่มที่ต้องฟังฟังการยอมรับและการเคลื่อนไหวของสังคมมากกว่ากลุ่มอื่น

ระดับความไม่มั่นคงหรือไม่มั่นใจทางการเมืองของแต่ละฝ่ายที่เข้ามามีส่วนร่วม เคลื่อนไหวทางการเมืองขึ้นอยู่กับทรัพยากรทางอำนาจของคนที่มีอยู่ว่าสามารถใช้ได้อย่างไร และระดมเพิ่มได้มากมาเพียงใด กระบวนการทำลายทรัพยากรรวมทั้งความชอบธรรม ของผู้เป็นฝ่ายตรงกันข้ามจึงเป็นเรื่องสำคัญ และการใช้การอ้าง " มือที่สาม " ก็เป็นได้ทั้ง การระดมทรัพยากรอำนาจเข้าสู่ฝ่ายคนและทำลายทรัพยากรทางอำนาจของฝ่ายตรงกันข้าม

ขณะเดียวกันความสับสนในความเป็นไปของประเทศก็มีทั่วไป อิทธิพลจากการ กระจายเสียงของรัฐบาลจอมพลถนอมและจอมพลประภาสระหว่างเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๑๖ ทางวิทยุกระจายเสียงนั้นมีผลต่อการรับรู้ของประชาชนทั่วไปไม่น้อยเลย ดังที่มีรายงานข่าวจากจังหวัดเลยว่า

" ชาวเลยเชื่อว่า ผ.ก.ค. กำลังปกครองประเทศ "

...การบิดเบือนความเป็นจริงของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยในเหตุการณ์วันมหาวิปโยค...ได้ทำให้เกิดความเข้าใจผิดแก่ชาวบ้านในภาคอีสาน...นิ.ส. วิมลพรรณ ปิตรวัชชัย ซึ่งไปศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม อีสาน...เล่าว่าชาวบ้านแถบนั้น ยังคงเชื่อว่าการต่อสู้เรียกร้องของนิสิต นักศึกษา นักเรียน และประชาชนครั้งนี้ ได้รับการสนับสนุนจากผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ และสามารถล้มล้างรัฐบาลได้สำเร็จ ขณะนี้กำลังมีบทบาทในการบริหารประเทศอยู่แล้วด้วย เหตุที่ทำให้ชาวชนบทเชื่อผิดๆอย่างสนิทเช่นนี้...เพราะชาวบ้านได้รับข่าวสารจากแถลงการณ์ของสถานีวิทยุกระจายเสียงกรมประชาสัมพันธ์...ที่อ้าง ว่าเป็นการกระทำของผู้ก่อการร้าย..."^{๔๑}

นายทหารระดับสูงที่ประจำในพื้นที่อีสานก็ได้แสดงความคิดเห็นต่อสภาวะที่เกิดขึ้นในพื้นที่ว่า

^{๔๑} ประชาธิปไตย ๒๖ ตุลาคม ๒๕๑๖ หน้า ๑

"...พันเอกอาทิตย์ กำลังเอก ผู้บัญชาการกรมผสมที่ ๒๓
 จ.นครพนมได้ชี้แจงเกี่ยวกับสถานการณ์ชายแดน...ระยะนี้ฝ่ายผู้
 ก่อการร้ายได้มีปฏิกิริยา ในการโฆษณาชวนเชื่อ โดยอ้างเอา
 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่กรุงเทพฯ มาอ้างกับประชาชน ฉะนั้นทหาร
 จึงต้องทำงานหนัก...ทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ในด้าน
 ปฏิบัติการจิตวิทยา...ขอให้ประชาชนได้ช่วยกันเข้าใจทหารเพื่อ
 เป็นกำลังใจให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยดี จะได้ไม่ทอดทิ้งหมดกำลังใจ
 ..."^{๑๕๒}

เมื่อมีผู้แปลกหน้าเดินทางมาจากต่างประเทศหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ไม่นาน
 เพื่อต้องการให้คำตักเตือนและแนะนำกับเสกสรรค์ ประเสริฐ เกี่ยวกับความน่าจะเป็นของ
 ความเปลี่ยนแปลงสังคมไทย ดังข่าวที่ว่า

"นักปฏิวัตินิยมแดงชาวปากีสถานลักลอบเข้าไทย-หมายพบเสก
 สรรค์"
 ชาวปากีสถานผู้นิยมคอมมิวนิสต์...ชื่อนายทาริก อาลี...สำเร็จ
 การศึกษาระดับปริญญา จากมหาวิทยาลัยออกฟอร์ดในอังกฤษ
 ...ต้องการพบนาย เสกสรรค์ ประเสริฐกุล
 ประธานสหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย เขาวิเคราะห์
 สถานการณ์ประเทศไทยว่า การลุกขึ้นมาต่อสู้ของนิสิตนักศึกษา
 ไทยนั้น เหมือนการต่อสู้ของนักศึกษาปากีสถานเมื่อ ปี พ.ศ.
 ๒๕๐๕ ซึ่งต่อสู้ได้ชัยชนะ แต่แล้วก็เกิดยุ่งเหยิงขึ้น และผลสุด
 ท้ายไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอะไรได้เลย ระบบทหารครองเมือง
 ก็จะกลับมาสู่สภาพเดิม..."^{๑๕๓}

^{๑๕๒} ไทยเดลี ๒๖ ตุลาคม ๒๕๑๖ หน้า ๘

^{๑๕๓} ประชาธิปไตย ๒ ธันวาคม ๒๕๑๖ หน้า ๑,๑๒

แต่สหพันธ์นักเรียนปริวาส พร้อมแสดงจุดยืนที่ไม่ต้องการติดต่อกับต่างชาติ และยืนยันว่าสหพันธ์นักศึกษาเสรียึดมั่นในชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพื่อป้องกันการถูกโจมตีในทางที่ไม่เหมาะสมต่อกลุ่มของตน ดังปรากฏในข่าววันต่อมา ความว่า

"...นายเสนอ สามัญบุตร ประธานสหพันธ์สหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทยชี้แจง...ว่า การที่นายทหาร...อยากจะมาแนะนำวิธีการต่อสู้...เป็นเรื่องที่ทางสหพันธ์ไม่ทราบเรื่องมาก่อน.. สหพันธ์ฯไม่ปรารถนาจะติดต่อกับบุคคล หรือองค์กรต่างชาติ ใดๆเพราะยังไม่เห็นความจำเป็น ทั้งนี้เพราะเชื่อมั่นในความสามารถของคนไทยทั้งมวลที่จะร่วมมือในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวภายในประเทศด้วยตนเอง ความคิดใดๆ ที่ต่างออกไปจากหลักอหิงสาที่ทางสหพันธ์ฯ ยึดถือปฏิบัติตลอดมา จึงอยู่นอกเหนือจากแนวความคิดและความเชื่อของสมาชิกสหพันธ์ ...สหพันธ์ฯมีนโยบายร่วมมือกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, อนุกรรมการรับฟังความคิดเห็นและเผยแพร่ประชาธิปไตย, ชมรมบัณฑิตตลอดจนหน่วยงานของราชการอื่นๆ เพื่อเผยแพร่ประชาธิปไตย และร่วมแก้ไขปัญหของประเทศไทยขณะนี้ และจะยึดมั่นในหลักการที่จะดำรงไว้ซึ่งสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวิธีการปกครองแบบประชาธิปไตย..."^{๔๔}

ความสับสนทางการเมืองทำให้เกิดบรรยากาศของ " มือที่สาม " ครอบคลุมสังคมการเมืองในขณะนั้น และการเคลื่อนไหวของนักศึกษาหลายประเด็นก็ได้เพิ่มมุมมองจับจ้องที่ " มือที่สาม " กลุ่มใหม่

ประเด็นที่นักศึกษาอันได้แก่ กลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (ปช.ปช.) นำโดยนายธีรยุทธ บุญมี ได้ยกขึ้นมาเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ชาวบ้านที่ถูกคุกคามหรือ

^{๔๔} ประชาธิปไตย ๔ ธันวาคม ๒๕๑๖ หน้า ๓

แม้แต่ถูกสังหารซึ่งเริ่มทำให้สังคมสงสัยว่าคนกลุ่มใดเป็นผู้กระทำ ได้แก่ กรณีการเผาหมู่บ้านนาทราย จังหวัดหนองคาย อันเป็นประเด็นที่ประชาชนสนใจอย่างมากตั้งแต่ต้นเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ ^{๔๕} โดยทาง ปช.ปช.แถลงข่าวว่าได้เดินทางไปดูพื้นที่และสอบถามชาวบ้านแล้วพบว่าเจ้าหน้าที่ของราชการเป็นผู้เผา ^{๔๖} แต่ทางตำรวจได้อ้างว่าผู้ก่อการร้ายเป็นผู้เผาและป้ายความผิดมาให้รัฐบาล ต่อมาเมื่อชาวบ้านยื่นข้อต่อนายกรัฐมนตรีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ว่าตำรวจเป็นผู้เผา ทางตำรวจและทหารก็กล่าวได้ตอบว่าชาวบ้านบ้านนาทรายเป็นคอมมิวนิสต์ทั้งหมู่บ้านและได้รับการสนับสนุนจากคอมมิวนิสต์ลาว การปรามปรามทำให้เกิดระเบิดและไฟไหม้ ^{๔๗} นายธีรยุทธ บุญมี ได้เดินทางไปพบกับผู้นำขบวนการปะเทดลาว โดยอ้างว่าอยากจะฟังความเห็นของบุคคลที่ซึ่งอยู่ใกล้บ้านเรา และได้พบท้าวโสศ เพชรราศรี หัวหน้าคณะผู้แทนขบวนการปะเทดลาว ได้ถามว่าขบวนการปะเทดลาวมีส่วนก่อการร้ายในไทยหรือไม่ และได้คำตอบว่า “ ลาวเป็นประเทศเล็ก จึงไม่มีทางจะแทรกแซงไทยได้ แต่ก็เป็นธรรมดาคนที่มีความคิดตรงกันก็อาจจะช่วยเหลือกันได้ ” ^{๔๘}

ขณะเดียวกันก็มีความพยายามจะอธิบายเสียใหม่ว่ามี “ มือที่สาม ” อื่นๆที่บ้านนาทราย ดังปรากฏในจดหมายจากผู้อ่านที่ใช้นามว่า “ คนอีสาน ” เรื่อง “ มือที่สาม ” ที่นาทราย ความว่า

“ วันสองวันนี้ กระผมอ่านข่าว...แล้วรู้สึกว่ “ ไม่ค่อยมีใครแน่ใจอะไรกันสักอย่างเดีย ” ช่างพาดหัววันที่ ๑๖ ก.พ.ของหนังสือพิมพ์หลายฉบับลงข่าวแบบเดียวกัน...ชาวบ้านนาทรายถูกเจ้าหน้าที่ฆ่าและเผาหมู่บ้าน แม้ท่านนายกฯ เองก็ส่งสารชาวบ้านมาก พอรุ่งขึ้นวันที่ ๑๗ ข่าวจากหน้าหนังสือพิมพ์บางฉบับก็กันไปอีกอย่างหนึ่ง กลับกลายเป็นว่าชาวบ้านนาทรายเป็น ผ.ก.ค. เกือบทั้งหมู่บ้าน...เรื่องทั้งหมดที่เกิดขึ้น และ

^{๔๕} ประชาธิปไตย ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

^{๔๖} สยามรัฐ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

^{๔๗} ไทยรัฐ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

^{๔๘} ประชาธิปไตย ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

เป็นข่าวตลอดเดือนกว่าๆมานี้ กระผมรู้สึกว่ามีปัญหาอยู่ข้อ
หนึ่ง คือ มีอะไรที่เข้าใจผิดกันหรือไม่ระหว่างเจ้าหน้าที่บ้าน
เมืองและชาวบ้าน มี “มือที่สาม” ที่หลอกให้ทั้งสองฝ่ายพาดฟัน
เข่นฆ่ากัน...อาฆาต เคียดแค้นเป็นศัตรูกันขึ้นมาจริงๆ...
เรื่องที่น่าพิจารณาต่อไป ก็คือ ถ้ามี “มือที่สาม” ...ก็ต้องได้ผล
ประโยชน์จากการที่คนยุแหยให้เจ้าหน้าที่และประชาชนชาว
บ้านมี “ความเข้าใจผิด” ซึ่งกันและกัน ถ้ามือที่สามเป็นฝ่าย
คอมมิวนิสต์จากนอกประเทศจริงๆเข้ามาแทรกแซงที่จะยุแหย
ให้ชาวบ้าน...และเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองต้องเป็นศัตรูต่อกัน
หรือไม่หรือว่าควรจะช่วยชาวบ้านแต่ฝ่ายเดียวโดยตรงและทันที
ให้ต่อสู้กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง... และหรือว่า ถ้า “มือ
ที่สาม” (ผ.ก.ค. พิเศษอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่ใช่ชาวบ้านธรรมดา)
เป็นเรื่องของ จี. ไอ. เอ (หมายถึงคนอเมริกัน , ลาว , และคน
ไทยที่เห็นแก่อำมาตย์สินจ้าง) แล้ว จะมีเหตุผลที่จะยุแหยให้...
เข้าใจผิด” ซึ่งกันและกัน แล้วฆ่าฟันกันทำให้สถานการณ์ถึง
เครียดเรื่อยไปดีกว่า หรือควรจะช่วยแต่ฝ่ายเจ้าหน้าที่...ให้ปราบ
ชาวบ้านซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็น ผ.ก.ค....”^{๔๕}

แต่ประเด็นเรื่องการเผาหมู่บ้านนาทรายนี้ กลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตยได้
ยุติบทบาทในการเรียกร้องความเป็นธรรมให้ชาวบ้าน โขยอ้างว่ารัฐบาลโดยนายสัญญา
ธรรมศักดิ์ ได้ตั้งกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงแล้ว และการสอบสวนออกมาในลักษณะ
ของการประนีประนอมทางการเมืองอย่างยิ่ง กล่าวคือ กรรมการเสนอผลสรุปแต่ไม่มีการชี้
ขาด เพียงแต่ระบุว่าในกลุ่มคนในชุดสีเขียว และให้ทางจังหวัดช่วยเหลือชาวบ้านบ้าน
นาทราย แต่รายงานนี้ก็ระบุอีกเช่นเดียวกันว่าพื้นที่บ้านนาทรายเป็นพื้นที่สู้รบของพรรค
คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

^{๔๕} ประชาธิปไตย ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ หน้า ๖

การยุติบทบาทตนเองในเรื่องหมู่บ้านนาทรายของกลุ่มประชาชนเพื่อ
ประชาธิปไตยที่ยังไม่ปรากฏข้อเท็จจริงนั้น ถูkmองจากนักศึกษาที่เคยร่วมเคลื่อนไหว
ในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ว่า

“...จากเหตุการณ์บ้านนาทรายในเดือนมกราคม...มองเหตุ
การณ์อย่างลึกลับ ไม่แน่ใจ ได้มีการเรียกร้องความสามัคคีเพียง
เพื่อกลบเกลื่อนปัญหาความสามัคคีระหว่างนักศึกษากับตำรวจ
ทหาร โดยให้เลิกพูดเรื่องนี้ ไม่ต้องมีการพิจารณาผิดถูกหรือคิด
ถึงชาวบ้านที่เดือดร้อนอีกต่อไป...”^{๑๖๐}

อาจจะกล่าวได้ว่าทาง ปช.ปช. เองก็คงต้องประณามสถานการณ์โดยรวมอยู่ว่าคน
เองจะทำอะไรได้เพียงใดและอาจจะไม่ชัดเจนด้วยซ้ำว่าความเป็นจริงนั้นอะไรเป็นอะไร
จึงยอมที่จะยุติบทบาทตนเองเพียงเมื่อนายกรัฐมนตรียอมตั้งคณะกรรมการขึ้นมาสอบสวน
ข้อเท็จจริง

พร้อมๆ กับการเคลื่อนไหวเรื่องบ้านนาทราย ก็มีการเคลื่อนไหวคัดค้านการ
สร้างสถานีเรดาห์บนดอยอินทนนท์ ต้นปี ๒๕๑๗ โดยศูนย์กลางนักศึกษาภาคเหนือ ทำจด
หมายเปิดผนึกถึงรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหมให้ระงับการสร้างสถานีเรดาห์ เพราะเป็นการ
ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและเกษตรกรรมในภาคเหนือ รวมทั้งยังจะทำให้ตกเป็น
เครื่องมือของสหรัฐอเมริกา แต่การเคลื่อนไหวครั้งนี้ได้รับความชอบธรรมมากเพราะ
กระทรวงเกษตรได้แสดงว่าไม่เคยอนุญาตให้กองทัพใช้พื้นที่บนดอยอินทนนท์

ภาวะ “ สูญญากาศ ” และความ “ สับสน ” ทางการเมืองก่อให้เกิดการปะทุขึ้นของ
เหตุการณ์บางอย่างที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นได้ง่ายๆ ซึ่งหากพิจารณาเป็นการเคลื่อนไหวทางการเมือง

^{๑๖๐} จิระนันท์ พิตรปรีชา, “หลังนักศึกษากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม”
ประชาธิปไตย ๑ สิงหาคม ๒๕๑๗ หน้า ๕

เมืองก็สามารถพิจารณาได้หลายแง่มุมมาก และพบว่ามีการคาดเดา “ มือที่สาม ” ไปในหลายแนวทาง เช่น เหตุการณ์จลาจลที่พลับพลาไชย

เหตุการณ์จลาจลพลับพลาไชยเริ่มเกิดขึ้นในคืนวันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๑๗ โดยที่ในตอนบ่าย เจ้าหน้าที่ตำรวจจับคนขับแท็กซี่จอร์จผัดภูจรรย์ และมีปากมีเสียงกันพร้อมกันนั้นก็มีเสียงตะโกนทำนองว่าตำรวจซ้อมแท็กซี่จากนั้นก็มีการชุมนุมกันมากขึ้นเรื่อยๆ มีกลุ่มนักศึกษาที่เรียกตนเองว่ากลุ่มแนวร่วมนักเรียน นักศึกษา และประชาชน (นน.ปช.) นำโดยนายเกรียงศักดิ์ เถระหัดดี ไปจัดเวทีพูดในช่วงตอนค่ำ ต่อมาอีกไม่นานประมาณสัก ๒๓ นาฬิกาที่มีกลุ่มคนขว้างปาก้อนหินเข้าไปในสถานีตำรวจนครบาลพลับพลาไชยและมีเสียงปืนดังขึ้น จากนั้นก็เกิดกลุ่มคนพยายามจะเผาสถานีตำรวจพลับพลาไชยและเกิดการจลาจลเข้าไปในพื้นที่เยาวราช วงเวียน ๒๒ กรกฎาคม และหัวลำโพง มีการยิงต่อสู้กับตำรวจ ทำลายป้อมไฟจราจร ยึดรถเมล์ปิดกั้นถนน มีความพยายามจะปล้นร้านขายปืน มีผู้คนบาดเจ็บและเสียชีวิตจำนวนไม่น้อย ในวันที่ ๕ ภายหลังจากที่รัฐบาลได้ประกาศภาวะฉุกเฉินเหตุการณ์จึงได้เริ่มสงบลงแต่ก็มีการก่อเหตุจลาจลตามพื้นที่ต่างๆ กระจายออกไป^{๖๖}

เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในใจกลางกรุงเทพฯ โดยที่ปราศจากความเข้าใจต้นสายปลายเหตุที่แท้จริงและเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความรู้สึกถึงสถานะไร้รัฐและไร้ระเบียบของสังคมกำกับอยู่ซึ่งมีผลอย่างมากต่อความรู้สึกของผู้คน ทำให้ทุกฝ่ายที่เข้าไปมีบทบาทในเหตุการณ์นั้นต่างก็คิดและพยายามทำให้สังคมเชื่อว่า มี “ มือที่สาม ” ที่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับคนเป็นผู้วางแผนและกระทำการขุขง

กลุ่มนักศึกษากลับเป็นผู้ถูกเข้าใจว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังมากที่สุดเพราะเริ่มต้นจากการที่มีกลุ่มนักศึกษาที่เรียกกลุ่มตนเองว่ากลุ่มแนวร่วมนักเรียน นิสิตนักศึกษาและประชาชน (นน.ปช.) ไปเปิดเวทีไฮด์ปาร์คก่อนกลุ่มอื่น ก่อนหน้านี้นักเรียนนน.ปช. ได้เคลื่อนไหวเรื่องการต่อต้านป้ายภาษาต่างประเทศโดยทำให้เกิดความปั่นป่วนและรำคาญในหมู่ห้าง

^{๖๖} สรุปภาพเหตุการณ์กว้างๆจากหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ , เติลนิวัธ, ประชาธิปไตย, สยามรัฐ

ร้านบริษัท^{๖๖} ซึ่งในเดือนมิถุนายนได้ปฏิบัติการกับฝ่ายของไฟร์สโตน และโรงแรมอินทรา กลุ่มนี้ถูกตั้งข้อสงสัยว่ามีความสัมพันธ์อยู่กับหลายฝ่าย เช่น ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ชาวไทยได้สอบถามนายมานพ รัตนฤทธิกุล ทนายความที่ปรึกษาของกลุ่มว่ามีผลการตรวจดี ม.ร.ว. เจตจันทร์ ประวิตร ... หนุนหลังหรือไม่^{๖๗} แม้ว่านักศึกษากลุ่มอื่นไม่นับกลุ่มนี้เป็นพวกด้วย แต่การเริ่มต้นด้วยการชุมนุมและประท้วงพร้อมกับมีนักศึกษากลุ่มหนึ่งเข้ามา มีบทบาทนั้นกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้สังคมคิดไปว่าเป็นบทบาทนักศึกษาโดยรวมไป นักศึกษากลุ่มอื่นๆก็รู้ว่าสังคมเข้าใจผิดอย่างไรและได้พยายามออกมาแก้ข่าวว่าไม่ใช่พวกเดียวกัน

กลุ่มนักศึกษาที่ถูกสังคมมองว่าเป็น " มือที่สาม " ที่เริ่มยุยงให้เกิดการประท้วงอันนำไปสู่ความรุนแรงนั้น ได้พยายามออกมาปฏิเสธ ดังการออกแถลงการณ์ฉบับแรกของ ศูนย์ประสานงานนักเรียน นักศึกษา ประชาชน แห่งประเทศไทย (สปท.) ความว่า

“ กรณีการเกิดการจลาจลขึ้นบริเวณ สน. พลับพลาไชยการเกิด เหตุการณ์รุนแรงขึ้นทางศูนย์ สปท. ได้ติดตามดูพฤติกรรมตลอดมา ขอชี้แจงว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทางนักเรียน นักศึกษาไม่ได้มีส่วนร่วมตามที่ประชาชนอาจจะเข้าใจ จึงขอให้ประชาชนได้โปรดพิจารณาให้รอบคอบว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการกระทำของผู้ใด นับตั้งแต่เจ้าหน้าที่จับกุมแท็กซึ่งเพียงคนเดียว โดยปรกติแล้วเรื่องก็อาจจะยุติลงในวันนั้น แต่กลับมีเหตุการณ์บานปลายขึ้นมาในเชิงยุยงและสนับสนุนให้เกิดสถานการณ์ปั่นป่วนซึ่งทางศูนย์เข้าใจว่าจะเป็นการกระทำของ “ มือที่สาม ” ที่พยายามสร้างสถานการณ์ให้นักเรียน นักศึกษา ประชาชนเกิดความเข้าใจผิดกันขึ้น ศูนย์ใคร่ขอให้ประชาชนใช้วิจารณญาณ

^{๖๖} ชาวไทย ๒๑ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑,๑๖

^{๖๗} ชาวไทย ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑,๑๖

ในการตัดสินใจปัญหาอย่างเที่ยงธรรม และขอได้โปรดไว้วางใจ
ต่อศูนย์ดังที่ท่านเคยให้มาด้วย...”^{๑๖๔}

ขณะเดียวกันทางศูนย์กลางนิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย สหพันธ์นักศึกษาเสรี
และปช.ปช. ได้พยายามทำความเข้าใจสถานการณ์ทั้งเพื่อแจ้งแก่สังคมและเพื่อที่จะทำให้
ขบวนการนักศึกษาพ้นจากการถูกถือว่เป็น “ มือที่สาม ” ในหลายด้านด้วยกัน ทั้งความ
พยายามหาข้อเท็จจริงด้วยการตั้งหน่วยงานรับข้อเท็จจริงจากประชาชน และพยายามเสนอ
ข้อเท็จจริงนั้นแก่สังคม

การจัดตั้งหน่วยงานรับข้อเท็จจริงทำกันในวันที่ ๖ กรกฎาคม โดยออกประกาศ
ความว่า

“...จัดตั้งหน่วยงานรับข้อเท็จจริงจากประชาชน...การต่อสู้ที่มีผู้
บาดเจ็บล้มตายจำนวนมาก...ข่าวที่ออกมาก็ไม่สามารถจะยืนยัน
ข้อเท็จจริงได้ชัดเจนตลอดเวลา ดังนั้นจึงขอให้ประชาชนที่รู้เห็น
เหตุการณ์มาแจ้งข้อเท็จจริงได้ที่หน่วยงานดังกล่าวซึ่งตั้งอยู่ที่ชั้น
สองของตึกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์...”^{๑๖๕}

ความพยายามที่จะอธิบายเหตุการณ์ทั้งหมดให้แก่สังคม โดยมีนายวิวัติ สักดิ์จิรภา
พงษ์ รักษาการแทนเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา นายธีรยุทธ บุญมี ผู้ประสานงาน
ปช. ปช. และตัวแทนสหพันธ์นักศึกษาเสรี แถลงข่าวที่ตึก อมร.ว่ากลุ่มของตนเองได้เฝ้าดู
เหตุการณ์อย่างใกล้ชิดมาหลายวันแล้ว และกลุ่มของตนเอง ๑๘ คนอยู่ในเหตุการณ์ตั้งแต่
แรก โดยได้พยายามพูดจากับฝูงชนผ่านไมโครโฟนและนายเกรียงศักดิ์ เกราะหัดี้ ตัว
แทนน.ปช. ก็ร่วมชักชวนให้ประชาชนอยู่ในความสงบ จนเหตุการณ์เกือบสงบอยู่แล้วแต่
ก็กลับรุนแรงขึ้นมามาก ทางกลุ่มตนเองมีความเห็นว่าสาเหตุเกิดจากความผิดพลาดดังต่อไปนี้

^{๑๖๔} ไทยรัฐ ๖ กรกฎาคม ๒๕๑๗

^{๑๖๕} ไทยรัฐ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๗

“ ประการที่หนึ่ง ระบบตำรวจที่ผ่านมาเป็นระบบที่ซูดริค ช่มเหง และรังแกประชาชนตลอดเวลา ดังนั้นประชาชนเชื่อกันที่เมื่อมีผู้ตะโกนว่าตำรวจซ้อมประชาชน แสดงให้เห็นว่ามูลฐานหรือมูลเหตุของปัญหานี้ เกิดจากระบบเดิมของตำรวจเป็นสำคัญประการที่สอง ในตอนต้นก่อนจะเกิด...รุนแรงนั้น ตัวแทนนักศึกษาจาก ปช.ปช. และศูนย์ได้พูดจากับประชาชน จนกระทั่งประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในความสงบ...ขณะที่ตัวแทนของนักศึกษาได้นำรถดับเพลิงเข้าไป ตำรวจกลับกรูกันออกมาจากโรงพักและยิงปืนใส่ประชาชนทันที...ประการที่สาม ในช่วงดังกล่าวรัฐบาลสามารถแก้ไขสถานการณ์ได้ หากให้คำมั่นสัญญาอย่างจริงจังกับประชาชนว่าจะจัดการกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างยุติธรรมแต่รัฐบาลกลับใช้วิธีการปราบปรามอย่างรุนแรง ทั้งที่รักษาการเลขาธิการศูนย์ ฯ (นายวิวัติ ศักดิ์จิรภาพงษ์) ตัวแทน ปช.ปช. ได้ชี้แจงข้อเท็จจริงแล้ว...ประการที่สี่ การที่รัฐบาลตัดสินใจใช้กำลังทหาร ตำรวจเข้าปราบปรามประชาชนด้วยอาวุธร้ายแรง เป็นความผิดพลาดที่สำคัญ...การต่อสู้ก็ขยายตัวเพิ่มขึ้น ประการที่ห้า รัฐบาลสมควรอย่างยิ่งที่จะไม่หยิบยกปัญหาเรื่องเชื้อชาติมาเน้นให้เป็นปัญหา เพราะเท่ากับว่ารัฐบาลสร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน”^{๖๖}

จะสังเกตได้ว่าในแถลงการณ์นี้ได้มุ่งอธิบายสาเหตุไปที่การเป็นต้นเหตุและการแก้ปัญหาคือความผิดพลาดของรัฐบาลและราชการ ส่วนประเด็นที่ห้าที่เป็นเรื่องปัญหาเรื่องเชื้อชาตินั้นเป็นเพราะทางตำรวจได้อธิบายว่าผู้ก่อเหตุการร้ายเป็นลูกครึ่งจีนหรือลูกจีนในพื้นที่แถบนั้นเป็นผู้ก่อเหตุ ซึ่งจะอธิบายประเด็นนี้ต่อไปข้างหน้า ที่สำคัญ ในการแสดงความคิดเห็นในที่สาธารณะอันกลับมีลักษณะการสร้าง “ มือที่สาม ” เช่น ในบทความของนักศึกษาที่ใช้นามแฝงว่า “ ฉ่อง มาลี ” เรื่อง “อเมริกา กับ เบื้องหลังความวุ่นวายที่พลับพลาไชย

^{๖๖} ไทยรัฐ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๗ และความเหมือนกันใน เดลินิวส์ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๗

ซึ่งอ้างว่าในคืนเกิดเหตุตนเองได้นั่งคุยกันอยู่ที่สำนักงาน ปช.ปช. และมีคนจับแท็กซีที่เป็นสมาชิก ปช.ปช. มาแจ้งข่าวเรื่องพลับพลาไชย ตนเองจึงไป จากการเกริ่นขึ้นต้นบทความนี้ จึงต้องเป็นคนหนึ่งใน ๑๘ คนที่กล่าวถึงในแถลงการณ์

ในบทความได้นำเสนอได้เสนอ " มือที่สาม " ใหม่โดยโยงกับแผนการหาทางให้ยกเลิกการเดินขบวนประท้วงสหรัฐอเมริกาในวันชาติสหรัฐอเมริกาในวันที่ ๔ กรกฎาคมที่กำลังจะมาถึง ซึ่งรวมเอาข้อสงสัย " มือที่สาม " ที่นักศึกษาได้สร้างขึ้นมารายละเอียดของเหตุการณ์ที่ตนเองไปประสบเองด้วย ความว่า

"...เราได้ว่าเป็นกลุ่ม นน.ปช. (มาถึงก่อน : ผู้เขียน) เสียมากกว่า ใจหนึ่งคิดว่าพวกนี้งานไหนงานนั้น ไม่มีการเลือกเหมือนกับจะกวนน้ำให้ขุ่นอยู่เรื่อยๆ...
...รตติเครื่องขยายเสียงของ นน.ปช....เบนความสนใจประชาชนให้ฮือไปอีกด้านหนึ่ง...การฮือไปฮือมาของประชาชนนั้นมีได้แสดงความรุนแรงแต่ประการใด ทางฝ่าย นน.ปช. โดยนายเกรียงศักดิ์ เกราะหัดเป็นผู้ยืนพูดอยู่ตลอดเวลา...เริ่มปรากฏความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ โดยคนกลุ่มเดียว...พยายามก่อความรุนแรง...ขว้างปาทุปติและทำลาภวัตถุของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่จอดอยู่แถวนั้น...ในช่วงแรกนายเกรียงศักดิ์ พูดออกมาในลักษณะขำขบไฟแค้นให้กับคนที่มาฟังเสียมากกว่า ความรุนแรงจึงเริ่มขยายออกมากขึ้น แต่ถ้าสังเกตให้ดีจะพบว่ามียุทธวิธีที่เคลื่อนไหวกระทำการรุนแรงอยู่เพียงกลุ่มเดียว...แสงไฟเริ่มลุกโชติช่วงยิ่งขึ้น...พวกเราที่ไปด้วยกัน...ตัดสินใจขึ้นพูดเพื่อระงับเหตุการณ์ในนามของ ปช.ปช. และศูนย์นิสิตฯ ด้วยคิดว่าอาจจะทำให้คนส่วนหนึ่งยุติความรุนแรงได้...กำลังจะได้ผล ...ในขณะที่เดียวกันไฟก็ลุกลามไหม้สายไฟและเกิดช็อตขึ้น..จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเฝ้าระวังเพลิงมาดับไฟ...พอมายังหน้าโรงพักไฟก็ดับลงเมื่อเปิดขึ้นมาเสียงปืนก็ดัง ตำรวจยิงปืนเข้าใส่ฝูงชนอย่างตั้งใจ

...พวกเราที่อยู่บนระดับเพลิงตะ โคนไม่ให้ตำรวจใช้ความรุนแรงแต่ก็ไม่ได้ผล เลือดเริ่มท่วมพลับพลาไชย...

ในบทความ ได้วิเคราะห์ว่าการจลาจลที่พลับพลาไชยไม่ใช่เรื่องที่เกิดจากความขัดแย้งธรรมดา แต่เป็นเรื่องที่มีผู้จงใจทำให้เกิดขึ้น และได้วิเคราะห์เบื้องหลังโดยการตั้งข้อสงสัยว่า

"๑....ทำไม นน.ปช. จึงรู้ข่าวเร็วนัก...นน.ปช. ...มีพฤติกรรมน่าสงสัยอยู่ตลอดมา เช่น มีที่ทำงานอยู่ในสันนิบาตเสรีชน อันเป็นองค์การของไต้หวันที่มีอเมริกาให้การสนับสนุนอยู่ ผู้สูญเสียอำนาจเก่าก็ใช้ไต้หวันเป็นฐานปฏิบัติการอยู่

๒....เมื่อไปถึงที่เกิดเหตุทำไมไม่เอาตัวของแท็กซี่ที่ถูกซ้อมซึ่งอยู่ในเหตุการณ์ด้วยมาสอบถาม...ไม่จำเป็นต้องใช้วิธีร้องแรงแหกกระเซอ...ถ้าไม่เพราะการปลุกของ นน.ปช.ความรุนแรงที่เกิดจากคนเพียงกลุ่มเดียว...เหมือนกับมีการเตรียมกันเอาไว้...

๓.ทางด้านเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทำไมไม่รับเจรจากับฝ่ายประชาชน...จะดำเนินการสอบสวนเจ้าหน้าที่ตำรวจทั้ง ๔ นายที่ถูกหาว่าซ้อมแท็กซี่...กลับปล่อยให้เหตุการณ์รุนแรงขึ้นจนถึงที่สุด แล้วจึงใช้โอกาสยิงประชาชนในช่วงที่ระดับเพลิงกำลังจะเข้ามาดับไฟ ดูเหมือนเป็นการจงใจสร้างสถานการณ์ น่าสงสัยว่าใครเป็นคนสั่งให้ยิง ประการสุดท้าย...ทำไมเหตุการณ์ทำนองนี้จึงเกิดขึ้น ก่อนที่จะมีการชุมนุมประท้วงขับไล่

อเมริกาในวันที่ ๔ กรกฎาคม ซึ่งนิสิตนักศึกษาได้เตรียมการเอาไว้ล่วงหน้า ข้อที่น่าสังเกตก็คือ เมื่อครั้งเคยมีการเปิดโปงโฉมหน้า ซีไอเอ ที่ทำจดหมายปลอมจากพรรคคอมมิวนิสต์เพื่อหยั่งท่าทีของรัฐบาล ปรากฏว่ามีการโจมตีประณามจักรพรรดินิยมอเมริกาอย่างหนักในระบอบนั้น แต่ผลก็คือเรื่องนี้ต้องปิดเงียบไป เพราะมีเรื่องบ้านนาทรายเข้ามาแทรก บิดเบือนเป้าหมายการต่อสู้อเมริกาไป - ...เหตุการณ์ที่พลับพลาไชย

...เกิดขึ้นอย่างสอดคล้อง ไม่ใช่เหตุบังเอิญ มีลักษณะชวนให้คิดว่าถูกกระทำให้เป็นไป ...ทำไมแท้ซึ่งถูกซ้อม (หรือทำเป็นว่าถูกซ้อม) พอตำรวจจับ ทำไม นน.ปช. เข้ามาเร็ว ทั้งยังเตรียมพร้อม มีเครื่องมืออุปกรณ์ครบถ้วน เมื่อ นน.ปช. เข้ามาแล้วทำไมหน่วยก่อความรุนแรงจึงกระทำการเป็นจุดๆ ไม่ยอมฟังเสียงอะไรทั้งสิ้นแม้จะมีศูนย์ฯ กับ ปช.ปช. ช่วยกันพูดก็ไม่มีผล ฝ่ายตำรวจทำไมปล่อยให้เรื่องรุนแรงเกิดขึ้นนาน จนถึงเผาทำลาย เหมือนกับจงใจให้รุนแรงจนถึงที่สุดจึงสั่งตำรวจยิง

...สิ่งที่น่าคิดต่อไปก็คือ วันที่ ๓ กรกฎาคม เป็นวันชาติอเมริกา นิสิตนักศึกษาและประชาชนกำลังเตรียมตัวประท้วงคัดค้าน และใส่หัวอเมริกา...ปรากฏว่ามีเหตุการณ์พลับพลายाइเกิดขึ้นก่อน ถ้านักศึกษาเดินขบวนในวันที่ ๔ ตามที่ตั้งใจไว้ อะไรจะเกิดขึ้น การปะทะ การชนฆ่ากันระหว่าง...ประชาชนกับฝ่ายบ้านเมืองต้องเกิดแน่นอน ใครเป็นคนทำให้มันเกิด รัฐบาลชุดที่แล้วเป็นรัฐบาลได้บงการของอเมริกาแม้จะถูกขับไล่ไปแล้วนโยบายและท่าทีของไทยต่ออเมริกาก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง แม้กระนั้นอเมริกาก็ยังจำเป็นต้องหาวิธีที่ดีที่สุดเพื่อจะได้รัฐบาลที่อยู่ได้บงการของตนเองอย่างแท้จริง”^{๖๖}

จุดยืนของนักศึกษาในเหตุการณ์ที่พลับพลายाइ นั้นก็คือการอธิบายเหตุการณ์การประณามการใช้ความรุนแรงของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และการแสดงให้เห็นว่ามี “ มือที่สาม ” เข้ามาเกี่ยวข้องโดยที่นักศึกษาไม่รู้เรื่องด้วย ดังปรากฏในแถลงการณ์อีกฉบับหนึ่งของนักศึกษาในวันที่ ๕ กรกฎาคม ที่ศึกษาศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยมหิดล ใจความสำคัญมีว่า

“...ประการแรก เรายืนยันว่า ไม่เห็นด้วยกับการใช้กำลังอาวุธ

^{๖๖} ประชาธิปไตย ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗ หน้า ๓

เข้าชนฆ่าประชาชน ประการที่สอง ... ต้องการให้รัฐบาลรีบ
ดำเนินการเพื่อก่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุ
การณ์ร้ายแรงนี้ทุกฝ่าย โดยเฉพาะผู้ที่เสียหายด้านชีวิตและร่าง
กาย ... ประการที่สาม เรายืนยันที่จะให้รัฐบาลเร่งสืบสวน
หาสาเหตุที่แท้จริงของเหตุการณ์ร้ายแรงที่เกิดขึ้น และประกาศ
ให้ความกระจ่างแก่ประชาชนอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะประเด็นที่
ว่า อาจมีแผนก่อความวุ่นวายปั่นป่วนของคนบางกลุ่ม ไม่ว่าจะม
ต้นตอจากภายในหรือภายนอกประเทศก็ตาม..."^{๖๔}

พร้อมไปกับการออกแถลงการณ์ และการเขียนบทความแล้ว นักศึกษาอีกหลาย
กลุ่มก็ได้แสดงออกในที่สาธารณะที่สอดคล้องไปกับ เช่น การเขียนโปสเตอร์โจมตีตำรวจ
อย่างรุนแรงติดที่รั้วเหล็กหน้ามหาวิทยาลัย ^{๖๕} และ "...มีผู้อ้างเป็นนักศึกษามาจากแนว
ร่วมอิสระ นักเรียน นิสิตนักศึกษาและประชาชน รำแดงการณ้ไปปิดและแจกจ่ายตามย่าน
ต่างๆ เช่น ปากคลองตลาด...โจมตีตำรวจต่างๆนาๆ ...บ้ายวันเดียวกัน...นำโปสเตอร์ไป
ติดที่กำแพงธรรมศาสตร์ ลงชื่อ แนวร่วมอิสระ กล่าวหาตำรวจยิงประชาชนมือเปล่า และ
ข้อความว่า " ยิ่งกดยิ่งสู้ ยิ่งฆ่ายิ่งตาย ยิ่งตายยิ่งฆ่า ชี ไอ เอ หัวเราะชอบใจ "... เขาก็
คนไทยเชื้อชาติจีน...ไม่อาจแยกความเป็นไทย"^{๖๖}

จะเห็นได้ว่านักศึกษาได้สร้าง " มือที่สาม " ที่อยู่เบื้องหลังความรุนแรงในเหตุ
การณ์พลับพลาไชย ได้แก่ ชี ไอ เอ ทำงานร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐไทย

แต่อย่างไรก็ตาม การจลาจลที่พลับพลาไชยเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่หลังจากการ
เคลื่อนไหวของนักศึกษาในเรื่องอื่นๆ ประสบปัญหามาก่อนหน้านี้แล้ว ไม่ว่าจะเป็นการ
เคลื่อนไหวเรื่องชาวนา กรรมกร หรือ การรวมตัวกันของครู (จะกล่าวต่อไปข้างหน้า) ดัง

^{๖๔} ไทยรัฐ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๑๖

^{๖๕} เติลินิวส์ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๖

^{๖๖} ไทยรัฐ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๖

นั่นจึงพบว่าการอธิบายสาเหตุการจลาจลพลัทธิโดยฝ่ายที่ดำเนินรัฐบาล และการเรียกร้องให้สืบสวนหาเบื้องหลังนั้น พบกับการต่อต้านซึ่งด้านหนึ่งสะท้อนให้เห็นความขัดแย้งในกลุ่มนักศึกษาที่มีมากขึ้นในช่วงนี้

จะเห็นได้ว่าการอธิบายสาเหตุของการจลาจลที่พลัทธิโดยฝ่ายที่ดำเนินรัฐบาลและเน้นว่าสหรัฐอเมริกาเป็น " มือที่สาม " นั้น ถูกโต้ตอบโดยกลุ่มที่อ้างตนเองเป็นนักศึกษาเช่นกันและกล่าวถึงคนที่อยู่เบื้องหลังว่าก็คือกลุ่มนักศึกษาที่กำลังเคลื่อนไหวอยู่นั้นเองเช่นมีแถลงการณ์ของแนวร่วมนักศึกษานิติศาสตร์-รัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ระบุว่า

"...การที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา สหพันธ์นักศึกษาเสรี และ ปช.ปช. ได้ออกแถลงการณ์ว่ารัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ต่างๆ นั้น ทางแนวร่วมฯ ขอคัดค้านดังนี้

บทบาทของทั้งสามศูนย์เป็นไปโดยผลการ หาได้ปรึกษาสมาชิกของศูนย์ฯ ไม่ บุคคลในศูนย์จำนวนมากเป็นคนนอกมหาวิทยาลัย บางคนก็จบการศึกษาไปแล้ว แต่ยังวนเวียนอาศัยชื่อนักศึกษาอยู่ การแอบอ้างชื่อนิสิตนักศึกษาไปใช้นั้นเป็นการไม่เหมาะสม เรื่อง...ตำรวจซ้อมประชาชนนั้นก็ปักใจเชื่อทันที และว่าพวกคนได้พุดเจรจากับประชาชนเข้าใจแล้วนั้นความจริงกลับเป็นตรงกันข้าม เพราะปรากฏว่าคนหนึ่ง ปช.ปช. ตะโกน อย่าไปเชื่อมัน พวกนี้เรายอมไม่ได้ และยังได้เปิดไฮด์ปาร์กตรงนั้นเลย และที่ว่ารัฐบาลไม่ควรตัดสินใจดำเนินการเด็ดขาดนั้น ก็เพื่อจะได้ก่อเหตุวุ่นวาย ต่อไปอย่างไม่รู้จบสิ้น บทบาทที่แล้วๆมานั้น ย่อมเป็นเครื่องชี้ได้ว่าความต้องการความวุ่นวายนั่น เพื่ออะไรกัน ขอสนับสนุนรัฐบาลให้ดำเนินการเพื่อนำความสงบสุขกลับคืน... นิสิตนัก

ศึกษาส่วนใหญ่ที่เรียบอยู่นั้น ได้สนับสนุนการกระทำของรัฐบาล^{๑๑๑}

นอกจากนั้น ยังปรากฏมีแถลงการณ์จากผู้ใช้ชื่อ " สมาพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งชาติ " ซึ่งออกอากาศทางสถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ ในวันที่ กรกฎาคม ๒๕๑๗ ความว่า

"...ทางสมาพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งชาติได้ติดตามพฤติกรรม และศึกษาเหตุการณ์ครั้งนี้มาตลอด ได้ตระหนักดีว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำของบุคคลเพียงกลุ่มเดียวที่พยายามก่อความไม่สงบขึ้น เพื่อหวังประโยชน์บางอย่างโดยอาศัยสถานการณ์ปัจจุบัน และขอสนับสนุนการกระทำของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองในการปราบปรามจลาจลครั้งนี้..."^{๑๑๒}

แถลงการณ์ฉบับนี้แม้ว่าไม่ได้ระบุว่าเป็นการกระทำของผู้ใด หากก็เน้นสนับสนุนการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ซึ่งแตกต่างโดยสิ้นเชิงกับแถลงการณ์ของศูนย์ฯ ที่สำคัญคือสามารถที่จะสื่อสารผ่านทางด้านกรมประชาสัมพันธ์ไปสู่สังคมวงกว้างประกอบกับการใช้ชื่อว่า เป็นนักศึกษาเช่นกัน ทำให้มองได้ว่าเป็นความพยายามที่จะให้สังคมรู้สึกว่าการแถลงการณ์ของศูนย์นั้นไม่น่าเชื่อถือและอย่างน้อยที่สุดนักศึกษากลุ่มหนึ่งได้สนับสนุนรัฐบาลและทิ้งไว้ให้สังคมรู้สึกเองว่าใครคือผู้ที่อยู่เบื้องหลัง

น่าสนใจตรงที่ว่าผู้ที่ตัดสินใจนำแถลงการณ์นี้ออกอากาศ ได้แก่ อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ พล.ต. ประกอบ จารุมณี เพราะสื่อมวลชนสงสัยว่า

^{๑๑๑} ไทยรัฐ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๑๗

^{๑๑๒} เดลินิวส์ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๗

" สมาพันธ์ดังกล่าวหรือสมาพันธ์หรือ ศูนย์ ใหม่เอี่ยม ไม่ปรากฏผู้กระทำการ ...ได้สอบถามไปยังนายนิสสัย เวชชาชีวะ โฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรี นายนิสสัยตอบชี้แจงว่า คนไม่ทราบว่สมาพันธ์...เป็นใคร มาจากไหน ผู้สื่อข่าว ไทยรัฐ ได้สอบถามไปทางกรมประชาสัมพันธ์...อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ชี้แจงว่าไม่ทราบเหมือนกัน...ได้รับแถลงการณ์จากเวรรับส่งของกรม และคนก็ส่งลงไปให้แผนกข่าวนำออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยต่อไป..."^{๑๗๓}

แถลงการณ์นี้ย่อมได้รับความเห็นชอบจากอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์อย่างแน่นอน ไม่ว่าใครเป็นผู้ทำแถลงการณ์นี้ก็ตามการออกอากาศโดยการอนุมัติของอธิบดีฯย่อมแสดงให้เห็นว่าข้าราชการชั้นผู้ใหญ่กลุ่มหนึ่งไม่พอใจการเคลื่อนไหวของนักศึกษาและพยายามหาทางที่จะสลายแรงสนับสนุนของประชาชนต่อนักศึกษา

แต่อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชนส่วนหนึ่งก็ยอมรับการอธิบายของนักศึกษาที่ต้องการให้สังคมคิดว่า "มือที่สาม" มีโอกาสเป็น ซีไอ เอ ดังปรากฏในบทความของ นเรศ นโรปกรณ์ ที่ตั้งข้อสงสัยทำนองเดียวกัน ดังนี้

"...เหตุการณ์...เกิดเมื่อประมาณปลายสอง วันที่ ๓ กรกฎาคม ...ก่อนหน้านั้นหลายวัน เป็นที่รู้กันว่า วันที่ ๔ กรกฎาคม ซึ่งเป็นวันชาติสหรัฐอเมริกา จะมีไฮปาร์คระดับโลกเรียกร้องให้เลิกฐานทัพอเมริกันในเมืองไทย

...ในฐานะนักข่าวเก่า ผมมองเรื่องนี้ใหญ่พอๆกับการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ของ ปช. ๒๕๒ เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ปีที่แล้ว ซึ่งทำให้เกิดมี ๑๔ ตุลาคม ตามมา

เมื่อจะมีการเรียกร้องให้รัฐบาลขับไล่ฐานทัพอเมริกันออกไปอย่างนี้ ใครกระทบกระเทือนมากที่สุด

^{๑๗๓} ไทยรัฐ ๑ กรกฎาคม ๒๕๑๗

๑. อเมริกันเอง

๒. นักการเมืองไทยสมุนอเมริกา

๓. คนไทยที่มีผลประโยชน์กับอเมริกา

บุคคลเหล่านี้ สรุปรวมได้ประหนึ่งคนๆ เดียวกัน นั่นคือ
อเมริกา ซี ไอ เอ นั่นใจครับ เป็นเครื่องมืออันสำคัญ^{๑๙๔}

"มือที่สาม" ที่อยู่เบื้องหลังการจลาจลพลลาไฮ ยังถูกมองว่าอาจเป็นได้หวั่นด้วย เช่น บทความของ "สิงโต" เรื่อง "ใครอยู่เบื้องหลังการจลาจล" ที่ขยายความออกไปคลุมประเด็นเรื่องคนไทยเชื้อสายจีนด้วย โดยอ้างอดีตว่าคนจีนที่อยู่ในเมืองไทยนั้นมีการต่อต้านรัฐด้วยความรุนแรงมาแล้วนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง และความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของโลกที่เกิดขึ้นทำให้ประเทศจีนมีความสำคัญมากขึ้นถึงขนาดที่สหรัฐอเมริกาจะต้องหันมาสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศใหม่ ความเปลี่ยนแปลงนี้เองทำให้ประเทศไต้หวันต้องแสวงหาวิถีทางที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไต้หวันกับพันธมิตรแน่นแฟ้นขึ้น และได้หันมามองทางด้านประเทศไทย

"...ไต้หวันกำลังจับตามองความเคลื่อนไหวในนโยบายต่างประเทศไทยด้วยจิตใจหวาดวิตก...ยอมไม่ได้ที่จะเห็นประเทศไทยหันไปญาติดีกับจีนแดง...วันใดที่ไทยญาติดีกับจีนแดง ...อิทธิพลของไต้หวันที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทยก็จะหมดไป...

ส่วนในประเทศไทยนั้น ข้าราชการกรมของไต้หวันได้ก่อร่างสร้างตัวมาเป็นเวลานานพอที่จะ "ออกฤทธิ์" กับเจ้าของบ้านได้...

เป็นไปได้หรือไม่ว่า การจลาจลในย่านคนจีนครั้งนี้เป็นแผนของไต้หวันที่ต้องการสร้างสถานการณ์ขึ้นเพื่อ :-

๑. ให้คนไทยและรัฐบาลไทยเกิดความคลางแคลงใจในความจงรักภักดีของชาวจีน เป็นการปรามมิให้ไทยคิดที่จะหันไปคบค้ากับจีนแดง...เพียงคิดจะคบค้าด้วย ลูกจีนยัง "กำแหง"

^{๑๙๔} สยามรัฐ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๖

เพียงนี้ ถ้ามีความสัมพันธ์ต่อกันแล้ว " ลูกจีน " จะยิ่งใหญ่เพียงไหน

๒. เพื่อให้เกิดความระส่ำระสาย ประชาชนจะได้เอือมระอา...ถึงจุดหนึ่งก็เรียกร้องให้นักการเมืองไร้แผ่นดินกลับมาครองอำนาจ เป็นเพื่อนตายของได้หวันต่อไป...

๓. เป็นแผนของ จี ไอ เอ " ลูกพี่ใหญ่ " ของได้หวันที่จะขอยืมมือลูกจีนทั้งหลายสร้างข่าวใหญ่ขึ้นมา เพื่อให้ข่าวประทุงสหรัฐกลายเป็นข่าวรอง ซึ่งก็เห็นได้ชัดแล้วว่าได้รับความสำเร็จอย่างงดงาม เพราะบรรดานิสิตนักศึกษาทั้งหลายซึ่งกำลังระดมกำลัง...จับสหรัฐต้องสลายตัว เพื่อป้องกันมิให้สถานการณ์เลวร้ายยิ่งขึ้น"^{๑๑๕}

ประเด็นเรื่องเชื้อชาติที่นักศึกษานำมาเป็นประเด็นหนึ่งในการเรียกร้องของคนก็เพราะว่าระหว่างเกิดเหตุการณ์จลาจลทางเจ้าหน้าที่ตำรวจเน้นว่าผู้ก่อการส่วนใหญ่เป็นลูกจีน เนื่องจากแถบนั้นเป็นย่านที่อยู่และย่านการค้าของคนไทยเชื้อสายจีน โดยเฉพาะย่านพลับพลาไชยนั้นเป็นย่านที่อยู่อาศัยของคนไทยเชื้อสายจีนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดีและมีแหล่งอบายมุขอยู่ และน่าจะเคยมีปัญหาระหว่างกันมาก่อนนานแล้ว ดังที่ผู้บัญชาการตำรวจนครบาลกล่าวถึงสาเหตุหนึ่งว่า " ตำรวจพลับพลาไชยทั้งสองเขตเข้ากับประชาชนในท้องถิ่นไม่ได้.." ^{๑๑๖} หรือ " พล. ต. ท. วิฑูร ยะสวัสดิ์ ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจฝ่ายกิจการพิเศษเปิดเผยเช่นเดียวกับอธิบดีกรมตำรวจว่าผู้ก่อการจลาจลเป็นพวกอันธพาลซึ่งไม่ชอบตำรวจอยู่ก่อนแล้วเลขสวมรอยก่อเรื่องขึ้น..." ^{๑๑๗}

การอธิบายสาเหตุของการจลาจลของฝ่ายตำรวจหรือรัฐบาลจึงมุ่งไปที่คนไทยเชื้อสายจีนที่พำนักอาศัยอยู่ในละแวกนั้น โดยเน้นไปที่กลุ่มอันธพาลสองกลุ่มฉวยโอกาสแก้แค้นตำรวจ

^{๑๑๕} ประชาธิปไตย ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๗ หน้า ๕

^{๑๑๖} ไทยรัฐ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๗

^{๑๑๗} ไทยรัฐ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗

“ ทั้งสองแก๊งเป็นแก๊งที่มีอิทธิพลมาก มีลูกสมุนร่วม
งานนับร้อยๆคน มั่วสุมกันอยู่ในเขตท้องที่สถานีตำรวจนครบาล
พลับพลาไชย ๑-๒ ปทุมวัน บางรัก ขานนาวา จักรวรรดิ และ
สำราญราษฎร์ แต่ละแก๊งมีลูกสมุนกระจายไปทั่ว ส่วนใหญ่เป็น
ลูกจีนหมด ...”^{๑๙๘}

นอกจากการเน้นอรรถพาลูกจีนแล้ว รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยเอง
เน้นว่าผู้ก่อเหตุส่วนใหญ่เป็นการกระทำของพวกวัยรุ่นลูกคนจีนที่เกิดในประเทศไทยโดย
รวมๆไม่ได้เน้นเฉพาะกลุ่มอรรถพาล ^{๑๙๙} และเมื่อรัฐบาลเชื่อเช่นนั้นแล้วก็จึง “ เรียกบรรดา
สมาคมชาวจีนทั้งหลายมาชี้แจงข้อเท็จจริงต่าง...เพื่อให้สมาคมชาวจีน...หาทางช่วยกัน
ระงับเหตุการณ์...”^{๒๐๐} ซึ่งนายกสมาคมจีนแต่จั่ว ออกแถลงการเรียกร้องให้พี่น้องจีนใน
ประเทศไทยเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองไทยโดยออกประกาศทางวิทยุทุก ๕
นาทิตี บทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ภาษาจีนเตือนให้ “ พี่น้องชาวจีนทุกคนที่ต่างก็รักชาติ
ไทยมาตลอดกาลนาน...จงอย่าได้หลงเชื่อตกเป็นเครื่องมือของผู้ก่อความไม่สงบ...”^{๒๐๑} และ
ในระหว่างการประกาศภาวะฉุกเฉิน ทางทหารได้ออกข่าวเน้นว่าอำนาจตามพรบ.ว่าด้วยการ
บริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉินนั้น รัฐมนตรีมหาดไทยมีอำนาจสั่งให้คนต่างด้าวที่
ก่อปัญหายุ่งยากออกไปเสียจากราชอาณาจักรได้

ลูกครึ่งจีนถูกทำให้กลายเป็นแพะรับบาปสองระดับ ระดับแรก ได้แก่ การเป็นคน
ที่ยังไม่ยอมเป็นไทยอย่างแท้จริง ในความหมายที่ว่าต้องยอมรับกฎเกณฑ์ทุกอย่างโดยไม่มี
ปฏิกิริยา แม้จะถูกรังแกก็ต้องอดทนเพราะถ้าไม่อดทนและลุกขึ้นมาได้เถียงหรือต่อต้าน
ในรูปแบบใดก็ตาม ก็จะถูก “ ขู่หา ” ว่าเหตุที่ทำเช่นนั้นก็เพราะความเป็นลูกจีนที่ไม่เป็น
ไทยทันทีโดยไม่มีมีการพิจารณาสาเหตุที่แท้จริง

^{๑๙๘} เติลินิวส์ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗

^{๑๙๙} เติลินิวส์ , ไทยรัฐ , สยามรัฐ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗

^{๒๐๐} เติลินิวส์ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗

^{๒๐๑} ไทยรัฐ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗

ระ ดับที่สอง ได้แก่ การเหมารวมลูกจีนทั้งหมดเป็นผู้ที่มีพื้นฐานความไม่พอใจรัฐไทยอยู่แล้ว ทำให้รัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถที่จะแสวงหาผลประโยชน์จากความเชื่อนี้ได้ตลอดมา เช่น การอ้างว่าลูกจีนเป็นผู้ก่อเหตุร้ายต่างๆ โดยที่ฝ่ายรัฐ ไม่มีความรับผิดชอบใดๆ ในฐานะที่เป็นต้นเหตุของความรุนแรงที่เกิดขึ้น

แม้ว่าในการจับกุมจะมีความพยายามสร้าง " มือที่สาม " ว่าเป็นลูกน้องเก่าของพันเอกณรงค์ กิตติขจร ด้วยการจับสืบเอกกิตติ คิดการดี ซึ่งถูกจับตั้งแต่วันแรกๆ และมีข่าวว่ามีความเจ็บใจและได้ช่องสมกลุ่มทำตัวเป็นอันธพาล แต่ข่าวก็เงียบหายไป

นอกจากการอธิบายที่ว่าแก๊งอันธพาลและลูกจีนแล้ว จะพบว่ารัฐบาลและเจ้าหน้าที่ตำรวจระดับสูงที่ให้ข่าวแก่สื่อมวลชนนั้นจะปฏิเสธตลอดเวลาว่านักศึกษาไม่ได้เป็นผู้อยู่เบื้องหลัง เช่น นายกรัฐมนตรีกล่าวว่า " นิสิต นักศึกษาได้ให้ความร่วมมืออย่างดี " รวมทั้งรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย อธิบดีกรมตำรวจ ก็ให้สัมภาษณ์หลายครั้งว่านักศึกษาไม่ได้อยู่เบื้องหลังความรุนแรง ด้วยเหตุที่ว่าเมื่อนักศึกษาจะถูกสังคมนองในด้านลบมากขึ้น แต่ความสำคัญในทางการเมืองยังสูงมากอยู่ ประกอบกับรัฐบาลในช่วงนั้นไม่ต้องการที่จะทำลายนักศึกษาเพื่อบรรลุผลทางการเมืองใดๆ จึงไม่มีความจำเป็นที่จะอ้างว่ามือที่สามเป็นนักศึกษา นอกจากนี้รัฐบาลยังไม่ต้องการให้นักศึกษาซึ่งส่วนหนึ่งเป็นลูกจีนเข้าไปเชื่อมต่อกับกลุ่มคนจีนอื่นๆที่กำลังเคลื่อนไหวทางการเมืองในขณะนั้น

ขณะเดียวกัน รัฐบาลก็ไม่สามารถอ้างว่าเป็นการหนุ่ยหลังจาก " มือที่สาม " ที่เป็นคอมมิวนิสต์ไม่ว่าจะเป็นอ้างด้วยเหตุผลเชิงประจักษ์เนื่องจากไม่พบอาวุธร้ายแรงแต่อย่างใด หรืออ้างการสอบสวน ด้วยเหตุผลสำคัญก็คือรัฐบาลยังต้องการเป็นรัฐบาลที่ชอบธรรมต่อไป ไม่ต้องการทำรัฐประหาร และก็ไม่ต้องการให้สังคมไทยตระหนักว่าพวกคอมมิวนิสต์สามารถมาเคลื่อนไหวถึงในกรุงเทพฯ ได้แล้ว ดังนั้นจึงไม่สามารถอ้างคอมมิวนิสต์ได้ ด้วยเหตุดังนั้น อันธพาลจีนและลูกจีนจึงเป็นเป้าที่เหมาะสมที่สุด

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐบาลจะหลีกเลี่ยงไม่อ้างว่านักศึกษาเป็นมือที่สาม แต่การเคลื่อนไหวในประเด็นอื่นๆของนักศึกษานั้นได้ทำให้สังคมเริ่มจับจ้องและเริ่มมีการสร้างการรับรู้ว่านักศึกษาเป็นมือที่สามเข้มข้นมากขึ้น ดังปรากฏในบทความวิเคราะห์เหตุการณ์

ของ "เพชร บ้านแหลม" เรื่อง "ข้อสังเกตจากกรณีจลาจลที่เกิดในกรุงเทพฯคราวนี้" ในสยามรัฐ ที่แม้ว่าจะได้สรุปตามความเห็นที่ปรากฏอยู่ตามสื่อต่างๆซึ่งหมายถึงในการรับรู้ของสังคมด้วยว่ามีผู้ตั้งข้อสมมุติฐานไว้ ๔ กลุ่ม ได้แก่ ๑. ผู้เสียอำนาจไปเมื่อ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ๒. การก่อกวนของอินทพาลหรือมิจฉาชีพ ๓. แผนการของคอมมิวนิสต์ ๔. แผนการของหน่วยสืบราชการลับอเมริกา ซี ไอ เอ แต่ลักษณะการเขียนและการเน้นจะพบว่าผู้เขียนต้องการให้สังคมคิดว่าผู้อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์จลาจลพลับพลาไชยที่แท้จริงก็คือนักศึกษา ดังความเริ่มต้นที่เน้นว่า

"...ระบอบการปกครองที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ยังเรียกว่าระบอบประชาธิปไตยหาได้ไม่ เพราะเป็นแค่เพียงอยู่ในช่วงเวลาที่กำลังแสวงหาระบอบประชาธิปไตยกันอยู่เท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงได้มีผู้คิดตั้งศูนย์และกลุ่ม ต่างๆขึ้นอย่างมากมาย เพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งรวมบุคคลที่มีแนวความคิดเห็นและผลประโยชน์ร่วมกัน และนำไปใช้เป็นข้ออ้างเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการต่างๆตามที่ตนต้องการ ทั้งๆที่ความจริงศูนย์และกลุ่มต่างๆที่จัดตั้งขึ้นมานั้น หาได้มีกฎหมายรองรับว่าเป็นองค์การหรือสถาบันอันถูกต้องตามกฎหมาย...ข้าราชการบริหารงานของกลุ่ม...ก็ดำเนินไปด้วยบุคคลระดับหัวหน้าเพียงไม่กี่คน...ยากที่จะเชื่อได้ว่ากระทำการต่างๆด้วยเจตนาอันสุจริตหรือปรารถนาดีต่อบ้านเมือง..."^{๑๔๒}

และในส่วนที่กล่าวถึงกลุ่มต่างๆที่คิดกันว่าอยู่เบื้องหลังในกรณีกลุ่มคอมมิวนิสต์ก็นั้นว่า

^{๑๔๒} เพชร บ้านแหลม, "ข้อสังเกตจากกรณีจลาจลที่เกิดในกรุงเทพฯคราวนี้" สยามรัฐ ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๗

“ คอมมิวนิสต์ได้เข้าแทรกแซงในวงการ...หรือมีอิทธิพลอยู่
เหนือบุคคลบางคนที่มิชื่อเสียงในกลุ่มนักศึกษาประชาชนเวลานี้
...
...เป็นที่น่าสนใจ...ในระหว่างกลุ่มก็มีความเห็นไม่ตรงกัน เช่น
ปช.ปช. กับ นนปช.
ถึงแม้จะมีชื่อคล้ายกันคืออย่างไรต้องมีประชาชนร่วมอยู่ด้วย...
ผมเองไม่รู้จะปลงใจเชื่อฝ่ายใดยิ่งกว่ากัน แต่ถึงอย่างไรเหตุร้าย
ที่เกิดขึ้น...คงจะช่วยให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจได้รางๆบ้างแล้ว
กระมังว่าทำไมเมืองไทยทุกวันนี้ถึงได้มีผู้กระตือรือร้นและตั้ง
ศูนย์ตั้งกลุ่มกันขึ้นมามากมายราวดอกเห็ดในฤดูฝน ”^{๑๔๓}

จิระนันท์ พิตรปรีชา สรุปลักษณะของนักศึกษาในช่วงนี้ไว้ว่า

“...วิกฤตการณ์ของขบวนการนักศึกษาถึงขีดสุดเมื่อเกิดการ
จลาจลที่พลับพลาไชย ความวุ่นวายและตรงไปตรงมาของนัก
ศึกษาบางคน จึงกลายเป็นไม้ขีดที่จุดชนวนระเบิดที่พร้อมอยู่
แล้ว ความเกลียดชังของคนทั่วไปจึงเกิดขึ้นอย่างทั่วถึง...”^{๑๔๔}

จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์จลาจลที่พลับพลาไชยเกิดขึ้นในสภาวะของความ “ สับสน
”ทางการเมือง จึงนำไปสู่การที่แต่ละฝ่ายจำเป็นต้องมองหา “ มือที่สาม ” แม้นักศึกษาเองก็
จำเป็นต้องหาทางใช้ความคิด “ มือที่สาม ” ด้วยเช่นกันเพราะในยามที่กำลังอยู่ในภาวะ
ที่จะถูกยกเอาความผิดมาให้ ขณะเดียวกัน ท่ามกลางเงื่อนไขหลายประการ ก็มีการเลือก
โคบฝ่ายรัฐที่จะให้ “ มือที่สาม ” เป็นผู้อ่อนแอทางการเมืองมากที่สุด คือ ลูกจีนที่สามารถ
อธิบายได้ถึงความเป็นไทยนั่นเอง

^{๑๔๓} สยามรัฐ ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๗

^{๑๔๔} ประชาธิปไตย ๗ สิงหาคม ๒๕๑๗

สิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษ ก็คือ นักศึกษาถูกบางฝ่ายมองว่าเป็น " มือที่สาม " เสียเอง อันเป็นการเปลี่ยนฐานะจากการเป็นพวก " หัวรุนแรง " มาเป็น " มือที่สาม " เป็นช่วงแรกๆ บทบาทการเป็น " มือที่สาม " ของนักศึกษาจะถูกเน้นมากขึ้นนับจากเหตุการณ์จลาจลที่ พลับพลาไชยเป็นต้นไป ทั้งนี้เพราะความเป็น " พวกหัวรุนแรง " ที่ถูกสร้างภาพมาก่อนหน้านี้เป็นรากฐานทางความคิดที่ดีให้แก่การกลายเป็น " มือที่สาม " อย่างเต็มตัว กล่าวคือ ภาพของความเป็นคนหัวรุนแรงที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สภาพที่ตนเห็นว่าดีกว่า โดยรวดเร็วที่สุดของนักศึกษาที่ฝ่ายรัฐสร้างขึ้น ทำให้สังคมพร้อมที่จะเชื่อว่านักศึกษาเป็น " มือที่สาม " ที่เข้าไปแทรกแซงหรือยุยงคนกลุ่มอื่นให้เคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่นักศึกษาต้องการ

กรณีคล้ายๆกันกับเหตุการณ์จลาจลที่พลับพลาไชยจะเกิดอีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ในการก่อกวนเมืองแร่บริษัทเท็มโก้ ที่จังหวัดพังงา กรณีการเผาบริษัทแทนทาลัม ที่ภูเก็ต ในปี พ.ศ. และ การจลาจลที่นครศรีธรรมราช ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ แต่เป็นเหตุการณ์ที่เกิดในเงื่อนไขที่แตกต่างออกไป ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

แม้ว่าผู้นำนักศึกษาบางท่านจะคิดว่าเหตุการณ์จลาจลพลับพลาไชยเป็นจุดวิกฤติที่สุดของขบวนการนักศึกษา แต่ความเปลี่ยนแปลง " มือที่สาม " ที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงมาสู่ " นักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์และเป็นมือที่สามนั้น " มาถูกเน้นอย่างเต็มที่เมื่อนักศึกษาเข้าไปทำงานเคลื่อนไหวเพื่อช่วยเหลือชาวนาและกรรมกรซึ่งเป็นการทำงานที่ต่อเนื่องและในท้ายที่สุดได้ทำให้ความเปลี่ยนแปลงความคิดดังกล่าวชัดเจนมากขึ้นในสังคมจึงนำไปสู่การที่นายกรัฐมนตรี มรว. กิจฤทธิ ปราโมชตัดสินใจยุบบทบาทนักศึกษาในการดำเนินงานช่วยเหลือชาวนาในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ และภาพนักศึกษาที่เป็นคอมมิวนิสต์และเป็นมือที่สามจะถูกขยายให้สังคมรับรู้อย่างกว้างขวางจนกลายเป็นพื้นฐานความคิดที่รองรับการปราบปรามขบวนการนักศึกษาอย่างเหี้ยมโหดในเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙

การที่นักศึกษาถูกสร้างให้เป็น " มือที่สาม " ที่ยุยงประชาชนให้มีปฏิกิริยาต่อต้านรัฐบาลและดำเนินการเพื่อทำลายชาติบ้านเมืองเกิดขึ้นภายใต้การเคลื่อนไหวของนักศึกษาในเรื่องที่รัฐบาลแก้ไขได้ยากหรือไม่อยากแก้ไข แต่ก็ต้องแสดงว่ารัฐบาลเองก็เห็นปัญหานั้น และขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องหาคำอธิบายให้แก่สภาวะที่ยังไม่ได้แก้ไขว่า

ทำไมจึงยังไม่ได้แก้หรือยังแก้ไขไม่ได้ ทางออกที่รัฐบาลเลือกใช้ คือ การอ้างว่ามี “ มือที่สาม ” คอยแทรกแซงหรือคอยสร้างสถานการณ์ทำให้แก้ไขปัญหา แต่การอ้าง “ มือที่สาม ” จะมีพลังทางการเมืองตามที่รัฐบาลต้องการก็ต่อเมื่อรัฐบาลสามารถทำให้สังคมเชื่อไปแล้วว่ามีมือที่สามจริงการที่สังคมจะเชื่อว่าเรื่องมือที่สามเป็นความจริงได้ก็อยู่ในเงื่อนไขที่รัฐบาลมีความชอบธรรมและฐานอำนาจทางการเมืองอย่างเพียงพอด้วย

การเคลื่อนไหวของนักศึกษาที่ทำให้การสร้างเรื่อง “ มือที่สาม ” ของรัฐบาลกลายเป็นความจริงในความรู้สึกนึกคิดของประชาชนได้แก่ การเคลื่อนไหวที่นักศึกษาเข้าไปร่วมมือกับชาวนา

การเคลื่อนไหวของชาวนาเกิดขึ้นจากการที่รัฐบาลขึ้นค่าพรีเมียมข้าว ทำให้ชาวนาถูกกดราคาข้าวจากพ่อค้าคนกลาง และได้รวมตัวกันเรียกร้องให้รัฐบาลค่าข้าวเองเพื่อจะได้แก้ปัญหานี้ โดยที่ต้นเดือนมีนาคมชาวนาจาก ๘ จังหวัดภาคกลางหลายพันคนพากันมาชุมนุมที่สนามหลวง เรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลือเรื่องราคาข้าวและแก้ไขปัญหาคาเอาเปรียบของนายทุน^{๑๔๕} นำสังเกตว่าการเคลื่อนไหวครั้งนี้ของชาวนาไม่ปรากฏบทบาทของนักศึกษาแต่อย่างใด

ภายหลังจากที่รัฐบาลรับข้อเสนอเรื่องราคาข้าวแล้ว หลังจากนั้นไม่นานในช่วงปลายเดือนมีนาคมชาวนาได้ชุมนุมอีกครั้งหนึ่งเพื่อขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลในเรื่องการถูกโกงที่นาทำกิน

จากการเคลื่อนไหวของชาวนาปลายเดือนมีนาคมนี้เองเป็นเงื่อนไขที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เข้าไปมีบทบาทมากขึ้นในการช่วยเหลือชาวนา กล่าวคือ รัฐบาลของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้ตั้งคณะกรรมการสอบสวนตามคำขอร้องขอของประชาชนที่ขอความเป็นธรรมเกี่ยวกับเรื่องหนี้สิน (กสส.) โดยมีนายสุธี อากาศฤกษ์ เป็นประธาน และนักศึกษาก็เป็นกรรมการร่วมอยู่ด้วย

^{๑๔๕} ประชาธิปไตย ๑ มีนาคม ๒๕๑๖

แม้ว่า กสส.จะรายงานนายกรัฐมนตรีว่า

" การปฏิบัติการงาน...ได้ผลดี สามารถไถ่ถอนชานากับ
นายทุน ให้ชานาได้เข้าทำกินหลายราย พร้อมกับชี้แจงปัญหา
เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินของชานาว่าเป็นเรื่องสลับซับซ้อนจะจัด
การให้เสร็จสิ้นในระยะสั้นไม่ได้ ต้องจัดเป็นโครงการระยะยาว
..."^{๑๘๖}

แต่นักศึกษาที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมกับกรรมการ กสส. ได้รายงานแก่สังคมในส่วนที่
ตนเองได้ประสบมา ดังปรากฏเป็นข่าวว่า

" นายสมบัติ ธำรงธัญวงศ์ เลขาธิการฯพร้อมด้วยผู้ร่วมงาน
ทำหนังสือถึงนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เพื่อชี้แจงสถานการณ์ที่ชา
วนาใน ๓ จังหวัดกำลังประสบ พร้อมยื่นข้อเสนอแนะเพื่อให้รัฐ
นำไปแก้ไข.....ปัญหาต่างๆ ที่ชานา..กำลังประสบ...ส่วน
ใหญ่เกิดจากการบีบบังคับของนายทุน ...มีข้าราชการทุจริต
ในหน้าที่ให้ความร่วมมือ...อุปสรรคที่การประนีประนอมของ
นักศึกษาไม่ประสบผลเนื่องจากนายทุนรวมกันต่อต้าน...ยัง
พยายามกล่าวหาว่าฝ่ายชานาผู้ร้องเรียนได้รับการยุยงจากฝ่าย
ตรงกันข้าม...ข้อเสนอแนะให้รัฐบาลพิจารณา

๑. ประกาศให้นายทุนที่มีที่ดินมากกว่า ๑๐๐ ไร่ มาแจ้ง
แก่คณะกรรมการภายใน ๒ วัน
๒. ให้รัฐเป็นผู้เช่าที่นาจากนายทุน
๓. ให้รัฐจัดสรรที่นาจากนายทุนให้ชาวนาผู้เดือดร้อน
๔. ดำรวจชานาที่เดือดร้อน

^{๑๘๖} ฤทธิ์ ศรีปฐม, "รัฐบาล: ความหวังอันเลื่อนลอยของชานา" ประชาธิปไตย ๕ กันยายน
๒๕๑๗ หน้า ๖

๕.ตั้งคณะกรรมการสอบสวน การได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ที่ดิน

๖.ถ้าการได้มาไม่ชอบธรรมให้รัฐยึดคืน และถ้าการได้มาโดยชอบธรรมให้รัฐเวนคืน

๗.ออกกฎหมายปฏิรูปที่ดิน ๓ จังหวัด โดยกำหนดอัตราการถือครองจำนวนที่ดิน

๘.พื้นที่ที่ได้รับการจัดสรรแล้ว ให้ออกกฎหมายห้ามโอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน”^{๔๗}

นักศึกษาที่ได้เข้าร่วมโครงการก็ได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อมูลและรายงานถึงปัญหาที่ตนเองประสบมา

“ นักศึกษาสรุปผลการออกช่วยชาวนา สุพรรณ-เพชรบูรณ์นายทุนเหี้ยมที่สุด”

คณะกรรมการศูนย์นิสิตนักศึกษาที่ไปช่วยชาวนาไร่ชาวนาจัดประชุมภายหลังจากที่ได้ปฏิบัติงานเสร็จ...เพื่อให้นักศึกษาแต่ละท้องที่รายงานถึงปัญหาอุปสรรคของการทำงาน...ปัญหาเร่งด่วนที่ควรรีบแก้ไข...”^{๔๘}

ข้อสรุปทุกพื้นที่ก็คือชาวนาสูญเสียที่ดินเพราะนายทุนและข้าราชการท้องถิ่นคดโกง และในหลายพื้นที่ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ใช้อำนาจเบียดบังเอาทั้งที่ดินสาธารณะและที่ดินของชาวบ้าน

จากการเรียนรู้เองได้ทำให้นักศึกษาจำนวนหนึ่งเริ่มที่จะจับปัญหาของชาวนาเพื่อหาทางแก้ไข ขณะเดียวกันบทบาทของนักศึกษาในกรณีนี้ไม่ปรากฏผลกระทบ

^{๔๗} ประชาธิปไตย ๔ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑,๑๒

^{๔๘} ชาวไทย ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๑๗ หน้า ๑,๑๖

กระเทือนทั้งต่อการทำงานของคณะกสส.หรือบรรดาข้าราชการและนายทุนท้องถิ่นโดยตรง จึงทำให้ยังไม่เกิดความขัดแย้งใดๆอย่างชัดเจน แม้ว่า นายสุธี อากาศฤกษ์ จะกล่าวถึง " มือที่สาม " แต่ก็ไม่น่าหมายความว่าถึงนักศึกษา

" เคยประสบปัญหา...เมื่อตั้งกองสอบสวนในหน้าที่ของคณะกรรมการ กสส. ...โดยพบว่าผู้อยู่เบื้องหลังคอยยุยงไม่ให้ราษฎรตกลงรับความช่วยเหลือใดๆทั้งสิ้น และมักมีผู้นำกลุ่มของชาวนาผู้ร้องแสดงการเป็นปฏิปักษ์ออกมาอย่างเปิดเผย...
๑๔๕

นายกรัฐมนตรี นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ภายหลังจากได้กลับเข้ารับตำแหน่งอีกครั้งหนึ่งได้เปิดให้นักข่าวสัมภาษณ์ และแม้ว่าท่านรับรู้่ว่าประเทศไทยกำลังถูกคุกคามด้วย " มือที่สาม " แต่ก็ไม่มีนโยบายประหวัดถึงนักศึกษา ดังความที่ว่า

"...ปัจจุบันประเทศไทยกำลังถูกคุกคามมากกว่าเดิม เป็นการคุกคามชนิดที่มีการจัดระบบเป็นแผนใหญ่ซึ่งไม่ใช่เรื่องเล็ก การคุกคามดังกล่าว แสดงออกมาในรูปคำสั่งที่กะแผนการณ์มาเสร็จว่าให้ทำอย่างนั้น เมื่อนั้น ที่นั้น ...แผนการคุกคาม...จับได้มานานแล้วจากหลายแห่งทั้งภายในและ ข้างนอกจากต่างประเทศ...นอกจากนี้ยัง...ได้จากเป็ทหารในป่า...
...มีทั้งในป่าและในเมือง...สังเกตจากคำสั่งเห็นว่า...มากจากเมืองบนเมืองบนมาจากคณะกรรมการของพรรค เท่าที่ทราบส่วนมากเป็นคนไทยด้วยกัน...มีต่างชาติบ้าง...ฝ่ายคุกคามไม่รังเกียจการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ
...แผนการของฝ่ายตรงกันข้ามจะมุ่งใช้กรรมกรและชาวนาเป็น

เครื่องมือแต่กรรมกรและชาวนาของเรายังไม่เข้าใจเจตนาของเขา
จึงยังไม่ร่วมมือรัฐบาลมีมาตรการที่จะป้องกันเรื่องนี้โดยจะต้อง
ให้ความเป็นธรรมแก่ชาวนา และกรรมกร...”^{๕๐}

นายกรัฐมนตรียังคงเห็นว่านิสิตนักศึกษาควรมีบทบาทในการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ราชการ

การช่วยเหลือชาวนาที่รัฐบาลกำลังดำเนินการอยู่...จัดตั้งคณะกรรมการขึ้น ๘ ชุด ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย
รวมทั้งนิสิตนักศึกษาด้วยออกไปสร้างความเข้าใจกับชาวนาทุก
จังหวัดที่เกิดปัญหาขึ้นเพื่อชี้แจง ...”^{๕๑}

การประกาศช่วยชาวนาด้วยมาตรา ๑๗ ตั้งแต่นายกรัฐมนตรีลาออก ได้ทำให้นัก
ศึกษาคิดว่าเมื่อนายสัญญาธรรมศักดิ์กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งก็อาจจะทำให้การใช้
อำนาจนายกรัฐมนตรีตามมาตรา ๑๗ เป็นไปได้ในการใช้แก้ปัญหาชาวนา แต่เมื่อนายกรัฐ
มนตรีประกาศมาตรการตามมาตรา ๑๗ ตามคำสั่ง ส.ร. ๓๒/๒๕๑๗กลับทำให้นักศึกษา
ผิดหวังเพราะมองไม่เห็นว่าการตั้งคณะกรรมการต่าง ๆ นั้นจะช่วยชาวนาได้อย่างไร เนื่อง
จากหลักการในมาตรการต่าง ๆ นั้นเป็นการประนีประนอมหน้าที่ให้สิทธิแก่ผู้ครอบครองที่ดินอยู่
แล้วมากกว่า”^{๕๒}

ชาวนาเองก็ไม่พอใจกับอำนาจของกรรมการชุดนี้ ดังข่าวที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ว่า

“...ที่จังหวัดอ่างทอง ซึ่งเป็นที่แรกที่รองนายกรัฐมนตรีไปถึง มี

^{๕๐} ไทยรัฐ ๘ มิถุนายน ๒๕๑๗

^{๕๑} ไทยรัฐ ๘ มิถุนายน ๒๕๑๗ , ชาวไทย ๘ มิถุนายน ๒๕๑๗

^{๕๒} คูการวิเคราะห์ได้ใน “รัฐบาล : ความหวังที่เลื่อนลอยของชาวนา ” ประชาธิปไตย ๘
กันยายน ๒๕๑๗ หน้า ๖,๗

ชวามาร้องทุกข์เรื่องที่ดินซึ่งถูกนายทุนใช้เล่ห์เหลี่ยมยึดเอาไป
โดยตั้งใจว่ารัฐบาลจะใช้มาตรา ๑๗ ยึดเอาที่นา กลับคืนมาได้
เมื่อรอนายกฯชี้แจงถึงขอบข่ายของอำนาจนี้ ต่างก็ไม่พอใจ

... ๑๕๓

ด้วยเหตุที่นักศึกษาไม่พึงพอใจกับการแก้ไขปัญหาวานาด้วยคณะกรรมการที่ตั้ง
ด้วยมาตรา ๑๗ นี้และเข้ามาเป็นกรรมการของคณะกรรมการมาตรา๑๗นี้แต่ก็พบว่าจุดยืน
ไม่เหมือนกับที่ตนเองคาดคิดเอาไว้ ดังนั้นจึงมีแถลงการณ์ไม่เห็นด้วยและมีข้อเสนอแนะ
ให้รัฐบาลแก้ไขเกี่ยวกับคำสั่งมาตรา ๑๗ ที่กำหนดหน้าที่ของคณะกรรมการดังกล่าว และมี
ข้อเสนอเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องในการแก้ไขปัญหาวานา ๔ ข้อ ได้แก่

“๑. ให้ชวามาร้องทุกข์เรื่องที่ดินที่ไม่เฉพาะปี ๒๕๑๖ เท่านั้นให้มี
ที่ทำกินในที่เดิมได้

๒. หากไม่สามารถจัดสรรที่ดินให้ได้...ให้คณะกรรมการมี
อำนาจสั่งจัดสรรที่ดินแปลงใดก็ได้ที่เห็นสมควรให้ชวามาร้องทุกข์
ทำกิน

๓. ถ้าผู้ใดขัดขืนคำสั่งของคณะกรรมการในการจัดสรรที่ดินดัง
กล่าว ให้คณะกรรมการมีอำนาจจับกุมและสอบสวนรายงาน
นายกฯเพื่อสั่งการต่อไป

๔. ขอให้รัฐบาลพิจารณาข้อเสนอของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา
แห่งประเทศไทยและแจ้งผลให้ทราบภายในวันที่ ๒๔ มิถุนายน
นี้”^{๑๕๔}

ในขณะเดียวกันกรรมการที่เป็นนักศึกษาระดับบุคคลในหลายพื้นที่ก็ลาออก เช่น

“...นายวิมล ภาสประการ หัวหน้ากลุ่มนักศึกษาซึ่งเป็น

^{๑๕๓} ประชาธิปไตย ๒๒ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑

^{๑๕๔} ประชาธิปไตย ๒๒ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

กรรมการร่วมช่วยเหลือชาวนา ได้เข้าพบรองนายกฯ ยืนยัน
ประจำตัวกัน และชี้แจงว่าเขาและคณะขอลาออก เพราะไม่
สามารถจะช่วยเหลืออะไรชาวนาได้เลย เนื่องจากกรรมการไม่มี
อำนาจบังคับนายทุนให้คืนที่แก่ชาวนาได้...”^{๕๕}

การประกาศถอนตัวออกจากคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นใหม่ของนักศึกษาในช่วงนี้
ทำให้ภาพพจน์ของคณะกรรมการดูจะไม่ค่อยมีความหมายและไม่ค่อยน่าเชื่อถือสักเท่าไร
ว่าจะทำงานเพื่อช่วยชาวนาได้และทำให้มองได้ว่าจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง
ระหว่างชาวนา นักศึกษา และรัฐบาลด้วย มีผู้วิเคราะห์ไว้ในบทความเรื่อง “ นักศึกษาถอน
ตัวเรื่องช่วยชาวนา ปัญหาบานปลายที่รัฐบาลจะต้องพิจารณาโดยด่วน ” ความว่า

“...ยังไม่ทันไรเลยที่มีข่าวนิสิตนักศึกษาที่เข้าไปร่วมกับทางการ
พิจารณาช่วยเหลือเรื่องที่ดินของชาวนาก็แสดงถึงการถึงความขัด
แย้งและถอนตัวออกแล้วบางจุด...นิสิตนักศึกษากล่าวว่า คณะ
กรรมการช่วยชาวนาไม่จริง ม.๑๗ ไม่มีความหมายอะไร กลับ
เป็นการช่วยนายทุน...

...ผมเองนั่งคิดมาตั้งแต่แรกแล้ว ม.๑๗ ที่อาจารย์สัญญาให้ไป
นั้น เป็นการให้อำนาจแก่คณะกรรมการไปดำเนินการเท่านั้น...
จะเกิดผลอะไรขึ้น คณะกรรมการชุดนี้ ก็เหมือนชุดเก่าๆคือไป
ประνομหนี่...ถ้านายทุนบิดพลิ้ว...เสียอย่าง ก็ดูเหมือนจะแค
่นั้น...

...ชาวนาที่มาร้องให้คณะกรรมการสอบ มุ่งไปที่เรื่องกรรมสิทธิ์
ที่ดินที่ถูกโกง ทางนักศึกษาก็ต้องการเช่นนั้น แต่คณะกรรมการ
มุ่งเพียงว่าจะให้หาที่ดินให้ชาวนาได้ทำกินก่อนเรื่องกรรมสิทธิ์
...ยังไม่ต้องทำ...มีที่ทว่านิสิตนักศึกษากับชาวนาจะร่วมมือกัน
ต่อสู้ต่อไปเพราะเห็นว่าคณะกรรมการของรัฐบิดเบือน ช้ายัง

^{๕๕} ประชาธิปไตย ๒๒ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑,๑๒

กล่าวหาว่านักศึกษาจู้จ้นจ้านเกินไป ทั้งที่ได้รับการแต่งตั้งให้เข้าร่วมด้วยอีกไม่กี่วันก็เห็นจะมีการเดินขบวนอีก และนิสิตนักศึกษาก็ต้องออกโรงสนับสนุนขบวนการอีกเพราะเขาเห็นว่าไม่เป็นธรรมรัฐบาลก็ต้องวุ่นวายใจอีก การวิพากษ์วิจารณ์ก็จะเกิดขึ้นอย่างรุนแรง คราวนี้ชาวนาถก็อาจลุกขึ้นมากกว่าเก่า...”^{๑๖}

ส่วนนักการเมืองนั้นโดยมากแล้วที่ปรากฏเป็นข่าวก็เห็นพ้องกับนักศึกษาที่ว่ามาตรา ๑๗ นั้นไม่มีทางแก้ปัญหาเรื่องที่ดินชาวนาได้ เพราะหลักการของคณะกรรมการเป็นเพียงแค่การประนีประนอมกัน ดังเช่น การสัมภาษณ์ นายแคล้ว นรปดิ หัวหน้าพรรคแนวร่วมสังคมนิยม , ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์, นายญาติ ไหวดี หัวหน้าพรรคสังคมก้าวหน้า , มีเพียง ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช หัวหน้าพรรคกิจสังคมเท่านั้นที่แสดงความคิดเห็นเหมือนกับหลักการที่คณะกรรมการฯ ได้วางเอาไว้คือแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้าให้ชาวนาได้ทำนาในปีนี้เสียก่อน ส่วนเรื่องที่ทำกินของชาวนานั้นต้องใช้เวลานาน และใช้การบังคับเอาจากนายทุนไม่ได้เพราะอาจจะเกิดการต่อสู้ขึ้น”^{๑๗}

ด้วยเหตุดังนั้น คณะรัฐมนตรีจึงนำข้อเสนอของศูนย์ในเรื่องที่ว่าคำสั่งตามมาตรา ๑๗ นั้นแคบเกินไปเข้าไปหารือในที่ประชุม แต่ที่ประชุมยังมีมติให้คงเดิมไว้แต่ให้เปลี่ยนแปลงวิธีดำเนินการให้รวดเร็วและกว้างขวางขึ้น และกรณีนักศึกษาอดตัวซึ่งมีผลกระทบต่อภาพพจน์ของคณะกรรมการและรัฐบาลนั้น นายประกอบ หุตะสิงห์กล่าวว่า

“...ในกรณีที่ทางนักศึกษาอดตัวจากปัญหาชาวนา คนจะคิดต่อทางศูนย์ฯ ขอให้เข้าร่วมงานตามเดิม และเห็นว่าเพื่อไม่ให้เป็นการอุปสรรคแก่นักศึกษาในการเรียน ทางศูนย์ควรจัดหาบุคคลที่สำเร็จการศึกษาแล้วหรือใกล้สำเร็จจะเหมาะสมกว่า”^{๑๘}

^{๑๖} “นักศึกษาอดตัวเรื่องช่วยชาวนา ปัญหาบานปลายที่รัฐบาลจะต้องพิจารณาโดยด่วน ”

สยามรัฐ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๗

^{๑๗} “ นักการเมืองชี้ ม.๑๗ ไม่มีผล ” ประชาธิปัตย์ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๓

^{๑๘} ประชาธิปัตย์ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

แต่ในขณะนั้นเองชาวนาได้เข้ามาชุมนุมมากขึ้นที่สนามหลวงและมีข้อเสนอที่แตกต่างไปจากรัฐบาลในเรื่องของการหาที่ทำนาให้แก่ชาวนาโดยไม่มีกำหนดโดยเฉพาะชาวนาที่ได้ทำนาเมื่อพ.ศ.๒๕๑๖ ข้อเรียกร้องของชาวนาทั้งหมด ๖ ข้อ ได้แก่

๑. ให้รัฐบาลจัดที่ทำกินให้แก่ชาวนาที่เดือดร้อนได้เช่าทำกินในปีนี้ ส่วนกรณีที่ชาวนาเคยมีกรรมสิทธิ์ที่ดินก็ให้ได้ทำกินในที่ดินเดิม
๒. ให้ตั้งคณะกรรมการสอบสวนการสูญเสียที่ดินของชาวนา หากปรากฏว่าชาวนาถูกฉ้อฉลคดโกงไป ให้รัฐบาลใช้มาตรการเด็ดขาดจัดการกับนายทุนทุกกรณี
๓. ให้รัฐบาลสอบสวนเกี่ยวกับดอกเบี้ย หากปรากฏว่าการเสียดอกเบี้ยเกินกว่ากฎหมายกำหนดแล้ว ให้รัฐบาลดำเนินการจัดการคืนที่ดินนั้นแก่ชาวนา นอกเหนือจากนี้ให้รัฐบาลจัดให้ชาวนาเช่าซื้อที่ดินดั้งเดิมคืนในราคาที่เป็นธรรม
๔. ให้รัฐบาลจัดสรรที่ถาวรให้แก่ชาวนาที่ไม่มีที่ทำกินด้วย
๕. ในระยะร้องทุกข์ห้ามมิให้นายทุนเอาที่ดินไปขายให้คนอื่น หรือโอนกรรมสิทธิ์ให้ผู้อื่น
๖. ขอให้นายทุนถอนการฟ้องร้องชาวนาต่อศาลและถือการสอบสวนของคณะกรรมการเป็นเด็ดขาด^{๑๕๕}

พร้อมกันนั้นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาก็ออกแถลงการณ์ว่า

“..เหตุที่ช่วยชาวนาก็เพราะได้รับเรื่องร้องเรียนจากชาวนาที่ยากจนเป็นจำนวนมาก...เกี่ยวกับไม่มีที่ทำกิน เพราะถูกนายทุน...โกงที่ดินไป...หากรัฐบาลยังนิ่งเฉย...ย่อมหมายความว่ารัฐบาลปฏิเสธความรับผิดชอบต่อประชาชน...ศูนย์อาจจำเป็นต้อง

^{๑๕๕} สยามรัฐ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๗

ทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้ได้สิทธิอันชอบธรรมของชาวนาต่อไป...^{๒๐๐}

การที่นักศึกษาเข้ามาเป็นกรรมการนี้เองได้เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้นักศึกษาถูกสร้างภาพให้กลายเป็นมือที่สามอย่างแท้จริง กล่าวได้ว่าการสร้างให้นักศึกษาเป็นมือที่สามเกิดขึ้นอย่างเข้มข้นในช่วงนี้ก่อนที่จะเข้าไปประสานกับความรู้สึกค่อนักศึกษาของคนในเมืองระยะต่อมา บรรดานายทุนเจ้าของที่ดินต่างพยายามที่จะป้องกันที่ดินของคนด้วยการประณามนักศึกษา

“ที่อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ มีชาวนากลุ่มหนึ่งถือป้าโยมดินนักศึกษามาหารองนายฯ มีข้อความว่า “ กฎหมายใช้มานานกว่า ๘๐ ปี เด็กเมื่อวานขึ้นมาแก้ไข ความจริงไรจึงมีมา ” และ “ ความยุ่งยากที่เกิดขึ้นเพราะการแอบอ้าง ม.๑๗ ” ชาวนากลุ่มนี้เป็นผู้เช่าและได้รับการสนับสนุนจากนายทุน กล่าวโยมดินนักศึกษว่าเป็นผู้ยุยงให้ชาวนาพวกที่ไม่มีสิทธิตามกฎหมายเข้ามาบุกรุกที่ ทั้งนี้เพราะนักศึกษาแนะนำให้ชาวนาที่ถูกยึดที่ไปหว่านเมล็ดข้าวในนาที่พวกเขาได้ไว้เรียบร้อยแล้ว ...^{๒๐๑}

การที่นักศึกษาได้เรียนรู้ถึงสาเหตุของการสูญเสียที่ดินของชาวนาในช่วงของการทำงานเป็นคณะกรรมการฯและตระหนักว่าหากไม่มีคำสั่งที่เด็ดขาดและแน่วแน่แล้วก็ไม่มีความหวังที่จะช่วยแก้ปัญหาชาวนาได้ เพราะคณะกรรมการฯเน้นการประนีประนอมไม่ใช่มุ่งหวังจะใช้มาตรา ๑๗ เพื่อให้ชาวนาได้ทำกินในปี พ.ศ.๒๕๑๗ ดังปรากฏในสื่อมวลชนถึงความรู้สึกของนักศึกษาว่า

“...จากการสอบถามนักศึกษาที่อยู่ตามจังหวัดต่างๆ

^{๒๐๐} ประชาธิปไตย ๒๖ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

^{๒๐๑} ประชาธิปไตย ๒๒ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

ปรากฏว่าเหมือนกันหมด ส่อให้เห็นเจตนาว่าคณะกรรมการที่ไป
ช่วยเหลือชาวนาพยายมหลักเลียงคำสั่งนายกรัฐมนตรี และ
พยายมทำลายอำนาจของมาตรา ๑๗ การทำงานของข้าราชการ
มิได้มีเจตนาช่วยเหลือชาวนาอย่างแท้จริง...นักศึกษาจึงเกิดความ
ไม่พอใจและพร้อมใจกันถอนตัวหมด ชาวนาเมื่อเห็นว่านัก
ศึกษากลับหมด ความหวังที่จะรอการช่วยเหลือจึงไม่มีอีกแล้ว
ชาวนาเดินทางเข้ามาประพว้างที่ห้องสนามหลวง..."๒๐๒

ดังนั้นพื้นฐานความคิดของนักศึกษาจึงไม่เห็นด้วยกับวิธีการช่วยเหลือชาวนาของ
รัฐบาล ประกอบกับการที่ต้องเข้าไปช่วยเหลือชาวนาที่มาชุมนุมที่สนามหลวงทำให้การ
แสดงความคิดเห็นในเรื่องการช่วยเหลือชาวนาเองแตกต่างจากความคิดและการกระทำ
ของรัฐบาลมากขึ้นๆ และมองเห็นว่ารัฐบาลมักจะยอมรับข้อเรียกร้องของฝ่ายเดินขบวน
อย่างขอไปที คือ สัญญาว่าจะทำตามข้อเรียกร้องแต่ก็เป็นสัญญาที่มีลักษณะกว้างๆเมื่อลง
ไปสู่พื้นที่ก็จะเป็นไปในลักษณะเดียวกับคณะกรรมการมาตรา ๑๗ นั่นเอง ทำให้เมื่อรัฐ
บาลยอมรับข้อเสนอของชาวนา ห้าข้อ โดยไม่ยอมรับข้อหก จึงไม่ทำให้การชุมนุม
ประพว้างยุติลง

" การชุมนุมของชาวนาที่สนามหลวง ซึ่งทำท่าว่าจะสลายตัว
แต่บ่ายวันศุกร์ กลับรุนแรงขึ้นอีก เพราะความเห็นแตกแยกกัน
...นายลำยอง ช้องสกุล เป็นหัวหน้า...รวมทั้งตัวแทนจากศูนย์
นิสิตนักศึกษา ทั้งหมดราว ๓๐ คน เข้าพบรองนายกรัฐมนตรี
...ปรากฏว่าตกลงกันด้วยดี รัฐบาลรับช่วยเหลือตามข้อเสนอ ๕
ข้อ คือ จะจัดสรรที่ดินให้ผู้เดือดร้อนพยายมจะให้ได้เช่าที่ดิน
ที่เคยมีกรรมสิทธิ์อยู่เดิมหรือจะจัดซื้อที่ดินจากเจ้าของที่ดินมาจัด
สรรให้ทันฤดูการทำนา เกี่ยวกับการจัดสรรที่ดินให้ชาวนา

^{๒๐๒} ประชาธิปไตย ๘ กันยายน ๒๕๑๗ หน้า ๗

ที่ไม่มีที่นาทำกินเลยนั้น รัฐบาลจะจัดหาให้ในรูปสหกรณ์ ... การสูญเสียที่ดินนั้น จะได้เร่งดำเนินการตามมาตรา ๑๗ ต่อไป และจะยับยั้งการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในกรณีเจ้าของที่ดินได้ พยายามโอน...ให้ผู้อื่นหรือให้ผู้อื่นเช่าที่ดินเพื่อหลีกเลี่ยงคำสั่ง นายกรัฐมนตรี และข้อสุดท้ายที่ชาวนาถูกกลั่นแกล้งใส่ความอัน เป็นเหตุสืบเนื่องจากการร้องเรียนครั้งนี้ รัฐบาลจะหาทางช่วยเหลือ..."^{๒๐๓}

การยอมรับข้อเสนอของรัฐบาลนั้น นักศึกษาหลายกลุ่มมีความเห็นว่า มีลักษณะ เลื่อนลอยและต้องพึ่งการทำงานที่จริงจังของเจ้าหน้าที่ราชการซึ่งจากประสบการณ์แล้วพบว่า เป็นไปไม่ได้ นักศึกษาจึงมีความเห็นแตกแยกกันเป็นสองกลุ่มอย่างชัดเจน

"...ตัวแทนชาวนา...ได้ขอให้ร่อนนายกรัฐมนตรีนายประกอบ หุตะสิงห์ ไปด้วย...แต่เมื่อนายประกอบแจ้งให้ทราบจบลง มีนักศึกษา นิติศาสตร์ ปี ๓ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชื่อ นายวรพจน์ วิศรุตพิชญ์ ได้พูดกระจายเสียงได้ว่าชาวนาอย่าได้เสียใจ อย่ายุติการต่อสู้ง่ายๆ เพราะการช่วยเหลือของรัฐบาลดังกล่าวยังมีช่องโหว่ กับหาว่ารัฐบาลช่วยเหลือนายทุนอย่างชัดเจน..."^{๒๐๔}

การแตกแยกปรากฏขึ้นในวันรุ่งขึ้นเมื่อนายสมบัติ ธำรงธัญวงศ์ และนายถนนวงศ์ตระหง่าน เลขาธิการและรองเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้ประกาศลาออกและได้กล่าวในตอนหนึ่งว่า

"...ในเมื่อกลไกรัฐยังเป็นอยู่อย่างเดิม ถึงรัฐออกมาตรการอะไร มา ก็แก้ไขปัญหชาวนาไม่ได้ ฝ่ายตนเน้นในหลักการที่ได้มอบหมายจากกรรมการศูนย์ฯ คือให้ชาวนาต่อรองกันเอง ไม่ใช่না

^{๒๐๓} ประชาธิปไตย ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑,๑๖

^{๒๐๔} ประชาธิปไตย ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๖

ชาวบ้าน จึงขัดแย้งในเรื่องหลักการต่อสู้กับสหพันธ์นักศึกษาเสรี จนไม่อาจตกลงกันได้เพราะวันเข้าพรรษานายกฯ ชวนาก็อธิษฐานในคำชี้แจงแล้ว และพร้อมที่จะสลายตัว แต่เจ้าหน้าที่ของสหพันธ์นักศึกษาเสรีบางคนเกิดไม่ยอมตาม...และเมื่อประชุม กก. ๕ สถาบันที่ทบวง ฯ ก็ได้เปลี่ยนแปลงคำชี้แจงบางประการของรัฐบาลฝ่ายตนเห็นว่าไม่เป็นไปตามหลักการเดิม จึงขอลาออก..."^{๒๐๕}

ทางด้านนายสมาน เลือดวงศ์หัด ประธานสหพันธ์นักศึกษาเสรีได้อธิบายในประเด็นการถูกกล่าวหาว่าการไม่ยอมตกลงตามที่รัฐบาลเสนอมาเป็นการตัดสินใจตามลำพังว่า "สหพันธ์ฯทำไปในนามของแนวร่วม ๕ กลุ่ม มิได้ตัดสินใจไปตามลำพัง ชวนาทำไปเอง ตัดสินใจเองทั้งนั้น..."^{๒๐๖} และในที่สุดการแก้ไขข้อตกลงให้รัดกุมและชัดเจนขึ้นก็ได้รับการยอมรับจากนายประกอบ หุตะสิงห์

จากการเคลื่อนไหวของชวนาที่มาชุมนุมที่สนามหลวงเป็นเวลานานและเมื่อมีข้อขัดแย้งดังกล่าวปรากฏขึ้นทำให้เกิดการแสดงความคิดเห็นที่ไปในทางที่ว่าการประท้วงของชวนามีเบื้องหลัง โดยคนที่สำคัญที่น่าจะทำให้ความคิดเห็นนี้เริ่มแพร่ขยายมากขึ้นได้แก่ มรว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

มรว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ในเวลานั้นดำรงตำแหน่งเป็นประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติได้กล่าวถึงกรณีการเรียกร้องของชวนาในครั้งนี้ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ ว่า

" คึกฤทธิ์ว่าชวนาประท้วงมีเบื้องหลัง "

"...การเคลื่อนไหวของกรรมกรและชวนาที่เป็นอยู่ในขณะนี้ คล้ายๆอยู่ในแผนการอะไรสักอย่างหนึ่ง เท่าที่สังเกตด้วยสัญชาตญาณของตนเอง รู้สึกว่ามีขบวนการอะไรหนุนหลัง..."

^{๒๐๕} ประชาธิปไตย ๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑

^{๒๐๖} ประชาธิปไตย ๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

ใจหนึ่งอยากจะคิดว่าเป็นเรื่องธรรมดาของการ
ใช้เสรีภาพ แต่การเคลื่อนไหวครั้งนี้รู้สึกว่าเป็นการต่อสู้นอก
ระบบประชาธิปไตย เพราะการแสดงความคิดเห็น การเรียกร้อง
ผลประโยชน์ ตลอดจนการรักษาสิทธิตามระบอบ
ประชาธิปไตยนั้นต้องเป็นไปตามกติกา ไม่ใช่กระทำการใน
ลักษณะ เอาคนมานั่งชุมนุมเช่นที่เป็นอยู่ซึ่งเห็นว่าไม่ใช่
ระบอบประชาธิปไตย...”^{๒๐๗}

แม้ว่านายวิรัตน์ ศักดิ์จิระพาพงษ์ ผู้รักษาการแทนศูนย์ฯ ได้ให้สัมภาษณ์โต้แย้ง
“...ว่า มรว. คึกฤทธิ์ คือความหมายของประชาธิปไตยแคบไป ถ้าไม่ให้ประชาชนมีสิทธิ
ในการต่อสู้ ก็อย่ามีประชาธิปไตยเลย ที่ว่าชาวนาประท้วงมีเบื้องหลังนั้น ก็เป็นความเห็น
ของ มรว. คึกฤทธิ์คนเดียว ถ้าการสนับสนุนของศูนย์เป็นเบื้องหลัง ศูนย์ก็สนับสนุนแน่
”^{๒๐๘} แต่การกล่าวของคึกฤทธิ์นี้น่าจะสะท้อนการเริ่มต้นของการสร้างความคิดเรื่องนัก
ศึกษาเป็นมือที่สามและทำกันอย่างมีขบวนการซึ่งทำให้ผู้อ่านคิดไปได้ว่าเป็นคอมมิวนิสต์
เพราะมีการฝังการรับรู้เรื่องมือที่สามเป็นคอมมิวนิสต์มาช้านาน โดยที่คอมมิวนิสต์ใช้นัก
ศึกษาเป็นเครื่องมืออีกต่อหนึ่ง

การที่ มรว. คึกฤทธิ์ ปราโมช แสดงความคิดเห็นเช่นนี้น่าจะสัมพันธ์กับเงื่อนไข
สำคัญประการหนึ่งนอกจากความคิดเห็นส่วนตัวที่เป็นอนุรักษ์นิยมแล้ว น่าจะได้แก่การที่
คึกฤทธิ์เตรียมจะร่วมสร้างพรรคกิจสังคมกับนายบุญชู โรจนเสถียร ทำให้ได้สัมพันธ์กับ
นักธุรกิจ พ่อค้า ตามจังหวัดต่างๆซึ่งก็น่าจะเป็นกลุ่มที่กระทบกระเทือนไม่มากนักน้อยใน
การเคลื่อนไหวเรื่องที่ดินของชาวนาอันมีแนวโน้มว่าจะเสนอความคิดเรื่องการจำกัดการ
ถือครองที่ดิน

ในการเจรจาตกลงที่มีความขัดแย้งจนต้องมีการเจรจาอีกครั้งหนึ่งพร้อมทั้งข่าวที่
ออกไปทำนองว่าจะสลายตัวแล้วแต่มีกลุ่มนักศึกษาไม่ยอมประกอบกับการที่ มรว. คึกฤทธิ์

^{๒๐๗} ประชาธิปไตย ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑,๑๒

^{๒๐๘} ประชาธิปไตย ๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

ปราโมช กล่าวในลักษณะผู้ติดตามเหตุการณ์อย่างใกล้ชิดอยู่ ได้ทำให้กระแสดวงความคิดว่ามี "มือที่สาม" ดังกล่าวขยายตัวมากขึ้นโดยเฉพาะตามสื่อมวลชนต่างๆ เช่น ในบทความของ สุริเยศ วิชาเทพ เรื่อง "ชวานากับการเรียกร่อง" ความว่า

"...จุดที่ชวานาพอใจต้องการให้ใช้มาตรา ๑๗ ก็คือ ให้ยึดที่ดินจากนายทุนมาจัดสรรให้แก่เขาได้ ...รัฐบาลซึ่งมีหัวหน้าคณะเป็นนักกฎหมาย ย่อมจะทำได้เพราะจะเกิดความไม่ยุติธรรมขึ้นในสังคม...ชวานาเหล่านี้...ยังคงคือร้อนที่จะเอาให้ได้อย่างใจ...แต่พฤติกรรมที่ผ่านมา มันชี้ให้เห็นว่าชวานากลุ่มหนึ่งได้รับการแนะนำ ชักจูงหรือกระตุ้นจากกลุ่มบุคคลที่หวังร้ายต่อชาติ จึงทำให้เกิด "กลุ่มเผด็จการ" เช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในหมู่กรรมกร... ซึ่งเรียกร่องต่อรองอะไรขึ้นมา ก็ต้องใช้ "กำลังบังคับ" และมีการขู่เชือด"^{๒๐๘}

แต่อย่างไรก็ตาม นักศึกษาที่ยังอยู่ในหน่วยงานที่คณะรัฐบาลได้แต่งตั้งขึ้นก็ยังคงทำงานต่อไป โดยไม่ปรากฏหลักฐานในสื่อมวลชนว่านักศึกษากลุ่มนี้มีความวิตกกังวลต่อการขยายกระแสดวงความคิดเรื่อง "มือที่สาม" มากมายนัก

สภาวะทางการเมืองที่เริ่มเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้นทำให้เมื่อนักศึกษาออกไปชนบทเพื่อปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลเริ่มเกิดความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้นกับบรรดาข้าราชการและนายทุนท้องถิ่น เช่น ที่อำเภอ ท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อชวานาพบว่าคณะกรรมการที่เข้าไปช่วยเหลือนั้นกลับเข้าข้างเจ้าของที่ดินจึงไม่พอใจและมีปากมีเสียงกับข้าราชการ หลังจากนั้นก็เกิดข่าวลือว่าชวานาที่ไม่พอใจจะบุกเข้าเผาตลาดตลอดจนสถานีตำรวจและที่ว่าการอำเภอท่าตะโก ข่าวลือนี้ทำให้เกิดความขัดแย้งมากขึ้นระหว่างชวานากับชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ตลาดท่าตะโก

^{๒๐๘} สยามรัฐ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๗

"...พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรากร อธิบดีกรมตำรวจแถลงว่า กรณีที่มีข่าวว่า ชาวนาจะก่อความวุ่นวาย จะเผาสถานีตำรวจ และที่ว่าการอำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์นั้น เป็นข่าวลือ ไม่ทราบข่าวลือนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ทำให้เกิดความเข้าใจ ผิดกันขึ้น เพราะหลังจากเกิดข่าวลือ ชาวบ้านร้านค้า ตลาด ที่อยู่ติดกับอำเภอและโรงพักได้มีปฏิกิริยากับชาวนา เกรงว่าร้าน ของตนเอง จะถูกเผาไปด้วย ...ได้สั่งให้ตำรวจท้องที่ไปชี้แจงกับชาวบ้านร้านค้าตลาด เพื่อไม่ให้เข้าใจผิดขึ้น..."^{๒๐๐}

ความตึงเครียดในชนบทมีมากขึ้นในหลายพื้นที่ไม่เพียงแต่อำเภอท่าตะโกเท่านั้น
เช่น ที่จังหวัดพิจิตร

"... ชาวนาประมาณ ๑๐๐๐ คนเดินขบวนไปที่อำเภอบางมูลนาก ใช้เครื่องขยายเสียงโจมตีนายวีระวัฒน์ กmseวด นายอำเภอในฐานะเลขาธิการกรมการช่วยชาวนาเพื่อให้พ้นจากตำแหน่งโดยให้เหตุผลว่าทำตัวเข้าข้างนายทุนตลอดมา และพบว่ามีโปสเตอร์ประกาศเผาตลาดบางมูลนาก ที่ว่าการอำเภอ และสถานีตำรวจ" ^{๒๐๑}

และ

" มีประชาชนในตลาดบางมูลนากและรอบๆตลาด ประมาณ ๕๐๐ คน เดินขบวนแห่ป้ายสนับสนุนให้นายวีระวัฒน์ กmseวด อยู่ที่บางมูลนากต่อ ทั้งสองฝ่ายปะทะคารมกันก่อนข้างรุนแรง ... " ^{๒๐๒}

^{๒๐๐} สยามรัฐ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗

^{๒๐๑} ประชาธิปไตย ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗

^{๒๐๒} เดลินิวส์ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๗

ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ นักศึกษาเดินขบวนปิดถนนสายเมนของจังหวัดเพื่อชี้แจงเหตุผลความขัดแย้งกับผู้ว่าราชการจังหวัด แต่มีประชาชนในเมืองร่วมหมิ่น โห่ฮาปา^{๒๐๓} เป็นต้น

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจนทำให้เกิดข่าวลือเรื่องความรุนแรงนี้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการที่นักศึกษาพยายามแก้ไขปัญหาวานาตามข้อตกลงที่รัฐบาลได้ให้ไว้ และประสบปัญหาความขัดแย้งกับข้าราชการในพื้นที่ ซึ่งโดยมากแล้วข้าราชการก็มักจะเข้าขายนายทุนซึ่งเป็นคนในพื้นที่ที่ตนเองรู้จักมักคุ้นเป็นอย่างดีคืออยู่แล้ว ข้าราชการและนายทุนท้องถิ่นสามารถสร้างข่าวลือที่ทำให้ภาพของนักศึกษาและวานาเป็นกลุ่มที่พร้อมจะใช้ความรุนแรงขึ้นมา และพร้อมกับการสร้างภาพว่านักศึกษาเป็นมือที่สามที่เข้าไปก่อวุ่นในพื้นที่และในหลายพื้นที่นักศึกษาถูกหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์แล้ว เช่น เหตุการณ์ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อนักศึกษาถอนตัวเพราะพบว่าคณะกรรมการมุ่งที่จะช่วยเหลือนายทุนเจ้าของที่ดินมากกว่าจะช่วยวานา แต่คณะกรรมการฯได้ออกแถลงการณ์ตอบโต้ว่าความวุ่นวายเกิดขึ้นเพราะมีผู้ไปยุยงวานาให้เข้าใจผิดในหลักการการทำงานของคณะกรรมการที่มุ่งแก้ไขปัญหาโดยใช้วิธีให้พูดคุยกัน เมื่อนักศึกษาขอใช้เครื่องโรเนียวเพื่อแสดงข้อเท็จจริงต่อประชาชน ทางจังหวัดก็ไม่ยอมให้ใช้ นักศึกษาจึงปิดถนนสายเมนและชักชวนให้ประชาชนมาร่วมกันฟังข้อเท็จจริง แต่เมื่อประชาชนมาร่วมฟังมากกว่าหมิ่น ทางจังหวัดได้ใช้เครื่องขยายเสียงประกาศว่าความวุ่นวายทั้งหมดเกิดขึ้นจาก “มือที่สาม” ซึ่งหมายถึงนักศึกษามาขู่เหยให้ชาวบ้านก่อการทำให้บ้านเมืองไม่สงบ จึงทำให้ประชาชนที่ร่วมชุมนุมอยู่นั้นคล้อยตามและโห่ให้นักศึกษาพร้อมกับแสดงท่าทีจะใช้ความรุนแรงต่อนักศึกษา ผู้ว่าราชการจังหวัดจึงสั่งให้นารมมารับนักศึกษากลับกรุงเทพฯ^{๒๐๔}

กรณีนี้ นักศึกษาที่ประกาศถอนตัวได้ออกแถลงการณ์ลงชื่อโดย นายพิบูลย์ บุญพงษ์พิศิษฐ์ นายอรรถพล วงศ์ดีไพศาล ผู้แทนศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย มีความตอนหนึ่งว่า

^{๒๐๓} เดลินิวส์ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๑๗

^{๒๐๔} เดลินิวส์ ๒๐, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๑๗

"...นิสิตนักศึกษาขอขำในเจตจำนงอันแน่วแน่ว่า ในการปฏิบัติงานครั้งนี้ นิสิตนักศึกษาต้องการช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ผู้ยากไร้ และถูกกดขี่อย่างแท้จริง...เนื่องจากการกระทำของนิสิตนักศึกษาได้ขัดผลประโยชน์ของบุคคลบางกลุ่ม จึงจำเป็นต้องอยู่เองที่กลุ่มบุคคลนั้นจะต้องหาทางทำลายฝ่ายที่ตรงกันข้ามกับตน...แผนการที่จะทำลายภาพพจน์ของนักศึกษาต่อประชาชนรวมทั้งการสร้างสถานการณ์เลวร้าย...ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของภาคเกษตรราช ภาคเคนส์คินาชาวจัดที่พิทักษ์ผลประโยชน์ของนายทุน..."^{๒๐๕}

นายช่างทอง โอภาศิริวิทย์ กับนายเจษฎา อังวิทย์ธร กรรมการศูนย์กลางนิสิตฯ ฝ่ายช่วยเหลือชาวนา ได้แถลงที่ทบวงมหาวิทยาลัย ความว่า

"...เวลานี้ฝ่ายนายทุนกำลังสร้างสถานการณ์ต่างๆให้เกิดความสับสนวุ่นวาย ...ด้วยวิธีที่จะทำให้เห็นว่าอาสาสมัครช่วยเหลือชาวนาซึ่งเป็นนักศึกษาคือผู้ ทำการปลุกปั่นยุยงชาวนา...โดยปล่อยข่าวลือว่าชาวนากำลังรวมกลุ่ม มีนักศึกษาให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง...ขณะนี้ทางศูนย์ฯร่วมกับประธาน กสส. หน่วยท่าตะโก ได้ออกแถลงการณ์ให้ประชาชนเข้าใจ มีสาระสำคัญว่านักศึกษาไม่ใช่ฝ่ายยุยงก่อการปลุกปั่น นักศึกษาอาสาออกมาเพื่อช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ตามคำสั่งนายกรัฐมนตรีเท่านั้น ..." ^{๒๐๖}

ผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบูรณ์ได้กล่าวถึงนักศึกษาในเรื่องนี้ว่า

^{๒๐๕} เดลินิวส์ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๗

^{๒๐๖} ไทยรัฐ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๑๗

"...นิสิต นักศึกษา ได้นำเครื่องโรเนียวของทางราชการออกพิมพ์เพลงปลุกใจเขียนเพลงพื้นเมืองออกแจกจ่ายแก่ประชาชน ด้วย ได้แจกไปส่วนหนึ่ง เห็นว่าไม่ถูกต้องเป็นการปลุกปั่นราษฎร อาจเกิดความยุ่งยากจึงได้แจ้งกับนิสิต นักศึกษาห้ามมิให้ใช้เครื่องโรเนียวพิมพ์เนื้อเพลงดังกล่าว ส่วนที่พิมพ์ไว้แล้วยังไม่ได้แจกก็ได้ขอเก็บไว้ และได้มอบให้กับผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นประธานคณะกรรมการ และหัวหน้านิสิตนักศึกษาที่ก่อความวุ่นวายนี้มี ๒ คน คือ นายบำรุง จรรย์ยานนท์ ผู้ซึ่งเคยไปยุยงประชาชนที่ท่าตะโก จังหวัด นครสวรรค์มาแล้ว และนายอรรถพล วงศ์ศิริไพศาล ผู้ซึ่งเคยถูกจับในวันที่เกิดเหตุวุ่นวายที่พลับพลาไชย..."^{๒๐๓}

ความขัดแย้งนั้นปะทุขึ้นในทุกพื้นที่ ดังที่สื่อมวลชนได้รายงานไว้ว่า

" นักศึกษากับจังหวัดขัดแย้งกันหนักเรื่องช่วยเหลือชาวนา "

นาย สุรเดช เคราะห์ดี กับนักศึกษาอีก ๖ คนได้นำตัวแทนชาวนาจาก ๔ จุดใน จังหวัดนครสวรรค์ และพิจิตร เข้าพบ คร.ประกอบ หุตะสิงห์...เพื่อขอให้ช่วยเหลือชาวนาให้พ้นจากการถูกฟ้องร้องในข้อหาบุกรุก เพราะเมื่อคราวก่อน...รัฐบาลขอให้กลับไปทำอยู่ในที่นาเดิม แล้วจะส่งกรรมการไปไกล่เกลี่ย...นายสุรเดชกล่าวต่อไปว่า สถานการณ์ที่จุดต่าง ๆ นั้นตึงเครียดมาก เพราะชาวนากำลังเผชิญหน้ากับนายทุน และเกรงว่าเมื่อคณะกรรมการช่วยเหลือชาวนาถอนตัวกลับ จะเกิดปะทะกันขึ้น โดยเฉพาะเมื่อทางฝ่ายรัฐบาลไม่มีทางช่วยเหลือชาวนาได้อย่างจริงจัง..."^{๒๐๔}

^{๒๐๓} ชาวไทย ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๑๓

^{๒๐๔} สยามรัฐ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๑๓

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้ทำให้เริ่มมีเสียงกล่าวกันว่า นักศึกษาในหลายพื้นที่เริ่มไม่กล้าที่จะทำงานช่วยเหลือชาวนาอย่างแท้จริงเพราะกลัวจะถูกประชาชนรังเกียจ ม.ล. จตุรพิธ ชมพูนุท รองเลขาธิการศูนย์กลางนักศึกษาภาคเหนือฝ่ายการเมืองจึงได้ให้ข่าวแก่หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย ความว่า "...ทางศูนย์ฯมีนโยบายช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับเดือดร้อนอย่างไม่เป็นธรรม...โดยไม่เคยเกรงกลัวว่าจะถูกประชาชนอีกกลุ่มหนึ่งตำหนิหรือเกรงว่าทางศูนย์ฯจะเสื่อมความนิยมจากประชาชนดังที่มีผู้ให้ข่าวแต่อย่างใด..."

๒๑๕

การสร้างความจริงหรือข้อสรุปในการรับรู้ของสังคมว่านักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์ และเป็น " มือที่สาม " คอยยุแหย่ โดยเฉพาะยุยงชาวนาได้เกิดขึ้นเข้มข้นและชัดเจนมากขึ้นจากการเดินทางมาประท้วงครั้งที่สองที่กรุงเทพฯ ของชาวนา

ก่อนการเดินทางมาประท้วงอีกครั้งของชาวนานั้น ผู้นำชาวนาจำนวนมากที่ประสบปัญหาจากข้าราชการในท้องถิ่นไม่ได้ทำตามหลักการที่ชาวนาได้ตกลงไว้กับรองนายกรัฐมนตรีในการชุมนุมครั้งก่อน โดยพยายามที่จะสื่อสารกับสังคมว่าพวกเขาไม่ได้รับการปฏิบัติตามสัญญา เช่น นายทวี ศรีสงคราม ผู้นำชาวนาที่ท่าตะโกได้แสดงความคิดเห็นว่า

"...หลังจากมาเรียกร้องความเป็นธรรมจากรัฐบาลคราวที่แล้ว และกลับไปพร้อมสัญญาและมาตรการแก้ไขปัญหาชาวนาจากรัฐบาล ๖ ข้อ ปรากฏว่ารัฐบาลไม่ได้ช่วยเหลือชาวนาอย่างแท้จริงเลย เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการ...ก็มีได้นำมาตรการแก้ไขปัญหาที่รัฐบาลวางไว้ไปใช้แต่อย่างใด...กลับเข้าข้างนายทุนอยู่ตลอด และกีดกันการทำงานของนักศึกษาทุกวิถีทาง...ที่นักศึกษาช่วยชาวนาไม่ได้ผล ชาวนาก็เข้าใจและเห็นใจเพราะนักศึกษามีแต่ความหวังดี มีแต่ความจริงใจที่จะช่วย แต่ไม่มีอำนาจและหน้าที่..."

...ที่ท่าตะโก ฝ่ายชาวนาและนักศึกษาที่ถูกกล่าวหาว่าจะก่อความวุ่นวายเผาตลาดซึ่งถล่มแล้วแต่สร้างสถานการณ์โดยฝ่ายนายทุนและข้าราชการ..."^{๒๒๐}

อนึ่ง นายทวี ศรีสงคราม เป็นผู้ที่ถูกกล่าวหาโดยเจ้าหน้าที่ราชการที่นครสวรรค์ว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังของชาวนา และเป็นผู้ที่วางแผนเผาตลาดท่าตะโก^{๒๒๑}

เหตุการณ์ที่ยังทำให้นักศึกษาถูกโจมตีและทำให้ภาพ " มือที่สาม " ชัดเจนมากขึ้นเมื่อชาวนาไม่สามารถยอมรับการแก้ไขปัญหาย่างขอไปทีของรัฐบาลได้ และเมื่อเริ่มต้นเดินทางมาชุมนุมที่กรุงเทพฯอีกครั้ง วิธีการที่ชาวนาใช้ในการกดดันเพื่อให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาของตนเองเป็นประเด็นปัญหาที่สัมพันธ์กับความจริงที่ถูกสร้างขึ้นมามีกับนักศึกษา วิธีการที่ชาวนาเลือกใช้เพื่อกดดันรัฐบาลได้แก่ การประกาศไม่เป็นพลเมืองของรัฐไทยด้วยการจะเผาบัตรประชาชน และประกาศขออยู่อย่างเป็นอิสระจากรัฐไทย

ต้นเดือนสิงหาคม ผู้แทนชาวนา ๕ จังหวัดในภาคกลางจำนวนประมาณ ๓๐ คน เข้ามาขอพบนายกรัฐมนตรี นายบุญชู โพธิ์อยู่ ผู้แทนชาวนาจากพิจิตร ชี้แจงว่าที่เดินทางเข้ามาครั้งนี้เพราะรัฐบาลไม่ทำตามสัญญาที่ให้ไว้ และถ้ารัฐบาลไม่ช่วยเหลือ ชาวนาทั้งประเทศจะเคลื่อนไหวเรียกร้องโดยการเผาบัตรประชาชนทิ้ง เพราะการชุมนุมประท้วงนายทุนครั้งที่แล้ว เมื่อกลับบ้านก็โดนนายทุนกลั่นแกล้งมีทั้งฟ้องร้องขับไล่ ดึงข้อหาบุกรุก ลักขโมยลักขโมย นายทุนบางคนถึงขนาดเอารถมาไล่ขวิดในท้องนาทิ้ง และเจ้าหน้าที่รวมถึงกรรมการช่วยเหลือชาวนาหลายคนก็ทำตัวเข้าข้างนายทุน^{๒๒๒}

^{๒๒๐} ประชาธิปไตย ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๑๗ หน้า ๑,๑๒

^{๒๒๑} ไทยรัฐ ๑๘,๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๗

^{๒๒๒} "ชาวนาจะเผาบัตรประชาชนลาออกจากราชการประท้วงรัฐบาล" (พาดหัว)

ประชาธิปไตย ๑ สิงหาคม ๒๕๑๗ หน้า ๑, ๑๒

ข่าวชวนาทางหน้าหนังสือพิมพ์ช่วงต้นเดือนสิงหาคมนั้นเน้นที่ชวนาจะลาออก
จากประชาชน ดังเช่น ข่าวพาดหัวในวันที่ ๕ สิงหาคมว่า " ตัวแทนชวนาขึ้นคำขาดรัฐบาล
เลิกทำนา-ลาออกจากประชาชน " ความว่า

"...ตัวแทนชวนา...ขอเข้าพบนายกฯ สัญญา ธรรมศักดิ์
เรื่องปัญหาการช่วยเหลือที่ทำกินสำหรับชวนาชาวไร่
แต่นายกฯ ดิศประชุม ผู้แทนชวนาจึงออกมาชี้แจงแก่ประชา
ชนที่ท้องสนามหลวงว่าการช่วยเหลือชวนาของรัฐบาลไม่มี
อะไรดีขึ้น ตัวแทนชวนาตกลงกันว่าเมื่อกลับภูมิลำเนาแล้วจะ
คืนบัตรประชาชนลาออกจากประชาชนและจะพึ่งพาตนเองทำ
กินในที่ดินเดิม โดยไม่เกรงกลัวอิทธิพลของนายทุนอีกต่อไป
ถ้าตำรวจจับจะยอมเข้าคุกเลิกทำนา..."^{๒๒๓}

การชุมนุมของชวนาที่ท้องสนามหลวงในครั้งนี้ได้ใช้ประเด็นของการคืนบัตร
ประชาชนเป็นประเด็นหลักในการกดดันรัฐบาล ดังปรากฏในหนังสือพิมพ์ตลอด เช่น ข่าว
พาดหัวในวันที่ ๓๑ สิงหาคม ว่า " ชวนา ๘ จังหวัดจะไม่ขึ้นต่อรัฐ คืนบัตรประชาชนเป็น
กบฏก็ยอม"^{๒๒๔} หรือ " ชวนาเตรียมปลดปล่อยตนเอง ถ้ารัฐไม่ช่วยก็อย่ามาเก็บภาษี " ^{๒๒๕}

ขบวนการนักศึกษาได้สนับสนุนการประท้วงของชวนาอย่างเด่นชัด ดังปรากฏว่า
นักศึกษาหลายกลุ่ม ได้แก่ ศูนย์นักศึกษาครูแห่งประเทศไทย ศูนย์นักเรียนแห่งประเทศไทย ชมรมบัณฑิต กลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย สหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย ได้ออกแถลงการณ์เรียกร้องต่อประชาชนไทยให้ช่วยสนับสนุนการชุมนุมของชวนา
ดังปรากฏในหนังสือพิมพ์ความว่า

^{๒๒๓} ประชาธิปไตย ๑๐ สิงหาคม ๒๕๑๗ หน้า ๑-๑๒

^{๒๒๔} "ประชาธิปไตย ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๗ หน้า ๑

^{๒๒๕} ประชาธิปไตย ๓๑ สิงหาคม ๒๕๑๗ หน้า ๑

"...กลุ่มนักศึกษาประชาชนที่ร่วมออกแถลงการณ์นี้ ได้ร่วม
 คลุกคลีและศึกษาปัญหาของชาวนามาโดยตลอด จึงขอชี้แจงข้อ
 เท็จจริงว่า ประชาชนส่วนใหญ่ ได้ให้การสนับสนุนการเรียกร
 ร้องของชาวไร่ชาวนามาเสมอ เนื่องจากเห็นความสำคัญของชา
 วนา แต่การเรียกร้องนั้นกลับไม่เป็นผลเนื่องจากความเชื่อของ
 ชาวนาทำให้ถูกนายทุนที่ดินร่วมกับข้าราชการบางคนป่าว
 ประกาศว่าการต่อสู้ของชาวนามีมือที่สามหรือคอมมิวนิสต์หนุน
 หลังอยู่ ซึ่งนักศึกษาของประกาศยืนยันในฐานะผู้ที่ไม่มีผล
 ประโยชน์เกี่ยวข้องว่า การต่อสู้ของชาวนานี้เป็นไปอย่างตรงไป
 ตรงมาและโดยสันติ..."^{๒๖}

การประกาศเผด็จการประชาชนและการประกาศขอยุ่อย่างเป็นทางการอิสรจากรัฐไทย
 ของชาวนามีผลกระทบอย่างมากต่อรัฐบาลในขณะนั้น ดังนั้นการตอบโต้จึงรุนแรงและ
 แสดงออกมาในสองด้าน ด้านแรกเป็นการประนามการประกาศดังกล่าว และพร้อมกันไป
 นั้นก็ได้พยายามแสดงให้เห็นว่าการที่ชาวนาประกาศเช่นนั้นก็เพราะมี " มือที่สาม "
 คอยยุยงอยู่ ดังปรากฏว่านายประกอบ หุตะสิงห์ รองนายกรัฐมนตรีได้ให้สัมภาษณ์แก่สื่อ
 มวลชนในเรื่องนี้ว่า

"...รู้สึกตกใจที่ได้ทราบข่าวว่าได้มีผู้อ้างตัวเป็นตัวแทนชาวนา
 กล่าวกันผู้แทนหนังสือพิมพ์ว่าชาวนาส่วนหนึ่งจะไม่ยอมอยู่ภาย
 ใต้การปกครองของรัฐบาลอีกต่อไป โดยจะคืนบัตรประชาชน
 และแยกตัวไปตั้งเป็นเขตปลดปล่อย ไม่ยอมให้รัฐบาลไปเกี่ยว
 ข้องด้วยนั้น ไม่เชื่อว่าเป็นความคิดของชาวนาจริงๆ ชาวนาเหล่าน
 นั้น จะไม่มีความคิดพิสดารเช่นนั้นแน่นอน นอกจากได้รับ
 คำแนะนำจากฝ่ายตรงกันข้ามหรือฝ่ายที่ไม่หวังดีต่อรัฐบาล
 เพราะความคิดดังกล่าวนี้เท่ากับเป็นกบฏเพราะตามกฎหมาย

^{๒๖} ประชาธิปไตย ๒๔ สิงหาคม ๒๕๑๗ หน้า ๑-๑๒

นั่นแผ่นดินไทยจะแบ่งแยกมิได้ รัฐบาลยอมให้มีเหตุการณ์เช่น
นี้เกิดขึ้นไม่ได้อย่างเด็ดขาด ^{๒๒๖}

ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้เน้นให้สังคมเห็นว่าการประกาศดังกล่าวของชวานานั้นน่า
จะมีเบื้องหลัง ดังปรากฏว่า พลตำรวจเอกประจวบ สุนทรากร อธิบดีกรมตำรวจเห็นว่า “
...มิใช่เรื่องเล็กน้อย เพราะคำว่าเขตปลดปล่อยเป็นศัพท์ที่คอมมิวนิสต์ชอบใช้ จึงจะส่งเจ้า
หน้าที่ไปสืบหาเบื้องหลังข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ต่อไป ...” ^{๒๒๗}

ความพยายามจะสร้างภาพของชวานาว่ามีผู้อยู่เบื้องหลังนั้นได้รับการโต้ตอบจากผู้
นำชวานาโดยผู้นำชวานาได้พยายามขอเข้าพบนายกรัฐมนตรีอีก พร้อมกับได้กล่าวโต้ตอบ
รองนายกรัฐมนตรีว่าที่พวกคนกล่าวว่า “...ขอเป็นเขตปลดปล่อยนั้นไม่ได้หมายความว่า
จะเป็นคอมมิวนิสต์ ความหมายของคำว่าเขตปลดปล่อยของเขาคือจะขอกลับไปอยู่ในที่นา
ตามเดิม...” ^{๒๒๘} และได้กล่าวอีกว่า “...ข้อเรียกร้องของตนไม่มีใครหนุนหลัง แต่เกิดจาก
ความคับแค้นของพวกชวานาทั้งหมด นายประจวบ หุตะสิงห์เองเสียอีกที่โกหกพวกคน
มาตลอด” ^{๒๒๙} พร้อมได้ชี้แจงข้อกล่าวหาที่ว่าความคิดเห็นและข้อเรียกร้องนั้นไม่ใช่เป็น
ความคิดของชวานาว่า “...รองนายกรัฐมนตรีเคยบอกพวกคนว่าเมื่อชวานามีทุกข์ร้อน
อะไรก็ให้ตั้งตัวแทนเข้ามาเจรจา... เมื่อชวานาตั้งตัวแทนเข้ามาเจรจาก็กลับหาว่าความคิดที่
เป็นตัวแทนที่แสดงออกไปเป็นเรื่องส่วนตัว ทั้งๆที่รับฟังความเห็นมาจากชวานาส่วนใหญ่
...” ^{๒๓๐} และได้กล่าวถึงนักศึกษาว่า

“...ความคิดเช่นนี้ไม่ได้มีใครเลี่ยมสอน ไม่ว่าจากฝ่ายใด และถ้า
ข้อกล่าวหานี้ นายประจวบหมายถึงนักศึกษาเป็นผู้ยุยงก็ยัง
เป็นการบิดเบือนเพราะนักศึกษามีแต่ความหวังดี และให้ความ

^{๒๒๖} ชาวไทย ๓๑ สิงหาคม ๒๕๑๗

^{๒๒๗} ประชาธิปไตย ๑ กันยายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

^{๒๒๘} เดลินิวส์ ๓ กันยายน ๒๕๑๗ หน้า ๑

^{๒๒๙} เดลินิวส์ ๓ กันยายน ๒๕๑๗ หน้า ๑

^{๒๓๐} ประชาธิปไตย ๒ กันยายน ๒๕๑๗ หน้า ๑

เป็นธรรมต่อชาวนา หากจะฟังเสียงชาวนาทั้งหมด ก็ขอให้บอก
...ผมจะบอกชาวนาเป็นพันๆรายที่กำลังอัดอั้นตันใจมาเผยความ
กับคนที่ท้องสนามหลวงก็ได้ ..." ๒๓๒

การชุมนุมของชาวนาเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินนั้น ได้มีข้อเสนอให้ให้นักศึกษาเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการสอบสวนให้ความเป็นธรรม^{๒๓๓} ซึ่งเป็นข้อเรียกร้องหลักประการหนึ่งของชาวนาในการจัดรูปคณะกรรมการ ก.ส.ส.ทุกครั้ง เช่น การเรียกร้องในระยะหลังจนถึงปลายเดือนพฤศจิกายน^{๒๓๔} แต่เนื่องจากรัฐบาลเริ่มมองเห็นว่าปัญหาที่ดินไม่สามารถควบคุมการเคลื่อนไหวของชาวนาได้เป็นเพราะนักศึกษาเข้าไปร่วมจึงได้พยายามกันไม่ให้ นักศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมดังเดิมโดยนายประคอบ หุตะสิงห์ได้อ้างเหตุผลว่านักศึกษาต้องเรียนหนังสือ ๒๓๕

ความพยายามที่จะทำ ให้สังคม ได้มีการรับรู้ว่าการชุมนุมของชาวนานั้นไม่ได้เกิดจากความต้องการของชาวนาเองเพราะรัฐบาลยอมต้องให้ความช่วยเหลือชาวนาอย่างเต็มที่ อยู่แล้ว หากแต่เกิดขึ้นเพราะผู้ที่ไม่ใช่ชาวนาอยู่เบื้องหลังนั้น รัฐบาลได้ใช้เครื่องมือสื่อสารที่สำคัญมาช่วยดักยั่วด้วย ได้แก่ การออกรายการ " พบประชาชน " ในวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๑๖ ทางสถานีโทรทัศน์และวิทยุทุกสถานี โดยมีสาระสำคัญที่หนังสือพิมพ์ถ่ายทอดว่า นายประคอบ หุตะสิงห์ รองนายกรัฐมนตรีในฐานะประธานกรรมการช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ได้กล่าวถึงตัวแทนชาวนาที่มาร้องเรียนว่ามีความสงสัยว่านายไช้ วงศ์ภูจะไม่ใช่ชาวนาจริงและไม่ใช่ตัวแทนชาวนาเพราะใช้เวลาในการร้องเรียนมาก หากเป็นชาวนาจริงก็ต้องไปทำนาแล้ว และข้อเสนอที่รัฐบาลทำให้ไม่ได้เพราะผิดกฎหมาย ๒๓๖

^{๒๓๒} ประชาธิปไตย ๒ กันยายน ๒๕๑๖ หน้า ๑๒

^{๒๓๓} เดลินิวส์ ๓ กันยายน ๒๕๑๖

^{๒๓๔} ประชาธิปไตย ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๖ หน้า ๑๒

^{๒๓๕} ประชาธิปไตย ๓ กันยายน ๒๕๑๖ หน้า ๑.๑๒

^{๒๓๖} เดลินิวส์ ๑๕ กันยายน ๒๕๑๖ หน้า ๑.๑๖ . ประชาธิปไตย ๑๕ กันยายน ๒๕๑๖ หน้า ๓

จากเหตุการณ์การชุมนุมของชาวนานี้เองได้ทำให้ภาพของนักศึกษาได้เริ่มกลายมาเป็น “มือที่สาม” ชัดเจนมากที่สุด การกระจายข่าวสารสร้างการรับรู้ของประชาชนต่อการเคลื่อนไหวของนักศึกษาของสถานีวิทยุท้องถิ่นได้เข้มข้นมากขึ้น ดังปรากฏว่าเมื่อนักศึกษาเดินทางไปช่วยประกันตัวนายไข่วังตะกุกที่ถูกนายทุนแจ้งข้อหาบุกรุกที่จังหวัดพิษณุโลก สถานีวิทยุ พล. ๔ ของจังหวัดทหารบกพิษณุโลกก็ได้ออกอากาศโจมตีนักศึกษา ดังปรากฏเป็นข่าวว่า

“...นายวรเชษฐ พูลทรัพย์านนท์ ประธานสหพันธ์นักศึกษาเสรีว่า การขึ้นไปประกันตัวนายไข่วังและชาวนาอื่นๆด้วยความยากลำบาก ขึ้นไปช่วยเมื่อวันที่ ๓๐ ก.ย. เพิ่งสำเร็จ...ทางสถานีวิทยุ พล. ๔ ของจังหวัดพิษณุโลกได้ออกอากาศโจมตีนักศึกษาที่ไปช่วยชาวนาทางรายการรอบบ้านผ่านเมือง โจมตีนักศึกษาว่าเป็นนักศึกษาปลอมที่มาทำการยุยงชาวนา ชาวไร่ ขอให้ชาวยาย่าได้เชื่อ ออกอากาศทุกครั้งที่เดินทางไปทางนักศึกษาสุดจะทน หากปล่อยให้เป็นเช่นนี้อีก จะเป็นการสร้างความเสื่อมเสียให้กับนักศึกษา ทางสหพันธ์จะทำการฟ้องร้องในเร็วนี้...”^{๒๓๗}

ข้าราชการที่เป็นกรรมการของคณะกรรมการก.ส.ส.ที่มีขัดแย้งกับชาวนาก็จะรายงานต่อผู้บังคับบัญชาตนเองเช่นผู้ว่าราชการจังหวัดว่าเกิดความขัดแย้งเพราะนักศึกษาเป็นผู้ยุยง^{๒๓๘}

การสร้างให้สังคมรับรู้ว่านักศึกษาซึ่งถูกสร้างภาพว่าเป็นพวกกลุ่มหัวรุนแรงมาตั้งแต่ก่อนหน้า พ.ศ. ๒๕๑๖ นั้นได้ถูกนำมาเชื่อมต่อให้กลายเป็นฝ่ายซ้ายและที่สำคัญเป็นผู้คอยยุยงนักศึกษาได้ปรากฏชัดเจนขึ้นในช่วงที่นักศึกษาได้เข้าไปร่วมการเคลื่อนไหวของชาวนาปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๗ นี้เอง ดังปรากฏในข่าวของหนังสือพิมพ์สยามรัฐ โดยมีพาด

^{๒๓๗} ไทยรัฐ ๘ ตุลาคม ๒๕๑๗

^{๒๓๘} “ชาวนาลำพูนประท้วง ก.ส.ส. ระบุเจ้าหน้าที่รายงานเท็จ” พาดหัว ประชาธิปไตย ๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๗ หน้า ๑.๑๒

หวั่นว่า " กลุ่มนศ. ฝ่ายซ้ายว่าจะช่วยชวานาต่อไป " ซึ่งสามารถแยกข่าวได้เป็นสองส่วน ส่วนแรกเป็นการสรุปและเขียนขึ้นเองตามความต้องการและความคิดเห็นของผู้สื่อข่าว ความว่า

"...กลุ่มนักศึกษาฝ่ายซ้ายและหัวรุนแรงหลายกลุ่มยืนยันว่าจะไม่ลดละการช่วยเหลือชวานาที่ถูกกดขี่รังแกจากนายทุนและข้าราชการเลว นักศึกษาจะต้องช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากเหล่านี้ให้ได้รับความยุติธรรมและความเป็นธรรมจากสังคมให้ได้ ไม่ว่าจะถูกศาลโคลนกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือคิดล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ก็ตาม โดยอ้างว่าเพราะข้อกล่าวหานี้เป็นการบิดเบือนเจตนาของพวกเขา..."^{๒๓๕}

อีกส่วนหนึ่งเป็นการสัมภาษณ์นายวิจิตร ศรีสังข์ นายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่กล่าวว่า

"...ปัญหาความเดือดร้อนของชวานานี้เป็นปัญหาจริงๆ ไม่ใช่ปัญหาเล่นๆ...การช่วยเหลือชวานาให้ได้รับความยุติธรรมนี้ อมร. จะต้องกระโดดเข้าช่วยแน่ เพราะเราตระหนักในบทบาทของนักศึกษาว่าเราเป็นผู้บริสุทธิ์ในเจตนารมณ์ที่จะช่วยเหลือชวานาเหล่านี้..."^{๒๔๐}

อนึ่ง ในช่วงเวลาเดียวกันนี้เอง การสร้างการรับรู้แก่นักศึกษาเป็น " มือที่สาม " ได้ทำให้เกิดการสร้างกลุ่มต่อต้านขึ้นมาได้ชัดเจนมากขึ้นด้วย ดังปรากฏว่าในการชุมนุมของชวานาได้เริ่มมีการก่อความวุ่นวายของกลุ่มนักศึกษาอาชีวะขึ้นหลายครั้ง และประเด็นความขัดแย้งระหว่างนักเรียนอาชีวะและนักศึกษาก็ได้ปรากฏทำให้เป็นที่รับรู้มากขึ้นด้วย

^{๒๓๕} สยามรัฐ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๑๗

^{๒๔๐} สยามรัฐ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๑๗

จะเห็นได้ว่าการที่นักศึกษาได้เข้าไปช่วยเหลือชาวนานั้นได้ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นตามพื้นที่ชนบทและได้ทำให้เกิดการโต้ตอบด้วยการกล่าวหาว่าปัญหาความขัดแย้งนั้นเกิดขึ้นจากการขูดของของนักศึกษา และทำให้การรับรู้ของสังคมเริ่มเป็นรูปเป็นร่างชัดเจนว่านักศึกษาเป็น “มือที่สาม” ซึ่งนักศึกษาเองก็ตระหนักดีในประเด็นนี้ ดังที่ผู้นำนักศึกษานายภราดร พงศ์สุวรรณ รองเลขานุการศูนย์สันติศึกษาได้กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ว่า “...การกล่าวหาของฝ่ายนายทุนที่ว่ามือที่สามของชาวนานั้นเป็นการมุ่งทำลายพลังของชาวนา ชาวนาไม่ได้รับการขูดจากใคร...”^{๒๔๐} หรือในการอภิปรายเรื่อง “ชาวนากับการต่อสู้ของประชาชน” นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ผู้นำนักศึกษาก็ได้สะท้อนถึงประเด็นนี้ไว้ว่า “...นักศึกษาเข้าช่วยเหลือก็ถูกใส่ร้ายป้ายสีว่าเป็นคอมมิวนิสต์...”^{๒๔๑}

เมื่อการชุมนุมประท้วงของชาวนาได้ขยายออกกว้างขวางมากในช่วงปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๗ มีชาวนาจำนวนมากจากทุกภูมิภาคเดินทางเข้าร่วมชุมนุม ดังปรากฏในข่าวว่า “ชุมนุมร่วมพันแล้ว ไฮด์ปาร์กเผ็ดร้อน”^{๒๔๒} “ชาวนา ๕ ภาค ปักหลักมันที่สนามหลวง”^{๒๔๓} และในการชุมนุมของชาวนาที่ขยายตัวออกอย่างกว้างขวางนี้ นักศึกษาก็เข้าไปมีบทบาทชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังข่าวในหนังสือพิมพ์ว่า

“...การชุมนุมของชาวนามีการจัดรูปการเพิ่มเติมเพื่อความปลอดภัยมากขึ้น...โดยคำแนะนำของสหพันธ์นักศึกษาเสรี...บรรดานักข่าวหรือช่างภาพที่จะเข้าไปติดตามทำข่าว...ต้องไปแสดงตัวขอบัตรอนุญาตจากนักศึกษาที่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกการชุมนุมของชาวนาอยู่...”^{๒๔๔}

^{๒๔๐} ประชาธิปไตย ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

^{๒๔๑} ประชาธิปไตย ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๗ หน้า ๑

^{๒๔๒} ไทยรัฐ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๗

^{๒๔๓} ประชาธิปไตย ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๗

^{๒๔๔} เดลินิวส์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๗

“...การต่อสู้ของชวานาครั้งนี้ มีนิสิตนักศึกษาเข้าร่วมช่วยเหลือด้วย
มีการทำบัตรพิเศษให้ผู้สื่อข่าวเพื่อป้องกันการก่อกวนชวานา
...”^{๒๔๖}

การสร้างการรับรู้แก่นักศึกษาที่เป็นคอมมิวนิสต์เป็นผู้อยู่เบื้องหลังการชุมนุมของ
ชวานาได้ขยายออกไปสู่การใช้เป็นแนวความคิดหลักในการสร้างปฏิบัติการของกลุ่มนัก
เรียนอาชีวะ ดังปรากฏการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนอาชีวะประมาณหลายร้อยคนที่เข้าไป
ก่อกวนการชุมนุมของชวานาที่สนามหลวงเรียกร้องให้ชวานากลับบ้านโดยศูนย์กลาง
นักเรียนอาชีวะจะเป็นตัวแทนเรียกร้องแทนชวานาเอง (เคลื่อนิวส์ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๗
หน้า ๑,๑๖) ดังปรากฏเป็นข่าวที่มีรายละเอียดดังนี้

“...นายสมศักดิ์ ขวัญมงคล ขึ้นไปพูดว่า ตนเองเป็นชาวอาชีวะ
จะช่วยเหลือชวานาแต่เชื่อว่าชวานามาครั้งนี้มีการเมืองหนุนหลัง
...นายชาญชัย จันทระคำ หัวหน้าหน่วยปฏิบัติการพิเศษของ
ศูนย์อาชีวะขึ้นพูดว่านายเสกสรรค์ไปยุแหย่ชวานาเพื่อหวังผล
ทางการเมือง และหาว่านายเสกสรรค์เป็นคอมมิวนิสต์หลอกชา
วานาให้มาทรมานกายที่สนามหลวง ...”^{๒๔๗}

ความพยายามต่อรองกับตัวแทนรัฐบาลของชวานาไม่ประสบผลสำเร็จ และการ
ขอเข้าพบนายกรัฐมนตรีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ก็ไม่ได้ผลเพราะรัฐบาลถือเอาว่าได้มอบ
หมายให้รองนายกรัฐมนตรี นายประกอบ หุตะสิงห์เป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องการแก้ไข
ปัญหาชวานาซึ่งชวานาปฏิเสธไม่ยอมเจรจาด้วยเพราะมีความเห็นว่ารองนายกรัฐมนตรีนั้น
ไม่ยอมช่วยเหลืออย่างจริงจังและมักจะแสดงทัศนคติว่าชวานามีเบื้องหลัง

^{๒๔๖} ไทยรัฐ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๖

^{๒๔๗} ประชาธิปไตย ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

ภายหลังจากการเกิดเหตุการณ์กลุ่มนักเรียนอาชีวะก่อความวุ่นวายของชาวนาแล้ว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่การสร้างการรับรู้ว่านักศึกษาเป็นผู้คอยุขงชาวนานั้นได้ผลในระดับหนึ่งแล้ว รองนายกรัฐมนตรีนายประกอบ หุตะสิงห์ในฐานะประธานคณะกรรมการกลางได้ออกแถลงการณ์ฉบับหนึ่งสื่อสารกับสังคมในวงกว้างเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจว่าตนเองและรัฐบาลได้พยายามช่วยเหลือชาวนาชาวไร่อย่างเต็มที่แล้ว แต่ที่เกิดปัญหาก็เพราะมี “มือที่สาม” มาคอยุขแห่ ความว่า

แถลงการณ์คณะกรรมการกลางช่วยเหลือชาวนาชาวไร่

ตามที่มิชชันนารีกลุ่มหนึ่งเดินทางมาชุมนุมที่สนามหลวงเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขความเดือดร้อน และเปิดการชุมนุมกันขึ้นกล่าวโจมตีรัฐบาลและบุคคลในรัฐบาลด้วยถ้อยคำที่หยาบคายและรุนแรงมากมายหลายประการ รวมทั้งการเรียกร้องขู่ให้บุคคลทั่วไปรวมทั้งชาวนาชาวไร่ที่อยู่ต่างจังหวัดให้เดินทางมาร่วมชุมนุมกัน ความละเอียดปราณีตตามหน้าหนังสือพิมพ์แล้วนั้น

โดยที่การแก้ไขความเดือดร้อนของชาวนาชาวไร่เป็นนโยบายสำคัญที่รัฐบาลกำลังดำเนินการอยู่อย่างเร่งรีบ จึงขอแถลงชี้แจงข้อเท็จจริงบางประการเพื่อประชาชนได้ทราบโดยทั่วกัน...

๑. การช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ รัฐบาลได้ดำเนินการมาโดยตลอดโดยตั้งคณะกรรมการออกไปรับเรื่องราวร้องทุกข์ยังท้องที่ต่างๆ...ความเดือดร้อนของชาวนาชาวไร่...มีปัญหาสลับซับซ้อนมากมาย จึงเป็นการยากที่จะแก้ไขให้เป็นผลสำเร็จในเวลาอันสั้น...

๒....รัฐบาลจึงได้ตั้งคณะกรรมการกลางช่วยเหลือชาวนาชาวไร่...
สอบสวนตามคำร้องของราษฎรขอความเป็นธรรมเกี่ยวกับหนี้สิน (ก.ส.ศ.)...
....

๔. ในวันแรกที่ชาวนาชาวไร่เดินทางเข้ามาเพื่อเรียกร้องที่สนามหลวง คณะกรรมการกลางก็ไม่ได้นั่งนอนใจ ได้ส่งเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ออกไปถามความประสงค์ ก็ปรากฏว่ามีบุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งอ้างว่าเป็นนักศึกษา บ้างอ้างว่าเป็นผู้แทนชาวนาบ้าง พยายามกีดกันไม่ให้เข้าพบพูดคุยกับชาวนาโดยตรง ครั้งเจ้าหน้าที่สอบถามบุคคลเหล่านั้นว่า การที่รวมกลุ่มกันนี้เพื่อวัตถุประสงค์อันใด บุคคลเหล่านั้นก็แจ้งว่ายังไม่อาจหาคำตอบได้ เพราะว่ายังไม่ได้ตกลงกัน

๕. ในวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๗ เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ ได้มีชาวนากลุ่มหนึ่งซึ่งอ้างว่าเป็นตัวแทนพร้อมกับผู้นำนักศึกษาได้ขอเข้าพบนายกรัฐมนตรีเพื่อยื่นข้อเรียกร้อง เลขาธิการและผู้รักษาการเลขาธิการสำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี ได้ชี้แจงว่านายกรัฐมนตรีป่วยไม่ได้มาทำงานขอให้พบนายกรัฐมนตรี เพราะถึงอย่างไรเรื่องนี้นายกรัฐมนตรีก็ได้มอบหมายให้อยู่ในความรับผิดชอบของรองนายกรัฐมนตรีแล้ว แต่กลุ่มบุคคลดังกล่าวไม่ยินยอมยืนยันจะพบนายกรัฐมนตรีให้ได้ แม้เจ้าหน้าที่จะได้ขอให้ยื่นข้อเรียกร้องไว้เพื่อรัฐบาลจะได้ทราบความประสงค์ที่แท้จริงของการชุมนุมกันครั้งนี้เพื่อหาทางช่วยเหลือและชี้แจงให้ทราบ กลุ่มบุคคลดังกล่าวก็หาขอมไม่ ฉะนั้นจึงไม่อาจทราบได้ว่า ผู้ที่ชุมนุมกันอยู่มีความประสงค์อันแท้จริงประการใด

ลงชื่อ นายประกอบ หุตะสิงห์

ประธานคณะกรรมการกลางช่วยเหลือชาวไร่ชาวนา

๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๗^{๒๔๔}

กล่าวได้ว่าแถลงการณ์ฉบับนี้เป็นหลักหมายที่สำคัญที่ชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลได้เริ่มปฏิเสธและไม่ยอมให้บทบาทที่เป็นทางการของนักศึกษาหลังจากที่พยายามไม่ยอมรับนักศึกษาให้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ ก.ส.ส. พร้อมกันนั้นก็ได้แสดงให้เห็นว่าความเคลื่อนไหวของชาวนาที่ยึดเยื้อมายาวนานนั้นเป็นเพราะมี " มือที่สาม " คอยขวางกั้นไม่

^{๒๔๔} เติลนิวัธ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๗ , ข่าวพาณิขย์ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๗

ให้รัฐบาลได้เจรจากับชาวนาโดยตรง ซึ่งความในแถลงการณ์ข้อ ๔ และ ๕ แสดงนัยยะให้เข้าใจได้ว่าหากไม่มี " มือที่สาม " แล้วความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชนก็คงไม่มีปัญหาใดๆเกิดขึ้น

แถลงการณ์ฉบับนี้ไม่ได้เกิดขึ้นในสุญญากาศ หากแต่เกิดขึ้นในสภาวะทางการเมืองที่การสร้างกระแสการรับรู้ว่านักศึกษาเป็น " มือที่สาม " ที่ไม่หวังดีต่อสังคมไทยเป็นผู้อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของชาวนาได้เริ่มกลายเป็นการรับรู้หลักหรือกล่าวได้ว่าได้กลายเป็น " ความจริง " ที่สังคมยอมรับแล้ว การประกาศข้อความเช่นนี้โดยรัฐยังทำให้สังคมซึมซับกับ " ความจริง " นี้มากขึ้นไปอีก

แม้ว่าการประกาศ " ความจริง " โดยรัฐเช่นนี้จะได้รับการท้วงติงจากสื่อมวลชนอยู่ดังปรากฏในบทนำของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐที่ว่า

"...อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า แถลงการณ์ฉบับนี้ไม่เพียงแต่จะชี้แจงข้อเท็จจริงเท่านั้น ยังเป็นแถลงการณ์ที่ใช้ถ้อยคำกว้างแข็งและชี้เน้นไปในทำนองว่า การเคลื่อนไหวของชาวนาไม่ได้กระทำโดยลำพัง แต่หากมีบุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งแถลงการณ์เรียกว่า " อังค้ว เป็นนักศึกษาบ้าง อังค้วว่าเป็นชาวนาบ้าง " เป็นต้น

การที่แถลงการณ์ถึงแม้จะกระทำในนามของคณะกรรมการกลางช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ก็ตาม ประชาชนย่อมจะเข้าใจว่าเป็นแถลงการณ์ ของรัฐบาลนั่นเอง และเมื่อเป็นแถลงการณ์ของรัฐบาลแล้ว การใช้ถ้อยคำที่กว้างแข็งและการชี้เน้นไปในทำนองเช่นนั้น ย่อมไม่อาจจะก่อผลดีในการทำความเข้าใจระหว่างรัฐบาลกับชาวนาได้เลย และรังแต่จะก่อให้เกิดความไม่เข้าใจรุนแรงมากขึ้น..."^{๒๔๕}

^{๒๔๕} ไทยรัฐ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๗

แต่หนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆกลับใช้การรับรู้ทำให้สังคมมองเห็นว่าในการเคลื่อนไหวของชาวนานั้นมีคนอีกกลุ่มหนึ่งหนุนหลังอยู่อันได้แก่ักศึกษานั้นเอง ดังปรากฏในการเขียนแยกแยะแบ่งคนออกเป็น “ พ่อใหญ่-แม่ใหญ่ ” อันหมายถึงชาวนาผู้ที่มาร่วมชุมนุม กับ “ พ่อหนุ่ม-แม่หนุ่ม ” ซึ่งหมายถึงนักศึกษาที่มีเบื้องหลังในการช่วยเหลือชาวนาดังการเน้นว่า

“...การเดินทางครั้งนี้ ปรากฏว่าชาวนาจากท้องไร่ปลายนา รวมอยู่ไม่ถึง ๕๐๐ คน ...นักศึกษาเรียกอย่างยกย่องนับถือว่า “ พ่อใหญ่-แม่ใหญ่ ”

ชาวนามาขอความช่วยเหลือให้นักศึกษาเป็นผู้นำในการเรียกร้องรัฐบาลในขณะเดียวกันนิสิตนักศึกษาก็ดูเหมือนจะต้องเป็นผู้ที่ “ ขอความช่วยเหลือ ” โดยขอให้ช่วยเหลือเพื่อผลบางอย่างอันไม่เปิดเผย แม้ชาวนาเองก็ไม่ว่าที่ตนเองมาขอความช่วยเหลือนั้น แท้ที่จริงกลายมาเป็นการช่วยเหลือนิสิตนักศึกษาเพื่อเป้าหมายทางการเมืองบางอย่างของบุคคลกลุ่มหนึ่ง โดยอาศัยพลังและข้อเรียกร้องของชาวนาเป็นเครื่องมือไป พร้อมๆกับการช่วยเหลือชาวนาด้วย

ชาวนาก็ต้องการนิสิตนักศึกษา “ พ่อหนุ่ม-แม่หนุ่ม ” เหล่านี้

นิสิต-นักศึกษาก็ต้องการ “ พ่อใหญ่-แม่ใหญ่ ” อยู่เหมือนกัน^{๒๕๐}

ด้วยกระบวนการสร้างการรับรู้ให้แก่สังคมว่ามีผู้อยู่เบื้องหลังการชุมนุมของชาวนา รองนายกรัฐมนตรีนายประกอบ หุตะสิงห์จึงกล่าวที่จะแสดงทัศนคติว่าจะใช้มาตรการเด็ดขาดปราบปรามหากการชุมนุมซึ่งเป็นการกระทำที่มีผู้ยุยงจะทำให้บ้านเมืองวุ่นวายทางผู้นำนักศึกษาโดยนาย ภราดร พงษ์สุวรรณ รองเลขาธิการฝ่ายเศรษฐกิจของศูนย์นิสิต

^{๒๕๐} “สารคดีเชิงข่าว พิเศษวันอาทิตย์” เดลินิวส์ ๑ ธันวาคม ๒๕๑๗

นักศึกษาและนายวรพจน์ วิสฤตพิชญ์ ประธานพรรคพลังธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ก็ได้ออกมาตอบได้ว่า

" การมองการเรียกร้องของชาวนา...เป็นการก่อความวุ่นวาย
จะเรียกร้องให้ทหารเข้าปราบปรามนั้นถือได้ว่านายประกอบ หุ
ตะสิงห์ ทรมานต่อเจตนารมณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลา...นาย
วรพจน์ วิสฤตพิชญ์ ...ให้สัมภาษณ์ว่า...ในส่วนที่บอกว่่านัก
เรียนนักศึกษาลุกขึ้นมาเรียกร้องเพื่อขอความเป็นธรรมเป็น
เพราะถูกปลุกปั่นยุยง...เป็นการกล่าวโดย...ยังถูกประชาชนว่า
โง่ ...๒๕๐

ปลาย ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ นับตั้งแต่การเริ่มการชุมนุมของชาวนาและการปฏิเสธบท
บาทนักศึกษาไม่ให้มีส่วนร่วมในคณะกรรมการ ก.ส.ส. โดยรัฐบาลเป็นต้นมา การสร้าง
การรับรู้ว่่านักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์และเป็นผู้เข้าไปอยู่เบื้องหลังการชุมนุมก็กลายเป็น
ความจริงที่คนจำนวนมากในสังคมยอมรับและได้นำมาซึ่งกระบวนการจัดการกับความ
จริงหรือมือที่สามนี้ด้วยความรุนแรงที่ชัดเจนมากขึ้นเพราะเป็นการเปิดโอกาสให้แก่การ
สร้างปฏิบัติการก่อความวุ่นวายของกลุ่มนักศึกษาได้ง่ายมากขึ้นเพราะเป็นการ
เคลื่อนไหวที่ได้รับสิ่งที่เสมือนหนึ่งเป็นการยอมรับจากสังคมกลายๆไปด้วยซึ่งรวมไปถึง
ว่าได้รับการ " หลบตา " จากเจ้าหน้าที่ของรัฐในกรณีที่เกิดความรุนแรงขึ้น จะเห็นได้ชัด
เจนว่านับจากปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมา กลุ่มนักเรียนอาชีวะที่ได้รับการสนับสนุน
จากหน่วยงานและข้าราชการที่ใช้ชื่อว่ากลุ่ม " กระทั่งแดง " เริ่มปรากฏตัวชัดเจนขึ้น

ที่สำคัญ สภาวะทางการเมืองหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา ๒๕๑๖ ที่เป็นภาวะของ
การแตกกระจายทางอำนาจไม่มีกลุ่มใดมีอำนาจสูงสุดก็ได้ส่งผลทำให้เกิดการฉวยโอกาสที่
จะรื้อฟื้นคืนของกลุ่มอำนาจเดิมให้แก่กลุ่มจอมพลถนอมและพวกโดยการให้การรับรู้ของ
สังคมที่ว่่านักศึกษาเป็น " มือที่สาม " ที่อยู่เบื้องหลังความวุ่นวายทั้งหลายเป็นฐานการคัด

^{๒๕๐} ประชาธิปไตย ๘ ธันวาคม หน้า ๑,๑๒

สนใจเคลื่อนไหวของคน ดังเห็นได้ชัดในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ เริ่มมีข่าวว่าจอมพล ถนอมจะเดินทางเข้าประเทศไทย แต่อย่างไรก็ตามการรับรู้ว่านักศึกษาเป็น “ มือที่สาม ” แม้ว่าจะถูกทำให้รับรู้กว้างขวางมากขึ้นแต่ก็ยังไม่พัฒนาไปสู่การสร้างการรับรู้และยอมรับ ร่วมกันว่าจะต้องถึงขั้นที่จะจัดการกับนักศึกษาเพราะเป็น “ มือที่สาม ” ที่มุ่งร้ายทำลาย “ ชาติ ” ดังที่ได้สร้างกันในช่วง ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ จนถึง ๒๕๑๙ ดังนั้นการนำเอาจอมพล ถนอมจึงล้มเลิกไปเพราะเกิดกระแสต่อต้านจากหลายกลุ่มที่กำลังแย่งชิงอำนาจกันในขณะ นั้นและนิสิตนักศึกษาและปราชญ์ได้ร่วมตั้งกลุ่ม “ แนวร่วมต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ ” ขึ้นมา

นอกจากการเคลื่อนไหวในชนบทแล้ว ในช่วง ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้มีการเคลื่อนไหว ของนักศึกษาที่เกี่ยวข้องกับคนกลุ่มอื่นในสังคมซึ่งส่งผลกระทบต่อความจริงที่ถูกสร้างขึ้นใน ชนบทให้แจ่มชัดในการรับรู้ของสังคม ได้แก่ การเคลื่อนไหวร่วมกับกรรมกร

การเคลื่อนไหวของกรรมกรได้เริ่มขึ้นเมื่อบรรดาอุตสาหกรรมสิ่งทอโดยการนำ ของสมาคมสิ่งทอแห่งประเทศไทยอ้างว่าขาดทุนเนื่องจากสหรัฐและญี่ปุ่นตัดโควตาการ ซื้อสิ่งทอจากไทย และต้นทุนวัตถุดิบสูงขึ้นและเรียกร้องให้รัฐบาลลดภาษีขาเข้าวัตถุดิบแต่ เมื่อรัฐบาลไม่ยินยอม จึงทำให้ต้องลดกำลังการผลิตลงร้อยละ ๒๕ ซึ่งทำให้ในช่วงต้นเดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๗ บรรดาโรงงานต่างๆจำนวนมากกว่าร้อยละ ๒๕ แห่งลดเวลาการทำงาน ลด ค่าจ้าง และบางแห่งให้คนงานออก^{๒๕๒}

การเคลื่อนไหวทางด้านกรรมกรอุตสาหกรรมทอผ้าได้เริ่มต้นด้วยการพยายามรวม กำลังกรรมกรในโรงงานต่างๆแถบพระประแดงและเจระสามฝ่ายระหว่างลูกจ้างนายจ้าง และกรมแรงงานแต่ไม่สำเร็จจึงได้เคลื่อนย้ายไปชุมนุมที่กรมแรงงานจนท้ายที่สุดย้ายไป ชุมนุมที่สนามหลวง การชุมนุมของกรรมกรอุตสาหกรรมทอผ้าได้เริ่มต้นตั้งแต่วันที่ ๘ มิถุนายน จนประสบผลสำเร็จสามารถทำให้รัฐบาลและสมาคมนายจ้างในอุตสาหกรรมสิ่ง

^{๒๕๒} เติลินิวส์ ๓ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๖

ทอยอมรับตามข้อเสนอของกรรมกรในวันที่ ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๗

หนึ่งอาทิตย์ของการชุมนุมของกรรมกรอุตสาหกรรมทอผ้าเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สำคัญที่ส่งผลต่อการรับรู้ของสังคม เพราะเป็นการชุมนุมของกรรมกรที่มีจำนวนมากที่สุดหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม เป็นต้นมา จำนวนเฉลี่ยน่าจะอยู่ที่ประมาณหนึ่งหมื่นคนต่อวัน และในระหว่างการชุมนุมได้พบว่ามีการพัฒนาข้อเรียกร้องของกรรมกรจากข้อเรียกร้องเฉพาะประเด็นปัญหาของอุตสาหกรรมทอผ้า ๖ ข้อที่ว่า

๑. ไม่ว่าโรงงานจะลดการผลิตลงเท่าไร...ต้องไม่ลดคนงานโดยเฉพาะคนงานที่มาร่วมชุมนุม...
๒. ในกรณีที่นายจ้างอ้างว่าลูกจ้างมีความผิด...จะต้องแจ้งให้ทางสมาคมลูกจ้างอุตสาหกรรมทอผ้าและตัวแทนคนงานทราบก่อนและเข้าร่วมพิจารณา
๓. ให้รัฐบาลรับรองคณะกรรมการของสมาคมลูกจ้างอุตสาหกรรมทอผ้าหรือตัวแทนที่ได้รับอนุมัติจากสมาคมให้มีอำนาจเข้าไปตรวจสอบสภาพคนงานในโรงงานต่างๆ ได้
๔. ให้รัฐบาลปรับปรุงค่าแรงขั้นต่ำอย่างน้อยเป็น ๒๕ บาทต่อวัน
๕. ให้รัฐบาลแก้ไขกฎหมายแรงงาน...ที่ว่าด้วยการชดเชย...
๖. ในการหยุดงานครั้งนี้ นายจ้างจะต้องจ่ายค่าแรง...ทุกๆวัน และทุกคน^{๒๔๓}

มาสู่การเพิ่มข้อเรียกร้องต่อนายจ้างทางด้านสวัสดิการแก่กรรมกรอีก ๒๐ ข้อ ที่สำคัญได้แก่

๑. จัดห้องสุขา และน้ำดื่มให้พอเพียง
๒. มีสถานพยาบาลและแพทย์โดยไม่คิดค่าบริการ
๓. ให้คนงานหญิงที่มีครรภ์ลาพักก่อนและหลังคลอดได้ ๑ เดือน

^{๒๔๓} ประชาธิปไตย ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑,๑๒

โดยจ่ายค่าจ้างเต็ม

๔.เมื่อลูกจ้างประสบอุบัติเหตุ นายจ้างต้องปฏิบัติตาม กม. แรงงาน

....

๘.ให้นายจ้างปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานในการหยุดวันหยุด

๙.จัดอาหารที่จ่ายให้คนงานรับประทานสะอาด ถูกสุขอนามัย

๑๐.ให้นายจ้างปฏิบัติตามสัญญาข้อตกลงกันในสภาพการจ้างงาน

๑๑.ให้นายจ้างงดเว้นการข่มขู่ กลั่นแกล้ง และใช้วาจาไม่สุภาพต่อคนงาน

...

๑๗.การจ้างคนงานชั่วคราวของนายจ้างให้งดเว้นการจ้างเพื่อหลบหลีกกฎหมายแรงงาน...^{๒๕๔}

การพัฒนาข้อเรียกร้องปลีกย่อยที่เพิ่มจากหกข้อหลักนั้นชี้ให้เห็นถึงความพยายามจะเรียกร้องสวัสดิการของชนชั้นที่ข้ามพรมแดนความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์เช่นที่ผ่านมาและมีประเด็นของการแสวงหาแนวร่วมจากกรรมกรอื่นๆให้เรียกร้องตามได้ด้วยเพราะเป็นเสมือนการเรียกร้องแทนกรรมกรทั้งหมด ดังที่นายเทคภูมิ ใจดี กล่าวไว้ความว่า “..ข้อเรียกร้องครั้งนี้ไม่ใช่ข้อเรียกร้องที่สร้างขึ้นเพื่อคนงานโรงงานทอผ้าอย่างเดียว แต่เป็นข้อเรียกร้องเพื่อผลประโยชน์ของกรรมกรทั้งหมด...”^{๒๕๕} ที่สำคัญการเรียกร้องนี้ได้ทำให้ผู้ผลิตอุตสาหกรรมสิ่งทอต้องรับต้นทุนด้านแรงงานที่เพิ่มขึ้นมากซึ่งในเวลาต่อมานายจ้างจึงหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติตามอันนำมาซึ่งการชุมนุมในระยะหลัง

นักศึกษาได้มีบทบาทอย่างมากในการหนุนช่วยการชุมนุมของกรรมกรอุตสาหกรรมสิ่งทอ ดังจะพบว่าตั้งแต่การเริ่มต้นชุมนุมของกรรมกรก็มีข่าวว่านักศึกษา

^{๒๕๔} ประชาธิปไตย ๑๒ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑, ๑๒

^{๒๕๕} ประชาธิปไตย ๑๑ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้เข้าร่วมการไฮปาร์คด้วย^{๒๕๖} และต่อมาเมื่อกรรมการย้ายเข้ามาชุมนุมที่สนามหลวงนักศึกษาจึงเริ่มมีบทบาทที่เด่นชัดขึ้น นับตั้งแต่การหาเงินบริจาคช่วยเหลือการชุมนุม ดังปรากฏในข่าวหนังสือพิมพ์ว่า "...ในระหว่างการรอคอยคำตอบจากกระทรวงมหาดไทยและนายจ้าง ทางนิสิตนักศึกษาก็ได้ทำการเรียกริเงินมาบริจาคให้เป็นค่าอาหาร...รวมยอดเมื่อวานเย็นเป็นเงินประมาณ ๕ พันบาท..."^{๒๕๗}

การเข้าไปมีส่วนร่วมในการชุมนุมได้เริ่มชัดเจนขึ้นเมื่อนายสุทธิ จตุพร ประธานนักศึกษาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ได้ให้ข่าวว่า

"...องค์การนักศึกษาขอให้รัฐบาลปฏิเสธข้อเรียกร้องของสมาคมอุตสาหกรรมสิ่งทอที่เรียกร้องให้รัฐบาลลดภาษีขาเข้า...ถ้า...มีความจำเป็น...ทางสมาคมควรลดผลประโยชน์ของตนเอง...บรรดาเจ้าของโรงงานเหล่านี้เป็นของต่างประเทศ...ดังนั้นถ้ารัฐบาลลดภาษี...จึงเป็นการสนับสนุนโรงงานของคนต่างชาตินั่นเอง..."^{๒๕๘}

ซึ่งประเด็นเจ้าของโรงงานเป็นคนต่างชาตินี้ก็จะเป็นประเด็นของการเคลื่อนไหวที่สำคัญเช่น การสร้างกิจกรรมในระหว่างการชุมนุมก็ได้ใช้นายทุนญี่ปุ่นเป็นเป้าโดย "...คนงานได้นำหุ่นนายทุนญี่ปุ่นขึ้นไปแขวนไว้บนต้นไม้...ขณะเดียวกันผู้อภิปรายก็แจกแจงเล่ห์เหลี่ยมและกลโกงของนายทุนทั้งหลาย..."^{๒๕๙}

ภายหลังจากที่กรรมกร โรงงานทอผ้าเข้าชุมนุมที่สนามหลวงเป็นจำนวนมากกว่าหมื่นคนและกลุ่มสมาคมลูกจ้างจำนวนมากเข้าร่วมสนับสนุน นักศึกษาจึงตัดสินใจเข้าร่วมสนับสนุนอย่างเต็มที่

^{๒๕๖} ประชาธิปไตย ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑

^{๒๕๗} ประชาธิปไตย ๑๑ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑, ๑๒

^{๒๕๘} ประชาธิปไตย ๑๑ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๓

^{๒๕๙} ประชาธิปไตย ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

“ ๓๔ สมาคมชนีกกำลังร่วมคนงานทอผ้าแล้ว...

นร. – นศ. หลายสถาบันประกาศช่วยเต็มที่

...ศูนย์กลางนิสิตฯ , กลุ่ม ปช.ปช. , สหพันธ์นักศึกษาเสรีฯ, ศูนย์
กลางนักเรียน,และศูนย์พิทักษ์สิทธิครูฯ ออกแถลงการณ์ร่วม
สนับสนุนการต่อสู้ของกรรมกรในครั้งนี้ จำเป็นต้องต่อสู้กับ
พวกจักรวรรดินิยม ซึ่งคอยทำลายเอกราชอธิปไตย ของชาติ

นอกจากนี้ ยังมีศูนย์และกลุ่มต่างๆ คือ ศูนย์กลางนัก
เรียนอาชีวศึกษาแห่งประเทศไทย, พรรคพลังธรรมและกลุ่ม
เศรษฐกิจมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แนวร่วมนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่, และองค์การนักศึกษาสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าศูนย์พระนครเหนือ ต่างได้ออกแถลงการณ์
สนับสนุนการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของมวลกรรมกรในครั้งนี้
ด้วย รวมทั้งสโมสรและองค์การนักศึกษาทุกมหาวิทยาลัย
ประชุมเห็นชอบที่สนับสนุนในด้านเงินค่าอาหารโดยเปิดเรียไร
จากนักศึกษา...

วันนี้ทางธรรมศาสตร์จะเปิดศูนย์รับบริจาคที่ตึก อ.ม.ธ.
โดยเปิดรับบริจาคทางโทรศัพท์ด้วยที่หมายเลข ๒๑๖๑๑๑ ต่อ
๑๕๔ และตั้งแต่เช้านี้จะเอารถไปรับบริจาคที่สมุทรปราการและ
สมุทรสาคร...^{๒๖๐}

และนักศึกษาก็ได้มีบทบาทในการร่วมคิดอยู่กับกรรมกรด้วย ดังข่าวที่ว่า “...ในการ
พิจารณาเรียกร้องปรากฏว่า ที่ประชุมของผู้นำกรรมกร รวมทั้งการประชุมของ น.ร. น.ศ.
ต่างไม่พอใจเพราะมิได้ก้าวหน้าอะไร และว่าถ้าในวันศุกร์ไม่ได้รับคำตอบที่พอใจจะ
เคลื่อนไหวนักขึ้น...”^{๒๖๑} รวมทั้งการแสดงตัวว่าเข้าร่วมการต่อสู้จนถึงที่สุดเช่นเมื่อ
พิจารณาแล้วพบว่ารัฐบาลให้คำตอบไม่เป็นที่น่าพอใจ “...ตัวแทนศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา

^{๒๖๐} ประชาธิปไตย ๑๒ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑,๑๒

^{๒๖๑} ประชาธิปไตย ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑

แห่งประเทศไทย , สหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพ , สมาคมลูกจ้างรถไฟแห่งประเทศไทย ได้ขึ้น
ปรากฏตัวและจับมือกันเพื่อจะร่วมต่อสู้กันจนถึงที่สุด ...” ^{๒๖๒}

การเคลื่อนไหวของกรรมกรในครั้งแรกหลังเหตุการณ์เดือนตุลาคม ๒๕๑๖ ได้มี
การกล่าวถึงว่ามีเบื้องหลังมาตั้งแต่ต้น ดังปรากฏในสื่อมวลชนความว่า

“ พล.ต.ท. ณรงค์ มหามนต์ ผู้บัญชาการตำรวจนครบาลเปิดเผย
กับชาวไทย เช้าวันนี้(ที่๑๐)ถึงกรณีกรรมกรจากโรงงานทอผ้า...
พากันเดินขบวนไปยังบ้าน...นายกรัฐมนตรี...คอนดี ๑ ...เป็น
การกระทำที่ไม่ถูกกาลเทศะ ถ้ามีเจตนาเพียงเพื่อร้องทุกข์ขอ
ความเป็นธรรม ทำไมจึงต้องไปในยามวิกาลเช่นนี้ก่อให้เกิดข้อ
สงสัยว่าน่าจะมีเบื้องหลังอะไรบางอย่างแอบแฝงอยู่...” ^{๒๖๓}

แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐยังคงอธิบายว่าไม่มี “ มือที่สาม ” เข้า
มายุ่งเกี่ยวด้วย “...นายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี ได้ตอบข้อซักถามของผู้แทน
หนังสือพิมพ์...เรื่องที่มีนิสิตนักศึกษาเข้าไปเกี่ยวข้องช่วยเหลือกรรมกรครั้งนี้ นายกรัฐ
มนตรีกล่าวว่าไม่เชื่อว่ามีแผนแทรกแซงแต่อย่างใด คิดว่าเป็นการเห็นใจซึ่งกันและกันมาก
กว่า” ^{๒๖๔} และ “ ...พล.ต.อ. ประจวบ สุนทรากร ร.ม.ช. มหาดไทย ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการ
ชุมนุมว่าคงไม่มีการแทรกแซงจากฝ่ายใด เพราะว่ากรรมกรเรียกร้องในสิ่งที่คิดว่าไม่
เป็นธรรมแก่ฝ่ายเขา...” ^{๒๖๕} “ ...ประจวบว่านักศึกษาที่ไปพูดสนับสนุนกรรมกรไม่ใช่มือ
ที่ ๓ ” ^{๒๖๖} หรือ “ ...พล.ต.ต. อารีย์ กะริบุตร ผู้บังคับการสันติบาลให้สัมภาษณ์ว่า เหตุ
การณ์ทั่วไปปรกติ เพราะกรรมกรเรียกร้องในสิ่งที่เขาควรได้รับ...” ^{๒๖๗}

^{๒๖๒} ประชาธิปไตย ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

^{๒๖๓} ชาวไทย ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑

^{๒๖๔} ชาวไทย ๑๒ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๖ , ไทยรัฐ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑

^{๒๖๕} ประชาธิปไตย ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

^{๒๖๖} สยามรัฐ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๗ ภาคหัว หน้า ๑

^{๒๖๗} ประชาธิปไตย ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

แม้กระทั่งหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ประธานสภานิติบัญญัติก็ให้ความเห็นว่า "...การกระทำของกรรมกรในครั้งนี้ เป็นสิ่งที่ถูกต้องในการเรียกร้องความเป็นธรรม ซึ่งเป็นวิธีเดียวที่ทำได้ในขณะที่ยังขาดองค์กรที่ดีพอ..." ^{๒๖๔} หรือ พล.ต.ท. ณรงค์ มหามนต์ ผู้ที่เคยแสดงความคิดเห็นทำนองสงสัยการชุมนุมของกรรมกรก็ได้แสดงความคิดเห็นไปในทางเดียวกัน ดังที่กล่าวในการให้สัมภาษณ์ว่า "...จากการสังเกตการณ์ประท้วงครั้งนี้ทำให้เชื่อว่ากรรมกรทำไปด้วยความบริสุทธิ์ใจ..." ^{๒๖๕}

ในระหว่างการชุมนุมของกรรมกรนั้น อาจจะมีการกล่าวถึง " มือที่สาม " อยู่บ้าง แต่ก็ไม่ได้เป็นกระแสที่รุนแรงแต่ประการใด มีหน้าซ้ำในบทความเชิงวิเคราะห์บางบทก็ตำหนิการทำงานของหน่วยราชการทางด้านแรงงานว่าการทำงานที่ไร้ประสิทธิภาพนั่นเองเป็นแรงผลักดันให้เกิดกรรมกรต้องชุมนุม ดังบทความของวิรัช ทศานนท์ เรื่อง ผู้จุดชนวนตัวสำคัญนั้นคือใคร ความว่า

"...ทางกรมแรงงานซึ่งมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับปัญหานี้โดยตรงก็หาได้ดำเนินการแก้ไขปรับปรุง...การปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการทำนองแบบนี้ ถ้าหากจะมีการพิจารณาองหา ตัวการที่เป็นต้นตอก่อให้เกิดปฏิกิริยาอันรุนแรงขึ้นในหมู่ลูกจ้างคนงาน...ก็ไม่ควรเบนสายตาให้ห่างไกลไปจากหน่วยราชการงานเมืองซึ่งมีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องนี้อยู่...เพราะบางทีผู้ที่ถูกเรียกว่าเป็น " มือที่สาม " นั้นมันอาจจะเป็น " มือที่หนึ่ง " ซึ่งอยู่ใกล้ๆแก้มูกของรัฐบาลเอง..." ^{๒๖๖}

^{๒๖๔} ประชาธิปไตย ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

^{๒๖๕} ประชาธิปไตย ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

^{๒๖๖} ประชาธิปไตย ๑๑ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๕

การเคลื่อนไหวชุมนุมของกรรมกรครั้งนี้ได้รับการยอมรับข้อเสนอจากรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นข้อเรียกร้องค่าแรงขั้นต่ำหรือการดำเนินการสร้างหลักประกันต่างๆ^{๒๖} นับเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวใหญ่ครั้งแรกหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ประกอบกับการสร้างประเด็นของการต่อต้านทุนต่างชาติจึงทำให้มีการสนับสนุนจากสังคมโดยรวมสูง ด้วยเหตุนี้จึงไม่ปรากฏว่ามีกระแสการใช้ " มือที่สาม " เป็นเครื่องมือในการจะไม่ยอมทำตามข้อเรียกร้องนั้น

การเคลื่อนไหวของกรรมกรที่ได้ปรากฏการใช้ " มือที่สาม " เพิ่มขึ้นหลังจากการเคลื่อนไหวครั้งแรกแล้วเพราะเริ่มมีการหยุดงานทวีขึ้นมากมาย

การใช้ " มือที่สาม " ปรากฏชัดเจนในการชุมนุมประท้วงของพนักงานโรงแรมดุสิตธานีในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ และมีปัญหาสลับซับซ้อนยืดเยื้อมาถึงเดือนมิถุนายนของอีกปีหนึ่ง การชุมนุมของพนักงานดุสิตธานีได้นำไปสู่การรวมตัวกันของแรงงานภาคบริการโดยพนักงานสถานบริการได้ตั้งสมาคมลูกจ้างโรงแรมและหอพักขึ้นมาและได้ทำให้เกิดการชุมนุมของพนักงานโรงแรมอีกหลายแห่งในเวลาต่อมา

แม้ว่าการชุมนุมประท้วงของโรงแรมดุสิตธานีจะทำให้เกิดการรวมตัวกันของแรงงานภาคบริการที่เป็นแรงงานกลุ่มที่ใหญ่มากในขณะนั้น แต่เนื่องจากว่าเจ้าของโรงแรมดุสิตธานีเป็นคนไทยแตกต่างไปจากโรงแรมหลายแห่งที่มีการประท้วงเช่นกัน เช่น โรงแรมสยามอินเตอร์คอนติเนนตัล จึงทำให้สภาวะการณ์ของการประท้วงนั้นมีความแตกต่างออกไป เพราะทำให้ข้ออ้างเรื่องการต่อต้านทุนต่างชาติไม่สามารถส่งผลกระทบต่อสังคมและค่อนายจ้างได้ จึงทำให้เกิดความยืดเยื้อในการเจรจาตกลงกันและเป็นแรงผลักดันทำให้หลายฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

ความแตกต่างเห็นได้ชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับการหยุดงานของพนักงานโรงแรมสยามอินเตอร์คอนติเนนตัลที่เริ่มมีการประท้วงครั้งแรกในเดือนธันวาคม ๒๕๑๖ แต่ก็ใช้เวลาเพียงไม่กี่ชั่วโมง ผู้จัดการคนชาวต่างชาติก็ยอมตามข้อเรียกร้องทั้งหมด และเมื่อเกิด

^{๒๖} ประชาธิปไตย ๑๕ มิถุนายน ๒๕๑๗ หน้า ๑,๑๒

การประท้วงอีกครั้งในเดือนสิงหาคมเนื่องจากความไม่พอใจผู้จัดการต่างชาติคนใหม่ที่ใช้เวลาไม่นานนักก็ตกลงกันได้ โดยที่

“...ทางฝ่ายจัดการจึงพยายามทุกวิถีทางที่จะเปิดโอกาสให้ฝ่ายพนักงานได้พูดทุกสิ่งทุกอย่างออกมา ไม่ว่าจะเป็นความต้องการอะไร หรือความพอใจ ความไม่พอใจอะไร นโยบายการบริหารบุคคลได้รับการพิจารณาปรับปรุงใหม่ ...เปิดโอกาสให้พนักงานเสนอข้อคิดเห็นในแบบฟอร์มที่จะจัดขึ้นในเร็วนี้ จะพยายามให้บทบาทแก่สภาพนักงานให้มากขึ้น โดยทำให้สถานะเป็นตัวแทนของพนักงานอย่างแท้จริง เปิดโอกาสให้พนักงานพบและพูดจากับฝ่ายจัดการได้โดยตรง...”^{๒๗๒}

กรณีการชุมนุมของพนักงานโรงแรมดุสิตธานีมีลักษณะสำคัญที่แตกต่างไปหลายประการด้วยกัน ประการแรกคือการที่เจ้าของเป็นคนไทยที่มีภาพความสำเร็จของธุรกิจคนไทยที่น่าภาคภูมิใจท่ามกลางการแข่งขันกับธุรกิจต่างประเทศ ประการที่สองการชุมนุมได้ทำให้ภาพของผู้นำกรรมกรโรงแรมดุสิตธานีเด่นชัดขึ้นมาและกลายเป็นผู้ที่คอยชูธงคนงานที่อื่นๆจึงทำให้เกิดการเข้าร่วม “ จัดการ ” โดยเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งยิ่งทำให้ปัญหาสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ประการที่สาม การต่อสู้ได้เปลี่ยนการรับรู้ของทั้งคนงานและสังคมจากการประท้วงของคนงานแต่ละโรงงานมาสู่การต่อสู้ระหว่างกรรมกรและนายทุน

การชุมนุมของพนักงานโรงแรมดุสิตธานีได้ทำให้เกิดการใช้ “ มือที่สาม ” ชัดเจนมากขึ้นและปรากฏว่าเป็นการใช้ “ มือที่สาม ” จากทั้งสองฝ่ายที่ขัดแย้งกัน ทางฝ่ายพนักงานนั้นก็จะกล่าวว่าข้าราชการเป็น “ มือที่สาม ” เพราะไม่วางตัวเป็นกลางเพื่อแก้ไขปัญหาแรงงาน ที่ชัดเจนได้แก่ การปลอมจดหมายของนายคำริ น้อยมณีผู้มีตำแหน่งเป็นรองปลัดกระทรวงมหาดไทยซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับมอบหน้าที่ให้ทั้งสองฝ่ายหาทางตกลงกัน

^{๒๗๒} “ วันนี้พนักงาน-ไม่ใช่ว่าผู้ที่ต้องอดทนต่อไป ” ประชาชาติรายวัน ๒๕ สิงหาคม ๒๕๑๗

เสนอให้ปิดโรงแรมเพื่อคัดค้านพนักงาน^{๒๗๓} และเป็น “ มือที่สาม ” ที่พยายามทำให้สังคมเข้าใจว่าการชุมนุมของพนักงานโรงแรมนั้นมีเบื้องหลังทั้งทางด้านการต้องการทางการเมือง ดังคำปรารภของนายเทอดภูมิ ใจดีว่า

“...การที่เจ้าของคูสิต ฯ แข็งข้อเรียกร้องทาง พนง.มาก เพราะเป็นคนมีอิทธิพลในด้านธุรกิจและการเมือง...สามารถจะชี้อะไรให้ทางฝ่ายปกครองเอนเอียงได้ อย่างกรณีนี้ ทางฝ่ายนายจ้างเบนประเด็นการต่อสู้เรียกร้องของพนักงานทางเศรษฐกิจ และความเป็นธรรมไปเป็นประเด็นการต่อสู้ทางการเมือง ถ้าหากรัฐบาลหลงเชื่อแล้วก็จะต้องตกหลุมพรางของนายทุนแน่นอน ...”^{๒๗๔}

“...นายจ้างแข็งข้อเพราะพวกเขาเป็นกลุ่มที่มีอำนาจในทางการเมืองและเศรษฐกิจและมีคนในวงรัฐบาลและในสภานิติบัญญัติแห่งชาติร่วมมือกันที่จะกำจัด และพยายามที่จะบิดเบือนต่างๆ นานาและใช้เล่ห์ร้อยแปด เช่น ไม่ยอมเจรจา ปลอมจดหมายออกข่มขู่ เมื่อกฎหมายไม่ยอมทำอะไรกับฝ่ายนายจ้างเช่นนี้ ก็มีวิธีเดียวคือการมารวมกันเช่นวันนี้ . ไม่มีใครที่จะสามารถกล่าวคำหนีกฎจ้างพนักงานได้ว่าทำรุนแรง เพราะเราให้ออกมาตลอดเวลา...”^{๒๗๕}

“... สมาชิกสภากลุ่ม ๕๕ นั่นเอง ทำให้นายจ้างแข็งข้ออยู่ได้ ซึ่งไม่น่าทำให้เรื่องมันยืดยาว...”^{๒๗๖}

^{๒๗๓} ประชาธิปไตย ๑๑ กันยายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

^{๒๗๔} ประชาธิปไตย ๑ กันยายน ๒๕๑๗ หน้า ๑

^{๒๗๕} ประชาธิปไตย ๑๔ กันยายน ๒๕๑๗ หน้า ๑

^{๒๗๖} ประชาธิปไตย ๕ กันยายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

ทางฝ่ายรัฐและเจ้าของโรงแรมก็ได้ใช้การอ้าง " มือที่สาม " คอยขย่งให้พนักงาน
ชุมนุม ดังการให้สัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ตำรวจระดับสูงในหนังสือพิมพ์

" ผู้สื่อข่าว " ชาวไทย " ได้พบกับ พล.ต.ต. ประกอบ วีระพันธ์ผู้
บังคับการตำรวจ นครบาลได้เปิดเผยให้ทราบว่า กรณีโรงแรม
ดุสิตธานีนั้น ขณะนี้ได้มีเรื่องการเมืองเข้าแทรกแซงแล้ว ดัง
ปรากฏชัด...มีการโจมตีสถานิติบัญญัติ มีการกล่าวเรื่องสิทธิ
ของการออกเสียงเลือกตั้งและอื่นๆอีกหลายอย่าง ซึ่งได้...เสนอ
ความเห็นต่อพล.ต.อ. ประจวบ ˆสุนทราภรณ์ อธิบดีกรมตำรวจ
แล้ว ขอให้เจ้าหน้าที่ตำรวจสันติบาลเข้าไปดำเนินการด้วย
...^{๒๗๖}

" มือที่สาม " ในกรณีของกรรมกรนั้นมีทั้งผู้ที่ปรารถนาความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและนักศึกษาด้วย ดังการแสดงตัวของกลุ่มนักศึกษาที่เข้าไปมีบทบาทในการชุมนุม
ดังปรากฏในข่าวหนังสือพิมพ์ว่า

" ...พนักงานโรงแรมดุสิตธานีและกลุ่มต่างๆอันมี กลุ่ม ปช.ปช.
สหพันธ์นักศึกษาเสรีศูนย์นิสิตนักศึกษา ชมรมบัณฑิต ศูนย์
พิทักษ์สิทธิครู สมาคมลูกจ้างต่างๆประมาณ ๕๕ คน ประชุม
ปรึกษาหาทางต่อสู้กับนายจ้างโรงแรมดุสิตธานี..."^{๒๗๗}

การชุมนุมของพนักงานโรงแรมดุสิตได้ทำให้เกิดการรวมกลุ่มพนักงานโรงแรม
ต่างมาหาหนุช่วยด้วย และได้เกิดการสร้างการรับรู้ที่เปลี่ยนแปลงไป ดังปรากฏในการ
แถลงการณ์ของกลุ่มพนักงานโรงแรมความว่า

^{๒๗๖} ชาวไทย ๑๖ กันยายน ๒๕๑๗ หน้า ๑

^{๒๗๗} ประชาธิปไตย ๑๑ กันยายน ๒๕๑๗ หน้า ๑

“...สมาคมลูกจ้างโรงแรมและหอพักร่วมกับพนักงานโรงแรม ๑๓ แห่งในกรุงเทพฯ คือ คุสิตธานี , รามา , เซอรادتน์ , สยาม ฯ , มณเฑียร , นารายณ์ , อมรินทร์ , เพรสติเด็นท์ อินทรา , เจ้าพระยา , เอเชีย , อิมพีเรียล , โอเรียนเต็ลและพนักงานโรงแรมทุกแห่งใน พัทยา....แถลงการณ์ร่วม...เจ้าของโรงแรมคุสิตธานี...ให้ สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ในทำนองว่า หากเจ้าของโรงแรมคุสิตธานีแพ้จะเป็นเหตุให้โรงแรมอื่นๆ ต้องแพ้ไปด้วย ลองคิดดูซิถ้าพนักงานโรงแรมคุสิตธานีแพ้ อะไรจะเกิดขึ้น ต่อไปนี้ขอให้พวกเราชาวโรงแรมทุกโรงแรมจงฉีกกำลังกันให้มั่นคงและสามัคคีกันเข้าไว้ เพื่อต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมและความเจริญของประเทศชาติ...”^{๒๗๕}

และ

“...เหตุที่เกิดขึ้นครั้งแรกเป็นเรื่องของพนักงานโรงแรมคุสิตธานีกับ นายจ้าง ต่อมากลายเป็นเรื่องระหว่างนายจ้างโรงแรมกับ พนักงานทั่วไปโดยความร่วมมือจากเจ้าของโรงแรมชั้นหนึ่งร่วมกัน และต่อมาก็กำลังกลายเป็นชนวนใหญ่ในการต่อสู้ระหว่าง นายทุนทั่วไปกับกรรมกร...”^{๒๗๖}

การประท้วงของกรรมกรในที่ต่างๆเกิดขึ้นมากขึ้นในช่วง ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ พร้อมกับการเกิดการสร้างการรับรู้ใหม่ของการชุมนุมประท้วงว่าไม่ใช่เพียงแต่การชุมนุมประท้วงเฉพาะที่เฉพาะแห่งหากแต่เป็นการต่อสู้ของกรรมกรกับนายทุนนี้เองได้ทำให้กลุ่มอำนาจหลายกลุ่มรวมทั้งรัฐบาลมีความวิตกกังวลมากยิ่งขึ้น ประกอบกับการชุมนุมของพนักงานโรงแรมคุสิตธานีเป็นการชุมนุมที่ทำให้นายจ้างอ้างว่าทำให้เกิดความเสียหายเพราะไม่

^{๒๗๕} ประชาธิปไตย ๘ กันยายน ๒๕๑๖ หน้า ๑๒

^{๒๗๖} ประชาธิปไตย ๑๑ กันยายน ๒๕๑๖ หน้า ๑๒

สามารถดำเนินงานตามปกติได้ ซึ่งการประทุของกรรมกรที่ต่างๆก็จะเป็นไปในรูปของการปิดกั้นไม่ให้โรงงานหรือธุรกรรมนั้นๆดำเนินงานได้ เช่น ปิดล้อมไม่ให้ผู้บริหารเดินทางเข้าออก อันเป็นวิธีการของการหยุดงานเพื่อสร้างแรงกดดันให้เกิดการเจรจา วิธีการเช่นนี้ที่ใช้กันทั่วไปทำให้นายกรัฐมนตรีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ได้แสดงความคิดเห็นผ่านสื่อมวลชนว่าจะให้เจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมและปราบปรามกรรมกรที่หยุดงานและก่อความเสียหายให้แก่ทรัพย์สินของผู้อื่น

การดำรงใช้กำลังเพื่อปราบปรามการชุมนุมของกรรมกรถูกนำไปเปรียบเทียบกับ การปราบจลาจลที่พลับพลายศซึ่งมีความหมายว่าเป็นเรื่องที่เหมาะสมที่จะต้องใช้กำลัง เพื่อปราบปรามความวุ่นวายรุนแรงเพราะหากปล่อยเอาไว้ก็จะก่อผลกระทบเสียหายมากขึ้นไปอีก การนำเอาการอธิบายการปราบจลาจลที่พลับพลายศมาทาบเข้ากับการชุมนุมของกรรมกรที่เกิดขึ้นนั้นทำให้ยังตอกย้ำการรับรู้ของสังคมว่าอาจจะจำเป็นต้องใช้อำนาจรัฐที่รุนแรงมากขึ้นในการจัดการกับปัญหา “ความวุ่นวาย”

กรณีพลับพลายศจึงเป็นเสมือนภาพประทับของความวุ่นวายที่รุนแรงที่ใช้ อำนาจรัฐเป็นสิ่งที่ถูกต้องไป ผู้นำนักศึกษา เสกสรรค์ ประเสริฐกุล สรุปการรับรู้ของสังคม ในกรณีพลับพลายศไว้ว่า

“...ข้อผิดพลาดของนักศึกษาในกรณีพลับพลายศ ยังไม่น่ากลัวเท่า กับข้อผิดพลาดที่ประชาชนบางส่วนอาจกำลังก่อขึ้น โดยการให้การสนับสนุนระบอบเผด็จการอย่างไม่รู้ตัว อันที่จริง ตั้งแต่เดือนตุลาคมสี่เลือด...ชาวไทยจำนวนไม่น้อยได้มีจิตสำนึกทางการเมืองสูงขึ้น... กล้าวิเคราะห์ปัญหา...แต่การวิจารณ์ปัญหานั้น ท่านจะทำเป็นรายขึ้นอย่างเดียวไม่ได้...ต้องพิจารณาถึงผลประโยชน์ระยะยาวด้วย อย่างกรณีพลับพลายศนี้ ท่านได้ประณามนักศึกษาอย่างสาเดเสียเทเสียถึงขั้นต้องสงสัยในเจตนารมณ์ การนี้ทำให้นักศึกษาอ่อนพลังลงและชนชั้นปกครองได้ถือโอกาสที่ท่านเห็นด้วยในประเด็นหนึ่ง ขยิบความเป็นเผด็จการไปสู่ประเด็นอื่นๆ เช่น มีการประกาศ

ว่า จะปราบนักศึกษาอย่างรุนแรง เด็ดขาดถ้าก่อความวุ่นวาย
แน่นอนที่สุด คำจำกัดความแห่งความวุ่นวายจะถูกกำหนดโดย
เขามีใช้ท่านหรือเรา กรณีที่เราจะถูกปราบปรามทำร้าย
อาจเกิดขึ้นได้แม้ในยามที่เราทำงานเพื่อท่าน ซึ่งอาจเป็นผู้ถูกกด
ขี่ในรูปแบบต่างๆกัน..."^{๒๘๘}

เมื่อรัฐบาลเริ่มสร้างภาพการชุมนุมของพนักงานโรงแรมดุสิตธานีเป็นความวุ่นวาย
และควรที่จะต้องได้รับการจัดการเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย เช่น ที่เคยทำมาแล้วใน
กรณีพลับพลาไชย นักศึกษาและพนักงานโรงแรมก็ได้พยายามสร้างการป้องกันตัวเองด้วย
การสื่อสารความว่า

" ถ้ารัฐใช้กำลังปราบปรามกรร นักศึกษา ๑๓ กลุ่มจะจับอาวุธสู้ "

" กลุ่มนักศึกษาและประชาชน ๑๓ กลุ่ม...อันมีศูนย์กลางนิสิต
นักศึกษา สหพันธ์นักศึกษาเสรี ศูนย์นักศึกษาวิทยาลัยอาชีว
ศูนย์กลางนักเรียน อาชีวศ ศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทย
ศูนย์นักศึกษาคูศ ศูนย์พิทักษ์สิทธิศูศ สหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพ
ประชาชน ชมรมบัณฑิตแห่งประเทศไทย กลุ่มนักศึกษาอิสระ
กลุ่ม ปช.ปช. กลุ่มกรรกรร กลุ่มชาวนา..ที่ประชุมตัวแทนกลุ่ม
ต่างๆ ลงความเห็นเห็นว่านายทุนโรงแรมดุสิตธานีเอาเปรียบลูกจ้าง
เกินไป...ควรแบ่งปันผลกำไรให้ลูกจ้างมากกว่านี้...

...การที่มีข่าวว่าทางราชการจะใช้กำลังปราบปรามคนงานอย่าง
รุนแรงเช่นเดียวกับกรณีพลับพลาไชย นั้น ตัวแทนทั้ง ๑๓ กลุ่ม
ไม่เห็นด้วย จึงขอให้ทางรัฐบาลลงคิดให้รอบคอบ...เราจะไม่
ยอมให้มีการปราบปรามประชาชน เช่น กรณีพลับพลาไชยอย่าง
เด็ดขาด...

^{๒๘๘} เสกสรรค์ ประเสริฐกุล “ ขบวนการนักศึกษากับความสามัคคีภายในชาติ : ภาพสะท้อน
จากกรณีพลับพลาไชย ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ สิงหาคม ๒๕๑๗ หน้า ๒๕

...นายเทิดภูมิ ยั่วว่า...ทั้ง ๑๓ กลุ่มที่ประชุมร่วมกัน รวมทั้งนิสิต นักศึกษา จะจับอาวุธสู้ทันที หากรัฐบาลใช้ตำรวจทหาร เข้าปราบปรามประชาชน..."^{๒๔๒}

นอกจากการชุมนุมของกลุ่มพนักงานโรงแรมหรือแรงงานภาคบริการที่ถูกสร้างให้สังคมรู้สึกว่าเป็นภาพของความวุ่นวายแล้ว การชุมนุมของกลุ่มอื่นๆก็ถูกทำให้เป็นภาพเดียวกันไปด้วย เช่น การชุมนุมของพนักงานรัฐวิสาหกิจ ดังที่ผู้นำของสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจได้สะท้อนออกมาทางสื่อมวลชนความว่า

"...นายไพศาล ธวัชชัยนันท์ นายกสมาคมลูกจ้างการไฟฟ้านครหลวงและพวกได้ชี้แจง...ถึงข่าวการตัดไฟ ตัดน้ำทั่วกรุงของลูกจ้างรัฐวิสาหกิจดังกล่าวว่าไม่เป็นความจริงแต่อย่างใด พวกตนเชื่อแน่ว่าการปล่อยข่าวเช่นนี้ ทางผู้ปล่อยข่าวมีเจตนาจะทำลายพวกตนให้ประชาชนเกลียดชัง มองกลุ่มรัฐวิสาหกิจไปในแง่ที่ไม่ดีและสร้างความเกลียดชังแตกแยกในหมู่ลูกจ้างด้วยกันที่จะต้องเดือดร้อนจากการกระทำของพวกตน...การปล่อยข่าวการสไตรค์ของพวกตนนั้น ผู้ปล่อยข่าวคงมีความประสงค์จะให้เกิดการสไตรค์ขึ้นจริงๆ ประชาชนจะได้เกลียดชังพวกตนและทางการจะได้ปราบพวกตนอย่างรุนแรงมากกว่า..."^{๒๔๓}

จะพบว่าความเปลี่ยนแปลงในการรับรู้การเคลื่อนไหวของกรรมกรปรากฏชัดเจนขึ้นหลังจากการประท้วงนายทุนต่างชาติของกรรมกรโรงงานทอผ้า การชุมนุมประท้วงของพนักงาน โรงแรมที่ขยายตัวและยกระดับความหมายของการชุมนุมเฉพาะกรณีเป็นการต่อสู้ระหว่างชนชั้นกรรมกรกับนายทุนและการชุมนุมประท้วงของผู้ใช้แรงงานประเภทอื่นๆที่เกิดขึ้นทำให้การสร้างการรับรู้ว่าการเคลื่อนไหวกรรมกรนั้นมีเป้าหมาย

^{๒๔๒} ประชาธิปไตย ๑๓ กันยายน ๒๕๑๗ หน้า ๑,๑๒

^{๒๔๓} สยามรัฐ ๑ กันยายน ๒๕๑๗ หน้า ๑,๑๒

ต้องการให้เกิดความวุ่นวายในบ้านเมืองและเป็นการเคลื่อนไหวที่มี " มือที่สาม " ที่เป็นผู้
นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์และไม่ได้ทำกิจกรรมด้วยความบริสุทธิ์ใจแต่ทำเพื่อผลประโยชน์
ส่วนตนเป็นผู้อยู่เบื้องหลังโดยที่กลุ่มกรรมกรนั้นรู้ไม่เท่าทันจึงต้องตกเป็นเหยื่อ ดัง
ปรากฏในการสร้างข่าวลือโจมตีผู้นำกรรมกรและผู้นำนักศึกษาแน่นว่าทำทุกอย่างเพื่อผล
ประโยชน์และนิยมลัทธิคอมมิวนิสต์

" แจกใบปลิวโจมตีเทอดภูมิ ว่าเป็นเสรีนิยมคอมมิวนิสต์ "

"...นายทุนออกใบปลิวโจมตีผู้นำกรรมกร ว่ามีรายได้จาก
พนักงานโรงแรมเดือนละ ๒ แสนบาท มีบ้านชั้นเดียว มีรถบูธ
คันละแสน เป็นผู้นิยมคอมมิวนิสต์..."^{๒๔๔}

กรณีของผู้ศึกษาก็เช่นเดียวกัน ดังที่สะท้อนมาจากอาจารย์บุญสนอง บุญโยทยานผู้
นำคนหนึ่งในการบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนควาว่า

"...มีการเขียนหรือพูดให้ได้ยินว่าจีนคอมมิวนิสต์แจกเงินนัก
ศึกษาจ้างให้เดินขบวน นายธีรยุทธ บุญมีนั้น ได้รับเงินจากทาง
จีนและญี่ปุ่น ขณะนี้ สะสมไว้ได้ร่วมร้อยล้านบาท สำหรับ
นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ได้แต่ทางจีนและอเมริกา ส่วน
ญี่ปุ่นยังมีได้มาติดต่ (หรือไปติดต่) จำนวนเงินที่นายเสก
สรรค์ได้นั้นว่ากันว่า (ถูกขึ้นว่า) พอๆกับที่นายเทอดภูมิ ใจดีได้
...คือเดือนละสองแสนบาท ทางฝ่ายนายเทอดภูมินั้นนอกจากจะ
ถูกกว่าคอมมิวนิสต์จ่ายให้ไม่อันแล้ว ...ยังรัดไถเอาจากค่าแรง
งานกรรมกรอีกตกเข้าไปก็ร่วมเดือนละอีกสองแสนบาท ..." ^{๒๔๕}

^{๒๔๔} ประชาธิปไตย ๑ ตุลาคม ๒๕๑๗ หน้า ๒

^{๒๔๕} บุญสนอง บุญโยทยาน " ผู้อยู่เบื้องหลังขบวนการนักศึกษา ประชาชน " สังคมศาสตร์
ปริทัศน์ (ตุลาคม ๒๕๑๗): ๑๗,๑๘

กล่าวได้ว่าปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๗ รัฐบาลและกลุ่มอำนาจในสังคมไทยสามารถจับประเด็นทางการเมืองเพื่อที่จะจัดการกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษาที่ทำงานของตน ค่อยเนื่องและเข้มข้นมากขึ้นจนส่งผลกระทบกระเทือนทั้งการบริหารราชการ การจัดสรรผลประโยชน์ ซึ่งหากปล่อยไว้ก็จะมีผลเสียต่อระบบอำนาจการเมืองเดิมอย่างลึกซึ้ง ประเด็นทางการเมืองที่รัฐบาลและกลุ่มอำนาจในสังคมไทยใช้ก็คือ การสร้างการรับรู้ว่านักศึกษาเป็น " มือที่สาม " ที่นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นพวกต่างชาติ และกำลังเคลื่อนไหวเพื่อทำลายสังคมไทย

กระบวนการสร้างการรับรู้นี้ทำได้บนรากฐานความคิดทางการเมืองเดิมของสังคมไทยเองที่แบ่งหน้าที่ของกลุ่มผู้คน หากคนกลุ่มใดทำในสิ่งที่ไม่ใช่หน้าที่หรือพันธกิจของตนก็จะถูกจับจ้องมองว่าเป็นการกระทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนมิใช่ผลประโยชน์ของส่วนรวม นักศึกษาถูกมองว่าต้องเป็นนักศึกษาไม่ใช่มาทำงานเคลื่อนไหวทางการเมือง หากจะเคลื่อนไหวทางการเมืองก็รอให้จบการศึกษาเสียก่อนแล้วค่อยมาสมัครรับเลือกตั้งเป็นนักการเมือง ด้วยรากฐานความคิดเช่นนี้จึงทำให้ปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๗ เกิดการสร้างกระแสขึ้นมาว่าให้นักเรียนนักศึกษา กลับเข้าสู่ห้องเรียน ดังการสะท้อนกระแสนี้ในบทนำของวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์เดือนสิงหาคม ความว่า

“...เมื่อไม่นานมานี้ การต่อสู้ในรูปขบวนการของนักเรียน นักศึกษา ได้ถูกชนชั้นผู้ปกครอง...เรียกร้องให้เลิกสนใจทางการเมือง และเริ่มโครงการ “ กลับสู่ห้องเรียน ” เสียที สื่อมวลชนได้แก่นักหนังสือพิมพ์บางฉบับที่เป็นปากเสียงให้ฝ่ายทหาร-ศักดินา-นายทุน ก็สร้างภาพในทางทำลายว่าการต่อสู้ของนักเรียนนิสิตนักศึกษา เป็นการก่อ “ ความวุ่นวาย ” หรือไม่ก็เห็นเลขเด็ดออก ไปทำนองว่าคอมมิวนิสต์ทุ่มเงินให้นักศึกษาร่วมมือกับชาวนาและกรรมกร เพื่อ ก่อความไม่สงบขึ้นในบ้านเมือง

...๒๕๖

^{๒๕๖} บทนำ “ การต่อสู้ของนักเรียน-นิสิตนักศึกษา คือ การต่อสู้ของประชาชน ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ (สิงหาคม ๒๕๑๗): ๑๐

การเน้นในประเด็นการเรียกร้องให้นักศึกษา " กลับสู่ห้องเรียน " เป็นการเน้นให้สังคมตระหนักถึงการกลับมาสู่ครรลองของการปฏิบัติตามระบบเดิมที่ใครมีหน้าที่อะไรก็ให้ทำหน้าที่นั้น ยิ่งทำให้เกิดการตอกย้ำการรับรู้ที่นักศึกษากำลังทำเกินหน้าที่ของตนเอง และการทำเกินหน้าที่นี้เองก็การเข้าไปเป็น " มือที่สาม " กระบวนการสร้างการรับรู้เช่นนี้สามารถทำขึ้นมาได้โดยผ่านการอธิบายให้ความหมายแก่การเคลื่อนไหวของนักศึกษาไปในอีกทางหนึ่ง ดังข้อสรุปของบทนำสังคมศาสตร์ปริทัศน์ที่ได้พยายามอธิบายเชิงแตกต่างให้แก่ขบวนการนักศึกษา ความว่า

“...การรวมตัวต่อสู้ของนักศึกษา...ถูกโจมตีบิดเบือน...อย่าง
เป็นขบวนการ

๑. บิดเบือน...กรณีบ้านนาทราย แทนที่จะมุ่งประเด็นว่ามีการเผา
หมู่บ้านและทำลายชีวิตของราษฎร กลับมุ่งประเด็นว่าทำลาย
ความสามัคคีของชาติ

....

๓. บิดเบือน...กรณีโครงการกลับสู่ชนบทของนักศึกษา โดยถือ
ว่านักเรียน-นิสิตนักศึกษาควรมีหน้าที่อยู่ในห้องเรียนเพียงอย่าง
เดียว

๔. บิดเบือน...การเข้าร่วมต่อสู้ของชาวนาและกรรมกร โดยไม่
ให้ความร่วมมือและกล่าวหาว่าจะรวมกันก่อจลาจลและมี
คอมมิวนิสต์แทรกแซงทุ่มเงินอุดหนุนให้ ๔๐๐ ล้านบาท

...

๖. บิดเบือน...การจลาจลที่พลับพลาไชย โดยกล่าวหาว่าได้
แทรกแซงและก่อความวุ่นวาย ทั้งๆที่ความเป็นจริง เจ้าหน้าที่
ปฏิบัติการเกินกว่าเหตุและสร้างสถานการณ์เพื่อเข้าปราบปราม
ประชาชน ... ๒๔๗

^{๒๔๗} บทนำ " การต่อสู้ของนักเรียน-นิสิตนักศึกษา คือ การต่อสู้ของประชาชน " สังคม
ศาสตร์ปริทัศน์ (สิงหาคม ๒๕๑๗): ๑๐ .

กล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวของพลังใหม่ทางการเมืองได้แก่พลังของนักศึกษาที่
เงื่อนไขทางการเมืองเปิดให้เข้าไปสร้างสายสัมพันธ์กับชาวนาและกรรมกร ได้ทำให้รัฐ
ระบบราชการและรัฐบาลในขณะนั้นงุนงงและไม่รู้ว่าจะจัดการอย่างไรดี เพราะไม่สามารถ
วางตำแหน่งแห่งที่ทางการเมืองของกลุ่มพลังใหม่นี้ให้อยู่ในระบบความสัมพันธ์ทางการเมือง
อย่างไร ในระยะแรกของช่วงเวลาหลังปี พ.ศ. ๒๕๑๖ นั้นรัฐบาลได้ดึงเข้ามาเป็น
พวกเดียวกันด้วยการใช้อำนาจรัฐแต่งตั้งให้เป็นหนึ่งในคณะกรรมการต่างๆ โดยเฉพาะใน
คณะกรรมการแก้ปัญหาของชาวนา ซึ่งให้การเคลื่อนไหวของนักศึกษานั้นมีสถานะที่ชอบ
ธรรมทางกฎหมาย แต่ต่อมาก็พบว่าการดึงเข้ามาเป็นพวกเช่นนี้กลับไม่สามารถบังคับหรือ
จำกัดการเคลื่อนไหวให้อยู่ภายใต้กรอบวิธีคิดและวิธีการจัดการปัญหาของรัฐได้

ดังนั้นรัฐจึงได้เปลี่ยนแปลงวิธีการจัดการด้วยการทำให้กลายเป็น “ คนอื่น ” เสีย
ด้วยการกระทำสองด้านด้วยกัน ด้านแรก ได้แก่การยกเลิกการยอมรับสถานะที่ชอบธรรม
ทางกฎหมาย ดังปรากฏในความพยายามไม่แต่งตั้งนักศึกษาให้เป็นกรรมการแก้ไขปัญหา
ต่างๆอีกแม้ชาวบ้านจะเรียกร้องก็ตาม อีกด้านหนึ่งก็คือการอธิบายการเคลื่อนไหวของนัก
ศึกษาว่าเป็นการกระทำของมือที่สามที่มุ่งร้ายทำลายความสงบสุขของสังคมไทย

การยกเลิกสถานะที่ชอบธรรมทางกฎหมายเป็นเงื่อนไขแรกที่ประกอบเข้ากับ
ความพยายามของรัฐที่จะสร้างภาพความเป็นคนอื่นให้แก่นักศึกษา ด้วยกระบวนการเริ่ม
ทำให้สังคมรู้สึกวุ่นวายนักศึกษาทำสิ่งที่เกินเลยไปจากหน้าที่ของตนอันได้แก่การเรียนหนังสือ
แม้ว่าการเรียกร้องให้ “ กลับเข้าสู่ห้องเรียน ” จะไม่สามารถที่จะทำให้นักศึกษาเลิกกิจกรรม
ของตนเองได้ แต่ก็ป็นเงื่อนไขแรกที่ทำให้สังคมคนชั้นกลางเริ่มหวนกลับไปคิดถึงความ
คิดตามระบบเดิมที่ใครมีหน้าที่อะไรก็ให้ทำหน้าที่นั้น ซึ่งทำให้รัฐสามารถที่จะสร้างการ
รับรู้ในระดับต่อไปได้สะดวกมากยิ่งขึ้น

กล่าวได้ว่าความไร้ประสิทธิภาพของรัฐบาลไทยในการที่จัดตำแหน่งแห่งที่ทางการเมือง
เมืองให้กับพลังใหม่ๆในสังคม ประกอบกับการเคลื่อนไหวของนักศึกษาที่ดำเนินอย่างต่อเนื่อง
และมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างซึ่งรัฐไทยไม่สามารถรับได้ จึงทำให้
กระบวนการสร้าง “ ความจริง ” ให้สังคมได้รับรู้วุ่นวายนักศึกษาเป็น “ มือที่สาม ” ที่หวังทำลาย
สังคมไทยนั้นเข้มข้นมากขึ้น

การที่รัฐไม่สามารถจัดวางตำแหน่งแห่งที่ทางการเมืองให้กับพลังใหม่ทางสังคม นั้นเป็นเพราะว่าตำแหน่งแห่งที่ทางการเมืองของคนกลุ่มต่างๆในสังคมการเมืองไทยแต่ เดิมนั้นเป็นการจัดวางจากพันธกิจที่รัฐต้องการและรัฐสามารถทำให้คนกลุ่มนั้นๆเป็นส่วน หนึ่งของรัฐได้ ครั้นหนึ่งรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทยไม่สามารถจัดวางตำแหน่งแห่งที่ ทางสังคมการเมืองให้แก่คนจีนได้เพราะคนจีนจำนวนหนึ่งสามารถที่จะมีสถานนอก ขอบเขตของอำนาจรัฐได้ แต่ต่อมาเมื่อมีการแก้ไขสนธิสัญญาเกี่ยวกับคนในบังคับได้ รัฐ ไทยก็สามารถดึงคนจีนเข้ามารวมได้ แต่สำหรับนักเรียนนั้น รัฐไทยไม่สามารถที่จะจัด การได้เพราะด้านหนึ่งนักศึกษาเหล่านี้มีสถานของการเป็นประชาชนไทยอยู่แล้วแต่อีกด้าน หนึ่งกลับดำเนินกิจกรรมที่ต่อต้านรัฐ จึงทำให้เกิดความตึงเครียดทางสังคมการเมืองมาก ขึ้นตามลำดับ ความพยายามคลายความตึงเครียดทางการเมืองนี้จึงเกิดการเรียกร้องให้ “ กลับสู่ห้องเรียน ” และเลิกกิจกรรมที่ตรงกันข้ามกับรัฐเสียเพื่อที่จะกลับมาสู่สถานของนัก ศึกษาที่มีหน้าที่เรียนหนังสือเท่านั้น แต่เมื่อกระบวนการนี้ไม่สำเร็จจึงทำให้รัฐไทยเลือก ใช้วิธีการ “ ทำลาย ” พลังใหม่ทางการเมืองนี้เสีย ด้วยการทำให้กลายเป็น “ มือที่สาม ” ที่ เมื่อไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ตนเองและก่อความวุ่นวายให้แก่สังคม

การสร้างคำที่ครอบคลุมการก่อความวุ่นวายให้แก่สังคมของนักศึกษา ที่สำคัญได้ แก่ คำว่า “ ปลุกระดม ” และ “ การใช้กฎหมายเหี้ยมโหด ” ซึ่งปรากฏว่าถูกใช้เข้มข้น มากขึ้นปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมา คำว่า “ ปลุกระดม ” ถูกใช้ในการอธิบายทั้งการ เข้าไปพบปะชาวบ้านของนักศึกษาและเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ของการเคลื่อนไหว ของชาวบ้านที่ทวีเพิ่มมากขึ้นว่ามีสาเหตุมาจากอะไร คำนี้ได้ถูกใช้ในเพลงปลุกใจด้วยซึ่ง ทำให้ทวีพลังในการสร้างการรับรู้ให้แก่สังคมว่านักศึกษาคือผู้เข้ามาก่อให้เกิดความวุ่นวาย

ส่วนคำว่า “ กฎหมายเหี้ยมโหด ” ถูกใช้ในความหมายว่านักศึกษาเป็นผู้ทำลาย ระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมด้วยการใช้การรวมคนจำนวนมากๆมากดดันให้รัฐบาลไม่ สามารถรักษาความสงบเรียบร้อยซึ่งต้องใช้กฎหมายที่มีความยุติธรรม

การสร้างการรับรู้และสามารถสถาปนาความจริงว่านักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์และ เป็นมือที่สามที่ก่อความวุ่นวายแก่สังคมไทยที่เกิดเข้มข้นขึ้นตั้งแต่ปลาย พ.ศ. ๒๕๑๗ และ

ดำเนินต่อเนื่องมาโดยตลอดในเกือบสองปีต่อมาอันมีผลก่อให้เกิดเหตุการณ์ความรุนแรง
ในวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๕

แต่กระบวนการสร้างความจริงให้สังคมรับรู้เช่นที่ว่าได้นั้นเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไข
ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองที่สำคัญหลายประการด้วยกัน ประการแรก การ
แสวงหาอำนาจในการเมืองแบบเลือกตั้ง ประการที่สอง การช่วงชิงอำนาจของกลุ่มข้าราชการ
ทหาร ประการที่สาม การขยายตัวของอุดมการณ์สังคมนิยมและสถานการณ์ประเทศ
เพื่อนบ้าน ประการที่สี่ การขยายอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์

ประการแรก การแสวงหาอำนาจในการเมืองแบบเลือกตั้งนั้นได้เป็นปัจจัยสำคัญ
ประการหนึ่งของการสร้างการรับรู้ว่านักศึกษาเป็นมือที่สาม กล่าวคือ การเมืองแบบเลือก
ตั้งไม่ได้เป็นระบบการเมืองที่สังคมการเมืองไทยเคยชิน นักการเมือง ดังนั้น การที่จะ
สามารถแสวงหาคะแนนเสียงจึงไม่ใช่เรื่องที่มีการวางรากฐานของระบบทางการเมือง นัก
การเมืองและพรรคการเมืองต่างต้องอาศัยจังหวะทางการเมืองเพื่อเป็นฐานเสียงสนับสนุน
ตนเอง ซึ่งทำให้เกิดเทคนิคทางการเมืองขึ้นอย่างน้อยสองลักษณะ ได้แก่ หนึ่ง ความ
พยายามที่จะใช้ " อุดมการณ์ " หรือความคิดทางการเมืองเป็นฐานในการต่อสู้เพื่อแย่งชิง
อำนาจทางการเมือง ดังจะเห็นได้ว่าหลังจากที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่และ
กำหนดให้มีการเลือกตั้ง

การใช้อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นฐานเสียงได้นำไปสู่เทคนิคทางการเมืองที่
สำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงนี้เป็นครั้งแรกได้แก่การจัดตั้งฐานคะแนน

กล่าวได้ว่าการขาดตอนของการเลือกตั้งได้ทำให้นักการเมืองจำนวนมากต้องคิด
และเลือกสรรวิธีการที่จะตนเองได้คะแนนเสียงด้วยรูปแบบใหม่ ผู้ที่เข้ามาสู่การเมืองแบบ
เลือกตั้งในครั้งนี้จึงเป็นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นเพราะคาดหวังกันว่าจะเป็นผู้ที่กุมคะแนน
เสียงของคนในท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกัน พรรคสังคมนิยมก็ได้เกิดขึ้นมาและได้ขยาย
ฐานเสียงออกไปอย่างกว้างขวาง ประกอบกับการเลือกตั้งครั้งแรกนั้นพรรคสังคมนิยมได้
รับเลือกตั้งมาจำนวนไม่น้อยจึงทำให้พรรคอื่นๆต้องสร้างอุดมการณ์อีกลักษณะหนึ่งมา
เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ช่วงชิงคะแนนเสียง

การเมืองแบบเลือกตั้งครั้งแรกที่แต่ละพรรคการเมืองต้องสร้างคะแนนเสียงจึงทำให้เกิดการใช้อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นฐานของการหาเสียงเลือกตั้งอย่างเข้มข้นที่สุด และได้ทำให้การสร้างภาพ “มือที่สาม” ที่เป็นคอมมิวนิสต์เข้มข้นตามไปด้วย

เทคนิคทางการเมืองประการที่สอง ที่พรรคการเมืองเก่าๆเคยใช้มาก่อนได้แก่การสับกับระบบราชการ โดยเฉพาะในช่วงของการเลือกตั้งหลังปี พ.ศ. ๒๕๑๘ การเข้าไปเกาะเกี่ยวกิจกรรมต่างๆของระบบราชการทางด้านความมั่นคงกลายเป็นแนวทางที่ทำให้พรรคการเมืองหลายพรรคสามารถประสบผลสำเร็จในการระดมเสียงในการเลือกตั้งได้เป็นอย่างดี

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองประการที่สอง ได้แก่ การต่อสู้ช่วงชิงอำนาจของกลุ่มข้าราชการทหาร ดังได้กล่าวแล้วในตอนต้นว่าหลังการเปลี่ยนแปลง พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้ทำให้เกิดการแตกกลุ่มของทหารหลายกลุ่ม การเมืองหลัง พ.ศ. ๒๕๑๘ จึงเป็นการต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจของกลุ่มทหารต่างๆรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้ระบบการเมืองแบบเลือกตั้งที่นายกรัฐมนตรีมาจากพรรคการเมืองซึ่งล้วนแล้วแต่ต้องการใช้ข้าราชการเป็นฐานให้แก่ตนเอง การโยกย้ายนายทหารในแต่ละปีจึงเป็นเรื่องที่แต่ละกลุ่มมีความกังวลอย่างสูงเพราะหากอีกกลุ่มได้อำนาจอีกกลุ่มหนึ่งก็ถูกปลดอำนาจไปโดยปริยาย

การต่อสู้ช่วงชิงอำนาจของกลุ่มข้าราชการทหารเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดข่าวลือเรื่องการรัฐประหารอยู่บ่อยครั้ง และนำไปสู่ความพยายามสร้างเงื่อนไขของการรัฐประหารอยู่ตลอดเวลา เงื่อนไขพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งของการสร้างกระแสความชอบธรรมเพื่อนำไปสู่การรัฐประหาร ได้แก่การสร้างภาพศัตรูของชาติไทยขึ้นมา

ประการที่สาม การขยายตัวของอุดมการณ์สังคมนิยมและสถานการณ์ประเทศเพื่อนบ้าน การจัดตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเขตเมืองโดยเฉพาะในจังหวัดที่มีมหาวิทยาลัยนั้นได้เกิดขึ้นอย่างเป็นจริงเป็นจังมากขึ้น ภายใต้การจัดตั้งที่เข้มข้นมากขึ้นนั้นได้นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงในลักษณะกิจกรรมของกลุ่มนักศึกษาที่แสดงออก

ว่ามีความนิยมในสังคมนิยมที่ชัดเจนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการจัดการอภิปรายหรือการจัดพิมพ์หนังสือขนาดกระเป๋าทั้งหลายมีมืออยู่อย่างดาษดื่น

พร้อมกันนั่นเอง ชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศเพื่อนบ้านในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้เป็นปัจจัยประกอบที่สำคัญที่ทำให้ชนชั้นนำทุกกลุ่มในประเทศไทยวิตกกับการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ จึงเกิดเสมือนแรงประสานกันขององค์กรต่างๆ ที่ถูกจัดตั้งโดยกลุ่มชนชั้นนำแต่ละกลุ่มที่แม้ว่าจะมีเป้าหมายเฉพาะของกลุ่มเองไม่เหมือนกันแต่ก็สร้างการโจมตีฝ่ายซ้ายร่วมกัยอย่างที่ไม่ได้มีการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างองค์กร ทุกกลุ่มที่ถูกจัดตั้งโดยชนชั้นนำขณะนั้นสามารถพูดภาษาเดียวกันและประสานเสียงกันได้โดยมีภาพของ " ศัตรูร่วม " กลุ่มเดียวกัน

ชัยชนะของคอมมิวนิสต์ในประเทศเพื่อนบ้านทำให้สังคมถูกเร้าด้วยความกลัวการรุกรานจากพรรคคอมมิวนิสต์เพื่อนบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศเวียดนาม การสร้างศัตรูด้วยการปิดป้ายว่าเป็นกลุ่มคอมมิวนิสต์เพื่อนบ้านจึงกลายเป็นคำปิดป้ายที่เราความรู้สึกละเลยนำไปสู่ปฏิบัติการทางสังคมที่รุนแรงในท้ายที่สุด

ประการที่สี่ การขยายอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังได้กล่าวมาแล้ว สถาบันพระมหากษัตริย์ได้กลายมาเป็นศูนย์กลางอำนาจสูงสุดภายหลังการเปลี่ยนแปลง พ.ศ. ๒๕๑๖ และกระบวนการที่สังคมไทยไร้ศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองตลอดมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๑๙ นี้เองยังทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีอำนาจเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะบรรดากลุ่มชนชั้นนำทุกกลุ่มไม่ว่าจะเป็นพรรคการเมือง ข้าราชการทหาร หรือกลุ่มที่ตั้งโดยระบบราชการล้วนแล้วแต่ต้องเข้าไปพึ่งพิงหรืออ้างอิงกับสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อที่จะทำให้กลุ่มตนเองมีอำนาจมากขึ้น

การที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีอำนาจมากขึ้นและได้กลายมาเป็นประหนึ่งศูนย์กลางทางอำนาจนั้นได้ทำให้เกิดการใช้ประเด็นเรื่องความจงรักภักดีหรือความไม่จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเครื่องมือทางการเมืองเข้มข้นมากขึ้น เพราะเมื่อใช้เครื่องมือนี้แล้วก็จะสามารถเคลื่อนไหวทางการเมืองได้อย่างมีกลุ่มก้อนและมีพลังมากขึ้นตามไปด้วย

การใช้ประเด็นเรื่องความไม่จงรักภักดีเป็นเครื่องมือในการสร้างความจริงที่ซับซ้อนในการรับรู้ของสังคมมากขึ้น เพราะฐานคิดหนึ่งที่ประกอบไปกับคนผู้ไม่จงรักภักดีก็คือคนที่ไม่ใช่ “ คนไทย ” และคนที่ไม่ใช่คนไทยย่อมไม่รักชาติไทยรวมไปถึงว่ามุ่งทำลายชาติไทยด้วย ดังคำกล่าวถึงนักศึกษาว่าเป็น “ ญวน ” นั้นกินนัยยะทางการเมืองที่ซับซ้อนอย่างยิ่งทีเดียว

เงื่อนไขความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองที่เกิดขึ้นหลัง พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งเป็นช่วงเริ่มต้นของการเมืองแบบเลือกตั้งนั้น ทำให้แต่ละกลุ่มการเมืองล้วนแล้วแต่รู้สึกถึงความไม่มั่นคงของฐานอำนาจที่ตนเองมีอยู่ ระบอบการเมืองแบบใหม่ก็ไม่ให้ความแน่นอนแก่กลุ่มอำนาจใด ดังนั้นความต้องการแสวงหาอำนาจทางการเมืองเพื่อที่จะทำให้กลุ่มของตนเข้มแข็งมากขึ้นจึงเกิดขึ้นและดำเนินไปในหลายแนวทางเพื่อที่จะทำให้กลุ่มของตนเองนั้นสามารถเข้าครอบครองอำนาจได้เพียงผู้เดียว

แนวทางแรกที่กลุ่มการเมืองใช้ได้แก่การเข้าสู่ระบบการเลือกตั้ง แต่ระบบการเลือกตั้งก็เปิดให้แก่บางกลุ่มการเมืองมีอำนาจเหนือกว่ากลุ่มอื่น เช่น พรรคการเมืองก็ทำให้กลุ่มทุนมีบทบาทมากขึ้น ในบางพรรคการเมืองก็เป็นการเปิดโอกาสให้ตัวแทนของฝ่ายสังคมนิยมมีบทบาทมากขึ้น ความไม่มั่นคงของแนวทางการเมืองแบบการเลือกตั้งจึงไม่ใช่อยู่ที่ตัวระบบการเมืองหากแต่อยู่ที่ตัวระบบการเมืองแบบการเลือกตั้งปิดโอกาสในการมีอำนาจของกลุ่มการเมืองบางกลุ่ม

แนวทางอีกแนวทางหนึ่งก็คือการหวนคืนมาสู่ระบบการเมืองแบบเผด็จการทหาร ซึ่งมีกลุ่มการเมืองหลายกลุ่มที่พยายามที่จะมีอำนาจด้วยการใช้กองทัพทำรัฐประหาร เพราะบางกลุ่มนั้นไม่มีโอกาสที่จะมีอำนาจได้ในระบบการเมืองแบบเลือกตั้ง

การต่อสู้ทางการเมืองที่เข้มข้นในระบบกติกาการเมืองแบบใหม่ที่ยังไม่ลงตัวทั้งหมดได้ทำให้กลุ่มการเมืองทุกกลุ่มและทุกฝ่ายได้สร้างปฏิบัติการทางการเมืองที่สามารถเปิดโอกาสให้กลุ่มตนเองได้อำนาจมากที่สุด และนักศึกษาก็เป็นกลุ่มหนึ่งที่เข้ามาสู่การต่อสู้ทางการเมืองนี้ แต่ว่ากลุ่มนักศึกษาเป็นกลุ่มที่อ่อนกำลังที่สุดแต่จะเดิวกันกับเป็นกลุ่ม

ที่สามารถใช้เป็นเป้าเพื่อที่กลุ่มอื่นจะเหยียบเพื่อไปสู่อำนาจได้ ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจอันใดที่กลุ่มนักศึกษาเป็นเพียงกลุ่มเดียวที่ถูกโจมตีจากทุกกลุ่มการเมือง แม้กระทั่งในวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๕ ที่แม้ว่ามีความขัดแย้งโดยที่แต่ละฝ่ายต่างต้องการที่จะทำรัฐประหาร แต่ทุกกลุ่มก็ยืนอยู่จุดยืนเดียวกันคือใช้นักศึกษาเป็นเงื่อนไขในการสร้างความชอบธรรมในการทำรัฐประหาร

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองที่เกิดขึ้นนี้ค่อยๆชัดเจนขึ้นตั้งแต่ต้น พ.ศ. ๒๕๑๘ ด้วยเหตุการณ์ที่สำคัญได้แก่ การชุมนุมประท้วงผู้ว่าราชการจังหวัดที่นครศรีธรรมราชที่ดำเนินมาจนบานปลายเกิดการเผาบ้านพักของผู้ว่าราชการ

การชุมนุมประท้วงผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นได้เกิดขึ้นเมื่อเกิดน้ำท่วมในจังหวัดนครศรีธรรมราช และทางราชการส่วนกลางได้ส่งสิ่งของต่างๆมาให้ผู้ว่าราชการจังหวัด นายคล้าย จิตพิทักษ์ เป็นผู้แจกจ่ายให้แก่ประชาชนที่เดือดร้อน แต่ประชาชนและนักศึกษาจำนวนหนึ่งมีความเห็นว่านายคล้าย จิตพิทักษ์นั้นไม่ได้แจกจ่ายให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงโดยมีการเก็บข้าวของที่มิผู้บริจาคไว้ที่บ้านพักของตน และการทำงานของนายคล้ายนั้นไม่มีประสิทธิภาพทำให้ราคาข้าวสารในจังหวัดนครศรีธรรมราชสูงมากขึ้นซึ่งจำเดิมชาวบ้านที่เดือดร้อนอยู่แล้วจากอุทกภัยมากขึ้น การชุมนุมของนักศึกษาประชาชนในวันที่ ๒๑ มกราคม โดยเริ่มจากจำนวนประมาณ ๓๐๐๐ คนเดินขบวนจากสถานีรถไฟ จนไปชุมนุมใหญ่ที่สนามหน้าเมืองซึ่งมีประชาชนไปร่วมชุมนุมมากขึ้น และมีข้อเรียกร้องให้ย้ายผู้ว่าราชการจังหวัดภายใน ๒๔ ชั่วโมง

ระหว่างการชุมนุมได้มีความพยายามขอพบเพื่อต่อรองกับปลัดกระทรวงมหาดไทยนายชลอ วนะภูติ ซึ่งขณะนั้นอยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราชด้วย แต่นายชลอ วนะภูติ ไม่ยอมพบกับกลุ่มผู้ชุมนุมโดยอ้างว่า

“...จะจับตัวปลัดกระทรวงเป็นประกัน...และได้ยื่นคำขาดให้ย้ายผู้ว่าราชการจังหวัดภายใน ๒๔ ชั่วโมง...ปลัดกระทรวงมหาดไทยเปิดเผยว่าที่ไม่ถูกจับเป็นตัวประกันนั้น ก็เพราะมีผู้

หวังดีมาแจ้งและพาหลบหนีไป ทางการทหารก็ขอร้องไม่ให้
ปรากฏตัวต่อสาธารณชน..."^{๒๔๔}

การชุมนุมได้เกิดการใช้ความรุนแรงขึ้นโดยกลุ่มผู้ชุมนุมได้เผาบ้านของผู้ว่าราชการจังหวัดโดยความรุนแรงได้เริ่มขึ้นเมื่อนักศึกษาที่ได้พยายามติดต่อขอเข้าพบกับนายชลอ วนะภูติ เพราะเข้าใจว่าปลัดกระทรวงมหาดไทยจะส่งย้ายได้ นักศึกษาได้ติดตามหาปลัดกระทรวงมหาดไทยในหลายแห่งแต่ไม่พบ และปรากฏว่า

"...ขณะที่ไปถึงบ้านนายอรุณ รุจิกันทะ รองผู้ว่าราชการจังหวัดได้พบข้าวนสารจำนวนมากอยู่ในบ้านกำลังบรรจุทุกใส่หีบเย็น ๒ คัน พร้อมกับบอกว่าเป็นข้าวนสารของพรรคชาติไทยเอามาแจกแล้ววิ่งออกไป นักศึกษาไม่เข้าใจจึงตามไปตามโกดังต่างๆ แต่ก็ผิดหวัง และอีกสายหนึ่งไปหานายชลอ วนะภูติ ที่โรงแรมไทย นายชลอกลับไม่ยอมพบหลบหนีไป สร้างความไม่พอใจกับนักศึกษาประชาชนมากยิ่งขึ้นถึงขั้นทุบกระจกโรงแรมไทยและเผาบ้านผู้ว่าฯในที่สุด"^{๒๔๕}

เมื่อปลัดกระทรวงมหาดไทยเดินทางกลับกรุงเทพฯแล้วก็ได้อธิบายความรุนแรงที่เกิดขึ้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชว่า

"...ผู้ที่มาชุมนุมก่อเหตุร้ายขึ้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชครั้งนี้ไม่ใช่ นักศึกษาเป็นผู้นำ แต่เป็นกลุ่มคนจีนซึ่งในจำนวนนั้นมี นายสุรชัย แซ่ด่าน เป็นตัวการสำคัญอยู่ด้วย นายสุรชัย แซ่ด่าน ผู้นี้มีรายชื่ออยู่ในบัญชีคอมมิวนิสต์ของฝ่ายตำรวจ เป็นลูกคนจีน ทำงานเป็นช่างซ่อมนาฬิกา อยู่กับร้านของคนญวนอพยพ ซึ่งไปเปิดร้านอยู่ในตลาดตัวเมือง และอีกคนหนึ่งชื่อ

^{๒๔๔} สยามรัฐ ๒๓ มกราคม ๒๕๑๔ หน้า ๑๒

^{๒๔๕} ประชาธิปไตย ๒๕ มกราคม ๒๕๑๔ หน้า ๑๒

นายปัญญา ไม่ทราบนามสกุล เป็นข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการถูกย้ายไปอยู่ที่นั่น นายปัญญาผู้นี้ เคยเป็นผู้นำเผ่าหฺนุ นายอภัย จันทวิมล อดีตรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการมาแล้ว และไปที่ไหนมักจะเป็นผู้นำการเผ่าหฺนุอยู่เสมอ นายปัญญาไปอยู่ภาคใต้ก็ได้ตั้งตัวเป็นประธานสภาประชาชน และเป็นผู้ดำเนินการก่อเหตุครั้งนี้ด้วยเช่นกัน...”๒๕๐

และมีการเน้นการให้สัมภาษณ์ของปลัดกระทรวงมหาดไทยว่า

“ เผยตัวการเผ่าบ้าน ผวก. เป็นฉนวนนิยมคอมมิวนิสต์ มีแผนก่อจลาจลที่สุราษฎร์ ”

“...เขาจะขอรับข้าวสารไปแจกแก่ประชาชนผู้ประสบภัยและจะขอรถราชการไปใช้เป็นการไม่ถูกต้อง ทางกรมจึงไม่อนุญาตให้ไปขยงให้ประชาชนก่อเหตุขึ้นมา พวกที่เดินขบวนนี้เป็นลูกหลานของผู้นิยม “คอมมิวนิสต์” ไม่ได้เดินขบวนเพราะสาเหตุข้าวสารแพง ...

...ปลัดกระทรวงมหาดไทยกล่าวว่าตัวนายสุรัชย์ แซ่ด่าน เป็นคนฉนวนมีบัญชีและหลักฐานอยู่...และขณะนี้ปรากฏว่าจะมีการไปขยงให้มีการเดินขบวนต่อที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี...”๒๕๑

การประ โคมข้าวการเผ่าจวนผู้ว่าราชการ โดยมีเบื้องหลังเป็นฉนวนคอมมิวนิสต์นั้นมีผลอย่างสำคัญต่อการรับรู้ของสังคม ในด้านหนึ่งทำให้การเคลื่อนไหวของประชาชนในเรื่องความเดือดร้อนนั้นทำได้ยากมากขึ้น ดังปรากฏในการเคลื่อนไหวเพื่อขับไล่ นายอำเภอชะอวดด้วยเหตุผลเดียวกัน คือ “ อดข้าว ” ดังข่าวที่ว่า

๒๕๐ เติมนิพนธ์ ๒๔ มกราคม ๒๕๑๘

๒๕๑ สยามรัฐ ๒๓ มกราคม ๒๕๑๘

“..คืนวันที่ ๒๑ นี้ เวลา ๒๒ น. ประชาชนชาวอำเภอชะอวด
จังหวัดนครศรีธรรมราชประมาณสามร้อยคน ได้พากันเดิน
ขบวนไปชุมนุมขับไล่นายดวงแก้ว เจริญทรัพย์ นายอำเภอและ
โจมดี...เกี่ยวกับการแจกข้าวสารปันเทาทุกซ์ที่มีผู้ส่งมาให้ไม่
ทั่วถึงกัน ทำให้ได้รับความเดือดร้อน และกล่าวหาว่านายอำเภอ
อมข้าวสารที่ส่งไปช่วยเหลือ...
...ประชาชนเหล่านั้นได้พากันเข้าตรวจค้นในบ้านพักของนาย
อำเภอ...พบข้าวสารจำนวนสิบสี่กระสอบครึ่ง และได้ถามข้อ
ข้องใจว่าทำไมไม่เอาไปแจกจ่ายบรรเทาความเดือดร้อน ทำให้
นายอำเภออึ้ง...ประชาชนที่ไปชุมนุม...กล่าวโจมดีว่าเมีย
นายอำเภอเป็นคนแข็งสี่ข้าวสารที่ได้จากการบริจาคเพื่อ
ช่วยเหลือ”^{๒๕๒}

แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเหตุการณ์การเผาจนผู้ว่าราชการยังเป็นเหตุการณ์สดๆ
ร้อนๆอยู่จึงทำให้การเคลื่อนไหวเพื่อเอาผิดกับนายอำเภอนั้นไม่สามารถบรรลุผลเพราะเมื่อ
รองผู้ว่าราชการได้ใกล้เคียงก็ทำให้เกิดการชุมนุมของชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งที่สนับสนุน
นายอำเภอขึ้นมา ซึ่งทำให้สถานการณ์คลี่คลายไป”^{๒๕๓}

ในอีกด้านหนึ่ง การเผาจนผู้ว่าราชการเป็นเหตุการณ์ที่ทางฝ่ายนักศึกษาและ
ประชาชนเองก็ไม่ได้คาดคำนวณไว้และเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้นักศึกษาและประชาชนที่
ชุมนุมถูกโจมตีอย่างหนัก ตกอยู่ในภาวะที่ไม่รู้จะจัดการได้อย่างไรซึ่งทำให้ไม่สามารถ
อธิบายเหตุการณ์นี้ได้ กลุ่มนักศึกษาก็ได้เลือกใช้วิธีการเดียวกันกับที่เคยใช้ในกรณีของ
การจลาจลที่พลับพลาไชย กล่าวคือ ได้แสดงความบริสุทธิ์ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์
ความรุนแรงที่เกิดขึ้นและอ้างถึงมือที่สามที่อาจจะมีส่วนเข้ามาสร้างเหตุการณ์ขึ้น โดยมี
การประชุมร่วมกันเพื่ออธิบายเหตุการณ์นี้คือสังคม ความว่า

^{๒๕๒} ไทยรัฐ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๘

^{๒๕๓} ไทยรัฐ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๘

“ เข้าวันที่ ๒๔ นี้ ศูนย์กลางนักศึกษาวิทยาลัยครุภาคได้ คณะกรรมการศูนย์นักเรียน นักศึกษาต่างๆ ตัวแทนประชาชน นายสุรัชย์ แซ่ด่าน ได้ประชุมหารือกันที่ไทยโฮเต็ลเกี่ยวกับกรณีที่เกิดขึ้น ...ที่ประชุมมีความเห็นว่า จุดมุ่งหมายในการชุมนุมครั้งแรกก็คือการชักฟอกเกี่ยวกับข่าวสารที่ส่งไปช่วยเหลือซึ่งไม่ถึงมือประชาชน และต่อมาประชาชนเข้าร่วมมากขึ้น ในเรื่องการเผาจนผู้ว่าราชการจังหวัดนั้น นักศึกษาไม่รับผิดชอบ เพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น นักศึกษาไม่ได้ร่วมมือในการเผา อาจจะเป็นมือที่สามเข้าแทรกแซงก็ได้ หากเจ้าหน้าที่ตำรวจจะขอความร่วมมือในการจับกุมมือเพลิง นักศึกษาก็พร้อมที่จะให้ความร่วมมือ...”^{๒๕๔}

เมื่อข้าราชการในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ระดมกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและประชาชนชาวอำเภอท่าศาลาเดินขบวนประท้วงการกระทำของนักศึกษาที่เผาจนผู้ว่าราชการพร้อมกับเรียกร้องให้ทางการสอบสวนหาตัวคนวางเพลิงมาดำเนินคดี นักศึกษาได้ออกแถลงการณ์ตอบได้ว่า

“...มือวางเพลิง ไม่ใช่พวกนักศึกษา แต่เป็นการกระทำของมือที่สาม ที่ต้องการทำลายพลังของนักศึกษา โดยพยายามยุยงให้นักศึกษาและประชาชนแตกแยกกัน...”^{๒๕๕}

และนักศึกษาได้กล่าวถึงการที่นายสุรัชย์ แซ่ด่าน ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ว่า

“...นักศึกษายืนยันว่าผู้ว่าฯนครศรีธรรมราชไม่ใช่...ถ้าหากว่านายสุรัชย์ แซ่ด่านเป็นคอมมิวนิสต์จริง ชาวนครจะต้องเป็นคอมมิวนิสต์ทั้งเมือง ว่าถ้าชาวเมืองนครรักผู้ว่าฯจริงจะไม่มา

^{๒๕๔} ไทยรัฐ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๘

^{๒๕๕} ชาวไทย ๓๐ มกราคม ๒๕๑๘

ประท้วงภายใน ๑ ชั่วโมงเป็นจำนวนนับหมื่น...ประท้วงผู้ว่าฯ
ใช้เวลาเพียง ๑ ชั่วโมง คนมาถึง ๔-๕ หมื่นคน..."^{๒๕๖}

ส่วนนายสุรัชย์ แซ่ค่าน ผู้ซึ่งถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังและเป็นผูวนิยมน
คอมมิวนิสต์นั้นได้ตอบโต้ด้วยด้วยการอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่า

"...ทางกลุ่มไม่ได้มีมติและมาตรการที่จะใช้ความรุนแรงถึง
ขนาดเผาจนเลยไม่ทราบว่าเป็นการกระทำของใคร เพราะเขาก็
อยู่ที่ชุมนุมตลอดเวลา ...การกล่าวหาว่าประชาชนที่ชุมนุมเป็น
ลูกหลานคอมมิวนิสต์นั้นเป็นการดูถูกประชาชนที่ นั้นมาก
และชาวนครศรีธรรมราชฝากบอกมาว่า พวกเขาจะไม่ขอต้อนรับ
นายชลออีกต่อไป..."^{๒๕๗}

และได้ประกาศข้อเท็จจริงของประวัติส่วนตัวของเขาว่า

"...นายสุรัชย์ แซ่ค่าน ให้สัมภาษณ์ สยามรัฐ ว่าตามที่นาย
ชลอ วะภูติ กล่าวหาว่าไม่เป็นความจริง ตนเองไม่ได้รับ
แผนการณ์มาจากคอมมิวนิสต์ ไม่ได้เป็น คอมมิวนิสต์ และไม่
ได้ทำงานอยู่กับชาวนวนอพยพ และตนคิดว่าชาวนวนอพยพ
ในจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นไม่มี ตนเองทำงานอยู่ในร้าน
ซ่อมวิทยุแห่งหนึ่งในจังหวัดนครศรีธรรมราชเท่านั้น และที่
สำคัญที่สุดคือตนไม่รู้จักคอมมิวนิสต์เสียด้วยซ้ำไป

นายสุรัชย์ แซ่ค่าน ซึ่งหาพิการข้างหนึ่งเพราะถูกรอยด้นชน
กล่าวต่อไปว่าบ้านเดิมอยู่ที่อำเภอปากพนัง จังหวัด
นครศรีธรรมราชนั่นเอง และขอยอมรับว่าเขาเป็นผู้หนึ่งที่รวม
อยู่ในการชุมนุมครั้งนี้ ส่วนเรื่องใครจะเป็นคนเผาจนผู้ว่าฯนั้น

^{๒๕๖} ชาวไทย ๒๕ มกราคม ๒๕๑๘

^{๒๕๗} ประชาธิปไตย ๒๖ มกราคม ๒๕๑๘

เขาไม่ทราบเพราะมีการแทรกแซงจากฝ่ายอื่น นักศึกษาที่ร่วม
ชุมนุมก็คงไม่ได้เป็นผู้เผา ...”^{๒๕๘}

เหตุการณ์การเผาจนผู้ว่าได้กลายเป็นประเด็นที่สื่อมวลชนรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่สลับ
ซับซ้อนและได้แสดงความคิดเห็นว่า

“...ประชาชนในนครศรีธรรมราชเห็นเหตุการณ์ในวันนั้นได้คิดว่า
มันเกิดขึ้นได้อย่างไรและใครบ้างที่เป็นผู้ทำลายทรัพย์สินรวมทั้ง
ขัดขวางการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ แล้วมายืนยันที่หลังว่าไม่
ได้ทำ เป็นมือที่สาม คูเหมือนจะเป็นการกล่าวอ้างถึงมือที่สาม
โดยกลุ่มนักเรียนนักศึกษาเมื่อมีเหตุร้ายก็ว่าได้ แทนที่จะเป็น
การกล่าวอ้างของทางการอย่างทุกครั้ง

ข้าราชการในจังหวัดนครศรีธรรมราชรู้ดียิ่งกว่านั้น
รู้ว่าข้าราชการคนไหนบ้างที่เป็นพวกชอบสร้างความ
ยุ่งยากวุ่นวายและครั้งที่มีการประท้วงกันสดๆหน้านี้ก็เช่นกัน ข้าราชการ
อีกพวกหนึ่งก็รู้ว่าใครอยู่เบื้องหลัง...”^{๒๕๙}

การต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจทางการเมืองของกลุ่มข้าราชการตำรวจและนักการเมือง
ได้เข้าไปมีส่วนทำให้การจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นที่นครศรีธรรมราชมีความซับซ้อนมากขึ้น
ดังปรากฏกระแสของการเรียกร้องให้ดำเนินคดีต่อผู้เผาจนผู้ว่าราชการ โดยก้านันผู้ใหญ่
บ้านนั้นดำเนินต่อเนื่องมาจนวันที่ ๒๑ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๘ ตำรวจได้ออกหมาย
จับนายสุรชัย แซ่ด่าน แต่ก็ไม่ปรากฏเหตุการณ์ใดๆต่อมาในวันที่ ๒๘ มีนาคม ตำรวจจับ
นักศึกษา อาจารย์ ข้าราชการ และประชาชน ๑๗ คน ในข้อหาก่อให้เกิดการจลาจล ร่วม
ลักทรัพย์ และวางเพลิง ซึ่งทำให้นักศึกษาประชาชนชุมนุมประท้วงเพื่อเรียกร้องให้ปล่อย
ตัวผู้ต้องหาจลาจลและให้ประกันตัวผู้ต้องหาลักทรัพย์และวางเพลิง

^{๒๕๘} สยามรัฐ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๕

^{๒๕๙} “เหนือ /ใต้ / ออก / ตก” เดลินิวส์ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

การจับกุมครั้งนี้ได้เปิดให้เห็นว่ามีความขัดแย้งในการต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจของคนหลายกลุ่มโดยใช้นักศึกษาเป็นเบี้ยหรือเป็นบันไดในการต่อสู้ของตน กลุ่มแรกที่เห็นได้ชัดได้แก่การแย่งชิงอำนาจภายในกรมตำรวจ โดยเริ่มจากการประกาศตนว่าเป็นผู้รับผิดชอบแต่ผู้เดียวในการจับกumnักศึกษาและประชาชนทั้ง ๑๗ คนของพลตำรวจโท ชุมพล โลหะชาละ ในขณะที่นายกรัฐมนตรี มรว. ถึกฤทธิ ปราโมช และคณะรัฐมนตรีซึ่งน่าจะเข้าใจการต่อสู้ทางการเมืองในกรมตำรวจจึงได้ชี้แจงว่าหลักฐานเกี่ยวกับการจลาจลนั้นอ่อนแอและได้ถ่ายทอดมติคณะรัฐมนตรีทางโทรทัศน์ช่อง ๑๐ หากใหญ่ว่ามีมติให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาที่หลักฐานอ่อน ให้ดำเนินคดีกับผู้ต้องหาในคดีวางเพลิงให้ถึงที่สุด ให้ประกันตัวผู้ต้องหาวางเพลิง โดยนายกรัฐมนตรี มรว. ถึกฤทธิ ปราโมช ได้มอบหมายให้พลตำรวจเอก พจน์ เกษะนันท์ อธิบดีกรมตำรวจเดินทางไปอำนวยการพิจารณาเรื่องนี้^{๓๐๐}

เมื่อพลเอกพจน์ เกษะนันท์ เดินทางไปตรวจพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช สื่อมวลชนได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า

“ เป็นที่น่าสังเกตว่าในขณะของอธิบดีกรมตำรวจคงมีนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ร่วมไปด้วยเพียงไม่กี่คน ระดับนายพลก็มี พล.ต.ต. พิชิต รักษาเวช, พล.ต.ต. กิตติ เจริญตร เป็นต้น...”^{๓๐๑}

กลุ่มนักศึกษาและขบวนการประชาชนเองก็แสดงความคิดเห็นถึงเบื้องหลังเหตุการณ์การจับผู้ก่อการจลาจลนี้โดยกลุ่มแนวร่วมต่อต้านเผด็จการแห่งชาติได้กล่าวว่า “ ... เป็นการต่อสู้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นการต่อสู้แย่งชิงอำนาจโดยใช้ประชาชนผู้บริสุทธิ์เป็นเหยื่อซึ่งไม่เป็นธรรมอย่างยิ่ง...”^{๓๐๒}

^{๓๐๐} ไทยรัฐ ๓ เมษายน ๒๕๑๘

^{๓๐๑} ไทยรัฐ ๓ เมษายน ๒๕๑๘

^{๓๐๒} ประชาธิปไตย ๓ เมษายน ๒๕๑๘, ไทยรัฐ ๓ เมษายน ๒๕๑๘

เมื่อพลตำรวจเอกพจน์ เกษะนันท์ ได้ตัดสินใจปล่อยตัวผู้ต้องหา ๘ คนและอีก ๕ คนให้ประกันตัว ได้ทำให้เกิดการประท้วงของตำรวจที่นครศรีธรรมราชขึ้น ข้อเรียกร้องประการหนึ่งได้แก่ขอให้รัฐบาลปลดอธิบดีกรมตำรวจ ได้มีการรายงานข่าวว่า

“...เกี่ยวกับมีข่าวว่าการที่ตำรวจชุมนุมประท้วงครั้งนี้อาจมีผู้อยู่เบื้องหลังชักใยให้เกิดการประท้วงเพื่อสร้างสถานการณ์วุ่นวายขึ้น หรืออาจมีความประสงค์เพื่อแย่งตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจนั้น นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ กล่าว...ไม่เชื่อว่าจะมีการแย่งตำแหน่งกัน เพราะการแต่งตั้งอธิบดีกรมตำรวจต้องเป็นไปตามลำดับอาวุโส...”^{๓๐๓}

จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งในระบบราชการเองก็ได้เป็นปัจจัยที่ทำให้ข้าราชการบางกลุ่มใช้ประโยชน์จากการสร้าง “ แพะ ” ขึ้นมาเพื่อที่จะทำให้ตนเองสามารถเลื่อนไหวไปสู่เป้าหมายทางการเมืองของตน

กรณีให้เห็นชัดในประเด็นความขัดแย้งในการแย่งชิงผลประโยชน์ ได้แก่ การประท้วงครั้งสุดท้ายในกรณีที่เกี่ยวข้องกับประธานบัตรเหมืองแร่บริษัทเทมโก้ ที่จังหวัดพังงา ซึ่งการเริ่มต้นมีการเคลื่อนไหวครั้งแรกเป็นของชมรมนิติศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่แสดงว่าบริษัทเทมโก้ได้สัมปทานการทำเหมืองแร่มาอย่างไม่ถูกต้องและทำให้ประเทศชาติเสียผลประโยชน์

การประท้วงเทมโก้ได้เริ่มขึ้นหลังจากที่นักศึกษาได้ออกมาเรียกร้องกลางเดือนมกราคม นับจากต้นเดือนกุมภาพันธ์เกิดกระแสต่อต้านประธาบัตรบริษัทเทมโก้ในหน้าหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ผู้ว่าราชการจังหวัดพังงา นายวัช มกรพงศ์ ได้กลายมาเป็นตัวตั้งตัวตีในการคัดค้านนี้ และมีการชุมนุมประท้วงกันในหลายพื้นที่ทั้งที่จังหวัดพังงา

^{๓๐๓} ไทยรัฐ ๘ เมษายน ๒๕๑๘

กรุงเทพฯ และเชียงใหม่ จวบจนเดือนมีนาคม คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้เลิกประทานบัตร
ทั้งหมดของบริษัทเทมโก้

แม้ว่าเรื่องการประท้วงกรณีเทมโก้โดยตรงจะยุติไปแล้ว แต่ได้เกิดความขัดแย้ง
ซ้อนได้เกิดขึ้นเมื่อปลายเดือนกันยายน นายธวัช มกรพงศ์ได้ถูกย้ายจากจังหวัดพังงาไป
ลำพูน นักศึกษา ประชาชนชาวพังงาและกรรมกรเหมืองแร่ที่มีส่วนประท้วงบริษัทเทมโก้
มาก่อนนั้นไม่พอใจเพราะกังวลว่าหากผู้ว่าราชการนายธวัช มกรพงศ์ย้ายไปแล้วก็จะมีการ
ให้ประทานบัตรแก่บริษัทเทมโก้ จึงได้ชุมนุมประท้วงที่หน้าศาลากลางและบางกลุ่มได้
ชุมนุมปิดสะพานสารสิน

ข่าวที่ประชาชนได้รับก็คือการย้ายผู้ว่าราชการเกิดขึ้นเพราะรัฐมนตรีกระทรวงอุตสาหกรรมกำลังจะให้สัมปทานทำเหมืองแร่บริษัทเอสโซ่ซีเอสดีประเทศมาเลเซีย และ
นายธวัช มกรพงศ์ได้ชักชวนและยังได้ขอให้รัฐบาลทบทวนปทานบัตรหลายหมื่นไร่ที่ไม่
ถูกต้องตามกฎหมาย^{๓๐๔}

การชุมนุมส่อเค้าว่าจะเกิดความรุนแรงขึ้น โดยนายธวัช มกรพงศ์ได้กล่าวถึงเรื่อง
นี้ว่า

“...ขณะนี้ผมหวังร้ายซึ่งเป็นผู้ที่สูญเสียผลประโยชน์กำลังสร้าง
ข่าวให้เกิดความแตกแยก พยายามยุยงให้ประชาชนก่อความรุนแรง
ขึ้น ยุยงไม่ให้เชื่อคำพูดของผู้นำเพื่อหวังผลให้เกิดการ
ปะทะถึงขั้นนอง เลือด...พยายามขอร้องให้ประชาชนอย่าหลง
เชื่อ...ไปขอร้องให้ประชาชนเปิดสะพาน...เปิดถนน...ประชา
ชนทุกคนก็เชื่อ จึงคิดว่าเหตุการณ์คงคลี่คลายได้เร็วว่ะ...”^{๓๐๕}

“...คนเกือบจะลาออกจากตำแหน่ง เพราะขณะที่กรรมกรกำลัง
ปิดสะพานสารสินและสามแยกโคกกลอยอยู่นั้น มีมือที่สาม

^{๓๐๔} เติมนิวส์ ๒๕ กันยายน ๒๕๑๘

^{๓๐๕} เติมนิวส์ ๒๕ กันยายน ๒๕๑๘

แทรกขู่ให้ผู้ชุมนุมระเบิดสะพานและเผาศาลากลางจังหวัด เมื่อ
คนรู้แผนจึงรีบไปเจรจาขอให้ผู้ประท้วงเปิดสะพาน...หากไม่
ยอมเปิด คนก็จะลาออกจากตำแหน่ง...นักศึกษาและประชาชน
เชื่อฟัง เหตุร้ายจึงรอดไปได้อย่างหวุดหวิด...”^{๓๐๖}

แต่เมื่อนายธวัช มกรพงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้เจรจากับผู้นำการประท้วงใน
วันที่ ๓๐ กันยายนเพื่อจะหาข้อยุติ ก็ได้เกิดการระเบิดขึ้นในละแวกใกล้เคียงทำให้มีผู้เสียชีวิต ๑๕ ศพและบาดเจ็บอีกจำนวนมาก ผู้ที่ชุมนุมอยู่ได้ประกาศทางเครื่องขยายเสียงทันที
โดยระบุว่าเป็นการกระทำของมือที่สามเข้าแทรกแซง สร้างสถานการณ์และดึงเหตุการณ์
ให้เลวร้ายลง ^{๓๐๗}

ส่วนรัฐมนตรีช่วยกระทรวงมหาดไทย พันเอกประกอบ ประยูรโภคธราช ได้ให้
สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวว่า

“...เหตุการณ์ร้ายแรงที่เกิดขึ้นที่จังหวัดพังงาเกิดจากการแทรกแซง
ของบุคคลที่ต้องการจะล้มเลิกการปกครองระบอบ
ประชาธิปไตย ระบุเป็นการกระทำของคอมมิวนิสต์แน่นอน
...”^{๓๐๘}

กรณีของการประท้วงเหมืองแร่เทมโก้นั้นในช่วงแรกไม่ปรากฏว่ามีการอ้างถึง “
มือที่สาม ” แต่ประการใด อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน ประการแรก การ
ชุมนุมประท้วงเป็นไปในนามของการรักษาผลประโยชน์ของชาติที่เป็นรูปธรรมจึงทำให้
สร้าง “ มือที่สาม ” มาขย่งได้ยาก ประการที่สอง ผู้ที่เป็นตัวตั้งตัวตีเป็นข้าราชการระดับสูง
ในจังหวัด ประการที่สาม ผู้เสียผลประโยชน์เป็นบริษัทอเมริกันจึงไม่สามารถสร้างเงื่อนไข
ใจอันใดได้ แต่เมื่อเกิดการประท้วงครั้งหลังสุดได้แปรเอาระบบราชการมาเป็นเป้าหมาย

^{๓๐๖} ไทยรัฐ ๒๘ กันยายน ๒๕๑๘

^{๓๐๗} เดลินิวส์ ๑ ตุลาคม ๒๕๑๘

^{๓๐๘} สยามรัฐ ๒ ตุลาคม ๒๕๑๘

จึงทำให้ราชการบางส่วนไม่พอใจประกอบกับผู้เสียผลประโยชน์นั้นมีหลายกลุ่มมากขึ้น และเป็นกลุ่มคนไทยซึ่งสามารถทำให้เข้าใจได้ว่ามีโอกาสมือที่สามได้ ไม่ว่าจะเป็นนายทุนสัมปทานที่มีความสัมพันธ์กับผู้ต้องหาคดีจ้างวานฆ่า นายธวัช มกรพงศ์^{๓๐๘} หรือจากกรรมกรค้าแร่เองที่จะสูญเสียอาชีพการค้าแร่ไปหากรัฐให้สัมปทานการทำเหมืองแร่แก่บริษัท เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ความรุนแรงที่เกิดขึ้นก็ได้ทำให้เรื่องนี้เงียบลงไป

ในช่วงเวลาเดียวกันกับการประท้วงเหมืองโก๋ในเดือนกุมภาพันธ์ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้เปิดโปงอาชญากรรมโดยรัฐที่กระทำต่อประชาชนที่จังหวัดพัทลุง โดยกองอำนาจการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ (กอ.รมน.) ได้ใช้แผนการกวาดล้างปราบปรามและขัดแย้งข้อหาคอมมิวนิสต์ให้ประชาชนอย่างไม่มีหลักฐานเพียงพอ และผู้ที่ถูกขัดแย้งให้เป็นคอมมิวนิสต์ก็จะถูกทำร้ายเพื่อให้ยอมรับว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และในท้ายที่สุดก็จะนำด้วยวิธีการที่โหดร้ายได้แก่ การนำเอาชาวบ้านที่ถูกจับไปสอบสวนและทำร้ายนั้นขึ้นเฮลิคอปเตอร์แล้วถีบลงมา อีกวิธีหนึ่งได้แก่ การนำเอาไปเผาในถังแดง

การเปิดเผยการกระทำต่อชาวบ้านที่จังหวัดพัทลุงนั้น นักศึกษาและผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ไทยรัฐได้ลงพื้นที่เพื่อรวบรวมหลักฐานและได้พบกับชาวบ้านที่ได้เล่าให้ฟังเช่น

“...นาย น้อย พิศพัทตร์ อยู่บ้านเลขที่ ๑ หมู่ที่ ๑๕ บ้านพุด ตำบลคลองเฉลิมบอกแก่ผู้สื่อข่าว...ว่า ปลายปี ๑๕ ทหารมาตั้งค่ายอยู่ที่บ้านพุด วันหนึ่งมีทหารสามคนขึ้นมานอนที่บ้านแล้วรวบปืนยิงนายเสวียน พิศพัทตร์ อายุ ๒๑ ปี ลูกชายของเขาประมาณ ๑๐๐ นัด คายคาที่... หลวงพ่อวรรณ เจ้าอาวาสวัดคลองเฉลิมเปิดเผยกับผู้สื่อข่าว...ว่า ได้จำพรรษาอยู่วัดนี้นาน ห้าปีเศษแล้ว...เชื่อว่าจริงอย่างที่ได้อธิษฐาน...”^{๓๐๙}

^{๓๐๘} เกลียว ๒๕ ตุลาคม ๒๕๑๘

^{๓๐๙} ไทยรัฐ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

ในช่วงที่นักศึกษาเข้าไปพื้นที่นั้น ก็ได้รับข้อมูลว่ามีข้าราชการได้เข้ามาข่มขู่ชาวบ้านก่อนแล้วว่าอย่าให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่อง " ดั่งแดง " แก่นักศึกษา

"...นายคำบุญ สิทธิสมาน เลขธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้ให้สัมภาษณ์หลังจากการสำรวจข้อเท็จจริงเรื่องดังแดงที่พัทลุงว่า...ปลัดอำเภอคนหนึ่งชื่อ สุรินทร์ ไม่ทราบนามสกุล ได้ไปพูดคุยขวางการทำงานของนักศึกษาว่านักศึกษาที่เข้ามามีความประสงค์ที่จะขู่งให้ชาวบ้านเดินขบวน พร้อมกับขู่ชาวบ้านว่า ถ้าเล่าความจริงต่างๆให้นักศึกษาฟัง ชาวบ้านเหล่านั้นจะต้องพบกับชะตากรรมที่เล็คร้อนยิ่งกว่าสมัย " ดั่งแดง " เสียอีก และกล่าวว่า เรื่องอะไรที่เล่าไปแล้ว ก็ให้แล้วกันไป เวลานี้ก็อยู่กับสุขสบายดีแล้ว ไม่น่าจะขุดคุ้ยเรื่องราวขึ้นมาอีก...ก่อนที่นักศึกษาจะเข้าไปก็มีข่าวลือว่านักศึกษา กำลังจะเข้ามาชวนชาวบ้านให้เดินขบวนเพื่อเผาศาลา..."^{๓๓}

การเปิดเผยเรื่อง " ถีบลงเขา-เผาสดังแดง " ได้กลายเป็นประเด็นทางการเมืองที่สำคัญขึ้นมาเพราะมีข้าราชการผู้ใหญ่หลายท่านได้ออกมายอมรับว่ามีเหตุการณ์เช่นนั้นเกิดขึ้นจริง เช่น ในช่วงแรกของการเปิดเผยข้อมูลเรื่องนี้พลเอกสหายหยุด เกิดผล ผู้อำนวยการกองอำนวยการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ(กอ.รมน.) ได้ยอมรับว่ามีเหตุการณ์เกิดขึ้นจริง^{๓๔} แต่ตัวเลขผู้ถูกกระทำไม่มากมายเหมือนที่นักศึกษากล่าวหา แต่ต่อมาในวันที่ ๒๔ เดือนเดียวกันก็ออกมาปฏิเสธว่าไม่ได้ยอมรับว่าการเผาสดังแดงเกิดขึ้นจริง

การเคลื่อนไหวในเรื่องนี้มีประเด็นที่สำคัญได้แก่ ให้พิจารณาแผนการปราบปรามแบบเหวี่ยงแห ให้ยุบกอ.รมน. และให้เลิกกฎหมายว่าด้วยคอมมิวนิสต์ ซึ่งยังทำให้เกิดการฉวยโอกาสโจมตีว่าหากไม่เป็นคอมมิวนิสต์ทำไมต้องเสนอความเห็นเช่นนี้ด้วย

^{๓๓} ประชาธิปไตย ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

^{๓๔} ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๑๘

ช่วง ระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคมซึ่งเป็นช่วงหลังการเลือกตั้ง พรรค ประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งมากที่สุดและจัดตั้งรัฐบาลแต่อย่างไรก็ตามการเมืองในรัฐสภา ก็ยุ่งเหยิงเพราะพรรคอื่นๆก็ต้องการตั้งรัฐบาลเช่นกัน ดังนั้นการแย่งชิงกลุ่มทางการเมืองให้ มาสนับสนุนด้านของตนเองทำให้รัฐบาลของพรรคประชาธิปัตย์ต้องยุติไปเพราะนโยบาย ไม่ผ่านสภา การเล่นเกมการเมืองภายในรัฐสภาทำให้พรรคกิจสังคมนำโดย มรว. คึกฤทธิ์ ปราโมชได้ขึ้นเป็นรัฐบาลในเดือนมีนาคม ๒๕๑๘

การเคลื่อนไหวของนักศึกษาร่วมกับชาวนาที่ดำเนินมาโดยตลอดตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ เมื่อถึงช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ก็เริ่มมีการขัดขวางจากเจ้าหน้าที่ของรัฐมากขึ้น และ ทางรัฐบาลที่ไม่สามารถจะจัดการในเรื่องเกี่ยวกับชาวนาได้จึงพยายามที่จะยกเลิกสถานะ ความชอบธรรมของนักศึกษาโดยไม่ยอมให้เป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการช่วยเหลือชาว ไร่ชาวนาและคณะกรรมการสอบสวนตามคำร้องของราษฎรขอความเป็นธรรมเกี่ยวกับหนี้สิน (ก.ส.ส.) ซึ่งการทำงานในนามของคณะกรรมการที่ตั้งโดยรัฐนี้เป็นส่วนสำคัญที่เปิด โอกาสให้นักศึกษาได้เสนอเรื่องราวปัญหาของชาวนาได้อย่างชอบธรรม ดังนั้นการยกเลิก สถานะที่ชอบธรรมทางการเมืองของนักศึกษาโดยรัฐบาลสมัยของนายสัญญา ธรรมศักดิ์จึง ได้ถูกนำมาใช้ต่อ ดังที่นายกรฐมนตรีกึกฤทธิ์ ปราโมชปฏิเสธเมื่อชาวนาเรียกร้องให้นัก ศึกษาให้นักศึกษาร่วมในคณะกรรมการแก้ไขปัญหชาวนาดันเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. ๒๕๑๘

พร้อมกันนั้น นอกจากการปฏิเสธการสร้างความชอบธรรมให้แก่นักศึกษาแล้ว จะพบว่าหน่วยงานราชการในพื้นที่ที่มีนักศึกษาเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยก็สามารถที่จะคัดค้าน ต่อต้าน ด้วยการกล่าวว่านักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์รวมถึงปล่อยให้เกิดกลุ่มประชาชนที่ตนเองได้จัดตั้งขึ้นเป็นกำลังที่เข้าไปปะทะด้วย ดังปรากฏในการเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้าง อ่างเก็บน้ำห้วยหลวง อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี ที่เริ่มต้นวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๑๘ ซึ่งนักศึกษาที่เข้าไปทำงานในเรื่องนี้ได้กล่าวว่า

“ นายธนะศักดิ์ ฤกษ์เจริญ และนายวรเชษฐ พูนพิทยานนท์...
ได้เปิดเผยถึงเบื้องหลังของโครงการ...ว่าเป็นการสร้างอ่างเก็บ

น้ำเพื่อ...ฐานทัพอเมริกัน ...คลองส่งน้ำ...มีแนวทาง
ตรงไปยังฐานทัพอเมริกัน...^{๓๐๓}

เมื่อเขาเดินทางกลับมาจากจังหวัดอุดร ก็ปล่อยข่าวลือซึ่งเชื่อว่าเป็นการกระทำของ กอ.รมน. กล่าวหาว่าพวกเขาไปขู่ข่มชาวบ้านให้เลื่อมใสลัทธิคอมมิวนิสต์...ยังกล่าวหาว่าชาวบ้านจะไปวางระเบิดที่โรงพยาบาล ...เป็นเพราะพัฒนากรโกรธแค้นที่...ชักชวนกลุ่มหนุ่มสาวให้ไปเข้าเป็นลูกเสือชาวบ้านไม่สำเร็จ...
...ขณะนี้มิเชื่อว่าทางผู้ว่าราชการจังหวัด..ได้ส่ง อ.ส. เข้าไปคุมเชิงข่มขู่ชาวบ้านอยู่ที่บ้านหัวดง..ชาวบ้านต่างกลัวเกรงไปว่าจะถูกกวาดล้างและเผาหมู่บ้านเช่นเดียวกับที่บ้านนาทราย นาหินกอง หรือ ถึงแดง อีก ..."^{๓๐๔}

กระบวนการทำให้การเคลื่อนไหวของนักศึกษาในพื้นที่เป็นเรื่องของคอมมิวนิสต์แล้ว หน่วยราชการยังพยายามที่จะหยุดยั้งการชุมนุมอีกด้วย ดังปรากฏในสื่อมวลชนความว่า

"...มีรายงานจากจังหวัดอุดรราชธานีมาว่าในคืนวันที่ ๖ พฤษภาคม ได้มีบุคคลกลุ่มหนึ่งเรียกประชุมชาวบ้านใกล้สถานีตำรวจหนองวัวซอเพื่อจัด กลุ่มต่อต้านชาวนาโดยการฉายภาพยนตร์ให้ดูและแจกใบปลิวล่อให้ประชาชนมาชุมนุมกัน พร้อมกันนี้มีเจ้าหน้าที่ กอ.รมน. นายอำเภอ และนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่หลายนายในจังหวัดอุดรฯ ได้ประชุมหาวิธีการเพื่อสลายการชุมนุมของชาวนา..."^{๓๐๕}

^{๓๐๓} ไทยรัฐ ๒๒ มีนาคม ๒๕๑๘

^{๓๐๔} ประชาธิปไตย ๒๒ มีนาคม ๒๕๑๘

^{๓๐๕} ชาวไทย ๘ พฤษภาคม ๒๕๑๘

และวิธีการที่ใช้ได้แก่

“...นายกเทศมนตรีเมืองอุดรธานี ได้นำชาวบ้านจากสามตำบล
...ร่วมพันคนไปชุมนุมเพื่อก่อความวุ่นวายที่ริมทางเข้าวัด...

นายกเทศมนตรี...กล่าวโจมตีนักศึกษาหาว่าเป็นผู้ปลุกระดม
มวลชนทำให้เกิดความปั่นป่วนวุ่นวาย...นายอำเภอ หนองวัวซอ
ร.ต.อ. เคเถื่อน สารสินทร ก็ได้เข้าร่วมโจมตีนักศึกษาด้วย โดย
การปลุกเร้ากลุ่มก่อความวุ่นวายของชาวนาครั้งนี้เป็นแผนผู้
ก่อการร้ายที่หวัง แบ่งแยกแผ่นดิน...

...กลุ่มต่อต้านชาวนามีผู้ที่ถือปืนอาร์กา และปืนเอ็ม ๑๖ อยู่ด้วย
ซึ่งพวกนี้บอกกับนักข่าวว่าเอามาป้องกันตัว แต่ทางเจ้าหน้าที่
บอกว่าพวกนี้เป็น อ.ส....เมื่อใกล้เที่ยงกลุ่มก่อความวุ่นวายได้ขึ้นคำขาด
ให้ชาวนาสลายตัวไมเช่นนั้นจะบุก...ทั้งสองฝ่ายปะทะกัน มี
เสียงปืนดังขึ้นหลายสิบนัดจากทั้งสองฝ่าย ซึ่งตามด้วยเสียง
ระเบิดรอบๆวงชาวนา ปรากฏว่าฝ่ายก่อความวุ่นวายและนักข่าวอีก ๑๐
คนแตกหนี ...ส่วนกลุ่มชาวนาได้รับบาดเจ็บสามคน แต่ไม่แตก
กระจายไปไหน...อีกครั้งชั่วโมง..ทหารและตำรวจมีอาวุธครบมือ
มาดิ่งล้อมกลุ่มชาวนาและประกาศให้ชาวนาที่บริสุทธิ์เดินออก
มาจะได้แยกคนผิดออกจากผู้บริสุทธิ์...แต่ไม่ปรากฏว่ามีชาวนา
เดินออกมาเลย...”^{๑๑๖}

หลังจากการเกิดเหตุการณ์ปะทะกันแล้ว รัฐมนตรีช่วยกระทรวงมหาดไทย
พ.อ.ประกอบ ประบุร โภคราช ซึ่งเดินทางกลับจากอุดรธานี ได้กล่าวต่อสื่อมวลชนว่า

“...หนองวัวซอนี้มีเบื้องหลังทางการเมืองจากฝ่ายตรงกันข้าม...
เท่าที่ได้รับรายงาน...โดยเฉพาะจากผู้แทนสื่อมวลชนที่เห็นเหตุ

^{๑๑๖} ชาวไทย ๘ พฤษภาคม ๒๕๑๘

การณ์ใกล้ชิด ยืนยันว่าฝ่ายนักศึกษาและชาวนาที่ชุมนุมกันนั้น ถูกกระสุนพวกเดียวกันเองไม่ได้ถูกกระสุนปืนจากกลุ่มผู้คัดค้าน การชุมนุม นายธงชัย สำราญเกษ ผู้สื่อข่าวไทยรัฐ ประธาน ชมรมสื่อมวลชนอุดรธานีได้ให้ปากคำกับผมในเรื่องนี้ด้วยยืนยัน ฝ่ายนักศึกษาติดอาวุธ ปลุกระดมให้มีการต่อต้านรัฐบาล...”^{๓๐๗}

พร้อมกันนั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี นายเอนก สิทธิประศาสน์ ได้ชี้แจงว่า

“...ในบริเวณที่พักนักศึกษาและชาวนาชุมนุมกันอยู่นี้ ฝ่ายราชการเข้าไปไม่ได้ ได้รับรายงานจากผู้สื่อข่าวตลอดเวลาและว่า ช่างภาพเคลินิวส์และช่างภาพทีวี ได้บันทึกเหตุการณ์ไว้โดยตลอด เห็นว่าฝ่ายนักศึกษาได้ยิงปืนขึ้นฟ้าก่อนจะมีการปะทะกัน และว่าการยิงกันนี้มีได้ยิงเข้าใส่ฝูงชนเป็นการยิงขึ้นฟ้า...มีบุคคลติดอาวุธได้มาให้ความคุ้มครองแก่ฝ่ายนักศึกษาและชาวนาที่ชุมนุมกันโดยมาในตอนกลางคืน ในวันสุดท้ายมาในตอนกลางวัน แต่เห็นกำลังเจ้าหน้าที่พร้อมเพียงเลย ถอยหลบหายไป และว่าเหตุการณ์ที่หนองวัวซอฉัน คิดว่ามีเบื้องหลังการเมืองแน่นอน เป็นเพียงจุดเริ่มต้นเท่านั้น เหตุการณ์จะต้องยืดยาวต่อไปอีกซึ่งไม่ทราบว่าจะเกิดอะไร...”^{๓๐๘}

กรณีที่หนองวัวซอฉัน หนังสือพิมพ์เคลินิวส์รายงานว่า

“...นายประคิด ปวรกุล นักข่าวเคลินิวส์ ซึ่งเดินทางไปร่วมสังเกตการณ์...รายงานข้อเท็จจริงในฐานะที่ไปสังเกตการณ์ที่จังหวัดอุดรฯ หลายครั้ง...ว่า เขาสังเกตเห็นอย่างชัดเจนว่าข้าราชการที่จังหวัดอุดรฯ ไม่พยายามเข้ากับประชาชนแต่อย่างใด กลับ

^{๓๐๗} ชาวไทย ๘ พฤษภาคม ๒๕๑๘

^{๓๐๘} ชาวไทย ๘ พฤษภาคม ๒๕๑๘

มีการแถลงข่าวหรือแจกข่าวกล่าวหาประชาชนที่เรียกร้องได้รับการสนับสนุนจากคอมมิวนิสต์และเป็นคอมมิวนิสต์...”^{๑๑๕}

ก่อนหน้าที่จะเกิดเหตุการณ์ที่หนองวัวซอ ในเดือนเมษายนก็เกิดเหตุการณ์คล้ายคลึงกันที่ลำปาง โดยที่ชาวบ้าน ๔ ตำบลในอำเภอห้างฉัตร เดินขบวนและชุมนุมที่หน้าศาลากลางจังหวัดลำปางยื่นข้อเรียกร้องให้ระงับการทำเหมืองแร่สี่แห่งในพื้นที่ ให้รัฐบาลจัดสรรที่ดินทำกินและให้สิทธิครอบครองทำกิน ให้อุป.ยับยั้งโครงการขยายเขตปลูกป่า^{๑๒๐}

เหตุการณ์เริ่มรุนแรงขึ้นเมื่อ นายอำเภอเมือง พร้อมกับกลุ่มนักหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของเหมืองแร่ที่ชาวบ้านเรียกร้องให้หยุดดำเนินการ เช่น นางเล็ก พิษณุกุล บก.นสพ. เอกราช ลำปาง เจ้าของเหมืองแร่หลายแห่ง นางรุ่งโรจน์ ณ. ลำปาง ผู้ช่วย บก.นสพ. เอกราช และนายนิมิตร จิวะสันติการ สมาชิกสภาเทศบาล ได้จัดเวทีอภิปรายเน้นที่ให้นักศึกษาแยกตัวออกจากชาวนาเสียและให้นักศึกษายุติการอภิปรายเสีย พร้อมกันนั้นก็ได้มีการแจกใบปลิวแก่ผู้ที่ชุมนุมโดยใบปลิวนั้นลงชื่อว่า “ ชาวลำปาง ” มีความว่าการเดินขบวนมาชุมนุมในครั้งนี้เป็นแผนของพวกนักศึกษาที่ประสงค์จะก่อความวุ่นวายและสร้างความไม่สงบขึ้นในบ้านเมือง ขูยงและสนับสนุนให้ชาวไร่ชาวนาเดินขบวนโดยได้รับทุนมาจากรัสเซียให้มาปลุกระดมมวลชนก่อความไม่สงบขึ้น และมีผู้พูดว่านักศึกษาด้วยถ้อยคำที่รุนแรง ทำให้ชาวนาชาวไร่ที่อยู่ฝ่ายนักศึกษาไม่พอใจออกไปที่เวทีจึงทำให้อีกฝ่ายหนึ่งขว้างระเบิดพลาสติกและยิงปืนเข้าสกัด เกิดความวุ่นวายขึ้นจนนายทหารได้ขับรถเข้ามาขวางเอาไว้^{๑๒๑}

ที่น่าสนใจสำหรับกรณีการเคลื่อนไหวของนักศึกษา ชาวนาและเหตุการณ์ความรุนแรงที่หนองวัวซอนี้ได้แก่ การแสดงความคิดเห็นของผู้บัญชาการทหารบกที่เป็นกลุ่มอำนาจหนึ่งที่ครองอำนาจอยู่ในวงการทหารขณะนั้น ได้ให้ความเห็นว่า

^{๑๑๕} เฉลิมวิทย์ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๑๘

^{๑๒๐} ประชาธิปไตย ๕ เมษายน ๒๕๑๘

^{๑๒๑} เฉลิมวิทย์ ๑๒ เมษายน ๒๕๑๘

“...ผู้สื่อข่าวเรียนถามถึงกรณีชาวนาและนักศึกษากลุ่มหนึ่ง
ประกาศจะไปต่อสู้เรียกร้องในชนบท และบางคนก็ว่าจะยึดที่
ดินจากนายทุนมาทำเองซึ่งจะเป็นชนวนให้เกิดความวุ่นวายได้
โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี
จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเกิดการยิงกันระหว่างชาวนาและนัก
ศึกษากับกลุ่มประชาชนที่ต่อต้านชาวนานั้น มีความเห็นอย่างไร
พลเอก กฤษณ์ สีวะรา ตอบว่าเรื่องนี้คงจะไม่มีเหตุการณ์ร้าย
แรงอันใด แต่อย่างไรก็ดีในการประชุมสภาความมั่นคงแห่งชาติ
บ่ายวันนี้ (ที่ ๕) เพื่อพิจารณาภายในและภายนอกก็คงจะมีการ
พูดถึงเรื่องชาวนาและนักศึกษาจะไปต่อสู้ในต่างจังหวัดดังกล่าว
ด้วย ...”^{๑๒๒}

กระบวนการสร้างการต่อต้านการเคลื่อนไหวของนักศึกษาในชนบทหรือใน
จังหวัดอื่นๆ ไม่ใช่การคัดค้านที่เป็นไปเองอย่างแน่นอน หากแต่เป็นกระบวนการที่หน่วย
ราชการต่างๆ รับรู้และพร้อมที่จะใช้วิธีการเช่นนี้

กระบวนการคัดค้านโดยหน่วยราชการเป็นผู้นำในที่ต่างๆ ที่นักศึกษาเข้าไปเคลื่อนไหว
ทำให้การรับรู้ของสังคมที่มีต่อนักศึกษาเป็นไปในทางลบมากขึ้น และรัฐบาลมั่นใจ
มากขึ้นว่าสามารถที่จะควบคุมการเคลื่อนไหวให้อยู่ในวงที่จำกัดลงได้ ดังนั้นเมื่อชาวนา
ชุมนุมใหญ่ที่กรุงเทพฯ ในช่วงปลายเดือนเมษายนจึงไม่ได้รับคำตอบที่น่าพึงพอใจจากรัฐ
บาล โดยนักศึกษาและชาวนาได้พยายามลดหรือทำให้ข้อเรียกร้องที่ให้รัฐบาลตอบข้อ
เสนอของชาวนาชาวไร่ด่วนที่สุดมีเพียงสองข้อ ข้อแรก ได้แก่ ให้รัฐบาลจัดที่ทำกินให้ชา
วนาชาวไร่ก่อนฤดูทำนาปีนี้ ให้รัฐบาลตั้งศาลเกษตรและเรียกนายทุนมาสอบสวนข้อ
พิพาทกับชาวนาเป็นรายๆ ไป ข้อที่สอง ให้รัฐบาลระงับโครงการสร้างเขื่อนที่ชาวบ้านคัด
ค้าน อาทิ เขื่อนห้วยหลวง ที่อุดรธานี และเขื่อนลำชีบน ที่ชัยภูมิ”^{๑๒๓}

^{๑๒๒} เดลินิวส์ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๑๘

^{๑๒๓} เดลินิวส์ ๗ พฤษภาคม ๒๕๑๘

แม้แต่ในการชุมนุมของชาวนาที่สนามหลวงเองก็ถูกก่อวินด้วยความรุนแรง มีกลุ่มคนจำนวนหนึ่งได้ปิดโปสเตอร์ประณามการเคลื่อนไหวของนักศึกษาพร้อมทั้งยิงปืนเข้าใส่เมื่อนักศึกษาพยายามที่จะจับตัวเอาไว้

การโจมตีนักศึกษาที่เข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่ต่างๆเกิดขึ้นตลอดปี ๒๕๑๘ ทำให้รัฐบาลกล้าที่จะปฏิเสธการเคลื่อนไหวของชาวนาด้วยการออกแถลงการณ์มีใจความสรุปได้ว่าข้อเรียกร้องบางข้อสุดวิสัยที่รัฐบาลจะกระทำได้ มีหลายข้อที่รัฐบาลได้ปฏิบัติไปแล้วหรือกำลังเร่งปฏิบัติอยู่ ส่วน

“...ข้อที่เรียกร้องให้ตั้งคณะกรรมการประกอบด้วยชาวนาชาวไร่ และเจ้าหน้าที่รัฐบาลมีอำนาจในการเรียกเจ้าของที่ดินมาตรวจสอบ...ซึ่งการออกกฎหมายเช่นนี้ทำไม่ได้ ...ข้อ ๔ ข้อเรียกร้องให้ระงับการฟ้องร้องคดีทางศาลและปล่อยตัวชาวนาชาวไร่ที่ถูกจับกุมขังขังนั้นนอกขอบเขตอำนาจของรัฐบาล ข้อ ๕ ที่ให้รัฐบาลสั่งยับยั้งการเพิกถอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่มีผู้ร้องเรียนนั้น รัฐบาลไม่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะยับยั้งหรือเพิกถอนได้...”
..๑๒๔

ในตอนท้ายของแถลงการณ์นั้น ยังได้กำกับด้วยว่า หากมีการเรียกร้องที่มีลักษณะผิดกฎหมาย รัฐบาลก็จะดำเนินการอย่างเด็ดขาด เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสงบของชาติ

นายกรัฐมนตรี มรว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้กล่าวต่อหนังสือพิมพ์กรณีการตอบต่อข้อเสนอของชาวนาว่า

“...ชาวนาพวกที่เดินทางมาครั้งนี้ ต่างพกเอาความเดือดร้อนมา...แต่ไม่มีโอกาสยื่นต่อรัฐบาล เพราะคนคุมเกมส์เขาไม่ยอมให้ชาวนาได้พบปะพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเลย ไม่ว่าเรื่อง

อะไร นักศึกษาพูดแทนหมด...ข้อเรียกร้อง...ที่นักศึกษาขึ้น
แทนชวานานัน ผมดูแล้วเห็นได้ชัดว่ามีเจตนาจะให้รัฐบาลรับ
ไม่ได้ เพื่อจะได้โฆษณาชวนเชื่อว่รัฐบาลนี้ไม่เห็นใจชวานา
เป็นรัฐบาลของนายทุนอะไรทำนองนั้น...จะให้ผมแต่งตั้ง
กรรมการ...มีอำนาจเรียกนายทุนมาสอบสวนได้ทันที
ข้อนี้ถ้าผมยินยอมรับ ผมก็เข้าคุกทันทีเลยครับ เพราะผมไม่ใช่
พนักงานสอบสวน...และมีอีกหลายข้อที่ขึ้นทำเข้าเป็นการ
ละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของคนอื่น ถูกฟ้องติดคุกหัวโตเลยครับ
...ตัวแทนชวานาที่เดินทางมาครั้งนี้ เฉพาะคนที่นักศึกษายอม
ให้พูดได้นั้น หลายคนไม่เคยเป็นชวานามาก่อนเลย บางคนมี
อาชีพเป็นนายหน้ารับจ้างทำโน่นทำนี่ มีอยู่คนหนึ่ง ผมรู้จักดี
เป็นคนสุพรรณบุรี ชื่อนายลำยอง มีอาชีพเป็นตลกกลืนค้อนตาม
คณะนี้เข้ามาด้วย พอคนคุมเกมส์พยักหน้า เป็นต้องถูกขึ้นพูด
ทันที..."^{๑๒๕}

การที่รัฐบาลศึกษาธิการให้สังคมเห็นอย่างชัดเจนว่าการเคลื่อนไหวของชวานา
นั้นมีเบื้องหลังขณะที่รัฐบาลก็ได้ดำเนินการช่วยเหลือชวานาตามพันธกิจของรัฐบาลอยู่
แล้ว ข้อเรียกร้องต่างๆของชวานาจึงไม่มีความหมายอันใด และนักศึกษาก็ตระหนักดีว่ามี
คนบางกลุ่มนั้นจ้องหาเหตุที่จะก่อวุ่นวาย นักศึกษาและชวานาที่ชุมนุมกันจึงร่วมกันตัดสินใจ
ที่จะเลิกชุมนุมและแสดงท่าทีชัดเจนว่าการต่อสู้ของชวานายังไม่ยุติแต่จะกลับไปต่อสู้
ต่อที่บ้านของตน ดังปรากฏในรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ความว่า

"...ธีรยุทธออกโรง ตะโกน ผิดด้วยวิธีที่ชวานาจน สั่งสลายตัว
ผู้ต่อต้านจังหวัด"^{๑๒๖}

...ตัวแทนนักศึกษาได้ชี้แจงว่าถ้าหากเดินขบวนไปทำเนียบก็จะ

^{๑๒๕} ชาวไทย ๘ พฤษภาคม ๒๕๑๘

^{๑๒๖} พาดหัว เดลินิวส์ ๑ พฤษภาคม ๒๕๑๘

ถูกกลุ่มต่างๆใช้ระเบิดขว้าง ทำให้เคือคร็อนเป็นอันตรายและก็จะไม่ได้อะไรจากรัฐบาล เมื่อเราไปเรียกร้อง รัฐบาลอยู่เฉยๆเรา จะไปทำอะไรเขาได้และจะหาว่าก่อความไม่สงบ ถ้าหากรัฐบาล จะใช้วิธีปราบปรามเราก็จะสู้ไม่ได้...ถ้าเรารู้ที่นี้ไม่ได้ ก็ต้อง กลับไปต่อสู้ที่บ้าน อย่าให้พวกข้าราชการเข้ามาในบ้านของเรา และปลุกเร้าให้ชาวนาทำการต่อสู้ด้วยการบอกให้ชาวนาเรียกลูก หลานเข้ามาถืออาวุธทำการต่อสู้ด้วย..."^{๓๒๗}

กระบวนการสร้างภาพว่าการเคลื่อนไหวของชาวนามีนักศึกษาซึ่งเป็น " มือที่สาม " และเป็นคอมมิวนิสต์คอยยุยงให้เกิดความกระด้างกระเดื่องเพื่อหวังผลแก่การเคลื่อนไหว ของคอมมิวนิสต์นั้นเกิดเข้มข้นขึ้นตั้งแต่ต้น พ.ศ. ๒๕๑๘ ดังปรากฏจากการให้ข่าวต่อ หนังสือพิมพ์ของพล.อ. สายหยุด เกิดผล ผู้อำนวยการกองอำนาจรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) ว่า

"...ขณะนี้คอมมิวนิสต์ประสบความสำเร็จในการปลุกกระดมมวลชน สามารถเปลี่ยนความคิดของประชาชนให้คล้อยตามได้มากขึ้นทุกวัน...เป็นเรื่องที่น่าวิตกมาก โดยเฉพาะในเมืองหลวง ได้ ปรากฏภาพอย่างชัดเจนในการทำลายล้างความศักดิ์สิทธิ์ของ กฎหมาย เมื่อก่อนนี้การปฏิบัติการของฝ่ายคอมมิวนิสต์ส่วนใหญ่อยู่ในป่าและชนบท แต่ปัจจุบันได้แผ่ขยายเข้ามาในเมืองหลวงได้สำเร็จแล้ว การสร้างภาพพจน์ให้ประชาชนเกลียดชังรัฐบาล พุศให้เกิดความแตกแยก ...หน้าที่ของ กอ.รมน. คือ การประสานงานระหว่างทหาร ตำรวจ และพลเรือน ในการรณรงค์ต่อต้านคอมมิวนิสต์ แต่ทุกวันนี้ชอบบอกตรงๆว่าไม่อาจทำหน้าที่ ได้อย่างสมบูรณ์..."^{๓๒๘}

^{๓๒๗} เกลนิวัธ ๗ พฤษภาคม ๒๕๑๘

^{๓๒๘} เกลนิวัธ ๑๓ มกราคม ๒๕๑๘

กล่าวได้ว่าการสร้างการรับรู้เรื่องนักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์และเป็น " มือที่สาม " เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป เจ้าหน้าที่ของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน เช่น นายวัฒนา เขียววิมล ก็ได้ดอกย้ำเสมอว่านิสิตนักศึกษาถูกล้างสมองจากฝ่ายตรงกันข้ามให้เข้ามาก่อความวุ่นวาย และขู่ว่าให้เกิดความแตกแยกในหมู่ประชาชน^{๒๕}

กล่าวได้ว่ากระทรวงมหาดไทยได้เริ่มต้นที่จะขยายความคิดเรื่อง " มือที่สาม " อย่างเป็นทางการแทนการพูดคุยหรือให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ ด้วยการออกจดหมายลับขอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดแต่ละจังหวัดติดตามการเคลื่อนไหวเรื่องการศึกษาประชาชนว่า จะมี " บุคคลบางกลุ่มได้พยายามแทรกซึมเข้าไปในวงการครู ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจผิดแก่บรรดาข้าราชการ อันอาจจะมีผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ตลอดจนความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติ..."^{๒๖}

แต่เหตุการณ์ที่สำคัญอันถือได้ว่าเป็นการประกาศออกมาอย่างชัดเจนว่านักศึกษาเป็นมือที่สามและเป็นคอมมิวนิสต์ซึ่งจะต้องปราบปรามซึ่งเป็นการออกคำสั่งให้หน่วยราชการในท้องที่ต่างๆสามารถดำเนินการจัดการกับการเคลื่อนไหวของนักศึกษาได้เต็มที่ ได้แก่ การออกคำสั่งของนายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ในเดือน มิถุนายน ๒๕๑๘ ภายหลังจากการประกาศกลับไปต่อสู้ที่บ้านของชาวนา ความว่า

" ด้วยปรากฏว่า ขณะนี้ได้มีบุคคลบางคณะกำลังกระทำการบางอย่างที่อาจเป็นภัยต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง โดยได้ออกไปทำการฝึกสอนการใช้อาวุธปืนให้แก่ประชาชนในหมู่บ้าน ตำบลของหลายจังหวัด และในขณะเดียวกันได้ยุยงส่งเสริมให้ประชาชนรวมตัวกันเพื่อกระทำการฝ่าฝืนกฎหมายของบ้านเมือง เช่น ชักนำให้ประชาชนทำการบุกรุกและตัดฟันต้นไม้ในเขตป่าสงวน ยุยงให้ประชาชนเดินขบวนเรียกร้องสิทธิต่างๆ ชาวบ้านผู้ไม่รู้เรื่องจำใจเข้าร่วมมือด้วยกับกลุ่มบุคคลดัง

^{๒๕} เติมนิวส์ ๒๔ มีนาคม ๒๕๑๘

^{๒๖} อธิปัตย์ ๘-๑๐ กรกฎาคม ๒๕๑๘

กล่าวเพราะกลัวจะมีอันตราย ทำให้เสียเวลาทำมาหากิน และทำให้เกิดการแตกสามัคคีขึ้นในชุมชนทั่วไป

กระทรวงมหาดไทยได้พิจารณาเห็นว่า การกระทำเช่นนี้ ข่มขู่ต่อความสงบสุขเรียบร้อยของบ้านเมือง หากไม่ระงับยับยั้งหรือปราบปรามโดยเด็ดขาดแต่บัดนี้แล้ว เหตุการณ์ทำนองนี้ก็อาจจะขยายตัวลุกลามออกไป ซึ่งย่อมจะกระทบกระเทือนต่อความปลอดภัยของรัฐและสถาบันการปกครองของประเทศอย่างแน่นอน กระทรวงมหาดไทยซึ่งมีหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในของประเทศ จำเป็นจะต้องป้องกัน ระงับ และปราบปรามการกระทำเช่นนี้ให้สงบราบคาบโดยเด็ดขาด เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และประโยชน์สุขส่วนใหญ่ของประชาชนในชาติ การดำเนินการป้องกันและปราบปรามในเรื่องนี้ กระทรวงมหาดไทยจะพยายามหลีกเลี่ยงการใช้กำลังในการปราบปรามอย่างที่สุด เว้นแต่ในกรณีที่เป็นจำเป็นและไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้เท่านั้น ทั้งนี้กระทรวงมหาดไทยได้สั่งการไปยังกรมตำรวจและผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดให้ดำเนินการป้องกัน ระงับ และปราบปรามในเรื่องนี้โดยเด็ดขาดแล้ว..."

การประกาศของกระทรวงมหาดไทยนี้เกิดขึ้นภายหลังจากที่การสร้างการรับรู้ของสังคมในหลายๆประเด็นได้ขยายออกสู่สังคมกว้างขวางมากขึ้น เช่น การเรียกร้องให้นักศึกษากลับเข้าห้องเรียน แต่นักศึกษาก็ปฏิเสธ กระแสของการรับรู้การใช้ " กฎหมู่เหนือกฎหมาย " และประเด็นเรื่องนักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน ซึ่งส่งผลให้กระแสของประชาชนทั่วไปไม่พอใจกับการเคลื่อนไหวอย่างไม่หยุดหย่อนของนักศึกษามากขึ้น ดังปรากฏในการแสดงการตอบรับประกาศของกระทรวงมหาดไทยดังกล่าว ความว่า

"...ปราบเสียที-หย่อนยานมานาน"^{๓๓๐}

^{๓๓๐} รณจักร ชาวไทย ๑๖ มิถุนายน ๒๕๑๘

...พวกเขาตั้งกลุ่มเหมือนคณะปฏิวัติ ฉะนั้นรัฐบาลและผู้คนทั้งหลายรวมทั้งตำรวจจึงยำเกรง แล้วเด็กพวกนี้ก็แบ่งแยก นั้นเป็นนายทุน – นั้นเป็นศักดินา อีกฝ่ายเป็นชาวนา-กรรมกร ชี้นี้ว่านายทุนไม่ให้เป็นธรรม ต้องสไตรค์- ต้องปลุกระดมมวลชน ช่มชู้ให้รัฐบาลล้างหนี้ เอาที่ดินกลับคืนมา การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ เริ่มตั้งแต่นายกรัฐมนตรีผู้เฒ่าสัญญา ธรรมศักดิ์ ปลดปล่อยให้พวกเด็กมีอำนาจเหมือนเป็นรัฐบาลซ้อน ใช้พลังกฎหมายเหนือกฎหมายบีบบังคับรัฐบาลที่ได้พระราชทานแต่งตั้งด้วยกลวิธีต่างๆ ให้ปฏิบัติตามที่พวกตนเห็นชอบ

พวกรุ่นใหญ่ก็ไปปลุกระดมมวลชนตามชนบทห่างไกลหลายจังหวัด ยุ้งให้กระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาล และจัดตั้งเป็นเขตปลดปล่อย บางแห่งชาวบ้านฟังแล้วรำคาญจึงยกพวกกว่า ๕ พันจับไล่จนเกือบได้เลือกรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ตกเดือนห้ามกราคมอันใจดีเมื่อเห็นว่าทั้งปลดปล่อยทุกอย่างไร้อะไรไม่ได้ผล จึงได้ออกแถลงการณ์ใช้มาตรการเด็ดขาด...

เด็กๆ รวมทั้งกลุ่มทั้งหลาย ควรทราบไว้และช่วยกันรักษาความสงบในประเทศเสียที บัดเปลี่ยนภาระของสงเสริมอันเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎหมายแต่บัดนี้เกิด เพื่อความสงบสุขและเรียบร้อยของบ้านเมืองเรา."^{๑๑๒}

แถลงการณ์นี้เท่ากับการเปิดไฟเขียวให้แก่การต่อต้านและตอบโต้การเคลื่อนไหวของนักศึกษา และทำให้บรรดาข้าราชการและกลุ่มจัดตั้งในท้องถิ่นมีความชอบธรรมในการดำเนินการจัดการกับ " มือที่สาม " ตามที่พวกเขาเชื่อกันและดำเนินการมาก่อนหน้านี้แล้ว

นอกจากแถลงการณ์อย่างเป็นทางการที่ทำให้ประชาชนทั่วไปเมื่อรับรู้ก็เข้าใจได้ว่าหมายกลุ่มบุคคลที่กล่าวถึงนั้น ได้แก่ นักศึกษา การรุกรานวัฒนธรรมของนักศึกษาโดย

^{๑๑๒} ชาวไทย ๑๖ มิถุนายน ๒๕๑๘

เฉพาะการสร้างเพลงเพื่อชีวิตก็ถูกทำให้กลายเป็นสิ่งต้องห้ามทางกฎหมาย ดังปรากฏในหนังสือพิมพ์ความว่า

“...คำสั่งมหาดไทยถึงทบวงมหาวิทยาลัยฯ ห้ามนักศึกษาประชา
ชากร้องเพลงเพื่อชีวิต โดยอ้างว่าเป็นการปลุกระดมมวลชน

รายงานข่าวว่ากระทรวงมหาดไทยมีคำสั่งถึงทบวง
มหาวิทยาลัยของรัฐ ห้ามนักศึกษา และประชาชนขับร้องเพลง
เพื่อชีวิต ๓ เพลง คือ ข้าวคอยฝน กรรมชนและคนกับควาย ทั้ง
นี้กระทรวงมหาดไทยอ้างว่าเพลงเหล่านี้เป็นเพลงปลุกระดมมวล
ชลให้กระด้างกระเดื่อง ขากแก่การปกครองของเจ้าหน้าที่รัฐ
บาล...”^{๓๓๓}

พร้อมกับการใช้อำนาจรัฐในการทำลายการรุกรทางวัฒนธรรมของนักศึกษา รัฐ
และชนชั้นนำก็ได้สร้างกระแสทางวัฒนธรรมขึ้นตอบได้ในทางเดียวกันได้แก่ การสร้าง
เพลงปลุกใจขึ้นมา ซึ่งสามารถเปิดได้อย่างเสรีในสถานีวิทยุ และถูกใช้เป็นเพลงหลักใน
การฝึกอบรมองค์กรชาวบ้านที่รัฐตั้งขึ้นมา เช่น ลูกเสือชาวบ้าน

เพลงปลุกใจจำนวนมากดุด่าให้รู้สึ่ว่าประเทศไทยกำลังตกอยู่ในอันตรายจาก
ภัยคุกคามโดยเฉพาะจากคอมมิวนิสต์ทั้งภายนอกและภายใน กลุ่มคอมมิวนิสต์ภายในนั้น
แม้ว่าจะดูภายนอกเหมือนคนไทยแต่ก็ไม่มีความรักในประเทศไทยซึ่งถือได้ว่าเป็นคน “
หนักแผ่นดิน ” เป็นผู้ยุยงและทำให้เกิดความริ้วฉานในแผ่นดินไทย ซึ่งสื่อความหมายว่า
หมายถึงกลุ่มนักศึกษาอย่างชัดเจน รวมไปถึงว่าผู้สร้างเพลงปลุกใจบางเพลงเป็นผู้มีอิทธิ
พลทางวัฒนธรรมอย่างสูงในสังคมไทยอันทำให้เกิดการยอมรับ “ ความเป็นจริง ” ในเพลง
ปลุกใจได้ลึกซึ้งมากขึ้น

^{๓๓๓} ประชาธิปไตย ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๘

เนื้อเพลงนักแผ่นดิน ซึ่งแต่งในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ จึงเป็นเสมือนการตักเตือนของ
การสร้างและรับรู้ความเป็นจริงที่ชัดเจนที่สุด

" คนใดใช้ชื่อไทยอยู่	กายก็ดูเหมือนไทยด้วยกัน
ได้อาศัยโพธิทอง แผ่นดินของราชันย์	แต่ใจมันเฝ้าคิดทำลาย
คนใดของปลุกปั่น	ไทยด้วยกันหมายให้แตก
ทำลาย	
ปลุกกระดมมวลชนให้สับสนวุ่นวาย	เพื่อคนไทยแบ่งฝ่ายรบกันเอง
คนใดหลงชาติอื่น	ชาติเดียวกันเขาขึ้นข่มเหง
ได้สินทรัพย์เจือจาน ก็ประหารไทยกันเอง	ที่ชาติอื่นเกรงคังชาติมัน
นักแผ่นดิน นักแผ่นดิน นักแผ่นดิน	คนเช่นนี้เป็นคนนักแผ่นดิน

การควบคุมสื่อมวลชนก็เพิ่มมากขึ้น อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้กล่าวถึงประเด็นนี้
ไว้ว่า

"...ในตอนที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น
ได้เริ่มมีการครอบคลุมสื่อมวลชน...ทางวิทยุ โทรทัศน์นั้น พล
ตรีประมาณ อติเรกสารรองนายกรัฐมนตรี หัวหน้าพรรคชาติ
ไทยเป็นผู้คุมอยู่ ผู้ที่พูดวิทยุและโทรทัศน์ได้จะต้องเป็นพวก
ของคน ถ้าไม่ใช่พวกไม่ยอมให้พูด และต้องโจมตีนักศึกษา
กรรมกร ชาวนา อาจารย์มหาวิทยาลัย ขาประจำเรื่องนี้ได้แก่
ดุสิต สิริวรรณ ประหยัด ศ. นาคะนาท ธานินทร์ กรัยวิเชียร
อุทิศ นาคสวัสดิ์ ทมยันตี อาคม มกรานนท์ พ.ท. อุทาร์ สนิท
วงศ์ เป็นต้น..."^{๓๓๔}

^{๓๓๔} ป๋วย อึ๊งภากรณ์ " ความรุนแรงและการรัฐประหาร ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ " ใน ขาววิทย์
เกษตรศิริ และ ชำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, จาก ๑๔ ถึง ๖ ตุลา (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคม
ศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ๒๕๔๑), หน้า ๖๔ .

กระบวนการสร้างความจริงในเรื่องว่านักศึกษาเป็น " มือที่สาม " เข้าไปของชาวบ้านนี้รวมถึงการโหมประโคมข่าวถึงการเคลื่อนไหวของนักศึกษาที่ไปชนบทเพื่อปลุกระดมมวลชนก็มีเข้มข้นมากขึ้น ดังปรากฏในหนังสือพิมพ์ว่า

"...ผบ.ภูธร วิตกสถานการณ์ต่างจังหวัด กล่าวหา น.ศ.ฝึกอาวุธ ให้ชาวบ้าน

"...ผู้บัญชาการตำรวจภูธร เผยรายงานของตำรวจ ระบุมีนักศึกษาไปปลุกระดมฝึกอาวุธสงครามให้ประชาชนในเขตรอบนอกเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียงว่าแนวร่วมประเทศอาจเข้ามาทางจังหวัดนครพนม แต่ไม่ทราบจำนวน...

...พล.ต.ท. สนั่น นรินทรรักษ์ ผู้บัญชาการตำรวจภูธร ให้สัมภาษณ์ว่าขณะนี้ได้มีกลุ่มบุคคลอ้างตัวเป็นนักศึกษาหลายกลุ่ม กลุ่มละ ๒-๓ คน เข้าไปปลุกระดมมวลชนติดอาวุธสงครามให้แก่ชาวบ้าน...น่าเป็นห่วงอย่างมาก...นอกจากนี้ยังได้รับรายงานจากจังหวัดอุทัยธานีที่ได้รับรายงานลักษณะนี้เช่นกัน ส่วนในภาคอีสานปรากฏว่าจังหวัดต่างๆที่อยู่ตรงกันข้ามฝั่งลาวซึ่งทงขบวนการประเทศลาวเคลื่อนไหวมีแนวโน้มเข้ามาสนับสนุนผู้ก่อการร้ายในประเทศไทยด้วย..."^{๓๓๕}

กรณีชาวบ้าน จังหวัดศรีสะเกษที่ถูกไล่ออกจากที่ทำกินเพราะออป.ประกาศเป็นป่าสงวนก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์และต่อสู้เจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยอาวุธ

"...นายชนศักดิ์ ฤกษ์เจริญพงษ์ กรรมการกลางสหพันธ์นักศึกษาเสรี...แถลงถึงกรณีที่มีข่าวชาวบ้านบุกรุกเข้าไปในเขตป่าสงวนของ ออป. ว่าชาวบ้านทำกิน อยู่ก่อนแล้ว ๑๐-๒๐ ปี อ.อ.ป. ประกาศเขตป่าสงวนทับพื้นที่หลังทั้งยังตั้งข้อหา

^{๓๓๕} ประชาธิปไตย ๒ มิถุนายน ๒๕๑๘ หน้า ๑,๑๒

คอมมิวนิสต์ให้ชาวบ้านด้วย...อ.อ.ป. และต.ช.ค. จึงหาว่าชาวบ้านบุกรุก

...วิทย์ของทางราชการพยายามออกข่าวว่าชาวบ้านมีอาวุธร้ายแรง...กรณีนี้ กรม.มิมติให้จับนักศึกษาที่ไปช่วยเหลือชาวบ้านชาวไร่ นายธนศักดิ์ กล่าวว่าที่นักศึกษาเข้าไปช่วยเหลือนี้ไม่ได้เข้าไปเองแต่เป็นเพราะชาวบ้านมาหานักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขอให้ไปพิสูจน์เท็จจริงว่าพวกเขาถูกรังแกอย่างไร...

กรณีที่นักศึกษาซึ่งออกไปช่วยเหลือชาวไร่ชาวนา แต่ถูกขัดแย้งข้อหาและถูกปราบปรามทำร้ายนั้น ยิ่งทำให้โอกาสของประชาชนที่จะต่อสู้ตามกติกาที่เหลืออยู่น้อยลงทุกที เพราะเมื่อประชาชนจะต่อสู้ ทางเราก็อ้างกฎหมายมาปราบปราม แต่ในขณะที่คุกคามประชาชน กลับอ้างอภิสิทธิ์ในการทำ สภาพเช่นนี้ยิ่งบีบให้ผู้รักความเป็นธรรมต้องละทิ้งแนวทางต่อสู้โดยสันติมากยิ่งขึ้นทุกขณะ..."^{๑๓๖}

และยังประโคมข่าวการเคลื่อนไหวที่น่าวิตกของชนกลุ่มน้อยชาวเวียดนามในหลายจังหวัดทางภาคอีสาน เช่นที่จังหวัดสกลนครมีการชุมนุมขับไล่ญวนและใช้ความรุนแรงด้วยการเผาและทำลายบ้านเรือนของชนกลุ่มน้อย ซึ่งมีการกล่าวถึงเบื้องหลังในเรื่องนี้ว่า

"...นายพรชัย แสงชัยซ์ เลขานุการพรรคแนวร่วมสังคมนิยมแห่งชาติ เปิดเผย...ว่า... ทางพรรคสืบทราบมาอย่างแน่ชัดแล้วว่า เหตุการณ์ที่สกลนคร เป็นแผนการต้องการให้ประชาชนฆ่าฟัน

กันเอง...ในเรื่องนี้ชาวเมืองสกลนคร อ. สว่าง รู้กันอยู่แล้วว่าจะ
มีแผนจับไล่ชาวนวนอพยพ แล้วต่อมาก็จะมีแผนจับไล่ชาว
เขมรอพยพและลาว..."^{๓๓๓}

กระแสการสร้างความเกลียดชังกลุ่มคนวนอพยพนั้นรุนแรงมากขึ้นในการรับรู้
ของสังคม

"...รายงานข่าวแจ้งว่า แผนการทำร้ายชาวนวนอพยพครั้งใหม่
จะอาศัยโอกาสตอนที่ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ รัฐมนตรีต่างประเทศ
ไปร่วมทำบุญที่วัดแจ้ง จังหวัดสกลนคร ซึ่งภายหลังที่
พล.ต. ชาติชายเดินทางกลับ บุคคลอีกกลุ่มหนึ่งจะอาศัยการ
ชุมนุมของประชาชนที่มาร่วมในงานเปิดอภิปราย และเข้าร้อง
เรียนผู้ว่าราชการจังหวัดที่ศาลากลางจังหวัดเพื่อไม่ให้จ่ายค่าเสีย
หาย ทำขวัญแก่ชาวเวียงคานมอพยพที่ถูกทำร้ายเมื่อคราวที่แล้ว
จากนั้นก็เข้าร้องเรียนต่อเจ้าหน้าที่ที่สถานีตำรวจให้ช่วยคุ้มกัน
พวกตน อ้างว่าชาวเวียงคานมอพยพจะมาทำร้าย ทั้งนี้เพื่อกันเจ้า
หน้ำที่ตำรวจเหล่านี้ไว้ไม่ให้ออกจากสถานีเพื่อที่กำนันอีกส่วน
หนึ่งที่เตรียมไว้จะได้ส่งออกไปทำร้ายและทำลายทรัพย์สิน
ของชาวเวียงคานมอพยพ โดยไม่มีการขัดขวางจากเจ้าหน้าที่
ตำรวจแต่ประการใด ข่าวแจ้งอีกด้วยว่า ก่อนหน้านั้น คือ
วันที่ ๒๖ พ.ค. นี้ บุคคลในคณะรัฐมนตรีชุดปัจจุบันดังกล่าวได้
เดินทางไปถึงสกลนคร ครั้นในวันที่ ๒๘ พ.ค.นี้ก็มีแถลงการณ์
ออกมาสองฉบับ ฉบับหนึ่งโจมตีชาวนวนอพยพ โดยหาว่า
เรียกร้องค่าเสียหายจากการถูกทำร้ายเกินจริง ส่วนอีกฉบับหนึ่ง
ป้ายสีชาวนวนอพยพว่าได้จ้างคนมาสังหารผู้นำการชุมนุมคัด
ค้านชาวนวนอพยพครั้งก่อน..."^{๓๓๔}

^{๓๓๓} ประชาธิปไตย ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๑๘

^{๓๓๔} ประชาธิปไตย ๑ มิถุนายน ๒๕๑๘

การเคลื่อนไหวขับไล่ชาวนวนนั้นแม้ว่าจะมีความพยายามอธิบายว่ามีเบื้องหลัง
คือ

"..ยืนยันแผนขับไล่ชาวนวน เป็นแผนร่วมกันระหว่างหน่วยนว
พล กร.รณ.และซีไอเอ ของอเมริกาด้วยกัน..."^{๓๓๕}

หรือ

"...รายงานข่าวที่เชื่อถือได้จากจังหวัดสกลนครแจ้งว่า บุคคลใน
คณะรัฐมนตรีชุดปัจจุบันผู้หนึ่ง ซึ่งเคยทำงานให้ซีไอเอ กำลัง
วางแผนให้ประชาชนจังหวัดสกลนครขับไล่และทำร้ายชาวนวน
อพยพอีกครั้งหนึ่งที่จังหวัดสกลนคร..."^{๓๔๐}

แต่การเคลื่อนไหวขับไล่ชาวนวนนี้ได้กลายเป็นกระแสหนึ่งร่วมไปกับการสร้าง
ความจริงให้กับสังคมที่ว่ามีกลุ่มคนที่ไม่หวังดีต่อชาติกำลังเคลื่อนไหวเพื่อที่จะทำลายชาติ
ไทยในที่สุด

การทำให้สังคมซึมซับและยอมรับความจริงที่ถูกสร้างขึ้นว่านักศึกษาเป็น
"มือที่สาม" ที่มุ่งทำลายชาตินั้นถูกทำให้ชัดเจนมากขึ้นในการรับรู้ของสังคม ด้วยการสร้าง
สายสัมพันธ์กับการต่อต้านสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังเริ่มปรากฏขึ้นเมื่อมีการถวายฎีกา
ของชาวนาปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ทำให้เริ่มเกิดกระแสการอ้างถึงสถาบันพระมหากษัตริย์
ขึ้นมา โดยที่ปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์ว่าไม่บังควรที่จะอาดเอื้อม และได้มีการจับกุม
นักศึกษาชื่อ นายประเดิม คำรงเจริญ ในคดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๗
แต่ศาลตัดสินให้ยกฟ้อง แต่อย่างไรก็ตามการอ้างอิงถึงสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อทำให้
กิจกรรมต่อต้านนักศึกษามีน้ำหนักและมีพลังนั้นเกิดขึ้นอย่างชัดเจนในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ดัง
ปรากฏในคำกล่าวของผู้นำกลุ่มนวพล ความว่า

^{๓๓๕} ประชาธิปไตย ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๑๘

^{๓๔๐} ประชาธิปไตย ๑ มิถุนายน ๒๕๑๘

“...ทรงมีพระราชดำริห่วงใยสถานการณ์ทางการเมืองที่เป็นอยู่ และเคยมีกระแสพระราชดำรัสกับบรรดาผู้ที่เข้าเฝ้าใกล้ชิดเป็นส่วนพระองค์ นับตั้งแต่พณมเปญและไซ่ง่อนตกอยู่ในมือของคอมมิวนิสต์ว่าไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น พระองค์จะไม่เสด็จออกจากประเทศไทยเป็นอันขาด...”^{๓๔๐}

การอ้างว่านักศึกษาจะโค่นล้มรัฐบาลจึงมีความหมายน้อยลงเพราะหากล้มรัฐบาลแล้วก็หมายความว่าสามารถจัดตั้งรัฐบาลใหม่ได้ ความต้องการที่จะยุติการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องของนักศึกษาจึงได้ทำให้ “มือที่สาม” กลายเป็นผู้จะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองและล้มเลิกสถาบันพระมหากษัตริย์แทน ขณะเดียวกัน สถานการณ์ระหว่างประเทศที่ประเทศลาวเป็นคอมมิวนิสต์และล้มเลิกสถาบันพระมหากษัตริย์ลาวยังทำให้ความกังวลในความเปลี่ยนแปลงภายในประเทศมามากขึ้น บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์จึงได้เน้นการระดมความรู้สึกของผู้คนให้ระแวงระวังและรวมตัวกันสู้เพื่อยับยั้งความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากความหมายของบทเพลงพระราชนิพนธ์ “เราสู้”^{๓๔๑} จนกระทั่งนำไปสู่การใช้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเงื่อนไขในการล้มล้างขบวนการนักศึกษาไปในที่สุด

กระบวนการที่ทำให้นักศึกษาหมดความชอบธรรมที่จะอ้างในการออกไปพบปะชาวบ้านประกอบการการสั่งให้หน่วยราชการในท้องถิ่นดูแลจัดการต่อผู้ที่เข้าไปปลุกระดม และการปลุกเร้าให้ประชาชนโดยทั่วไปมีความรู้สึกที่ชาติไทยกำลังถูกคุกคามโดยกลุ่มนักศึกษาและชาวนาที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิคอมมิวนิสต์ จึงทำให้เกิดการสังหารผู้นำนักศึกษาและชาวนาจำนวนมากมาย ดังที่มีผู้ศึกษาเรื่องการปราบปรามของรัฐได้รวบรวมรายชื่อผู้นำชาวนาและนักศึกษาที่ถูกกลบสังหารพบว่าในปี ๒๕๑๘ ผู้นำชาวนาถูกสังหาร

^{๓๔๐} ประชาชาติ ๗ สิงหาคม ๒๕๑๘

^{๓๔๑} สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล “เราสู้ เพลงพระราชนิพนธ์การเมืองกับการเมืองปี ๒๕๑๘-๒๕๑๙” ใน กาณจน์ ละอองศรี ธนศ อารณัฐวรรณ (บก) ลืมโคตรเหง้าก็เผาแผ่นดิน รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ ๖๐ ปี ชาญวิทย์ เกษตรศิริ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน ๒๕๔๔ .

เป็นจำนวนถึง ๒๐ คน เพิ่มจากปี ๒๕๑๗ ซึ่งผู้นำชานาถูกลอบสังหาร ๔ ราย ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นแกนนำภายใต้สหพันธ์ชาวไร่ชานาแห่งประเทศไทย^{๓๔๓}

ซึ่งเมื่อรัฐบาลถูกโจมตีว่ารู้เห็นเป็นใจกับการลอบสังหารผู้นำชานาก็ได้ออกแถลงการณ์ตอบโต้ ความว่า

“...จากกรณีผู้นำชานาได้ถูกประทุษร้ายถึงแก่ความตาย และในระหว่างที่พนักงานตำรวจกำลังเร่งสืบสวนหาตัวผู้กระทำผิด ได้มีบุคคลกลุ่มหนึ่งถือโอกาสโฆษณากล่าวร้ายและป้ายสีรัฐบาลว่าได้มีส่วนสนับสนุนกลุ่มผู้นำชาวไร่ชานา รัฐบาลของข้าพเจ้าเห็นว่ารัฐบาลไม่ได้รู้เห็นการกระทำความผิดกล่าวแต่คนน้อย และมิได้นิ่งนอนใจในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะตระหนักดีว่าเป็นเหตุการณ์ที่กระทบกระเทือนจิตใจประชาชนอย่างรุนแรง...

๓๔๔

นอกจากการ โหมประโคมข่าวเรื่อง “ มือที่สาม ” ในชนบทแล้ว การเคลื่อนไหวของกรรมกรในเมืองก็ถูกทำให้สับสนเห็นว่ามี “ มือที่สาม ” เช่นเดียวกัน ดังที่สะท้อนให้เห็นในการปฏิเสธเป็น “ มือที่สาม ” ของนายเทิดภูมิ ใจดีความว่า

“...กรณีมี น.ส.พ. ฉบับหนึ่งลงข่าวว่านายเทิดภูมิ ใจดี จะวางแผนให้พนักงานรตเมล์ทั่วกรุงผลงานนั้น นายเทิดภูมิยืนยันว่าไม่เป็นความจริงเขาเปิดเผยว่าเมื่อเร็ว ๆ นี้ มีคนขับรตเมล์จำนวนร้อยกว่าคน ทั้งหมด ๘๑สาย ...มาปรึกษาหารือกับตนเกี่ยวกับ

^{๓๔๓} นฤมล ทับจุมพล; ประกาศ ปิ่นตกแดง และ สมชาย ปรีชาศิลปกุล “ การเคลื่อนไหวของขบวนการประชาชนในชนบทกับการปราบปรามของรัฐ ช่วงหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ - ปัจจุบัน ” รัฐศาสตร์สาร ๑๕ , ๓ (๒๕๓๕) หน้า ๗๐-๗๑

^{๓๔๔} ชาวไทย ๕ สิงหาคม ๒๕๑๘

การที่พวกเขาจะยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลให้ออกกฎหมายให้
ความคุ้มครองสวัสดิภาพของคนขับรถเมล์ เพราะทุกวันนี้
คนขับรถเมล์ไม่มีหลักประกันอะไรในชีวิต...

ในเรื่องนี้ นายเทคภูมิ กล่าวว่า ตัวเขาได้บอกแก่ตัว
พนักงานขับรถว่าการเรียกร้องสิทธิอันพึงมีพึงได้ตามกฎหมาย
เป็นสิ่งที่กรรมกรสามารถทำได้ ...แต่การจะทำอะไรแล้วมีผล
กระทบกระเทือนให้ประชาชนคนโดยสารรถเมล์ ซึ่งส่วนใหญ่
เป็นคนยากจนต้องเดือดร้อน...เช่นนี้ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง..."^{๓๔๕}

เมื่อมีการหยุดงานประท้วงไม่ว่าที่โรงงานใดก็มักจะถูกอธิบายว่ามี “ มือที่สาม ”
อยู่ด้วย ดังเช่นการประท้วงของคนงานบริษัทแสดนคาร์ดการ์เมนท์

"...เบื้องหลังสไตรค์ไม่ยุติ มีผู้วางแผนก่อหวอด จุดชนวนหวัง
ผลร้าย." ประชาธิปไตย สืบหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการสไตรค์ของ
บริษัทแสดนคาร์ดการ์เมนท์ซึ่งมีเบื้องหลังว่ามีมือที่สามที่ไม่
ต้องการให้การสไตรค์นี้ได้ยุติลง..."^{๓๔๖}

หรือกรณีของคนงานขนขยะที่ต้องการเพียงแค่เพิ่มค่าครองชีพก็ยังคงถูกทำให้สังคม
เข้าใจว่ามีมือที่สามเข้าไปยุ่ง

"...นายธรรมบุญ เทียนเงิน ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร แดลง
แก่ผู้สื่อข่าว ...เกี่ยวกับการนัดหยุดงานของคนงานขนขยะ
จำนวนพันเศษ...มีนักปลุกระดมมวลชนกลุ่มหนึ่งคอยให้ความ
สนับสนุน พยายามให้แจ้งข้อต่อสู้บังคับบัญชา..."

^{๓๔๕} ประชาธิปไตย ๒ มิถุนายน ๒๕๑๘

^{๓๔๖} ประชาธิปไตย ๗ มิถุนายน ๒๕๑๘

...รณชยะทุกคืนเฝ้าลูกระเบิดห้อยไว้ ปล่อยลมหางออกหมด

...^{๓๔๗}

กฎหมายจะอยู่เหนือกฎหมาย...การสไตรค์ของพนักงานในครั้งนี้มี ร้อยละ ๘๐ อยากจะสลายตัวและกลับเข้าทำงานตามปกติ แต่ เท่าที่เห็นอยู่เนี่ยมักจะมีบุคคลที่สามที่เข้ามาก่อความวุ่นวาย..."^{๓๔๘}

กรณีของพนักงานโรงแรมดุสิตธานีที่หยุดงานเป็นระยะยืดเยื้อมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ จึงกลายมาเป็นกรณีให้หลายฝ่ายหยิบยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างของ การเคลื่อนไหวที่มี "มือที่สาม" เข้ามายุ่งเกี่ยว เช่น นายอบ วสุรัตน์ ประธานหอการค้าให้ สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่าสภาพแรงงานโรงแรมขณะนี้ เป็นเครื่องมือของนักการเมืองมี พวกคอมมิวนิสต์หนุนหลัง ^{๓๔๙} หรือแม้แต่ นักการเมืองก็ใช้เป็นประเด็นในการหาเสียง

"...พรรคประชาธิปัตย์เปิดไฮปาร์คหาเสียงเลือกตั้งผู้ว่าการและ สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร...นายสมัคร สุนทรเวช ส.ส. กรุงเทพฯ กล่าวโจมตีการชุมนุมเรียกร้องของกรรมกร และ พนักงานโรงแรมดุสิตธานีว่าเป็นกฎหมาย..."

เขากล่าวว่าการปลุกระดม กรรมกรทั่วประเทศให้หยุด งานเป็นการกระทำของคนเพียงหยิบมือเดียว และการบีบบังคับ รัฐบาลด้วยการตัดน้ำ ตัดไฟ คือ การกระทำของผู้ชอบใช้กฎหมาย และจากการปฏิบัติเช่นนี้จึงทำให้ตำรวจไม่สามารถรักษา กฎหมายได้

นายสมัครแจ้งว่าเคยมีกรรมกรมาขอคำแนะนำ จากการ ถูกกดขี่ของนายทุนซึ่งเขาให้คำแนะนำไปว่า ก็ลาออกจากงาน เสียให้หมดแล้วนายทุนก็จะเจ๊งไปเอง

^{๓๔๗} ชาวไทย ๒๑ สิงหาคม ๒๕๑๘

^{๓๔๘} ชาวไทย ๒๒ สิงหาคม ๒๕๑๘

^{๓๔๙} ไทยรัฐ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๑๘

ก่อนหน้านี้ นายส่งสุข ภักเกษม ส.ส. เชียงใหม่ ได้กล่าวโจมตีพรรคสังคมนิยมว่า พยายามขนอาวุธไปให้ชาวเชียงใหม่ฆ่ากันเอง โดยมีนักศึกษาไปปลุกระดมมวลชนเพื่อตั้งเป็นเขตปลดปล่อย...นักศึกษาจะเข้าไปแทรกแซงปัญหาชาวเขา และเมื่อมีการผันเงินไป ก็ไปขย่งให้มีความขัดแย้งโดยหวังให้เกิดการปะทะกัน เพื่อให้มีการเปลี่ยนระบอบเศรษฐกิจเป็นสังคมนิยม ..."^{๓๕๐}

การสร้างความจริงเรื่องการหยุดงานทั้งหลายที่เกิดขึ้นมากมายในช่วงนั้นมี " มือที่สาม " เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยประสพผลสำเร็จอย่างมากและทำให้การหยุดงานของผู้ใช้แรงงานอื่นๆนั้นมีความชอบธรรมน้อยลงในการหยุดงานและการต่อรองกับนายจ้าง ดังนั้นการหยุดงานของกรรมกรบางแห่งจึงต้องพยายามประกาศให้สังคมรับรู้ว่าการหยุดงานกรณีโรงงานของคนนั้นไม่มี " มือที่สาม "

" ส่วนคนงานที่นัดหยุดงานที่โรงงานไฟร์สไดโนกล่าวว่า ได้รับข้อเสนอให้ความสนับสนุนจากหลายฝ่าย เช่น จากนายเทิดภูมิ ใจดี ประธานสมาคมลูกจ้างโรงแรม จากศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และแม้แต่ " กลุ่มกระหิงแดง " ที่จะช่วยเหลือด้านต่างๆ ในการหยุดงานครั้งนี้ แต่ " เราปฏิเสธทั้งหมด " กลุ่มโรงงานไฟร์สไดโนกล่าวว่า...ไม่ยอมให้การนัดหยุดงานครั้งนี้ถูกนำไปเป็นเครื่องมือทางการเมือง...

คนงานโรงงานไฟร์สไดโนราว ๖๐๐ คน เริ่มผลงาน ตั้งแต่วันที่ ๑๗ เมษายน และยื่นข้อเสนอ ๑๕ ข้อ ...ที่สำคัญ ได้แก่ ขอเรียกร้องเงินโบนัสปีละ ๑ เดือน ขอค่าเลี้ยงชีพเดือนละ ๕๐๐ บาท ...ขอให้พิจารณาให้ปลดพนักงานฝ่ายบริหารออก ๓ คน ให้โรงงานจัดบริการทางการแพทย์ฟรี ..."^{๓๕๑}

^{๓๕๐} ประชาธิปไตย ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๘

^{๓๕๑} เดลินิวส์ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๑๘

การทำให้สังคมยอมรับในความจริงที่เน้นข้าผ่านกลไกในหลายด้านหลายมิติว่า การเคลื่อนไหวของกรรมกรและชาวนานั้นเกิดขึ้นเพราะมีนักศึกษาเป็น “มือที่สาม” ที่เคลื่อนไหวอยู่ ได้ทำให้นักการเมืองจำนวนหนึ่งกล้าที่จะเรียกร้องให้ใช้อำนาจรัฐจัดการให้เด็ดขาดแม้ในเวทีการเมืองของสภาผู้แทนราษฎร ดังปรากฏว่า

“...ส.ส. พรรคสังคมนิยม ดังกระทุ้งถามเรียกร้องให้รัฐบาลจัดการกับการชุมนุมของประชาชนที่ท้องสนามหลวง ทั้งนี้จากการตั้งกระทุ้งถามด่วน...ของ พ.ต. ทองคำ เสนาะกนิษฐ ส.ส. จังหวัดปราจีนบุรี สังกัดพรรคสังคมนิยม ตอนหนึ่งของกระทุ้งกล่าวว่า ขณะนี้มีการวางแผนที่จะก่อให้เกิดความไม่สงบขึ้นในบ้านเมืองและเป็นแผนที่เปิดโอกาสให้คอมมิวนิสต์แทรกแซงได้ง่าย คือ การปลุกระดมมวลชนซึ่งมีขึ้นอยู่เรื่อยๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด อันเป็นเครื่องมือให้พวกที่เป็นเลี้ยนหนามของแผ่นดิน เพื่อมาทำลายเอกราชอธิปไตยของชาติไทย กระทุ้งดังกล่าวนี้ ได้ถามรัฐบาลว่าจะมีมาตรการอย่างไรเพื่อป้องกันเหตุการณ์ดังกล่าวนี้

พล.ต. ประमाण อธิเรกสาร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้ตอบชี้แจงว่า การปลุกระดมมวลชนทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดนั้นในขั้นต้นควรเป็นหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยโดยทางกรมตำรวจ แต่ถ้าหากมีความจำเป็นจะต้องใช้กำลังทหารแล้ว ทางรัฐบาลจึงจะพิจารณาสั่งการเป็นกรณีๆ ไป ส่วนการต่อสู้ด้วยอาวุธในชนบทนั้น รัฐบาลได้พยายามทำการปราบปรามอยู่แล้ว...”^{๓๕๒}

การสร้างความจริงเรื่อง “มือที่สาม” อยู่เบื้องหลังการชุมนุมที่เกิดขึ้นมากมายของชาวนาและกรรมกรได้ทำผ่านกลไกของสังคมที่สำคัญมากมาย ดังข้อสรุปของไพบูลย์

^{๓๕๒} ประชาธิปไตย ๓ พฤษภาคม ๒๕๑๘

สุขสุเมธ ในบทความเรื่อง " วิธีการสร้างความแตกแยกที่นักเรียน นักศึกษา ประชาชนต้องระวัง " ซึ่งแม้ว่าจะสรุปในปลายเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ก็ตามแต่ก็เป็นการมองย้อนไปในเหตุการณ์ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ความว่า

" ขบวนการปลุกระดมประชาชนจากฝ่ายราชการได้เป็นไปอย่างถึงขีดสุดแล้วเข้าไปทุกวงการ สถาบันการศึกษา ธรรมดา ชาวไร่ ชาวนา ชาวบ้านร้านค้าตลาดกระทั่งวงการสงฆ์ จากที่ได้พบเห็น ...อ่านรายงานและจดหมายจากนักเรียนผู้รักความเป็นธรรม ...เราพอจะสรุปวิธีการปลุกผีคอมมิวนิสต์หรือแบ่งแยกประชาชนออกได้อย่างชัดเจน...

๑. เข้าไปคุกกลืนเกลียดชังกับสื่อมวลชนทุกฝ่ายที่มีแนวความคิดรับใช้ชนชั้นปกครอง ให้ข่าวสาร ปลุกแนวความคิด... โจมตีฝ่ายก้าวหน้าและปลุกผีคอมมิวนิสต์...

๒. ส่งผู้อ้างเป็นกรรมกร ชาวไร่ชาวนา ที่เป็นฝ่ายตัวเอง เข้าไปแทรกแซง ...แอบใส่ร้ายป้ายสีบรรดาผู้นำว่าเป็นพวกขายชาติ พวกผลประโยชน์จากต่างชาติมาทำลายประเทศชาติ

๓. ใช้วิธีการอบรมปลุกปั่น ภายในสถาบันต่างๆซึ่งกำลังเกิดทั่วไปในวันนี้...ในมหาวิทยาลัยจนถึงในโรงเรียนมัธยม วิธีการที่ไ้มากที่สุดตอนนี้ก็คือเชิญกลุ่มปฏิกิริยา เช่น อดีตผู้นำนักศึกษาลาวหรือลาวอพยพมาพูดเรื่องการเปลี่ยนแปลงโหดร้ายในลาว เชิญบรรดานาวพล...พูดเรื่องความมั่นคงของชาติ...คอมมิวนิสต์...

๔. ระดมเจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่ เช่น ศึกษาธิการ ครูอาจารย์ใหญ่โรงเรียนต่างๆไปรับ การฝึกอบรมจากผู้เชี่ยวชาญของฝ่ายราชการ เช่น กอ.รมน. เพื่อให้มาดำเนินการควบคุมกิจการนักเรียนหรือแยกกลุ่มนักเรียน

๕....พิมพ์ใบปลิว โรเนียว กล่าวร้ายป้ายสีกลุ่มบุคคล
ต่างๆ เช่น นักศึกษากรรมกรที่เป็นฝ่ายก้าวหน้า...ว่าเป็นพวก
ทำลายชาติ

๖. เปิดเพลงปลุกใจรักชาติระงมไปทั้งทางวิทยุ ทวี และ
ในโรงเรียนทั้งวันปล่อยคำขวัญหรือข้อความปลุกใจผู้คนถึง
ความสามัคคี ถึงภัยของชาติที่ยังไม่เห็นตัวคนออกมาทางวิทยุ
ทุกช่วงที่จบรายการจาก ๒๐๐ กว่าสถานี จนมีสภาพเหมือน
บ้านเมืองเต็มไปด้วยศัตรูชั่วร้ายเต็มแผ่นดิน และเหมือนถึงจุด
กบฏที่จะต้องนองเลือดเพราะพวกขายชาติ ทำลายชาติทั้งหลาย

...
...สิ่งที่บางกลุ่มกำลังกระทำโดยอ้างว่าเพื่อความสามัคคีนั่น โดย
เนื้อแท้แล้วกลับเป็นการแบ่งแยก เพราะไม่ได้คิดจะประสาน
ความเห็นและศึกษาข้อเท็จจริงร่วมกัน เพียงแต่ต้องการสิ่งกำลัง
ที่ยังอยู่ในลักษณะกึ่งกลาง...ออกมาเป็นเสียงเป็นพวกสนับสนุน
...^{๑๕๑}

ด้วยการสร้างสถานการณ์ที่ทำให้สังคมรับรู้ความเป็นจริงเช่นนี้ จึงทำให้แยกจาก
เกิดการลอบสังหารผู้นำชาวไร่ชาวนาแล้ว รัฐบาลยังกล้าที่จะใช้กำลังในการสลายการ
ชุมนุมของกรรมกรอีกด้วย ดังในกรณีของคณงานหญิงของบริษัทแสดนครดาร์กเมนท์ ที่
ได้หยุดงานต่อเนื่องมา จนในวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๑๘ ได้เกิดเหตุปะทะกันขึ้นระหว่าง
ที่ตำรวจจะนำคนงานส่วนที่จะกลับเข้าทำงานเข้าไปในโรงงาน โดยตำรวจได้ใช้กระบอง
ทุบตีคนงานที่สตรีค์และขวางทางไม่ให้ตำรวจและคนงานส่วนนั้นเข้าไปในบริษัท หรือ
ในกรณีการหยุดงานของพนักงานโรงแรมดุสิตธานีที่เจ้าของโรงแรมประกาศหยุดการ
ดำเนินงานและว่าจ้างกระหิงแดงให้เป็นผู้ดูแลสถานที่แทนซึ่งทำให้เกิดการปะทะกัน
ระหว่างพนักงานและกลุ่มกระหิงแดงหลายครั้ง

^{๑๕๑} ไพบุลย์ สุขสุเมธ, “วิธีการสร้างความแตกแยก ที่นักเรียน นักศึกษา ประชาชนต้อง
ระวัง ” ประชาธิปไตย ๒๐ มกราคม ๒๕๑๘

แม้ว่าการจัดการกับคนงานหญิงของบริษัทแสดงนาคาร์ดาร์เมนด้วยความรุนแรง จะถูกประณามจากกลุ่มทางสังคมหลายกลุ่มนอกเหนือจากนักศึกษา เช่น พรรคการเมือง สามพรรค ได้แก่ พรรคแนวร่วมสังคมนิยม พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย พรรคความหวังใหม่ แต่รัฐบาลกลับสามารถสรุปวิธีการเช่นนี้ให้กลายเป็นหลักเกณฑ์การปฏิบัติของรัฐได้ ดังที่ปรากฏในแถลงการณ์ของรัฐบาลในกรณีเกิดข้อพิพาทแรงงาน ความว่า

“ ด้วยปรากฏว่าขณะนี้ข้อพิพาทแรงงานเพิ่มขึ้น และบางรายมีความรุนแรงรัฐบาลจึงได้ศึกษาและทบทวนปัญหานี้...ใคร่ขอแถลงให้บรรดาลูกจ้าง นายจ้าง และเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง...ได้ทราบนโยบายและแนวปฏิบัติของรัฐบาล

.....

๕. ในกรณีที่เกิดข้อพิพาทแรงงานระหว่างกลุ่มลูกจ้างกลุ่มหนึ่งกับฝ่ายนายจ้างจนถึงขั้นมีการนัดหยุดงานขึ้น แต่ในการนัดหยุดงานนี้ มีกลุ่มลูกจ้างในกิจการเดียวกันนี้ไม่เห็นด้วย และประสงค์ที่จะกลับไปทำงานอันเป็นการขัดกันเองในฝ่ายลูกจ้างแล้ว รัฐบาลจะให้เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องดำเนินการให้กลุ่มลูกจ้างทุกกลุ่มได้ลงมติว่าจะนัดหยุดงานต่อไปหรือกลับเข้าทำงานตามสัดส่วนใหญ่เป็นไปในแนวทางใด รัฐบาลจะให้ความคุ้มครองให้เป็นไปตามที่ส่วนใหญ่ของลูกจ้างมีมตินั้น

๖. รัฐบาล...จะไม่ยินยอมผ่อนปรนให้มีการปฏิบัติที่จะเป็นการละเมิดกฎหมายได้อีกต่อไป จึงจำเป็นจะต้องดำเนินการขั้นเด็ดขาดกับบุคคลที่มีได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องหรือมีความรับผิดชอบกับปัญหาแรงงานสัมพันธ์โดยตรง ที่เข้ามาดำเนินการทำให้ปัญหาข้อพิพาทซึ่งน่าจะตกลงกันได้เสื่อมทรามลงจนไม่อาจแก้ไขตามวิถีทางของกฎหมายได้...”^{๓๕๔}

^{๓๕๔} เกลียว ๔ มิถุนายน ๒๕๑๘

ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มกรรมกรกลุ่มอื่นที่มีรายชื่ออยู่ในแถลงการณ์ต่อรัฐบาลเรื่องการทำร้ายคนงานหญิงบริษัทแสนคาร์ดการ์เมนต์ก็ได้แสดงตัวว่ากลุ่มของตนไม่เกี่ยวข้องด้วยหากแต่ถูกแอบอ้างชื่อ เช่น สหภาพแรงงานอุตสาหกรรมผ้า สมุทรปราการ กลุ่มอุตสาหกรรมกระดาษแห่งสมุทรปราการ เป็นต้น ในแถลงการณ์ของกลุ่มดังกล่าวนี้ระบุไว้ว่า

“...ได้มีกลุ่มกรรมกรจอมปลอมกำลังแอบแฝงเข้ามาอาศัยพลังกรรมกรเป็นเครื่องมือหาประโยชน์ใส่ตัว หรือเพื่อประโยชน์ทางการเมืองที่จะโน้มน้าวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการปกครองนำเศรษฐกิจของประเทศไปสู่ความหายนะ จึงขอประกาศให้ทราบทั่วกันว่าทั้ง ๑๕ กลุ่มนี้ไม่เคยไปรวมตกลงกับใครเพื่อนัดหยุดงานหรือชุมนุมประท้วงรัฐบาลที่ไหน....ขอให้กรรมกรสามัคคีกันไว้ อย่าหลงเชื่อคำยุยงปลุกปั่นของคนภายนอกและเรียกร้องให้คนภายนอกที่เข้ามาแทรกแซงกรรมกรถอนตัวออกไปโดยด่วน...”^{๓๕๕}

กลุ่มตัวแทนสหภาพแรงงานและผู้ใช้แรงงานกลุ่มนี้ยังได้เคลื่อนไหวยื่นหนังสือร้องเรียนที่มีเนื้อหาลักษณะเดียวกันนี้อีกครั้งหนึ่งในวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๑๘ เพื่อเป็นการให้กำลังใจแก่รัฐบาลในการจัดการกับปัญหาของกรรมกร ^{๓๕๖}

กรณีโรงแรมดุสิตธานี นักศึกษาและพนักงานโรงแรมเรียกร้องให้รัฐบาลจัดการให้กระทิงแดงออกจากพื้นที่ ซึ่งเมื่อรัฐบาลถูกกดดันมากขึ้นก็จัดการให้ทางโรงแรมย้ายกระทิงแดงออกไป ^{๓๕๗}

^{๓๕๕} ไทยรัฐ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๑๘

^{๓๕๖} ข่าวไทย ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๘

^{๓๕๗} ไทยรัฐ ๗ มิถุนายน ๒๕๑๘

การประท้วงของกรรมกรในโรงงานอื่นๆก็จะประสบกับการใช้ความรุนแรงตอบ
โต้เสมอ เช่น การประท้วงของกรรมกรโรงงานกระเบื้องเคลือบ กระทุ่มแบน นางสาว
สำราญ คำกลั่นถูกยิงบาดเจ็บสาหัสในวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๑๘

สถานการณ์การเมืองในขณะนั้น บทนำในหนังสือพิมพ์ได้สะท้อนความรู้สึกว่า

“...การเคลื่อนไหวทางการเมืองด้านหนึ่งที่ควรจับตามอง คือ ความ
เคลื่อนไหวการเมืองนี้ประสานกับทั้งทางการเมือง การให้
สัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ระดับสูงการเคลื่อนไหวปฏิบัติงานใน
ระดับล่าง ตลอดจนประโคนข้าวสารทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์
...การเคลื่อนไหวนี้พอสรุปได้ก็คือ ข้อหนึ่ง พยายามสร้าง
บรรยากาศว่าเมืองไทยขณะนี้อยู่ในสภาพสงครามมีภัยคุกคามทั้ง
จากภายนอกและภายใน มีผู้เข้ามาแทรกแซงบ่อนทำลายอยู่ทุก
จุด จนผู้ก่อการไปหมดแล้ว ผู้ที่ออกโรงโฆษณา คือ ผู้บัญชา
การทหารสูงสุด ข้อที่สอง คือ พยายามสร้างความตึงเครียดชาย
แดน...

...ข้อที่สาม โหมกระพือการให้ร้ายป้ายสีประชาชนว่าเป็น
คอมมิวนิสต์ เช่น กรณีอาจารย์วิทยาลัยครูหลายแห่ง ออกคำ
ขวัญทางโทรทัศน์และวิทยุในทำนองว่า นักศึกษาและประชา
ชนที่รักความเป็นธรรมเป็นคนต้องการความรุนแรง ...ข้อที่สี่
...คุกคามการเคลื่อนไหวของนักศึกษาประชาชนโดยตรง เช่น
ส่งอันธพาลเข้าไปลอบยิงนักศึกษา...”^{๓๕๔}

การต่อสู้ทางการเมืองหลายระดับดังกล่าวข้างต้นได้ทำให้สภาพทางการเมืองกลายเป็น
เป็นเสมือนสองขั้ว คือระหว่างกลุ่มฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวา ทั้งๆที่ในความเป็นจริงนั้นกลุ่มข้าราชการ
และนักการเมืองไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่เป็นเพราะการที่กลุ่มใดจะ

^{๓๕๔} ประชาธิปไตย ๒๐ มกราคม ๒๕๑๘

สามารถมีอำนาจหรือได้ทรัพยากรมากกว่ากลุ่มอื่นนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถหรือมีแนวทางที่จะ “ จัดการ ” กับฝ่ายซ้ายโดยเฉพาะขบวนการนักศึกษา ดังนั้นทุกกลุ่มการเมืองทางด้านข้าราชการหรือพรรคการเมืองจึงเคลื่อนไหวไปแนวทางของการสร้าง “ ศัตรูเดียวกัน ” มากกว่าที่จะเป็นกลุ่มอุดมการณ์เดียวกัน ในช่วงของการสร้างภาพ “ ศัตรูของชาติ ” นี้ก็มีข่าวของการเตรียมรัฐประหารของทหารอยู่เนืองๆ ซึ่งเห็นได้ว่าในกลุ่มทหารที่สามารถจะระดมกำลังทำรัฐประหารได้นั้นก็ไม่ได้มีเอกภาพ การฉวยโอกาสที่เหมาะสมจึงเป็นยุทธวิธีที่ทหารแต่ละกลุ่มจับจ้องอยู่ ดังปรากฏในการวิเคราะห์ของนักการเมืองความว่า

“...นายพรชัย แสงชัย กรรมการกลางพรรคแนวร่วมสังคมนิยม กล่าวว่า ...จากการพูดคุยกับนายทหารยศระดับพันเอก...ได้เปิดเผยว่าเคยมีการหนุนให้ พล. อ. กฤษณ์ สีวะรา นำในการปฏิวัติรัฐประหาร แต่พล.อ กฤษณ์บอกว่าผมไม่ทำ จะทำไปทำไม ตอนนี้ประชาชนไม่เห็นด้วย ต่อจากนั้นก็จะมีการหนุนให้ พล. อ.พงษ์ชัย บำรุงพงศ์ ซึ่งเป็นลูกน้องของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และประกาศให้เป็น “ ผู้นำ ” ในการปฏิวัติ ซึ่ง พล.อ. พงษ์ชัย ยังไม่ได้ตัดสินใจในเรื่องนี้ ดังนั้นในขณะนี้ จึงยังหาตัวผู้นำในการปฏิวัติไม่ได้...

ส่วนที่มีข่าวเรื่องกลุ่มทหารหนุ่ม รวมกลุ่มกันต่อต้าน “แดง” นั้น นายพรชัย กล่าวว่ากลุ่มนี้เรียกกันว่ากลุ่มยังเดอร์กเลียนแบบตุรกีสมัยเมื่อ ๕๐ ปีก่อน...ประกอบด้วยนายทหารระดับตั้งแต่พันเอกลงมาถึงพันตรี เป็นนายทหารมา จากหลายกรม...มีแต่พันเอกเท่านั้น คิดว่าถ้าพวกพันเอกขึ้นมาทำการปฏิวัติ ก็คิดว่าจะคอหักตาย ๓ วันก็คอหักตาย หมายความว่าอยู่ไม่รอด ...คงจะต้องเอานายพลขึ้นมาอีกสักคน แต่ว่าตอนนี้ยังหาตัวไม่ได้...”^{๓๕๕}

^{๓๕๕} ประชาธิปไตย ๓ มิถุนายน ๒๕๑๘

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใน พ.ศ. ๒๕๑๘ ที่ได้ทำให้นักศึกษาริเริ่มตกอยู่ในสถานการณ์ถูกรุกอย่างรุนแรงมากขึ้น ปรากฏว่าในเดือนสิงหาคมได้มีความพยายามที่จะสร้างและฉวยโอกาสในการทำลายขบวนการนักศึกษาเพื่อที่จะแผ้วถางไปสู่อำนาจของข้าราชการบางกลุ่ม ซึ่งเกิดขึ้นในสองกรณี กล่าวคือ กรณีของการเคลื่อนไหวจับกุมผู้นำชาวนาและนักศึกษาที่เชียงใหม่อันนำไปสู่การประท้วงอย่างรุนแรงของกลุ่มตำรวจและการบุกธรรมศาสตร์ของนักเรียนอาชีวะซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันกับการประท้วงของกลุ่มตำรวจ

การจับกุมผู้นำชาวนาและนักศึกษาจำนวน ๕ คน ที่จังหวัดลำพูน ในวันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๑๘ ด้วยข้อหาหมิ่นสุ่มเกินกว่าห้าคนและก่อความวุ่นวายในบ้านเมือง เป็นการจับ “ นักปลุกกระดม ” โดยตั้งใจเป็นครั้งแรก ซึ่งเป็นการจับโดยนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ได้แก่ พล.ต.ต. สุทัศน์ สุชุมวาท ผู้ช่วยผู้บัญชาการตำรวจภูธร และผู้ถูกจับเป็นประธานสหพันธ์ชาวไร่ชาวนาจังหวัดลำพูน รองประธานสหพันธ์ เจริญญิกสหพันธ์ และนักศึกษาแพทย์ศาสตร์ชั้นปีที่ ๔ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การจับกุมผู้นำชาวนาและนักศึกษาที่จังหวัดลำพูนนี้ มีผู้มองว่าอาจจะเป็นผู้ประสพที่จะล้มรัฐบาล ดังคำให้สัมภาษณ์ของ นายอนันต์ ฉายแสง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม ความว่า

“...ผู้สื่อข่าวเรียนถามว่า การจับกุมผู้นำชาวนาและนักศึกษารั้งนี้ คิดว่ามีเบื้องหลังหรือมีเล่ห์เหลี่ยมทางการเมืองหรือไม่ นายอนันต์กล่าวว่าด้านรัฐบาลนั้นไม่มีเบื้องหลังแน่ๆ เพราะเรื่องอะไรอยู่ดีๆ รัฐบาลจะทำขึ้น ทำให้ฐานะของรัฐบาลสั่นคลอนไปเปล่าๆ ตนเองมีความเห็นว่าปัญหาของเรื่องนี้อยู่ที่ว่าใครเป็นผู้จุดชนวนขึ้นมา และมีเจตนาทำให้รัฐบาลพังหรือเปล่าเท่านั้น ”^{๓๖๐}

^{๓๖๐} สยามรัฐ ๗ สิงหาคม ๒๕๑๘

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย องค์รณักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พรรคการเมืองฝ่ายสังคมนิยม องค์รณักศึกษามหาวิทยาลัยอื่นๆ องค์รณกรรมกรอีกหลาย องค์รณได้ประท้วงการจับกุมครั้งนี้อย่างเข้มแข็ง เมื่อประกอบกับทางรัฐบาลเองก็น่าจะรู้ว่าการจับกุมครั้งนี้มีการเมืองของข้าราชการอยู่เบื้องหลัง จึงทำให้ยัยการเองซึ่งก็คงไม่ต้องการตกเป็นเครื่องมือทางการเมืองของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้สั่งไม่ฟ้องผู้นำชาวนาและ นักศึกษาทั้ง ๕ คน

การที่ยัยการสั่งไม่ฟ้องผู้นำชาวนาและนักศึกษาได้ทำให้เกิดเหตุการณ์ลักษณะ เดียวกันกับที่เคยเกิดขึ้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช กล่าวคือ กลุ่มตำรวจไม่พอใจและได้จับ กลุ่มประท้วงรัฐบาลที่จังหวัดลำพูน โดยมีตำรวจเดินทางมาจากจังหวัดใกล้เคียงด้วย โดย กล่าวว่าเป็นการปล่อยใหักฎหมุอยู่เหนือกฎหมาย

ความรุนแรงในการที่ตำรวจประท้วงกรณีการสั่งไม่ฟ้องผู้นำชาวนาและนักศึกษา นั้นเกิดขึ้นในกรุงเทพฯ เนื่องจากในช่วงเวลาเดียวกันนี้เอง สภาผู้แทนราษฎรได้ผ่าน กฎหมายโอนอำนาจการสอบสวนจากตำรวจมาสังกัดกับฝ่ายปกครอง และผ่านวาระแรก ไปแล้ว กลุ่มตำรวจนครบาลจำนวนมากประชุมกันและมีมติร่วมกันว่าจะคัดค้านจนถึงที่สุด เหตุการณ์ที่ประจวบกันนี้เองทำให้ตำรวจนครบาลร่วมเคลื่อนไหวในกรณีของตำรวจที่ จังหวัดลำพูนไปด้วย โดยในวันที่๑๕ สิงหาคม ๒๕๑๘ นัดชุมนุมที่ท้องสนามหลวงแล้ว เคลื่อนขบวนไปที่หน้าบ้านของนายกรัฐมนตรี ซึ่งนายกรัฐมนตรีขอไปเจรจาที่สถานี ตำรวจทุ่งมหาเมฆ แต่ตำรวจส่วนใหญ่ยังคงอยู่ที่หน้าบ้านนายกรัฐมนตรี และได้บุกเข้า ทำลายทรัพย์สินเสียหายเป็นจำนวนมากและย้ายกลับไปชุมนุมต่อที่กรมตำรวจ^{๖๖}

ความไม่พอใจที่มีการปล่อยตัวผู้นำชาวนาและกรรมกรไม่ใช่สาเหตุหลักที่กลุ่ม ตำรวจบุกพังบ้านนายกรัฐมนตรีอย่างแน่นอน เพราะมีทั้งความต้องการที่จะรักษาอำนาจ การสอบสวนไว้ในมือของตนและที่สำคัญความขัดแย้งแย่งชิงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจก็ เป็นแรงผลักดันที่สำคัญยิ่งอีกด้วย จึงเห็นได้ว่าการอ้างความไม่พอใจนักศึกษาในเรื่องการ ใช้อักฎหมุเหนือกฎหมายนั้นเป็นฉากบังหน้าให้แก่การต่อสู้ทางการเมืองของระบบราชการ

^{๖๖} สรุปจาก ไทยรัฐ ๑๕-๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๘

การเคลื่อนไหวที่น่าเคลือบแคลงว่าเป็นเรื่องลักษณะเดียวกันได้แก่ การที่นักเรียน อาชีวะบุกเข้าทำลายมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพราะเหตุการณ์เริ่มต้นจากการที่กลุ่ม กระทิงแดงและนักเรียนอาชีวะชุมนุมเรียกร้องต่อศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย กรณี ที่มีนักเรียนอาชีวะที่เข้าร่วมชุมนุมประท้วงการจับผู้นำชาวนาและนักศึกษา ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถูกซ้อมและถูกยิงบาดเจ็บสาหัสภายในรั้วมหาวิทยาลัย แต่การ ปลุกเร้าเพื่อให้เกิดการบุกรุกธรรมศาสตร์นั้นเกิดขึ้นจากสถานีวิทยุยานเกราะโดย พ.ท. อุทาร์ สนิทวงศ์

คณะกรรมการรับข้อมูลข่าวสารและสืบพยาน ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้ข้อสรุป จากผู้ที่ไปให้ปากคำว่า พ.ท. อุทาร์ สนิทวงศ์ ออกอากาศในเชิงชี้นำ และฝ่ายกระทิงแดงก็ ปฏิบัติตาม วิทยุยานเกราะจึงมีลักษณะคล้ายศูนย์บัญชาการในการปฏิบัติงานครั้งนี้ ^{๖๖} ซึ่งในช่วงนั้นเองการแถลงการณ์ต่อกรณีนี้ของกลุ่มนักเรียนอาชีวะหลายกลุ่มประกอบด้วย ก็ได้สะท้อนให้เห็นว่ามีความพยายามจะเคลื่อนนักเรียนอาชีวะเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของคนบางกลุ่ม ดังปรากฏในสื่อมวลชนว่า

“...ที่วิทยาลัยอุเทนถวาย มีนักเรียนอาชีวะต่างๆหลายแห่งไป ประชุมกันเพื่อพิจารณาวางนโยบายและภาพพจน์ของนักเรียน อาชีวะเสียใหม่ เพราะเท่าที่เป็นอยู่มีนักเรียนอาชีวะบางส่วนทำ ให้อาชีวะส่วนรวมเสียหาย ตกเป็นเครื่องรับใช้กลุ่มกระทิงแดง และนักการเมือง ทำลายธรรมศาสตร์ซึ่งถือว่าเสียหายอย่างยิ่ง การกระทำดังกล่าวไม่ถูกต้อง ทำลายอาชีวะที่ดี ทั้งหมดนี้ทาง กลุ่มกระทิงแดงและนายสุชาติ ประไพหอม เลขาธิการศูนย์นักเรียน อาชีวะก่อตั้ง...ศูนย์อาชีวะรับใช้กระทิงแดง นายสุชาติแอบอ้าง เอาชื่ออาชีวะไปใช้ทั้งๆที่เรียนจบไปแล้วยังไม่ยอมออกจาก ตำแหน่งเลขานุมาสองปีแล้ว

^{๖๖} คณะกรรมการรับข้อมูลข่าวสารและสืบพยาน ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๕

ที่ประชุมพิจารณาต่อไปว่า...สถานีวิทยุยานเกราะ...มัก
จะอ้างเอาชื่อนักเรียนอาชีวะไปกล่าวออกอากาศเสมอ ซึ่งทำให้
นักเรียนอาชีวะเสียหายอย่างยิ่ง...

หลังจากเสร็จสิ้นการหารือ...มีแถลงการณ์ของกลุ่ม “
อาชีวะแห่งประเทศไทย” ...ความว่า เนื่องจากกรณีที่เรา
ชาวอาชีวะรวมกันเรียกร้องขอความเป็นธรรมให้แก่พวกเราคน
หนึ่งที่ถูกทำร้ายที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์โดยเจตนาแท้จริง
พวกเราไม่มีความประสงค์จะทำลายศูนย์นิติคนักศึกษาแห่ง
ประเทศไทยหรือกลุ่มอื่นใดที่ยืนหยัดทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม
แต่ปรากฏว่ามีบุคคลกลุ่มหนึ่งหรือคนบางกลุ่มเข้ามาแอบแฝง
บิดเบือนเจตนาที่แท้จริงนอกจากนี้ยังทำให้ชาวอาชีวะเข้าใจผิด
ทำลายทรัพย์สินของชาติเสียหายจำนวนมาก...พวกเราเสียใจ
อย่างสุดซึ้ง...” ลงชื่อ ก่อสร้างดุสิต อาชีวะศิลป์ ช่างกลบาง
ซ່อน กรุงเทพฯ ช่างกล เทคนิคคนทบุรี กนกอาชีวะ ช่างกลอุด
สาหกรรม วิทยาลัยช่างกลปทุมวัน วิทยาลัยอุเทนถวาย อาชีวะ
เปรมฤทัย การช่างวัดราชสิทธิาราม วิทยาลัยช่างกลปทุมวัน
ช่างกลจักรพงษ์ และช่างกลพระราม ๖ มาตั้งเหตุการณ์ร่วม...”^{๓๖๓}

นักการเมืองฝ่ายค้านก็มองเห็นสายโยงใยนี้เช่นเดียวกัน นายเกล้า นรปดี หัวหน้า
พรรคแนวร่วมสังคมนิยม ให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน ความว่า

“...เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระยะนี้ โดยเฉพาะกรณีนักเรียนอาชีวะ
บุกเผาศรรมศาสตร์ ความจริงอาชีวะไม่สำคัญอะไร มันสำคัญ
อยู่ที่ว่าใครอยู่เบื้องหลังพวกเขา และรัฐบาลนายกคึกฤทธิ์ จะ
ต้องหาทางทำความเข้าใจกับพวกเหล่านี้ให้ได้ มิฉะนั้นจะเกิด
ความไม่สงบได้...ผู้อยู่เบื้องหลังอาชีวะยังมีกลุ่มเก่าที่เป็นซาก
เดนของผู้สูญเสียอำนาจ...ทำไมนักเรียนอาชีวะจึงมีวอคก็ทอคก็

ไว้ติดต่อกันตลอดเวลา...ทำไมจึงมีวิทยุสถานีหนึ่งที่รู้เหตุการณ์
ล่วงหน้าและออกรายการก่อนเกิดเหตุตลอดเวลา..."^{๓๖๔}

รัฐบาลในขณะนั้นก็รู้ว่ามีขบวนการที่สร้างภาพให้นักศึกษาเพื่อที่
จะเอื้ออำนวยให้ใช้ความรุนแรงกับผู้นำชาวนาและนักศึกษาได้ ดังปรากฏในแถลงการณ์
ของรัฐบาลที่ต้องการตอบแก้สังคมเมื่อถูกตั้งข้อสงสัยว่ามีส่วนเกี่ยวข้องอยู่กับการสังหารผู้
นำชาวนาและนักศึกษา ความว่า

"...จากกรณีที่ผู้นำชาวนาได้ถูกประทุษร้ายถึงแก่ความตาย และ
ในระหว่างที่พนักงานตำรวจกำลังเร่งรีบหาตัวผู้กระทำผิด ได้มี
บุคคลกลุ่มหนึ่งถือโอกาสโฆษณาและป้ายสีรัฐบาลว่าได้มีส่วน
ช่วยสนับสนุนการลอบฆ่ากลุ่มผู้นำชาวนา ไร้ชาวนา รัฐบาลของชื้อ
แจ้งว่าไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้อง..."^{๓๖๕}

ภายหลังเหตุการณ์การบุกบ้านนายกรัฐมนตรีนครของกลุ่มตำรวจ ก็เริ่มมีคำถามจาก
สื่อมวลชนว่าใครเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลัง ดังปรากฏในการวิเคราะห์ของ " อัศเจรีย์ " ในบท
ความเรื่อง " ใครอยู่เบื้องหลัง "

"ใครอยู่เบื้องหลังค่นตำรวจปลุกระดมประท้วงรัฐบาล กรณีการ
ปล่อยตัวผู้ต้องหา นักปลุกระดมชาวนาและนักศึกษา
ใครคนนั้น มีเจตนาอะไรแอบแฝงอยู่...เพื่อรักษาอำนาจการสอบ
สวนซึ่งกำลังจะหลุดมือไปอยู่กับฝ่ายปกครอง เพื่อแสดงให้เห็น
ว่าการปกครองระบบทหารซึ่งมีจอมพลประภาส เป็นรัฐมนตรี
มหาดไทยสามารถปกครองบ้านเมืองได้เรียบรื้อยกว่า..."^{๓๖๖}

^{๓๖๔} ชาวไทย ๒๕ สิงหาคม ๒๕๑๘

^{๓๖๕} ชาวไทย ๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๘

^{๓๖๖} อัศเจรีย์ " ใครอยู่เบื้องหลัง " สยามรัฐ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๘

หรือการวิเคราะห์เรื่อง " เบื้องหลังการปลุกระดม " ของ " สารนิษฐ์ " ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ
ความว่า

"...พิเคราะห์ให้ลึกเข้าไปถึงเบื้องหลังการปลุกระดม การชุมนุม
ประท้วงและการใช้กฎหมายที่ระบอบไปอย่างกว้างขวาง...

ผลการวิเคราะห์นั้นแบ่งออกได้เป็นสองประเภท
ประเภทหนึ่งเป็นการปลุกระดมเพื่อสิทธิอันชอบธรรม อันเนื่อง
มาจากช่องว่างต่างๆ ช่องว่างที่เกิดขึ้นจากการกระทำของข้าราช
การเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมีอำนาจเหนือราษฎร...

ขณะเดียวกัน ก็มีกลุ่มลี้ลับบางกลุ่มอย่างน้อยสองกลุ่ม
ที่คอยเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากความปั่นป่วนที่เกิดขึ้น...

กลุ่มลี้ลับที่อาจจะเรียกว่ากลุ่มที่ ๓ หรือมือที่ ๓ นี้มี
เจตนาที่จะทำลายศรัทธาของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย
เพื่อนำไปสู่ระบบเก่าโดยทายาทของกลุ่มเผด็จการก่อน ๑๔
ตุลาคม ซึ่งเป็นผู้เสียประโยชน์และไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับ
ระบอบประชาธิปไตยได้ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มที่ต้องการ
เปลี่ยนระบอบการปกครองในปัจจุบันให้เป็นสังคมนิยมแบบ
ซ้ายจัด..."^{๑๖๗}

พร้อมกันนั่นเอง ก็มีการเน้นให้สังคมตระหนักว่าการปลุกระดมมวลชนเป็นเรื่องที่
รัฐบาลจะต้องจัดการให้ยุติให้ได้ ^{๑๖๘}

ปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๘ เกิดเหตุการณ์รุนแรงที่ภาคใต้ที่ส่งผลเสียต่อรัฐบาล
และสังคมอย่างยิ่ง กล่าวคือทหารนาวิกโยธินสังหารประชาชนที่อำเภอบาเจาะ จังหวัด
นราธิวาส จำนวนห้าคน และเด็กถูกแทงแต่หนีรอดไปได้หนึ่งคน ซึ่งการสังหารชาวบ้าน
เช่นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นครั้งแรก หากแต่เกิดขึ้นมาหลายครั้งแล้ว เช่น การสังหารที่ อ. แบนเมา

^{๑๖๗} สยามรัฐ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๑๘

^{๑๖๘} "การเผชิญหน้า" ชาวไทย ๒๕ สิงหาคม

จ.ยะลา เป็นต้น ทำให้เกิดประชาชนและนักเรียนนักศึกษาในจังหวัดปัตตานีได้ชุมนุมที่หน้าศาลากลางและเสนอข้อเรียกร้องสามข้อ ๑. ให้นายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. ปราโมช เอาตัวมาตกร (ทหาร) มาลงโทษตามกฎหมาย ๒. ให้ประธานสภานายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ เป็นผู้ติดตามคดีนี้ตามขบวนการยุติธรรมมาจนถึงที่สุด ๓. ให้ถอนทหารออกจากสามจังหวัดภาคใต้โดยไม่มีเงื่อนไข^{๓๖๕}

การชุมนุมขยายตัวกว้างขวางมากขึ้น แต่ขณะเดียวกัน ข้าราชการท้องถิ่นกลับให้ข่าวแก่สื่อมวลชนในลักษณะเดิม คือ

“...นายวิโรจน์ ราชรักษ์ ปลัดจังหวัดปัตตานี และพ.ต.ท.ประกอบ เคนอุดม ผกก. ได้ร่วมกันให้สัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวเกี่ยวกับการชุมนุมครั้งนี้ว่า ผู้ก่อการปลุกปั่นยุยงให้ประชาชนกับนักเรียนนักศึกษาใน ๓ จังหวัดภาคใต้รวมตัวประท้วง เป็นนักศึกษาจากกรุงเทพฯ และเป็นสมาชิกของกลุ่ม “ มุสลิม สลาตัน ” ซึ่งมีนายอนันต์ ไทยสนิท นายบาราเต็ง อิศราวุธ นายอดิรัฐ สมะแอ นายระอุศิระบายคิมัน เป็นผู้นำในการยุยงให้มีการชุมนุมขึ้นเพื่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในดินแดน ๓ จังหวัดภาคใต้ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ยอมรับร่วมมือด้วย คงมีเพียงนักเรียนและนักศึกษาบางคนที่หลงผิด...”^{๓๖๖}

ผู้บัญชาการทหารสูงสุด พลเรือเอก สวัสดิ์ ชลออยู่ แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ว่า

“...เบื้องหลังเป็นอย่างไรก็ยังไม่รู้ รู้เช่นเดียวกันแต่เหตุการณ์จะลุกลามหรือไม่ ขึ้นอยู่กับนักศึกษาที่ไปจากธรรมชาติ เขาจะให้ลูกหรือไม่ลูกก็อยู่ที่ศูนย์ ฯ...”^{๓๖๗}

^{๓๖๕} เกลนิวัส ๑๒ ธันวาคม ๒๕๑๘

^{๓๖๖} เกลนิวัส ๑๒ ธันวาคม ๒๕๑๘

^{๓๖๗} เกลนิวัส ๑๓ ธันวาคม ๒๕๑๘

ระหว่างการชุมนุมได้มีผู้ขว้างระเบิดทำให้มีผู้เสียชีวิตเพิ่มซึ่งยังทำให้การชุมนุมขยายออกกว้างขวางมากขึ้น มีประชาชนจากสามจังหวัดภาคใต้เข้าร่วมชุมนุมมากมาย ซึ่งทางราชการก็ยังคงอธิบายให้แก่สังคมด้วยกรอบความคิดเดิมก็คือเหตุการณ์รุนแรงขึ้น เพราะมีมือที่สามไม่ต้องการให้การชุมนุมยุติ ดังปรากฏในบทความวิทยุสารประจำวันของกรมประชาสัมพันธ์ ความว่า

“...ที่น่าสังเกตอย่างยิ่ง เมื่อเกิดระเบิดแล้ว ปรากฏคณะกรรมการของผู้ก่อการชุมนุมไม่มีผู้ใดได้รับบาดเจ็บเลย ยิ่งกว่านั้นเงินที่เรียไรได้จำนวนแสนกว่าบาทก็หายไป โดยไม่มีเศษเงินหรือเศษสตางค์ตกเรียกราคาเหลืออยู่เลย เป็นการแสดงให้เห็นว่า ระเบิดนี้คงมีการวางแผนจากบุคคลในกลุ่มของผู้ก่อการชุมนุมนั่นเอง เพื่อจุดประสงค์มิให้เหตุการณ์สงบลง...”^{๓๗๒}

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังปี พ.ศ.๒๕๑๖ และปรากฏอย่างชัดเจนในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ดุลย์อำนาจเปลี่ยนแปลงอย่างมากทำให้ไม่มีความเป็นเอกภาพในกลุ่มชนชั้นนำทั้งทางการเมืองและในระบบราชการ วิธีการเพื่อบรรลุผลสำเร็จทางการเมืองของแต่ละกลุ่มแม้ว่าจะมีหลากหลายแต่ล้วนแล้วแต่เป็นวิธีการที่ทำให้สังคมเกิดความหวาดวิตกต่อสถานการณ์ที่มีการเคลื่อนไหวของชาวนา กรรมกร และนักศึกษา ซึ่งก็คือการสร้างการรับรู้ที่ตอกย้ำตลอดเวลาว่านักศึกษาคือกลุ่มที่อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวทั้งหมด แม้ในหลายกรณีที่กลุ่มการเมืองในระบบราชการเป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหวอยู่เบื้องหลังแต่สังคมกลับเพ่งมองไปที่นักศึกษาว่าเป็นต้นเหตุ ดังกรณีของการที่ตำรวจบุกบ้านนายกรัฐมนตรีกฎอธิบายว่าเพราะไม่สามารถทนต่อไปได้อีกแล้วกับสภาวะการณ์ที่ “ กุหลอมอยู่เหนือกฎหมาย ”

การสร้างการรับรู้เช่นนี้ขยายตัวไปพร้อมกับการที่ทางราชการจัดตั้งกลุ่มนอกระบบเข้มแข็งและขยายตัวมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มนวมพล หรือกลุ่ม

^{๓๗๒} สยามรัฐ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๑๘

กระทิงแดง ซึ่งกลุ่มต่างๆเหล่านี้ได้มีปฏิบัติการที่เข้มแข็งมากขึ้นด้วย อันมีผลต่อสังคมสองด้านด้วยกัน ด้านแรก คือ การสร้างกิจกรรมต่อต้านนักศึกษาซึ่งทำให้เกิดการตอกย้ำการรับรู้ว่าเป็นเมืองกำลังปั่นป่วนเพราะนักศึกษาที่เป็น “มือที่สาม” อีกด้านหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมมากก็คือปฏิบัติการของกลุ่มเหล่านี้เองยังทำให้สถานการณ์ดูน่าหวาดกลัวมากขึ้น เพราะเป็นปฏิบัติการที่ใช้ความรุนแรงเป็นหลัก

สภาพการณ์จาก พ.ศ. ๒๕๑๘ จนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ จึงเป็นเรื่องที่น่าวิตกสำหรับคนทั่วไป สังคมเริ่มเรียกร้องให้ยุติความปั่นป่วนวุ่นวาย กล่าวได้ว่าการเรียกร้องของสังคมนี้แม้ว่าจะไม่ได้หมายความว่าสังคมต้องการให้เกิดการฆ่าฟันหรือใช้ความรุนแรงโดยตรง แต่การเรียกร้องนี้ก็กลับเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มอำนาจต่างๆในสังคมไทยได้ช่วงชิงปฏิบัติการที่แสดงว่าตนเองเป็นผู้ที่ยุติความปั่นป่วนวุ่นวายได้ การเรียกร้องนี้จึงทำให้การเป็น “มือที่สาม” ของกลไกอำนาจรัฐไม่ได้ถูกประมาณเท่ากับการเป็น “มือที่สาม” ของนักศึกษา เพราะในการรับรู้ของสังคมนั้น การเป็น “มือที่สาม” ของนักศึกษาเป็นต้นเหตุของความปั่นป่วนทั้งหลายที่เกิดขึ้น ขณะที่ “มือที่สาม” ที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งโดยรัฐ แม้ว่าจะรับรู้กันอยู่แต่สังคมกลับไม่ค่อยเห็นว่าเป็นการทำให้เกิดความวุ่นวาย เช่น การขยายตัวของกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน เพราะด้านหนึ่งของปฏิบัติการขององค์กรจัดตั้งโดยรัฐนี้ได้รับการป่าวประกาศว่าจัดตั้งขึ้นมาเพื่อรักษาสถาบันต่างๆของชาติให้รอดพ้นจากภัยทั้งหลาย

สถานการณ์หลังปี พ.ศ. ๒๕๑๘ นักศึกษาจึงต้องตกอยู่ในสภาพตั้งรับตลอดเวลา เพราะการโหมประโคมถึงอันตรายของนักศึกษาที่อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวทั้งหมดของชาวนาและกรรมกร และการโหมประโคมเพื่อทำให้สังคมเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่าความวุ่นวายทั้งหลายที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้นเกิดขึ้นเพราะมือที่สามกลายเป็นความจริงที่ชัดเจนในทันทีที่เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวนา กรรมกร หรือกลุ่มใดๆในสังคม และบนพื้นฐานที่ทำให้สังคมรับรู้ความจริงชุดนี้ได้ทำให้เปิดโอกาสให้เกิดการปฏิบัติการที่ใช้ความรุนแรงเพิ่มขึ้นเพื่อที่จะยุติความวุ่นวาย

สังคมที่ตกอยู่ภายใต้ความเชื่อว่าการเคลื่อนไหวทั้งหลายว่าเป็น

ความวุ่นวายที่มีผู้อยู่เบื้องหลังจึงเป็นสังคมที่พร้อมยอมรับการกระทำอะไรก็ได้ที่ทำให้ความวุ่นวายนั้นสงบราบเรียบลงไป ภาพของสังคมที่ถูกเสนอผ่านสื่อจึงกลายเป็นภาพของสังคมที่มีการเคลื่อนไหวไปในแนวทางนี้ทั้งสิ้น

การเคลื่อนไหวขององค์กรฝ่ายรัฐที่ตอกย้ำในประเด็นความวุ่นวายของสังคมโดยมุ่งเน้นไปที่กลุ่มที่มีอำนาจทางประเพณี เช่น พระสงฆ์ ให้มาร่วมรับรู้และเป็นกลไกในการเผยแพร่ความจริงในเรื่องนี้ ดังปรากฏในข่าวว่า

"...นายวิจิตร วงษานุทัศน์ อดีตส.ส. ชัยภูมิ...เปิดเผยว่า...ระยะหลังนี้ กลุ่มนวพลโหมทำลาย...ที่ชัยภูมิ ผู้ว่าราชการจังหวัดร่วมกับนวพล กิดติวุฒโทภิกขุ และนวพลวัฒนา เขียววิมล มีหนังสือถึงนายอำเภอ ๑๑ อำเภอ ให้นายอำเภอแจ้งไปยังวัดต่างๆ ส่งเจ้าอาวาสหรือพระภิกษุให้ส่งตัวแทนมารับ...การสัมมนาเพื่อขจัดภัยแผ่นดิน ซึ่งหมายถึงฝ่ายซ้ายนั่นเอง ..."๓๓

กระบวนการทำให้ " ความจริง " เรื่องนี้ได้กระทำกันในทุกวงการ ดังในการสรุปการเคลื่อนไหวภายใต้กระบวนการนี้ โดย นำพล การมปราชญ์ โอบทความเรื่อง " ปลุกผีคอมมิวนิสต์ : การสร้างโรคประสาทในสังคมไทย " ความว่า

"...ในขณะนี้ หน่วยงานต่างๆของรัฐบาล ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นพวก " สู้ครึกชาติ " ได้พยายามอย่างเป็นล่ำเป็นสันในการที่นำบุคคลหลายระดับหลายวงการเข้ามารับการอบรมเกี่ยวกับ ลัทธิคอมมิวนิสต์ หน่วยงานต่างๆ เหล่านี้ ก็คือ กอ.รมน. สันนิบาตเสรีชน นวพล ...การอบรม กอ.รมน. ...จะมีการรวบรวมบุคคลตามมหาวิทยาลัย วิทยาลัยครู และโรงเรียนต่างๆ...สามารถจะเผยแพร่ให้กับหมู่นิสิต และนักเรียนได้เนื้อหาในการอบรม...ต้องการเพียงเพื่อให้เกิดภาพพจน์ มีความเข้าใจ...และ

เกลียวช้าง...คอมมิวนิสต์... สันนิบาตเสรีชน...นำกำนัน ผู้
ใหญ่บ้านและราษฎรมาอบรม...
สำหรับนวลทำกันอย่างกว้างขวาง...รายการสนทนา
ประชาธิปไตย ...มีส่วนร่วมในขบวนการปลูกฝักคอมฯ อย่าง
เต็มที่..."^{๓๗๔}

โดยเฉพาะเมื่อประเทศลาวถูกเปลี่ยนเป็นประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ยิ่งทำให้
เกิดกระแสความหวาดกลัวมากขึ้น และเป็นโอกาสที่จะใช้คนลาวเองเป็นผู้เสนอความน่า
กลัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ดังในรายการสนทนาประชาธิปไตยที่นำเอานายทหารลาวที่หนี
เข้ามาในประเทศไทยมาออกรายการเพื่อที่จะย้าให้ผู้ชมได้เห็นภาพความน่ากลัวของความ
เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเทศลาว"^{๓๗๕}

อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้กล่าวในประเด็นนี้
ไว้อย่างชัดเจนว่า

"...น่าเสียดายที่การสาดโคลนเปื้อนไปหมด ทำให้คนหนุ่มๆ
สาวที่ตั้งใจว่าประโยชน์เพื่อประเทศชาติที่ถูกสาดโคลนหมด
กำลังใจนักศึกษาที่ออกไปช่วยพัฒนาชนบทก็ถูกหาว่าเป็น
คอมมิวนิสต์ แม้แต่โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร ก็พลอยโดนไป
ด้วยเหมือนกัน ..." ^{๓๗๖}

แม้กระทั่งอุบัติเหตุไฟไหม้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ พลตรีชาติ
ชาย ชูณหะวัณก็ยังอุทิศสาลักษณ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับภาพความเป็นจริงของสังคมที่สร้างกันขึ้น
มา เช่น

^{๓๗๔} ประชาธิปไตย ๓๑ มกราคม ๒๕๑๕

^{๓๗๕} ประชาธิปไตย ๓๑ มกราคม ๒๕๑๕

^{๓๗๖} ประชาธิปไตย ๓๑ มกราคม ๒๕๑๕

"ไฟไหม้นครพนม ๘ ครั้งชาติชายสงสัย ผกก.เผา ใช้วิธี "ไม้จี้ด"
ก่อความ

...รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการ
เกิดเพลิงไหม้ที่จังหวัดนครพนม...อาจเป็นการทำสงครามนอก
แบบของผู้ก่อการร้ายที่ทำได้โดยง่าย...ก่อให้เกิดความ
ระส่ำระสาย..."^{๑๗๗}

สื่อมวลชนได้ตั้งข้อสังเกตในเรื่องการอ้างว่าคอมมิวนิสต์อยู่เบื้องหลังของบรรดา
นักการเมืองว่า

"...เรื่องการให้ข่าวที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่ง เกี่ยวกับเพลิงไหม้ทั้ง
ในกรุงและต่างจังหวัดมาก...พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ แห่ง
พรรคชาติไทย เป็นคนตั้งข้อสังเกตคนแรกว่าเกิดจากการวินาศ
กรรม... ต่อมา พ.อ. ประกอบประยูร โภคราช แห่งพรรคชาติ
ไทย ...ก็ออกมาให้สัมภาษณ์เอออไปกับว่ามีหน่วยก่อวินาศกรรม
๒๐๐ คน ของฝ่ายคอมมิวนิสต์..."^{๑๗๘}

พลเอกส้งัด ชลออยู่ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดซึ่งถูกระบุไว้ในหนังสือของนายบุญ
ชนะ อัดถากรว่ามีส่วนในการคิดการทำรัฐประหารตั้งแต่กลางปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ก็ได้แสดง
ความคิดเห็นในทำนองเดียวกันคือทำให้สังคมรู้สึกถึงอันตรายที่กำลังจะเกิดขึ้นในประเทศ
ไทย ดังปรากฏเป็นข่าวว่า

"...กรณีที่พล.ร.อ. ส้งัด ชลออยู่ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดกล่าวถึง
หน่วยแซปเปอร์ ๑๖๓ ลอบเข้ามาเมืองไทยนั้น พล.ต.ต. อารี
กะริย์บุตร ผู้ช่วยผู้บัญชาการสอบสวนกลางกล่าว ว่าฝ่ายทหาร

^{๑๗๗} ประชาธิปไตย ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

^{๑๗๘} ประชาธิปไตย ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

เป็นผู้ทราบเรื่องละเอียด...ทางกรมตำรวจยังไม่ได้รับรายงาน
โดยตรง..."^{๓๗๕}

พลเอกประมาณ อติเรกสาร รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม ผู้
ซึ่งก่อนหน้านี้ได้แสดงวาทะอธิบายการฆาตกรรมผู้นำชาวนาและนักศึกษาว่าเป็นเรื่องของ
"ชาวพม่าซ้าช" ก็ได้แสดงความเห็นสนับสนุนพลเรือเอกสัจด์ ชลออยู่อย่างแข็งขัน "...
ขอยืนยัน...ว่าเป็นความจริงทุกประการ..."^{๓๗๖} หรือ นายประกอบ ประยูรโกธราช รัฐ
มนตรีช่วยกระทรวงมหาดไทย ก็ได้ให้ข่าวว่า

"...มีแน่นอน แต่ที่ยังไม่จับกุมในขณะนี้ เพราะพวกนี้ซุกซ่อน
ตัวตามสถานที่ต่างๆ และส่วนใหญ่มักเป็นคนไทยที่ไปฝึกอบรมใน
ประเทศเวียดนามเหนือเพื่อกลับประเทศไทยเมื่อ ๒ ปีมาแล้ว
..."^{๓๗๗}

การรับรู้เรื่องราวรัฐและกลไกอำนาจรัฐพยายามที่จะกำจัดการนักรบนักศึกษาได้
ปรากฏชัดมากขึ้นตั้งแต่ต้นเดือนกุมภาพันธ์ ดังปรากฏในบทความวิเคราะห์การให้ข่าว
ของนาวาตรีประสงค์ สุ่นศิริ เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ ความว่า

"...นาวาตรีประสงค์ สุ่นศิริ เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ
...กล่าวต่อหนังสือพิมพ์สยามมิสร์ว่า เวลานี้คอมมิวนิสต์เข้ามา
แทรกแซงในมหาวิทยาลัย วิทยาลัย และแม้แต่โรงเรียนระดับ
มัธยมมาแล้ว แต่ทหาร ตำรวจ และข้าราชการจะอดทนต่อไป
จนถึงที่สุดแล้วก็จะปราบปราม และอย่าหาว่าปราบปรามประชา
ชนก็แล้วกัน

^{๓๗๕} ประชาธิปไตย ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

^{๓๗๖} ประชาธิปไตย ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

^{๓๗๗} ประชาธิปไตย ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

นั่นเป็นข้อเตือนให้ประชาชนรับทราบความจริงอย่างหนึ่งว่า
ในไม่นานนักการปราบปรามนิสิตนักศึกษา ประชาชนที่ถูกเข้า
ราชการมองเห็นเป็นฝ่ายซ้ายหรือคอมมิวนิสต์จะเกิดขึ้นอย่าง
โจ่งแจ้ง จะถึงขั้นไหน...ยังคาดการณ์ไม่ได้สำหรับการที่ราช
การจะออกโรงอย่างจริงจังในเรื่องนี้...

และเชื่อว่าการปราบปรามเมื่อเกิดขึ้นนั้น จะมีแต่ความโหด
เหี้ยมและบิดเบือน^{๓๘๒}

การโหมประโคมว่ากลุ่มนักศึกษาที่เป็นคอมมิวนิสต์อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหว
ทั้งหลายที่ล้วนแล้วแต่มุ่งทำลายชาติไทยนั้นได้ทำกันอย่างจริงจังโดย กอ.รมน. ทำผ่านทาง
กรมฝึกหัดครู ดังปรากฏในบทความของ ก้อง เจริญราษฎร์ เรื่อง "วิทยาลัยครู : การปลุก
ผีคอมฯที่เป็นล่ำเป็นสัน" ว่า

"...จึงเอาตัวครูอาจารย์ในสถาบัน ผลิตครูทั่วราชอาณาจักรเข้า
รับการสัมมนาโดยใช้...กอ.รมน.และกลุ่มนวพลเป็นผู้ดำเนิน
การ

แผนการล้างสมองครั้งนี้ กอ.รมน. ให้กระทรวงศึกษาธิ
การไปบีบบักรวมฝึกหัดครูอีกทีหนึ่ง โดยให้วิทยาลัยครูทั่วประเทศ
ส่งครูอาจารย์ทุกหมวดการศึกษา หมวดละ ๒-๕ คน...การ
สัมมนาใช้เวลา ๓ วันบ้าง ๗ วันบ้าง...การปลุกผีคอมมิวนิสต์
เป็นล่ำเป็นสันในวิทยาลัยครูขณะนี้..."^{๓๘๓}

ตามท้องถิ่นต่างๆ กอ.รมน.ก็พยายามที่จะเข้าถึงประชาชนและดึงเอามาเป็นพวก
ของตนเช่นชักนำให้เข้าสังกัดขบวนการนวพล ดังปรากฏเป็นข่าวว่า

^{๓๘๒} ไฟประชา " ทางออก ๒ ทางหลังการปราบปรามประชาชน " ประชาธิปไตย ๑๘
กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ หน้า ๕

^{๓๘๓} ประชาธิปไตย ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

"...อาจารย์ประจำโรงเรียนประจำจังหวัดเชียงใหม่เปิดเผย...ว่า
เมื่อเรื่อนี้ เจ้าหน้าที กอ.รมน. จังหวัดเชียงใหม่ร่วมกับขบวนการ
การนพล ได้นำกำนัน ผู้ใหญ่บ้านของอำเภอสันป่าดอง ไปเลี้ยง
ตามภัตตาคาร และไนท์คลับในตัวจังหวัด..อ้างว่าสถานการณ์
บ้านเมืองในปัจจุบันถูกคอมมิวนิสต์คุกคาม ขอให้ทุกคนคิดถึง
ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์...ต่อต้านภัยดังกล่าว..."^{๓๔๔}

เป้าหมายของการโหมประโคมว่าสังคมไทยกำลังปั่นป่วนด้วยมือที่สามที่เป็นนัก
ศึกษายังชัดเจนมากขึ้นเมื่อขบวนการนักศึกษากลุ่มที่มุ่งเน้นการทำงานภายนอก
มหาวิทยาลัยและการทำงานเพื่อผู้ยากไร้ชนะการเลือกตั้งองค์กรนักศึกษาภายใน
มหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งยังทำให้การออกข่าวเพื่อทำให้สังคมเกิดความเชื่อถ้อยยิ่งเข้มข้นมาก
ขึ้น ดังที่พยายามสร้างการรับรู้ว่านักศึกษาที่มีเบื้องหลังที่เป็นคอมมิวนิสต์แม้ในกรณีเล็กๆ
เช่น การบรรเลงเพลงของวงดุริยางค์ของโรงเรียนวัดสุทธิวารามในการแข่งขันฟุตบอล
ประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ โดยกล่าวหาว่า

" คุณประหยัด ศ.นาคะนาท...จัดเอาว่าการแข่งขันบอล
ประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ เป็นการนำอาลัทธิอุบาทว์เข้ามาใน
เมืองไทยเพราะ เพลงมาร์ช มธก. และเพลงสามัคคีนานาชาติที่
แดรวง ร.ร. วัดสุทธิวาราม นำมาบรรเลงนั้นเป็นเพลงฮิตยอด
นิยมของคอมมิวนิสต์ กองเชียร์...แปรอักษรล้อกันใช้คำว่า
สหาย...แก็บบอกนั้นแหละๆคอมมิวนิสต์กำลังส่งโค้ดลับให้แก่
กัน ^{๓๔๕}

การโหมประโคมแม้ในเรื่องเล็กๆเช่นนี้ก็กลับมีผลใหญ่หลวง เพราะเมื่อ
ข่าวนี้ปรากฏในสื่อ ปรากฏว่าผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสุทธิวารามได้แสดงออกมาใน
ลักษณะว่า

^{๓๔๔} ประชาธิปไตย ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

^{๓๔๕} ประชาธิปไตย ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

"...ครูเจิม สืบขจร ผอก. ร.ร. วัดสุทธวราราม...ไว้วางขรม
ว่าวงดุริยางค์ของโรงเรียนวัดสุทธิฯ ถูกนักศึกษา มธ. หลอกให้
เล่นเพลงฮิตคอมมิวนิสต์ ท่านนั้นเสียใจจนไม่เป็นอันกินอัน
นอน ฟุ่พ่ายว่านักเรียนของท่านตกเป็นเครื่องมือของลัทธิที่มุ่ง
ทำลายชาติศาสน์กษัตริย์..."^{๓๔๖}

ท่ามกลางการโหมกระแสร่างภาพนักศึกษาให้สังคมซึมซับว่าเป็นฝ่ายก่อความ
ความสงบสุขที่เข้มแข็งขึ้น ปรากฏว่าได้เกิดเหตุการณ์การจับกุมนายประเสริฐ ลอยตระกูล
นักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ โดยนายประเสริฐ ลอย
ตระกูลได้ใช้ชอล์กขีดเขียนข้อความต่างๆบนผนังที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวที่ศาลาอ่างแก้วที่จะใช้ในงานพระราชทานปริญญาบัตร แต่ถูกขามจับได้และนำ
ส่งตำรวจ

การจับกุมในครั้งนี้นำมาซึ่งการเคลื่อนไหวในหลายมิติโดยเริ่มจากการจับกุมใน
ข้อหาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ และได้มีการระดมกลุ่มประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ให้
ร่วมลงโทษ โดย

"กลุ่มที่ใช้ชื่อว่าชาวเชียงใหม่ผู้มีความจงรักภักดีต่อองค์พระมหา
กษัตริย์ออกแถลงการณ์แจกจ่ายไปทั่วมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
และแจกแก่ประชาชนในตัวเมืองเพื่อเรียกร้องให้ประชาชนผู้มี
ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ไปร่วมชุมนุม...ที่สถานี
ตำรวจกองเมืองเชียงใหม่เพื่อชิงตัวนายประเสริฐ ลอยตระกูล
....เพื่อนำออกมาประหารชีวิตและเนรเทศออกจากประเทศไทย

๓๔๗

^{๓๔๖} ประชาธิปไตย ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

^{๓๔๗} ประชาธิปไตย ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

และสามารถใช้การชุมนุมนี้มุ่งเป้าไปสู่การสร้างให้เกิดการรับรู้ว่ามีนักศึกษาที่ไม่จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และเป็นผู้ที่ร่วมกระทำผิดร่วมอยู่กับนายประเสริฐ ลอยตระกูล

"...ประชาชนที่มาชุมนุมได้ยื่นข้อเรียกร้องต่อตำรวจให้จัดการกับนักศึกษาและอาจารย์ที่สนับสนุนการกระทำของนายประเสริฐ..."^{๓๔๘}

ซึ่งการจัดการชุมนุมในครั้งนี้ รายงานข่าวได้ระบุว่า

"...บุคคลที่เป็นตัวตั้งตัวตี...คือ นายนรินทร์ สิงหवालา นายกหน่วยกาชาดภาคเหนือ นอกจากนี้ก็มีผู้ใช้ชื่อว่า " ลุงทอง " ซึ่งเป็นนักจัดรายการวิทยุชื่อดังในท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ตำรวจนปพ.บางคนรวมอยู่ด้วย

ตำรวจนปพ. ผู้หนึ่งกล่าวอย่างเปิดเผยในที่ประชุมคราวนี้ว่าตนเองเป็นตัวแทนของกลุ่มนวพลในภาคเหนือและเป็นผู้จัดการให้มีการชุมนุมครั้งนี้..."^{๓๔๙}

การชุมนุมซึ่งยืดเยื้อหลายวันก็แปรเปลี่ยนเป้าหมายจากการประณามนักศึกษามหาวิทยาลัยโดยรวมๆดังปรากฏในข่าวว่า

"...เวลา ๒๑.๐๐ น. การชุมนุมยังไม่ยุติแต่การอภิปรายที่มุ่งโจมตีนายประเสริฐกลับเบนเข็มมุ่งโจมตีนักศึกษาและประณามลัทธิคอมมิวนิสต์...และว่านักศึกษาไปยุยงประชาชนให้ต่อต้านการทำเหมืองแม่วะ เหมืองแม่เลียง และยุยงชาวนา...นักศึกษาเหล่านี้ คือพวกฝ่ายซ้ายทั้งนั้น..."^{๓๕๐}

^{๓๔๘} ประชาธิปไตย ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

^{๓๔๙} ประชาธิปไตย ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

กระแสของการโหมประโคมสร้างภาพมือที่สามให้แก่ศึกษามหาวิทยาลัย
เชียงใหม่โดยอ้างเอาเหตุการณ์กรณีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพเป็นความพยายามทำให้ภาพ
ของนักศึกษาเสียหายให้มากที่สุดและได้นำมาซึ่งความขัดแย้งภายในกลุ่มนักศึกษา
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่หลายกลุ่มด้วย

การต่อต้านนักศึกษาไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะที่เชียงใหม่เท่านั้น กิจกรรมการออกค่าย
อาสาพัฒนาชนบทของศึกษามหาวิทยาลัยต่างๆก็ถูกต่อต้านจากอำนาจรัฐท้องถิ่นอย่าง
รุนแรง

"...ตัวแทนนักศึกษาให้สัมภาษณ์ว่า ขณะนี้นักศึกษาที่ออกไปตั้ง
ค่ายพัฒนาชนบทถูกก่อกวนขัดขวางจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลใน
ต่างจังหวัดเป็นอันมากกลุ่มของคนออกไปตั้งค่ายศึกษาปัญหา
ชนบท ที่หมู่บ้านบ้านหนอง ตำบลดตุก อำเภอสรรพยา
จังหวัดชัยนาท ก็ถูกตำรวจเข้มขู่ก่อกวนในตอนกลางคืนให้ออก
จากหมู่บ้านไป การกระทำดังกล่าวไม่คิดว่าตำรวจชั้นผู้น้อยจะ
กระทำโดยพลการ ต้องเกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐบาล เพราะ
เกิดทั่วประเทศ..."^{๓๕๐}

การต่อต้านการเคลื่อนไหวของนักศึกษาดำเนินมาโดยตลอด เช่น ในเดือนเมษายน
๒๕๑๘ ก็มีการร้องต่อสื่อมวลชน

"...นายสวาท อุดมเจริญชัยกิจ รองเลขาธิการฝ่ายเศรษฐกิจ ศูนย์
กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยแถลงกรณีที่ศูนย์นักศึกษา
ออกโครงการกลับสู่บ้านเกิดที่หนองบัวบาน ...ถูกกลุ่มนวล
ลูกเสือชาวบ้านคุกคามและทำร้าย

^{๓๕๐} ประชาธิปไตย ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

^{๓๕๑} ประชาธิปไตย ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

...ทางศูนย์ฯ จะยื่นหนังสือต่อ...นายกรัฐมนตรี ให้รัฐบาลทำ
การสอบสวนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง...ให้สอบสวนกลุ่มที่ต่อต้าน
นักศึกษาที่ทำลายทรัพย์สินของวัดและคูหมื่น เขียวคหาม
ศาสนา..."^{๑๕๒}

อย่างไรก็ตาม กรณีการจับกุมนายประเสริฐ ลอยตระกูล น่าจะเป็นบทเรียนให้แก่
ผู้ที่กำลังแสวงหาทางที่จะยุติบทบาทของนักศึกษา เพราะเห็นได้ชัดเจนว่าด้วยการกล่าวหา
ในความผิดข้อหานี้แล้วทำให้สามารถได้รับการเคลื่อนไหวสนับสนุนจากประชาชนกลุ่ม
กลางๆทั่วไป และทำให้การคัดค้านของนักศึกษาทำได้น้อยมาก

การสร้างความจริงว่าบ้านเมืองกำลังอยู่ในสถานการณ์คับขันเพราะมีนักศึกษาและ
คอมมิวนิสต์แทรกซึมและอยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวทั้งหมด ทำให้การใช้กำลังกับเป้า
หมายที่กระทำการนี้ในสายตาของสังคมเป็นไปได้สะดวกขึ้น ดังปรากฏว่าปลายเดือน
กุมภาพันธ์มีการฆาตกรรมผู้นำนักศึกษา นายอมเรศ ไชยสะอาด (๒๐ กุมภาพันธ์และ
เลขาธิการพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย ดร. บุญสนอง บุญโยทยาน (๒๕ กุมภาพันธ์
)

ผู้ต้องหาฆาตกรรม นายอมเรศ ไชยสะอาด กรรมการบริหารศูนย์กลางนิสิตนัก
ศึกษาแห่งประเทศไทยนั้น จำนวนสองคนเป็นสมาชิกกลุ่มนวพล ซึ่งภายหลังการถูกคุมขัง
ก็มีสมาชิกของกลุ่มนวพลมาเยี่ยมnáโดย

"...นายบุญธรรม นันทเทอม อาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยทั่วไปของกลุ่มนวพล พร้อมด้วยนายพัทยา บุญนาค นาย
นิคม ไทรางกูร พาพวกนวพล...นำกระเช้า...เยี่ยม นายสมศักดิ์
อมฤกษ์ และนายประคอง เภาสันเทียะ สองนวพลผู้ต้องหา...
นายประคองได้เขียนจดหมายฝาก...ไปยังกลุ่มนวพลความว่า ขอ

^{๑๕๒} ประชาธิปไตย ๓ เมษายน ๒๕๑๕

ขอบคุณ ที่มาเยี่ยมเมื่อกลางวัน รู้สึกซาบซึ้งที่มีใจเดียวกัน
สามัคคีกัน เพื่อรักษา ศาสนา พระมหากษัตริย์เช่นเขา..."^{๑๕๓}

ภายใต้การสร้างความจริงเรื่องสถานการณ์บ้านเมืองที่ปั่นป่วนวุ่นวาย ความขัดแย้ง
ของกลุ่มข้าราชการเองก็น่าจะเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่กำหนดให้เกิดการใช้ความรุนแรง
ต่อผู้นำนักศึกษาเพื่อที่จะใช้เป็นข้ออ้างในการทำรัฐประหารเพื่อแย่งชิงอำนาจมาเป็นของ
กลุ่มตน ดังปรากฏว่าเมื่อการเคลื่อนไหวของนักศึกษาเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลติดตามหาตัว
ผู้ฆ่านายอมเรศ ไชยประวัติ ซึ่งใช้เวลาหลายวัน และเริ่มเป็นกระแสของขบวนการนัก
ศึกษา ก็ปรากฏว่ามีการเตรียมกำลังทหารเพื่อทำการปฏิวัติในวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙
ซึ่งต่อมาได้มีการยอมรับว่ามีการเคลื่อนไหวจะรัฐประหาร

" พลเอกบุญชัย บำรุงพงษ์ ผู้บัญชาการทหารบกชี้แจง...ว่า ใน
ขณะนี้ทหารบางกลุ่มคิดว่ารัฐบาลชุดปัจจุบันไม่มีความเด็ด
ขาด ...จึงคิดที่จะทำการปฏิวัติ รัฐประหารขึ้น แต่ถูกทัดทาน
จากนายทหารชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายหนึ่ง...มองการณ์ไกลว่าไม่สมควร
จะกระทำการใดๆในขณะนี้..."^{๑๕๔}

นักศึกษาเองก็ประเมินได้ว่าการฆาตกรรมผู้นำนักศึกษาและสถานการณ์อาจจะนำ
มาซึ่งการปฏิวัติ

"..นายพิเชียร อานาจวรประเสริฐ กรรมการบริหารศูนย์กลาง
นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย กล่าวว่า...ขณะนี้มีบุคคลกลุ่ม
หนึ่งพยายามสร้างสถานการณ์ปล่อยข่าว ปลุกผีคอมมิวนิสต์
สร้างความตื่นตระหนกและความปั่นป่วนวุ่นวาย
ให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนเพื่อปูทางให้ระบอบเผด็จการกลับมา

^{๑๕๓} ประชาธิปไตย ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙

^{๑๕๔} ประชาธิปไตย ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙

กคห้วประชาชนอีก..." ๓๕๔

ความพยายามสร้าง " มือที่สาม " ให้เป็นความจริงในการรับรู้ของสังคมจึงเป็นกระบวนการที่ประกอบกันขึ้นในหลายด้านทั้งทางด้านการให้ความรู้และความจริงผ่านช่องทางกลไกของระบบการศึกษา การจัดตั้งหน่วยหรือองค์กรพิเศษที่ทำหน้าที่ต่อต้านได้โดยตรงไม่ต้องกังวลต่อการต่อต้านที่ละเมิดกฎหมาย การใช้กลไกอำนาจรัฐท้องถิ่นต่อต้านทั้งโดยตัวข้าราชการเองและการระดมเอาประชาชนที่ถูกจัดตั้งในท้องถิ่นกระทำ การต่อต้านซึ่งทำโดยไม่ต้องกังวลเรื่องความถูกผิดทางกฎหมายโดยที่ข้าราชการระดับสูงหรือรัฐบาลไม่จำเป็นต้องแสดงการรับผิดชอบ

เนื้อหาของกระบวนการสร้าง " มือที่สาม " ก็คือพยายามทำให้ภาพของคนที่มีความคิดที่ไม่เหมือนกับคนไทยโดยเน้นความไม่เหมือนเชิงต่อต้านกับสถาบันหลักของสังคมอันได้แก่ ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ซึ่งกระทำผ่านทุกช่องทาง

กระบวนการสร้าง " มือที่สาม " จึงเป็นการสร้างเพื่อทำให้สังคมยอมรับความจริงเพื่อที่จะสามารถยอมรับวิธีการที่รัฐใช้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการที่รุนแรงเพิ่มมากขึ้น

การเคลื่อนไหวของนักศึกษาหลังจากที่รัฐได้สร้างการรับรู้เรื่อง " มือที่สาม " เพิ่มขึ้นมากขึ้นแล้วจึงเป็นไปด้วยความยากลำบากมากขึ้นและที่สำคัญ รัฐสามารถที่จะใช้กลไกอำนาจรัฐพุ่งเป้าไปที่กลุ่มนักศึกษาได้โดยตรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจับกุมนักศึกษาซึ่งอ้างอิงข้อหาเข้ากับความจริงที่สังคมได้รับรู้แล้ว ดังปรากฏในการจับกุมนักศึกษาและกรรมกร ๕ คนที่ตำบลอ้อมใหญ่ อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐมในวันที่ ๓๐ มีนาคม ในข้อหาทำการกระทำอันเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐและมีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ปรากฏเป็นข่าวว่า

"...พล.ต.ท. ชุมพล โลหะชาละ รองอธิบดีกรมตำรวจฝ่ายบริหารให้สัมภาษณ์กรณีการจับกุมนักศึกษาและกรรมกรว่าไม่ใช่คำสั่งรัฐบาลและไม่ใช้การสร้างสถานการณ์ในระยะใกล้เลือกตั้ง...การจับกุมดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจจากจังหวัดนครปฐมและสมุทรสาคร ได้พบเอกสารเผยแพร่คอมมิวนิสต์เป็นการปลุกกระดมมวลชน..."^{๓๕๖}

การจับกุมในครั้งนี้ แม้วานายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมชจะปฏิเสธว่าไม่ได้สั่งให้ตำรวจจัดการกับนักศึกษาและกรรมกร^{๓๕๗} แต่ผู้บัญชาการทหารบก พลเอกบุญชัย บำรุงพงษ์กล่าวว่า

"...การจับกุมนศ. กรรมกรในข้อหาคอมมิวนิสต์...ครั้งนี้...เป็นก้าวหนึ่งของการปฏิบัติเมื่อนายกรัฐมนตรีให้สัมภาษณ์ว่าจะรักษากฎหมายอย่างเคร่งครัด จึงนับเป็นผลคืออย่างหนึ่ง...จะมีความเกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์ต่างประเทศหรือไม่ ยังไม่ได้รับรายงาน..."^{๓๕๘}

การจับกุมนักศึกษาและกรรมกรในครั้งนี้มีข้อโต้แย้งผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์ติดต่อกันยาวนานตั้งแต่วันแรกที่มีการจับกุม เช่น

"...สหพันธ์นักกฎหมายแห่งประเทศไทยออกแถลงการณ์วิเคราะห์กรณีการจับกุมกรรมกรและนักศึกษาว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชน...เจ้าพนักงานมิได้แสดงความบริสุทธิ์ใจก่อนที่จะเข้าค้น...พยานหลักฐานบางอย่างที่เจ้า

^{๓๕๖} ประชาธิปไตย ๑ เมษายน ๒๕๑๕

^{๓๕๗} ประชาธิปไตย ๒ เมษายน ๒๕๑๕

^{๓๕๘} ประชาธิปไตย ๓ เมษายน ๒๕๑๕

หน้าที่ตำรวจแสดงต่อสื่อมวลชนนั้น มิได้เป็นของผู้ต้องหาแต่
ประการใด..."^{๓๘๕}

แม้จะมีการเคลื่อนไหวเพื่อหาทางช่วยเหลือออกมา แต่ทางตำรวจก็ไม่แสดงท่าที
ผ่อนปรนต่อผู้ต้องหาทั้งหมดแต่อย่างใด ดังนั้น บางครั้ง ผู้ต้องหาก็ต้องพยายามร้องขอให้
ได้อ่านหนังสือพิมพ์บ้าง

"...กรณีที่ ๕ กรรมกร นักศึกษา บัณฑิต ซึ่งถูกจับในข้อหามีการ
กระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์...ได้ทำหนังสือถึงหัวหน้าหน่วยควม
คุมฯ ขออ่านหนังสือพิมพ์...โดยให้เหตุผลว่าพวกเขาทั้ง ๕ เป็น
เพียงผู้ต้องหาเท่านั้นไม่ใช่ชนักโทษ..."^{๔๐๐}

และความพยายามที่จะทำให้การเข้าเยี่ยมมีปัญหายุ่งยากและปฏิเสธสิทธิการเยี่ยม
ผู้ต้องหาด้วย

"...กลุ่มอาจารย์มหาวิทยาลัยกลุ่มหนึ่งร้องเรียน...ว่าได้ไปเยี่ยม
ผู้ต้องหาคอมมิวนิสต์ ๕ คน...แต่ไม่ได้เข้าเยี่ยม ทั้งนี้เจ้าหน้าที่
ตำรวจกองบังคับการ ตำรวจภูธรเขต ๗ ...แจ้ง..ว่าได้นำผู้
ต้องหาทั้งหมดไปฝากขังไว้ที่กรุงเทพฯ แล้ว แต่ไม่ยอมระบุ
สถานที่..."^{๔๐๑}

ที่สำคัญได้แก่ ภายหลังจากการจับกุม ๕ คนแล้ว ก็ได้มีการจับกุมเพิ่มเติมอีก ดัง
ปรากฏในหนังสือพิมพ์วันที่ ๓ เมษายน

^{๓๘๕} ประชาธิปไตย ๒ เมษายน ๒๕๑๕

^{๔๐๐} ประชาธิปไตย ๒๖ เมษายน ๒๕๑๕

^{๔๐๑} ประชาธิปไตย ๑๐ เมษายน ๒๕๑๙

"...เจ้าหน้าที่ตำรวจสุโขทัยจับกุมนักศึกษา ๔ คนจากอำเภอ
สวรรคโลก เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ในข้อหาขู่งให้เกิดความ
ปั่นป่วนวุ่นวายในบ้านเมือง ขีดหนังสือ เอกสาร และอื่นๆ เป็น
หลักฐานกว่า ๗๐ รายการ..."^{๔๐๒}

"ตำรวจกวาดล้างใหญ่ ระคมกัน วด. เชียงใหม่ "

"...พ.ต.อ. สมโพธิ นฤมิตร รองผู้กำกับการเขต ๓...นำกำลัง
ตำรวจ...เข้าตรวจค้นวิทยาลัยครูเชียงใหม่...ที่ตรวจค้นเป็นพิเศษ
คือ ห้องอาจารย์หญิงผู้หนึ่ง กับที่ห้ององค์การนักศึกษา ห้อง
ชุมนุมอนุรักษธรรมชาดิ...ตำรวจ...ถ่ายรูปกางเกงเอาไว้เพราะ
เป็นกางเกงที่มีเครื่องหมายคั่นกับเขียวติดอยู่ที่กางเกง..."^{๔๐๓}

แม้เมื่อเปลี่ยนรัฐบาลโดยพรรคประชาธิปัตย์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้เป็นนายก
รัฐมนตรี แต่การจับกุมก็ยังคงมีต่อไป

" เจ้าหน้าที่ตำรวจเชียงใหม่จับกุมนักศึกษา และนักเรียนรวม ๖
คน ตั้งข้อหาในชั้นแรกว่ามีความผิดต่อความมั่นคงภายในราชอาณาจักร ...จากการตรวจค้น...ได้ยึดสิ่งของต่างๆไว้เป็นหลักฐาน...โปสเตอร์...มีข้อความว่า เชียงดาวไม่ต้องการนายอำเภอ
...หนังสือพ็อกเก็ตบุ๊ก ๓ เล่ม รวมทั้งพ็อกเก็ตบุ๊กเรื่องลูกชิ้นสู้
ของสหพันธ์ชาวไร่ชาวนา..."^{๔๐๔}

รัฐบาลก็อธิบายการจับกุมนักเรียนนักศึกษาในครั้งนั้นเช่นเดียวกับที่ผ่านมา

^{๔๐๒} ประชาธิปไตย ๓ เมษายน ๒๕๑๕

^{๔๐๓} ประชาธิปไตย ๔ เมษายน ๒๕๑๕

^{๔๐๔} ประชาธิปไตย ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๑๕

"...นายสุรินทร์ มาศดิตถ์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการจับกุม ๖ นักศึกษาว่า...ทางเจ้าหน้าที่ อาจถือเป็นการปฏิบัติงานตามปกติตามประมวลกฎหมาย... การจับกุมในครั้งนี้รัฐบาลไม่มีส่วนรู้เห็นใดๆ ทั้งสิ้น ...การจับกุมนักศึกษา นักเรียน ครั้งนี้นอกจากตำรวจจะเข้าตรวจค้นบ้านแล้ว กลุ่มนวพลเชียงใหม่ยังเข้าไปตรวจค้นด้วย ..."^{๔๐๕}

แม้ว่ารัฐบาลของพรรคประชาธิปัตย์ก็พยายามที่จะลดกระแสของปัญหาการจับกุมทั้งหมดลงด้วยการให้ประกันตัวทั้งคดีการจับกุม ๖ นักเรียนนักศึกษา ซึ่งให้ประกันตัวในวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๑๕ โดย นายกฤษณะ แก้วกำเนิด รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่^{๔๐๖} แต่ก็มีเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ยังคงมุ่งที่จะหาหลักฐานเพิ่มเติมเอาผิดกับนักศึกษาให้ได้ ดังปรากฏในข่าวความว่า

"...อนึ่ง ในตอนเช้าวันเดียวกันนี้ ร.ต.ท. มล. ไกรสิทธิ์ ศรีวัช พร้อมด้วยกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจอีก ๖ คน ไปตรวจค้นบ้านของ นายศรีทน ยอดกันทา รองประธานสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย ที่อำเภอคลองสะแกเค็ด โดยอ้างว่าต้องการหาหลักฐานเพิ่มเติม...ผลการตรวจค้น...ได้นำสมุดบันทึก ส่วนตัวของ น.ส. วราภรณ์ บุตรสาวนายศรีทนที่ถูกจับด้วยในครั้งนี้..."^{๔๐๗}

การจับกุมที่ผู้ปฏิบัติการของขบวนการนักศึกษาด้วยข้อหาที่รุนแรงเช่นนี้ก็เป็นการตอกย้ำ "ความจริง" ที่รัฐบาลได้พยายามโหมสร้างให้สังคมได้รับรู้เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น ดังที่ทางนักศึกษาก็ได้สรุปไว้ชัดเจน

" ระบุ ตร. เชียงใหม่ต้องการทำลายภาพพจน์นักศึกษา "

^{๔๐๕} ประชาธิปไตย ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๕

^{๔๐๖} ประชาธิปไตย ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๑๕

^{๔๐๗} ประชาธิปไตย ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๑๕

“...นายจาตุรงค์ ฉายแสง นายองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัย
เชียงใหม่แสดงว่าการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐบาล...มีแนวโน้ม
แสดงให้เห็นว่าต้องการกลั่นแกล้งและทำลายภาพพจน์นักศึกษา
และเป็นการกระทำที่ไร้มนุษยธรรม การจับกุมแบบนี้เป็นการ
กระทำที่ไม่ถูกต้อง...หากรัฐบาลทำเพราะต้องการแยกนักศึกษา
ออกจากขบวนการ กรรมกรและ ผู้ยากไร้ทั้งหลายก็เป็นความคิดที่
ผิดอย่างมาก...”^{๔๐๔}

ขณะที่กลไกอำนาจรัฐสามารถเข้าไปสู่การจับกุมนักศึกษาได้ การจัดการการหยุด
งานของกรรมกรก็ได้ปรับรูปแบบโดยการใช้กำลังคุ้มกันกรรมกรส่วนที่ไม่ต้องการหยุด
งานให้เข้าไปทำงานซึ่งก็ส่งผลให้การหยุดงานของกรรมกรนั้นลดความสำคัญในแง่ที่จะกด
ดันบรรดาเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม ดังกรณีของการคุ้มกันคนงานของโรงงานทอผ้า
ล็กกี้เท็กซ์ (ไทย) ^{๔๐๕} ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนงานด้วยกันอย่างมาก

นอกจากจะสามารถจับกุมนักศึกษาได้โดยที่ปราศจากการคัดค้านจากสังคมแล้ว
การรุกเข้าสู่มหาวิทยาลัยต่างๆเพื่อที่จะทำให้ขบวนการนักศึกษาไม่สามารถที่จะมีฐานของ
การเคลื่อนไหวต่อไปได้ไม่ว่าจะแสวงหาแนวร่วมนักศึกษาหรือไม่สามารถใช้มหาวิทยาลัย
เป็นพื้นที่ในการปฏิบัติการก็เกิดเข้มข้นมากขึ้น

ผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เข้าใจดีของการรุกของอำนาจทางการเมืองจาก
ภายนอก และได้พยายามที่จะรักษามหาวิทยาลัยไว้ด้วยการออกกฎระเบียบในการจัดกิจ
กรรมของนักศึกษาเพื่อไม่ให้มหาวิทยาลัยต้องตกเป็นเป้าที่เค้นชัดต่อไป ที่สำคัญได้แก่ การ
ออกคำสั่งที่ ๓๖๒/๒๕๑๕ ที่ห้ามปฏิบัติการใดๆที่เจาะจงโจมตีกลุ่มบุคคล ห้ามเคลื่อนไหว
ทางการเมืองออกไปสู่ภายนอกในนามนักศึกษาธรรมศาสตร์ และห้ามเคลื่อนไหวเรื่อง
การให้ถ้อยพินัยกรรมในวันที่ ๒๐ กรกฎาคม นี้ แต่ก็ไม่ได้ผลเพราะด้านหนึ่งก็เกิดการ
เคลื่อนไหวคัดค้านคำสั่งนี้ และที่สำคัญ การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สร้าง “นักศึกษา ”

^{๔๐๔} ประชาธิปไตย ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑, ๑๒

^{๔๐๕} ประชาธิปไตย ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑

ให้เป็นเป้าหมายการโจมตีนั้นไม่ได้เป็นไปตามความเป็นจริง ดังนั้นไม่ว่าผู้บริหารมหาวิทยาลัยจะพยายามแก้ไขจากภายในมหาวิทยาลัยอย่างไรก็ไม่ได้ผล

ความอับจนในการแก้ไข “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” หลุดพ้นจากการเป็นเป้าไม่ได้นี้เอง ทำให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัยได้เกรงอริการบดี ๔ คนลาออกเพื่อที่จะกระตุกสังคมและนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้เข้าใจในสถานการณ์ซับซ้อนที่กำลังเกิดกับมหาวิทยาลัย

“๔ รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขึ้นโบล่าออกจากตำแหน่งวันนี้ระบู่ เพราะถูกคุกคามจากอิทธิพลบ่อนทำลายทางการเมืองจากภายนอก รวมทั้งเกิดความขัดแย้งในการบริหารกับนักศึกษา...

...นายเสน่ห์ จามริก รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ นางนงเยาว์ ชัยเสรี รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร และนายชาญวิทย์ เกษตรศิริ รองอธิการบดีฝ่ายวิชาพื้นฐาน ขึ้นหนังสือลาออกจากตำแหน่ง...

...โบล่าดังกล่าว ทำเป็นบันทึก ชี้ว่าปัญหาความยุ่งยากต่างๆที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้นเป็นปัญหาทางการเมือง เป็นปัญหาของมหาวิทยาลัยที่กำลังตกอยู่ภายใต้การคุกคามของอิทธิพลบ่อนทำลายจากหลายๆฝ่าย ...ที่ผ่านมามีฝ่ายบริหารได้ใช้มาตรการทางระเบียบวินัยของนักศึกษา อาจารย์ และข้าราชการธุรการ แต่ก็ไม่อาจสัมฤทธิ์ผลได้ เพราะปัญหาและอิทธิพลบ่อนทำลายทางการเมืองโดยเฉพาะจากภายนอกนั้น เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือขีดความสามารถของการบริหารมหาวิทยาลัยที่จะแก้ไขได้...

...อิทธิพลนี้ด้านหนึ่งก็ตั้งใจพยายามบิดเบือนมาตรฐานทุกอย่างของผู้บริหารมหาวิทยาลัย อีกด้านหนึ่งก็ตั้งใจบิดเบือนทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตกเป็นเป้าของการโจมตี ป้ายสีจากภายนอก...

ในบันทึกย้ำว่าบัดนี้ น่าจะถึงเวลาอันสมควรแล้วที่คน
ส่วนใหญ่ทั้งภายในและนอกมหาวิทยาลัยจะพึงเผชิญและ
วินิจฉัยปัญหาความยุ่งยากอย่างถ่องแท้ต่อไป^{๔๐๐}

แม้ว่าการประกาศลาออกของผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะส่งผลกระทบ
ต่อขบวนการนักศึกษาในธรรมศาสตร์ แต่กลับไม่สามารถเตือนสังคมให้เข้าใจในปัญหา
ของการทำให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นเป้าของการทำลายล้างได้ ดังจะเห็นว่าการ
เสนอข่าวเรื่องนี้ต่อสังคมนั้นเป็นส่วนเฉพาะที่นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะเข้ามา
ร่วมหาทางออกที่ดีกว่าการลาออกของผู้บริหาร ดังมติของการประชุมองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ลงมติเรียกร้องให้ผู้บริหารยังคงอยู่ในตำแหน่งต่อไป เพื่อป้องกันความเปลี่ยนแปลงในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่จะเกิดตามแรงบีบทางการเมืองจากภายนอก

“...มติประการที่ ๓ เมื่อผู้บริหารชุดนี้ลาออก จะเป็น
ช่องทางให้กลุ่มบุคคลบางกลุ่มฉวยโอกาสขยายเหตุ
การณ์ที่เกิดขึ้นนำไปเป็นประโยชน์แก่เขา แล้วหาทาง
สร้างความแตกแยกภายในมหาวิทยาลัย...”^{๔๐๑}

นอกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว ความพยายามทำให้นักศึกษาอ่อนกำลังก็
เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยอื่นๆด้วย เช่น ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นักศึกษาคณะวิศวกรรม
ศาสตร์และคณะเกษตรศาสตร์ได้ทำเรื่องขอให้มหาวิทยาลัยอนุมัติให้แยกการบริหารกิจ
การนักศึกษาของคณะทั้งสองออกจากโครงสร้างการบริหารขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งตอนแรกทางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้อนุมัติให้ทั้งสองคณะแยก
ตัวออกไปได้ แต่ทางองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้คัดค้านว่าจัดธรรมเนียมนัก
ศึกษาและระเบียบประเพณี ต่อมาทางสภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้พิจารณาเรื่องนี้และมี
มติให้อธิการบดีมีคำสั่งให้ทั้งสองคณะกลับเข้าสังกัดองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัย

^{๔๐๐} ประชาธิปไตย ๕ สิงหาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑, ๑๒

^{๔๐๑} ประชาธิปไตย ๖ สิงหาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑, ๑๒

เชียงใหม่ตามเดิม ซึ่งทำให้นักศึกษาทั้งสองคณะไม่พอใจและหยุดเรียนและเปิดไฮปาร์คโจมตีองค์การนักศึกษาและชุมนุมนักศึกษาต่างๆ เช่น ชุมนุมอาสาพัฒนา ชุมนุมอนุรักษ์ธรรมชาติว่าอยู่เบื้องหลังในการปลุกระดมทั้งหลาย

"...นาย จาตุรงค์ ฉายแสง นายองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ชี้แจงว่า ...มหาวิทยาลัยทำผิดที่อนุมัติให้ ๒ คณะนี้ออกจากองค์การนักศึกษาแสดงให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยไม่มีความจริงจังและมีเจตนาร้ายกับองค์การ นักศึกษา...ผู้บริหารหลายคนมักจะพูดอยู่เสมอว่าต้องการจะยุบองค์การนักศึกษา...แสดงว่าการเคลื่อนไหว ๒ คณะนี้มีเบื้องหลัง...เป็นความพยายามที่จะบั่นทอนพลังนักศึกษา...โดยทำให้แตกแยก...ซึ่งได้เคยเกิดขึ้นแล้วที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์..."^{๔๑๒}

การเคลื่อนไหวทางการเมืองหลังจากที่การโหมสร้างการรับรู้ "ความจริง" ได้ตกลงในการรับรู้ของสังคมเข้มข้นขึ้นแล้ว ก็คือ การสร้างเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดการยุติบทบาทของขบวนการนักศึกษาและจะใช้เงื่อนไขนี้เป็นทางที่จะทำให้กลุ่มตนเองสามารถใช้เป็นทางเดินเข้าสู่อำนาจได้

ความต้องการสร้างเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การมีอำนาจของกลุ่มตนเองเป็นยุทธศาสตร์ร่วมกันของกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองและราชการทุกกลุ่มที่ต้องการให้เกิดขึ้น ดังนั้นจึงจะเห็นว่าในช่วงสองเดือนก่อนเดือนตุลาคมได้มีความพยายามสร้างเงื่อนไขที่จะบีบบังคับให้ขบวนการนักศึกษาต้องออกมาแสดงบทบาทที่เด่นชัดมากขึ้นเพื่อที่จะหาเหตุในกระบวนการแสดงบทบาทของนักศึกษานั้นใช้เป็นเงื่อนไขของการเข้าไปสู่อำนาจ

การสร้างเงื่อนไขที่รุนแรงมากขึ้นในช่วงสองเดือนก่อนเดือนตุลาคม เนื่องจากว่าจะมีการโยกย้ายข้าราชการ และมีการช่วงชิงตำแหน่งกันเข้มข้นมากขึ้น เพราะความแตกแยกเป็นกลุ่มๆ ในบรรดาข้าราชการระดับสูงทั้งทหารและตำรวจที่แหลมคมมากขึ้นหลัง พ.ศ

^{๔๑๒} ประชาธิปไตย ๘ สิงหาคม ๒๕๑๕

๒๕๑๖ อันนำไปสู่การ “ ตั้งป้อม ” ขั้วเดียวกันมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนราชการทหารที่มีความขัดแย้งกันในหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มเดิมของถนอม – ประภาส กลุ่มของพลเอกฉัตร หิรัญศิริที่พรรคชาติไทยตั้งขึ้นสู่อำนาจในช่วงรัฐบาลศึกษาธิการและถูกปลดในรัฐบาลเสนีย์ กลุ่มของพลเอกบุญชัย บำรุงพงศ์ และกลุ่มนายทหาร จปร. รุ่น ๗ ที่รวมตัวกันและใช้รุ่นเป็นฐานกำลังในการต่อรองทางการเมืองเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของทหาร กลุ่มนายทหาร จปร. รุ่น ๕ ที่มีความขัดแย้งกับรุ่น ๗ ความขัดแย้งภายในพรรคการเมืองโดยเฉพาะพรรคประชาธิปัตย์ เป็นต้น

ความแตกแยกภายในระบบราชการและในกลุ่มการเมืองที่เกิดขึ้นได้เชื่อมโยงเข้ากับความหวาดวิตกต่อสถานการณ์รอบประเทศที่ต่างตกอยู่ในอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์ ประกอบกับอำนาจชี้ขาดการโยกย้ายตำแหน่งข้าราชการสำคัญนั้นไปอยู่ในมือของนักการเมือง ซึ่งก็ล้วนแล้วแต่ต้องการเลือกพรรคพวกตนเองขึ้นมา ล้วนแล้วแต่เป็นเงื่อนไขแหลมคมที่ชนชั้นนำแต่ละกลุ่มต้องพยายามขับเคลื่อนกลุ่มตนเองให้มีปฏิบัติการในลักษณะต่างๆ เพื่อช่วงชิงความได้เปรียบในดุลย์อำนาจ และในท้ายที่สุดของยุทธศาสตร์ของการแข่งขันอำนาจนี้เองก็คือการเข้ายึดอำนาจรัฐ โดยการใช้กำลังทหาร เพียงแต่จะรอจังหวะใดที่จะปฏิบัติการได้โดยที่ไม่มีการต่อต้านหรือในเงื่อนไขที่ทำให้กลุ่มอื่นขาดความสามารถที่จะตอบโต้กลับนั่นเอง

การเคลื่อนไหวที่สำคัญที่สุดที่เป็นการสร้างเงื่อนไขทางการเมืองที่สำคัญได้แก่การขอนำเอาถนอมกลับเข้าสู่ประเทศไทยด้วยการอ้างว่าจะขอเข้ามาบวชในเดือนสิงหาคม (ประชาธิปไตย ๖ สิงหาคม ๒๕๑๘ หน้า ๑) ซึ่งเมื่อมีการประชุมคณะรัฐมนตรีกรณีพิเศษเพื่อพิจารณาเรื่องนี้ในวันที่ ๗ สิงหาคม มีมติว่าไม่อนุมัติให้จอมพลถนอม เดินทางเข้าประเทศไทยในขณะนี้ เพื่อความสงบของบ้านเมือง^{๔๐๐} ข่าวการเข้ามาเมืองไทยของถนอมในครั้งแรกนี้ ทางนักศึกษาวิเคราะห์ไว้ว่า

“..นายสุธรรม แสงประทุมเลขาธิการศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย แผลงเกี่ยวกับการขอกลับประเทศไทยของจอม

^{๔๐๐} ประชาธิปไตย ๗ สิงหาคม ๒๕๑๘ หน้า ๑๒

พลต.นอม...ว่า...ในช่วงนี้มีการกุข่าว...เพื่อผลทางการเมืองของ
บุคคลบางกลุ่ม...ด้วยเจตนา ๓ ข้อ
๑. ปลอ่ยข่าวเพื่อทำลายทางการเมืองของกลุ่มพรรคการเมืองหนึ่ง
๒. เพื่อหยั่งท่าทีขององค์กรนิสิต นักศึกษา
๓. สร้างภาพพจน์ให้ประชาชนเบื้องหน้าระบอบ
ประชาธิปไตย...”^{๔๙๔}

หลังจากข่าวต.นอมกลับเมืองไทยไม่นาน ประภาส จารุเสถียร ก็เดินทางกลับมา
ประเทศไทย นักศึกษาและประชาชนได้เริ่มต้นต่อต้านการกลับมาทันทีที่มีผู้เข้าร่วมจำนวน
มากกว่าหมื่นคนและดำเนินต่อเนื่องหลายวัน^{๔๙๕} .

การตัดสินใจกลับประเทศไทยของประภาส จารุเสถียรนั้นน่าจะไม่ได้ประสาน
แรงสนับสนุนจากกลุ่มอำนาจอื่นๆ หนาแน่นนักเพราะประภาสหลบอยู่ที่บ้านของ พ.ต. ชาย
ชาญ เทียนประภาส ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์ช่อง ๘ ประกอบกับในช่วงแรกกลุ่ม
อาชีวะก็ได้แสดงท่าทีต่อต้านเช่นเดียวกับขบวนการนักศึกษา

“...นายวิระศักดิ์ ทองประเสริฐ เลขานุการศูนย์กลางนักเรียน
อาชีวะศึกษาแห่งประเทศไทย เรียกร้องให้รัฐบาลเร่งดำเนิน
การในการจับกุมจอมพลประภาส....ถ้าหากมีเหตุอันชวนให้ต้อง
ร่วมมือกับศูนย์นิสิตฯอีก ทางศูนย์อาชีวะก็ยินดีถ้าการกระทำ
นั้นจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม...”^{๔๙๖}

และเมื่อประภาส จารุเสถียรได้ยอมเดินทางออกไปแล้ว นายทหารผู้เป็นแหล่งข่าว
ได้ตอบคำถามเชิงวิเคราะห์เหตุการณ์นี้ไว้ว่า

^{๔๙๔} ประชาธิปไตย ๑๒ สิงหาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑

^{๔๙๕} ประชาธิปไตย ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑, ๑๒

^{๔๙๖} ประชาธิปไตย ๑๙ สิงหาคม ๒๕๑๕

"...ผู้สื่อข่าวถามกรณีจอมพลประภาสเข้ามาประเทศไทยอย่าง
ลับและกลับออกไปอย่างลับ...นายทหารระดับสูงผู้นั้นตอบว่า
คำกล่าวนั้นไม่จริง ตรงกันข้าม จอมพลประภาสประสบความสำเร็จ
พ่ายแพ้อย่างย่อยยับมากกว่า เพราะสาเหตุคือ (1) จอมพล
ประภาสได้เรียนรู้ว่าผู้สนับสนุนคนนั้นมีน้อยมากและต่างก็เปิด
เผยตัวออกมาโจ่งแจ้งเป็นที่รู้กันในกลุ่มประชาชนโดยทั่วไปแล้ว
(2) จอมพลประภาสจะไม่มีโอกาสเดินทางกลับเข้าไทยอีกเป็น
เวลานาน (3) ความพ่ายแพ้ของจอมพลประภาสอยู่ที่สนามการ
วางแผนผิดพลาดมาก.."๔๑๗

ศูนย์กลางนักเรียนอาชีวะแห่งประเทศไทยก็ได้ออกมาปฏิเสธกรณีที่มีการเคลื่อนไหวต่อต้านนักศึกษาจนถึงปะทะกันที่มีนักเรียนอาชีวะร่วมด้วยนั้นว่า

"...เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นถือเป็นการกระทำของนักเรียนอาชีวะ
เพียงบางส่วนที่กระทำไปเอง มิใช่มติของศูนย์..."๔๑๘

จนเมื่อรัฐบาลได้เจรจาและตกลงกับประภาส จารุเสถียร โดยให้อยู่ในประเทศได้
๑ วัน โดยรัฐบาลได้ออกเป็นแถลงการณ์ความโดยสรุปว่ารัฐบาลได้ส่งตัวแทนไปเจรจา
และจอมพลประภาส จารุเสถียรได้ตกลงใจเดินทางออกนอกประเทศแต่ขอรักษาตัวอีกสัก
๑ วัน๔๑๙ โดยที่รัฐบาลพยายามหลีกเลี่ยงการที่จะต้องถูกบีบให้ดำเนินคดีต่อจอมพล
ประภาสตามมติเรียกร้องของนักศึกษา และการชุมนุมของนักศึกษาเริ่มยืดเยื้อและมีผู้เข้า
ร่วมมากขึ้นเพราะไม่เชื่อมั่นว่าประภาสจะไม่เดินทางกลับเนื่องจากรัฐบาลยอมให้แม่ทัพ
ภาคที่ ๑ พลโท ชย เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา เป็นผู้รับผิดชอบดูแล ซึ่งการปล่อยให้อยู่ใน
การดูแลของกองทัพภาคที่ ๑ นี้เองทำให้มองได้ว่ารัฐบาลกำลังถูกทหารบางกลุ่มบีบบังคับ

๔๑๗ ประชาธิปไตย ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑๒

๔๑๘ ประชาธิปไตย ๒๔ สิงหาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑

๔๑๙ ประชาธิปไตย ๖ สิงหาคม ๒๕๑๕ แถลงการณ์รัฐบาลฉบับที่ ๓

จนหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยพาดหัวว่า “ รัฐบาลถูกรัฐประหารเงียบ ” การณ์จึงเริ่มเปลี่ยนแปลงโดยเริ่มมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้ต่อต้านการประท้วงประภาสของขบวนการนักศึกษาขึ้นในวันที่ ๒๑ สิงหาคม

การเคลื่อนไหวของกลุ่มที่ต่อต้านศูนย์นิสิตนักศึกษาน่าจะเกิดขึ้นหลังจากที่กลุ่มการเมืองบางกลุ่มได้ประเมินว่าควรใช้เงื่อนไขให้เป็นประโยชน์แก่กลุ่มตน ดังที่พยายามสร้างสถานการณ์ความรุนแรงให้เกิดขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีกลุ่มศูนย์อาชีวะและสหพันธ์นักศึกษาครูเป็นกองกำลังที่เผชิญหน้ากับนักศึกษาที่แม้ว่ามีการใช้อาวุธปืนและระเบิดหลายประเภท แต่ไม่ปรากฏว่ามีทหารหรือตำรวจเข้ามาร่วมต่อต้านด้วย จึงทำให้สถานการณ์แม้รุนแรงมากมีนักศึกษามากเจ็บหลายสิบคนแต่ก็อยู่ในสภาพที่ยันกันอยู่ เนื่องจากไม่มีกองกำลังของรัฐเป็นผู้เข้าไปจัดการ^{๔๐} ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความไม่พร้อมในการเตรียมแผนการรองรับการสร้างเงื่อนไขดังกล่าว

แต่ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในครั้งนี้อาจไม่ใช่เรื่องปรกติธรรมดาเพราะเป็นการกระทำที่มีลักษณะเหมือนการปิดล้อมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นครั้งที่สอง และไม่มีความพยายามของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่จะยุติเหตุการณ์โดยปล่อยให้เกิดการยิงกันทั้งสองฝ่ายตั้งแต่ประมาณ ๑๓.๐๐-๒๐.๐๐ น ^{๔๑}

ทางรัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ฉบับที่ ๔ เรื่องจอมพลประภาสเดินทางเข้ามาในประเทศไทย ซึ่งมีความสำคัญที่ต้องการเน้นให้แก่ทั้งนักศึกษาและกลุ่มต่อต้านว่า

“...ฝ่ายทหารได้ให้คำยืนยันแก่รัฐบาลว่าจะยืนอยู่ข้างหลังรัฐบาลที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน และจะดำเนินการทุกวิถีทางที่จะปกป้องมิให้เกิดการปฏิวัติหรือรัฐประหารใดๆเกิดขึ้นโดยเด็ดขาด และพร้อมที่จะปฏิบัติตามคำสั่งรัฐบาลในการที่จะ

^{๔๐} ประชาธิปไตย ๒๒ สิงหาคม ๒๕๑๕

^{๔๑} ดูรายละเอียดการปะทะกันใน ประชาธิปไตย ๒๒ สิงหาคม ๒๕๑๕

อำนวยความสะดวกให้จอมพลถนอมเดินทางออกจากประเทศ
ไทย...”^{๔๒๒}

นายสมัคร สุนทรเวช รัฐมนตรีช่วยกระทรวงมหาดไทยได้กล่าวถึงการเคลื่อน
ไหวต่อต้านการกลับมาของประภาสก่อนที่จะเกิดการปะทะกัน ปรากฏเป็นข่าว

“...เหตุที่มีโปสเตอร์เรียกร้องประชาชนให้ไปชุมนุมที่สนาม
หลวง ในเย็นวันที่ ๑๗ ว่าเป็นการเตรียมการที่พวกนั้นเตรียมการ
ไว้ล่วงหน้ากระดากที่ใช้ทำโปสเตอร์ก็ทำด้วยกระดาษอาร์ตอย่าง
ดี “ พวกนี้ทำตัวเองให้ตายเร็วขึ้น ” นายสมัครกล่าวเป็น
ปริศนา...”^{๔๒๓}

รัฐบาลสามารถจัดการความรุนแรงที่เกิดขึ้นโดยพยายามแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหา
คือ การให้จอมพลประภาสเดินทางออกนอกประเทศได้ในวันที่ ๒๓ สิงหาคม โดยมีแถลง
การณ์ความว่า

“...ตามที่จอมพลประภาส...เดินทางกลับเข้ามา...ต่อมาได้เกิด
กระแสความไม่พอใจอย่างกว้างขวาง และสถานการณ์ได้ทวี
ความตึงเครียดขึ้นเนื่องจากมีกลุ่มบุคคลบางกลุ่มได้ฉกฉวย
โอกาสนี้ เป็นเงื่อนไขขยายความไม่พอใจให้รุนแรง...ก่อให้เกิด
ความระแวงกันขึ้นในระหว่างประชาชนกับรัฐบาลและกองทัพ
แห่งชาติ...”^{๔๒๔}

^{๔๒๒} ประชาธิปไตย ๒๒ สิงหาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑๒

^{๔๒๓} ประชาธิปไตย ๑๘ สิงหาคม ๒๕๑๕

^{๔๒๔} ประชาธิปไตย ๒๓ สิงหาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑,๑๒

รัฐบาลสามารถจัดการให้ประภาส จารุเสถียรเดินทางกลับไปไทเป โดยก่อนกลับประภาสได้รับพระราชทานวโรกาสให้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทกราบถวายบังคมลา^{๒๕}

กลุ่มผู้นำทางการเมืองที่ได้พยายามใช้เงื่อนไขการเข้าประเทศของประภาสมาเป็นแกนการเคลื่อนไหวของคนน่าจะสรุปทบทวนได้ว่าการที่ตนไม่สามารถยกระดับความขัดแย้งให้มากพอจนทำให้เข้ามายึดกุมอำนาจทางการเมืองไม่ได้นี้น่าจะมาจากสาเหตุที่ไม่สามารถทำให้การเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษาที่ต่อต้านประภาส จารุเสถียรเป็นภาพลบได้ แม้ว่าจะมีความพยายามจะเสนอข้อสังเกตว่าข้อเสนอของนักศึกษานั้นเกินเลยไปในกรณีการเรียกร้องให้ขึ้นศาล แต่ก็ไม่สามารถสร้างกระแสไม่ยอมรับการเคลื่อนไหวของนักศึกษาได้ แต่อย่างไรก็ตาม การนำเอา " ทรราช " กลับเข้าประเทศกลายเป็นยุทธวิธีที่ชนชั้นนำทางการเมืองได้เห็นว่าสามารถที่จะล่อให้นักศึกษาแสดงบทบาทเพราะนักศึกษาไม่สามารถที่จะปฏิเสธบทบาทการเคลื่อนไหวนี้ได้เลย ดังนั้นจะเห็นว่าหลังจากประภาสเดินทางออกนอกประเทศไปได้เพียง ๒ วัน ก็มีข่าวว่าถนอมบวชที่สิงคโปร์ ดังปรากฏในสื่อมวลชนว่า

" สำนักข่าว ไอเอ็นเอ ได้รับรายงานข่าวจากสิงคโปร์ว่าขณะนี้จอมพลถนอม กิตติขจร ได้ตัดสินใจที่จะอุปสมบทในสิงคโปร์แล้ว โดยที่ญาติที่กรุงเทพฯ ได้จัดหาเครื่องอุปบริขารต่างๆ ให้ จอมพลถนอม กิตติขจร กำลังท่องบ่นบทสวดนาคอยู่" ^{๒๖}

ต่อจากนั้นอีก ๓ วัน ก็มีข่าวว่าถนอมจะกลับมาเยี่ยมพ่อที่ป่วยมากแล้ว ซึ่งข่าวนี้เริ่มจากข่าวลือก่อน ดังปรากฏในสื่อมวลชนความว่า

" การกลับมากรุงเทพฯ ของจอมพลถนอม กิตติขจร เพื่อมาหาบิดาซึ่งป่วยมีอาการเพียบหนัก เป็นข่าวลือหนาหูยิ่งขึ้น บุตรี

^{๒๕} ประชาธิปไตย ๒๓ สิงหาคม ๒๕๑๘ หน้า ๑

^{๒๖} ประชาธิปไตย ๒๕ สิงหาคม ๒๕๑๙ หน้า ๑

ของจอมพลถนอมรอกการตัดสินใจจากรัฐบาล และอาจปูบปับมา
ก็ได้

...นางทรงสุดา ขอมณ...แจ้งให้ทราบว่านายสมัคร สุนทรเวช
รัฐมนตรีมหาดไทยได้เคยให้คำรับรองไว้ว่าถ้าบิดาจอมพลถนอม
กิตติขจร มีอาการป่วยหนักหรือเสียชีวิตแล้ว ทางรัฐบาลก็จะ
ผ่อนผันให้เดินทางเข้าประเทศได้เป็นการชั่วคราว...”^{๔๒๗}

จะเห็นได้ว่าข่าวที่ปรากฏครั้งแรกไม่ได้มีข่าวว่าถนอมจะเข้ามาเมืองไทยด้วยการ
บวชเลย หากแต่เป็นการเตรียมตัวบวชจากนั้นจึงมีข่าวว่าจะเดินทางเข้ามาเมืองไทยโดยมา
เยี่ยมพ่อและในข่าวก็ไม่มีการระบุที่ใดว่าจะบวชหรือบวชแล้ว ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน
ถึงความพยายามที่จะสร้างเงื่อนไขใหม่ที่น่าจะรัดกุมกว่ากรณีประกาศ จารุเสถียร ดังที่มี
ความพยายามกลบข่าวการบวชของถนอม ดังปรากฏความพยายามนี้จากลูกสาวของถนอม
กิตติขจร

“...นางนงนุช จิระพงศ์ (กิตติขจร) ...กล่าว...ว่าข่าวที่จอมพล
ถนอม จะมาบวชไม่เป็นความจริงเพียงแต่จะเข้ามาถือศีลแปล
กรรมคาไม่ถึงกับเข้าบวชเป็นพระภิกษุ ...”^{๔๒๘}

เมื่อท่านผู้หญิงจงกล กิตติขจรเดินทางเข้าประเทศในวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๕
ซึ่งมีนายทหารชั้นผู้ใหญ่พร้อมกำลังทหารจำนวนหนึ่งไปรับถึงสนามบินแล้ว^{๔๒๙} ก็ได้มี
ความพยายามที่จะเสนอข่าวการขอเข้ามาประเทศไทยอย่างเปิดเผยครั้งแรกโดยนาวาอากาศ
โท บุทธพงศ์ กิตติขจร ได้แถลงเรื่องการขอลี้ภัยประเทศของจอมพลถนอมพร้อมกับขอ
เสนอให้รัฐบาลควบคุมตนเองด้วย^{๔๓๐}

^{๔๒๗} ประชาธิปไตย ๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑, ๑๒

^{๔๒๘} ประชาธิปไตย ๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑

^{๔๒๙} ประชาธิปไตย ๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑, ๑๒

^{๔๓๐} ประชาธิปไตย ๒ สิงหาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑

การเดินทางกลับประเทศไทยภายหลังจากที่ประกาศต้องเดินทางกลับออกไปย่อมไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นโดยไม่วางแผน ซึ่งทุกคนก็ย่อมรู้ว่านักศึกษาต้องเคลื่อนไหวคัดค้านการเข้ามาอย่างแน่นนอนและหากนักศึกษาคือเคลื่อนไหวได้อย่างเข้มแข็งเช่นคราวจับไล่ประกาศ ทางออกของรัฐบาลก็มีทางเดียวเท่านั้นก็คือพยายามให้ถอนอมเดินทางกลับ ซึ่งหากการณ์เป็นเช่นนั้นก็ไม่มีความหมายอะไรเพราะไม่ได้เกิดประโยชน์ทางการเมืองต่อกลุ่มใดเลย

ดังจึงเห็นได้ว่ามีความพยายามที่จะทำให้การเดินทางกลับเข้าประเทศของถอนอนนั้นเป็นเรื่องที่คนในสังคมไทยขัดขวางได้ยากและต้องสร้างกระแสให้เกิดการรับรู้ร่วมกันให้ได้ว่ากลุ่มผู้คัดค้านนั้นเป็นภัยต่อชาติ ดังจะเห็นได้จากการวางแผนให้ถอนอมบวช

กรณีของการเคลื่อนไหวนี้นายสมัคร สุนทรเวช รัฐมนตรีช่วยมหาดไทยได้กล่าว
ว่า

"สมัครอ้างว่ารู้แผนก่อการร้าย อาชีวะปลอมจะปะทะนักศึกษา
๔๓๑

นายสมัคร สุนทรเวช รมช. มหาดไทย ให้สัมภาษณ์...วันนี้มีเรื่องสำคัญเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐ จำเป็นต้องพูดในฐานะรัฐมนตรี ...คนได้รับรายงาน แต่ขอปกปิดแหล่งข่าว...ซึ่งทราบว่ามีคนไทยนับพันไปฝึกอาวุธและวิธีการแทรกซึมใน...ลาว...คนกลุ่มนี้จะอาศัยสถานการณ์ตอนจอมพลกลับเข้ามาสร้างสถานการณ์ความปั่นป่วน วุ่นวายขึ้นในประเทศ โดยมีคนยุวนชั้นนำเป็นผู้บงการ...หากมีการ เดินขบวนเกิดขึ้น กลุ่มคนไทยที่ไปฝึกอาวุธในลาว จะแต่งตัวแบบนักเรียนอาชีวะเข้าทำการต่อต้านถึงขั้นแตกหักกับนักศึกษาประชาชน เพื่อสร้างสถานการณ์ให้เลว

ร้ายเช่นเดียวกับตอน ๑๔ ตูลา เพื่อผลประโยชน์ในการแทรกแซง
หรือเข้าล้มล้างรัฐบาล...”^{๔๓๒}

การเตรียมการนำถนอมเข้ามานั้นจึงเป็นกระบวนการที่หลายฝ่ายก็มองเห็นมีกลุ่ม
นักการเมืองและข้าราชการระดับสูงบางกลุ่มต้องการสร้างเงื่อนไขเพื่อขึ้นมามีอำนาจเพียง
แต่ว่าในสถานการณ์นั้น แต่เนื่องจากความแตกแยกที่ดำรงอยู่ทำให้แต่ละฝ่ายล้วนแล้วแต่
ไม่มีอำนาจเพียงพอที่จะยับยั้งหรือแก้ไขสถานการณ์ได้ แม้ในฝ่ายของรัฐบาลเองโดย
เฉพาะนักการเมืองพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งรู้ตลอดว่ามี การเคลื่อนไหวอย่างเป็นระบบในการ
นำเอาถนอมเข้ามาและมองเห็นด้วยว่าต้องการล้มรัฐบาลตนเอง แต่ก็ไม่สามารถทำอะไร
ได้ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากการแก้ไขแถลงการณ์ของรัฐบาลที่จะแสดงจุดยืนกรณีถนอมเดิน
ทางเข้ามาประเทศไทย โดยทำให้มีความกำกวมไม่ระบุว่ารัฐบาลจะทำอย่างไรในกรณีนี้
แถลงการณ์ที่ถูกแก้มีดังนี้

“...เรื่องนี้รัฐบาลตระหนักในภารกิจอันสำคัญยิ่งที่จะรักษาความ
สงบเรียบร้อยของบ้านเมือง จะดำเนินการทำความเข้าใจกับทุก
ฝ่ายให้เห็นแก่ความสงบสุขของประชาชน ทั้งนี้รวมทั้งนัยสการ
ให้ท่านสุกิตติขจรโรภิกขุ เห็นแก่ความสงบเรียบร้อยของบ้าน
เมืองเมื่อสำเร็จกิจตามความมุ่งหมายในการเดินทางเข้าประเทศ
ดังกล่าวข้างต้นเสร็จสิ้นลง...”^{๔๓๓}

ซึ่งเมื่อรัฐบาลออกแถลงการณ์ไปแล้ว นายสุรินทร์ มาศดิตถ์ รัฐมนตรีประจำ
สำนักนายกรัฐมนตรีและนายชวน หลีกภัย รัฐมนตรีสำนักนายกรัฐมนตรี ร่วมกันให้
สัมภาษณ์ว่า “...แถลงการณ์ที่รัฐบาลจะนิมนต์พระสุกิตติภิกขุออกจากประเทศนั้น ไม่ตรง
กับที่ตนเห็นในตอนแรก คือมีข้อความที่แตกต่างไปจากที่...ร่วมกันร่างขึ้นมาเป็นอันมาก
”^{๔๓๔} และเมื่อภายหลังที่นายกรัฐมนตรีลาออกและจัดตั้งรัฐบาลใหม่ก็มีข่าวว่าพล.ต.

^{๔๓๒} ประชาธิปไตย ๔ กันยายน ๒๕๑๕ หน้า ๑,๑๒

^{๔๓๓} ประชาธิปไตย ๒๔ กันยายน ๒๕๑๕ หน้า ๑

^{๔๓๔} ประชาธิปไตย ๒๕ กันยายน ๒๕๑๕ หน้า ๑

ประมาณ อติเรกสารเป็นผู้มีส่วนในการทำการตัดข้อความนี้ ดังความปรากฏในหนังสือพิมพ์ว่า

" ...ความกินแหนงแคลงใจที่สำคัญที่สุดระหว่างพรรคประชาธิปัตย์กับ พรรคชาติไทย คือ เรื่องที่พรรคชาติไทยอยู่เบื้องหลังการกลับมาของจอมพลประภาส...และพระณอม...พล.ต.

ประมาณ อติเรกสาร ได้แสดงความเห็นนอกเหนือใจจอมพลประภาสและจอมพลถนอมทุกครั้งที่มีการประชุมคณะรัฐมนตรี ...ครั้งสุดท้ายคือการที่ พล.ต. ประมาณ อติเรกสาร ใช้อำนาจในการตัดข้อความในแถลงการณ์ของรัฐบาลซึ่งทางพรรคประชาธิปัตย์เป็นผู้ร่างตอนหนึ่งออกไป ทำให้แถลงการณ์นั้นคลุมเครือคือตัดข้อความต่อไปนี้ออก " จะดำเนินการให้พระภิกษุณอม ออกนอกประเทศโดยเร็ว "^{๔๑๕}

สถานการณ์ที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นอยู่ที่การสร้างการรับรู้ให้แก่สังคมในสองด้านด้วยกัน ด้านแรก ก็คือ ทำให้สังคมโดยรวมยอมรับการเข้ามาของถนอมจะได้ไม่ร่วมกับนักศึกษาในการบีบบังคับให้เดินทางออกนอกประเทศ ด้วยการอธิบายและสร้างเงื่อนไขขึ้นมาสองอย่าง ได้แก่ การต้องยอมให้ถนอมมาเยี่ยมพ่อที่ป่วยหนัก เพราะสังคมจะเห็นว่ามี ความจำเป็นทางด้านมนุษยธรรมอย่างยิ่งที่ต้องยอมให้ถนอมอยู่ในประเทศไทย อีกเงื่อนไขหนึ่งก็คือการบวช ซึ่งจะทำให้การต่อต้านและขับไล่พระสงฆ์ออกนอกประเทศนั้นเป็นไปได้ยากลำบากขึ้นเพราะสามารถอ้างได้ว่าขัดกับความรู้สึกของคนไทย ประกอบกับการวางแผนให้บวชที่วัดบวรนิเวศโดยมีสมเด็จพระญาณสังวร พระเถระชั้นผู้ใหญ่ (สมเด็จพระสังฆราชเจ้าองค์ปัจจุบัน) เป็นพระอุปัชฌาย์ โดยให้พระเถระเหล่านั้นแสดงตนออกมาปกป้องการบีบบังคับให้กลับโดยการอ้างพระวินัย

^{๔๑๕} ประชาธิปไตย ๒๕ กันยายน ๒๕๑๘ หน้า ๑๒

เงื่อนไขนี้จะถูกใช้ในแง่ที่ว่าคนที่คัดค้านและต้องการขับไล่พระสงฆ์ย่อมไม่ใช่คนไทย กรอบการอธิบายเช่นนี้ถูกระดมสื่อสารสู่สังคมทันทีที่ถนนเดินทางเข้ามาประเทศไทย ดังที่สถานีวิทยุยานเกราะโดย พ.ท.อุทาร์ สนิทวงศ์ ณ.อยุธยา ได้ออกอากาศในวันที่ ๑๕ กันยายน เวลา ๑๓.๓๐ ซึ่งเป็นเวลาใกล้เคียงกับที่พระถนนได้เปลี่ยนแปลงการบวชจากณเฑาะสู่พระ ความว่า

"...พ.ท.อุทาร์ สนิทวงศ์ ณ.อยุธยา พุดออกอากาศเตือนศูนย์นิสิตนักศึกษาว่าอย่ากระทำการใดๆที่เป็นการคุกคามก้าวร้าวต่อสถาบันพระพุทธศาสนา ...ขณะนี้ จอมพลถนนเป็นองค์พระโดยสมบูรณ์แล้ว โดยความเห็นชอบของรัฐบาลและพุทธศาสนิกชน และศาสนิกชนในศาสนาอื่นๆกำลังจับตามองว่าจะมีกลุ่มพลังใดจากข้างเข้าไปก้าวร้าวสถาบันพระพุทธศาสนาที่คนไทยทั้งชาติเคารพบ้างหรือไม่ จึงอย่ากระทำการดังกล่าว.."๔๓๖

หรือในการรับรู้ของนักการเมืองที่คอยสตรับรับฟังข้อมูลข่าวสารได้กล่าวไว้ว่า

ส.ส. วีระ มุสิกพงศ์ ได้อภิปรายในญัตติเรื่องการกลับเข้าบวชของพระจอมพลถนน กิตติขจร...ว่า การกลับเข้ามาของพระถนนครั้งนี้จะต้องมีการปฏิบัติอย่างเป็นขั้นเป็นตอนแน่นอน จะเห็นได้จากเพียงแค่ขึ้นเครื่องบินมาก็มีวิทยุประกาศเตือนไม่ให้มีการต่อต้าน และยังพูดทำนองสำคัญว่า ถ้าใครต่อต้านแล้วถือเป็นคอมมิวนิสต์อีกด้วย เช่นนี้ แสดงว่ามีการประสานกันอย่างเป็นขบวนการ.."๔๓๗

^{๔๓๖} ประชาธิปไตย ๒๐ กันยายน ๒๕๑๕ หน้า ๑๒

^{๔๓๗} ประชาธิปไตย ๒๔ กันยายน ๒๕๑๕ หน้า ๑

พระเถระชั้นผู้ใหญ่ ก็แสดงทศนะต่อภิกษุว่า

" สมเด็จพระมหาวิรรวงศ์ วัดราชผาติการาม ...รัฐบาลไม่มีสิทธิที่จะส่งพระเถระออกนอกประเทศเพราะขณะนี้พระเถระอยู่ในสมณเพศและไม่ใช่คนของมรวาส แต่เป็นของสงฆ์ เพราะฉะนั้นต้องขึ้นอยู่กับคณะสงฆ์...พระเถระเป็นพระใหม่ตามระเบียบคณะสงฆ์บัญญัติว่าพระพรรษาไม่ถึง ๕ ปี จะเดินทางไปต่างประเทศไม่ได้ยกเว้นจะมีพระพี่เลี้ยงซึ่งมีอายุตั้งแต่ ๕ พรรษาขึ้นไปร่วมเดินทางด้วย...แต่ขณะนี้ประเทศกาลเข้าพรรษา พระพี่เลี้ยงต้องอยู่จำพรรษาตามวินัยสงฆ์ ถ้าพระพี่เลี้ยงไปตอนนี้ก็ผิดพระวินัย..."^{๔๓๔}

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช วัดราชบพิธ ทรงให้ความเห็นว่า

"...ถ้าจะมีการดำเนินคดีฟ้องร้องพระเถระ ก็จะต้องไปติดต่อผู้คำประกันเพราะก่อนบวชต้องมีผู้รับประกัน ถ้ามีการสอบสวนก็ต้องแจ้งให้คณะสงฆ์ทราบ เพราะเวลานี้พระเถระอยู่ในปกครองของคณะสงฆ์แล้ว...ถ้าตำรวจสอบสวนพระเถระ พระเถระจะงดให้ปากคำก็ได้ เพราะเมื่อเป็นพระอยู่มีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้..."^{๔๓๕}

การนำพระเถระเข้ามาบวชที่วัดบวรนิเวศนั้นได้ทำให้เกิดการสร้างข่าวลือที่ยิ่งทำให้เงื่อนไขของการทำลายนักศึกษารัดแน่นมากขึ้น ดังปรากฏในข่าวว่า

"...พล.ต.ท. ชุมพล โลหะชาละ รองอธิบดีกรมตำรวจ และ พล.ต.ท. วิเชียร แสงแก้ว ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ได้รุดไป

^{๔๓๔} ประชาธิปไตย ๒๑ กันยายน ๒๕๑๕ หน้า ๑

^{๔๓๕} ประชาธิปไตย ๒๒ กันยายน ๒๕๑๕ หน้า ๑๒

พบสมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ...แถลง...ว่า..
ได้มีจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ฉบับหนึ่งลงวันที่ ๒๐ กันยายน และลงท้าย
ชื่อว่า กลุ่มฝ่ายค้าน ส่งมาถึง...เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศ ชูจะเผาวัด
นี้ทั้งในกรณีที่ยอมให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุณอม..."๔๔๐

ในวันที่ ๒๔ กันยายน หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยได้ลงข่าวว่า

"เสด็จพระราชดำเนินวัดบวรฯ"

"...เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและ
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไป
ยังวัดบวรนิเวศวิหารเป็นการส่วนพระองค์ ทั้งสองพระองค์
ทรงปฏิสนธิ์กับพระญาณสังวรเจ้าอาวาสเป็นเวลานาน
ประมาณ ๑ ชั่วโมง ๒๐ นาที จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับเมื่อ
เวลา ๒๓.๔๕ น. ต่อมาพระญาณสังวรให้สัมภาษณ์ว่าพระ
ประมุขทั้ง ๒ พระองค์เสด็จไปนมัสการพระพุทธชินสีห์ และ
ทรงถามพระญาณสังวรเกี่ยวกับจิต สมาธิ และปัญญา และมีได้มี
พระราชดำรัสเกี่ยวกับสุกิดิเคแต่ประการใด

อนึ่ง สุภาพสตรีผู้หนึ่งซึ่งตามเสด็จพระราชดำเนิน
ครั้งนี้ แถลงกับผู้สื่อข่าว...ว่าสมเด็จพระนางเจ้ามีพระราช
ดำรัสฝากมาว่าขอให้ประชาชนช่วยกันดูแลป้องกันอย่าให้
ผู้ใจร้ายมาทำลายวัด เพราะวัดเป็นสมบัติของประชาชนและ
ของประเทศชาติ..."๔๔๑

อีกด้านหนึ่งของการแสดงตนออกมาปกป้องพระณอม ก็คือ การทำให้การ
เคลื่อนไหวของนักศึกษาที่ต่อต้านพระณอมไม่ให้อยู่ในประเทศไทยเป็นวิวิธคดีของกลุ่ม

๔๔๐ ประชาธิปไตย ๒๓ กันยายน ๒๕๑๕ หน้า ๑๒

๔๔๑ ประชาธิปไตย ๒๔ กันยายน ๒๕๑๕ หน้า ๑๒

คนที่ไม่ใช่คนไทยซึ่งก็คือเป็นคอมมิวนิสต์นั่นเอง ดังปรากฏอย่างเข้มข้นในหนังสือพิมพ์ ดาวสยาม เช่น การกล่าวถึงความผิดของนักศึกษาเมื่อเปรียบเทียบกับความผิดของถนน

" ความผิดพลาดของศูนย์กลางนิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย

๑. ปลุกระดมมวลชนในวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๑๖ เป็นเหตุให้มีคนตาย

๒. นำประเทศชาติไปสู่ระบอบคอมมิวนิสต์

๓. พยายามใช้พลังประชาชนในการก่อเหตุรุนแรงในแผ่นดิน

๔. รับเงินจากจีน รัสเซีย ญี่ปุ่น เข้ามาเพื่อก่อความวุ่นวายทำลายชาติ นับว่าเป็นกบฏต่อแผ่นดิน

๕. ยอมให้ต่างชาติเข้ามามีอิทธิพลเหนือคนไทย (ไม่ต่อต้านญี่ปุ่น)

.....

๑๐. ปลุกระดมมวลชน ใช้กฎหมายเหี้ยมโหด^{๔๒}

ในคอลัมน์ สืบเสาะตอบปัญหาสารพัน ของสืบเสาะและคอลัมน์ นี้แหละการเมือง ของ ชัยณรงค์ ล้วนแล้วแต่พยายามอธิบายการเคลื่อนไหวทุกอย่างของนักศึกษาด้วยการบอกความคิดที่ว่าเป็นคอมมิวนิสต์

การเชื่อมโยงศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเข้ากับพรรคคอมมิวนิสต์ ก็ปรากฏอย่างชัดเจน เช่น ในข่าวที่สื่อสารต่อสังคม ความว่า

"...ทั้งนี้ จากรายงานข่าวของหน่วยปฏิบัติการพิเศษ ที่ติดตามการเคลื่อนไหวของกลุ่มแนวร่วมพรรคคอมมิวนิสต์ ในอันที่จะใช้แผนการทุกวิถีทางเพื่อก่อความสงบขึ้นภายในประเทศไทย อันประกอบด้วยหลายหน่วยงานประสานงานกัน เช่น ทหารป่า

^{๔๒} ดาวสยาม วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๑๕ หน้า ๓

ซึ่งพยายามตีฝ่ายึดพื้นที่โดยใช้ชื่อว่า พทท. และกลุ่มกลุ่มกระดุม
มวชนในเมืองโคยมีศูนย์นิติฯ เป็นตัวประสานงานใหญ่
แหล่งข่าวดังกล่าวได้แจ้งว่าหลังจากที่ศูนย์นิติฯ ซึ่ง
เป็นตัวประสานงานใหญ่ในการปลุกระดมมวชนในเมือง
พยายามปฏิบัติงานด้านปลุกระดมอย่างเปิดเผยทุกวิถีทาง...ได้
รับแผนงานปฏิบัติงานจากชั้นสูงให้ปฏิบัติงานต่อไปให้ใช้แผน
ใหม่โดยเร่งขยายแนวร่วมเพื่อการต่อสู้ภายในเมืองให้กว้างขวาง
มากขึ้นโดยใช้แบบซึมลึกทั้งในด้านเปิดเผยและแบบความลับ
...^{๔๔๑}

ในช่วงเดียวกันนั้นเองก็โหมประโคมข่าวการต่อต้านญวนอพยพที่จังหวัด
สกลนครเข้มข้นมากขึ้นด้วย ถึงระดับใช้ความรุนแรงเผาบ้านเรือนของชาวญวนอพยพ แต่
หนังสือพิมพ์ดาวสยามกลับลงข่าวว่า

“...เมื่อ ๒๐ สค. ๒๕๑๕...การชุมนุมเกิดขึ้นอีกโดยไม่มีผู้นำ...
...ตำรวจอ้างว่ามีผู้ร้ายบุกไปปล้นทรัพย์ของคนญวน จึงยิงปืน
กลขึ้นสองชุด เป็นเหตุให้ประชาชนที่ชุมนุมอยู่...แตกตื่น...
ตำรวจได้จับกุมและยังได้จับกุมประชาชนที่อยู่ตามบ้านพักของ
ตนเองอีกด้วย รวม...๔๐ คน
หลังจากจับกุมประชาชนแล้ว ชาวญวนได้จัดเลี้ยงอาหารเย็น
ตำรวจชั้นผู้น้อย...๓๐๐๐ บาท และเลี้ยงนายตำรวจเกือบ ๒๐๐๐
บาทกลางตลาด...
...ขบวนการปฏิรูปแห่งชาติ เห็นว่า...ตำรวจ..น่าจะมี
ความเป็นชาตินิยมบ้าง..”^{๔๔๔}

^{๔๔๑} ดาวสยาม ๒๒ กันยายน ๒๕๑๕ หน้า ๑๒

^{๔๔๔} ดาวสยาม ๒๑ สิงหาคม ๒๕๑๕ หน้า ๑๒

และการโหมประโคมเพื่อป้ายสีชาวนาก็มีมาโดยตลอด เช่น " สั่งสำรวจชาวนาอพยพในอุดร พบมีการเลื่อนไหวผิผิสังเกด " ^{๔๔}

การเลื่อนไหวทั้งหลายที่เกิดขึ้นล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายที่จะทำให้ขบวนการนักศึกษาตกเป็นเป้าของความรู้สึกนึกคิดของสังคมว่าเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังความวุ่นวายปั่นป่วนและความรุนแรงทั้งหลายที่เกิดขึ้น แม้ว่าเมื่อเกิดเหตุการณ์ฆาตกรรมข้าราชการสองคนที่นครปฐมก็ยังสามารสร้างข่าวขึ้นมาได้อีกกว่าเป็นการฆาตกรรมของฝ่ายซ้ายด้วยตัวเอง ดังการพาดหัวของดาวสยามความว่า " ดร. พนมฝ่ายซ้ายวางแผนซ้ายวางแผน แขนงคอ ๒ ศพ ใช้ปลุกกระดมเผาวัดบวรฯ " ^{๔๕}

โดยสถานการณ์ที่ทุกกลุ่มทราบคืออยู่ที่กำลังมีการเลื่อนไหวทางการเมืองครั้งสำคัญและเป้าหมายได้แก่การทำลายขบวนการนักศึกษา และการทำลายครั้งนี้จะมีผลกระทบต่อหลายฝ่าย ที่สำคัญได้แก่ รัฐบาล ซึ่งรัฐบาลเองก็พยายามจะแก้ไขสถานการณ์ด้วยการลาออกเพื่อที่จะจัดตั้งรัฐบาลใหม่ที่จะไม่ให้มีฝ่ายที่คิดว่าเป็นกลุ่มที่ร่วมวางแผนหรือกลุ่มที่สร้างปัญหาเรื่องเอกภาพในรัฐบาล โดยนายกรัฐมนตรีลาออกในวันที่ ๒๔ กันยายนและตั้งรัฐบาลใหม่ในวันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๑๙ แต่ก็ไม่สามารถที่จะจัดการแก้ไขสถานการณ์อะไรได้เนื่องจากความตั้งใจที่จะหิยลวยโอกาสที่เกิดขึ้นจากการเลื่อนไหวต่อต้านถนอมมาเป็นเงื่อนไขของการยึดอำนาจนั้นเป็นเป้าหมายหลัก ก่อนที่จะสามารถหิยประเด็นเรื่องรูปถ่ายการแสดงแขนงคอมาใช้เป็นประเด็นหลักได้นั้น การระดมใช้ประเด็นเรื่องนักศึกษาจะเข้าเผาวัดบวรกำลังถูกใช้เพื่อสร้างกระแสความชอบธรรมอยู่แล้ว

เหตุการณ์เมื่อวันที่ ๖ ตุลาคม ก็คือการรัฐประหารที่ใช้เงื่อนไขของการทำลายนักศึกษาเป็นฐาน ซึ่งเกิดขึ้นได้จากความพยายามที่จะสร้างให้สังคมรับรู้และซึมซับความจริงที่ถูกสร้างว่า " นักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์และเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความวุ่นวายทั้งหลายที่เกิดขึ้น

^{๔๔} ดาวสยาม ๑๑ กันยายน ๒๕๑๙ หน้า ๓

^{๔๕} ดาวสยาม ๒๗ กันยายน ๒๕๑๙ พาดหัวหน้า ๑

ขึ้น " การที่ทำเช่นนี้ได้ทำให้แม้ว่าจะมีคนจำนวนไม่น้อยที่ไม่นิยมวิธีการรัฐประหารก็ไม่สามารถทำอะไรได้

ภายหลังการฆาตกรรมนักศึกษาในวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ การเคลื่อนไหวต่างๆ ของนักศึกษาก็หยุดลงระยะหนึ่ง จนกระทั่งการเคลื่อนไหวเพื่อให้กำลังใจและเรียกร้องให้ปลดปล่อยนักโทษกรณี ๖ ตุลาคม นำไปสู่ความพยายามตั้งขบวนการนักศึกษาขึ้นมาใหม่ แต่เนื่องจากความระมัดระวังไม่ต้องการให้การเคลื่อนไหวของนักศึกษามีลักษณะเป็นองค์กรเดียว จึงทำให้เกิดการรวมตัวกันเป็น " องค์การนักศึกษา ๘ สถาบัน " (รวมตัวภายใต้ชื่อองค์การนักศึกษา ๘ สถาบันก่อนจากนั้นจึงเพิ่มจำนวนสถาบัน)

อาจจะกล่าวได้ว่าภายหลังจากปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นต้นมา การใช้ป้ายว่านักศึกษาเป็น " มือที่สาม " ที่เป็นคอมมิวนิสต์นั้นหมดไปเพราะบทบาทของนักศึกษาที่ลดลงไปจนผู้นำนักศึกษาก็ได้ประกาศถึงการเป็น " ยุคของการแสวงหาครั้งที่สอง " นั่นเอง การพาตึงถึงนักศึกษาในกรอบมือที่สามพบครั้งแรกหลังสุดเกิดจากการเคลื่อนไหวของนักศึกษา ๑๘ สถาบัน

"... วิทยาการผู้อบรม...ตั้งข้อสงสัยของกิจการของนักศึกษา ๑๘ สถาบัน กำเนิดขึ้นมาได้อย่างไร ใครเป็นกลุ่มพลังอุดหนุนอยู่เบื้องหลัง ในเมื่อรัฐบาลห้ามจัดตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ โดยตรงอยู่แล้ว ระบุเด็กนักเรียนระดับ ม.ศ. ๓ ก็กำลังถูกล้างสมอง เป็นการใหญ่ ฝากให้ทุกฝ่ายให้คอยเฝ้าจับตามอง..."^{๔๔๗}

แต่การอ้าง " มือที่สาม " ยังถูกใช้ในกรณีปฏิบัติการทางการเมืองที่ไม่สามารถมีผู้ใดยืนยันได้ว่าใครเป็นผู้ทำ ซึ่งก็เท่ากับไม่ต้องตอบอะไรต่อสังคมในประเด็นนั้นๆ เช่น กรณีที่นายกรัฐมนตรีเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ถูกใบปลิวโจมตีว่าเป็นคอมมิวนิสต์เพราะเป็นผู้ออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมจำเลย ๖ ตุลาคม

^{๔๔๗} เดลิมีเรอร์ ๒๔ กันยายน ๒๕๒๒

" ศูนย์ปฏิบัติการลูกเสือชาวบ้าน ออกแถลงการณ์ระบุใบปลิวที่ออกมาเตือน เป็นการฉวยโอกาส...อาจเป็นมือที่สามหวังจะให้รัฐบาลแตกแยกกับลูกเสือชาวบ้าน...พลเอก บุญชัย ...กล่าวอีกว่า...อาจจะมีมือที่สามอาศัยมือลูกเสือชาวบ้านก็ได้...ไม่รู้ว่าแผนนี้เป็นแผนของฝ่ายซ้ายหรือขวากันแน่..."^{๔๔๔}

ในกรณีที่มีข่าวออกมานักศึกษาที่ได้รับการนิรโทษกรรมออกมานั้นอาจจะถูกลอบสังหาร พลเอกเกรียงศักดิ์ฯนั้นก็ได้กล่าวตอบคำถามผู้สื่อข่าวที่ถามว่า

"...เมื่อปลดปล่อยจำเลยคดี ๖ ตุลาคมออกมาแล้ว จะมีมาตรการในการป้องกันความปลอดภัยให้บุคคลเหล่านี้อย่างไร...ขออย่าคิดในแง่ นั้นเพราะไม่มีใครนอกจากคนที่เกลียดจุดไป...ผมเชื่อว่าประชาชนไม่ทำเขา จะมีใครนอกจากมือที่สามที่ต้องการให้เราแตกกัน...ผมเชื่อว่าไม่มีใครจะทำลูกหลานของเรา..."^{๔๔๕}

การอ้างว่านักศึกษาเป็นมือที่สามนั้นหมดไปเมื่อบทบาทของนักศึกษาลดลงและต่อมาเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์เริ่มสลายตัวลง และทางรัฐบาลในสมัยต่อมาก็พยายามที่จะสลายพรรคคอมมิวนิสต์ด้วยการออกประกาศ ๖๖/๒๕๒๓ ออกมา

การสร้างความจริงว่านักศึกษาเป็นมือที่สามที่เป็นคอมมิวนิสต์ถือได้ว่าเป็นการสร้างความจริงที่นำไปสู่โอกาสในการใช้ความรุนแรงเพื่อขจัด " ศัตรูของชาติ " ที่เห็นเป็นเป้าหมายอย่างชัดเจนเพื่อเป็นเงื่อนไขการเข้ายึดอำนาจรัฐนั้นเป็นปรากฏการณ์ครั้งสำคัญในสังคมไทย เพราะหลังจากที่สามารถกำจัดนักศึกษาจากการเมืองได้แล้วนั้นมา แม้จะมีการใช้ " มือที่สาม " ในการอธิบายปัญหาที่เกิดขึ้นก็เป็นเพียงแต่ละกรณีๆไปเท่านั้น เช่น เมื่อมีการหยุดงานก็จะมีกรออกข่าวก่อนว่ามี " มือที่สาม "

^{๔๔๔} มติชน ๒๘ กันยายน ๒๕๒๑ หน้า ๑,๑๒

^{๔๔๕} มติชน ๑๖ กันยายน ๒๕๒๑ หน้า ๑,๑๒

" พนักงานโรงงานยาสูบเคลื่อนไหวดร้อมผลงาน เรียกกร้องให้
ปลดผู้อำนวยการ ระบุ " มือที่สาม " ต้องการโค่นเก้าอี้ผู้
อำนาจการ..."^{๔๕๐}

หรือ เมื่อมีการทะเลาะวิวาทกันระหว่างนักเรียนช่วงกลสองโรงเรียน และมีผู้จุดไฟ
เผาป้อมยาม ขาวก็อ้างว่า " มือเพลิง...เป็นชายหนุ่ม...ซึ่งไม่ใช่นักศึกษา แต่อาจจะเป็น "
มือที่สาม " ที่เข้ามาแทรกแซงก็ได้..."^{๔๕๑} และเมื่อมีการสรุปปัญหาที่จะยกสาเหตุการก่อ
วิวาททั้งหมดไปให้แก่มือที่สามฝ่ายเดียวเพื่อที่จะทำให้เข้าใจได้ว่าผู้ที่ต้องรับผิดชอบทาง
ด้านการเรียนการสอนและการจัดการโรงเรียนนั้นไม่มีผิด

"...คณะกรรมการการศึกษาเอกชนจัดให้มีการประชุมร่วมกัน...
เพื่อหาช่องทางในการป้องกันการทะเลาะวิวาทระหว่างนักเรียน
โรงเรียนต่างๆ...เวลานี้มีบุคคลที่, ๓ ที่ไม่ใช่ นักเรียน แต่แต่ง
เครื่องแบบนักเรียนมาก่อนเหตุ...ทำให้เกิดความเข้าใจผิด อันเป็น
ชนวนให้เกิดเหตุลุกลามต่อไปได้..."^{๔๕๒}

การใช้การอธิบายเรื่อง " มือที่สาม " จึงกลับมาเป็นเรื่องปกติของการเริ่มต้นที่จะ
บอกแก่สังคมว่าปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในที่ๆหนึ่งนั้นเกิดขึ้นเพราะ " มือที่สาม " คุ
กรณีเป็นเพียงเหยื่อของเหตุการณ์ เพื่อที่จะทำให้สังคมเข้าใจได้ว่าความขัดแย้งระหว่างคุ
กรณีไม่รุนแรงดังที่ปรากฏ อันจะนำไปสู่การยอมรับได้ง่ายขึ้นในบางกรณี เช่น กรณีการ
จุดไฟเผาป้อมยามนักเรียนก็ไม่ต้องรับผิดชอบ หรือในกรณีความขัดแย้งระหว่างข้าราชการ
ชั้นผู้ใหญ่ก็จะกลายเป็นทางออกของการสงบศึกได้ไม่ว่าจะสงบศึกชั่วคราวหรือถาวรก็
ตาม

^{๔๕๐} มติชน ๒๗ มีนาคม ๒๕๒๑ หน้า ๑,๑๒

^{๔๕๑} ดาวสยาม ๑๗ กันยายน ๒๕๒๒ หน้า ๑,๑๒

^{๔๕๒} มติชน ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๓

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลัง พ.ศ. ๒๕๑๙ ทำให้เกิดระบอบการเมืองแบบ
กึ่งประชาธิปไตยทำให้มีการต่อสู้ทางการเมืองที่แตกต่างไปจากเดิม กล่าวคือ ด้านหนึ่งมี
การต่อสู้ระหว่างพรรคการเมืองต่างๆ ขณะเดียวกันก็มีความพยายามจะมีอำนาจของระบบ
ราชการที่นำโดยทหารอยู่

การต่อสู้ทางการเมืองหลัง ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ จึงเกิดการอ้างความจริง " มือที่สาม "
ขึ้นมาที่กลุ่มที่เป็นมือที่สามใดแก่พรรคการเมืองที่ขู่งให้มีการเคลื่อนไหวต่อต้านนโยบาย
ของรัฐบาลในเรื่องต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของตน

หัวใจของความหมายในการใช้ " มือที่สาม " ในวัฒนธรรมที่ผ่านการสร้างความ
จริงมานั้นได้ทำให้การอ้าง " มือที่สาม " ในการต่อสู้ทางการเมืองนั้นมีความหมายว่าผู้ที่
อ้างว่ามีมือที่สามนั้นเป็นผู้ที่กระทำทุกอย่างถูกต้อง แต่มีปัญหาที่เพราะมีผู้มายุบหรือก่อ
กวนสิ่งที่ผู้พูดได้กระทำไปแล้ว การใช้ " มือที่สาม " ได้กลายเป็นวัฒนธรรมที่ถูกใช้เสมอ
ในกรณีที่ผู้คัดค้าน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความถูกต้องอยู่กับผู้ที่อ้างว่ามีมือที่สามเข้า
แทรกแซงนั่นเอง และผู้ที่ถูกมือที่สามขู่งนั้นก็ไม่ได้มีปัญหาอะไรอย่างที่มีมือที่สามระบุไว้
หรือในกรณีที่เกิดข้อผิดพลาดอะไรขึ้นในขอบเขตการรับผิดชอบของตน การอ้างว่ามีมือที่
สามทำให้เกิดข้อผิดพลาดขึ้นไม่ใช่เพราะความพลั้งเผลอแต่ประการใด ซึ่งก็มีความหมาย
เหมือนเดิมก็คือการทำให้ตนเองอยู่ในดินแดนความถูกต้องตลอดไป

การต่อสู้ระหว่างข้าราชการทหารเพื่อที่จะรักษาอำนาจของตนเองไว้ก็ก่อให้เกิด
การใช้การอ้าง " มือที่สาม " ด้วยเช่นกัน ดังกรณีของความพยายามต่ออายุพลเอกเปรม ติณ
สูลานนท์ ที่มีนายทหารรุ่นหนุ่มกล่าวไว้ว่า

" ระบุ มือที่สาม ชักใยต่ออายุราชการเปรม "^{๔๕๓}

พันเอกประจักษ์ สว่างจิตร...กล่าวกับผู้สื่อข่าว...ว่าโดยส่วนตัว

^{๔๕๓} พาดหัว มติชน ๗ มิถุนายน ๒๕๒๓

พลเอกเปรมก็คงไม่เห็นด้วยกับการต่ออายุเหมือนกัน ผมคิดว่า
คงเป็นพวกมือที่สามที่ไปออกใบปลิว เพราะต้องการให้เกิด
ความแตกแยกในกลุ่มทหาร ...”^{๔๕๔}

การต่อสู้ระหว่างพรรคการเมืองก็ใช้มือที่สามในกรณีที่มีการเคลื่อนไหวของ
ประชาชนจำนวนมากที่ไม่เห็นด้วยกับการทำงานของรัฐบาล ดังในกรณีการเคลื่อนไหว
ของกรรมกร

“...พลตรีสุดสาข เทพหัสดิน หัวหน้าพรรคมวลชน ได้เปิดเผย
ต่อสื่อมวลชนว่า...การเคลื่อนไหวของกรรมกรในขณะนี้นั้น มี
ใจมาจากความเดือดร้อนเองแต่มาจากพรรคการเมืองใหญ่ พรรค
หนึ่ง...คือพรรคกิจสังคม พยายามที่จะใช้เล่ห์เหลี่ยมทางการเมือง
หาช่องโหว่ปลุกกระดมให้กรรมกรลุกขึ้นต่อสู้และคุณก็รู้
นี่ว่าพรรคกิจสังคมเขาเลี้ยงนายไพศาล รัชชชยันต์ไว้...”^{๔๕๕}

หรือ กรณีที่กรรมกรโรงงานสุราบางยี่ขันหยุดงานประท้วง

“...เท่าที่ประมวลเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น พบว่าบริษัทมีแผนที่จะดึง
คนงานมาล้มล้างรัฐบาล เพราะเป็นที่ทราบดีว่ามีพรรคการเมือง
หนึ่ง เคยมีผลประโยชน์มหาศาล และสนับสนุนบริษัทนี้มาก่อน
...”^{๔๕๖}

ในกรณีของการเคลื่อนไหวของชาวนาก็ถูกทำให้รับรู้กันว่ามีพรรคการเมืองหนุน
หลัง ทั้งโดยผู้ถูกสัมภาษณ์และนักข่าวซึ่งก็ถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรม “มือที่สาม”

^{๔๕๔} มติชน ๑ มิถุนายน ๒๕๒๓ หน้า ๑

^{๔๕๕} เสียงปวงชน ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔ หน้า ๑๒

^{๔๕๖} มติชน ๒๔ กุมภาพันธ์ หน้า ๑๒

“...ผู้สื่อข่าวถามว่า การชุมนุมของชาวนามีพรรคการเมืองเข้าไปเกี่ยวข้องหรือไม่ หม่อมแสบกล่าวว่าใช่ มีการปลุกระดมด้วยพรรคการเมืองเพราะข่าวเห็นได้ชัดมีรถของพรรคการเมืองวิ่งรับส่งชาวนา...”^{๔๕๗}

เมื่อชาวนาชุมนุมประท้วงราคาข้าวตกต่ำใน พ.ศ. ๒๕๒๘ ก็มีความพยายามโหมประโคมข่าวว่าพรรคชาติไทยอยู่เบื้องหลังเพื่อต้องการโค่นล้มรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์^{๔๕๘}

กรณีของการประท้วงการขึ้นค่าหน่วยกิตของนักศึกษาวิทยาลัยครูเป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นทั้งการสร้างความจริงเรื่อง “มือที่สาม” เพื่อป้องกันตัวเองจากการกระทำที่ผิดพลาด กล่าวคือ เมื่อนักศึกษาวิทยาลัยครูเดินทางมาประท้วงขอให้ลดค่าหน่วยกิต นายชวน หลีกภัย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเห็นว่าการขึ้นค่าหน่วยกิตนั้นไม่มาก และได้กล่าวถึงการประท้วงว่า “ผมได้บอกกับปลัดกระทรวงศึกษาฯให้แจ้งไปยังกรมฝึกหัดครู ขอให้ติดตามเรื่องนี้ให้ดีเพราะได้ข่าวมาแต่ต้นว่ามีการยุยงกันมา”^{๔๕๙} และเมื่อนายชวน หลีกภัยได้กล่าวกับนักศึกษาว่า “ไม่มีเงินเรียนครูทำไม” ซึ่งทำให้นักศึกษาไม่พอใจมากและเริ่มมาร่วมนุมนุมมากขึ้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาก็ได้สั่งการที่ทำให้สังคมคิดไปได้ว่ามีมือที่สามอย่างแท้จริง

“ นายชวน หลีกภัย...ให้สัมภาษณ์ว่าได้สั่งการให้ปลัดกระทรวงศึกษาธิการรายงานเหตุการณ์ต่อพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก...เพื่อให้ทราบความเคลื่อนไหวต่างๆ ”^{๔๖๐}

ซึ่งบทความของทองปราง พันธ์แสง ได้สรุปเอาไว้ว่า

^{๔๕๗} มติชน ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๕ หน้า ๑๑

^{๔๕๘} มติชน ๘ มกราคม ๒๕๒๘ หน้า ๑

^{๔๕๙} มติชน กรกฎาคม ๒๕๒๖ หน้า ๑๖

^{๔๖๐} มติชน ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๒๖ หน้า ๑๖

“...นายชวน หลีกภัย...มีความรู้สึกไม่ค่อยพอใจกับการเดินทาง
ชุมนุม...ทั้งนี้เพราะนายชวนเข้าใจว่านักศึกษาเหล่านี้ถูกเสี้ยมให้
เดินขบวน คนใกล้ชิดกับนายชวน...บางคนถึงกับกระชก
กระชากับนักหนังสือพิมพ์ที่สนิทสนมกันระบุว่ารู้ตัวคนยุยง
ส่งเสริมในกรณีนี้...”^{๔๖๖}

ในช่วงที่การต่อสู้ทางการเมืองเข้มข้นมากขึ้นเพราะมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม
ทหารด้วยกัน การต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจทางการเมืองภายในกลุ่มทหารอันสัมพันธ์กับการ
แย่งชิงอำนาจกันระหว่างทหารกับรัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งในสมัยรัฐบาล
ของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์มีความพยายามรัฐประหารนำโดยพลเอกฉัตร หิรัญศิริ
ในวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๒๑ ซึ่งยุติได้ไม่ยากนักเนื่องจากว่ามีกำลังไม่มากนักและพลเอก
ฉัตร หิรัญศิริถูกประหารชีวิต ต่อมาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มนายทหารจ.ป.ร. รุ่น ๑ กับ
นายทหารรุ่นอื่น เช่น รุ่น ๕ และกลุ่มที่รายล้อมพลเอกเปรม ติณสูลานนท์อยู่ทำให้เกิด
ความพยายามรัฐประหารในเหตุการณ์วันที่ ๑-๓ เมษายน ๒๕๒๔ แม้ว่ารัฐบาลจะสามารถ
ยับยั้งและยุติการรัฐประหารได้แต่ก็เป็นภาระที่อำนาจอื่นไม่สามารถพึ่งกำลังกองทัพได้
อย่างเต็มที่ จึงทำให้รัฐบาลต้องประนีประนอมกับกองทัพโดยการออกพระราชบัญญัตินิร
โทษกรรมผู้ก่อการในเคื่อนต่อมา^{๔๖๗} และทางกลุ่มนายทหารที่ทำรัฐประหารในวันนั้นได้มี
ความพยายามดึงเอาผู้ใช้แรงงานมาร่วมด้วย ความขัดแย้งที่ดำรงอยู่นี้เองจึงนำมาสู่การ
อธิบายว่าการเคลื่อนไหว การเคลื่อนไหวของผู้ใช้แรงงาน เช่น
การหยุดงานประท้วงของผู้ใช้แรงงานของการรถไฟ ก็จะถูกอธิบายว่ามีนายทหารอยู่เบื้อง
หลัง

“...ขณะที่ปรึกษา...ได้วิเคราะห์เบื้องหลังการประท้วงของคน
งานรถไฟครั้งนี้ ที่ถูกถามบานปลายขึ้นจนถึงขั้นหยุดงาน

^{๔๖๖} ทองปราชญ์ พันแสง, “บทวิเคราะห์ : เบื้องหลังการลุกขึ้นประท้วงของ น.ศ. ครู” มติชน
๒๕ กรกฎาคม ๒๕๒๕ หน้า ๓

^{๔๖๗} มติชน ๖ พฤษภาคม ๒๕๒๖

ประท้วง และหยุดเดินรถทั้งหมดด้วยโดยที่ปรึกษาฯ หลายคนเห็นว่า น่าจะมีนายทหารใหญ่ที่มีบทบาทสูงอยู่ในหมู่กรรมกรสาย ๖๖/๒๓ หนุนอยู่ จะเห็นว่ามทหารใหญ่อีกคนหนึ่งที่มีบทบาทสูงอยู่ในการรถไฟฯ กลับวางเฉยในกรณีนี้ แต่โยนความรับผิดชอบให้กับกระทรวงมหาดไทย...ถ้าสถานการณ์ลุกลามใหญ่โตไปกว่านี้ฉันมีความรู้ดีกว่าประชาชนเดือดร้อนไปทั่ว ก็จะมีนายทหารบางคนออกมาจัดการกับปัญหานี้แต่ขณะนี้สถานการณ์ยังไม่ถึงขั้น...”^{๔๖๓}

หรือเมื่อพนักงานของการสื่อสารแห่งประเทศไทยได้ชุมนุมเรียกร้องในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๒๘ ก็มีความพยายามจะสร้างความจริงเรื่องมือที่สามขึ้นมา โดยมีแถลงการณ์ลี้ลับระบุเบื้องหลังการชุมนุม ความว่า

“...ตั้งแต่เดือนมกราคม ๒๕๒๘ มีกลุ่มบุคคลไม่หวังดีต่อชาติและบ้านเมือง มีการเคลื่อนไหวลับๆ ภายใต้การนำของกลุ่มบุคคล พรรคการเมืองโดยพยายามสร้างสถานการณ์ความวุ่นวายขึ้น พยายามก่อกระแสความรุนแรงให้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยหวังขยายให้เกิดผลในเดือนมีนาคม-เมษายน กลุ่มบุคคลและพรรคการเมืองได้ทุ่มเงินจำนวนมากผ่านบุคคลหลายคนที่ใกล้ชิดอดีตกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย...มีเป้าหมายในการล้มล้างรัฐบาล...”^{๔๖๔}

ผู้กำกับกับการตำรวจสันติบาลได้วิเคราะห์สถานการณ์ของรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ที่ประสบกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาชนและกลุ่มอำนาจหลายกลุ่มไว้ว่า

^{๔๖๓} มติชน ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๗ หน้า ๑๖

^{๔๖๔} มติชน ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘ หน้า ๑๖

" พล.ต.ต. เกษม แสงมิตร ...แถลง..สรุปสถานการณ์การเมือง ...ในระยะนี้ซึ่งมีข่าวออกมาสับสน...การวิพากษ์วิจารณ์จะมีการ "ล้ม"รัฐบาลจากส่วนต่าง ๆ นั้น พล.ต.ต. เกษมยอมรับว่าใน ลักษณะความคิดเช่นนี้มีอยู่จริงจากกลุ่มพลังต่างๆ กล่าวคือ กลุ่มแรก พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย...ปัจจุบันจะอ่อนแอไปแล้วก็ตาม

กลุ่มที่ ๒ เป็นพรรคการเมืองที่ไม่ได้เป็นรัฐบาลเพราะเป็น ธรรมชาติของการตั้งพรรคการเมือง ข้อมต้องการเป็นรัฐบาล จึง เป็นที่แน่นอนว่าพรรคการเมืองที่ไม่ได้เป็นรัฐบาลก็คือฝ่ายค้าน จึงต้องพยายามทำให้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล

กลุ่มที่ ๓ ยังมีอีกกลุ่มหนึ่งต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงรัฐ บาลเพื่อหวังผลประโยชน์ส่วนตน ซึ่ง พล.ต.ต. เกษมไม่ยอมเปิด เผยว่าเป็นกลุ่มใด เพียงแต่กล่าวว่ากลุ่มนี้นับเป็นอันตรายต่อ ประเทศชาติบ้านเมือง มีการชุมนุมกันทุกสัปดาห์ ผลิเอกสาร หรือส่งคนเข้าไปสอดแทรกในการชุมนุม...ของสหภาพแรงงาน ...หากกลุ่มเหล่านี้ไม่หยุดการกระทำเสีย ค่อไปทางกองกำลัง การสันติบาลก็ต้องเปิดเผยโฉมหน้า ว่าผู้ใดเป็นผู้กระทำการ บ้าง..."^{๔๖๕}

ความเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาชนที่ถูกมองว่ามี " มือที่สาม" อยู่เบื้องหลังใน ช่วงหลังจาก พ.ศ.๒๕๑๕ มีความแตกต่างในการใช้อย่างมากมาย เพราะเป็นการใช้ในการ เคลื่อนไหวแต่ละครั้ง เพื่อที่จะทำให้การเคลื่อนไหวนั้นหมดพลังทางการเมืองที่จะชักจูง สังคมให้คล้อยตามเพราะเป็นการทำให้การเคลื่อนไหวนั้นเป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่ได้มีเป้าหมายหรือมีความเดือดร้อนจริง หากแต่เกิดจาก " มือที่สาม " พร้อมกันนั้นอีกด้านหนึ่ง ของการทำให้การเคลื่อนไหวนั้นหมดพลังทางการเมืองก็เป็นหลักในการยืนยันกับสังคม

^{๔๖๕} มติชน ๕ มีนาคม ๒๕๒๔ หน้า ๑๖

ได้ว่านโยบายหรือสิ่งที่ได้กระทำไปแล้วนั้นไม่ใช่เรื่องที่ผิดหรือก่อให้เกิดความเสียหายตามทีกลุ่มที่เคลื่อนไหวเสนอแก้สังคม

การสร้างความจริงเรื่อง “ มือที่สาม ” ในสขบการเคลื่อนไหวจึงเป็นการกล่าวเฉพาะเรื่องไป ไม่ได้มีความพยายามสร้างให้ “ มือที่สาม ” กลายเป็นคนกลุ่มเดียวกันที่ก่อความวุ่นวายไม่รู้จักจบสิ้นเหมือนกับการสร้างความจริงเรื่อง “ มือที่สาม ” เป็นคอมมิวนิสต์ในสมัยก่อนหน้านี้ ประกอบกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาชนต่างๆในช่วงนี้เองก็เป็นการเคลื่อนไหวเป็นเรื่องราวไม่ได้มีการสร้างความต่อเนื่องของการเคลื่อนไหวแต่ประการใด ซึ่งในการวิเคราะห์ของหนังสือพิมพ์ในประเด็นเรื่องผู้อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่างๆก็จะชี้ให้เห็นถึงเงาต่างๆของคนอยู่เบื้องหลังเป็นกรณีๆ เช่น บทวิเคราะห์การเคลื่อนไหวของชาวนาที่ถูกกลุ่มชาวไร่สัประคองมดิชนเรื่อง “ ชุมนุมชาวนา : เบื้องหน้าของพลเอกเปรม แต่เบื้องหลังเป็นของใคร ” ที่มองว่าพล.อ. พล เรื่องประเสริฐวิทย์อยู่เบื้องหลังการเข้าร่วมการชุมนุมของชาวนาที่จัดโดยกลุ่มนักการเมืองพรรคชาติไทย^{๔๖๖}

การเคลื่อนไหวที่ก่อให้เกิดความตระหนกกันทั้งสังคมได้แก่ การประท้วงโรงงานแทนทาลัมที่ถูกเกิด เพราะได้นำไปสู่การเผาทั้งโรงงานแทนทาลัมและทำลายโรงแรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องเล็กน้อยเพียงแค่อุจจลให้เป็นที่พักของรัฐมนตรีเท่านั้น

เหตุการณ์การประท้วงแทนทาลัมเป็นกรณีที่เกี่ยวข้องจะอ้าง “ มือที่สาม ” ในการอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่เด่นชัด ได้แก่ คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ๑๕ สถาบัน (กอ.ทส) ซึ่งได้ประชุมกันและแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนว่า

“...ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้เป็นไปตามความคาดหมายของกลุ่ม... เหตุการณ์ที่ผ่านมาทางกลุ่มรู้สึกช็อกกับปัญหานี้ และได้มีการหารือร่วมกันว่าเหตุการณ์ครั้งนี้ไม่ได้เกิดจากความตั้งใจ

^{๔๖๖} มติชน ๘ มกราคม ๒๕๒๕ หน้า ๑,๓

ของชาวภูเก็ต...แต่เกิดขึ้นเพราะถูกแทรกแซงจากบางกลุ่ม

...^{๔๖๗}

และ

“...ตัวแทนนักศึกษาชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
แห่งชาติ ๑๕ สถาบัน ...ได้นำกระเช้าดอกไม้ไปมอบให้
นายจิรายุในฐานะที่ได้พยายามแก้ไขข้อขัดแย้ง...นายจิรายุกล่าว
ขอบคุณและว่า...การที่จะทำอะไรด้วยความบริสุทธิ์ใจต้องคอย
ระมัดระวังผู้ที่เข้ามาแทรก อันจะทำให้เกิดความเสียหาย...”
นายเสริมศักดิ์ ปิยธรรม ประธานคณะกรรมการต่อต้านมลภาวะ
เป็นพิษภูเก็ต...ชี้แจงข้อเท็จจริง...คณะกรรมการต่อต้านดำเนิน
การด้วยความบริสุทธิ์ใจไม่มีเบื้องหลัง...”^{๔๖๘}

ในขณะเดียวกัน ทางเจ้าหน้าที่เองก็ไม่ได้มีเป้าหมายที่นักศึกษาหรือกลุ่มปัญญา
ชน-ชนชั้นกลางที่รวมตัวกันเป็นคณะกรรมการต่อต้านมลพิษภูเก็ต หากแต่มุ่งไปที่กลุ่ม
ของนักการเมืองคนหนึ่ง โดยพล.ท.วันชัย จิตต์จางค์แม่ทัพภาคที่ ๔ อธิบายว่า “...เหตุ
การณ์ที่เกิดขึ้น เชื่อว่าเป็นมือที่สามเข้าแทรกแซง...”^{๔๖๙}

การอธิบาย “มือที่สาม” ในเหตุการณ์เผาโรงงานแทนทาลัมนี้ มีนักหนังสือพิมพ์
ที่ได้แสดงความคิดเห็นไว้ในคอลัมน์จอตปายประชาชื่น หนังสือพิมพ์มติชน เรื่อง “มือที่
๓ ต้องไม่ใช่พะยะ และมืออื่นๆก็ต้องรับผิดชอบ ” ว่าต้องรอดูมือที่สามที่ถูกจับนั้นว่ามี
ความคิดหรือไม่ เพราะ “มือที่สาม” ที่ผ่านมานั้นมักถูกอุปโลกน์ขึ้นเพื่อเป็นพะยะรองรับ
สถานการณ์ และ

^{๔๖๗} มติชน ๒๕ มิถุนายน ๒๕๒๕ หน้า ๑๖

^{๔๖๘} มติชน ๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๕ หน้า ๒

^{๔๖๙} มติชน ๒๖ มิถุนายน ๒๕๒๕

“...ที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่ง ก็คือ มือที่สามนี้จะถูกชูขึ้นมา เพื่อปกปิดความรับผิดชอบของมืออื่นๆด้วยหรือไม่ เพราะไม่ว่า จะเป็นมือที่หนึ่ง มือที่สอง หรือมือที่สี่ที่ห้า หรือมือใดล้วนมีส่วนปู้ยี้ปู้ยำเมืองภูเก็ตจนย่อยยับในวันนี้ ก็ล้วนมีส่วนรับผิดชอบ ทั้งสิ้น...”^{๔๗๐}

แต่อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวของประชาชนตลอด ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มมีความแตกต่างออกไปและได้มีการรับรู้แนวโน้มของการเคลื่อนไหวของประชาชนที่น่าสนใจ ได้แก่ การวิเคราะห์ของกรมตำรวจในแผนพัฒนาการด้านการข่าวปี ๒๕๓๑-๒๕๓๔ โดยกรมตำรวจถือว่าภารกิจของการสืบสวนหาข่าวและรายงานความเคลื่อนไหวของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่มีการกระทำอันเป็นการก่อวินาศกรรมหรือคุกคามความสงบเรียบร้อยของประชาชนหรือสังคมเป็นภารกิจที่สำคัญของกรมตำรวจ ในรายงานจึงความพยายามจะมองแนวโน้มมาการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนต่างๆ ดังนี้

“ ปัญหา...๘ ปัญหาได้แก่

๑. ปัญหาข้อพิพาทแรงงานที่มีกระแสสูงขึ้นเนื่องจากสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับภาวะการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันเอื้ออำนวยให้กลุ่มต่างๆฉวยโอกาสเข้ามาผลักดันเพื่อประโยชน์ของกลุ่มทำให้ข้อพิพาทขยายวงกว้างออกไป เกิดการประท้วงของกรรมกรในรูปแบบต่างๆ...

๕. ปัญหาที่เกิดจากกลุ่มต่างๆหลายลักษณะ เช่น เกิดจากการรวมตัวของผู้ที่ต้องการ เรียกร้องผลประโยชน์อย่างเดียวกัน และบางส่วนเกิดจากการจัดตั้งของกลุ่มผลประโยชน์เพื่อให้เคลื่อนไหว

^{๔๗๐} ผู้สื่อข่าวหมายเลข ๘๖ มือที่๓ ต้องไม่ใช่แพะ และมืออื่นๆก็ต้องรับผิดชอบ ” มติชน ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๕ หน้า ๖

ไหวสนับสนุนแนวทางของคน...ในปัจจุบันมีบางกลุ่มที่มีแนว
ทางคือร้อน เช่น กลุ่มชาวลัทธิ ...ในอนาคตหากกลุ่มต่างๆเหล่านี้
นี้พัฒนาแนวทางในการดำเนินงานที่สลับซับซ้อนขึ้น อาจจะก่อ
เหตุอาชญากรรมร้ายแรงได้^{๔๙๖}

ทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นช่วงเวลาที่มีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สลับซับซ้อน
มาก ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างน้อยสองด้าน ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้
มีอำนาจทางการเมือง และความเปลี่ยนแปลงทางด้านประชาชน

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เป็นการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างระบบราช
การกับนักการเมือง กล่าวคือ จากการที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์เป็นนายกรัฐมนตรีเป็น
เวลา ๘ ปี ซึ่งเป็นเวลาของการประนีประนอมและการดึงเอานักธุรกิจมาอยู่ภายในระบบ
ราชการหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ แต่หลังจากนั้นมาจนถึง
ปัจจุบัน ระบอบการเมืองประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งได้กลายมาเป็นหลักการของการเมือง
การปกครองของไทย รัฐบาลที่มาจากพรรคการเมืองได้กลายเป็นศูนย์กลางอำนาจ และม
ความพยายามจะรื้อฟื้นระบบการปกครองแบบอำนาจนิยมเผด็จการทหารขึ้นมาใน
ช่วงพ.ศ. ๒๕๓๔ แต่ก็ไม่สามารถที่จะสืบต่ออำนาจไปได้เกิดการชุมนุมครั้งใหญ่ในเดือน
พฤษภาคม ๒๕๓๕ ซึ่งหลังจากนั้นก็มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่วางกรอบกติกาทาง
การเมืองที่น่าจะทำให้ระบอบการเมืองเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นและทำให้การเลือกตั้งมีความสำคัญมาก
ขึ้นกว่าเดิมมากนี้เอง ทำให้พรรคการเมืองที่สามารถมีเสียงข้างมากในการจัดตั้งรัฐบาลมี
ท่าทีต่อการเคลื่อนไหวของประชาชนแตกต่างกันไป รัฐบาลที่มาจากพรรคการเมืองที่ไม่
เข้มแข็งมากนัก ภาพพจน์ไม่ค่อยสวยงามในความรู้สึกของสังคมก็มักจะไม่ค่อยกล้าแข็ง
กร้าวและจัดการกับการเคลื่อนไหวของประชาชนอย่างรุนแรงและไม่ค่อยมีการประนาม
การเคลื่อนไหวของประชาชนว่ามี “ มือที่สาม ” แต่รัฐบาลใดที่มีฐานของระบบราชการ

^{๔๙๖} มติชน ๘ ธันวาคม ๒๕๒๕ หน้า ๑

และมีภาพพจน์ที่ดีในความรู้สึกร่วมกันของสังคมก็มักจะใช้การประณามการเคลื่อนไหวของประชาชนว่ามี “ มือที่สาม ” เพื่อที่จะสามารถใช้อำนาจรัฐจัดการกับการเคลื่อนไหวนั้นได้ ประกอบกับการเลือกตั้งที่ได้กลายมาเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้คนสามารถขึ้นมาใช้อำนาจได้ จึงทำให้นักการเมืองและพรรคการเมืองนั้นจำเป็นต้องเข้าไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปัญหาของชาวบ้านมากขึ้นด้วย

ดังนั้น การทำให้สังคมรับรู้และยอมรับว่าการเคลื่อนไหวของประชาชนนั้นมีมือที่สามหรือความพยายามแก้ปัญหาคือไม่กล่าวอ้างถึงมือที่สามจึงแปรไปตามความเข้มแข็งของพรรคการเมืองที่ขึ้นมาเป็นรัฐบาลในแต่ละช่วง และความจำเป็นในการต้องหาเสียงสนับสนุนจากประชาชน ซึ่งจะกล่าวละเอียดต่อไปข้างหน้า

นอกจากการสร้างความจริงเรื่อง “ มือที่สาม ” จะแปรผันไปตามพรรคการเมืองที่ขึ้นมาเป็นรัฐบาลแล้ว ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญได้แก่ การเปลี่ยนบทบาทของประชาชน กล่าวคือ รากฐานของการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ดำเนินมาเป็นเวลานานนั้นได้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสูงมากขึ้น และในช่วงเวลานี้เองเกิดการแย่งชิงทรัพยากรจากชาวบ้านสูงมากขึ้น การขับไล่ชาวบ้านออกจากป่าแรงมากขึ้น การเคลื่อนไหวของชาวบ้านจึงมีอย่างต่อเนื่องตลอดมาเพราะเริ่มไม่มีทางออกอื่นๆ ประกอบกับความเปลี่ยนแปลงในวิถีคิดและการทำงานของกลุ่มนักพัฒนาเอกชนที่เดิมในช่วง พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้ทำงานพัฒนาในลักษณะของการสนับสนุนทางด้านปัจจัยการผลิตให้แก่ชาวบ้านเพื่อที่จะทำการผลิตเพื่อขายได้กำไร แม้ว่าการทำงานลักษณะนี้จะสร้างการรวมหมู่เกิดขึ้น เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารควาย แต่ก็พบว่าเป็นไปได้ที่จะทำการผลิตให้อยู่ได้ในขณะที่โครงสร้างของระบบเศรษฐกิจไม่เอื้ออำนวยต่อชาวบ้านรายย่อย จึงทำให้เกิดกระแสการเคลื่อนไหวครั้งสำคัญของนักพัฒนาเอกชนที่มุ่งไปสู่การเรียนรู้จากชุมชนชาวบ้านและนำไปสู่การทำงานพัฒนามนวิสัยคิดเรื่อง “ วัฒนธรรมชุมชน ”

การทำงานกับชาวบ้านบนฐานวิสัยคิดเรื่อง “ วัฒนธรรมชุมชน ” ได้ทำให้เกิดผลกระทบอย่างน้อยสองประการด้วยกัน ประการแรก ชาวบ้านจำนวนมากได้เริ่มเปลี่ยนสำนึกเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์กับรัฐและสังคม จากเดิมที่ชาวบ้านมักจะไม่มีความสำนึกเชิงยอมรับการถูกกระทำจากรัฐเนื่องจากตนเองเป็นคบง โง่ คนจน คนไม่มีความรู้ มา

ผู้คนที่ไม่ได้ถูกทำให้จน และร่ำรวยความรู้ ความเปลี่ยนแปลงของสำนึกนี้เกิดขึ้นเมื่อชาวบ้านพบว่าวิถีชีวิตปกติของเขานั้นกลายเป็นสิ่งที่ผู้คนที่มีความรู้จำนวนมากให้ความสนใจ จากความเปลี่ยนแปลงนี้เองได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ของความเป็นพลเมืองจากพลเมืองที่ไม่กระตือรือร้น (Passive Citizenship) มาสู่พลเมืองที่กระตือรือร้น (Active Citizenship) ความสำนึกเช่นนี้เองจึงทำให้เมื่อโครงการของรัฐจะลงไปในพื้นที่และมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต ชาวบ้านจำนวนมากจึงไม่ยินยอม อันนำไปสู่การชุมนุมคัดค้านในพื้นที่ทั่วประเทศไทย

ประการที่สอง การทำงานของนักพัฒนาเอกชนได้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลงของความคิดการเมืองที่สำคัญ ได้แก่ การเกิดความเข้าใจในสิทธิและอำนาจของชุมชนขึ้นมา

ความเข้าใจในสิทธิและอำนาจของชุมชนได้กลายเป็นฐานที่สำคัญที่ทำให้เกิดการร่วมเคลื่อนไหวในการจัดทำรัฐธรรมนูญใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ และเป็นฐานทางความคิดที่สำคัญที่ชาวบ้านใช้ในการเคลื่อนไหวในระยะหลังๆ

เหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญได้แก่ การต่อต้านรัฐบาลทหารในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ก็เกิดขึ้นในกระบวนการความเปลี่ยนแปลงความคิดทางการเมืองนี้ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ เหตุการณ์พฤษภาทมิฬเป็นภาพซ้อนของการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนหลายกลุ่มที่มีระบบอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดแตกต่างกันไป การต่อต้านรัฐบาลทหารนั้นส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการจัดการของขบวนการนักพัฒนาเอกชนทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองใหญ่ๆ ทั้งหลาย ขบวนการนักพัฒนาเอกชนได้ร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่ที่ตนเองทำงานอยู่ออกมาเคลื่อนไหวต่อต้านเผด็จการด้วย แม้ว่าในกรุงเทพฯ นั้นจำนวนคนเหล่านี้เข้าร่วมชุมนุมอาจจะไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับ "ชนชั้นกลาง" หากแต่คนกลุ่มนี้ต่างเป็นผู้ปฏิบัติการที่เข้มแข็งอย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นการประสานงานหรือการทำงานใช้แรงงาน ความซบเซาของของกลุ่มคนที่ออกมาเคลื่อนไหวมีทั้งผู้ที่ศรัทธาในตัวของจำลอง ศรีเมือง กลุ่มสันติอโศก กลุ่มชนชั้นกลาง กลุ่มของนักการเมืองและกลุ่มชาวบ้านที่ยากจน

เหตุการณ์พฤษภาทมิฬเป็นเสมือนประตูทางการเมืองซึ่งเมื่อเหตุการณ์สงบลงก็ได้ทำให้คนแต่ละกลุ่มนั้นได้แสดงบทบาทตามระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของตน กลุ่มชนชั้นกลางก็พึงพอใจกับการมีองค์กรกลางคอยตรวจสอบการเลือกตั้งครั้งต่อมาและยินดีต่อการมีคณะกรรมการกำกับการเลือกตั้งและองค์กรอื่นๆที่เป็นองค์กรอิสระจากกลไกอำนาจรัฐระบบราชการเพื่อที่จะทำให้การเลือกตั้งสะอาดที่สุดเท่าที่จะทำได้ และคำประกันสิทธิเสรีภาพของตนเองในฐานะพลเมืองคนหนึ่งในสังคมไทย เช่น การค้าประกัน การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น

ในขณะที่นักพัฒนาเอกชนและชาวบ้านในพื้นที่ต่างๆก็ได้ร่วมกันสร้างความคิดเห็นร่วมกันในประเด็นเรื่องสิทธิชุมชนตามความเปลี่ยนแปลงของระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของตนเพื่อใช้เป็นฐานของในการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมเสียใหม่

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านและนักพัฒนาเอกชนในช่วงของความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจนั้นเป็นการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องและยาวนานเพราะรัฐบาลแต่ละรัฐบาลไม่ได้แก้ไขหรือหาทางออกที่เหมาะสม เช่น การเคลื่อนไหวคัดค้านเขื่อนปากมูล การเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องยาวนานและมีนักพัฒนาคนหนึ่งมีส่วนสัมพันธ์ในการหาข้อมูลให้แก่ชาวบ้านจึงทำให้เกิดการสร้างความจริงเรื่องมือที่สามขึ้นมานั้นเอง

ความเปลี่ยนแปลงทั้งสองประการข้างต้นนี้เองมีส่วนกำหนดความเปลี่ยนแปลงของการสร้างความจริงเรื่อง “มือที่สาม” ในสังคมไทยในช่วงหลังนี้

การเมืองในสมัยที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นระบบการเมืองที่ระบบราชการสามารถมีอำนาจทางการเมืองอยู่ได้ แต่ก็มีความตึงเครียดทางสังคมการเมืองเกิดขึ้นไม่น้อย ดังปรากฏถึงความขัดแย้งทางความคิดในกลุ่มทหารกรณีการต่ออายุราชการของพลเอกเปรม หรือการถวายฎีกาของนักวิชาการ ๕๕ คน คัดค้านการเป็นนายกรัฐมนตรีของท่าน

ในกรณีที่หน่วยงานราชการใช้ความรุนแรงต่อชาวบ้าน ราชการในสมัยพลเอกเปรม ก็ใช้ความคิดเรื่องมือที่สามในการปิดความรับผิดชอบออกไป เช่น กรณีเผาบ้านชาวบ้านที่ทุ่งกระตัง

"...นายไพโรจน์ สุวรรณกร รองอธิบดีกรมป่าไม้ ชี้แจง...กรณีที่มีผู้เผาหมู่บ้านทุ่งกระตัง ในเขตป่าสงวนแห่งชาติในความดูแลของกองทัพอากาศที่ ๑ ...หลังจากที่กรมป่าไม้ได้ดำเนินการจับกุมราษฎรและให้ออกจากพื้นที่เนื่องจากเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติว่า เป็นการกระทำของมือที่สามที่ต้องการให้เกิดความปั่นป่วนและก่อวางแผนการอพยพชาวบ้านออกจากบ้านภูไท ๑..."^{๔๗๒}

หนังสือพิมพ์ได้สรุปข่าวเรื่องนี้ว่า

"...ใครเผาทุ่งกระตัง ยังคงเป็นปริศนาที่ต้องรอการขานไขกันต่อไป ไม่ว่าคำตอบที่ได้จะเป็นมือที่หนึ่ง สอง หรือสามก็ตามแต่ แต่สิ่งที่เร่ร่อนและน่าเป็นห่วงยิ่งกว่านั้น น่าจะอยู่ที่ปัญหา " คนไทยไร้แผ่นดิน " ที่เกิดขึ้น..."^{๔๗๓}

แต่เมื่อพลเอกเปรม ดิณสุลานนท์ปฏิเสธที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณผู้เป็นนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ต่อนั้นไม่พยายามให้ระบบราชการให้มีอำนาจสืบต่อมา โดยพยายามที่จะกำหนดนโยบายทางการเมืองเอง ได้มีการตั้งที่ปรึกษาบ้านพิษณุโลกไว้ทำหน้าที่ในการสร้างนโยบาย ซึ่งนโยบายหลายประการนั้นมีผลกระทบต่อระบบราชการมากทีเดียว เช่น นโยบายการเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า เป็นต้น ขณะเดียวกันรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณก็ได้ใช้ที่ปรึกษาบ้านพิษณุโลกในการคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านทั้งหลาย แต่อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวคัดค้าน

^{๔๗๒} มติชน ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๓๑ หน้า ๓

^{๔๗๓} มติชน ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๓๑ หน้า ๑๒

โครงการขนาดใหญ่ของรัฐได้เข้มข้นขึ้นและรัฐเองก็ไม่สามารถแก้ไขอะไรได้นอกจากการ
อ้างมือที่สาม ดังกรณีของเขื่อนปากมูล

"...พล.อ. เทียนชัย สิริสัมพันธ์ รองนายกรัฐมนตรีได้ไปคลี่
คลายสถานการณ์เท่าที่ได้รับรายงานของกลุ่มผู้ประท้วงมีนัก
ศึกษา ๖๐ คน เพื่อนักศึกษา ๑๐๐ คน ชาวบ้าน ๖๐ คน ซึ่ง
คนคัดค้านไม่ใช่คนอุปถราชธานี และเป็นคนกลุ่มเดียวกับคน
ก้านเขื่อนแก่งกรุง จ. สุราษฎร์ธานี เท่าที่สอบถามชาวอุบลก็
เห็นด้วย เพราะฉะนั้นรัฐบาลยืนยันที่จะต้องสร้างเขื่อนปากมูล
อย่างแน่นอน..."^{๔๗๔}

ขณะเดียวกัน แม้ว่ารัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณจะพยายามขอรับการ
เคลื่อนไหวกองประชาชนมากขึ้นเพราะถือคนว่าเป็นรัฐบาลประชาธิปไตย ซึ่งก็ทำให้ข้าราชการระดับสูงต้องยอมรับไปด้วย ดังเช่นการจัดการกรณีคนงานประท้วง

"...เมื่อเช้าวันที่ 12 ม.ค. นี้ บริเวณหน้าโรงพยาบาลราชวิถี มี
กลุ่มผู้ใช้แรงงานจำนวนประมาณ 2000 คนมาชุมนุมกันเพื่อเรียกร
้องให้รัฐบาลปรับค่าแรงขั้นต่ำมาเป็นวันละ 110 บาท และให้
แก้ปัญหาคนงานโรงงานอุตสาหกรรมตราอุฐซึ่งชุมนุมอยู่หน้า
ทำเนียบรัฐบาลมาหลายวันแล้วให้กลับเข้าทำงานเหมือนเดิม...
ต่อมาเวลา 12.00 น.

นายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ บุตรชายนายกรัฐมนตรีพร้อมนาย
ประสิทธิ์ ไชยทองพันธ์รองอธิบดีกรมแรงงานได้เดินทางมา
เจรจากับกลุ่มผู้ชุมนุม นายไกรศักดิ์กล่าวว่า จะแก้ปัญหาต่างๆ
ให้พล.อ.ชาติชายทราบ อยากให้ตัวแทนแรงงานไปพบนายกรัฐมนตรี
วันที่ 15 ม.ค.ที่ทำเนียบรัฐบาล ส่วนเรื่องค่าจ้างขั้นต้นนั้น

^{๔๗๔} มติชน ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓ หน้า ๑๒

ไม่สามารถช่วยได้เพราะเป็นเรื่องของคณะกรรมการใดภาทิจะเป็นผู้พิจารณา^{๔๗๕}

แต่อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของข้าราชการระดับสูงก็ยังคงคิดอยู่เสมอว่าการเคลื่อนไหวทั้งหลายยังคงมีมือที่สามอยู่เบื้องหลัง

“...นายเอนก สิทธิประศาสน์ ปลัดกระทรวงมหาดไทยแถลงว่า ...ปัจจุบันมีเหตุการณ์การประท้วงเป็นจำนวนมากในจังหวัดต่างๆ... เป็นเหตุการณ์ที่พึงมิได้ในประเทศที่ปกครองระบอบประชาธิปไตย...หากมีการชุมนุมประท้วงให้ผู้เกี่ยวข้องลงไปชี้แจงเหตุผลเพื่อสลายการชุมนุมก่อนเป็นอันดับแรก ถ้ามีสาเหตุเค็ดรื้อนจริงแต่ได้มีบุคคลหรือแกนนำจากที่อื่นไปชักนำหรือสร้างเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการเจรจาเพื่อยุติก็ให้จังหวัดถือปฏิบัติตามหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย...”^{๔๗๖}

และมือที่สามในการอธิบายจะมีอยู่หลายกลุ่มด้วยกัน ได้แก่ ผู้ที่ไม่หวังดีซึ่งไม่รู้ว่าเป็นใคร บักรการเมืองผู้แสวงหาผลประโยชน์ และคนนอกพื้นที่ ดังกรณีของการประท้วงของชาวสวนยาง หรือ พนักงานรถไฟ

“...ตำรวจเมืองคอนจัดหน่วยปราบจลาจลรับมือมือบสวนยาง ... พล.ต.ต. พิชัย สุนทรสังบุรณ์ ผู้บังคับการตำรวจภูธร 11 จ. นครศรีธรรมราชกล่าวว่า ได้สั่งการไปยัง พ.ต.อ. ทวีศักดิ์ ศิวีไลซ์ ผกก.ภ.จ.นครศรีธรรมราช เขต 2 อ.ทุ่งสง ให้จัดกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจและประสานกับตำรวจ ตชด. และอส.ในการรักษาความสงบเรียบร้อยในวันดังกล่าว... และ...อาจมีผู้ไม่

^{๔๗๕} มติชน 14 ม.ค. 34หน้า 22

^{๔๗๖} มติชน ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓ หน้า ๒๔

หวังดีเข้าแทรกแซงนั้น เท่าที่สืบทราบยังไม่มีผู้ใดมาเกี่ยวข้อง

...^{๔๗๗}

และ

“...นายสมชาย จุลละจาริตต์ ผู้ว่าการการรถไฟแห่งประเทศไทยเปิดเผยว่า “เวลาหยุดงานแล้วมันเอาตามอย่าง ไม่อยากให้มันวุ่นวาย ยิ่งสหภาพรถไฟเกี่ยวข้องกับกลุ่ม 19 สหภาพมีพวกมาก เหมือนคราวที่แล้ว พอหยุดแล้วบานปลายมีคนอื่นหยุดตาม เบื้องหลังเรื่องนี้ไม่มีแต่มันก็ไม่แน่ ถ้าเราคิดเราก็พิจารณาตัวเอง แต่ถ้าเราไม่ได้ทำอะไร แต่มีคนอื่นทำเราก็เจ็บใจเหมือนกัน”^{๔๗๘}

ในกรณีที่มีความขัดแย้งรุนแรงระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ในท้องที่ก็จะอ้างมือที่สามเป็นนักการเมือง

“...ผู้สื่อข่าวถามว่า ที่บิ๊กว่านักการเมืองหนุนหลังให้ชาวบ้านกระทำการรุนแรง ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร นายเสนากล่าวว่า พรรคการเมืองใน จ.ปราจีนบุรีมีพรรคชาติไทยพรรคเดียว แต่คนไม่ได้หนุนหลังอะไร เพราะเป็นเรื่องของประชาชน นายไพโรจน์ สุวรรณกร อธิบดีกรมป่าไม้กล่าวว่า ชาวบ้านที่ก่อความไม่สงบขึ้นนี้ได้ตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มผู้มีอิทธิพลสังกัดพรรคการเมืองใหญ่ที่ต้องการครอบครองที่ดินดังกล่าว...”^{๔๗๙}

^{๔๗๗} มติชน ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ หน้า ๑๒๔

^{๔๗๘} มติชน ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ หน้า ๒๒

^{๔๗๙} มติชน ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ หน้า ๒๓

กรณีของการเคลื่อนไหวเกษตรกรสวนยางก็จะมีกรอบอธิบายให้สังคมรู้สึกว่ามีคนมาร่วมมือ มีผู้ว่าจ้างมาและมีคนนอกพื้นที่ด้วย

"พ.ท. กมล ประจวบเหมาะ ผู้ว่าราชการจังหวัด นครศรีธรรมราช...ชี้แจงว่า...เกษตรกรที่มาชุมนุมในวันนี้ส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัด ตนขอให้กำนันและผู้ใหญ่บ้านอย่าตกเป็นเครื่องมือเด็ก ผู้ที่มาชุมนุม...ล้วนแต่ได้ค่าจ้างมาทั้งนั้นจริงๆแล้วคนใน อ. ท่งสง ไม่มีใครเห็นด้วย..."^{๔๕๐}

และ

"...นายวิจิตร สมหมาย เจ้าหน้าที่ป้องกันอำเภอท่งสง จ.นครศรีธรรมราชเปิดเผยว่า การชุมนุมของชาวสวนยางจะมีขึ้นในทุกเย็นจนกระทั่งเวลา 22.00 – 23.00 น.จึงเลิกกันไป โดยแต่ละวันจะมีผู้เข้าร่วมไม่มากนัก การเคลื่อนไหวครั้งนี้นอกจากจะมีแกนนำเป็นคนในพื้นที่แล้ว มีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหงร่วมด้วย"^{๔๕๑}

แต่อย่างไรก็ตามเมื่อการเคลื่อนไหวของชาวสวนยางไม่ยอมยุติและมีจำนวนมากขึ้น รวมทั้งแกนนำจำนวนมากไม่พอใจที่ผู้ว่าราชการจังหวัดกล่าวหาว่ามีการว่าจ้างกันมาชุมนุมและมีมือที่สามคอยยุยง ตัวแทนรัฐบาลต้องแถลงการณ์เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดนี้ว่า

"...ขอยืนยันว่าทางกระทรวงมหาดไทยไม่ได้มองว่าการชุมนุมของชาวสวนยางในครั้งนี้นี้จะมีมือที่ ๓ หรือมีผู้อยู่เบื้องหลัง เรา

^{๔๕๐} มติชน ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ หน้า ๒๒

^{๔๕๑} มติชน ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ หน้า ๒

มองว่าการชุมนุมในครั้งนี้เป็นการต่อสู้ที่บริสุทธิ์ของชาวสวน
ยาง และนักศึกษาที่มาร่วมในการชุมนุมก็ทำไปด้วยความสมัคร
ใจ..."^{๔๔๒}

ปลายเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๔ เกิดการรัฐประหารโดยคณะรักษา
ความสงบเรียบร้อยแห่งชาติซึ่งนำโดยนายทหารที่จบการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยพระ
จุลจอมเกล้า ซึ่งได้แสดงทัศนคติต่อพนักงานรัฐวิสาหกิจและการชุมนุมประท้วงในแง่ลบ
ดังที่พล.อ.อ. เกษตร โรจนนิล ผู้บัญชาการทหารอากาศ รองประธานสภารักษาความสงบ
เรียบร้อยแห่งชาติ (สภา รสช.) ให้สัมภาษณ์กรณีสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจเคลื่อนไหวคัด
ค้านแนวคิดของสภา รสช. ที่ต้องการแยกพนักงานรัฐวิสาหกิจออกจาก พ.ร.บ. แรงงาน
สัมพันธ์ว่าเป็นเรื่องของผู้สูญเสียประโยชน์ในกลุ่มของสหภาพแรงงานต่างๆ ต้องดูข้อเท็จ
จริงว่าสหภาพต้องการอะไรบ้าง เป็นความต้องการของประชาชนจริงหรือไม่ และตอบคำ
ถามผู้สื่อข่าวที่ว่ามีผู้นำแรงงานระบุว่า ต้องฟังเสียงจากประชาชนในการแก้ไขเรื่องนี้

"...พล.อ.อ.เกษตรย้อนกลับว่า "ประชาชนคือใคร ผมกล่าวได้
เลยว่าส.ส. เคยเอาเสียงประชาชนมาอ้างอยู่เรื่อย ความจริงตัวเขา
เองก็ประชาชน ผมเองก็ประชาชน อ้างก็เรียกว่าเป็นประชา
ชน ไม่รู้ว่ามีแค่ไหน ประชาชนจริงๆ อยากเห็นสหภาพเรียบ
ร้อยกว่านี้..."^{๔๔๓}

ช่วงเวลาเดียวกันนี้ ทางสหภาพแรงงานนำโดย นายทนง โปธิอ่านได้พยายาม
ต่อต้านอำนาจของสภารักษาความมั่นคงแห่งชาติและดำเนินการจะชุมนุมใหญ่ที่สนาม
หลวง ก็ปรากฏว่ามีความพยายามจะโยกเอาการเคลื่อนไหวของผู้ใช้แรงงานกับต่างชาติ
ดังปรากฏเป็นข่าวว่า

^{๔๔๒} มติชน ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ หน้า ๒๔

^{๔๔๓} มติชน ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๔ หน้า ๒

“...ผู้สื่อข่าวถามว่า กระแสข่าวผู้ใช้แรงงานจะตั้งกลุ่มต่างชาติ
เข้าร่วมจะทำให้บานปลายหรือไม่ พล.อ. สุนทรบอกว่าต้องรอดู
ไปก่อนอย่างไรก็ตามผู้ใช้แรงงานที่เรียกร้องเสรีภาพก็ได้ให้ไป
หมดแล้ว แต่ถ้าทำอะไรเกินขอบเขตก็ต้องมีมาตรการอื่นที่จะมา
บังคับกันบ้าง ส่วนการที่จะตั้งองค์กรต่างประเทศเข้าร่วมนั้น
คงต้องดูความเหมาะสม การที่จะตั้งเอาคนต่างชาติเข้ามาเหมือน
ที่ผู้บัญชาการทหารบกเคยพูดไว้ว่าอย่างซึกซึกเข้าบ้าน ขอให้
ระวังให้ดี”^{๔๔๔}

นายทนง โปธิอ่านซึ่งมีบทบาทอย่างมากในการต่อต้านอำนาจของสภารักษาความ
มั่นคงแห่งชาติได้หายไปในเดือนมิถุนายน ๒๕๓๔ ซึ่งเป็นที่สงสัยว่าจะถูกทางฝ่ายทหาร
สภารักษาความมั่นคงแห่งชาติ “เก็บ” ตัวไป

“...สำหรับการหายตัวของนายทนง โปธิอ่าน ผู้นำแรงงานนั้น
พล.อ. นฤดลกล่าวว่า คนไทยที่หายตัวไปมีหลายคนที่ยังค้นหา
ไม่ได้ ไม่ใช่เฉพาะนายทนงคนเดียว “มีคนที่เกี่ยวข้องกับนายทนงทั้ง
ตำแหน่งและหน้าที่พยายามสร้างเรื่องขึ้นมาให้เป็นเงื่อนไขทาง
การเมืองเป็นเรื่องของพวกที่ชอบป้ายสี ขอให้รอดูต่อไปว่าจะ
เป็นอะไร... พล.อ. วิมล วงศ์วานิช ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหาร
บก รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมกล่าวว่า อาจจะมียุทธ
ผู้สูญเสียอำนาจทำอะไรขึ้นมาบ้าง แต่ขณะนี้ยังไม่รู้ว่าเป็น
เรื่องอะไร การยุบยงให้นักศึกษาทำสิ่งชั่วชื่อนั้นมีบ้าง แต่ถือว่าไม่
รุนแรง พวกทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัวมีน้อยจึงไม่เกิดความวุ่น
วาย...”^{๔๔๕}

^{๔๔๔} มติชน ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๓๔ หน้า ๒๑

^{๔๔๕} มติชน ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๓๔ หน้า ๓

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านหลายกรณีไม่ได้ยุติเพราะการขึ้นมามีอำนาจของทหาร ดังปรากฏว่ามีการเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่เคื้อคร่อนจากโครงการของรัฐมาโดยตลอด ดังปรากฏในการประท้วงของชาวบ้านชุมชนแออัดไผ่สิงโตที่ถูกมองว่ามีผู้ยุยง

“..พล.อ.อ. อนันต์ กลินทะ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยให้สัมภาษณ์กรณีชาวบ้านสลัมคลองไผ่สิงโตชุมนุมประท้วงไม่ยอมย้ายออกกว่ายังไม่ได้รับรายงาน ส่วนการประท้วงนั้นก็คงต้องว่ากันด้วยเหตุผล ทางกระทรวงมหาดไทยมีคณะกรรมการพิจารณาเรื่องนี้อยู่แล้ว ผู้สื่อข่าวถามว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่ม็อนักการเมืองหนุนหลังในการประท้วงของชาวบ้านครั้งนี้ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยกล่าวว่าไม่ทราบการที่มีผู้มายุยงไม่เข้าเรื่องก็อย่าไปตาม”^{๔๔๖}

กรณีที่มีความรุนแรงเกิดขึ้นและมีหลายฝ่ายได้เข้ามาร่วมเคลื่อนไหวด้วยมากมาย หลายกลุ่มได้แก่ การจับพระประจักษ์ที่อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ในข้อหาฉกรรจ์ ผู้นำการมั่วสุม และต่อสู้ขัดขวางการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงาน^{๔๔๗} ซึ่งได้มีกลุ่มองค์กรนักพัฒนาเอกชนและพระวัดมหาธาตุร่วมเคลื่อนไหวและแถลงข้อมูลจากจดหมายของพระประจักษ์ที่มีไปยังพระภิกษุรูปหนึ่งว่าในจดหมายระบุว่าขณะนี้เขาหัวน้ำผุดถูกปิดกั้นด้วยอำนาจของสี่เขี้ยวอย่างโหดร้าย สื่อมวลชน นักศึกษาไม่สามารถนำข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นออกมาตีแผ่ เจ้าหน้าที่ในพื้นที่พยายามทำทุกอย่างให้ชาวบ้านลงชื่อรับรองการจัดสรรที่ดิน บางครั้งก็แอบอ้างเอาเอง จดหมายระบุว่าแม่ทัพภาคที่ 2 กำลังแย่งที่ของประชาชนอย่างโหดร้ายที่สุด ส่วนเขต อ.เสิงสาง จ.นครราชสีมา ก็มีนายทหารยศนายพันเป็นผู้ควบคุมชาวบ้านมาตัดไม้อย่างเปิดเผย^{๔๔๘}

^{๔๔๖} มติชน 2 ก.ค. 34 หน้า 2

^{๔๔๗} มติชน ๗ กันยายน ๒๕๓๔ คอลัมน์ ลำดับเหตุการณ์ปะคำเคื้อคร หน้า ๖

^{๔๔๘} มติชน ๘ กันยายน ๒๕๓๔ หน้า ๑,๒

กรณีนี้ นายไพโรจน์ สุวรรณกร อธิบดีกรมป่าไม้ ได้แสดงทัศนะของตนต่อกรณีที่มีพระกลุ่มต่างๆ ออกมาเคลื่อนไหวสนับสนุนพระประจักษ์ว่าเรื่องที่เกิดขึ้นมิใช่กิจของสงฆ์ ไม่ควรจะออกมา

“พระประจักษ์กูไม่กลับแล้ว ต้องใช้หลักนิติศาสตร์ ไม่ใช่หลัก
รัฐศาสตร์ อยู่ถึง อ.ปะคำ ยังมาขู่งชาวบ้านที่ป่ารอยต่อ 5
จังหวัด มันอะไรกัน” นายไพโรจน์กล่าวและว่าปัญหาที่เกิดขึ้น
นั้น มาจากผู้ครอบครองที่ดินเกิน 15 ไร่ขึ้นไปไม่ยอมรับการจัดที่
ทำกินแล้วต่อต้าน พวกนี้เป็นพวกเสียผลประโยชน์ เป็นพวก
นายทุนทั้งนั้นมาอ้างว่ากลัวจะเอาพื้นที่ไปให้นายทุนเวลาขาย
ราษฎรออกหมดแล้ว “๘๘

กรณีที่เป็นกรณีเคลื่อนไหวที่ขี้อือเยื้อยาวนานได้แก่ การเคลื่อนไหวคัดค้านเขื่อนปาก
มูล ก็ยังคงมีการเคลื่อนไหวที่เข้มข้น ซึ่งปรากฏการกล่าวอ้างว่ามีกลุ่มผู้คัดค้านที่ค้านหมด
ทุกโครงการและรับเงินต่างชาติมาเคลื่อนไหว

“ คีตกปากมูลระอุถึงวางมวย แลรับเงินกรีนพีซก้าน ”
นายอภิลาศ โอสธานนท์ ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีและผู้
บริหารการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ได้นำคณะ
กรรมการบริหารธนาคารโลก และผู้ติดตามจำนวน 14 คนเดิน
ทางไปจ.อุบลราชธานีเพื่อดูโครงการก่อสร้างเขื่อนปากมูล โดยได้
ไปร้งฟังการบรรยายสรุปจากเจ้าหน้าที่กฟผ....กลุ่มที่คัดค้านจะ
คัดค้านทุกโครงการอยู่แล้ว มีอะไรก็ค้านหมดไม่มีประโยชน์ที่
จะไปพูดคุยหรือทำความเข้าใจด้วย ถึงโครงการนี้เสร็จแล้วยัง
ค้านอยู่ดี แต่ที่น่าเป็นห่วงคือขณะนี้ได้มีการส่งเงินคัดค้านจาก

๘๘ มติชน ๑๔ กันยายน ๒๕๓๔ หน้า ๒๒

กลุ่มกรีนพีซ และกลุ่มนักอนุรักษ์ทั่วโลกเข้ามาสนับสนุน โดย
จ้างชาวบ้านคัดค้านโดยให้ค่าจ้างรายละ 40 บาทต่อวัน” ^{๔๕๐}

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่มีอยู่ตลอดแม้ว่าจะเป็นช่วงที่ทหารกลุ่มรสช. จะ
ครองอำนาจอยู่ทำให้นายทหารซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มแสดงความไม่พอใจและพยายามแสดง
อำนาจเพื่อข่มขู่โดยนำเอาเรื่อง “มือที่สาม” ขึ้นมาเป็นแกนกลาง ดังปรากฏเป็นข่าวว่า

“สุ” ปรามมีอบห้าม่วน ชี้นำปฏิบัติยังอาจจำเป็น
“บีกสุ” เผย...พบแผนผู้ก่อการร้ายต่างชาติก่อความวุ่นวายประชุม
นายธนาคารโลก ขอร้องกลุ่มเคลื่อนไหวภายในกลุ่มชุมนุมช่วง
ประชุม ระบุมีข่าวก่อความวุ่นวาย กระทบภาพพจน์-เศรษฐกิจ
ประเทศจัดการเด็ดขาดแน่ได้ถึง ขุน ม้า โคน ไม่สนพวกเบี้ย ย้า
ปฏิบัติแม้ถ้าสมัยก็อาจจำเป็น... แต่ผมขอบอกเล่นนะว่า เวลาเล่น
งาน ผมไม่จับแค่เบี้ยนะครับ แต่จะเล่นงานขุน ม้า โคน ทั้ง
หลายขอให้ระวัง เราจะไม่เอาแค่เบี้ย แล้วพวกขุน ม้า โคน อยู่ที่
ไหนบ้างเรารู้ ถ้าจำเป็นก็ต้องรุนแรงเพื่อความสงบของชาติ”

^{๔๕๑}

อย่างไรก็ตามความพยายามที่จะดึงอำนาจไว้ให้อยู่ในมือตนเองของฝ่ายทหารเริ่ม
ต้นมองเห็นความล้มเหลวตั้งแต่เริ่ม ดังจะเห็นในการต่อต้านรัฐธรรมนูญฉบับรสช. ซึ่งกลุ่ม
ทหารไม่สามารถจะควบคุมได้นอกจากความพยายามจะใช้อำนาจและการอ้างอิงว่ามีมือที่
สามขยุ่ง เช่น การห้ามนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่นจัดอภิปรายเรื่องรัฐธรรมนูญ ดัง
ปรากฏในหนังสือที่มีไปถึงอธิการบดี

^{๔๕๐} มติชน ๑๕ ตุลาคม ๒๕๓๔ หน้า ๑,๒๒

^{๔๕๑} มติชน ๑ ตุลาคม ๒๕๓๔ หน้า ๑,๒๑

ที่ กท.0482.66/5026

กองอำนวยการรักษาความสงบเรียบร้อย
ภายในประเทศเขตมณฑลทหารบกที่ 23
ค่ายศรีพัชรินทร อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น 40000
19 พฤศจิกายน 2534

เรื่อง ขอความร่วมมือกันใช้สถานที่ของทางราชการ
เรียน อธิการบดี

ด้วยในสถานการณ์ปัจจุบันได้ปรากฏกลุ่มการเมือง พรรคการเมือง กลุ่มนิสิตนักศึกษา นักวิชาการ และกลุ่มพลังมวลชนต่าง ๆ พยายามที่จะอภิปรายแสดงข้อคิดเห็นทางการเมืองอันเป็นการแสดงออกที่ขัดต่อนโยบายและแนวทางการปฏิบัติราชการของรัฐบาล และสภารักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ เป็นผลให้ประชาชนทั่วไปที่ไม่ทราบข้อเท็จจริง บังเกิดความสับสนและเกิดการตื่นตระหนกขึ้นโดยปกติทั่วไป และเป็นเหตุทำให้ภาวะชะงักงันทางด้านเศรษฐกิจและการลงทุนในประเทศขึ้น ในบางครั้งกลุ่มบุคคลดังกล่าวได้ใช้สถานที่ของทางราชการเป็นสถานที่สำหรับดำเนินการและอภิปรายแสดงข้อคิดเห็น ดังนั้น เพื่อให้เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นอีกต่อไป กองอำนวยการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ

เขตมณฑลทหารบกที่ 23 จึงเรียนมาเพื่อขอความร่วมมืออย่าได้อนุญาตให้กลุ่มบุคคลดังกล่าวใช้สถานที่ของทางราชการสำหรับดำเนินการและอภิปรายแสดงข้อคิดเห็น

ขอแสดงความนับถือ
(ลงชื่อ) พลตรีอุปพงศ์ โกมาสธิตย์
(อุปพงศ์ โกมาสธิตย์)

ผู้อำนวยการรักษาความสงบเรียบร้อย

ภายในประเทศเขตมณฑลทหารบกที่ 23

กองข้าวกองอำนาจการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศเขต
มณฑลทหารบกที่ 23^{๔๕๒}

การห้ามมิให้นักศึกษาแสดงออกซึ่งความคิดเห็นที่แตกต่างนี้เอง ทำให้นัก
หนังสือพิมพ์ผู้ใหญ่ท่านหนึ่งได้เขียนคอลัมน์อธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า

“...การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษา ปัญญาชน นักวิชาการ
ต่อต้านร่างรัฐธรรมนูญที่เขาเห็นว่ามีความเป็นเผด็จการ เป็น
เรื่องปกติอย่างยิ่งโดยเฉพาะในหมู่นักศึกษาและนักวิชาการทาง
รัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอันเป็นจักรวาลแห่ง
ปัญญาจำเป็นอย่างยิ่งต้องมีบรรยากาศในทางวิชาการเพื่อแสวง
หาความเป็นเลิศให้กับสังคม การปิดกั้นหรือการสร้างมือบใน
ลักษณะดังอย่างไม่เป็นธรรมชาติจึงเป็นมลพิษที่น่ารังเกียจ
อย่างยิ่ง ในอีกด้านของมันจึงเท่ากับเป็นการช่วย เป็นการสร้าง
เงื่อนไขที่ขยายความขัดแย้งในทางความคิดให้เป็นความแตกแยก
ในทางการเมืองอย่างไม่จำเป็นในที่สุดแล้วคนที่จะต้องรับและก
็คือสภารสข. หาใช่ใครที่ไหนไม่” การเคลื่อนไหวทางการเมือง
ของพรรคการเมือง องค์การประชาชน องค์การนิสิตนักศึกษาใน
ขณะนี้ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการประชาธิปไตย
ข้อควรระวังสำหรับทหารและสภารสข. ก็คือจะต้องมองสภาพ
เหล่านี้ให้เข้าใจ รู้เท่าทันเข้าใจในปัจจัยและองค์ประกอบอัน
เป็นเรื่องธรรมดาสำหรับชุมนุมและสังคมประชาธิปไตยอารยะ
จะตีความเคยชินกับวิธีปราบปรามคอมมิวนิสต์แล้วนำมาใช้ไม่
ได้^{๔๕๓}

^{๔๕๒} มติชน ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔ หน้า ๑, ๒๑

^{๔๕๓} โกสุม หักทองขาว, “คอลัมน์จับกระแส” มติชน ๕ ธันวาคม ๒๕๓๔ หน้า ๓

จะเห็นว่าในสถานการณ์ที่สังคมเห็นว่ากลุ่มทหารกำลังขึ้นมาอำนาจเบ็ดเสร็จ การเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านรัฐธรรมนูญของนักศึกษากลับไม่ถูกถือว่าเป็นการกระทำของ " มือที่สาม " ด้วยเหตุผลที่สำคัญก็คือ การคัดค้านในประเด็นการยึดอำนาจเบ็ดเสร็จเป็น ความต้องการของชนชั้นกลางทั่วไปที่ต้องการการเมืองเพียงระดับประชาธิปไตยแบบเลือก ตั้งและต้องการเพียงนักการเมืองที่ดีไม่ซื้อเสียงเข้าสภาเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากในระยะ หลังจากนี้ชนชั้นกลางกลับยอมรับในความจริงที่ว่า การเคลื่อนไหวของชาวบ้านนั้นมีมือที่ สามดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

ความรู้สึกของชนชั้นกลางที่มีต่ออำนาจเบ็ดเสร็จที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งเช่นนี้ จึงทำให้ไม่สามารถยอมรับความพยายามสร้างความจริงเรื่อง " มือที่สาม " อันได้แก่ผู้ที่ ต้องการทำให้สังคมเดินไปสู่การมีสภาพปรีดีเสมออันหมายถึงพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ และ ผู้ที่ทำลายศาสนาพุทธของไทยซึ่งหมายถึงพลตรีจำลอง ศรีเมือง ซึ่งผู้นำทหารได้พยายามที่ จะโหมประโคมสร้างความเป็นจริงนี้ขึ้นมาโดยผ่านทางวิทยุและโทรทัศน์ในเหตุการณ์การ ปะทะกันระหว่างประชาชนกับทหารในเดือนพฤษภาคมนั่นเอง

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬนั้นเพิ่มขึ้นอย่างมาก ด้าน หนึ่งก็เพราะชาวบ้านเองรู้สึกว่าคุณเองได้มีส่วนในชัยชนะนี้ อีกด้านหนึ่งก็คือภายหลังจาก การเลือกตั้งรัฐบาลใหม่การแย่งชิงทรัพยากรจากชาวบ้านมีมากขึ้น ทำให้ในรัฐบาลต่อมา นั้นต้องประสบกับปัญหาการเคลื่อนไหวของชาวบ้านถี่มากขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในทศวรรษ ๒๕๓๐ หลายประการด้วยกัน ประการแรก ได้แก่ การเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่อง การเคลื่อนไหวที่ เป็นการรวมกลุ่มและเครือข่าย การเคลื่อนไหวที่สามารถอ้างอิงกับหลักการความสัมพันธ์ ทางอำนาจของสังคมการเมือง

ชาวบ้านที่เดือดร้อนจากโครงการของรัฐที่เริ่มมีการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องตั้งแต่ต้น ทศวรรษ ๒๕๓๐ แล้ว เช่น การเคลื่อนไหวคัดค้านของชาวบ้านที่เดือดร้อนจากเขื่อนปาก มูล การเคลื่อนไหวของขบวนการสร้างป่าชุมชน

การเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องของชาวบ้านทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นผลมาจากเงื่อนไข
ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างน้อยสองประการด้วยกัน ประการแรก ภายหลังที่มี
เหตุการณ์พฤษภาทมิฬซึ่งเป็นช่วงเวลาของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง และเป็นรัฐบาลที่
ถูกเรียกและเรียกตนเองให้แตกต่างกันระหว่างพรรคการเมืองสองกลุ่ม คือ กลุ่มการเมืองที่
สนับสนุนทหารในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ และกลุ่มที่เป็นต่อต้านทหารว่าเป็นพรรคการเมือง
และพรรคเทพ ชาวบ้านและผู้นำชาวบ้านเห็นว่าเป็นพรรคการเมืองฝ่าย " เทพ " น่าจะมีจุด
อยู่บนความยุติธรรมและการเมืองเปิดกว้างเพราะการเคลื่อนไหวของชาวบ้านอันทำให้
พรรคการเมืองฝ่าย " เทพ " ได้ขึ้นมามีอำนาจ จึงทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเพื่อให้รัฐบาลแก้
ไขปัญหาความเดือดร้อนที่หมักหมมมานาน แต่เมื่อพรรคการเมืองฝ่าย " เทพ " ไม่ได้
แก้ไขปัญหานั้นใคร่หน้าจี้ก็ยังมองการเคลื่อนไหวชาวบ้านในอีกทางหนึ่ง การปิดป้ายว่า
พรรคเทพ พรรคการเมืองสลายไปในเวลาไม่นานนัก แต่ชาวบ้านก็ยังเคลื่อนไหวต่อเนื่องต่อ
มาและพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญใหม่เพื่อจัดความสัมพันธ์ทาง
อำนาจในสังคมการเมืองให้มีที่ของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น

ชาวบ้านที่เดือดร้อนจากปัญหาต่างๆที่ยังไม่ได้แก้ไขได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเก
ลี่ยห่วงเพื่อให้มีการร่างรัฐธรรมนูญใหม่และมีส่วนอย่างมากในการนำเสนอความคิด
เข้าไปปรารถนาอยู่ในรัฐธรรมนูญ โดยเริ่มต้นตั้งแต่การรณรงค์เพื่อให้ร่าง รณรงค์เพื่อให้มี
สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (สสร) ที่เป็นฝ่ายของชาวบ้าน รวมกลุ่มกันนำเสนอ
ประเด็นความสัมพันธ์ทางอำนาจผ่านทางเวทีประชาพิจารณ์ที่สภาร่างรัฐธรรมนูญต้องจัด
ขึ้นในห้องดินต่างๆ/ และร่วมกันรณรงค์ยกธงเขียวสนับสนุนร่างรัฐธรรมนูญเมื่อมีกระแส
ต่อต้านจากกำนันผู้ใหญ่บ้านที่ใช้ธงเหลืองเป็นสัญลักษณ์

การเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องในความพยายามจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจใหม่ใน
สังคมการเมืองนี้ มีผลอย่างน้อยสองด้านด้วยกัน ด้านแรกได้ทำให้การจัดความสัมพันธ์ที่
ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญมีหลายมีหลายมาตราที่เพิ่มอำนาจให้แก่ชาวบ้านในห้องดินต่างๆ
เช่น มาตราที่ ๔๖ ด้านที่สอง ชาวบ้านพยายามที่จะทำให้ปฏิบัติการทางสังคมการเมือง
ตามรัฐธรรมนูญนั้นเป็นจริงให้ได้ เช่น การเคลื่อนไหวทั้งหลายมักจะอ้างอิงบทบัญญัติที่
ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือ เรียกร้องให้รัฐบาลปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ

การมีหลักการความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมการเมืองที่ระบุถึงอำนาจของชาวบ้านไว้ ประกอบการโครงการใหญ่ๆของรัฐที่มีผลกระทบต่อชาวบ้านยังคงดำเนินต่อไป ไม่ได้สนใจในอำนาจของชาวบ้านที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ จึงทำให้การเคลื่อนไหวจึงดำเนินต่อเนื่องมา

การเคลื่อนไหวที่เป็นการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายเป็นลักษณะเด่นที่เกิดขึ้น กล่าวได้ว่าหลังจากที่รัฐปราบสหพันธ์ชาวลาวโซ่งแห่งประเทศไทยไปเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ แล้ว การเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นก็เป็นการเคลื่อนไหวเฉพาะเรื่องเฉพาะกรณี จนกระทั่งหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ การจัดตั้งกลุ่มชาวบ้านเป็นเครือข่ายก็เกิดขึ้นในทุกภูมิภาค เช่น เครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ (กกน.) ตั้งเมื่อ ๒๕๓๘ , สมัชชาชาวนาชาวไร่ภาคอีสาน ตั้งประมาณปี พ.ศ. ๒๕๓๖ สมัชชาเกษตรกรรายย่อย^{๔๔} (สกย) ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นสมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน พ.ศ. ๒๕๓๘ เป็นต้น และชาวบ้านก็พยายามทำให้การจัดตั้งเครือข่ายนี้เป็นสิทธิของพลเมืองที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญด้วยในมาตราที่ ๔๕

การเคลื่อนไหวที่เป็นลักษณะเครือข่ายของปัญหาและเครือข่ายของชาวบ้านที่มีการรวมเอาปัญหาหลายลักษณะมารวมกันและนำเสนอเป็นของเรียกร้องรวมของเครือข่าย แม้ว่าจะมีผลทำให้การเคลื่อนไหวนั้นมีจำนวนผู้เข้าร่วมมากกว่าการเคลื่อนไหวเป็นเฉพาะปัญหาหรือเฉพาะกรณีซึ่งส่งผลให้มีน้ำหนักมากขึ้นในการต่อรองกับรัฐบาล แต่อีกด้านหนึ่งก็เป็นประเด็นที่ทำให้รัฐบาลที่หวังจะลดทอนความน่าเชื่อถือของการเคลื่อนไหวของชาวบ้านสามารถนำไปขยายผลในการสื่อสารกับสังคมได้ ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

ความเปลี่ยนแปลงในการเคลื่อนไหวในลักษณะเครือข่ายของชาวบ้านได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ข้ามเครือข่ายหรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งก็คือได้มีการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวบ้านที่เคลื่อนไหวในประเด็นปัญหาหนึ่งกับชาวบ้านที่เคลื่อนไหวประเด็นปัญหาอื่น แต่ทั้งหมดเกิดจากสาเหตุหลักเดียวกัน การเชื่อมลักษณะนี้ชาวบ้านเรียกว่าการพบปะเพื่อให้กำลังใจซึ่งกันและกัน เช่น การร่วมพบปะกันของกลุ่มชาวบ้านที่ทำกิจกรรม

^{๔๔} ประภาส ปิ่นตบแต่ง, การเมืองบนท้องถนน ๕๕ วันสมัชชาคนจน. (กรุงเทพฯ: โครงการหนังสือเล่ม อดับที่ ๑๔ มหาวิทยาลัยเกริก ๒๕๔๑), หน้า ๕๑-๖๑ .

ร่วมกันเรื่องป่าชุมชน การเดินทางมาเล่าเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นที่จังหวัดกาญจนบุรีของชาวบ้านที่ต่อต้านท่อก๊าซไทย-พม่า การเดินทางเยี่ยมชาวบ้านที่อำเภอแม่มาะเพื่อรับรู้เรื่องโรงไฟฟ้าพลังถ่านหินของชาวบ้านที่หินกรูด-บ่อนอก การเดินทางไปเยี่ยมพี่น้องที่จันทบุรีที่กำลังคัดค้านโครงการท่อก๊าซและโรงแยกก๊าซไทย-มาเลเซียของชาวบ้านที่กำลังต่อต้านโครงการโรงไฟฟ้าพลังความร้อนที่บ่อนอก-หินกรูด เป็นต้น

การเคลื่อนไหวที่สามารถอ้างอิงกับหลักการความสัมพันธ์ทางอำนาจของสังคมการเมืองเป็นปฏิบัติการที่เกิดขึ้นหลังจากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้ออกบังคับใช้แล้ว การเคลื่อนไหวในลักษณะนี้ได้กลายเป็นหลักการความชอบธรรมที่ชาวบ้านสามารถนำมาใช้ได้ แต่อย่างไรก็ตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันที่แม้ว่าจะให้พื้นที่การอ้างอิงทางอำนาจแก่ชาวบ้าน แต่ในทางปฏิบัติกลับไม่มีข้อบังคับอันใด การอ้างอิงหลักการความสัมพันธ์ทางอำนาจสูงสุดของรัฐไทยนี้เองทำให้รัฐบาลหลายรัฐบาลต่อมาก็ได้ปรับเปลี่ยนข้ออ้างในการทำให้การเคลื่อนไหวของชาวบ้านนั้นลดความชอบธรรมลงไป

การเคลื่อนไหวที่สำคัญที่มีผลกระทบต่อการสร้างการรับรู้เรื่อง " มือที่สาม " ในลักษณะใหม่ได้แก่การเคลื่อนไหวของประชาชนในประเด็นของการคัดค้านโครงการใหญ่ๆของรัฐ อันได้ทำให้เกิดการสร้างความจริงเรื่องมือที่สามเปลี่ยนมาสู่ " นักพัฒนาเอกชน (NGO) เป็นมือที่สามที่ขูดประชาชนในพื้นที่ เป็นการกระทำที่ขัดขวางการพัฒนาของชาติและกระทำไปเพื่อที่จะนำไปเป็นผลงานเพื่อรับเงินต่างชาติ " และเรียกร้องต่อชาวบ้านที่เคลื่อนไหวคัดค้านนั้นเป็นคนจำนวนน้อยเสียสละให้ " ชาติ " ซึ่งปรากฏชัดเจนมากขึ้นหลัง พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นต้นมา

ภายหลังจากนายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ได้เป็นนายกรัฐมนตรีก็ได้ประสบกับปัญหาการเคลื่อนไหวของชาวบ้านมากมาย เนื่องจากนายชวน หลีกภัยเป็นผู้ที่นักวิชาการลงความเห็นว่าเป็นผู้ที่เติบโตทางการเมืองมากับกลไกระบบราชการจึงทำให้มองไม่เห็นหนทางในการทำงานการเมืองนอกกลไกระบบราชการ และทำให้มองปัญหาการเคลื่อนไหวของชาวบ้านไปในอีกลักษณะ เมื่อชวนนาภากลางเคลื่อนไหวเรียกร้องราคาข้าว นายกรัฐมนตรีชวน หลีกภัยได้กล่าวว่า

“...ข้อมูลบางอย่างที่ชานาได้รับอาจเป็นข้อมูลที่บางฝ่าย
ต้องการปลุกระดมชนิดน้อย...”^{๔๕๕}

หรือ

“...นายชวน กล่าวว่า ส่วนที่ชานาจะมาประท้วงและโอบงไปสู่
ปัญหาการเมืองนั้นรัฐบาลต้องพยายามให้ประชาชนเข้าใจ ถ้าทั้ง
ชานารัฐบาลพอจะพูดคุยได้ เพียงแต่อาจมีบางฝ่ายเข้าไปปลุก
ระดมร่วมด้วย...”^{๔๕๖}

หรือความพยายามอธิบายให้สังคมเข้าใจว่ารัฐบาลกำลังแก้ปัญหาอยู่ ขอให้ชาวบ้านอย่า
เชื่อผู้ขู่ขง

“...นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี กล่าวว่า...ปัญหาที่ทำกิน
เป็นปัญหาที่ต่อเนื่องยาวนาน...มีความพยายามแก้ไขปัญหานี้
โดยล่าสุดมีโครงการจัดที่ทำกินให้ราษฎรผู้ยากไร้ (คจก.)...ก็มี
การเรียกร้องให้ยกเลิก...อยากฝากประชาชนไปบอกต่อด้วยว่า
...อย่าไปฟังใครที่ขู่ให้ไปเผาทรัพย์สินหรือไปปิดถนน เพราะรัฐ
บาลจะตามไปดูแลแก้ปัญหาให้...”^{๔๕๗}

กรณีชาวบ้านปากมูลที่เคลื่อนไหวมาเป็นเวลานานนั้น นายกรัฐมนตรีนั้นแสดงท่า
ทีในที่ต่างกรรมต่างวาระกันว่า “ ...ในที่ประชุมมีการระบุว่านายกรัฐมนตรีแสดง
ความเห็นว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มเอ็นจีโอไม่โปร่งใส...”^{๔๕๘}

^{๔๕๕} มติชน ๑๔ มกราคม ๒๕๓๖ หน้า ๒

^{๔๕๖} มติชน ๑๑ มีนาคม ๒๕๓๖ หน้า ๒๘

^{๔๕๗} มติชน ๒๑ มีนาคม ๒๕๓๖ หน้า ๒๘

^{๔๕๘} มติชน ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๖ หน้า ๓๐

กล่าวได้ว่าวิถีคิดและการแสดงท่าทีของนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี ที่มีต่อปัญหาการเคลื่อนไหวทั้งหมดของชาวบ้าน ก็คือ การพูดคุยกับชาวบ้านที่มีปัญหานั้นไม่ยาก เพราะรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งก็ต้องพยายามแก้ไขปัญหาให้ชาวบ้านอยู่แล้ว หากแต่ที่พูดคุยไม่ได้ก็เพราะมีผู้อยู่เบื้องหลัง แต่อย่างไรก็ตาม หากชาวบ้านจะมาชุมนุมประท้วงก็ทำได้เพราะเป็นสิทธิของพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่อย่าทำผิดกฎหมายใดๆ เช่น การปิดถนน หากทำผิดกฎหมายก็ต้องจัดการตามกฎหมาย และหากชาวบ้านไม่เชื่อถือว่ารัฐบาลของตนจะแก้ไขปัญหาก็ไม่ต้องเลือกพรรคของตนเป็นรัฐบาล และการจัดการดูแลการชุมนุมทั้งหลายให้เจ้าหน้าที่ในจังหวัดเป็นผู้ดูแล หากเกิดความรุนแรงขึ้นก็ถือว่าเป็นการปฏิบัติตามกฎหมาย

แบบแผนของการแสดงท่าทีเช่นนี้จะปรากฏทุกครั้งเพียงแต่จะเน้นในประเด็นใดมากกว่ากันขึ้นอยู่กับสถานการณ์การเคลื่อนไหวนั้นๆ เช่น เมื่อชาวนากำแพงเพชรชุมนุมประท้วงเรียกร้องแก้ไขราคาข้าวตกต่ำแล้วนำรถอีแต่นมาปิดถนนจึงถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจสลายการชุมนุมด้วยกำลัง จนทำให้นายเสกซิม ต้มใจอด ชาวนาอายุ ๕๐ ปีถูกตีที่กระโหลกจนเสียชีวิต นายชวนก็กล่าวว่า

"...ตนมาจากการเลือกตั้ง...เคยมีบทเรียนการชุมนุมที่ประจวบคีรีขันธ์ จึงให้นโยบายว่า อย่าได้เจรจาจนกว่าผู้ประท้วงจะนำรถออกจากถนน ขอมรับว่าการชุมนุมเป็นสิทธิตามระบอบประชาธิปไตย... ผมพูดเองต่อหน้านายทหารใหญ่คนหนึ่งว่าการชุมนุมจะต้องไม่ละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานหรือสร้างความเดือดร้อนให้คนอื่น...

...รัฐบาลแก้ไขปัญหारेื่องมีอบมาก็เรียบร้อยแล้วไม่มีปัญหา เมื่อมีการเสียชีวิตต้องขอความเป็นธรรมเพราะเจ้าหน้าที่ก็บาดเจ็บ ๒๕ คน เหตุการณ์จะไม่รุนแรงถ้าไม่มีคนนอก...ผมทราบดีว่าการแก้ไขปัญหามิ่ง่าย ระบอบประชาธิปไตยถ้ารัฐบาลล้มเหลวในการแก้ปัญหา ประชาชนก็มีสิทธิ์เลือกอีกฝ่ายมาเป็นรัฐบาล ผมเคารพพลุขนิธิของประชาชน -ถ้ารัฐบาลผมทำงานไม่ได้ วัน

หน้าผมจะแนะนำประชาชนให้เลือกฝ่ายค้านมาเป็นรัฐบาล

...^{๔๕๕}

โดยวิธีคิดเบื้องต้น ที่ให้นโยบายว่าอย่าเจรจากับผู้ชุมนุมที่ปิดถนน เปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นใช้ความรุนแรงกับผู้ประท้วง เพราะวิธีคิดของนายชวนอันนำไปสู่ นโยบายนี้เป็นวิธีคิดที่เท่ากับว่าไม่ต้องมีการเจรจา เพราะการปิดถนนคือเครื่องมือที่ชาวบ้านผู้ไม่มีอำนาจต้องใช้เพื่อสร้างแรงกดดันต่อรัฐบาล หากจะเริ่มต้นเจรจาโดยไม่มีเครื่องมือกดดันอยู่ การเจรจาก็จะไร้น้ำหนักไปในทันที ข้ออ้างความเดือดร้อนผู้อื่นของนายชวน หลีกภัยจึงเท่ากับการ ไม่ได้แก้ไขปัญหาใดๆ

ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่ในสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย การเคลื่อนไหวของชาวบ้านในเกือบทุกกรณีจึงถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้ความรุนแรงในการสลายการชุมนุม ไม่ว่าจะเป็นการใช้ความรุนแรงโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยตรงกรณีชานากำแพงเพชร การสลายการชุมนุมของชาวบ้านที่คงใหญ่ หรือการใช้กำลังมวลชนอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้กระทำความรุนแรง เช่น การเคลื่อนไหวเขื่อนปากมูลที่กำลังของชาวบ้านที่ได้รับการเลี้ยงดูจากตำรวจ และการไฟฟ้าฝ่ายผลิต^{๔๕๖} รวมไปถึงความพยายามจะจับเอา “มือที่สาม” ในความคิดของรัฐบาล เช่น การจับกุม “นักศึกษา” โดยคิดว่าเป็นผู้ยุยงชานากลุ่มเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน^{๔๕๗}

โดยวิธีคิดเช่นนี้เอง เมื่อนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีเห็นภาพความรุนแรงที่เจ้าหน้าที่ตำรวจใช้กับผู้ชุมนุม นายชวน ได้แสดงความรู้สึกถึงสิ่งที่ตนจะต้องประสบมากกว่าการคิดถึงปัญหาความรุนแรง ดังปรากฏเป็นข่าวว่า “...ภาพที่ผมเห็นแล้วเสียใจคือภาพตำรวจเอาพายุเข้าบ้านชาวบ้าน ผมเห็นภาพผมก็นึกว่าเอาอีกแล้วเตรียมตัวเปิดอภิปรายอีกแล้ว...”^{๔๕๘}

^{๔๕๕} มติชน ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๓๖ หน้า ๑๖

^{๔๕๖} มติชน ๕ มีนาคม ๒๕๓๖ หน้า ๓๐ และ “ยุทธการมือชนมือชนปากมูล ที่สุดแล้วชาวบ้านก็เป็นเหยื่อจัดตั้ง” มติชน ๑๐ มีนาคม ๒๕๓๖ หน้า ๓

^{๔๕๗} มติชน ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗ หน้า ๑๒

^{๔๕๘} มติชน ๕ มีนาคม ๒๕๓๗ หน้า ๑๐

วรศักดิ์ มหัทธโนบล ได้สะท้อนการรับรู้ของรัฐบาลนายชวน หลีกภัยว่ามีต่อการเคลื่อนไหวของชาวบ้านและนักพัฒนาเอกชนในการสัมมนาประจำปีของศูนย์เศรษฐกิจศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๘ ไว้ว่า

“...บทบาทที่เด่นชัดของ NGO ในการยื่นข้อเรียกร้องเป็นกระบอกเสียงให้กับผู้เสียเปรียบ...ทำให้หลายครั้งหลายครากลายเป็นบทบาทที่ขัดขวางการพัฒนาประเทศเป็นเพราะรัฐในปัจจุบันซึ่งเป็นระบบของพรรคการเมืองมีมุมมองต่อ NGO ไม่ต่าง จากรัฐแบบเก่า...คือมอง NGO ด้วยสายตาหวาดระแวง...เป็นการหวังเงินจากต่างชาติ....”^{๔๐๓}

นักสังเกตการณ์สังคมได้มองทศนะของรัฐบาลนายชวน หลีกภัยไว้ทำนองเดียวกันว่า

“ กลุ่มนักเลือกตั้งทางการเมืองมองหา “ มือที่สาม ” อยู่เสมอ รวมไปถึงพยายามที่จะขู่ผู้นำชาวบ้านอยู่ตลอดเวลาด้วยเหตุโน้นเหตุนี้ เช่น พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ ก็ขู่จะจับคุณบำรุง กะโยธา นายชวน หลีกภัย เกยกลางถึงการเคลื่อนไหวของชาวบ้านว่าถึงฤดูอีกแล้วหรือ หลายครั้งที่หาว่ามี NGO หนุนหลังชาวบ้าน เป็นต้น”^{๔๐๔}

^{๔๐๓} เพ็ญภา หงษ์ทอง “ อุดมการณ์ NGO บนยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง ” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ๔๒, ๒๔ (๑๒-๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๘) : ๑๑.

^{๔๐๔} อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ “ โรงเรียนประชาธิปไตยข้างถนน ” สยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์. ๔๑, ๕๑ (๒๑-๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๘) : ๔๐.

ด้วยเหตุที่ทัศนคติของนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีร่วมรัฐบาลเป็นเช่นนี้ จึงทำให้กลไกระบบราชการได้ใช้ความรุนแรงต่อชาวบ้านได้เข้มข้นขึ้น ดร. ประภาส ปิ่นตบแต่ง ได้สรุปข้อมูลปฏิบัติการของรัฐไว้ ความว่า

"...จากข้อมูลในช่วง ๒ ปี รัฐบาลชวน...พบว่า การปราบปรามชาวบ้านในช่วงนี้...ทำให้ผู้นำชาวบ้านและชาวบ้านเสียชีวิตจำนวน ๓ ราย ...จากข้อมูลพื้นฐานในรายงานสรุปการชุมนุมของราษฎรและกลุ่มพลังของกองการข่าว สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทยในช่วงรัฐบาลชวน พบว่ามีการปราบปรามชาวบ้านด้วยกองกำลังติดอาวุธและการข่มขู่คุกคามด้วยกำลังเจ้าหน้าที่เพื่อสลายการชุมนุมของชาวบ้านจำนวน ๒๑ พื้นที่กรณีปัญหา และปฏิบัติการมีอบชนมีอบอีก ๑๑ พื้นที่ กรณีปัญหานอกจากนี้ ยังมีการจับกุมผู้นำชาวบ้านและ NGO จำนวนไม่น้อยกว่า ๑๐๐ คน ใน ๑๖ พื้นที่กรณีปัญหา และรัฐบาลชวนได้ใช้กฎหมายการศึกษซึ่งเป็นกฎหมายที่ล่าช้าเข้าปราบปรามชาวบ้านด้วยกองกำลังติดอาวุธจนชาวบ้านได้รับบาดเจ็บและถูกจับกุมในกรณีเขื่อนสิรินธรจำนวน ๑๒ คน เขื่อนปากมูล ๒ คน"^{๕๐๔}

ความเปลี่ยนแปลงได้ปรากฏขึ้นเมื่อรัฐบาลบริหารได้ขึ้นมามีอำนาจเนื่องจากรัฐบาลของบรรหาร ศิลปอาชา เป็นรัฐบาลที่ถูกมองว่าไม่น่าจะขึ้นมาได้และนายกรัฐมนตรีเองก็ถูกสังคมนิยมอย่างไม่ค่อยไว้วางใจซึ่งแตกต่างจากรัฐบาลนายชวน หลีกภัย (ที่แม้ว่าถูกปัญหาการยกที่ สปก.๔-๐๑ ให้นายทุนก็ยังคงไม่ยอมรับผล) นายบรรหารจึงเริ่มต้นด้วยการประกาศจะแก้ไขรัฐธรรมนูญ ขณะเดียวกันนายบรรหารก็ตอบรับปัญหาการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในพื้นที่ต่างๆดีกว่ารัฐบาลชวน แม้ว่ากว่าจะตอบรับนั้นก็ต้องมีการเคลื่อนไหวอย่างหนักเช่นกัน ดังในกรณีของการคัดค้านโรงไฟฟ้าขยะ-ลิกไนต์ ที่อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ที่เคลื่อนไหวเกือบสองปีเต็มจนรัฐบาลบรรหารสั่งยกเลิก

^{๕๐๔} ประภาส ปิ่นตบแต่ง การเมืองบนท้องถนน... หน้า ๑๒๔.

โครงการ ^{๕๐๖} หรือการเคลื่อนไหวกองสมัชชาคนจนที่สามารถต่อรองได้รับมติคณะรัฐมนตรี ๒๒ เมษายน ๒๕๓๘ ซึ่งรองรับการแก้ปัญหาทั้ง ๔๑ ปัญหาของสมัชชาคนจน และนายบรรหารก็ได้ลงไปดูพื้นที่ด้วย แต่อย่างไรก็ตามความอ่อนแอของรัฐบาลบริหารในหลายๆด้านซึ่งก็ทำให้ต้องยอมรับการกดดันของการเคลื่อนไหวกองชาวบ้าน ความอ่อนแอนี้ทำให้ไม่สามารถทำอะไรไปได้มากกว่าคำสัญญาเท่านั้น

ความเปลี่ยนแปลงในท่าทีและทัศนคติที่มีต่อการเคลื่อนไหวกองชาวบ้านเกิดขึ้นในสมัยของรัฐบาลของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ที่ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากนายบรรหาร ศิลปอาชา ดร. ประภาส ปิ่นตอกแต่ง อธิบายท่าทีที่มีต่อการเคลื่อนไหวกองชาวบ้านที่ดีกว่ารัฐบาลเดิมว่า

“...พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ...ฐานะเสียงของพรรคอยู่ที่ภาคอีสาน ...ในการหาเสียง...ได้ชูภาพของนายกฯอีสาน นอกจากนี้ยังได้ประกาศทำสงครามกับความยากจนและสัญญาว่าถ้าแก้ปัญหาความยากจนไม่ได้จะไปกระโดดแม่น้ำโขงตาย...ภาพสมัชชาคนจนในสายตาสาธารณชนก็เป็นภาพของคนยากคนจนจากภาคอีสาน ดังนั้นการชุมนุม...จึงได้รับการปฏิบัติในด้านบวกจากรัฐบาล...รัฐบาล...ได้อำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคต่างๆ โดยรัฐบาลได้ให้ความช่วยเหลือด้วยการจัดสิ่งของบริการแก่ผู้ร่วมชุมนุมตลอดช่วงระยะเวลาการชุมนุม...”^{๕๐๗}

และได้อ้างคำกล่าวของที่ปรึกษาของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ความว่า

“ นายกรัฐมนตรีห้ามรัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง แสดงท่าทีต่อผู้ชุมนุมในลักษณะเช่นมีมือที่สามชักจูงมา ให้ยอมรับว่า

^{๕๐๖} ชัยพันธุ์ ประภาสวัด, บทเรียนจากโรงไฟฟ้ายะ-ลิกไนต์ ที่อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่, เชียงใหม่ : คณะกรรมการประสานงานประชาชนเพื่อท้องถิ่น (คปถ), ๒๕๓๘ .

^{๕๐๗} ประภาส ปิ่นตอกแต่ง การเมืองบนท้องถนน... หน้า ๑๒๒

ชาวบ้านเดือดร้อนจริง เพราะท่าน เชื่อว่าการพัฒนาที่ผ่านมาได้
สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน."^{๕๐๔}

การที่พลเอกชวลิต ขงใจยุทธมีท่าทีที่แตกต่างไปจากรัฐบาลก่อนหน้านี้ น่าจะมาจากเหตุที่รัฐบาลที่มีพรรคความหวังใหม่เป็นแกนนำนั้น ไม่สามารถที่จะสร้างภาพที่ทำให้
รัฐบาลได้รับในการยอมรับในสังคมได้เท่าไรของประชาติปดัยและพรรคความหวัง
ใหม่เองก็ไม่สามารถที่จะมีพื้นที่การเลือกตั้งในเขตกรุงเทพฯ ได้ ดังนั้นการแสวงหาพันธมิตรที่แนชัดจึงเป็นการเดินทางมาทางเมืองหนึ่ง พลเอกชวลิต ขงใจยุทธเดินทางไปเยี่ยม
ชาวชุมชนแออัดคลองเตยหลายครั้ง ดังนั้น เมื่อพลเอกชวลิตเพ็ลี่ยปล้าทางการเมืองกรณี
การถูกโจมตีค่าเงินบาทจนต้องลดค่าเงินและถูกโจมตีจากกลุ่มนักธุรกิจในเมืองฯ พล
เอกชวลิต ก็ได้เลือกที่จะประนามความเห็นแก่ตัวของบรรดานักธุรกิจระดับชาติและเรียก
กลุ่มพวกนี้ว่า " มัน " และดึงเอาชาวบ้านและผู้ยากไร้ในเขตเมืองมาชุมนุมหนุนช่วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่านายกรัฐมนตรีจะมีท่าทีที่ติดกับการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน
แต่ในการชุมนุมครั้งที่ยืดเยื้อและยาวนานที่สุดของสมัชชาคนจนเป็นเวลา ๕๕ วัน ก็ประสบ
กับการที่ต้องสร้างคะแนนให้แกรัฐบาลเพราะหากปล่อยให้สังคมเห็นว่ามีการชุมนุมยืดเยื้อ
อยู่ก็จะทำให้มองไปได้หลายประเด็น เช่น ไม่เข้มแข็ง หรือ ไม่ยอมแก้ไขปัญหของคนจน
ดังนั้นในระหว่างการชุมนุมซึ่งรัฐบาลพลเอกชวลิตได้ตั้งคณะกรรมการร่วมขึ้นมาเพื่อ
เจรจาหามาตรการการแก้ไข ก็ได้มีการแถลงข่าวในลักษณะที่ว่าเจรจาได้ผลมากแล้ว
เช่น นายเสนาะ เทียนทอง ให้สัมภาษณ์ว่า "...รัฐบาลแก้ไขปัญหสมัชชาคนจนไปแล้ว
๕๐ เปอร์เซ็นต์ อีก ๑๐ เปอร์เซ็นต์เป็นเรื่องทางกฎหมาย...จะมาเอาอะไรกันอีก..."^{๕๐๕} และ
ชาวบ้านต้องการกลับบ้านแต่แกนนำไม่ยอมให้กลับ และพยายามใช้สื่อในการแถลงถึง
การจัดการแก้ปัญหมาให้แก่ชาวบ้านด้วย ^{๕๐๖}

^{๕๐๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๗ .

^{๕๐๕} ข่าวสด ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐ อ้างอิงจาก ประกาศ ปันตกแต่ง, การเมืองบนท้องถนน...
หน้า ๑๗๓

^{๕๐๖} ประกาศ ปันตกแต่ง, การเมืองบนท้องถนน... หน้า ๑๓๗-๑๓๘ .

การประชุม ๕๕ วันของสมาชิกรัฐสภาคนจนได้สร้างเครือข่ายพันธมิตรอย่างกว้างขวาง^{๔๐๐} ซึ่งน่าจะมีผลทำให้ท่าทีของรัฐบาลชวลิตไม่แข็งกร้าวดังรัฐบาลที่มีแกนนำเป็นพรรคประชาธิปัตย์ และทำให้เกิดผลสรุปที่เป็นมติคณะรัฐมนตรีที่ทำให้สมาชิกรัฐสภาคนจนเห็นว่าน่าจะนำไปสู่ทางแก้ไขปัญหาได้ในระดับหนึ่ง ความสำเร็จและความสนิทสนมอันเกิดขึ้นระหว่างรัฐบาลกับสมาชิกรัฐสภาคนจนนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เมื่อเปลี่ยนรัฐบาลเป็นพรรคประชาธิปัตย์ มติต่างๆของคณะรัฐมนตรีชุดนี้จึงถูกยับยั้งหมด

แต่เมื่อรัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธลาออก นายชวน หลีกภัยได้กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง กลุ่มแกนนำและที่ปรึกษาของสมาชิกรัฐสภาคนจนรับรู้ว่าเป็นผู้นำพรรคประชาธิปัตย์คิดเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของชาวบ้านอย่างไร จึงได้ส่งจดหมายถึงนายกรัฐมนตรี นายชวน หลีกภัยขอคำยืนยันในการสานต่อการแก้ไขปัญหามาชิกชนคนจน โดยได้ส่งเอกสารมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับสมาชิกรัฐสภาคนจนและสรุปความคืบหน้าการแก้ไขปัญหามาชิกชนคนจนในช่วงรัฐบาลของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ^{๔๐๑}

รัฐบาลนายชวน หลีกภัยในสมัยที่ ๒ นี้ได้ล้มเลิกข้อตกลงระหว่างรัฐบาลพลเอกชวลิตกับกลุ่มชาวบ้านสมาชิกรัฐสภาคนจนหมด รวมทั้งยกเลิกการจ่ายค่าชดเชยที่รัฐบาลก่อนเตรียมไว้หมดแล้ว โดยที่ตัวแทนรัฐบาลได้กล่าวไว้ว่า

“...รัฐบาลของเรามีข้อจำกัดในหลายเรื่อง เราต้องเร่งแก้ปัญหาเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก เรามีข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขไอเอ็มเอฟและจะเป็นรัฐบาลชั่วคราวเมื่อกฎหมายลูกเสร็จ รัฐบาลจะคืนอำนาจให้ประชาชน เพื่อให้มีการเลือกตั้ง ภายใต้อำนาจรัฐบาลจะแก้ไขปัญหาเท่าที่จะทำได้ อย่างมากกดดันกัน...”^{๔๐๒}

^{๔๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗-๑๑๐.

^{๔๐๑} เนชั่นสุดสัปดาห์ ๖, ๒๕๕ (๒๑-๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๐): ๔-๕

^{๔๐๒} นายอลงกรณ์ พลบุตร ตัวแทนรัฐบาลในการประสานงานกับสมาชิกรัฐสภาคนจนกล่าวบนเวทีงาน “สมาชิกรัฐสภาคนจนปีที่ ๓” ณ ม.ธรรมศาสตร์ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๐

การประชุมครั้งที่ ๑ / ๒๕๔๑ ของคณะกรรมการประสานงานติดตามการแก้ไข ปัญหาสมัชชาคนจน ภายใต้รัฐบาลนายชวน หลีกภัย ก็ไม่ประสบผลสำเร็จอันใด ประ สติทธิพร กาพอ่อนศรี ได้สรุปไว้ว่า " ความล้มเหลวในการประชุม...เป็นปรากฏการณ์ที่ สะท้อนให้เห็นถึงความจริงจังในการแก้ปัญหา..."^{๕๙๔}

ความตั้งใจที่จะยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีรัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ นั้นเป็น เพราะนายชวน หลีกภัย ได้แสดงสิ่งที่ตนเองคิดอยู่แล้วว่าการเคลื่อนไหวของประชาชนมีผู้ เข้ามาอุยงเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ ดังที่ได้ตอบโต้นายอดิศร เพียงเกษ ในวันอภิปราย ไม่ไว้วางใจ ความว่า

"...ท่านอดิศรได้พูดถึงคนจนเยอะรัฐบาลนี้ไม่เห็นใจคนจน ท่านอยู่ข้างคนจน ผมต้องเรียนว่ากระผมก็มาจากลูกชาวบ้าน การเห็นใจคนจนนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับที่คำพูดหรือการรับ อยู่เพื่อการ ปฏิบัติ บางทีคนที่พูดถึงคนจนบ่อยๆก็ไม่แน่ว่าจะทำ เพื่อคนจน บางคนก็เอาเปรียบคนจน ใช้คนจนเป็นเกราะบังหน้า หาประโยชน์จากคนจน แบ่งเปอร์เซ็นต์จากคนจน บางคนอ้าง คนจนแต่เอาเปรียบคนจน และเอาความยากจนเป็นประโยชน์ ทางการเมือง ถึงเวลาเลือกตั้งเอาเงินไปหว่านหัวประชาชนให้เลือก ตัวเองเข้ามา..."^{๕๙๕}

การกล่าวหาและตอบโต้นายอดิศร เพียงเกษในกรณีนี้ ยังปรากฏอีกในคราวที่นาย ชวน หลีกภัย ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมได้คืนยศให้แก่จอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งทำให้คนจำนวนมากไม่พอใจ และนายอดิศรได้พูดในสภาว่าจะเปลี่ยนนาม

^{๕๙๔} ประสทธิพร กาพอ่อนศรี "สมัชชาคนจน ทำหิต่อรัฐบาลชวน " เนชั่น สุดสัปดาห์ ๖ ๒๕๕ (๒๖ กุมภาพันธ์-๔ มีนาคม ๒๕๔๑): ๖๔-๖๕ .

^{๕๙๕} ชูวิธ ฤกษ์ศิริสุข "คำชดเชยเงื่อนไขราสีไศล ที่สุดชาวบ้านก็คือเหยื่อ " เนชั่น สุดสัปดาห์ ๖ , ๓๐๓ (๒๖ มีนาคม-๑ เมษายน ๒๕๔๑)

สกุลให้นายชวน นายชวนก็ตอบได้ว่าหากมีคนเรียกนายอดิศร ว่า อดิศร ราชนิบริโภก ก็คงไม่พอใจ

เมื่อรัฐบาลนายชวนบริหารราชการมาได้หนึ่งปี การสรุปในการทำงานของรัฐบาลได้แก่คำว่า " อุ่มคนรวย ไม่ช่วยคนจน " ซึ่งเป็นคำที่สื่อมวลชนเกือบทุกฉบับต้องได้ใช้คำสรุปความนี้ทั้งนั้น ผลงานของรัฐบาลชวนในการจัดการปัญหาของคนจนก็คือการนำอำนาจในการตัดสินใจไปไว้ที่หน่วยราชการตามเดิม ที่สำคัญ ได้แก่ การแก้ปัญหาพื้นที่ป่าไม้ โดยมติคณะรัฐมนตรี ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๑ เปิดโอกาสให้กรมป่าไม้มีอำนาจในการอพยพชาวบ้านในพื้นที่พิพาทได้ ซึ่งถือว่าการล้มล้างมติคณะรัฐมนตรีพลเอกชวลิต ยงใจยุทธโดยสิ้นเชิง หรือ มติ คณะรัฐมนตรี ๒๑ เมษายน ๒๕๔๑ เรื่องการช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนปากมูลและเขื่อนสิรินธร เห็นชอบว่าไม่ควรจ่ายค่าชดเชยหรือค่าทดแทนเข้าซื้อหรือยื้อหลัง เนื่องจากจะทำให้มีการเรียกร้องของเขื่อนที่สร้างเสร็จไปแล้วตามมาอีก

สื่อมวลชนสรุปการทำงานหนึ่งปีของรัฐบาลชวนไว้ว่า

"...รัฐบาลนี้ไม่จริงใจต่อการแก้ปัญหาประชาชนส่วนใหญ่ การยึดกฎระเบียบราชการทำให้ปัญหาคนจนได้รับความลำเอียงในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนทั้งระดับนโยบาย มาตรการและรูปธรรมการจัดการอย่างไม่เป็นธรรม...หนึ่งปี รัฐบาลชวนจึงไม่มีอะไรมากไปกว่าการแสดงถึงหัวใจอันแห้งแล้งที่มีให้กับคนจน..."^{๔๖๖}

นอกจากการล้มล้างมติคณะรัฐมนตรีพลเอกชวลิตและไม่พยายามที่จะแก้ไข ปัญหาของชาวบ้านแล้ว รัฐบาลนายชวนยังปล่อยให้เกิดการใช้ความรุนแรงเข้าสลายการชุมนุมของประชาชน โดยตลอดเวลาที่เป็นรัฐบาล ในปีแรก การสลายคนงานไทยซัมมิทที่มี

^{๔๖๖} เนชั่น สดสัปดาห์, ๗, ๓๓๗ (๑๕ -๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๑): ๑๒.

ผู้บาดเจ็บมากมายและมีผู้ถูกจับกุมทั้งสิ้น ๕๘ คน^{๔๙๓} และที่สำคัญ ก็คือ การเคลื่อนไหวกรณีทอส่งก๊าซไทย-พม่า ที่นายกรัฐมนตรีได้ตัดสินใจดำเนินการวางท่อต่อไปได้ทั้งหมดที่มีการคัดค้านทั้งจากชาวบ้านในพื้นที่และนักวิชาการจำนวนมากโดยชี้ให้เห็นว่าโครงการทอก๊าซไทย-พม่าทำให้เสียหายทั้งสภาพแวดล้อมและเศรษฐกิจ การให้การปีโตรเลียมแห่งประเทศไทยดำเนินการต่อทำให้รัฐใช้ความรุนแรงต่อชาวบ้านที่คัดค้านโครงการและจับกุมอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์^{๔๙๔} ซึ่งในท้ายที่สุด รัฐไทยก็ต้องเสียค่าก๊าซโดยที่ไม่ได้ใช้เป็นจำนวนหลายหมื่นล้านบาท

ความเปลี่ยนแปลงในการสร้างความจริงว่ามี “มือที่สาม” เป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังมือที่สาม นักพัฒนาเอกชน ที่รับเงินค่าชดเชยเคลื่อนไหวนั้นถูกใช้อย่างหนักเมื่อชาวบ้านที่มีความขัดแย้งในโครงการขนาดใหญ่ของรัฐได้เคลื่อนไหวโดยการอ้างอิงว่าโครงการของรัฐนั้นไม่ได้ผ่านกระบวนการที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญใหม่

ดังปรากฏในการเคลื่อนไหวกรณีการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นที่มีความขัดแย้งในพื้นที่มานาน เมื่อชาวบ้านได้เรียกร้องให้ทำประชาพิจารณ์ นักการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและชาติได้จัดชุมนุมประชาชนภายใต้การจัดตั้งของตนและเร่งเรียกร้องให้ชาวบ้านที่ต้องการน้ำเพื่อทำการเกษตรนั้นมารวมตัวกันเพื่อจัดฉาก “การไต่สวนสาธารณะ” ขึ้นโดยใช้การแจกแบบสอบถามชาวบ้านที่เข้าร่วมด้วย ๓๐๐๐๐ ชุด เพื่อของประชามติซึ่งชาวบ้านที่เข้าร่วมทั้งหมดเห็นด้วย นักการเมืองก็นำผลสรุปนี้ขึ้นประกาศบนเวทีเพื่อนำเสนอสู่สังคมโดยการเช่าเวลาถ่ายทอดสดทางโทรทัศน์ด้วย^{๔๙๕} บนเวทีนั้นก็ได้มีนักการเมืองได้ขึ้นกล่าวอภิปรายสนับสนุนการสร้างเขื่อนและประณามกลุ่มผู้คัดค้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น นายเนวิน ชิดชอบได้กล่าวเปรียบขององค์กรพัฒนาเอกชนว่าอย่ามัวแต่หา

^{๔๙๓} เนชั่นสุดสัปดาห์ ๖, ๒๕๕ (๒๕ มกราคม- ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑)

^{๔๙๔} กลุ่มคณาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เพื่อประชาธิปไตยและสิ่งแวดล้อม “บันทึกความเคลื่อนไหวกรณีทอส่งก๊าซไทย-พม่า” คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ เมษายน ๒๕๔๑

^{๔๙๕} มติชน ๓ สิงหาคม ๒๕๓๗

หอนและทำทาบให้ขึ้นเวที^{๕๑๐} เอกสารทบทวนการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่กรมชลประทานเจ้าของโครงการได้จ้างบริษัทที่ปรึกษาสิ่งแวดล้อมเอกชนจัดทำขึ้นได้กล่าวถึงการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในลักษณะที่ว่าชาวบ้านบ้านสะเคียบนั้นสามารถทำกิจกรรมมากมายที่แตกต่างไปจากพลเมืองไทยในที่อื่นๆ และ

“ไม่ว่าสิ่งที่กระทำนั้นจะถูกต้องหรือละเมิดกฎหมายก็ตาม อาทิ การห้ามคนต่างถิ่นเข้าหมู่บ้านโดยเด็ดขาด ถ้าฝืนให้จัดการตามกฎหมายหมู่บ้าน โดยที่หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องต่างๆ ไม่สามารถเข้าไปจัดการหรือดำเนินการใดๆ ได้...สันนิษฐานว่ามีสาเหตุดังต่อไปนี้...

๓. พฤติกรรมหรือทัศนคติที่ประชาชนของตำบลสะเคียบกระทำหรือแสดงออกมานั้น ...อาจเป็นเพราะพวกเขาเหล่านั้นได้รับการแนะนำหรือสั่งสอนจากกลุ่มบุคคลภายนอก ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์บางอย่างของกลุ่มบุคคลเหล่านั้น.”^{๕๑๑}

กรณีการคัดค้านการสร้างโรงไฟฟ้าพลังถ่านหินที่บ่อนอก-หินกรูด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ก็ได้ถูกกล่าวหาคล้ายคลึงกัน เช่น ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อถึงวาระการพิจารณาเรื่องนี้

“มีรายงานจากรัฐมนตรีหลายคนโดยเฉพาะจากพรรคประชาธิปัตย์ เกรงว่าหากมีการอนุมัติให้ก่อสร้างในช่วงนี้อาจเกิดความเสี่ยงขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากมือที่สามที่สร้างสถานการณ์...”^{๕๑๒}

ในพื้นที่เอง ก็มีใบปลิวที่โจมตีแกนนำคัดค้านว่า

^{๕๑๐} ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ “นิเวศวิทยาการเมืองของการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทย : กรณีศึกษาโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น ” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๔๓ หน้า ๑๕๒ ..

^{๕๑๑} ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ นิเวศวิทยาการเมืองของการสร้างเขื่อน หน้า ๑๕๐

^{๕๑๒} กรุงเทพธุรกิจ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๓ หน้า ๑๒

“นายเจริญประสานงานกับองค์กรเอกชนที่นิยมความรุนแรงเพื่อ
ร่วมกิจกรรมในการปิดถนนเพชรเกษม เป็นผู้ค้าและเสพยาเสพติด
นอกจากนั้น เคยยื่นข้อเสนอขอผลประโยชน์จากโรงไฟฟ้า
เพื่อยุติการคัดค้านแต่โรงไฟฟ้าไม่ยอม...”^{๕๒๐}

ในกรณีของความพยายามที่จะดำเนินโครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย ที่อำเภอจะ
นะ จังหวัดสงขลา ต่อให้ได้ทั้งที่มีความขัดแย้งกันมานานแล้ว และชาวบ้านได้อ้างว่าไม่
ได้มีการทำประชาพิจารณ์ เพราะในการทำประชาพิจารณ์ครั้งแรกนั้น ชาวบ้านยึดพื้นที่ไว้
ได้ไม่ให้เกิดประชาพิจารณ์เนื่องจากว่าชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการการจัดทำ
ประชาพิจารณ์ รัฐบาลนายชวน หลีกภัยได้พยายามแก้ไขปัญหาคาถาอ้างอิงรัฐธรรมนูญ
ของชาวบ้านด้วยการจัดเตรียมการทำประชาพิจารณ์อย่างรอบด้านและพร้อมที่จะทำให้การ
ทำประชาพิจารณ์นั้นผ่านไปเพื่อให้รัฐบาลของตนจะได้อ้างได้ว่าไม่ได้ทำขัดต่อรัฐธรรมนูญ
ทั้งๆที่เป็นการทำประชาพิจารณ์ที่ผิดหลักการรัฐธรรมนูญเนื่องจากได้เซ็นสัญญาไป
ก่อนหน้านั้นแล้ว

การจัดเตรียมทุกอย่างเพื่อทำให้เกิดสิ่งที่รัฐบาลเรียกว่า “ การประชาพิจารณ์ ” นั้น
นับได้ตั้งแต่การเตรียมสถานที่ที่เป็นที่ปิดไม่เปิดให้กลุ่มผู้ต่อต้านเข้าไปยึดพื้นที่ได้อีก อัน
ได้แก่ การใช้โรงยิมเนเซียมในสนามกีฬาของจังหวัดสงขลาซึ่งมีรั้วรอบขอบชิดสามารถที่
จะใช้กำลังเจ้าหน้าที่ควบคุมผู้ที่เข้าไปในพื้นที่ได้ ตระเตรียมกองกำลังเจ้าหน้าที่มากมาย
ทั้งที่จะทำหน้าที่รายรอบสนามกีฬาและโรงยิมเนเซียม จัดเตรียมกระสอบบังเกอร์และรั้ว
ลวดหนามไว้ในจุดที่เกรงว่าผู้ต่อต้านจะบุกเข้าไป การเจรจาตกลงกับหน่วยงานท้องถิ่น
เพื่อให้สนับสนุน การกำหนดให้เฉพาะผู้ที่ลงทะเบียนเท่านั้นที่จะเข้าร่วมได้ รวมไปถึง
การตั้งกรรมการผู้ทำประชาพิจารณ์ที่มาจากหน่วยราชการเกี่ยวกับความมั่นคง และมีคำสั่ง
จากกระทรวงมหาดไทยที่เน้นให้การทำประชาพิจารณ์ประสบผลสำเร็จดำเนินการได้ ดัง
ปรากฏในสื่อมวลชนว่า

^{๕๒๐} กรุงเทพธุรกิจ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๔๓ หน้า ๑๕

" นายบัญญัติ บรรทัดฐาน รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี
กระทรวงมหาดไทยได้ลงนามคำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ ๓๔๐
/๒๕๔๓ เรื่องการแต่งตั้งคณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำ
ประชาพิจารณ์โครงการก่อสร้างท่าอากาศยานไทย-มาเลเซีย...
...ให้คณะกรรมการมีอำนาจวินิจฉัยสั่งการเพื่อให้การจัดทำ
ประชาพิจารณ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย..."^{๕๒๔}

นอกจากนั้นแล้ว การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย รัฐบาล และหน่วยงานราชการ
ก็ได้พยายามทำให้การประชาพิจารณ์นี้เกิดขึ้นให้ได้โดยใช้วิธีการทุกรูปแบบที่ทำให้กลุ่มผู้
เคลื่อนไหวคัดค้านสูญเสียความชอบธรรม เช่น เกณฑ์กลุ่มมาสนับสนุน

"...ตัวแทนของกลุ่มแม่ค้า กลุ่มผู้เลี้ยงนกเขา กลุ่มผู้ทำกรง
นกเขา กลุ่มอสม.กลุ่มผู้นำศาสนา และผู้นำชุมชน ขอ
สนับสนุนโครงการ...นายเจี๊ยะ ในสะพานผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓
กล่าวว่า ...ขณะนี้แม้แต่กลุ่มผู้คัดค้านไปพูดจา...ขณะนี้กลุ่ม
องค์กรเอกชนเข้าไปข่มขู่ว่าจะมีการวางระเบิด และเผาเวที
ประชาพิจารณ์..."^{๕๒๕}

เจ้าหน้าที่ระดับสูงในท้องถิ่นซึ่งน่าจะได้รับคำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่งจากผู้บังคับ
บัญชาหรือรัฐบาลก็ได้ทำหน้าที่สื่อถึงสถานีตำรวจทุกแห่ง

" พ.ต.อ. ถาวร ภูมิสิงหาราช...มีหนังสือด่วนถึงทุกสถานีตำรวจ
...สรุปได้ว่า มีกลุ่มแอบอ้างและไม่ประสงค์ดีต่อชาติบ้านเมือง
จะปลุกกระดมชาวบ้านปิดถนน ปิดอ่าว และสถานที่สำคัญ...จึง

^{๕๒๔} มติชน ๔ ตุลาคม ๒๕๔๓ หน้า ๑๖

^{๕๒๕} มติชน ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๓ หน้า ๒๑

ขอให้เร่งประชาสัมพันธ์และชี้แจงให้ประชาชนในพื้นที่ทราบถึง
วิธีการของผู้ไม่ประสงค์ต่อชาติบ้านเมือง...โดยให้ประชาชน
ใช้วิจารณญาณในการเข้าเป็นแนวร่วมของกลุ่มต่างๆในวันทำ
ประชาพิจารณ์..."^{๕๒๖}

และได้เตรียมพร้อมทางด้านการใช้กำลังด้วย

" วันที่ ๑๘ ตุลาคม...ที่ค่ายท่านมุก ต. เขามีเกียรติ อ. สะเดา กอง
บัญชาการการตำรวจภาค ๘ จัดให้มีการฝึกอบรมและทบทวน
ความรู้เกี่ยวกับการปราบปรามการจลาจล..."^{๕๒๗}

ทางการปิโตรเลียมก็ได้โฆษณาว่าการทำประชาพิจารณ์นี้จะเป็นประโยชน์ต่อการ
รับรู้ของสังคม เช่น การโฆษณาในพื้นที่หน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ เช่นใน กรุงเทพ
ธุรกิจ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๔๓ หน้า ๕ หรือในหนังสือพิมพ์มติชน ๒๐ ตุลาคม หน้า ๑๕ ก็
เน้นว่าการทำประชาพิจารณ์ไม่ผิดขั้นตอน เป็นต้น

เมื่อใกล้วันประชาพิจารณ์ นายปริญญา นาคฉัตรีย์ อธิบดีกรมการปกครอง ได้ให้
สัมภาษณ์ว่า

"...ได้รับรายงานจากหน่วยงานที่ไปหาข่าวว่าคนที่เข้ามาสร้าง
ปัญหาจะเป็นคนชุดเดิมซึ่งจะมีคนในพื้นที่รวมอยู่บ้าง และเอ็นจี
โอ ซึ่งกลุ่มนี้จะไปเคลื่อนไหวเกือบทุกภาคในประเทศไทย โดย
ไม่ปรากฏจำนวนแน่นอนจะร่วมคัดค้านโครงการทุกแห่ง..."^{๕๒๘}

^{๕๒๖} มติชน ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๓ หน้า ๒๑

^{๕๒๗} มติชน ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๓ หน้า ๒๓

^{๕๒๘} มติชน ๑๘ ตุลาคม ๒๕๔๓ หน้า ๒๓

ความพยายามเร่งการจัดทำประชาพิจารณ์พร้อมกับการเตรียมการทุกอย่างไว้โดยที่ไม่สนใจว่าอาจจะเกิดความรุนแรงทำให้เกิดความสงสัยอย่างมากขึ้นมาและหลายฝ่ายพยายามเรียกร้องให้ระงับการประชาพิจารณ์ไปก่อน เช่น สภาอาจารย์จัดเสวนาและในการเสวนาก็ขอให้หยุดการประชาพิจารณ์เพราะจะนำไปสู่ความรุนแรง คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน วุฒิสภา ก็เรียกร้องเช่นเดียวกัน^{๕๒๕}

การประชาพิจารณ์ได้รับการต่อต้านโดยเริ่มจากกลุ่มผู้คัดค้านทั้งชาวบ้านและนักศึกษาได้ปิดเส้นทางเดินทางไม่ยอมให้พลเอกจรัล กุลวานิชย์ ประธานคณะกรรมการจัดทำประชาพิจารณ์ กรรมการ และชาวบ้านที่สนับสนุนโครงการเข้าไปยังสถานที่ทำประชาพิจารณ์ เมื่อเริ่มมีแนวโน้มว่าหากจะเข้าไปดำเนินการประชาพิจารณ์ต่อไปก็ย่อมต้องใช้กำลังฝากรัฐบาลผู้คัดค้านซึ่งจะทำให้เกิดความรุนแรงขึ้น ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ประชุมกันเพื่อขอทางเลือกอื่นโดยขอเลื่อนการทำประชาพิจารณ์ออกไปก่อน แต่พลเอกจรัล กุลวานิชย์ยืนยันต้องทำประชาพิจารณ์ให้ได้ นายตำรวจระดับสูงจึงต้องใช้กำลังฝากรัฐบาลผู้คัดค้านที่ขวางทางอยู่จนทำให้มีผู้ได้รับบาดเจ็บจนกระทั่งทั้งหมดสามารถเข้าไปในสถานที่ได้ กลุ่มผู้คัดค้านที่ชุมนุมอยู่ที่หน้าประตูใหญ่ทราบถึงการฝ่าเข้าไปในสถานที่เพื่อทำประชาพิจารณ์นั้นทำให้เพื่อนบาดเจ็บจึงทำลายประตูใหญ่และจะเข้าไปภายในโรงยิมเนเซียม แต่เจ้าหน้าที่ตำรวจปิดประตูทางเข้าทั้งหมดจึงทำให้กลุ่มผู้คัดค้านพังประตูเข้าไปและขว้างปาขวดน้ำ และทำลายป้ายประกาศต่างๆ จึงทำให้ประธานคณะกรรมการ พลเอกจรัล กุลวานิชย์สั่งสรุปการประชาพิจารณ์หลังจากดำเนินการไปได้ ๑๕ นาทีและมีตัวแทนสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกล่าวถึงผลของโครงการเพียงคนเดียว การสรุปการประชาพิจารณ์ทำโดยพลเอกจรัลถามประชาชนในที่ประชุมว่ามีใครคัดค้านโครงการนี้หรือไม่ ทุกคนตอบว่าเห็นด้วย จากนั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจก็พาคณะกรรมการหลบออกมาจากสถานที่^{๕๒๖}

การรวบรวมผลการประชาพิจารณ์เช่นนี้ได้รับการยอมรับจากรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยนายบุญยัติ บรรทัดฐานว่าคณะกรรมการจัดทำประชาพิจารณ์ได้ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว และนายชวน หลีกภัย ก็กล่าวว่าการทำงานประชา

^{๕๒๕} มติชน ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๓

^{๕๒๖} สรุปจากมติชน, ข่าวสด, กรุงเทพธุรกิจ ๒๒, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๔๓

พิจารณาได้จบแล้ว กรณีที่มีเหตุการณ์ไม่เรียบร้อยอยู่บ้างก็เป็นหน้าที่ของฝ่ายบ้านเมืองต้องจัดการ (มติชน ๒๓ ตุลาคม ๒๕๔๓) ซึ่งชี้ให้เห็นชัดเจนว่ารัฐบาลต้องการเพียงคราางของการทำประชาพิจารณ์?ให้ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญเท่านั้น ไม่ได้ต้องการสร้างประชาพิจารณ์ที่ทำให้สามารถได้รับข้อมูลที่กว้างขวางเพื่อประกอบการตัดสินใจแต่ประการใด

การอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็ได้สะท้อนวิธีคิดของผู้นำทางการเมืองได้อย่างดี นายชวน หลีกภัยได้กล่าวอธิบายเรื่องนี้ในการตอบคำถามผู้สื่อข่าวว่า

“... ค่อยถามอีกว่า เรื่องนี้ถือเป็นบทเรียนในการดำเนิน... โครงการใหญ่ๆในอนาคตหรือไม่ นายชวนกล่าวว่า คิดว่าเป็น เรื่องที่ต้องพยายามชี้แจงในแต่ละเรื่องเพราะกลุ่มผู้ประท้วงบาง กลุ่มก็เป็นงานหลักของเขาไปแล้ว มีที่ไหนเขาก็ไปประท้วงที่ นั้น ...ถ้าคนในพื้นที่เข้าใจแม้จะมีคนนอกเข้าไปก็ไม่รุนแรง... รัฐบาลต้องเข้าใจว่าประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นอย่างไร ”^{๕๓๑}

นายถาวร เสนเนียม สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดสงขลา พรรคประชาธิปัตย์ก็ ได้รับสาระของการเน้นมือที่สามมากล่าวคำว่า “ ขอให้ชาวบ้านรับฟังปัญหาอย่างสงบ และขอร้องหรือจะให้กรรบกียอม ขอให้กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน เอ็นจีโอ ที่คอยยุยง ประชาชนออกไปเสีย ปัญหาหลังจากนี้ไป ขอให้ชาวบ้านตัดสินใจกันเอง ” ^{๕๓๒}

ความพยายามที่จะจัดทำกรประชาพิจารณ์และการจัดการที่ทำให้เกิดความรุนแรง เช่นนี้ถูกประนามจากหลายกลุ่มองค์กรรวมทั้งสื่อมวลชนด้วยเช่นกัน เพราะก่อนหน้าจะ เกิดเหตุก็มีผู้ออกมาเรียกร้องให้เลื่อนการประชาพิจารณ์ไปก่อน สุจิตต์ วงษ์เทศ ได้เขียน กวีว่า

^{๕๓๑} มติชน ๒๓ ตุลาคม ๒๕๔๓ หน้า ๑๓

^{๕๓๒} มติชน ๒๔ ตุลาคม ๒๕๔๓ หน้า ๖

“ มึงนั่นแหละรุนแรงที่แฝงเร้น
ใครก็เห็น ูรู้ ูเห็นได้
ทำกลมเกลือนเบือนบิดให้ผิดไป
มึงนั่นแหละผลักไสให้รุนแรง ”^{๕๓๓}

ขณะเดียวกันความพยายามจะกล่าวว่าความรุนแรงทั้งหลายที่เกิดขึ้นเกิดจากองค์
กรพัฒนาเอกชน ก็ได้รับการกล่าวถึงในคอลัมน์เชิงอรรถฯสถานการณืว่า

“ กลยุทธ์หลักความเลวร้ายทั้งหมดให้กับ NGO ซึ่งเป็น คนนอก
จะเป็นหมัดเด็ด ทำให้ความรับผิดชอบหันไปจากรัฐบาล หันไป
จากพรรคประชาธิปัตย์
...กลับยังเป็นการประจานตัวเองอย่างเลียดเย็นที่สุด ประจาน
ว่าส.ส...ห่างเหินกับชาวบ้าน ...กระทั่งไม่รู้ความทุกข์ร้อน
ความไม่พอใจของชาวบ้านประจานในประสิทธิภาพของ ปตท.
และของบริษัททรานส์ไทย-มาเลเซีย...เงิน ๒๕ ล้านที่ว่าง
กำลังพลในสังกัดของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน
ภาค๔ (กอ.รมน. ภาค ๔ และหว่านกระจายผ่านสื่อทั้งหนังสือ
พิมพ์และโทรทัศน์ แทบไม่ได้เกิดประโยชน์อะไรเลยในความ
เป็นจริงเพียง NGO คนนอก พูดไม่กี่คำ ชาวบ้านก็หลงเชื่อเสีย
แล้ว น่าอายจริง
...ในความเป็นจริง การโหมประ โคม โจมตีของรัฐบาลของ
พรรคประชาธิปัตย์...ก็ดำเนินไปในลักษณะของคนที่ยพยายามยก
ก้อนหินทุ่มใส่ขาตนเองในโลกนี้มีก็แต่บุคคลประเภท “ ไอ้หน้า
โง่ ” เท่านั้นที่ยกหินทุ่มขาตนเองซ้ำซากอย่างนั้น..”^{๕๓๔}

^{๕๓๓} ฤจิตต์ วงษ์เทศ, มติชน ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๓ หน้า ๒

^{๕๓๔} มติชน ๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๓ หน้า ๓

ในพื้นที่ก็ไม่สงบเพราะมีมือปืนที่อยู่ในฝ่ายสนับสนุนโครงการได้ยิงปืนเข้าใส่รถของผู้คัดค้านทำให้เกิดการประท้วงเจ้าหน้าที่ตำรวจในกรณีที่ไม่จับกุมคนร้ายจนเกือบถึงการเผาโรงพัก^{๕๓๕} ส่วนความขัดแย้งภายในกลุ่มเจ้าหน้าที่ที่จัดการการทำประชาพิจารณ์ก็ทะเลาะกัน เช่น พลเอกจรัล กุลลาณิชย์ที่ถูกโจมตีว่าคือร้านจะดำเนินการประชาพิจารณ์ต่อไปให้ได้ทั้งๆที่นายตำรวจระดับสูงได้ขอลื่อนแล้ว ก็ได้แถลงข่าวแก้ตัวโดยกล่าวว่า "...เจ้าหน้าที่ตำรวจรวมทั้งผู้ว่าราชการจังหวัดไม่ได้ให้ความสนใจในการดูแลและเตรียมพร้อมรับสถานการณ์เลย... เสมือนมีการเตรียมการไว้จะไม่ให้การจัดทำประชาพิจารณ์สำเร็จ..."

๕๓๖

หลังจากนั้นไม่นาน ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจก็ออกมาจับ นายอุเชนทร์ เชียงเสน อดีตเลขาธิการสหพันธ์นักศึกษาแห่งประเทศไทยเพียงคนเดียววันนั้นแต่ชาวบ้านจำนวนกว่าพันคนพร้อมจะมอบตัวด้วยนั้น อาจารย์รวบ เพชรรัตน์ นักวิชาการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประธานกลุ่มศึกษาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน จังหวัดสงขลา กล่าวว่า

"...การที่ชาวจะเข้ามอบตัว...เป็นความรู้สึกรักของชาวบ้านที่จะต้องการตอบแทนบุญคุณคนที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือ โดยเฉพาะนายอุเชนทร์ ...ส่วนการออกมาจับนายอุเชนทร์เพียงคนเดียวในพื้นที่ สกอ.หาดใหญ่ มองว่าน่าจะเป็นความต้องการที่จะแบ่งแยกพลังของชาวบ้าน เป็นการเอาใจคนพื้นที่ว่าไม่ได้กระทำผิดอะไร คนที่ออกมาจับเป็นคนนอก แต่ชาวบ้านไม่คิดเช่นนั้น ..."^{๕๓๗}

ขณะเดียวกัน เมื่อชาวบ้านพร้อมกับนายอุเชนทร์ เข้ามอบตัว แต่เจ้าหน้าที่ตำรวจก็ไม่สามารถที่จะจับผู้คนจำนวนมากที่ไม่มีหมายจับได้ จึงต้องเลื่อนการรับมอบตัวไป และนายชวน หลีกภัย ได้กล่าวทำนองว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจละเว้นไม่ปฏิบัติหน้าที่ อาจารย์นิติ เอื้อยศรีวงศ์ได้กล่าวไว้ความว่า

^{๕๓๕} กรุงเทพธุรกิจ ๒๓ ตุลาคม หน้า ๑,๑๑

^{๕๓๖} มติชน ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๓ หน้า ๒๓

^{๕๓๗} มติชน ๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๓ หน้า ๒๓

“...ไม่มีใครได้ประโยชน์จากการดำเนินคดีในกรณีเช่นนี้ มีแต่สังคมจะเสียหายมากขึ้น ความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายจะยิ่งเสื่อมถอย ไม่เคยมีครั้งใดที่ผู้บริหารออกมาช่วยุให้เกิดความขัดแย้งมากขึ้นเท่าครั้งนี้เมื่อนายกรัฐมนตรีพูดว่า หากละเว้นไม่ดำเนินคดี เจ้าหน้าที่ก็ต้องรับโทษฐานละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งดูไม่เป็นธรรมกับเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ในการต้องออกมารับผิดชอบท่ามกลางการกระหึ่นกระหือรือของนักการเมืองซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชา ซึ่งต้องการแก้แค้นแทนฝ่ายต่อต้าน...”^{๕๓๔}

หลังจากรัฐบาลชวน หลีกภัยแล้ว การขึ้นมาเป็นรัฐบาลของพ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้สร้างสีสันรค์ทางการเมืองด้วยการเสนอการหาเสียงด้วยนโยบายเป็นครั้งแรก ซึ่งนักวิชาการจำนวนหนึ่งเรียกนโยบายนี้ว่าประชานิยม ซึ่งกลุ่มคนที่มีส่วนในการกำหนดนโยบายเหล่านี้เป็นกลุ่มคนที่ทำงานร่วมกับนักเคลื่อนไหวและนักพัฒนาเอกชนมาก่อน ดังนั้น ในช่วงปีแรกของรัฐบาลทักษิณจึงเป็นช่วงเวลาที่การเคลื่อนไหวของชาวบ้านในที่ต่างๆได้รับการตอบสนองในทางที่ดีขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหามากมายที่ชาวบ้านได้เคลื่อนไหวเป็นเครือข่ายและเคลื่อนไหวมาเป็นเวลาชวนานเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ไม่สามารถแก้ไขได้หากไม่สามารถระดมสมองและพลังทางสังคมอย่างแท้จริง ดังนั้นหลังจากหนึ่งปีผ่านไป การเคลื่อนไหวของชาวบ้านในประเด็นปัญหาต่างๆก็เริ่มเคลื่อนไหวอีก และชาวบ้านบางกลุ่มเริ่มที่จะถอยห่างจากความสำเร็จที่มีต่อกลุ่มคนที่ทำงานในนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร และเริ่มเรียกร้องให้ทำงานแก้ไขให้จริงจังมากขึ้น เช่น การชุมนุมของสมพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ เมื่อต้นปี ๒๕๔๕ ซึ่งได้รับการตอบโต้จากนักการเมืองบางคนในพรรคไทยรักไทยว่าเป็นการเคลื่อนไหวของ NGO ที่เป็นนายหน้าค้าความจนซึ่งเริ่มเป็นการสร้าง “มือที่สาม” ในลักษณะที่คล้ายคลึงกับรัฐบาลชวนนั่นเอง

^{๕๓๔} มติชน ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๓ หน้า ๒๘

อย่างไรก็ตาม การสร้างความจริงเรื่อง NGO เป็นมือที่สามนั้นอาจจะประสบผลสำเร็จน้อยลงในกลุ่มคนบางกลุ่ม เช่น กลุ่มที่ทำงานสื่อบางฉบับ แต่สำหรับชนชั้นกลางทั่วไปแล้ว การสร้างความจริงว่า NGO เป็นมือที่สามที่เคลื่อนไหวคัดค้านรัฐบาลเพื่อผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้จากกองทุนต่างชาตินั้นมีผลอย่างยิ่ง ดังที่เราสามารถเห็นๆได้จากการแสดงออกผ่านสื่อทางอิเล็กทรอนิกส์ ในกระดานราคาเนินของพันธมิตรที่มีการค้า, ประนามการเคลื่อนไหวของ NGO อยู่เนืองๆ การส่งข่าวเพื่อให้สังคมอินเทอร์เน็ตได้รับรู้จากองค์กรพัฒนาเอกชนก็จะถูกตอบโต้อย่างรุนแรง เนื่องจากการสร้างความจริงเรื่องมือที่สามคือ NGO นั้นขัดขวางความเจริญของบ้านเมืองและรับเงินต่างชาติจะถูกจัดกับชนชั้นกลางที่หวังผลพลอยได้จากความเจริญของบ้านเมืองอยู่นั่นเอง

การสร้างความจริงเรื่อง NGO เป็นมือที่สามนั้นแตกต่างไปจากการสร้างความจริงที่ว่านักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์เป็นมือที่สามในช่วงก่อนหน้านี้ เพราะการสร้างความจริงว่า NGO เป็นมือที่สามนั้นเป็นการสร้างความจริงโดยผ่านการออกข่าวของนักการเมือง หน่วยราชการ หรือองค์กรธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่มีผลกระทบต่อชาวบ้านแล้วชาวบ้านเคลื่อนไหวต่อต้าน จึงมีลักษณะที่มุ่งทำลายความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวของชาวบ้านเป็นกรณีหรือเป็นแต่ละเครือข่าย และปิดการตัดสินใจที่ผิดพลาดของคนในเรื่องต่างๆ ออกไปที่มือที่สาม ไม่ได้มีความสามารถระดับเข้าไปจัดตั้งหรือเผยแพร่ความจริงนี้ผ่านไป ในระบบการศึกษาหรือจัดตั้งกลุ่มต่อต้านโดยเฉพาะขึ้นมา ดังนั้น จึงยังไม่ปรากฏถึงความต้องการทำลายทั้งทั้งขบวนการ หากแต่เป็นการหลอตาให้กับอำนาจรัฐท้องถิ่นหรืออำนาจมืดท้องถิ่นใช้ความรุนแรงได้เป็นกรณีๆไป ซึ่งด้านหนึ่งก็ทำให้เกิดมาตรการหรือการทำร้ายกลุ่มผู้เคลื่อนไหวโดยฝ่ายผู้เสียผลประโยชน์ได้โดยที่สังคมไม่รู้สึกรับกระทบกระเทือนอะไรมากนัก อย่างมากก็มีบทความค่าประมาณลงหนังสือพิมพ์สัก ๑๐-๒๐ บทความแล้วเรื่องทั้งหมดก็ซาไป แต่การอ้างมือที่สามก็ยังคงมีความจำเป็นทางการเมืองของนักการเมืองที่จะปิดความรับผิดชอบของตนเองเสีย

การอ้าง " มือที่สาม " ยังคงถูกใช้อยู่และน่าจะมีคนใช้อีกต่อไป เพราะการอ้าง " มือที่สาม " มีผลทำให้สามารถปิดความรับผิดชอบที่ต้องมีในกรณีต่างๆ การอ้าง " มือที่สาม " ที่ยังมีผลอยู่ก็เพราะมีรากฐานอยู่บนระบบคิดของสังคมไทยที่พัฒนาต่อเนื่องมาก็คือความคิดเรื่องการแบ่งงานกันทำและแต่ละคนก็ทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดก็เป็นสิ่งที่ดีอยู่

แต่นั้นเอง ซึ่งได้พัฒนามาจนตกผลึกเป็นระบบวัฒนธรรมที่ทุกคนสามารถเหมือนกับว่าเข้าใจความเป็นจริงได้ทันทีหากมีการอ้างถึงมือที่สาม แต่ขณะเดียวกันหลังจากมือที่สามที่เป็นคอมมิวนิสต์แล้ว การอ้างมือที่สามเพื่อปิดความรับผิดชอบของคนไปก็ไม่ต้องการที่จะทำอะไรกับมือที่สามนั้น เพราะหากทำอะไรมากขึ้นกับมือที่สามก็ย่อมจะส่งผลกระทบความถูกต้องและความชอบธรรมของมือที่หนึ่งและมือที่สองเช่นกัน การใช้มือที่สามจึงเป็นระบบวัฒนธรรมทางการเมืองของการประนีประนอมแบบไม่เท่าเทียมกันนั่นเอง มือที่สามก็จะไม่ค่อยสู้กับผู้กล่าวหาของคนอย่างถึงพริกถึงขิง หากแต่ใช้การตอบโต้ความจริงนั้นต่อสังคมทำให้ความเป็นมือที่สามนั้นไม่แหลมคมพอที่จะทำร้ายตนเองอย่างรุนแรง

ขณะเดียวกันแม้ว่า การอ้าง " มือที่สาม " นั้นจะยังคงถูกใช้อยู่ แต่พลังที่จะทำให้นักเชื่อและออกมาเคลื่อนไหวเพื่อทำลายมือที่สามในลักษณะก่อน พ.ศ. ๒๕๑๙ นั้นไม่มีทางเกิดขึ้นได้อีก เพราะมีความเปลี่ยนแปลงของสังคมอันเกิดขึ้นการตอบโต้กับความจริงเรื่อง " มือที่สาม " ของผู้ที่ถูกหาว่าเป็นมือที่สามที่มีผลต่อสังคมมากขึ้น

นอกจากการใช้ " มือที่สาม " ในระดับสังคมที่กล่าวมาแล้ว การใช้ " มือที่สาม " ยังใช้เป็นข้ออ้างในความพยายามจะแก้ไขความขัดแย้งระหว่างคู่ความขัดแย้งด้วย เพราะระบบวัฒนธรรมนี้จะไม่คิดที่จะค้นหามือที่สามจริงๆ หากแต่การใช้มือที่สามเพื่อที่จะทำให้เกิดการประนีประนอมกันโดยไม่เสียหน้าทั้งคู่กันเอง

บทที่ ๓

การจัดการกับความจริงภายใต้วัฒนธรรมมือที่สาม

แม้ว่าการสร้าง " ความจริง " เรื่องมือที่สามเปรียบได้กับการลักสายใยแห่งการรับรู้ ที่กดทับให้คนที่ถูกทำให้เป็นมือที่สามนั้นเป็นผู้ถูกกระทำและได้ทำให้เกิดโศกนาฏกรรม ในสังคมไทย แต่มนุษย์ก็ไม่ได้ยอมตกอยู่ภายใต้สายใยแห่งความอัปยศ การจัดการกับความจริงภายใต้วัฒนธรรมมือที่สามก็มีมาโดยตลอดเช่นกัน ได้แก่ความพยายามสร้างความจริงอีกชุดหนึ่งขึ้นมาเพื่อตอบโต้และจัดการกับความจริงที่ตนเองถูกสร้างให้กลายเป็นผู้ร้ายของสังคม

การจัดการกับความจริงภายใต้วัฒนธรรมมือที่สามในบทนี้จะแบ่งออกเป็นสอง ส่วนได้แก่ การอธิบายตนเองในฐานะที่ถูกทำให้เป็นหรือมีสัมพันธอยู่กับการเป็นมือที่สาม และการสร้างพื้นที่ทางการเมืองแบบใหม่คือการเมืองภาคประชาชน

ความพยายามอธิบายตนเองที่ถูกทำให้เป็นมือที่สามหรือมีความสัมพันธ์กับมือที่สามเป็นปฏิกิริยาของผู้ที่ถูกกดทับจากฝ่ายที่ครอบครองอำนาจให้สังคมรับรู้ว่าเป็นผู้ร้ายของชาติ คนไม่สามารถดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี และไม่สามารถทำการเคลื่อนไหวเพื่อบรรลุลอุดมคติทางสังคมที่ตนใฝ่ฝันอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะไม่ได้รับการสนับสนุนจากสังคม ปฏิกิริยาดังกล่าวจึงมุ่งทำให้สังคมมองเห็นความจริงอีกด้านหนึ่งที่จะทำให้พวกของตนรอดพ้นจากสถานะที่ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบในการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในขณะนั้นและอนาคต

ส่วนการสร้างพื้นที่การเมืองแบบใหม่ อันได้แก่การเมืองภาคประชาชน เป็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองที่หลายฝ่ายร่วมกันผลักดันให้เกิดขึ้นในระยะสิบปีที่ผ่านมา การเมืองภาคประชาชนนี้ได้ส่งผลให้ " วัฒนธรรมมือที่สาม " ที่เคยเป็นแบบแผนทางการเมืองต่อเนื่องมาหลายสิบปีนั้นเริ่มค่อยๆหมดพลังลงไป

การอธิบายตนเองในฐานะที่ถูกทำให้เป็นมือที่สามหรือสัมพันธ์อยู่กับการเป็นมือที่สามมีความเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาโดยมีความสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง " มือที่สาม " ขึ้นมา แบ่งได้เป็น การแสดงตนเป็นผู้น้อยร้องทุกข์ขอความเมตตา กรุณา การอธิบายตนเองในฐานะพลังใหม่ที่บริสุทธิ์ของสังคม การอธิบายพันธกิจในการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมของสังคม และการอธิบายตนเองด้วยสิทธิพลเมือง

การอธิบายหรือแสดงตนเป็นผู้น้อยร้องทุกข์ขอความเมตตา กรุณาเป็นการจัดการกับความจริง " มือที่สาม " ที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงก่อนที่จะมีการเคลื่อนไหวของนักศึกษา การเคลื่อนไหวหรือประท้วงของชาวบ้านเกิดขึ้นเมื่อใดจะมีความหมายว่าภาพที่รัฐสร้างว่ามีผู้มาขู่นั้นถูกทำให้ลดความแหลมคมลงไปด้วยการแสดงตนในการเสนอข้อเรียกร้องต่อผู้มีอำนาจที่เกี่ยวข้องว่าการกระทำของตนเองนั้น ไม่ได้ต้องการที่จะขัดขวางหรือเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอำนาจและการดำเนินการใดๆของผู้มีอำนาจ หากแต่ว่าตนเองหรือกลุ่มของตนเองมีความเดือดร้อนจริงๆจึงต้องมาร้องเรียนขอความกรุณา ดังปรากฏในข่าวว่า

“ ราษฎรเลี้ยงหมูร้องทุกข์จอมพล ” ^{๕๓๕}

หรือ กรณีความขัดแย้งเรื่องที่ดิน ที่กำแพงเพชร

“ ราษฎรร้องทุกข์ ผ.ว.ก. ขอความเป็นธรรมกรณีที่ดินทำกิน
จังหวัดตั้งคณะกรรมการสอบสวนให้ด่วน และจัดสรรที่ดินให้
คนละ ๒๕ ไร่ ” ^{๕๔๐}

การแสดงการร้องทุกข์นี้ก็ต้องแสดงให้เห็นให้ผู้มีอำนาจรับรู้ว่าการที่กลุ่มของตนได้เคลื่อนไหวนั้นเป็นเพราะเดือดร้อนจริงๆไม่ได้มีใครอยู่เบื้องหลังและคนไม่ใช่มือที่สามที่

^{๕๓๕} พาดหัว สยามนิกร ๘ เมษายน ๒๔๘๘ อ้างอิงใน ประกาศ ปันตบแต่ง. การเมืองบนท้องถนน ๘๘ วันสมัชชาคนจน. หน้า ๑๓

^{๕๔๐} สยามนิกร ๗ กรกฎาคม ๒๕๐๒ หน้า ๔

เคลื่อนไหวเพื่อสร้างสถานการณ์ เช่น กรณีกรรมกรสามล้อที่หยุดงานที่ต้องแสดงว่าไม่ได้มีมือที่สาม

" ทั้งนี้เชื่อว่าพวกเรากรรมกรพึงจะมีความรู้สึกความขมขื่นขึ้นมาเดี๋ยวนี้เองก็ได้ เราทนรับความรู้สึกเช่นนี้มานานหนักหนาแล้ว แต่เราไม่กล้าสำแดง...เพราะเรากลัวถูกหาว่าเป็นมือที่สามหรือเป็นคอมมิวนิสต์..."^{๕๕๕}

ชาวบ้านระมัดระวังต่อการถูกเป็นมือที่สามหรือถูกหาว่าเป็นมือที่สามประกอบกับสำนึกของชาวบ้านในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการเมือง ทศวรรษ ๒๕๑๐ ยังคงเป็นชาวบ้านที่สำนึกว่าตนเป็นผู้ย่อยที่ไม่ได้สิทธิเท่าเทียมผู้อื่น

ความเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นเมื่อนักศึกษาได้เริ่มเคลื่อนไหวมากขึ้นช่วงกลางทศวรรษ ๒๕๑๐ ซึ่งได้เริ่มมีการกล่าวถึงการเคลื่อนไหวเหล่านี้ในสองด้าน ด้านแรกคือการเตือนให้ระวังมือที่สามประกอบไปกับอีกด้านได้แก่การติดย้ายผู้เคลื่อนไหวเป็นคนหัวรุนแรง

การจัดการกับความจริงในช่วงที่สองนี้มีความแตกต่างจากเดิม คือ ไม่ได้เป็นการเรียกร้องในฐานะผู้น้อย แต่เป็นการปฏิเสธ " มือที่สาม " อย่างตรงไปตรงมา และได้ให้ความหมายแก่ตนและการกระทำของตนว่าเป็น " คนหนุ่มสาว " ที่ต้องการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ดียิ่งกว่าให้แก่สังคม ดังปรากฏในบทนำของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เรื่อง " คำประกาศของความรู้สึกใหม่ " ความว่า

"...เรา ณ. ที่นี้คิดว่า ความรู้สึกที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นสิ่งที่มีเหตุผล สำหรับความเป็นคนหนุ่มสาวของเรา...เราพบว่าชีวิตเราได้มีความหมายมากขึ้น เราพบว่ามีช่องว่างเกิดขึ้นมากมาย ช่องว่าง

^{๕๕๕} สยามนิกร ๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๕ หน้า ๘

ระหว่างคนมีกับคนจน...บุคคลย์ของเราได้หยุดยั้งความคิดความ
อ่านของคนทั่วไปไม่ให้กล้าแข็งขึ้นตามที่ควรจะเป็น
...เราเป็นคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่...ย่อมอยากจะถามถึงปัญหาที่อยู่
ใกล้ตัว...เราไม่อยากจะรอให้ “ ผู้ใหญ่ ” เห็นปัญหาเอาเอง...เพราะ
เราไม่รู้ว่าเขาจะไปนึกเห็นเอาเมื่อเวลาใด...ถ้าหากเราไม่เริ่มต้น
แก้ไขในทุกๆทางให้ดีขึ้นอย่างแท้จริง عاج โดยเสียสละตัวเอง
เพื่อชนรุ่นต่อไปจะได้มีโอกาสมากขึ้นสำหรับการที่จะเลือกได้
มากขึ้นเรา...ยืนอยู่ในระยะว่า...จะเลือกสร้างความสมดุล
ระหว่างความมั่นคงของเอกชนหรือว่าจะเลือกเอาความรับผิดชอบ
ต่อมวลชน...”^{๔๔๒}

ความรู้สึกร่วมสมัยนี้ยังปรากฏในวารสารของนักศึกษาอีกหลายฉบับ เช่น
คำแถลงจากคณะผู้จัดทำวารสารวิรัชทัศน์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฉบับ มนุษย์กับปัญหา
ความว่า

“ สำหรับการทำหนังสือเล่มนี้...
เราอาจจะเป็นเช่นเด็กหนุ่มในมหาวิทยาลัยคนอื่นๆที่ไม่
ค่อยจะรู้หนหนือ หนได้...
เราอาจจะเป็นเด็กหนุ่มในมหาวิทยาลัยผู้รักที่จะยืนในทิศ
ทางตรงกันข้ามกับ “ ผู้ใหญ่ ” อยู่ตลอดเวลา
เราอาจจะเป็นเด็กหนุ่มในมหาวิทยาลัย ผู้เบื่อหน่ายกับ
“ สังคมโสโครก ” ที่ก่อปรดัว ผู้ใหญ่เสียงเกร็ง เช่นทุกวัน
นี้เราอาจจะเป็นเด็กหนุ่มผู้เกลียดชัง คนแก่ก้ามะลอ ที่อวด
กล้า ในมหาวิทยาลัย

....

^{๔๔๒} “ คำประกาศของความรู้สึกใหม่ ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับที่ ๒ ปีที่ ๘ เดือนกันยายน-
พฤศจิกายน ๒๕๑๓ หน้า ๓-๕

เราอาจจะเป็นเด็กหนุ่ม ผู้ไม่ปรารถนาที่จะให้ชาวไทยถูก
กดหัว โดยคณะบุคคลที่ยืนหยัดอยู่ได้ด้วยอำนาจแห่ง
เครื่องแบบและกระบองปืน เราอาจจะเป็นเด็กหนุ่มผู้กำลัง
แสวงหาความหมายของคำว่า " อิสรภาพ เสรีภาพรวมทั้ง
ความยุติธรรม ในสังคมอันบริสุทธ์...เราขอยืนยันความ
บริสุทธ์ใจของเราต่องานนี้ เรายุติชาติไทยเช่นเดียวกับคน
ไทยคนอื่นๆ แต่เราไม่ผูกขาดความรักชาติเช่นที่คนบาง
กลุ่มแอบอ้างไม่มีใครอยู่เบื้องหลังเราและเราก็ไม่ได้แอบ
อยู่เบื้องหลังใคร

...สักวันหนึ่งข้างหน้า เราอาจจะถูก คุกคาม และ ตีกรอบ
ล้อม เช่น ชาวไทย ผู้รักชาติหลายๆคนประสบมา
แต่เราไม่นึกหวั่น และขอท้าทายกันเสียแต่วันนี้

....

และสำหรับ " ท่านผู้มีอำนาจ " ผู้ซึ่งเข้าใจเราว่า เราคือตัว "
บ่อนทำลาย " เราก็พร้อมที่จะ....อโหสิกรรม"^{๔๔๓}

ความรู้สึของคนหนุ่มสาวในทศวรรษ ๒๕๑๐ สามารถสื่อสารกันได้กว้างขวาง
โดยผ่านวารสารของนักศึกษาที่แพร่หลายและขยายตัวออกไปอย่างมากมาย ได้ทำให้การ
รับรู้ความเป็นคนหนุ่มสาวในมหาวิทยาลัยที่ทนต่อสภาวะความไม่เป็นธรรมในสังคมแวด
ล้อมได้น้อยลง การประณามกิจกรรมนักศึกษา การมีชีวิตของนักศึกษา ตลอดจนถึงความ
เป็นห่วงสังคมหรือชาติที่นักศึกษารู้สึกว่าอยู่ในสภาพที่เลวร้ายจนสุดจะทนต่อไปได้จึงทำ
ให้นักศึกษาสร้างกิจกรรมขยายบทบาทของตนเองออกไปกว้างขวางอย่างไม่เคยมีมาก่อน
ประกอบกับการเคลื่อนไหวของนักศึกษาก่อน พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นการเคลื่อนไหวที่ผู้เข้าร่วม
โดยมากแล้วมีแต่เฉพาะนักศึกษาเท่านั้น

^{๔๔๓} " คำแถลงจากผู้จัดทำ " วรรณทัศน์ เชียงใหม่ ฉบับมนุษย์และปัญหา. เชียงใหม่ : ศรี
เมืองการพิมพ์, ๒๕๑๔ .

ทั้งความหมายของความรู้สึกในคนหนุ่มสาวเช่นนี้ ประกอบกับการเคลื่อนไหวที่
มีนักศึกษาเป็นกลุ่มขับเคลื่อน จึงทำให้คนหนุ่มสาวไม่หวั่นเกรงต่อการถูกสร้างว่าเป็น “
มือที่สาม” และสามารถสร้างกิจกรรมที่ดึงประชาชนทั่วไปเข้าร่วมได้อย่างมากมาย เช่น
การจัดสัปดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น

ความตอนหนึ่งในแถลงการณ์ซึ่งต่อมาได้รับการตีพิมพ์ในบทนำหนังสือ “สัปดาห์
ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น” มีดังนี้

“ มันเป็นภาวะที่สุดแสนจะทันทานที่เราบัณฑิตนักศึกษาแห่ง
ประเทศไทยนี้จะทนดูพฤติกรรมของญี่ปุ่นเพื่อนบ้านของเรา ที่
เข้ามาฉกฉวยและดักดวงผลประโยชน์จากไทยไปสู่ประเทศเขา
อย่างไร้ยางอาย ...

เราไม่ต้องการใช้ความรุนแรงกับชาวต่างชาติ แต่ถ้าญี่ปุ่นยังทำ
เป็นทองไม่รู้ร้อนไม่สนใจปรับปรุงแก้ไขการกระทำบางอย่างให้
ดีขึ้น เราก็ไม่อาจจะรับรองได้ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นอีก...”^{๔๔}

ในสังคมก็ได้มีการเรียกร้องให้นักศึกษาทำอะไรให้แก่สังคมให้มากขึ้นไปอีก ดัง
ปรากฏในบทนำของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ที่เรียกร้องให้นักศึกษาต่อต้านการคอร์รัปชันค
วามว่า

“ สำหรับบัณฑิตศึกษาเอง ถ้าท่านคิดว่าควรมีส่วน
ร่วมรับผิดชอบกับปัญหาของสังคมและความล่มจมฉิบ
หายของชาติบ้านเมือง ท่านก็ควรเพียรพยายามที่จะ
รณรงค์เพื่อเศรษฐกิจไทย และถ้าท่านคิดว่ามันเป็น
หน้าที่ของท่านและการกระทำของท่านนั้นมันคุ้มค่า
เหนื่อยแล้วไหนท่านไม่คิดบ้างว่าควรมีการรณรงค์เพื่อ

^{๔๔} “ศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. วีรชนหาญกล้า รัลึกวีรชน ๑๔ ตุลาคม ม.ป.ท.:
ม.ป.ป. หน้า ๖๓

ต่อต้านคอร์รัปชัน...ทำไมนักศึกษาไทยจะทำเช่นนั้น
บ้างไม่ได้ ถ้าเป็นการกระทำเพื่อความอยู่รอดของ
ชาติ."^{๕๕๕}

การสร้างกิจกรรมการประท้วงต่อรัฐที่เป็นขบวนการของนักศึกษาอยู่ภายใต้กรอบ
ความคิดการอธิบายตนเองเช่นนี้ ทำให้นักศึกษารับรู้ว่าเป็นผู้กระทำให้เกิดความถูก
ต้องแก่สังคมไทย อันทำให้นักศึกษากล้าที่จะแสดงออกอย่างเข้มข้นขึ้น แดงการณณ์ฉบับ
หนึ่งของนักศึกษาในการประท้วงประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๒๕๕ ที่ให้อำนาจฝ่ายบริหาร
ในการแทรกแซงฝ่ายนิติบัญญัติ มีความว่า

“...ข้อเท็จจริง ก็คือ ตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่
๒๕๕ มีสาระสำคัญที่บั่นทอนตัดรอนความเป็นอิสระ
เสรีในขบวนการยุติธรรม...แล้วประชาชนจะร่วมเย็น
เป็นสุขได้อย่างไร อะไรจะเป็นหลักประกันในความ
เป็นสุจริตชนของเรา...เพื่อนนักศึกษาและประชาชนที่
รักทุกท่าน ชะตากรรมของประเทศอยู่ในความรับผิดชอบ
ชอบของเรามีใช่หรือ สัตว์การเมืองภายในประเทศก็
เป็นภัยร้ายแรงต่อเราไม่แพ้สัตว์เศรษฐกิจจากต่างประเทศ
เช่นเดียวกัน...”^{๕๕๖}

และในบทความเรื่อง “ฉันจึงมาหาความหมายและหายไปกับความเจ็บ ” ก็ได้
เขียนถึงการถูกกล่าวหาว่ามีมือที่สามหนุนหลัง ดังความที่ว่า

^{๕๕๕} “บทนำ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์, ๑๐, ๕ (กันยายน ๒๕๑๕)

^{๕๕๖} “ฉันจึงมาหาความหมายและหายไปกับความเจ็บ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนัก
ศึกษา ๑๑, ๖ (มิถุนายน ๒๕๑๖)

“...ขณะที่การเปลี่ยนแปลงทางด้านกิจกรรมนักศึกษาเป็นไปอย่างรวดเร็วท่ามกลางเสียงที่เรียกร้องถึงความเป็นธรรมในสังคม...เสียงกระซิบจากฝ่ายรัฐบาลก็มีมาอย่างสม่ำเสมอ มีการปล่อยข่าวว่ามีคอมมิวนิสต์หรือ ฝ่ายซ้ายสนับสนุนกิจกรรมนักศึกษาในมหาวิทยาลัย...ข้ออ้างถึงมือที่สามยังเป็นข้ออ้างที่ยึดอยู่ทุกยุคทุกสมัย ข้ออ้างดังกล่าว แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่น่าขบขัน แต่ก็สะท้อนลักษณะบางอย่างที่ชี้ให้เห็นว่าผู้บริหารไทยยังมองนักศึกษาไทยเหมือนเด็กอมมือที่ไม่รู้จักคิดอะไรทั้งสิ้น จะทำอะไรก็คิดว่ามีมือที่สามมาคอยยุยง...”^{๕๔๓}

ในบทความเดียวกันนี้ก็ได้อ้างถึงบทลงท้ายของวารสาร อ.ม.ร. เพื่ออธิบายความรู้สึกของนักศึกษาที่ถูกสร้างภาพจากรัฐว่า

“...เมื่อฉันมีชีวิต ฉันไม่เพียงแต่จะขอมีชีวิตที่เป็นอิสระ ขอให้ฉันได้หวังต่อไปว่ามวลมนุษย์ร่วมแผ่นดินของฉันคงจะมีอิสระอย่างนั้นบ้าง ขอเพียงให้เขาได้กิน ได้ดื่ม ได้มีที่พักอาศัย หลบภัย และเครื่องนุ่งห่ม ในชีวิตทางสังคมที่อิสระและเป็นธรรม ไม่มีการกดขี่ เอาไรต์เอาเปรียบ ไม่มีการบีบบังคับและข่มขืนใจ

ถ้าความคิดเช่นนี้จะถูกกล่าวหาว่าเป็นความคิดของพวกหัวรุนแรงฉันก็จะเป็นคนหัวรุนแรง

ถ้าความพยายามที่จะทำอย่างที่คุณคิดไว้นี้ จะถูกกล่าวหาว่าเป็นการกระทำของพวกฝ่ายซ้าย ฉันก็จะเป็นฝ่ายซ้าย ไม่มีทางเลือกที่ต่างไปจากนี้อีกแล้ว”^{๕๔๔}

^{๕๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

^{๕๔๔} เรื่องเดียวกัน.

การอธิบายตนเองเช่นนั้นนอกจากจะทำให้ขบวนการนักศึกษาสามารถเคลื่อนไหวได้อย่างมีพลังแล้วยังสามารถทำให้สังคมยอมรับบทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษามากขึ้นและมีผู้ร่วมเสนอความคิดปฏิบัติการอ้างอิงที่สามจำนวนมาก ดังในบทความของ เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ เรื่อง "ปัญญาชนรูปใหม่จะตัดมือที่สามทิ้ง ความว่า

"...นิสิตนักศึกษาในยุคใหม่ได้กลายเป็นผู้นำความเปลี่ยนแปลงในหลายๆด้านให้เกิดแก่สังคมโดยส่วนรวมและกลายเป็นพลังสำคัญบ่อยครั้งในการด้านความไม่เป็นธรรมอันจะเกิดขึ้น... ความเคลื่อนไหวของนักศึกษาที่มุ่งแก้ปัญหาต่างๆของชนบท จึงทั้งน่าสนใจ น่าสนับสนุนช่วยเหลือ และให้กำลังใจเขาเหล่านั้นกันให้มากที่สุดเขามีข้อที่น่าเป็นห่วงเกี่ยวกับความปรารถนาดีในการเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่...มักถูกกล่าวอ้างว่าเป็นเครื่องมือบังหน้าของ " มือที่สาม " อยู่เสมอ...ผลที่ได้จากการพูดจาเลอะเลือนฟุ้งเฟ้อถึงคำว่ามือที่สาม จึงไม่น่าหวั่นวิตกเสียแล้วในปัจจุบันและไม่น่าที่จะสร้างความท้อแท้...ในการดำเนินการเพื่อความเป็นธรรมของสังคมเมื่อแน่ใจว่าความพยายามของคนมิได้เป็นเครื่องมือบังหน้าของมือที่สามใดๆนอกจากประชาชน...ขอให้การรวมพลังร่วมกันนั้นมิใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนบุคคลของใครคนใดคนหนึ่ง...เชื่อแน่ว่าจะมีประชาชนก้าวไปร่วมสนับสนุนมากขึ้น...เป็นความหวังที่พอมองเห็นได้อีกทางหนึ่งของประชาชนโดยทั่วไป..."^{๕๕๕}

การอธิบายตนเองของนักศึกษาและได้รับการยอมรับมากขึ้นจากสังคมเช่นนี้ได้นำไปสู่การเคลื่อนไหวในเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ในเวลาต่อมา

^{๕๕๕} เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, "ปัญญาชนรูปใหม่จะตัดมือที่สามทิ้ง" ประชาธิปไตย ๑๔ มีนาคม ๒๕๑๖ หน้า ๕

จำเป็นต้องกล่าวในที่นี้ด้วยว่า ความอ่อนแอของรัฐบาลจอมพลถนอม-ประภาส นั้นมีส่วนอย่างมากในการที่ทำให้สังคมไม่เชื่อในความจริงที่ว่า การเคลื่อนไหวของนักศึกษาที่มีคอมมิวนิสต์หนุนหลังอยู่นั้นเป็นสิ่งที่รัฐบาลในขณะนั้นพยายามจะสร้างขึ้นมาให้สังคมรับรู้เพื่อเป็นฐานทางความคิดและอารมณ์ความรู้สึกของสังคมที่จะรองรับการใช้กำลังอาวุธและความรุนแรงเข้ายุติการเคลื่อนไหวของนักศึกษา

การอธิบายตนเองเช่นที่กล่าวมาข้างต้นยังมีส่วนทำให้เกิดการเดินทางออกชนบท เพื่อเผยแพร่ประชาธิปไตยในโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตยสู่ชนบท เพราะเชื่อว่านักศึกษาจะสามารถทำให้สิ่งที่เรียกกันว่าประชาธิปไตยลงไปสู่ประชาชนได้ ผลที่ได้จากการลงสู่ชนบทก็คือการได้โอกาสเรียนรู้ความเป็นจริงของชนบทซึ่งส่งผลทำให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวของชาวนา กรรมกรอย่างมากมาในเวลาต่อมา

ขบวนการนักศึกษาที่เข้าไปสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวของชาวนา กรรมกร ได้เริ่มทำให้การสร้างการรับรู้ความจริง “ มือที่สาม ” ของฝ่ายรัฐบาลประสบผลมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังเกิดจลาจลที่พลับพลาไชย และภายหลังจากการเคลื่อนไหวประเด็นต่างๆ ที่ยืดเยื้อและต่อเนื่องมาโดยตลอดหลัง พ.ศ. ๒๕๑๖ (ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ ๒) ดังการประเมินของผู้นำนักศึกษาในขณะนั้นว่า

“ ในที่สุด วันนี้ก็มาถึง วันที่คนซึ่งเรารักและหวังดีคำทอสาปแช่งพวกเราอย่างประสานเสียงยังมี...ถ้าเสียงเหล่านี้ดังมาจากกลุ่มผู้กดขี่ขูดรีดหรือบรรดาสุนัขรับใช้ ก็คงไม่ต้องฟังและเก็บเอามาคิด เพราะถึงอย่างไรชาตินี้เราก็จะรักกันไม่ได้ แต่นี่เชื่อได้ว่า บางส่วนเป็นเสียงที่แท้จริงของประชาชน ย่อมต้องรับฟังและนำมาพิจารณา...

และได้พยายามอธิบายบทบาทของนักศึกษาว่า

“..ท่านอาจจะเข้าใจมากขึ้นว่าทำไมเราจึงออกมาวิ่งเต้นต่อสู้ในเรื่องต่างๆ อย่างไม่หยุดยั้ง...เราตั้งคำถามต่อสังคมที่

เราสังกัดและความหาคำตอบอย่างเจ็บปวดมีคมน จนในที่สุดเราก็ได้ข้อสรุปออกมาข้อหนึ่งว่าสิ่งที่เราถูกสอนมานั้นเป็นเพียงภาพลวงตาแห่งแพรทงที่ครอบคลุมบนขยะ ปฏิภูมอันเหม็นคละคลุ้ง เราค้นพบว่าสังคมไทยของเราบูดเน่าและต้องการชำระล้างอย่างรีบด่วนที่สุดโดยพลังส่วนที่ยังบริสุทธิ์...

...เราก็หนีไม่พ้นที่จะต้องเป็นศัตรูกับคนกลุ่มหนึ่งซึ่งเผ่าพิทักษ์ระบบที่เอื้ออำนวยให้เขาได้ดูดซับความสุขจากหยาดเหงื่อแรงงานและความเจ็บปวดของผู้อื่น...เป็นความจำเป็นที่เราจะต้องเลือกยืนอยู่ข้างผู้ถูกกดขี่เพราะเขาเป็นคนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นทั้งกำลัง และผู้ที่จะได้รับผลพวงจากการเปลี่ยนแปลง...นั่นคือสาเหตุที่ทำให้เราถูกกล่าวหาว่าชอบก่อความวุ่นวายไม่สิ้นสุด...^{๕๕๐}

นักศึกษาได้พยายามอธิบายการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องของคนว่าเป็นการช่วยเหลือคนไทยผู้ถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบซึ่งเป็นพันธกิจที่ต้องกระทำและเป็นเรื่องดีงาม แต่ฝ่ายที่ต่อต้านนักศึกษาที่เป็นคนจำนวนน้อย คือ ผู้สูญเสียผลประโยชน์และชนชั้นกลางได้ใส่ร้ายป้ายสีนักศึกษา ซึ่งทำให้กลายเป็นเรื่องที่ทำให้คนหลายกลุ่มในสังคมไทยไม่พอใจและนำไปสู่การยอมรับความจริงที่ถูกสร้างจากรัฐบาลที่ว่านักศึกษาเป็นมือที่สามที่เป็นคอมมิวนิสต์ก่อความวุ่นวาย ดังการวิเคราะห์ของผู้นำนักศึกษาท่านหนึ่งว่า

“เมื่อ...กลุ่มต่างๆ...มีกิจกรรมที่เอารัดเอาเปรียบอย่างไม่เคยมีมาก่อน ...ทำให้ถูกเพ่งเล็งในแง่ลบแล้ว...ฝ่ายแรกคือผู้สูญเสียผลประโยชน์เพราะการกระทำของนักศึกษาโดยตรง...ใส่ร้ายป้ายสีในหน้าหนังสือพิมพ์...ฝ่ายที่สอง คือ ประชาชนชั้นกลางที่มีฐานะความเป็นอยู่ปรกติสุขและคนในเมืองมักมองสถานการณ์ที่

^{๕๕๐} เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, “ขบวนการนักศึกษากับความสามัคคีภายในชาติภาพสะท้อนจากกรณีพลับพลาไชย” สังคมศาสตร์ปริทัศน์, ๑๒, ๘ (สิงหาคม ๒๕๑๗): ๒๑-๒๔.

เกิดขึ้นด้วยความรำคาญ หงุดหงิด และจบลงด้วยนักศึกษาวิ่ง
วาย ทำรุนแรงเกินกว่าเหตุ ไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง คือ เรียนให้
ดีเสียก่อน...

ฝ่ายสุดท้าย คือ มวลชนส่วนใหญ่...ยังคงต้องการนักศึกษา
...นักศึกษาจะมีความจริงใจต่อเขามากที่สุดและมีแนวคิดที่จะแก้
ปัญหาอย่างถาวรมากกว่าการผัดผ่อนซึ่งเขาไม่ต้องการอีก
เสียงวิพากษ์วิจารณ์ขบวนการนักศึกษา...เปลี่ยนไปเป็นตรง
กันข้ามจากเดือนตุลาคม เพราะผู้ที่มิปากมีเสียงมีโอกาสแสดง
ทัศนะของตนมีแค่สองกลุ่มแรก...^{๔๔๐}

ในตอนที่สองของบทความชื่อเดียวกันนี้ ก็ได้วิเคราะห์ถึงปัญหาภายในของนัก
ศึกษาและได้สรุปการมองบทบาทของนักศึกษาไว้อย่างน่าสนใจว่าการสร้างความจริงเรื่อง
นักศึกษาเป็นมือที่สามนั้นประสบความสำเร็จ เพราะทำให้นักศึกษาส่วนใหญ่ได้ตัดสินใจ “
ปลื้ดตัวออกมา ” เพื่อจะได้รอดพ้นจากการประณาม บางคนถึงกลับหันมาประณามขบวน
การนักศึกษาเสียเอง และก็มีนักศึกษากลุ่มหนึ่งได้ตัดสินใจเดินไปในอีกทางหนึ่งเพราะเมื่อ
หน่วยงานที่ต้องต่อสู้กับความจริงที่ถูกสร้างขึ้น โดยตัดสินใจเข้าไปร่วมกับฝ่ายที่คิดว่า
สามารถทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้

“...เมื่อมีการประณามกลุ่มกิจกรรมทางการเมืองอย่างขนานใหญ่
โดยรวมเอนักศึกษาทั้งหมดไว้ด้วยกัน นักศึกษาส่วนใหญ่จึง
พร้อมที่จะปลื้ดตัวออกมาให้พ้นข้อกล่าวหาหรือไม่ก็ซ้ำเติมลง
ไป เพราะถือว่ากลุ่มเหล่านี้เป็นผู้ทำลายสถาบันนักศึกษา...
นักศึกษบางกลุ่มได้พิจารณาเห็นความเป็นจริงข้อนี้ จึงมี
ความรู้สึกร่วมกันขึ้นว่า นักศึกษาไม่อาจเป็นแกนหรือหลักใน
การต่อสู้เพื่อสังคมที่ดีกว่าได้อีกต่อไป จะต้องลดฐานะลงมาเป็น
พลั้งรอง

^{๔๔๐} จิระนันท์ พิตรปรีชา “พลั้งนักศึกษากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม” ตอนที่ ๑
“ประชาธิปไตย ๗ สิงหาคม ๒๕๑๗” หน้า ๕

หลังจากได้ชี้แนะแนวทางและให้องค์กรของประชาชนสามารถ
ดำเนินการเองได้...

นักศึกษากลุ่มต่างๆที่ยังคงยืนหยัดในอุดมการณ์ของตน กำลัง
เลือนหายไปทุกทีจากสายตาของผู้คนทั่วไปที่ไม่ต้องการเขาอีก
ต่อไปเพราะเข้าใจสถานการณ์ดี ต่างฝ่ายต่างกำลังรู้สึกเบื่อหน่าย
และค่อนข้างจะดูถูกซึ่งกันและกัน...ในขณะที่กำลังถูกรุม
ประณามงานของตนก็ไม่เคยหยุดยั้ง เขาพร้อมที่จะเดินไปกับ
พรรคพวกบนเส้นทางสายอุดมการณ์อย่างเงียบๆ...

...การเปลี่ยนแปลงสังคมในขั้นละเอียดอ่อนและลึกซึ้งกว่าใน
เดือนตุลาคม จะเริ่มเกิดขึ้นในกรุงเทพฯเช่นครั้งที่แล้วไม่ได้ ใน
เมื่อคนเมืองเป็นผลิตผลและตกเป็นทาสของระบบบูครัดไปโดย
ไม่รู้ตัวเสียแล้ว...

...มวลชนกำลังเรียนรู้วิธีการปลดปล่อยตัวเองโดยไม่ต้องร้องขอ
ความกรุณาอีกต่อไป..."^{๔๕๖}

และได้ย้ำด้วยว่าวิถีทางประวัติศาสตร์ต้องเป็นเช่นนั้น นักศึกษาเป็นเพียงผู้ดำเนิน
ไปตามวิถีทางประวัติศาสตร์ ดังความต่อไปนี้ว่า

"...สิ่งเหล่านี้เป็นกลไกธรรมชาติของสังคม นักศึกษาจะเนรมิต
ให้เกิดขึ้นมานั้นไม่ได้..."^{๔๕๗}

การเคลื่อนไหวของนักศึกษาในการช่วยเหลือชาวนาตามมติคณะรัฐมนตรีโดยเข้า
ร่วมในคณะกรรมการ ก.ส.ส. ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งและเริ่มถูกเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นประ
นามว่าเป็นมือที่สามนั้น นักศึกษาก็ได้พยายามใช้วิธีการสื่อสารให้ประชาชนได้รับรู้ถึง
เจตนารมณ์อันบริสุทธิ์ของคนที่ช่วยเหลือชาวบ้าน และการกระทำจากเจตนารมณ์นี้ได้

^{๔๕๖} จิระนันท์ พิตรปรีชา, "พลังนักศึกษากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม" ตอนที่ ๒"
ประชาธิปไตย ๘ สิงหาคม ๒๕๑๗ หน้า ๕-๖

^{๔๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗ .

ทำให้ผู้เสียผลประโยชน์ไม่พอใจจนหาทางทำลายภาพพจน์ของนักศึกษา ดังแถลงการณ์
ของนักศึกษา ความว่า

"...นิสิตนักศึกษาขอชี้แจงเจตจำนงอันแน่วแน่ว่าในการปฏิบัติงานครั้งนี้ นิสิตนักศึกษาต้องการช่วยชาวนาชาวไร่ผู้ยากไร้และ
ถูกกดขี่อย่างแท้จริง ต้องการให้ประชาชนอยู่อย่างสงบสุข มี
หลักประกันอันมั่นคง และเนื่องจากการกระทำของนิสิตนัก
ศึกษาได้ขัดผลประโยชน์ของบุคคลบางกลุ่ม จึงจำเป็นต้องอยู่เองที่
กลุ่มบุคคลนั้นจะต้องหาทางทำลายฝ่ายที่ตรงกันข้ามกับตน
นิสิตนักศึกษาเห็นว่าการกระทำดังกล่าว เป็นแผนการที่จะ
ทำลายภาพพจน์ของประชาชนที่มีต่อนิสิตศึกษารวมทั้งเป็นการ
สร้างสถานการณ์ที่เลวร้าย อันเป็นการบ่อนทำลายความสงบสุข
ของประชาชนซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญของภาคเกษตรราช
ภาคเคนส์คินา สักคินาขวจัดที่พิทักษ์ผลประโยชน์นายทุน
...^{๔๔๔}

เมื่อ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้แสดงความสงสัยว่าการเคลื่อนไหวของชาวนามี
เบื้องหลัง บทนำของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ได้นำเสนอว่าเบื้องหลังชาวนาคือโครงสร้าง
เศรษฐกิจที่ทำร้ายชาวนาโดยตลอดตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ความว่า

"...คำกล่าวของท่าน เราถือว่าเป็นความใจแคบอย่างยิ่งที่มองการ
ชุมนุมของผู้ตกทุกข์ได้ยากเหล่านี้ไปในแง่ร้าย...พวกเขามา
เพราะไม่รู้จะหันหน้าไปพึ่งใครได้ต่อไปอีกแล้ว พวกเขา
เพราะไม่รู้จะไปทางไหน พวกเขาอยู่ในฐานะสิ้นเนื้อประดาตัว
...หลังจาก อดทน และรอคอย ตามกระบวนการยุติธรรมมาเป็น
เวลาแสนนาน...ถ้าท่านมีสภาพจิตใจไม่เป็นปฏิกิริยาต่อประชา

^{๔๔๔} เติลินิวส์ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๖

ชนแล้วไซ้ ท่านต้องยอมรับว่าบรรดาชาวนาไทยทั้งหลาย...ถูก
ขบวนการนายทุนเงินกู้และเจ้าของที่ดินนา
ของชาวบ้านอย่างถูกต้องตามกฎหมาย...แฝงมา ๔ รูปแบบ

๑) สัญญาจ้าง

๒) สัญญาขายฝาก

๓) สัญญาเช่าซื้อตัวเดียว

๔) สัญญาแบบไทยๆ คือเชื่อใจไม่ต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร...

ชาวนาเริ่มเสียเปรียบมาตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์...ยก

เลิกกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๕๗ ทำให้เกิดการเก็งกำไรที่ดิน มี
การรัดเอาเปรียบจากความพยายามที่จะยึดครองที่ดินของชาวนา
...บุคคล กลุ่มบุคคล หรือโครงสร้างใดก็ตามที่ปล่อยเชื่อผีร้าย
ไว้ให้แก่สังคมเช่นนี้ มัน ผู้นั้น และหรือสิ่งนั้นๆนั้นเองที่เป็น
เบื้องหลัง....^{๕๕๕}

นอกจากจะมีความพยายามของนักศึกษาจะจัดการกับความจริงเรื่องมือที่สามอยู่
เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของชาวนาปรากฏด้วยความพยายามเสนอความจริงอีกด้านหนึ่ง
ของชีวิตชาวนาแล้ว ชาวบ้านก็ได้พยายามอธิบายเบื้องหลังการเคลื่อนไหวของตนเองต่อ
สาธารณะผ่านสื่อมวลชนด้วย ดังปรากฏในบทความเรื่อง เบื้องหลังการต่อสู้ของชาวนา ที่
ผู้เขียนสัมภาษณ์ชาวนาจำนวนหนึ่งไว้

ชาวนาคนที่ ๑

พวกบ้านฉันเอา ส.ค.๑ ไปไว้ให้นายทุน แล้วเอาเงินมา ๓,๐๐๐
บาท นึกว่าไปขายฝากอยู่ ๓ ปี...พอถึง ๓ ปี ฉันก็หาเงินเจ็กเอา
ไปถอนออก เขาไม่ยอม...บอกว่า นานี้มึงอย่าไปกู้เงินมาได้เลย
เสียคอก..เปล่า...นาบูเยอะเยอะไป ...เขาเป็นกำนันเราก็ตายใจ...
พอเข้าปีที่ ๔ เขาก็ให้ลูกเขยเขาเข้ามาทำนา...เราก็ไม่ได้ทำ พอ
ขอเขาได้ เขาก็ไม่ให้...บอกว่าถ้าจะเอานาคืนต้องเอามา ๕ หมื่น

^{๕๕๕} "บทนำ" สังคมศาสตร์ปริทัศน์, ๑๒, ๗ (กรกฎาคม ๒๕๑๗): ๘-๑๐.

...คณะกรรมการเขา...คิดจะเกลี้ยกล่อม...เขายกกว่าอย่างนี้นานแล้ว ก็เป็นของเขาไปแล้ว เขาจะขายเท่าไรแกก็ซื้อไป...ให้นึกถึงฉันบ้าง ฉันเป็นคนทำมาเสียหยาตเหงื่อแรงงาน เขาก็ไม่ยอม...บอกว่าขอจดหมายสอบปากคำ ขอเรื่องส่งกรุงเทพฯ ร้องกันใหม่ เจ้านายบอกว่า...จะได้ส่งรีเปล่าก็ไม่มีปีนี้..ปีหน้าจะได้ส่งรีเปล่า เจ้านายก็พลอยไปกับเขาหมด ไม่เคยมาจ้างเราเลย..."

รายนี้ ก็เหมือนกัน

ฉันได้เอาเงินเขามา ๕๐๐ บาทแล้วเอา ส.ค. ๑ ไปให้เขายึดแล้วเอามาไปให้เขาทำทุกปี ...แต่บัดนี้เขาได้เอา ส.ค. ๑ ไปทำเป็นน.ส.๓กทั้งที่เจ้าของไม่รู้เรื่อง...

ชวานาคคนที่ ๓...

ฉันได้กู้เงินเขามา ๒๐๐๐ บาท...ต่อมาฉันได้ไปกู้เงินเขามาอีก ๒๐๐๐๐บาท เขาให้ไปทำสัญญาขายฝาก...ทำรวมต้นรวมดอก ๔๔๘๐๐ ...เขาว่า...ทำกันโกง...ซื้อขายกันเสียแล้วโดยที่ฉันไม่รู้...ถ้าพูดเรื่องนารีใหม่จะมาถึง..^{๔๔๖}

ผู้นำชวานาคคนอื่นก็ได้แสดงความคิดเห็นตอบได้ว่า

" นายพิชัย พิกุลขาว ซึ่งเป็นตัวแทนชวานาจากจังหวัดอ่างทอง ให้สัมภาษณ์ว่า...การต่อสู้เรียกร้องของชวานาทุกครั้ง ไม่เคยเห็นว่ามีนักศึกษาหรือใครเข้ามาแทรกแซง...ชวานาต่อสู้...ด้วยความหิวโหยและความทุกข์ยากของตัวเอง ไม่เคยมีมือที่ ๓ หรือ

^{๔๔๖} เจดน์ เจริญโท, “เบื้องหลังการต่อสู้ของชวานา” ประชาธิปไตย ๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๓
หน้า ๓

คอมมิวนิสต์คนใดเข้าแทรกแซง...ถ้ารัฐบาลพูดว่าคอมมิวนิสต์
แทรกแซงจริงแล้วก็ลองมาจับคู่ชกที่..."^{๕๕๗}

บทสัมภาษณ์ผู้นำชาวนา นายไช้ วงศ์ระกูด ก็ได้เริ่มต้นด้วยความว่า " เรามาเพราะ
ความทุกข์ "

" ลักษณะเด่นของสังคมไทยที่ผ่านมา...ระบบการผลิตยังเป็นอีก
ฝ่ายหนึ่งเช่าที่ดินอีกฝ่ายหนึ่งทำกิน โดยไร้หลักประกัน...ข้ายัง
ถูกฉ้อโกงจนเป็นเรื่องวิวาทกัน...การชุมนุมเรียกร้องความเป็น
ธรรมของชาวนา ๒ พันกว่าคน จาก ๒๑ จังหวัด ใน ๔ ภาคของ
เมืองไทยในครั้งนี้ จึงไม่ใช่เรื่องที่น่าแปลกประหลาดเพราะจะ
ต้องเกิดอย่างแน่นอนภายใต้สังคม...ผู้ที่มองปัญหาอย่างฉาบฉวย
...ด้วยจุดยืนชนชั้นผู้ปกครองที่มุ่งปราบปรามการเคลื่อนไหวต่อ
สู่ของประชาชนจะพยายามโฆษณาว่าชาวนาไม่เคียดแค้น หรือ
การชุมนุมของชาวนามีเบื้องหลัง...

บทสัมภาษณ์นายไช้ วงศ์ระกูด ตัวแทนชาวนาพิษณุโลก...อาจ
ช่วยให้เรามองปัญหา...ชัดเจนขึ้น

.....

นายไช้ : เขาหาว่าชาวนาบิดเบือน หาว่าชาวนาไม่ได้ถูกโกง ผม
อยากให้นายประกอบเชิญผมไปสัมภาษณ์ที่ไหนก็ได้...ผมจะยืนยัน
หลักฐานให้ดูทุกข้อว่านายไช้หรือนายประกอบบิดเบือน

...^{๕๕๘}

เมื่อความพยายามเรียกร้องให้รัฐแก้ปัญหาไม่ประสบผลสำเร็จ ชาวนาได้พยายาม
กระตุ้นด้วยการใช้มาตรการกดดันรัฐบาลที่แรงมากขึ้น คือ การประกาศคืนบัตรประชาชน

^{๕๕๗} ประชาธิปไตย ๘ ธันวาคม ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

^{๕๕๘} ประชาธิปไตย ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๗ หน้า ๓

และจะไปอยู่อย่างอิสระในท้องถิ่นของตัวเอง^{๔๔๕} ซึ่งมีความหมายทางการเมืองว่าเมื่อรัฐไม่สามารถแก้ไขปัญหาก็ปล่อยให้พลเมืองของรัฐได้ พลเมืองของรัฐก็ไม่ว่าจะอยู่ภายใต้รัฐต่อไปได้อย่างไร การกระทำเช่นนี้ได้รับการโต้ตอบจากรัฐในกรอบความคิดเดิมก็คือการเสนอภาพว่าการจะไปสร้างรัฐอิสระของชาวนานั่นเป็นความคิดแบบที่มีคอมมิวนิสต์ที่อยู่เบื้องหลังถือว่าเป็นกบฏ^{๔๔๖} ชาวนาได้ตอบโต้ต่อประเด็นนี้ว่า

“...ต่อคำถามที่ว่าไม่กลัวรัฐบาลจะหาว่าเป็น กบฏ หรือ ตัวแทนชาวนาซึ่งแจ้งว่า “ กบฏ ” หรือไม่ พวกเขาไม่รู้แล้วแต่รัฐบาลจะคิด ในเมื่อรัฐบาลช่วยอะไรไม่ได้แล้วเช่นนี้ ก็ไม่ต้องมาปกครองชาวนาอีกต่อไป ชาวนาจะปกครองเพื่อปากท้องของชาวนา การกบฏไม่ใช่หมายถึงไปทำร้ายใคร ชาวนาก็ยังอยู่ในที่ทำกินของเขาอย่างสงบ ไม่ให้ใครมารังแกพวกเขาก็แล้วกัน...”^{๔๔๗}

การเคลื่อนไหวของกรรมกรที่ถูกโจมตีด้วยข้อหาเดียวกัน ก็ได้พยายามตอบโต้ด้วยการแสดงความคิดเห็นดังที่ปรากฏในบทสัมภาษณ์ “ เทอดภูมิ ใจดี คุยกับ-ประชาชาติ ต่อไปนี้

“มีจุดมุ่งหมายอย่างไรในการเข้ามาทำงานเพื่อการรวมตัวของผู้ใช้แรงงาน
...ในชีวิตผม ผมเป็นกรรมกรมานาน มีแรงคลไคลหลายอย่างที่ทำให้ผมจัดตั้งสมาคมต่อสู้เพื่อกรรมกรขึ้นมา...ในส่วนตัวของผมแล้ว ไม่รู้แน่ๆ คนอื่นจะมองผมว่าอย่างไร ...อยากเห็นกรรมกรตื่นตัวมา รู้จักสิทธิของเขา และมองเห็นว่า เขาเอง เป็นพลังที่ยิ่งใหญ่...”

^{๔๔๕} ประชาธิปไตย ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๗

^{๔๔๖} ชาวไทย ๓๑ สิงหาคม ๒๕๑๗

^{๔๔๗} ประชาธิปไตย ๑๔ กันยายน ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

....

นักศึกษาจะเข้าร่วมการต่อสู้ของกรรมกรได้ไหม

ประเทศไทยเราเป็นประเทศด้อยพัฒนา ตอนแรกนะครับ นักศึกษาต้องมีส่วนร่วมก่อน...นักศึกษามักจะได้โอกาสรู้อะไรมากกว่าคนงานเองคือนอนมาก็ทำงาน ไม่มีเวลาที่จะมาดกปัญหา...จึงต้องให้นักศึกษานำก่อน...ผมเชื่อว่าในครั้งแรกนักศึกษาจะเป็นแกนนำก่อน แต่ค่อยๆไปในอนาคต กรรมกรจะนำพวกเขาเองได้..."

...

ผมอยากจะกล่าวถึงสังคมนานาชาติที่เสรีภาพที่จะมาสู่ลูกจ้างนั้นไม่ได้มาด้วยการร้องขอแต่ต้องมาด้วยการต่อสู้..."^{๔๖๒}

การประท้วงของกรรมกรมักจะถูกกล่าวหาว่าจะใช้ความรุนแรงเพื่อสร้างความจริงที่ว่ามือที่สามจะทำให้เกิดความรุนแรง กรรมกรตอบโต้ด้วยการยืนยันว่ากลุ่มคนไม่ใช้ความรุนแรง เช่น กรณีการประท้วงของพนักงานโรงแรมดุสิตธานีที่ถูกกล่าวหาว่าจะเผาโรงแรม พนักงานก็ชี้แจงว่าไม่เคยคิดเรื่องเผาโรงแรมเพราะโรงแรมก็เป็นบ้านของเขาเหมือนกัน

การเน้นย้ำว่ากรรมกรที่ชุมนุมประท้วงจะก่อความรุนแรงขึ้นเป็นวิธีการหนึ่งที่รัฐใช้ตลอดเวลาที่มีการเคลื่อนไหวของกรรมกร ดังปรากฏในประกาศของนายกรัฐมนตรีที่เตือนลูกจ้างให้ปฏิบัติตามกฎหมาย พร้อมกับเตือนบุคคลภายนอกมิให้เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกรรมกรก็ได้แสดงความคิดเห็นที่ไม่เห็นด้วยกับประกาศดังกล่าว

"...รัฐบาลนี้ปกป้องผลประโยชน์ให้คนต่างด้าวที่เข้ามาขบถ

^{๔๖๒} "บทสัมภาษณ์" เทอดภูมิ ใจดี คุยกับ-ประชาชน" ประชาชาติรายวัน ๒๕ สิงหาคม ๒๕๑๖ หน้า ๒,๓,๑๑

เอารัดเอาเปรียบคนไทย และถือว่าคำประกาศนี้คือการละเมิดสิทธิ
ของกรรมกรในการเรียกร้องความเป็นธรรมและการนัดหยุดงาน
ของลูกจ้างนั้นก็ทำตามขั้นตอนตลอดมา แต่พอลูกจ้างหยุดงาน
นายจ้างก็จ้างอัมพาลเข้าไปคุกคามลูกจ้าง ส่วนกรณีที่ห้าม
บุคคลภายนอกเข้าไปยุ่งเกี่ยวนั้น ก็เห็นว่าคนที่รักความเป็น
ธรรมก็มีสิทธิที่จะเข้าไปเยี่ยมเยียน และให้กำลังใจแก่คนงานได้
การห้ามจึงเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลที่พึงมี...^{๕๖๓}

สำหรับการเคลื่อนไหวของนักศึกษาหลังจากการเกิดเหตุการณ์จลาจลที่หลับปลา
ไชยก็ถูกกล่าวหาเป็นมือที่สามมาโดยตลอด

การต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม ความยุติธรรม ช่วยเหลือผู้ถูกกดขี่ขูดรีด ช่วยเหลือผู้
ยากไร้เป็นแกนกลางในความพยายามจะสร้างความชอบธรรมให้แก่การเคลื่อนไหวของนัก
ศึกษาภายใต้การโหมประโคมตลอดว่าเป็น " มือที่สาม " อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของ
ประชาชนทั้งหลาย โดยพยายามสื่อสารความคิดนี้สู่สังคม ดังปรากฏในทุกข่าวที่นักศึกษา
ประสบกับปัญหาการต่อต้านด้วยความจริงเรื่อง " มือที่สาม " นับตั้งแต่ที่นายประกอบ หุ
ตะสิงห์ที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่ดินของชาวนาและกล่าวหาว่านักศึกษาเป็นผู้อยู่เบื้อง
หลัง นักศึกษาได้ตอบได้ว่า

" นายวิจิตร ศรีสังข์ นายกองค่านักศึกษามหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ แถลงว่า ปัญหาความเดือดร้อนของชาวนาเป็น
ปัญหาจริงๆ ...การเดินทางมาร้องทุกข์ต่อทางการครั้งแล้ว
ครั้งเล่าของชาวนาที่เดือดร้อนก็เป็นเรื่องยืนยันได้ว่าเขา
เดือดร้อนจริงๆ การช่วยเหลือชาวนาให้ได้รับความยุติธรรม
นี้ อมร. จะต้องกระโดดเข้าช่วยแน่ เพราะเราตระหนักใน
บทบาทของนักศึกษาว่าเราเป็นผู้บริสุทธิ์ในเจตนารมณ์ที่จะ

^{๕๖๓} ไทยรัฐ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๑๘

ช่วยเหลือชาวนาเหล่านี้ เราไม่มีผลประโยชน์และก็ได้หวัง
ผลที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน...”^{๕๖๔}

จะเห็นได้ว่าการยืนยันในเจตนารมณ์บริสุทธิ์ของการเคลื่อนไหวปรากฏอยู่เสมอ
พร้อมกันนั้น ก็เห็นว่าชาวนากรรมกรลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวเพราะความเดือดร้อนมิใช่เพราะ
มีมือที่สามมาปลุกปั่นยุยง

“...นายวรพจน์ วิสฤตพิชญ์ ประธานพรรคพลังธรรม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้สัมภาษณ์ว่า...ในส่วนที่บอกว่า...
ชาวนากรรมกรลุกขึ้นเรียกร้องความเป็นธรรมเป็นเพราะถูกปลุก
ปั่นยุยง เป็นการกล่าวโดยไม่เข้าใจต่อขบวนการเปลี่ยนแปลง
ของสังคม ยังดูถูกประชาชนว่ายังไม่เคยเข้าใจว่าเมื่อประชาชน
ถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบ ประชาชนเรียกร้อง
เพื่อความอยู่รอดเพื่อความเป็นธรรมของสังคม...”^{๕๖๕}

เมื่อข้อเสนอของชาวนาถูกปฏิเสธจากรัฐบาล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ชาวนาจึง
จำต้องตัดสินใจเดินทางกลับ ผู้นำนักศึกษาได้กล่าวในที่ชุมนุมชาวนาก่อนการเดินทาง
กลับว่า

“...ธีรยุทธ บุญมี ได้กล่าวในที่ชุมนุมชาวนาว่า การต่อสู้ของ
ชาวนาครั้งนี้เป็นไปด้วยความถูกต้อง “ เป็นความผิดของเขาด้วย
หรือที่เกิดมาจน และจะต่อสู้เพื่อหนีความยากจน...เขากล่าวเน้น
และพูดอีกว่า เมื่อนักศึกษาเข้าสนับสนุนการต่อสู้นี้จะมีความ
ผิดด้วยหรือ ที่จะช่วยให้ชาวนาลืมตาอ้าปากได้ ทำไมจะต้องมา
หาว่าเป็นคอมมิวนิสต์...”^{๕๖๖}

^{๕๖๔} สยามรัฐ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๑๗

^{๕๖๕} ประชาธิปไตย ๘ ธันวาคม ๒๕๑๗ หน้า ๑๒

^{๕๖๖} เดลินิวส์ ๗ พฤษภาคม ๒๕๑๘ หน้า ๑๖

ความพยายามอธิบายบทบาทตนเองของนักศึกษาในลักษณะนี้จะถูกใช้ในทุกครั้งที่ถูกโจมตี เช่น ในกรณีที่ถูกเจ้าหน้าที่ กอ.รมน. โจมตีเรื่องรับเงินคอมมิวนิสต์มาขายชาวบ้านให้เดินขบวน นักศึกษาก็ให้สัมภาษณ์ได้ตอบว่า

“...กอ.รมน.เป็นหน่วยงานที่พยายามปลุกผีคอมมิวนิสต์

ทำลายขบวนการนักศึกษามาโดยตลอด...สำหรับเหตุที่นักศึกษาต้องเข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านชาวไร่ในการเรียกร้องก็เพราะไม่อาจทนดูการกดขี่เบียดเบียนในสังคม ที่เขามีส่วนร่วมอยู่ด้วย ประกอบกับมีความระลึกถึงบุญคุณของชาวไร่ชาวนาที่เป็นผู้ผลิตเลี้ยงสังคมตลอดเวลา มิใช่ได้รับเงินสินบนจากคอมมิวนิสต์นอกประเทศ ตามการปลุกผีของ กอ.รมน. ไม่...
...๕๖๗

ความจริงที่นักศึกษาได้สร้างขึ้นมาว่าการที่นักศึกษานำการเคลื่อนไหวของชาวบ้านและกรรมกรเพราะเป็นความรักในความยุติธรรม และในฐานะนักศึกษาที่ได้มีโอกาสต่างจากสังคมมากกว่าจึงต้องทำหน้าที่นี้นับว่ามีผลไม่น้อยในกลุ่มนักศึกษาด้วยกัน ดังปรากฏในคำสัมภาษณ์นักศึกษาชื่อ นายธเนศ ตั้งพิชัยกุล ในหัวข้อคำถามว่า “ ธรรมชาติเป็นซ้ายหรือไม่ ”

“...ก่อนอื่นต้องเข้าใจความหมายของคำว่าซ้ายก่อนว่าหมายถึงอะไรแน่...ซ้ายในความหมายของนักศึกษาธรรมชาติแล้ว หมายถึง...ความคิดใหม่...จะนำไปซึ่งความเปลี่ยนแปลงสังคมที่ดีกว่า สังคมปัจจุบันมีความไม่เป็นธรรมมาก...นักศึกษาส่วนใหญ่อาจไม่สนับสนุนนักศึกษากลุ่มก้าวหน้าอย่างออกหน้าออกตาเพราะอาจเนื่องจากต้องเสียเวลาไปในการเรียน

...แต่เชื่อว่าเมื่อถึงเวลาที่ต้องการการสนับสนุนจากนักศึกษาแล้ว
ละก็ นักศึกษาส่วนใหญ่ในธรรมศาสตร์ ก็คงพร้อมที่จะร่วมด้วย
แน่นอน...

เห็นได้จากการเลือกตั้งองค์การนักศึกษาของมหาวิทยาลัยนั้น
พรรคพลังธรรมและbygทอง ซึ่งมีแนวทางทำเพื่อสังคมก็ได้รับ
ความนิยมและไว้วางใจให้รับตำแหน่งผู้บริหาร..."^{๕๖๔}

บทสัมภาษณ์ สมาน เลือดวงศ์หัด นายกองค์การบริหารนักศึกษามหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ได้ระบุถึงปัญหาของนักศึกษาไว้ว่า

"อุปสรรคของขบวนการนักศึกษาไทยฝ่ายก้าวหน้ามีอะไรบ้าง
...ผมคิดว่ามาจาก.... อย่างแรกมาจากชนชั้นผู้ปกครองที่พยายาม
ใส่ร้ายป้ายสีเราตลอดเวลา เราทำอะไรหน่อย เล็กก็หาว่าเป็น
คอมมิวนิสต์ พูดยอะไรผิดไปหน่อย เขาก็หาว่า หัวรุนแรง ไม่รัก
ชาติศาสนา..."^{๕๖๕}

การอ้างการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม ความยุติธรรม ช่วยเหลือผู้ถูกกดขี่ขูดรีด ช่วย
เหลือผู้ยากไร้ของนักศึกษาในการอธิบายต่อบทบาทของตนเองในการเคลื่อนไหวช่วย
เหลือกรรมกรและชาวนาเป็นการอ้างต่อสังคมเพื่อที่จะตอบโต้กับการสร้างความจริงสู่
สังคมของรัฐที่ว่านักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์และเป็นมือที่สามที่คอยยุยงชาวบ้านให้มีการ
กระทำอันเป็นอันตรายต่อชาติและสถาบันหลัก แต่ข้ออ้างจวามชอบธรรมนี้ไม่สามารถจะ
นำไปเชื่อมกับความคิดเรื่องรัฐที่รับรู้กันในสังคมไทยที่เน้นการแบ่งงานกันทำ รัฐต่างหาก
ที่เป็นผู้ที่จะทำหน้าที่เหล่านี้ไม่ใช่นักศึกษา ดังที่การเรียกร้องให้นักศึกษาทำหน้าที่ของตัวเอง
เอง ดังนั้น จึงพบว่าการตอบโต้การสร้างความจริงเรื่อง " มือที่สาม " ของนักศึกษาไม่

^{๕๖๔} " ความคิดเห็นคนไทย : ธรรมศาสตร์เป็นซ้ายหรือไม่ ." ประชาธิปไตย ๒๗ กุมภาพันธ์
๒๕๑๔ หน้า ๓

^{๕๖๕} " สัมภาษณ์ความคิด สมาน เลือดวงศ์หัด " ประชาธิปไตย ๒ มีนาคม ๒๕๑๔ หน้า ๗

สามารถซึมลึกลงไปสู่ระบบอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของสังคมได้ คราใดที่ยังไม่มีความเปลี่ยนแปลงความคิดในเรื่อง " รัฐ " ดังนั้นจึงพบว่าแม้การเลือกตั้งองค์การนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ นักศึกษาฝ่ายทำก้าวหน้าจะได้รับเลือกตั้งมากเป็นพิเศษ แต่ขณะเดียวกันการเคลื่อนไหวขององค์กรจัดตั้งของรัฐบาลอื่นๆก็สามารถขยายตัวมากด้วย เช่น ลูกเสือชาวบ้านในจังหวัดต่างๆ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการอ้างความชอบธรรมในการเคลื่อนไหวของนักศึกษาในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๕จะเป็นไปในรูปแบบเดิม แต่ดูเหมือนว่านักศึกษาไม่ได้กังวลมากนักต่อกระแสตอบโต้ของรัฐที่พยายามทำลายความชอบธรรมของการเคลื่อนไหวของตน เพราะนักศึกษาเองก็คงจะคาดคิดอยู่แล้วว่าการเคลื่อนไหวของตนในเมืองน่าจะต้องถูกจัดการในวันใดวันหนึ่ง และขณะเดียวกัน นักศึกษาก็น่าจะคาดคิดได้การปฏิบัติงานของตนในเมืองไม่ใช่วิธีการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างที่ตนหวังไว้ กรอบความคิดที่ใช้อธิบายความเป็นมาของการเคลื่อนไหวของนักศึกษาที่ปรากฏในหนังสือรำลึกถึงวีรชน ๑๔ ตุลาคม เรื่อง วีรชนหาญกล้า แสดงให้เห็นว่านักศึกษากำลังคิดถึงการเคลื่อนไหวต่อสู้ด้วยวิธีอื่นและพื้นที่อื่นมากกว่าที่จะอยู่ในเมืองต่อไป เพียงแต่เมื่อยังมีเงื่อนไขที่ยังอยู่ในเมืองต่อไปได้ก็ต้องอยู่เพื่อทำงานเคลื่อนไหวต่อไป

กรณีการเกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลาคมซึ่งเป็นช่วงเวลาไล่เลี่ยกับการเคลื่อนไหวเพื่อขับไล่ประภาสออกจากประเทศ ซึ่งในการเคลื่อนไหวขับไล่ประภาสนั้นเกิดการปะทะกันขึ้นโดยไม่มีความพยายามจะยุติเหตุการณ์จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักศึกษาเองก็ยังไม่สามารถเคลื่อนไหวเพื่อสร้างการกดดันให้แก่ใจหรือสอบสวนเหตุการณ์นี้ได้ก็ต้องเผชิญหน้ากับเหตุการณ์จ่อมพลถนนเดินทางเข้าประเทศโดยไม่สามารถตอบโต้ได้อย่างได้ผล และพบกับการเตรียมการที่จะจัดการนักศึกษาอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากการโหมประโคมข่าวภาพถ่ายการแสดงละครในเวลาวันเดียว วันรุ่งขึ้นก็ถูกบุกเข้าฆาตกรรมหมู่ทันที

ภายหลังจากเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ การเคลื่อนไหวในเขตเมืองสงบลง ส่วนการเคลื่อนไหวที่เพิ่มมากขึ้นในเขตป่าเขานั้น รัฐก็สามารถที่จะระบุได้อย่างชัดเจนว่าเป็นการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

คงได้กล่าวมาแล้วในบทก่อนหน้านี้ว่าการเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่ถูกสร้างว่ามีมือที่สามอยู่เบื้องหลังภายหลังเหตุการณ์นองเลือด ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เป็นการเคลื่อนไหวเฉพาะกรณีๆ ไป และมือที่สามเป็นใครก็รู้กันอยู่จึงทำให้ไม่มีความพยายามที่จะสร้างความจริงอย่างเป็นขบวนการในการหา “มือที่สาม” ซึ่งผู้ถูกทำให้เข้าใจว่าเป็นมือที่สามเองก็ไม่จำเป็นต้องตอบโต้อันใด ในบางกรณีก็ไม่ต้องมีมือที่สามที่ชัดเจนเพราะใช้มือที่สามเพื่อเป็นหนทางใกล้เคียงให้ความขัดแย้งยุติลงเช่นกรณีความขัดแย้งระหว่างนายทหารรุ่น ๕ กับรุ่น ๑ เป็นต้น

กรณีพฤษภาทมิฬ ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ นั้น การใช้มือที่สามเพื่ออ้างความชอบธรรมในการที่พลเอกสุจินดา คราประยูร กระบี่ดัดสัศย์เพื่อเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ก็ไม่มีผลต่อสังคมแต่ประการใดเพราะก่อนหน้านี้ภายใต้รัฐบาลของนายกรัฐมนตรีอานันท์ ปันยารชุน ก็ไม่ได้มีเหตุอะไรที่ต้องอ้าง แต่การอ้างครั้งสุดท้ายหลังสุดประชาชนก็รู้ทันที่ว่าเป็นการอ้างเพื่อหาความชอบธรรมกับสังคมในการปราบปรามเท่านั้น

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย หลัง ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ นั้นได้ทำให้เกิดการใช้มือที่สามที่หมายถึงคนกลุ่มเดียวกันที่ต่อเนื่องเป็นเวลานานซึ่งก็ต้องทำให้คนกลุ่มนั้นต้องสร้างการตอบโต้กับวัฒนธรรมมือที่สามขึ้นมา และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีความลึกซึ้งมากทางด้านการจัดความสัมพันธ์ทางการเมืองใหม่ที่เดียว

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญได้แก่ความเปลี่ยนแปลงพื้นฐานความคิดทางการเมืองของประชาชนอันทำให้เกิดการสร้างกรอบความคิดที่ประชาชนสามารถใช้อ้างอิงในการเคลื่อนไหวของตนได้อย่างมีความชอบธรรม นั่นคือ การเกิดความคิดเรื่องการเมืองภาคประชาชน

ความเปลี่ยนแปลงของการเมืองภาคประชาชน

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ทำให้ชีวิตประจำวันของประชาชนทั่วไปเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์กับโครงสร้างการนิยาม “พื้นที่” แบบใหม่ที่ประชาชนต้องวางตนเอง

เข้าไปดำรงอยู่อย่างมีความหมาย ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่ทำให้ประชาชนก็ต้อง
เปลี่ยนอัตลักษณ์ตัวตนของตนเอง ได้ก่อให้เกิดรากฐานความคิดทางการเมืองแบบใหม่ขึ้น

จากเดิมก่อนที่ระบบราชการจะขยายอำนาจออกไปครอบคลุมพื้นที่นั้น การใช้ "พื้นที่" "ของชุมชนคนไทยโดยทั่วไปมีลักษณะการใช้ที่วางอยู่บนวัฒนธรรมเดิมของชุมชน และมีรากฐานอยู่บนการยินยอมของคนในชุมชน แต่เมื่อระบบราชการขยายตัวออกไปกว้างขวางมากขึ้นก็ทำให้ประเพณีการใช้ "พื้นที่" "เดิมที่เคยใช้ร่วมกันตามประเพณีจำนวนมากนั้นถูกทำให้ไม่มีความสำคัญทางกฎหมายไป ความคิดเกี่ยวกับ "พื้นที่" "ที่เหลือเพียงพื้นที่สาธารณะกับพื้นที่ของเอกชนเพียงสองอย่างเท่านั้นปรากฏอย่างชัดเจน ในกฎหมายเกี่ยวกับที่ดิน ที่แน่นอนว่ามีการตรากฎหมายลักษณะนี้ออกมาตั้งแต่การออก
โฉนดในปี พ.ศ. ๒๔๔๔ แล้ว^{๔๖} แต่กระบวนการทำให้พื้นที่ที่ถูกยอมรับทางกฎหมายเพียงสองลักษณะนี้มีผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริงมากขึ้นในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ การยึดครอง "พื้นที่" "ที่เคยใช้ร่วมกันมาตามประเพณีมาเป็นสมบัติส่วนตัวก็เกิดมากขึ้นตามไปด้วยทั้งโดยผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นและผู้มีทรัพย์

การทำให้มีพื้นที่เพียงสองแบบเท่านั้นที่มีกฎหมายและอำนาจรัฐคุ้มครองดังกล่าวข้างต้นนี้เกิดขึ้นพร้อมกับความพยายามเร่งรัดให้กรมที่ดินเร่งออกเอกสารสิทธิคือโฉนดที่ดินให้เร็วและจำนวนมากขึ้นในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเป็นการตอกย้ำการรับรู้พื้นที่ของเอกชนที่มีอำนาจรัฐรับรองนั่นเอง กระบวนการการเกิดพื้นที่เพียงสองลักษณะเช่นนี้ไม่ใช่เพียงการจัดแบ่งคุณลักษณะของทรัพย์สินในรัฐฯหนึ่งอย่างเป็นรูปธรรมเท่านั้น หากแต่การจัดแบ่ง "พื้นที่" "ที่เกิดขึ้นนี้ได้มีผลต่อระบบความคิดและความสำนึกของผู้คนอย่างมาก

กระบวนการทางสังคมที่ทำให้เกิดการยกระดับความคิดเรื่องพื้นที่ที่เป็นจริงมาสู่พื้นที่ทางสังคมในจินตนาการของสังคมนี้เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากปราศจากการ

^{๔๖} อย่างไรก็ตามกฎหมายการออกโฉนดที่รัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ดำเนินมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๔ มีนัยของการคาบเกี่ยวกับการยอมรับสิทธิในการทำกินที่เป็นลักษณะสิทธิแบบเดิมของชาวไทยอยู่ ในขณะที่กฎหมายเกี่ยวกับที่ดินระยะหลังๆนั้นกลับไม่ปรากฏความคิดเช่นนี้

ยกระดับข้อมูลการรับรู้ปรากฏการณ์ที่เป็นจริงให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบความรู้สึกนึกคิดหรือโลกทัศน์ของประชาชน การดำรงชีวิตทางสังคมและเศรษฐกิจก็คงจะมีความขัดแย้งกับอำนาจรัฐอย่างแน่นนอนเนื่องจากมีความแตกต่างระหว่างการรับรู้ " พื้นที่ "แบบเดิมของประชาชนกับกฎหมายที่กำหนดสิทธิการครอบครองพื้นที่แบบใหม่ กระบวนการนี้คือกระบวนการกลืนเข้าไปสู่ภายใน (INTERNALISATION)ที่ทำให้คนในสังคมสามารถดำรงอยู่ในชีวิตอยู่ในรัฐที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมนี้อได้อย่างราบรื่น

" กระบวนการกลืนเข้าไปสู่ภายใน " ที่เห็นได้ชัดเจนสะท้อนออกมาในส่วนที่เป็นความคิดนามธรรม ที่เด่นชัด ได้แก่ การขยายตัวของการสร้างศาลพระภูมิประจำพื้นที่ส่วนบุคคลหรือการสร้าง " เจ้าที่ " ที่มีอำนาจเหนือพื้นที่ดินตามโฉนดของตนเอง จากเดิมที่ความเชื่อเรื่อง " สิ่งศักดิ์สิทธิ์ " เช่นเจ้าป่า เจ้าที่ ไม่ได้แบ่งเป็นส่วนเสี้ยวบนพื้นที่ส่วนตัว หากเป็นความเชื่อที่พิทักษ์ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของคนที่มีต่อพื้นที่รวมนั้น แต่เมื่อเกิดการแบ่งพื้นที่ออกเป็นของรัฐกับของเอกชน " พระภูมิ " จึงถูกแยกส่วนและลดขนาดลงมาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำอยู่บนพื้นที่ส่วนตัวตามโฉนดที่ดิน ซึ่งก็ไม่ได้ทำให้คนไทยรู้สึกแปลกประหลาดใจอันใด คนไทยสามารถบูชา " พระภูมิ " บนเนื้อที่เล็กๆของครอบครัวได้อย่างเป็นเรื่องธรรมดาควบคู่กับการบูชา " เจ้า "ระดับหมู่บ้านหรือระดับเมืองตลอดจนเจ้าป่าเจ้าเขาทั้งหลายที่เคยบูชากันมาก่อนจะเกิดพระภูมิเจ้าที่ประจำบ้านขึ้น

พร้อมกันนั้นความคิดในเรื่องพื้นที่ป่าเขาก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน การรุกรานพื้นที่ป่าเพื่อนำไปใช้ในการปลูกพืชไร่เกิดขึ้นพร้อมความเปลี่ยนแปลงความคิดนามธรรมเรื่องป่า การศึกษาที่ดียิ่งของอาจารย์อนันท์ กาญจนพันธุ์ กับอาจารย์ มิ่งสรรพ ขาวสะอาด เรื่อง วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า : กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน ก็ได้ชี้ให้เห็นว่ามีความเปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับป่า

"ชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงทัศนคติเกี่ยวกับพื้นที่ป่า จากเดิมที่เคย
มองว่าผีเป็นเจ้าของป่าก็ค่อยๆเปลี่ยนมาเป็นรัฐบาลเป็นเจ้าของ
ป่า"^{๕๙๑}

ปัจจัยหนึ่งในกระบวนการยกระดับความคิดนามธรรมเรื่องพื้นที่นี้มาจากทางด้าน
ของรัฐเองด้วยประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตั้งแต่พ.ศ.๒๕๐๒ จนถึง
พ.ศ. ๒๕๐๖ ที่รวบรวมเอาไว้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า "พื้นที่" ทางจินตนาการหรือ
"พื้นที่ทางสังคม" มีเพียงแค่สองส่วน คือ พื้นที่ที่รัฐเป็นเจ้าของซึ่งครอบคลุมกว้างขวาง
กับ พื้นที่ของเอกชนหรือปัจเจกชนที่รัฐออกเอกสารสิทธิรับรองกรรมสิทธิ์ กิจกรรมต่างๆ
ทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองถูกแยกออกเป็นสองส่วน รัฐเป็นผู้กระทำการในพื้นที่ทั่วไป
เป็นผู้จัดสร้างให้เกิดสิ่งต่างๆในพื้นที่สาธารณะและจัดการทุกสิ่งทุกอย่างในพื้นที่นั้นๆ
ส่วนประชาชนก็มีพื้นที่เล็กๆของตนและมีหน้าที่เพียงแค่การทำงานเฉพาะของตนให้ดีที่สุด
ขยันให้มากที่สุดแล้วชีวิตก็จะดีขึ้นเองเพราะส่วนที่เหลือรัฐจะจัดการให้

การขยายอำนาจเข้าครอบครอง "พื้นที่" ของรัฐมิได้เป็นไปเฉพาะบนพื้นที่ที่เป็น
ที่ดินเท่านั้น หากแต่เป็นไปบนพื้นที่ทางสังคมอันเป็นมิตินามธรรมอีกด้วย จะเห็นได้อย่าง
ชัดเจนในการสร้างกิจกรรมสาธารณะของรัฐ ซึ่งรัฐได้ขยายตัวรวบเอากิจกรรมต่างๆที่ครั้ง
หนึ่งเคยเป็นของชุมชนหรือของครอบครัวมาเป็นภาระของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การ
รักษาพยาบาล ซึ่งมีความหมายอย่างชัดเจนว่าปริมาตรของการดำรงชีวิตประชาชนนั้น
เหลือเพียงบริเวณขอบเขตส่วนตัว นอกจากนี้แล้วรัฐได้เข้ามาครอบครองและจัดการมาก
ขึ้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

การรักษาพยาบาลของรัฐได้ขยายออกไปพร้อมกับระบุไว้อย่างชัดเจนว่า หากพล
เมืองมีสุขภาพอนามัยดีก็ย่อมเป็นแรงงานที่ทำงานในหน้าที่ของตนได้ดีและจะส่งผลดีต่อ
ชาติด้วย ดังคำกล่าวของจอมพลสฤษดิ์ที่ว่า

^{๕๙๑} อานันท์ กาญจนพันธุ์ และ มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกิน
ในเขตป่า: กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา หมายเลขที่ ๑๓ หน้า ๕๕ ประเด็น
เรื่องความเปลี่ยนแปลงทัศนคติของชาวบ้านเกี่ยวกับป่า หน้า ๕๕-๖๓.

“....จำนวนพลเมืองที่มีสุขภาพไม่สมบูรณ์ และไม่มีความสามารถจะประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้นั้นยังมีอยู่อีกไม่น้อย ทำให้ต้องอาศัยผู้อื่น พฤติกรรมเช่นนี้นับว่าเป็นผลร้ายต่อเศรษฐกิจของประเทศเป็นอันมาก
รัฐบาลได้พยายามแก้ทุกวิถีทางที่จะทำให้โรคภัยไข้เจ็บคนน้อยลง
...”^{๔๗๒}

จินตนาการเรื่อง “ พื้นที่ ” ของรัฐปรากฏอย่างชัดเจนจากแนวนโยบายและปฏิบัติการต่างๆของกลไกอำนาจรัฐ การขยายตัวของการทำงานของรัฐออกครอบคลุมพื้นที่แทบทุกปริมณฑลของชีวิตนี้ย่อมกระทบต่อสำนึกของประชาชนและตอกย้ำจินตนาการเรื่อง “ พื้นที่ ” ให้ชัดเจนมากขึ้นไปพร้อมกัน

การรับรู้ปรากฏการณ์ทางการเมืองของประชาชนนั้นหาใช่การรับรู้และยกระดับปรากฏการณ์รูปธรรมนั้นมาสู่ความคิดนามธรรมอย่างตรงไปตรงมาไม่ หากแต่ผ่านเงื่อนไขปัจจัยนานัปการของบริบททางสังคมขณะนั้นแปรรูปความคิดนามธรรมนั้นให้เป็นฐานสู่การปฏิบัติการทางสังคมของตนเองจนสามารถยอมรับและดำรงอยู่ได้อย่างมีความสุขหรือหากไม่มีความสุขก็ต้องสร้างการอธิบายใหม่ที่เอื้อต่อการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ที่แวดล้อมนั้นให้ดีขึ้น

กระบวนการยกระดับปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นจริงมาเป็นความคิดนามธรรมทางการเมืองเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่ทำให้การใช้อำนาจทางการเมืองของรัฐบาลนั้นๆสามารถดำเนินไปได้ ระบบการเมืองแบบตัวแทนก็ได้สร้างความคิดนามธรรมทางการเมืองแบบหนึ่งขึ้นมาคือการเมืองระบบประชาธิปไตยซึ่งก็ทำให้บรรดานักการเมืองแบบเลือกตั้งสามารถสร้างปฏิบัติการทางการเมืองของตนได้อย่างสะดวกสบายมากขึ้น

^{๔๗๒} “ คำปราศรัยในการประชุมพหุบาลแห่งชาติ ครั้งที่ ๑ วันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๐๓ ”
ประมวล หน้า ๒๔๔-๒๔๕

ความเปลี่ยนแปลงของความคิดเรื่อง "พื้นที่" "ที่ถูกคอกย้ำเหลือเพียงพื้นที่สอง ลักษณะดังกล่าวข้างต้นมิจึงมิได้เป็นเพียงการรับรู้เฉพาะเรื่องของ " พื้นที่ "อย่างใดคแต่เท่านั้น เพราะ " พื้นที่ "ต่างๆล้วนแต่มีความหมายก็ต่อเมื่อมีการสร้างความหมายของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมบนพื้นที่นั้นๆเป็นฐานรองรับ

การที่รัฐได้สร้างความหมายของ" พื้นที่ " เหลือเพียงสองลักษณะดังกล่าวมาข้างต้น และได้คอกย้ำสำนึกของประชาชนให้รับรู้ความหมายของพื้นที่ที่รัฐเป็นผู้ดูแลและเป็นเจ้าของพื้นที่สาธารณะ ส่วนประชาชนในฐานะปัจเจกชนก็เป็นเจ้าของและดูแลเฉพาะในส่วนพื้นที่ของตน มีความสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของความรู้สึคนึกคิดของประชาชนในการตอบโต้วัฒนธรรม " มือที่สาม "

การสร้างความหมายของพื้นที่ที่สัมพันธ์กับความสัมพันธ์ทางสังคมเฉพาะสองลักษณะเช่นนี้เองได้ทำให้เกิดจินตนาการที่สำคัญและมีความหมายทางการเมืองอย่างมหาศาลราบจนปัจจุบันนี้ก็คือ นั่นคือ"การแยกคนออกจากสังคม" กล่าวคือประชาชนทั่วไปเริ่มไม่สามารถจินตนาการได้ว่าตนเองควรจะทำอะไรนอกเหนือไปจากงานเฉพาะส่วนเล็วเล็กๆของตน เพราะพื้นที่ทางสังคมนอกเหนือชีวิตส่วนตัวของตนเองนั้นเป็นเรื่องที่รัฐจะต้องเป็นผู้กระทำ ไม่ใช่เรื่องที่ประชาชนซึ่งเป็นปัจเจกชนจะต้องเข้าไปทำอะไรข้ามพรมแดนความสัมพันธ์ทางสังคมนั้น ผลต่อสังคมที่เห็นได้อย่างชัดเจน เช่น คนไทยจะไม่สนใจดูแลสิ่งของหรือสมบัติสาธารณะทั้งนี้ไม่ใช่เพราะคนไทยไม่รักหรือไม่คำนึงถึงของส่วนร่วม หากแต่จินตนาการเรื่องพื้นที่ดังกล่าวข้างต้นนี้เองเป็นพลังกีดขวางสำนึกการมีส่วนร่วมของประชาชนไทย

การแยกคนออกจากสังคมเป็นจินตนาการที่สำคัญและมีความหมายทางการเมืองอย่างมหาศาล เพราะได้ทำให้ประชาชนมีจินตนาการที่แยกตัวเองออกจากกิจกรรมทางสังคมและมุ่งเน้นอยู่เพียงเฉพาะกิจกรรมที่เป็นเรื่องส่วนตัวของตน ประชาชนจะถูกเน้นย้ำให้ทำงานในชีวิตประจำวันให้ดีที่สุดเป็นหลักการสำคัญ

การแยกคนออกจากสังคมนี้เอง ได้ทำให้คำว่า " สังคม " ถูกให้ความหมายเพียง
แค่ " การสมาคม "^{๔๗๖} ทั้งๆที่ก่อนหน้านี้คือช่วงหลังพ.ศ. ๒๔๗๕ ความพยายามที่จะสร้าง
ระบอบการปกครองแบบใหม่ที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นกว่าในสมัยสมบูรณา
ญาสิทธิราชย์ ได้ทำให้คำว่า " สังคม " เริ่มถูกใช้ในความหมายที่แปลได้เทียบเคียงกับคำว่า
SOCIETY ดังที่ปรากฏในพระนิพนธ์พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์
ประพันธ์ซึ่งได้อธิบายความหมายของคำว่าสังคม ความเป็น

“ในคำแถลงนโยบายของรัฐบาล ตอนที่เกี่ยวกับนโยบายของกระทรวง
การคลัง มีกล่าวไว้ว่าจะปรับปรุงภาษีอากรให้ยุติธรรมแก่สังคม...
คำว่ายุติธรรมแก่สังคมเป็นคำใหม่ หรืออย่างไรก็เป็นคำที่ใช้ใหม่ จึงมี
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถามท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
กันหลายท่านว่า หมายความว่าอย่างไร และกินความแค่ไหน
คำว่าสังคม ได้ใช้กันแพร่หลายพอใช้แล้วโดยมีความหมายตรงกับ
คำว่า SOCIETY คือ คนที่รวมกันเข้าเป็นหมู่คณะ หรือที่ 555 เคยเรียก
ว่าชนบริษัท ในที่นี้ย่อมหมายถึงประชาชนซึ่งรวมอยู่เป็นหมู่คณะ คือ
ประชาชาติ หรือ ประเทศชาติ ”^{๔๗๗}

คำว่า " สังคม " ที่กำลังจะมีความหมายใหม่ทางการเมือง เช่น “ยุติธรรมแก่สังคม”
ก็ได้แปรเปลี่ยนไปหลังจากการยึดอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ จากประมวลสุนทรพจน์ที่ได้
รับการตีพิมพ์จำนวนหนึ่งพันสามร้อยสิบแปดหน้า และเป็นสุนทรพจน์ คำขวัญ โอวาท
คำปราศรัย รวมทั้งมหกรรมสี่ร้อยสี่สิบครั้งแล้วพบว่าจอมพลสฤษดิ์แทบจะไม่ได้ใช้คำว่า “
สังคม ” เลย พบว่ามีการใช้คำว่า “ สังคมโลก ” อยู่ในหนึ่งสุนทรพจน์และมีคำว่าสังคมมา

^{๔๗๖} สังคมตะวันตกเอง คำว่า SOCIETY ก็เคยมีความหมายเพียงแค่การสมาคมเช่นเดียวกัน แต่
ด้วยเงื่อนไขนานัปการความหมายก็แปรเปลี่ยนมาสู่ความหมายเช่นที่เราเข้าใจกัน โปรดดู Raymond
Williams, Keyword : A Vocabulary Of Culture And Society Great Britain : Fontana\ Croom
Helm, 1976.

^{๔๗๗} พลตรีกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, ขุมนมพระนิพนธ์ของท่านวรวงศ์. (กรุงเทพฯ :
ผดุงศึกษา, ๒๕๐๘), หน้า ๒๘๘-๒๘๙ .

ประกอบในการกล่าวถึง “ การเมือง เศรษฐกิจและสังคม ” อยู่อีกครั้งหนึ่ง นอกจากนั้นแล้ว จอมพลสฤษดิ์จะใช้คำว่า ชาติ ประเทศชาติ บ้านเมือง เป็นส่วนใหญ่ทั้งสิ้น

คำว่า “ สังคม ” ที่เหลือความหมายเพียงแค่ “ การสมาคม(ระหว่างปัจเจกชน) ” สะท้อนให้เห็นถึงจินตนาการทางสังคมการเมืองที่ทำให้ประชาชนไม่สามารถมองเห็นถึงพลังของความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและสถาบันต่างๆที่ดำรงอยู่ได้

จินตนาการการ “ แยกคนออกจากสังคม ” ได้ทำให้ประชาชนไทยจำนวนไม่น้อย สำนึกว่าตนเองจะต้องพึ่งพิงอำนาจรัฐในการจัดการ “ พื้นที่สาธารณะ ” รอบตัวให้เป็น “ พื้นที่ ” ที่ปลอดภัยหรือมีความสงบเรียบร้อยเพราะตนเองไม่มีหน้าที่และไม่มีสิทธิในการจัดการใน “ พื้นที่ ” ที่เป็นของรัฐ ด้วยรากฐานทางความคิดนี้เองจึงทำให้ประชาชนไทย ยอมรับในการใช้อำนาจเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ได้เพราะถูกทำให้รู้สึกว่าเป็นการใช้ อำนาจเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย จอมพลสฤษดิ์เองก็รับรู้ความคิดนี้แจ่มชัดเพราะได้ พยายามแสดงตนเองอยู่เสมอมาตลอดเวลากว่าหกปีที่ตนเองมีอำนาจว่าตนเองได้ใช้อำนาจ เด็ดขาดไปก็เพื่อรักษา “ พื้นที่สาธารณะ ” ให้สงบเรียบร้อยเพื่อพี่น้องประชาชนจะได้ทำ หน้าที่เฉพาะของตนได้อย่างสะดวกสบาย ดังปรากฏในคำปราศรัยในวาระสำคัญๆเกือบ ทุกครั้งไม่ว่าจะเป็นวันแถลงงบประมาณ วันครบรอบการปฏิวัติ หรือแม้กระทั่งในวาระ เปิดศึกที่ทำการต่างๆ

รัฐจึงเป็นเสมือน “ พ่อ ” ที่คอยดูแลและใช้อำนาจให้เกิดความสงบสุขแก่ประชา ชนทั่วไปที่เปรียบเสมือนลูกซึ่งมีหน้าที่คอยรับความเมตตากรุณาจากพ่อ

จินตนาการการ “ แยกคนออกจากสังคม ” ที่เกิดขึ้นจากปัจจัยของโอกาสทาง เศรษฐกิจที่ขยายตัวมากขึ้นก็ได้ทำให้การก่อรูปความคิดที่ว่า “ ไม่จำเป็นต้องจ้อใคร (เช่น เพื่อนบ้านหรือญาติ) เพราะเราไม่ได้ขอข่าวใครกิน ” ชัดเจนมากขึ้นว่าเป็นเรื่องโอกาสของ การอยู่รอดเพียงคนเดียวและกลายมาเป็นความคิดที่ประชาชนไทยจำนวนไม่น้อยยังคงยึด ถืออยู่

การยอมรับอำนาจเผด็จการของประชาชนไทยจึงไม่ใช่เพียงแค่ความเกรงกลัวต่ออำนาจดิบหรืออำนาจเถื่อนของจอมพลสฤษดิ์เท่านั้น หากแต่กระบวนการที่เกิดขึ้นจากการยกระดับความคิดเรื่องพื้นที่มาสู่ความคิดนามธรรมดังกล่าวแล้ว ได้ทำให้เกิดการยอมรับอำนาจเผด็จการอย่างเต็มอกเต็มใจ จึงไม่น่าแปลกใจอันใดที่ในระยะหลังเมื่อเกิดเหตุการณ์ผิดปกติขึ้นบนพื้นที่สาธารณะก็มักจะมีผู้แสดงความคิดเห็นทางหนังสือพิมพ์เปรียบเทียบหรือโหยหาผู้ที่จะออกมาใช้อำนาจเด็ดขาดเพื่อแก้ปัญหาอย่างเช่นจอมพลสฤษดิ์เสมอมา ขณะเดียวกันก็มีการปราบปรามผู้ที่ออกมาเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะให้กลับไปอยู่ในพื้นที่เฉพาะของคน เช่นนักศึกษาไม่ควรเกี่ยวข้องกับการเมือง มีหน้าที่เรียนก็เรียนไป นักวิชาการก็ควรกลับไปทำหน้าที่สอนหนังสือ ไม่ควรออกมาวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐบาล

จะเห็นได้ว่าจินตนาการเรื่อง “พื้นที่” กลายเป็นความคิดทางการเมืองแบบหนึ่งที่น่าเน้นให้ประชาชน ข้าราชการและนักศึกษาทำหน้าที่ของตนอย่าเข้าไปยุ่งกับการเมืองเพราะการเมืองเป็นหน้าที่ของรัฐบาล หากใครปรารถนาจะเป็นพลเมืองที่มีสำนึกเกี่ยวข้อง (CONCERNED CITIZEN) ก็จะถูกประณามในทำนองว่าไม่รู้จักทำหน้าที่ของตนให้ดีกว่าก่อน ขบวนการนักศึกษาก่อนเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ก็ถูกประณามเช่นเดียวกันนี้ทั้งจากหน้าหนังสือพิมพ์และจากญาติพี่น้อง จึงกล่าวได้ว่าจินตนาการเรื่อง “พื้นที่” นี้เองได้กล่อมเกล้าให้ประชาชนไทยกลายเป็นพลเมืองที่ไร้พลัง (PASSIVE CITIZENSHIP) มานานทีเดียว

อาจจะกล่าวได้ด้วยว่าท่ามกลางบรรยากาศเช่นนี้ สังคมไทยไม่สามารถผลิตปัญญาชนที่รู้รอบหากพิจารณาการเติบโตของนักวิชาการแบบเทคโนโลยีแล้วก็จะพบว่าอาจจะไม่ใช่เพราะอิทธิพลการศึกษาแบบสหรัฐอเมริกาเพียงอย่างเดียวที่ทำให้ปัญญาชนถูกลดทอนลงมาเหลือเพียงนักวิชาการแบบเทคโนโลยี แต่น่าจะเป็นผลมาจากการครอบงำของจินตนาการเรื่องพื้นที่ดังกล่าวมานี้อีกโสดหนึ่งด้วย

คำว่า " การเมืองภาคประชาชน " เป็นคำที่ค่อนข้างใหม่ แต่ก็ถูกใช้กันมากขึ้นในช่วงหลังๆนี้ การปรากฏขึ้นและการใช้คำว่า " การเมืองภาคประชาชน " อย่างแพร่หลายมากขึ้น ไม่ใช่เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางภาษาศรรณคาเท่านั้น หากแต่มีความสัมพันธ์และนำมาซึ่งปฏิบัติการทางสังคมการเมืองรูปแบบใหม่ที่เปลี่ยนการเมืองไทยไปจากเดิมอย่างลึกซึ้งตามมาด้วย

คำว่า " การเมืองภาคประชาชน " เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง แม้ผู้ปฏิบัติการทางสังคมการเมืองที่เป็นผู้นำในการเมืองภาคประชาชนเองก็ให้ความหมายที่แตกต่างหลากหลายและกว้างขวางจากมุมมองที่ไม่เหมือนกัน^{๔๙๕} ซึ่งแน่นอนว่าการนิยามที่แตกต่างหลากหลายนำมาซึ่งการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่หลากหลายและกว้างขวางด้วยเช่นกัน

นักรัฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงกลุ่มหนึ่งได้อธิบายการเกิดขึ้นกระบวนการการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่หลากหลายในกลุ่มประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นกระบวนการเคลื่อนไหวไปสู่การเป็นประชาธิปไตย (Democratization) แต่การทำความเข้าใจในกระบวนการนี้จากกรณีเฉพาะในประวัติศาสตร์มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะกระบวนการเคลื่อนไหวไปสู่การเป็นประชาธิปไตยในแต่ละสังคมและวัฒนธรรมนั้นย่อมมีความแตกต่างกัน

ความที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นความพยายามจะทำความเข้าใจในประเด็น "การเมืองภาคประชาชน " ในสังคมไทยให้ชัดเจนขึ้น โดยเน้นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของการเมืองภาคประชาชนรวมถึงการพิจารณาแนวโน้มและทางออกของการเมืองภาคประชาชนในอนาคตด้วย

^{๔๙๕} โปรดดูคำนิยามของผู้นำการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนได้ในเอกสาร โครงการงาน ๒ ทศวรรษ ครป. บนเส้นทางทางการเมืองภาคประชาชน พ.ศ. ๒๕๒๒-๒๕๔๒ (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย . ๒๕๔๓)

คำว่า " การเมืองภาคประชาชน " ที่เกิดขึ้นราวๆต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นคำใหม่ที่ทำให้ผู้ใช้และผู้รับสามารถจินตนาการถึงพื้นที่ทางการเมืองใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เป็นพื้นที่ทางการเมืองที่เปิดให้แก่กลุ่มคนหลากหลายมิใช่พื้นที่ที่คนหยิบมือเดียวใช้อำนาจได้อย่างเต็มที่และตามอำเภอใจเช่นที่คนทั่วไปเคยจินตนาการถึงในช่วงก่อนหน้านี้ พื้นที่ทางการเมืองแบบใหม่นี้ปรากฏในจินตนาการของคนแต่ละกลุ่มแม้ว่าจะไม่เหมือนกันแต่ก็มีลักษณะร่วมที่สำคัญกันอยู่ และมีการต่อสู้ช่วงชิงกันในการนิยามพื้นที่ทางการเมืองในจินตนาการของสังคมที่ดำเนินมาด้วย

หลังจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลัง พ.ศ. ๒๕๑๖ ที่เป็นแรงผลักดันให้ระบบราชการซึ่งเดิมเคยผูกขาดอำนาจทางการเมืองต้องถอยร่นและเปิดพื้นที่ทางการเมืองส่วนหนึ่งให้แก่กลุ่มธุรกิจ บทบาทของกลุ่มธุรกิจในการกำหนดนโยบายทางการเมืองก็มีเป็นเงาตามตัวไปด้วยทั้งในด้านของการมีตัวแทนของกลุ่มตนเองเข้าไปมีที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎร และที่สำคัญคือเริ่มมีอำนาจทางการเมืองมากขึ้นในฐานะที่เป็น " ภาค " การผลิตที่สำคัญจนกลายเป็นดัชนีวัดความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจของสังคมไทย และนำไปสู่การยอมรับจากรัฐให้เป็น " ภาคเอกชน " ที่มีบทบาทและมีพลังร่วมในทางการเมือง เช่นที่เกิดในรัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ในรูปของคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน (กรอ.) และภาคเอกชนก็มีบทบาทสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน

กล่าวได้ว่าหลังจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใน พ.ศ. ๒๕๑๖ จนถึงทศวรรษ ๒๕๓๐ นั้นพื้นที่ทางการเมืองในการรับรู้ และการยอมรับของรัฐมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมากทีเดียว กล่าวคือ เปลี่ยนจากเดิมที่พื้นที่ทางการเมืองทั้งหมดเป็นพื้นที่ของรัฐ รัฐ โดยระบบราชการเป็นผู้เดียวในการกำหนดนโยบายทางการเมืองทั้งหลาย พื้นที่นอกเหนือจากพื้นที่ของรัฐก็เป็นพื้นที่ของปัจเจกชน ที่ถูกกำหนดไว้ในระบบความรู้สึคนึกคิดของประชาชนว่าพลเมืองที่ดีควรทำเฉพาะหน้าที่ของตนให้ดีเท่านั้น ภาระและพันธกิจนอกเหนือจากพื้นที่ของปัจเจกชนอยู่ในการจัดการของรัฐ^{๔๖} มาสู่การที่รัฐยอมรับภาคธุรกิจเอกชนให้เข้ามามีบทบาทในพื้นที่ทางการเมืองซึ่งส่งผลให้ภาคธุรกิจเอกชนมีส่วนในการกำหนดนโยบายของรัฐมากขึ้น

^{๔๖} ไพโรจน์ วรรณจักร์ สัตยานุรักษ์ " รากฐานความคิดทางการเมืองสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ " รัฐศาสตร์สาร ๒๑, ๑ (๒๕๔๒)

การยอมรับพื้นที่ที่เป็นสัดส่วนเด่นชัดทางการเมืองว่ามี " ภาค " ของรัฐและธุรกิจเอกชนอยู่ร่วมกันเป็นการยอมรับอย่างเป็นทางการของการกำหนดนโยบายสาธารณะที่มาจากกลุ่มพลังนอกระบบราชการและนอกระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนเบ็ดเสร็จ อย่างไรก็ตาม " ภาคเอกชน " มีความหมายแคบมากกล่าวคือหมายถึงตัวแทนของกลุ่มทุนขนาดกลางและใหญ่เท่านั้น รัฐไม่ยอมรับความพยายามเข้าไปกำหนดนโยบายสาธารณะของประชาชน ดังปรากฏในการศึกษามติคณะรัฐมนตรีในช่วง พ.ศ. ๒๕๓๑-๒๕๓๕ ของ สุวรรณ บัณฑิต พบว่าการตัดสินใจในเรื่องต่างๆที่เป็นข้อเรียกร้องของกลุ่มทุนนั้นมีมากกว่าข้อเรียกร้องของกลุ่มประชาชนหลายเท่า^{๔๗๗} รัฐยังคงถือเอาพื้นที่ของประชาชนเป็นเพียงพื้นที่ของปัจเจกชนที่ควรและต้องจำกัดด้วยอยู่เฉพาะการทำหน้าที่ของคนให้ดีที่สุดเท่านั้น และพันธกิจนอกเหนือจากพื้นที่ส่วนตัวนั้นเป็นเรื่องของรัฐโดยประชาชนเสนอความคิดเห็นผ่านตัวแทนในระบบเลือกตั้งเท่านั้น รัฐไม่เคยสำเหนียกว่ามีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นนอกเหนือพื้นที่จินตนาการทางการเมืองของคน

ด้วยเหตุนี้ในทัศนคติของรัฐบาลจึงมองและอธิบายการเคลื่อนไหวของประชาชนไม่ว่ากรณีใดก็ตามว่าเป็นการกระทำของ " มือที่สาม " เพราะไม่สามารถเข้าใจการเคลื่อนไหวของประชาชนเป็นอย่างอื่นเพราะถูกจำกัดด้วยจินตนาการเกี่ยวกับพื้นที่ทางการเมืองแบบเดิมที่ตนมีอยู่ " มือที่สาม " จึงได้รับการใช้เป็นคำอธิบายการเคลื่อนไหวของประชาชนมานานภายใต้วัฒนธรรมทางความคิดที่ครอบงำดังกล่าวนี้นั้น จินเรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมมือที่สาม

" วัฒนธรรมมือที่สาม " เป็นความคิดและเรื่องมือทางการเมืองที่ถูกใช้จากรัฐในการจัดการกับการเคลื่อนไหวของประชาชนเสมอมาแม้กระทั่งในความคิดของนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบัน วัฒนธรรม " มือที่สาม " ก่อกำเนิดขึ้นมาอย่างชัดเจนภายหลังจากรัฐขยายตัวอย่างเข้มข้นออกครอบคลุมพื้นที่สาธารณะไว้หมดและดำเนินการ " พัฒนา " อย่างกว้างขวางจนเกิดการสรุปรวบยอดได้ว่ารัฐระบบราชการปฏิบัติการได้ดีที่สุดแล้วในพื้นที่สาธารณะ ดังนั้นจึงไม่น่าจะเกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน เมื่อเกิดการเคลื่อนไหวของประชาชนที่คัดค้านนโยบายของรัฐ จึงเป็นไปได้ที่ประชาชนจะ

^{๔๗๗} ไพโรจน์ สุวรรณ บัณฑิต, "ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทุน และประชาชน ช่วง พ.ศ. ๒๕๓๑-๒๕๓๕" วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ดำเนินการเอง แต่ต้องมี " มือที่สาม " เป็นผู้ช่วยอย่างแน่นนอนให้ประชาชนผู้ไม่ความสงบ และเป็นพลเมืองที่ดีของรัฐระบบราชการลุกขึ้นมาต่อต้านรัฐ

การแบ่งพื้นที่การเมืองให้แก่กลุ่มบุคคลในภาคการผลิตสมัยใหม่ แต่กลับไม่ยอมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในพื้นที่ทางการเมืองตามจินตนาการของรัฐ จึงทำให้ประชาชนจำนวนมากที่ประสบกับปัญหาอันเกิดขึ้นจากการขยายตัวของรัฐและการขยายตัวของภาคธุรกิจที่เข้ามาแข่งขันและเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรอันส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตตามปรกติของประชาชนไม่มีช่องทางที่จะสื่อสารกับรัฐให้รัฐเข้าใจปัญหาที่แท้จริง การที่รัฐโยนความผิดไปให้แก่ " มือที่สาม " เป็นการปิดช่องทางที่จะแก้ปัญหาให้ประชาชนหลุดพ้นจากความเดือดร้อนไปโดยสิ้นเชิง

ในขณะเดียวกันที่รัฐไม่เข้าใจปัญหาเพราะคิดว่าเป็นการกระทำของมือที่สาม ประชาชนก็รับรู้อยู่ตลอดมาว่าการเมืองระบบตัวแทนเบ็ดเสร็จในประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งนั้นไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาไม่ว่าจะด้วยสาเหตุของการซื้อสิทธิขายเสียงหรือการที่ตัวแทนในระบบนี้ก็มีจินตนาการเกี่ยวกับพื้นที่ทางการเมืองไม่ต่างจากรัฐ ความอึดอัดคับข้องใจของประชาชนยิ่งทวีมากขึ้นตามลำดับ

ท่ามกลางเงื่อนไขการวางกรอบพื้นที่ทางการเมืองของรัฐและความอึดอัดของประชาชนที่เกิดขึ้นในบรรยากาศทางการเมืองที่ไม่สื่อสารกับรัฐ ได้เกิดการเคลื่อนไหวที่ถือได้ว่าเป็นการวางฐานจินตนาการใหม่เกี่ยวกับพื้นที่ทางการเมืองอันนำไปสู่ปฏิบัติการทางการเมืองในลักษณะใหม่ๆหลายประการ จินตนาการใหม่นี้แสดงออกในการใช้คำว่า " การเมืองภาคประชาชน "

หลังจากการปราบปรามขบวนการนักศึกษาในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนเป็นการเคลื่อนไหวในประเด็นปัญหาลักษณะใหม่ๆที่แตกต่างไปจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองปะทะกับรัฐลักษณะเดิมของขบวนการนักศึกษา กรรมกร และชาวนาในช่วงก่อนหน้าปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เช่น การเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการสร้างเขื่อนน้ำโจน การเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างกระเช้าขึ้นดอยสุเทพที่เชียงใหม่ และการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านความพยายามของคณะทหารในการแก้ไขรัฐธรรมนูญ

เห็นได้ชัดว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองในระยะหลัง เป็นการเคลื่อนไหวในประเด็นปัญหาที่ก้าวข้ามพ้นจากการต่อสู้เฉพาะเรื่องจึงทำให้สามารถดึงเอากลุ่มคนที่หลากหลายมาเข้าร่วมได้อย่างมากมาย ปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นได้เพราะกลุ่มที่เผชิญปัญหาที่หลากหลายเหล่านั้นพบว่าทุกปัญหาล้วนเกิดจากสาเหตุเดียวกันคือความไม่ชอบธรรมในโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองจะต้องร่วมมือกันเคลื่อนไหวเพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง

เมื่อมีการเคลื่อนไหวในลักษณะที่คนหลากหลายกลุ่มเข้าร่วมกันเช่นนี้มากขึ้นๆ ก็ย่อมหล่อหลอมความคิดของคนที่รับรู้การเคลื่อนไหวให้เกิดจินตนาการใหม่เกี่ยวกับพื้นที่ทางการเมือง จินตนาการทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายหลังการเคลื่อนไหวดังกล่าวจึงเริ่มวางพื้นฐานการคิดอยู่บนการเคลื่อนไหวในเรื่องที่เป็นประเด็นร่วมที่ผู้คนหลากหลายกลุ่มต้องมีผลกระทบด้วยทั้งสิ้น

การเคลื่อนไหวที่สำคัญที่สามารถผสานและก่อรูปของจินตนาการพื้นที่ทางการเมืองใหม่ในช่วงทศวรรษ ๒๕๓๐ และมีส่วนทำให้พื้นที่การเมือง " ภาคประชาชน " ตกผลึกจนนำมาสู่การสร้างคำขึ้นมาสื่อสารในสังคม ได้แก่ การเคลื่อนไหวการคัดค้านการขึ้นสู่อำนาจของพลเอกสุจินดา คราประยูร และการเคลื่อนไหวในช่วงของการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ เพราะการเคลื่อนไหวทั้งสองครั้งที่เกิดขึ้นในทศวรรษ ๒๕๓๐ นั้นสามารถดึงเอาคนจำนวนมากมาจากรายกลุ่มสถานะมาร่วมมือร่วมใจกันได้

กล่าวได้ว่าหลังจากการต่อต้านรัฐบาลพลเอกสุจินดาแล้ว คำว่าการเมืองภาคประชาชนก็เริ่มชัดเจนขึ้นและชัดเจนมากขึ้นในการเคลื่อนไหวเพื่อผลักดันให้เกิดการปฏิรูปการเมืองนับตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นต้นมา

อย่างไรก็ตามควรเข้าใจด้วยว่ากระบวนการเคลื่อนไหวในประเด็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อประชาชนทุกชั้นชนและสามารถสร้างการร่วมมือกันอย่างกว้างขวางนี้มีได้เกิดขึ้นในบรรยากาศที่ว่างเปล่า หากแต่เกิดขึ้นในช่วงที่กลุ่มนักพัฒนาเอกชนได้เริ่มเปลี่ยนแปลงแนวทางการทำงานจากเดิมในช่วงแรกที่นักพัฒนาเอกชนทำงานกับองค์กรต่างประเทศขนาดใหญ่ในช่วงทศวรรษ ๒๕๒๐ มาสู่การทำงานในองค์กรขนาดเล็กและเริ่ม

สร้างกระบวนการการทำงานที่เริ่มจากศักยภาพของท้องถิ่นที่ตนทำงาน ทำให้นักพัฒนาเอกชนจำนวนมากมองเห็นชัดเจนขึ้นว่าการทำงานพัฒนาที่ตามกระแสของรัฐ เช่น การเน้นการปลูกเพื่อขายแต่พยายามทำให้ชาวบ้านมีฐานทางด้านการเพิ่มขึ้น เช่น การสร้างธนาคารวัว ควาย นั้นไม่ได้แก้ปัญหา แต่จำเป็นที่จะต้องมองปัญหาเชิงโครงสร้างและมองวิธีการแก้ปัญหาจากชาวบ้านเอง ซึ่งการเปลี่ยนกระบวนการทำงานของนักพัฒนาเอกชนเช่นนี้ได้ดึงให้นักพัฒนาเอกชนให้เข้ามาเป็นตัวกลางเชื่อมต่อชาวบ้าน สื่อมวลชน และนักวิชาการจำนวนหนึ่งในทุกอาณาบริเวณที่มีการทำงานของนักพัฒนาเอกชน การเชื่อมต่อนี้เองได้เอื้อให้เกิดการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารที่นำไปสู่การรับรู้และการเคลื่อนไหวร่วมกันได้อย่างกว้างขวาง ดังจะเห็นได้จากการเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลพลเอกสุจินดานั้น นักพัฒนาเอกชนเป็นตัวกลางเชื่อมเอาคนจนเข้าสู่กระบวนการการต่อสู้ทางการเมืองในนามของประชาชนไทยอย่างเด่นชัด ไม่ใช่การต่อสู้เพื่อคนจนเฉพาะด้าน ไม่ว่าจะเป็นคนจนในชุมชนแออัดในกรุงเทพฯ ที่ถือได้ว่าเป็นพลังการต่อสู้ที่เหนียวแน่นและเป็นกองหน้าที้นำไปสู่การขับไล่พลเอกสุจินดาได้สำเร็จในที่สุด การไม่ยอมแพ้ของคนจนกรุงเทพฯ แม้ว่าจะมีความพยายามจากฝ่ายทหารในการสลายการชุมนุมด้วยกำลังคือปัจจัยหลักของชัยชนะดังจะเห็นได้ว่าวีรชนผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์เดือนพฤษภาคมส่วนใหญ่แล้วเป็นคนจนเมือง ถ้าพังคนชั้นกลางในกรุงเทพฯ ที่มาชุมนุมแบบน้ำค้างก็มาชุมนุมในตอนกลางคืนและสลายตัวในตอนกลางวันนั้นไม่ทางที่จะกดดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใดได้ การติดต่อสื่อสารกันในส่วนภูมิภาคต่างๆ ทั้งเหนือ อีสาน ได้ และศูนย์กลางความเคลื่อนไหวในกรุงเทพฯ ระหว่างการชุมนุมคัดค้านนั้นเป็นการติดต่อผ่านทางเครือข่ายนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกาะติดประชาชนมาแล้วทั้งสิ้น^{๔๖๔}

กล่าวได้ว่า ปัจจัยที่เสริมทำให้เกิดการนิยามการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบใหม่นี้ชัดเจนมากขึ้นในนาม การเมืองภาคประชาชน มีอย่างน้อย ๓ ประการ ได้แก่ ความยึดอัดของประชาชนทุกกลุ่มที่พื้นที่ทางการเมืองตามจินตนาการของรัฐจำกัดวงให้เป็นพื้นที่เฉพาะของภาครัฐและภาคเอกชน การปฏิเสธการเมืองแบบการเลือกตั้งตัวแทนไปทำหน้าที่

^{๔๖๔} ผู้เขียนมีโครงการที่จะศึกษาการเคลื่อนไหวในเดือนพฤษภาคมให้ชัดเจนต่อไป แต่ก็สามารถยืนยันในเบื้องต้นนี้ได้ว่าการต่อสู้เดือนพฤษภาคมไม่ใช่การต่อสู้ของคนชั้นกลางหรือมีอบมอถืออย่างที่เขาใจกัน หากแต่เนื้อแท้แล้วเป็นการต่อสู้ของคนจน แต่เมื่อประสบชัยชนะแล้วคนจนก็ถูกคนชั้นกลางปล้นชัยชนะไป

ที่แทนแบบเบ็ดเสร็จ และการเคลื่อนไหวที่ประกอบด้วยคนหลากหลายกลุ่มและเคลื่อนไหวในประเด็นปัญหาที่เป็นยุติธรรม

การเมืองภาคประชาชน จึงมีความหมายที่ชัดเจน กล่าวคือคนที่รับรู้หรือใช้คำนี้ในการสื่อสารสามารถจินตนาการถึงพื้นที่ทางการเมืองแบบใหม่ที่มีการเคลื่อนไหวของคนหลากหลายกลุ่ม ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนโยบายสาธารณะ จินตนาการทางการเมืองเช่นนี้สร้างความชอบธรรมและเอื้อให้เกิดการเคลื่อนไหวของประชาชนเท่ากับเป็นการได้ตอบวัฒนธรรมมือที่สามโดยตรงด้วยเพราะยอมรับในศักยภาพของประชาชนทุกกลุ่มและตระหนักว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนแต่ละกลุ่มเกิดจากเจตนาธรรมของคนกลุ่มต่างๆมิใช่เกิดจากการขู่แทรกแซงของ " มือที่สาม " จินตนาการทางการเมือง " การเมืองภาคประชาชน " จึงเน้น " ภาคประชาชน " ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าแยกออกจากภาครัฐและภาคเอกชน หากปราศจากการสถาปนาจินตนาการพื้นที่การเมืองแบบใหม่ย่อมไม่สามารถที่จะเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบที่แตกต่างไปได้

ด้วยเหตุที่ " การเมืองภาคประชาชน " ยังคงอยู่ในขั้นที่เป็นจินตนาการทางการเมือง ยังไม่สามารถฝังรากลงสู่การสร้าง " สถาบัน " ของจินตนาการนี้ได้ ดังนั้นการสื่อสารของการเคลื่อนไหวภายใต้จินตนาการนี้จึงยังต้องเป็นการเคลื่อนไหวที่จะต้องสื่อไปสู่การรับรู้ของสังคมผ่านสื่อรูปแบบต่างๆเป็นหลัก และท่ามกลางการสื่อเพื่อสร้างการเคลื่อนไหวให้เป็น " การเมืองภาคประชาชน " ในการรับรู้ของสังคมนั้นในหลายประเด็นทำไม่ได้และในหลายประเด็นถูกบิดเบือนและทำลายเสีย(ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า)

ประเด็นต่อไปที่จะต้องทำความเข้าใจก็คือความสลับซับซ้อนของกระบวนการเคลื่อนไหวภายใต้จินตนาการ " การเมืองภาคประชาชน "

จินตนาการพื้นที่ทางการเมืองและปฏิบัติการทางการเมืองทางการเมืองไม่เคยหยุดนิ่ง เพราะฉะนั้นในการทำความเข้าใจเรื่องนี้จึงจำเป็นต้องพิจารณาในเชิงประวัติศาสตร์ ไม่

สามารถนิยามและศึกษาในเชิงโครงสร้างได้^{๔๙๖}

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงหลังนี้แม้จะทำให้เกิดการจินตนาการถึงพื้นที่การเมืองลักษณะใหม่ที่น่าจะก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองแบบใหม่ของกลุ่มต่างๆอย่างหลากหลายและก่อให้เกิดประเด็นทางการเมืองใหม่ๆ ที่ขยับยกระดับเป็นประเด็นสาธารณะ แต่ภายใต้จินตนาการพื้นที่ทางการเมืองภาคประชาชนนี้ซึ่งเป็นพื้นที่ใหม่และเป็นพื้นที่ที่สังคมคาดหวังไว้ว่าจะเป็นอนาคตของการเมืองไทยได้ถูกคนหลายกลุ่มช่วงชิง เปลี่ยนแปรและทำให้เกิดความหมายทางการเมืองหลายนัยเพื่อรองรับปฏิบัติการทางสังคมการเมืองของตน กลายเป็นเวทีแห่งการต่อสู้เพื่อนิยามและสร้างปฏิบัติการทางการเมืองซึ่งในท้ายที่สุดแล้วจะนำมาซึ่งความอ่อนแอของภาคประชาชนโดยรวม

การเปลี่ยนความหมายทางการเมืองของการเมืองภาคประชาชนที่เด่นชัด ได้แก่ ความพยายามทำให้จินตนาการการเมืองภาคประชาชนเป็นเพียงสภาวะแห่งความรู้ระเบียบและก่อให้เกิดผลที่ไม่พึงปรารถนา โดยบรรดานักการเมืองในระบบการเลือกตั้งที่เกรงว่าตนจะต้องสูญเสียอำนาจส่วนหนึ่งให้แก่การเคลื่อนไหวของประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าจินตนาการนี้สามารถเลื่อนไปสู่ความเป็นสถาบันได้ รูปธรรมที่เกิดขึ้นได้แก่การที่พรรคประชาธิปัตย์ใช้รูปอาจารย์ปรีดี พนมยงค์กับอาจารย์ป๋วยมาโฆษณาว่าพรรคตนเองนั้นศรัทธาในการเมืองระบบรัฐสภา เพื่อที่จะทำลายคะแนนของจำลอง ศรีเมืองและพรรคพลังธรรมในการเลือกตั้งหลังเหตุการณ์เดือนพฤษภา ๒๕๓๕ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความคิดทางการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์ที่มองการเมืองได้แก่การเลือกตั้งเท่านั้น นายชวน

^{๔๙๖} ในประเด็นการศึกษาเรื่องชนชั้นกลางเอง หากนิยามและศึกษาเชิงโครงสร้างก็จะสรุปแบบไร้เดียงสาว่าชนชั้นกลางเท่ากับประชาธิปไตย หากแต่ถ้าศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ ก็จะพบว่าความหมายทางการเมืองของชนชั้นกลางนั้นสัมพันธ์กับปฏิสัมพันธ์ร่วมคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมไม่จำเป็นต้องเป็นผู้นำมาซึ่งประชาธิปไตยแต่อย่างใด

โปรดอ่าน นิธิ เอียวศรีวงศ์ "ชนชั้นกลางไทย" ใน ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์, (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๓๘) และ Jim Ockey, "Creating the Thai middle class" in *Culture and Privilege in Capitalist Asia*. (London : Routledge 1999).

หลักกับ อดีตนายกรัฐมนตรีก็แสดงให้เห็นชัดเจนถึงทัศนคติที่มองเห็นเฉพาะการเมืองแบบ ตัวแทนเบ็ดเสร็จเท่านั้น ^{๔๙๐}

พร้อมกับความคิดทางการเมืองที่มองการเมืองแบบประชาธิปไตยเพียงแค่การ เลือกตั้งแบบผู้แทนเบ็ดเสร็จนั้น นักการเมืองพรรคประชาธิปัตย์โดยเฉพาะนายชวน หลีกภัยจะมีความชำนาญเป็นพิเศษในการทำให้งานการเมืองภาคประชาชนเป็นเรื่องของสภาวะ ของความไร้ระเบียบและก่อให้เกิดผลที่ไม่พึงปรารถนาโดยการเมินเฉยไม่ตอบสนองอย่าง เร่งด่วนต่อการเคลื่อนไหวของประชาชน และบีบบังคับกดดันให้การเคลื่อนไหวของ ประชาชนนั้นดำเนินไปในทางที่ปรี่มๆหรือผิดกฎหมายเพื่อที่จะทำให้เกิดโอกาสให้ระบบ ราชการใช้กำลังและความรุนแรงในการกำจัดการเคลื่อนไหวในแต่ละกรณีไป

ที่น่าสนใจก็คือการกระทำของพรรคประชาธิปัตย์กลับสามารถสื่อสารได้กับคน ชั้นกลางไม่น้อยทีเดียว ดังจะเห็นได้จากการจัดการชุมนุมของประชาชนหลายครั้งโดย การใช้ความรุนแรงของพรรคประชาธิปัตย์ได้รับการตอบรับจากชนชั้นกลางในเชิงยอมรับ หรือเห็นด้วย เช่น กรณีการปล่อยหมากรัดมือ (ประเด็นเรื่องคนชั้นกลางจะกล่าวอีกครั้ง หนึ่งข้างหน้า)

การแย่งชิงโอกาสการสร้าง " สถาบัน " ภายใต้จินตนาการการเมืองภาคประชาชน ได้แก่ความพยายามจะแปลงความหมายของการเมืองภาคประชาชนให้มันมีแค่เพียงแค่การ รวมกลุ่มเพื่อจะเป็นเครื่องมือของรัฐเฉกเช่นเดียวกับการเกิดขึ้นของคณะกรรมการร่วมภาค รัฐและเอกชน ได้แก่ การแปลงความหมายของจินตนาการการเมืองภาคประชาชนมาสู่ ปฏิบัติการทางสังคมการเมืองที่คิดกันและจำกัดวงของการเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนด นโยบายสาธารณะ ที่ชัดเจนได้แก่ การก่อตั้งกลุ่ม " ประชาคม " ระดับต่างๆ

กลุ่มประชาคมระดับต่างๆที่ถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อเป็น " สถาบัน " ภายใต้จินตนาการ ของการเมืองภาคประชาชนได้กลายเป็นการจัดตั้งสถาบันที่จำกัดวงอยู่เพียงชนชั้นนำใน ท้องถิ่น ด้วยขีดจำกัดของบรรดาผู้เข้าร่วม " ประชาคม " ซึ่งก่อตั้งขึ้นมาในระดับต่างๆนั้น

^{๔๙๐} การวิพากษ์วิจารณ์ในลักษณะนี้ เช่น เกษียร เตชะพีระ “ บทเรียนพฤษภา แด่นายกฯ ชวน “ ใน จารึกร่วมสมัยในยุคหลีกภัย , (กรุงเทพฯ : สามัคคีสาร ๒๕๓๗), หน้า ๒๑๕-๒๓๕.

จึงทำให้กลุ่ม " ประชาคม " ต่างๆสร้างปฏิบัติการทางสังคมการเมืองที่ไม่ใช่ประเด็น
สาธารณะ และด้วยขีดจำกัดเดียวของกลุ่มคนที่เข้าร่วมก็ทำให้ไม่สามารถเข้าใจได้ว่าภายใต้
จิตนาการการเมืองภาคประชาชนนี้ไม่ได้ขีดวงจำกัดและให้มีปฏิบัติการทางสังคมการ
เมืองเพียงแค่กิจกรรมของ " ประชาคม " นอกเหนือจากนั้นแล้วไม่ใช่ ประกอบกับกลุ่ม "
ประชาคม " ถูกจัดตั้งด้วยความคิดที่จะพยายามจะประสานความร่วมมือกับคนที่กว้างขวาง
จึงทำให้ปฏิบัติการทางสังคมการเมืองกลายเป็นการทำลายและทำร้ายคนจนที่กำลังสร้างป
ฏิบัติการการเมืองภาคประชาชนเพื่อต่อรองและสร้างประเด็นสาธารณะของตนขึ้นมา ตัว
อย่างชัดเจน ได้แก่ ประชาคมจังหวัดบางจังหวัดที่เน้นการขับไล่ชาวไทยภูเขาออกจาก
พื้นที่ โดยที่ไม่สามารถเข้าใจได้ว่าการขับไล่ชาวไทยภูเขาออกจากพื้นที่ที่พวกเขาดำรงอยู่
นั้นเป็นการทำลายการเมืองภาคประชาชนอีกมิติหนึ่งที่เรียกร้องให้เคารพในสิทธิพลเมือง
และสิทธิของมนุษยชนอย่างชัดเจน ปฏิบัติการของ"ประชาคม " จังหวัดหลายแห่งก็ค้น
และปฏิเสธการต่อรองและคัดค้านนโยบายรัฐของชาวบ้าน ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนว่าไม่มี
ทางที่จะเป็น " ประชาคม " ที่แท้จริงได้เลย เพราะ " ประชาคม " ที่แท้จริงย่อมต้องยอมรับ
การดำรงอยู่หรือสิทธิของคนทุกกลุ่มรวมทั้งผู้ด้อยโอกาสหรือคนชายขอบทั้งหลาย

ในท้ายที่สุด " ประชาคม " จังหวัดหรือประชาคมระดับอื่นๆจึงเป็นได้ก็เพียงส่วน
ย่อยที่แยกออกมาจากรัฐเท่านั้นไม่สามารถสร้างปฏิบัติการทางสังคมการเมืองในแนวทางที่
จะก่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนและการแยกให้เห็นชัดเจนถึงประเด็นปัญหาสาธารณะ
ของคนทุกกลุ่มในสังคมไทย และไม่มีศักยภาพที่จะทำให้กระบวนการทางการเมือง
สามารถสร้างความเสมอภาคและยุติธรรมได้

ในสถานการณ์เช่นนี้ การเมืองของประชาชนคนทุกขั้วเองก็ไม่สามารถสร้าง
เป็นประเด็นสาธารณะร่วมได้ แม้ว่าจะเป็นกรณีเลื่อนไหวในประเด็นเดิมที่เคยเป็น
ประเด็นสาธารณะมาก่อนแล้ว เช่น การคัดค้านโรงไฟฟ้าถ่านหิน การคัดค้านการสร้าง
เขื่อน หรือการเรียกร้องของกลุ่มองค์กรชาวบ้าน ในนามสมัชชาคนจน เป็นต้น

เหตุผลสำคัญที่ทำให้การเคลื่อนไหวของประชาชนระดับรากหญ้าไม่สามารถขับ
เข้าสู่ปริมณฑลของการเมืองภาคประชาชนที่จะผลักดันให้ประเด็นปัญหาที่ตนเคลื่อนไหว
กลายเป็นประเด็นสาธารณะได้ เพราะความสำเร็จที่ผ่านมาในการเคลื่อนไหวทางการเมือง

ของประชานรากลุ่มที่เป็นเรื่องการค้าค้านนโยบายสาธารณะของรัฐในการเข้าไปแย่งชิงและเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรไม่ได้ขึ้นอยู่กับการจัดตั้งองค์กรชาวบ้านและเรียนรู้การต่อสู้ของประชาชนเท่านั้น หากแต่เป็นความสำเร็จที่ขึ้นอยู่กับอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของคนชั้นกลางด้วย เพราะคนชั้นกลางคือผู้ที่ควบคุมสื่อทั้งหลายของสังคมอันจะทำให้สามารถสร้างอุดมคติสาธารณะขึ้นมาได้ ความสำเร็จของการเคลื่อนไหวของประชานรากลุ่มโดยเฉพาะในประเด็นที่ประชานรากลุ่มต้องการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมในประเด็นต่างๆ คนชั้นกลางจำนวนมากได้ให้ความสนใจและสนับสนุนจนกลายเป็นแรงกดดันรัฐบาลหลายชุดที่ผ่านมาไม่สามารถขัดขวางหรือทำลายการเรียกร้องของประชานรากลุ่มได้ เช่น การเคลื่อนไหวของชาวบ้านในการพิทักษ์ป่าห้วยแก้ว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

แต่อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของคนชั้นกลางไม่ใช่สิ่งที่คงที่แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลง ตรงกันข้ามอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของคนชั้นกลางผันแปรไปตามสถานการณ์ที่แวดล้อม และเมื่อสังคมไทยประสบปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจก็เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าความรู้สึกของคนชั้นกลางเคยมีต่อประเด็นปัญหาเรื่องความเสมอภาค ยุติธรรม และการพิทักษ์รักษาสีสิ่งแวดล้อมนั้นเป็นเพียงแค่การบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย (luxury good) กล่าวคือจะให้ความสนใจเฉพาะในยามที่คนชั้นกลางร่ำรวยเท่านั้น เมื่อคนชั้นกลางประสบความภาวะวิกฤติเศรษฐกิจขึ้นมาประเด็นปัญหาดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่คนชั้นกลางเองไม่ได้หยิบขึ้นมาเป็นเรื่องใหญ่อีกต่อไป คนชั้นกลางพากันเห็นว่าเป็นเรื่องที่สามารถ "เก็บไว้ก่อน" เมื่อเศรษฐกิจดีขึ้นค่อยหันมาใส่ใจกันใหม่ จะเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวของประชานรากลุ่มในช่วงวิกฤติการณ์เศรษฐกิจนั้นนอกจากจะไม่ได้ได้รับความสนใจจากคนชั้นกลางแล้ว ยังปรากฏว่าคนชั้นกลางบางกลุ่มได้แสดงความเห็นผ่านทางสื่อต่างๆ ว่าไม่ควรมีการชุมนุมอะไรเกิดขึ้นเพราะกังวลว่าต่างชาติจะไม่มาลงทุน (ซึ่งเป็นเหตุผลเดียวกันกับรัฐนั่นเอง) ในการสำรวจความคิดเห็นของคนชั้นกลางพบว่าคนชั้นกลางเห็นว่าหากจะแลกความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับสิ่งแวดล้อมก็ควรจะทำ เป็นต้น

ดังนั้น การเคลื่อนไหวของประชานรากลุ่มภายใต้จินตนาการการเมืองภาคประชาชนในช่วงหลังจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจจนถึงปัจจุบันจึงตกอยู่ในสถานะที่โดดเดี่ยวและถูกสลายจากรัฐได้โดยง่าย ความเสมอภาค ยุติธรรมและความพยายามเสนอข้อ

เรียกร้องเพื่อสร้างมาตรฐานทางสังคมจากกลุ่มประชาชนรากหญ้าจึงไม่สามารถสถาปนา
ขึ้นเป็นแกนกลางของการเมืองภาคประชาชนได้

กระบวนการแย่งชิงการนิยาม เปลี่ยนแปลงความหมายให้เกิดความหมายหลายนัย
ซึ่งมีส่วนทำให้การเคลื่อนไหวของการเมืองภาคประชาชนรากหญ้านับตั้งแต่เกิดวิกฤติ
การฉ้อราษฎร์บังหลวงเป็นต้นมาล้วนอยู่ในสถานะติดขัด ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวจากขบวนการ
ชาวบ้าน นักพัฒนาเอกชน หรือ นักวิชาการ ภาวะของการติดขัดนี้คงมิใช่ภาวะที่ถาวร
หากแต่เป็นภาวะที่เกิดขึ้นมาและจะต้องทะลุทลวงผ่านไปให้ได้ และหากต้องการที่จะ
แสวงหาทางผ่านภาวะติดขัดนี้ได้จำเป็นที่จะต้องลองพิจารณาแนวโน้มของการเมืองภาค
ประชาชนที่จะเกิดขึ้น

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านในช่วงหลัง พ.ศ. ๒๕๓๕ จึงเป็นการเคลื่อนไหวที่
ชาวบ้านตระหนักถึงความชอบธรรมของตนเองที่จะกระทำการต่อต้าน โครงการของรัฐ
หรือเรียกร้องต่อรัฐให้แก้ไขปัญหาคือตนเองประสบอยู่ โดยสัมพันธ์อยู่กับจินตนาการที่เรียก
กันว่าการเมืองภาคประชาชน

การเมืองภาคประชาชนประกอบไปด้วย ความสำนึกในสิทธิของประชาชนใน
ฐานะของพลเมือง ในฐานะของมนุษยชนและในฐานะของชุมชนที่มีสิทธิในการดูแลและ
จัดการกับการดำรงชีวิตของพวกเขาซึ่งได้รับผลกระทบจากนโยบายสาธารณะของรัฐ ดัง
คำกล่าวของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการฝ่ายรามิโคล ว่า

“...นาข้าวน้ำท่วมเสียหายมาหลายปีแล้ว ร้องเรียนให้ทางฝ่ายมา
แก้ไขให้กับบอกว่าไม่มีเครื่องสูบน้ำจนข้าวกล้าเสียหายหมด
....ได้ร้องเรียนไปทางฝ่าย...แต่ได้รับคำตอบว่าไม่สามารถเปิด
ประตูน้ำได้ ได้ทำหนังสือร้องเรียนไปทางกระทรวงแล้ว...”^{๔๔๐}

^{๔๔๐} “ฝ่ายรามิโคลหนึ่งในโขงซีมูล อีกด้านอันอภัยชนแผ่นดินอีสาน” สยามรัฐ ๔๒, ๒๗
(๓-๕ ธันวาคม ๒๕๓๘), หน้า ๓๔.

การร้องเรียนของชาวบ้านที่เดือดร้อนของชาวบ้านราศีไศลเป็นการเคลื่อนไหวรูปแบบแรกสุดในการจัดการกับความเดือดร้อน หากแต่เมื่อไม่มีการจัดการความเดือดร้อนของชาวบ้านจากรัฐจึงนำไปสู่ " จะหาทางเคลื่อนไหวร่วมกับหมู่บ้านอื่นเพื่อเรียกร้องให้ลดระดับน้ำต่อไป "^{๔๔๒}

จาก " การร้องเรียนสู่การรวมกลุ่มเพื่อเรียกร้อง " เป็นขั้นตอนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในทุกพื้นที่ที่มีความเดือดร้อนจากโครงการของรัฐและโครงการขนาดใหญ่ของเอกชน ซึ่งจะได้รับการบอกเล่าทุกครั้งเพื่อที่จะอธิบายว่าทำไมกลุ่มตนเองถึงต้องเคลื่อนไหวและถูกกล่าวหาว่ามี " มือที่สาม " เข้ามาขยุ้ง

เพื่อเป็นการแก้อีกกล่าวหาว่าถูกมือที่สามมาปลุกปั่นขยุ้ง ชาวบ้านพยายามอธิบายต่อสังคมว่าชาวบ้านได้พยายามจัดการความเดือดร้อนตามขั้นตอนที่น่าจะทำได้แล้ว แต่ไม่ได้ผลจึงต้องเคลื่อนไหวและในการเคลื่อนไหวทุกครั้ง ชาวบ้านก็จะใช้ความสำนึกในสิทธิของประชาชนในฐานะของพลเมือง ในฐานะของมนุษยชนและในฐานะของชุมชนที่มีสิทธิในการดูแลและจัดการกับการดำรงชีวิตของพวกเขาซึ่งได้รับผลกระทบจากนโยบายสาธารณะของรัฐ เป็นฐานในการเคลื่อนไหว ดังความคิดเห็นของผู้นำชาวบ้านคนหนึ่งในการคัดค้านโรงไฟฟ้าขยะ-ลิกไนต์ ที่อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ความว่า

“...สาเหตุที่ชาวหางดงต้องรวมตัวกันนั้นมาจากการละเมิดสิทธิชุมชนหรือสิทธิชุมชนไม่ได้รับการปกป้องคุ้มครองโดยกฎหมายของรัฐนั่นเอง สิทธิในการรักษาสิ่งแวดล้อม... สิทธิในการแสดงความคิดเห็น... สิทธิในการมีส่วนร่วม... สิทธิในการที่จะได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร...
...
...ชาวบ้านไม่มีสิทธิ...ถือว่าถูกปิดประตูกลอนโดยสิ้นเชิง...
เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การรวมตัวต้องบานปลายและมีแรงสนับสนุน

^{๔๔๒} “ฝ่ายราชินีไศลหนึ่งใน.....สยามรัฐ ๔๒, ๒๗ ...หน้า ๓๕

สนับสนุนจากประชาชนผู้รักความเป็นธรรมมากขึ้น....^{๕๔๓}

และการเรียกร้องสิทธินี้ก็นิยามการเมืองภาคประชาชนว่า

“ การเมืองภาคประชาชนไม่ใช่การเข้าไปมีส่วนร่วมในการ
บริหารการปกครองไม่ใช่การขอเข้าไปมีเสียงในสภาผู้แทน
ราษฎร เพราะระบบการเมืองแบบธุรกิจนี้ คนยากคนจนทั้ง
หลายมีอาจทำได้ ไม่ว่าจะใช้กลยุทธ์วิธีการหรือปาดิหาริย์ใดๆ
....และก็ไม่ใช่การ

เมืองแบบแย่งชิงการนำล้มล้างกันเองเพื่อให้เป็นผู้นำในการ
เปลี่ยนแปลงตามความคิดของตนเอง ...^{๕๔๔}

กลุ่มองค์กรปัญญาชนก็พยายามอธิบายการเคลื่อนไหวของกลุ่มตนกับการเมือง
ภาคประชาชน เช่น คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย ที่ได้ชี้ให้เห็นว่าจินตนาการ
ของพื้นที่การเมืองแบบใหม่คือการเมืองภาคประชาชนนั้นได้วางรากฐานที่สำคัญให้แก่การ
เคลื่อนไหวของชาวบ้านที่มักจะถูกรัฐสร้างความจริงให้สังคมรับรู้ว่ามี “ มือที่สาม ” อยู่
เบื้องหลัง ดังปรากฏในเอกสารของคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป) เรื่อง
“ ประชาธิปไตยรากหญ้ากับบทบาทครป.บนเส้นทางการเมืองภาคประชาชน ” ที่ได้ชี้ให้
เห็นว่าองค์กรประชาธิปไตยของปัญญาชนกลุ่มนี้น่าจะเลือกทางเดินของกลุ่มไปในทิศทาง
การเมืองภาคประชาชนอันได้แก่การทำให้การเคลื่อนไหวของชาวบ้านหรือประชาธิปไตย
รากหญ้านั้นเข้มแข็งขึ้น ^{๕๔๕}

^{๕๔๓} อเนก บัวเขียว “ ขยะไฟฟ้าหางดง สิทธิชุมชนอันศักดิ์สิทธิ์ ” บทเรียนจากโรงไฟฟ้า
ขยะ-ลีกไนต์ อ. หางดง จ. เชียงใหม่, เชียงใหม่: คณะกรรมการประสานงานประชาชนเพื่อท้อง
ถิ่น (คปถ), ๒๕๓๙. หน้า ๕๑-๕๓ .

^{๕๔๔} วณิดา ตันติวิทยาพิทักษ์ กลุ่มอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำมูล ๒ ทศวรรษ ครป. หนังสือประกอบ
งานครบรอบ ๒๐ ปี คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) หน้า ๑๒๑

^{๕๔๕} นฤมล ทับจุมพล “ ประชาธิปไตยรากหญ้ากับบทบาทครป.บนเส้นทางการเมืองภาค
ประชาชน ” ใน ๒ ทศวรรษ ครป. บนเส้นทางการเมืองภาคประชาชน พ.ศ.๒๕๒๒-๒๕๔๒ หน้า
๗๔-๘๕)

และบทความเรื่อง “ ร่วมนิยามการเมืองใหม่ : การเมืองภาคประชาชน ” ที่ได้อธิบายความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยอันนำมาสู่การปฏิรูปการเมืองที่เปิดโอกาสประชาชนสามารถที่มีบทบาททางการเมืองนอกสภาได้มากขึ้นแต่ก็ยังต้องสร้างสรรค์ระบบและแนวทางให้มีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม^{๕๔๖}

สมาชิกคนจนที่มีการเคลื่อนไหวในลักษณะเครือข่ายซึ่งรวบรวมปัญหาของชาวบ้านจำนวนมากและหลากหลายพื้นที่เข้าด้วยกันและได้ชุมนุมเพื่อเรียกร้องต่อรัฐบาลหลายรัฐบาล^{๕๔๗} ก็ได้รับการยอมรับจากนักวิชาการว่า

“ การเคลื่อนไหวของสมาชิกคนจนเป็นนวัตกรรมทางการเมือง (Political Innovation) ที่สำคัญของขบวนการต่อสู้ภาคประชาชน การรวบรวมขบวนการต่อสู้ที่หลากหลายมาทำกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ เรียกได้ว่าเป็น Political Synergy หรือ “ พลังทบทวีทางการเมือง
...ภายในขบวนได้มีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน...”^{๕๔๘}

การเคลื่อนไหวในนามภาคประชาชนนี้เอง ได้ทำให้เกิดการสร้างพันธมิตรได้อย่างกว้างขวางและทำให้ประเด็นปัญหาหลักของการเคลื่อนไหวของสมาชิกคนจนได้รับการยอมรับว่าเป็นปัญหาร่วมของคนกลุ่มอื่นในสังคม เช่น ในจดหมายของกลุ่มนักวิชาการเขตภาคเหนือ ระบุว่า

^{๕๔๖} สุริยะใส กตะศิลา “ ร่วมนิยามการเมืองใหม่ : การเมืองภาคประชาชน ” ใน ๒ ทศวรรษ ครป. บนเส้นทางทางการเมืองภาคประชาชน พ.ศ.๒๕๒๒-๒๕๔๒ หน้า ๕๒-๑๐๑

^{๕๔๗} ประกาศ ปิ่นคบแต่ง การเมืองบนท้องถนน... หน้า ๖๗ - ๕๑

^{๕๔๘} สุธี ประศาสน์เศรษฐ “ แปรณัตติว่าด้วยสมาชิกคนจน ” ใน สมุดปกดำสมาชิกคนจน คู่มือประชาชนยุคไอ เอ็ม เอฟ สมาชิกคนจน ๒๕๔๑ หน้า๑๓-๑๔

“...จดหมายฉบับนี้ คือ แรงใจจากพวกเราที่ขอส่งมาถึงพี่น้อง
สมาชิกคนจน ขอให้ท่านได้รับรู้ว่าปัญหาของพี่น้องคนจน คือ
ปัญหาของพวกเรานักวิชาการภาคเหนือ เราจะต้องร่วมกันต่อสู้
เพื่อให้สังคมไทยมีความเป็นธรรมเพียงพอที่จะไม่ผลักความยาก
จนให้ไปเป็นปัญหาของพี่น้องสมาชิกคนจนเพียงกลุ่มเดียวอีก
ต่อไป...”^{๕๘๕}

นอกจากการเคลื่อนไหวภายใต้กรอบความคิดทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงมาสู่การ
เมืองภาคประชาชนอันทำให้มีการเกิดการรับรู้ร่วมกันและยอมรับกันมากขึ้นในสังคมถึง
ความชอบธรรมในการเคลื่อนไหว ขณะเดียวกันสมาชิกคนจนก็พยายามตอบโต้กับการ
สร้างความจริงของรัฐที่มักจะกล่าวว่ามีกลุ่มนักพัฒนาเอกชน (NGO) อยู่เบื้องหลังการ
เคลื่อนไหว ด้วยการสร้างองค์กรที่บรรจุเอาคนกลุ่มนี้ไว้ในตำแหน่งที่ปรึกษาอันทำให้การ
อ้างว่ามีมือที่สามไร้ความชอบธรรมไป พร้อมกับสร้างกระบวนการตัดสินใจที่กว้างขวาง
โดยไม่มีผู้นำเดี่ยว หากแต่เป็นการตัดสินใจร่วมกันของ “ ที่ประชุมพ่อครัวใหญ่ ” ที่มาจาก
กลุ่มประเด็นปัญหาต่างๆที่เขามาร่วมกันนั้นเอง^{๕๘๖} เพื่อที่จะคัดปัญหาคาที่นักพัฒนาเอกชน
ถูกกล่าวหาว่าเป็นมือที่สาม

การรวมกลุ่มชาวบ้านและสร้างเป็นเครือข่ายของชาวบ้านเพื่อทำให้การเคลื่อนไหว
มีพลังมากขึ้นก็ประกาศว่าเป็นการรวมกลุ่มกันภายใต้การเมืองภาคประชาชน ดังคำ
ประกาศพันธกิจของสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ (สกน.) ความว่า

“ เป้าหมายและทิศทางของ สกน.เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้
ยกระดับความเข้าใจ ผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาคาของ
เกษตรกร และเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมือง

^{๕๘๕} ข่าวพิเศษ ฉบับที่ ๑ มีนาคม ๒๕๔๑ มปท. หน้า ๓

^{๕๘๖} ประกาศ ปันคบแต่ง, การเมืองบนท้องถนน... หน้า ๕๕

ได้รับรอง " การเมืองภาคประชาชน " ตามสิทธิโดยชอบของ
ระบอบประชาธิปไตย... " ^{๔๕๑}

และการแนะนำว่าสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือในบทความเรื่อง " รู้จัก สกน. องค์
กรประชาชนภาคเหนือ " ก็ได้กล่าวไว้ว่า " การรวมตัวของภาคประชาชนเป็นวิถีทางหรือ
ทางเลือกอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญ บ่งบอกถึงการต่อสู้ เรียกร้องในสิ่งที่ชอบธรรม... " ^{๔๕๒}

นักวิชาการที่ได้เข้าไปมีบทบาทในการช่วยเหลือแก่การเคลื่อนไหวของชาวบ้าน
ในภาคเหนือก็ได้มองเห็นถึงการเคลื่อนไหวในนามภาคประชาชน และได้เตือนแก่กลุ่ม
ชาวบ้านที่ครั้งหนึ่งเคยกลายเป็นฐานเสียงให้แก่พรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาลความว่า

" ลองมาดูฐานการเมืองของรัฐบาล...ฐานการเมืองอีกซีกหนึ่งคือ
แกนนำภาคประชาชนครั้งหนึ่งเคยไปร่วมกับเขา...แต่ว่าการ
เมืองภาคประชาชนที่ขัดกับความต้องการของทุน...แล้วมาถึงวัน
นี้...ออกหักเป็นส่วนใหญ่...ยังไม่มีทรัพยากรแม้แต่ตัวเดียวที่รัฐ
บาลได้คืนให้แก่การจัดการของภาคประชาชน ...ประเด็นที่ว่า
ภาคประชาชนในท่ามกลางรัฐบาลแบบนี้จะเป็นอย่างไร ...ถาม
ว่าภาคประชาชนควรจะทำอย่างไร รู้แต่เพียงว่า...ต้องเข้มแข็ง
ให้ดี ต้องปรับขบวนให้ดี... " ^{๔๕๓}

การเคลื่อนไหวภายใต้จินตนาการทางการเมืองใหม่ที่เรียกกันว่าการเมืองภาคประชา
ชนได้มีส่วนเข้าไปกัดเซาะระบบอารมณ์ความรู้สึก นักคิดทางการเมืองแบบเดิมที่แบ่งแยก
คนออกจากกันและเน้นให้แต่ละคนทำตามหน้าที่ที่ตนมีเท่านั้น แม้ว่าจะยังไม่สามารถ
สลายความคิดทางการเมืองหลักที่ครอบงำเช่นนี้ลงหมดสิ้น แต่ก็ทำให้สามารถเคลื่อนไหว
ในหลายประเด็นที่สำคัญได้ เช่น การเคลื่อนไหวเรื่องพระราชบัญญัติป่าชุมชน

^{๔๕๑} เสียงสหพันธ์ ๑, ๑ (มีนาคม – เมษายน ๒๕๔๕) หน้า ๒.

^{๔๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^{๔๕๓} นิธิ เอียวศรีวงศ์, " เจาะลึกรัฐบาลทักษิณ " เสียงสหพันธ์ ๑, ๑ (มีนาคม – เมษายน ๒๕๔๕) : ๑๑ .

การเคลื่อนไหวประเด็นเรื่องพระราชบัญญัติป่าชุมชนดำเนินมานานกว่าสิบปี นักพัฒนาเอกชนมักจะนับการเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ว่าเริ่มจากการเคลื่อนไหวคัดค้านการเช่าป่าสงวนของนักการเมืองที่ ป่าห้วยแก้ว อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ค่อยจากนั้นชุมชนที่รักษาป่าไว้จำนวนมากก็ได้รวมตัวกันเป็นสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือในปีพ.ศ. ๒๕๓๖ และได้เคลื่อนไหวในการร่างและเสนอพระราชบัญญัติป่าชุมชน จนกระทั่งเมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันจึงได้มีการเข้าชื่อกัน ๕๐,๐๐๐ รายชื่อเพื่อเสนอกฎหมายตามรัฐธรรมนูญมาตรา ๑๗๐ และมีผู้ที่เคลื่อนไหวเรียกพระราชบัญญัติป่าชุมชนนี้ว่าฉบับประชาชน^{๔๔๔}

นอกจากการเคลื่อนไหวเรื่องป่าชุมชน จินตนาการการเมืองภาคประชาชนยังสามารถเปิดพื้นที่ให้แก่การเคลื่อนไหวเรื่องคลื่นตามตรา ๔๐ การเคลื่อนไหวเรื่องเหล้าเสรีของชาวบ้าน ฯลฯ เพื่อที่จะทำให้ประชาชนกลุ่มต่างๆสามารถเข้าไปมีส่วนในการกำหนดการใช้อำนาจทางการเมืองในการแบ่งสรรการใช้ทรัพยากรส่วนรวมได้มากขึ้น

แม้ว่า การเคลื่อนไหวประชาชนภายใต้กรอบการเมืองภาคประชาชนนี้จะยังไม่สามารถประสบผลสำเร็จ เช่น พระราชบัญญัติป่าชุมชน ที่วุฒิสภาไม่ยอมรับและยังคงค้างอยู่ในการพิจารณาของคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นจากทั้งสองสภา พระราชบัญญัติการจัดการคลื่นวิทยุและโทรทัศน์ก็ถูกกลุ่มทุนเข้าไปยึดตำแหน่งคณะกรรมการไว้ แต่การเคลื่อนไหวของประชาชนในเรื่องดังกล่าวก็สามารถดำเนินการต่อไปได้ ไม่ว่าจะเป็นการดูแลป่าชุมชน หรือการกระจายเสียงวิทยุในหลายพื้นที่

ที่สำคัญ ได้แก่ การเคลื่อนไหวภายใต้กรอบการเมืองภาคประชาชนนี้ได้ทำให้รัฐบาลไม่สามารถที่จะจัดการโดยการอ้าง “ มือที่สาม ” ได้อีกต่อไป เพราะผู้ปฏิบัติการเองก็สามารถกล่าวได้ว่าตนเองเป็นผู้กระทำเองและการกระทำของตนนั้นเป็นสิ่งที่มิสัทธิกระทำได้ตามรัฐธรรมนูญ

^{๔๔๔} อัจฉรา รักยุติธรรม บก. “ขบวนการป่าชุมชน ขบวนการทวงสิทธิของคนรักป่า” เอกสารประกอบงานสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ, เชียงใหม่: มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ พ.ศ. ๒๕๔๓ และ ปาริชาติ กลิ่นขจร (บก.) “ป่าชุมชน ทางเลือก ทางรอดของคนกับป่า” เอกสารประกอบงานสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ ครั้งที่ ๓ เครือข่ายป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๔

การใช้มือที่สามในระดับของการสร้างภาพมิดที่ทาบทับการเคลื่อนไหวของชาวบ้านว่าไม่ได้เป็นเพราะความเคียดแค้นจริงแต่เป็นเพราะมีมือที่สามมาขย่งนั้นไม่สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกต่อไป แม้ว่าการสร้างภาพให้นักพัฒนาเอกชน (NGO) เป็น “มือที่สาม” ที่อยู่เบื้องหลังจะยังคงทำให้คนจำนวนหนึ่งในสังคมไทยยอมรับ ดังปรากฏการประณามนักพัฒนาเอกชนในบางคอลัมน์ของหนังสือพิมพ์แนวหน้า หรือ ในหน้ากระดานสาธารณะสื่ออิเล็กทรอนิกส์ของพันธมิตร แต่การประณามนี้ก็ไม่ได้ทำให้เกิดขบวนการที่จะดำเนินการจัดผู้ที่เป็นมือที่สามออกไปจากสังคม เพราะขณะที่มีการประณามก็มักจะมีการตอบโต้ด้วยการอธิบายบทบาทและการเคลื่อนไหวของนักพัฒนาเอกชนว่าทำไปเพราะความเคียดแค้นของชาวบ้าน และพบด้วยว่าการยอมรับการเคลื่อนไหวของชาวบ้านว่าเป็นสิทธิที่ทำได้ในสังคมประชาธิปไตยเป็นการรับรู้ที่ทำให้ความคิดเรื่องมือที่สามนั้นไม่ได้ขยายออกไปกว้างขวางมากนัก

นอกจากนี้ การสร้างความจริงเรื่อง “มือที่สาม” ของรัฐบาลช่วงหลัง พ.ศ. ๒๕๓๕ นั้น ก็เป็นการอ้างเพื่อทำให้สังคมเห็นใจรัฐบาลว่าจะทำโครงการอะไรก็มีมือที่สามขัดขวาง แต่ก็ไม่ได้ดำเนินการที่จะสร้างองค์กรใดๆขึ้นมาทำหน้าที่ทำลายล้างมือที่สาม นอกจากการปล่อยให้อำนาจรัฐและอำนาจท้องถิ่นสร้างมวลชนชั่วคราวขึ้นมาทำลายการเคลื่อนไหวของชาวบ้านเป็นกรณีๆไป

แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้หมายความว่าความการใช้ความรุนแรงต่อการเคลื่อนไหวของประชาชนจะหมดสิ้นไป เพราะแม้ว่ารัฐบาลไม่ได้ทำลายมือที่สามเช่นเดิม แต่การปล่อยให้อำนาจรัฐท้องถิ่นและอำนาจท้องถิ่นเป็นผู้จัดการผู้ที่ขัดขวางโครงการของรัฐก็ทำให้มีการเปลี่ยนการใช้ความรุนแรงจากราชการอย่างเปิดเผยมาสู่การใช้ความรุนแรงอย่างซ่อนเร้น ดังที่เกิดการฆาตกรรมผู้นำชาวบ้านในการคัดค้านโครงการของรัฐหลายคนในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๔๕ หรือการใช้กำลังตำรวจเพื่อที่จะทำให้การประท้วงของชาวบ้านนั้นยุติลงหากการประท้วงของชาวบ้านนั้นทำให้เกิดข้ออ้างได้ว่าขัดขวางการจราจรเป็นต้น

ที่น่าสนใจ ก็คือ การเคลื่อนไหวคัดค้านของการวางท่อก๊าซไทย-มาเลเซียที่ชาวบ้านตำบลสะกอม อำเภอนะจะ จังหวัดสงขลาไม่ยอมให้โครงการผ่านหมู่บ้าน การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยได้พยายามใช้กองกำลังของทางราชการ โดยเฉพาะกองกำลังของกองอำนวยการรักษาความมั่นคงแห่งชาติออกปฏิบัติการในเชิงข่มขู่ชาวบ้าน จะเห็นได้ว่าเป็น

การสร้างปฏิบัติการของกองกำลังทางราชการที่ชัดเจนเป็นครั้งแรกในช่วงหลังนี้ ซึ่งยังไม่สามารถสรุปผลได้

แต่การใช้ “มือที่สาม” เพื่อกลบเกลื่อนปฏิบัติการที่ผิดพลาดของรัฐก็ยังคงมีต่อไป แต่สังคมก็มักจะมองเห็นได้ว่าเป็นเพียงการอ้างมือที่สามโดยไม่มีมูลความจริง ดังจะเห็นได้จากกรณีการสลายม็อบไทยซัมมิต ที่มีบทความเรื่อง “สลายม็อบไทยซัมมิต จัดทฤษฎี “มือที่สาม” กลบข้อหา “ปราบเถื่อน” ความว่า

“...รายงานข่าว...และการให้สัมภาษณ์ของ รมต. แห่งกระทรวงมหาดไทย ก็สะท้อนภาพความต้องการอย่างเร่งร้อนที่จะสร้างสรรค์ “แพะ” หรือ “มือที่สาม” เข้ามารับผิดชอบความรุนแรง...ทฤษฎีมือที่สาม...ดำเนินไปอย่างง่อนแง่น...ประเด็นที่น่าสนใจกว่าก็คือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะรัฐบาลประสอจะใช้ความรุนแรงเสียเองมากกว่า...”^{๕๕๕}

การใช้มือที่สามในกรณีที่พยายามหาทางออกให้แก่ความขัดแย้งของผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองก็ยังคงมีการใช้อยู่อย่างสม่ำเสมอ แต่สังคมก็รับรู้ว่าเป็นการใช้เพื่อที่จะประนีประนอมภายในกลุ่มนักการเมือง กล่าวคือ ความขัดแย้งมิได้เกิดขึ้นจากความผิดของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เกิดขึ้นเพราะมีมือที่สาม ดังนั้นทั้งสองฝ่ายจึงสามารถ “คืนดี” หรือร่วมมือกันต่อไป ดังในบทความเรื่อง “ทฤษฎีว่าด้วยมือที่สาม บทสรุปแห่งการประนีประนอมในคดีระเบิดบ้านเปรมศักดิ์ในสถานการณ์การเมืองนี้” ความว่า

“...พล.ต.ท. สมบัติ อมรวิวัฒน์ ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจ...ในฐานะหัวหน้าพนักงานสอบสวนคดีระเบิดที่บ้าน น.พ. เปรมศักดิ์ เพียยุระ...มุ่งไปประเด็น..มือที่ ๓ ต้องการสร้างสถานการณ์...หากมองในมุมของการประสานทางการเมือง บทสรุปว่าด้วย

^{๕๕๕} “สลายม็อบไทยซัมมิต จัดทฤษฎี “มือที่สาม” กลบข้อหา “ปราบเถื่อน” นิตยสารสุดสัปดาห์ ๑๘, ๕๑๐ (๒๗ มกราคม ๒๕๕๑): ๑๔

มือที่ ๓ ก็ยังเป็นทางออกที่สดใสที่สุด โดยที่ พล.ต. สนั่น ขจรประศาสน์ ก็ไม่เสียหาย และ...น.พ. เปรมศักดิ์...อันเป็นคนของพรรคความหวังใหม่ ก็ไม่บอบช้ำ ไม่ดริระหว่างพรรคประชาธิปัตย์กับพรรคความหวังใหม่ก็ดำเนินไปด้วยความสดสวย..."^{๔๖๖}

กล่าวได้ว่ามีความเปลี่ยนแปลงในการจัดการกับความจริงภายใต้วัฒนธรรมมือที่สามนั้นของกลุ่มคนที่ถูกอ้างว่ามีมือที่สามคอยยุยงส่งเสริมให้เคลื่อนไหวหรือกลุ่มคนที่ถูกอ้างว่าเป็นมือที่สาม จากเดิมกลุ่มที่เคลื่อนไหวจำเป็นต้องแสดงความบริสุทธิ์ว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มตนเกิดจากความเดือดร้อนจริงๆ ไม่ได้มีใครยุยงมาสู่การยอมรับว่ากลุ่มตนเองเป็นผู้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวแต่เป็นการกระทำภายใต้เจตจำนงที่ติงามและมุ่งหวังช่วยเหลือผู้เสียเปรียบในสังคม และในท้ายที่สุด กลุ่มที่เคลื่อนไหวก็มีความจำเป็นน้อยลงในการที่จะต้องแสดงตนเองในสองลักษณะข้างต้นเพราะมีความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองที่สำคัญทำให้การเคลื่อนไหวเป็นสิทธิที่ชอบธรรมของพลเมือง

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองที่เปิดกว้างมากขึ้นสำหรับการเคลื่อนไหวของชาวบ้านแต่ก็ไม่ได้หมายความว่า การเคลื่อนไหวของชาวบ้านจะทำให้ปัญหาของชาวบ้านได้ถูกนำมาพิจารณาอย่างเป็นธรรม หากแต่รัฐยังคงมีกลไกและมีเทคนิคมากมายที่ทำให้การแก้ปัญหของชาวบ้านไม่เกิดขึ้น การเคลื่อนไหวต่อไปของชาวบ้านก็คงดำเนินต่อไปอีก และการกล่าวอ้างถึงมือที่สามที่แม้จะมีประสิทธิภาพน้อยลงก็จะคงมีต่อไปอีก

^{๔๖๖} " ทฤษฎีว่าด้วยมือที่สาม บทสรุปแห่งการประนีประนอมในคดีระเบิดบ้านเปรมศักดิ์ในสถานการณ์การเมืองนิ่ง " มติชน สุดสัปดาห์, ๑๘, ๙๐๙ (๒๐ มกราคม ๒๕๔๑): ๑๕ .

บทสรุป

การกล่าวอ้างถึงเบื้องหลังการเคลื่อนไหวทางการเมืองในเหตุการณ์หนึ่งๆว่าเกิดขึ้นเพราะมี “มือที่สาม” เข้าไปยุยงนั้น เป็นเรื่องที่สังคมไทยคุ้นเคยเป็นอย่างดี จนกล่าวได้ว่าการใช้ “มือที่สาม” ได้กลายเป็นระบบวัฒนธรรมในการทำความเข้าใจเหตุการณ์สำคัญๆที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

ความจริงที่ว่า “มือที่สาม” จริงหรือไม่ นั้นมีความสำคัญน้อยกว่าการทำให้สังคมเชื่อไปแล้วโดยปริิสุทธิ์ใจว่ามี “มือที่สาม” อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์นั้น เพราะความเชื่อของสังคมเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้มีอำนาจสามารถจัดการกับผู้ที่สังคมเชื่อว่าเป็น “มือที่สาม” ตามความต้องการของคนได้หลายลักษณะ

ความเชื่อของสังคมที่ว่า “มือที่สาม” อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวทางการเมืองไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ หากแต่มีรากฐานที่สำคัญได้แก่มรดกทางประวัติศาสตร์ที่ตกทอดมาเป็นเวลานานในเรื่องของความคิดเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์ ความคิดเรื่องการแบ่งงานกันทำและการกลืนเข้าเป็นตัวแทนของรัฐ ความคิดเรื่องรัฐและกษัตริย์เป็นความคิดที่เน้นหน้าที่หรือพันธกิจของผู้ปกครองที่เมื่อได้เป็นผู้ปกครองแล้วก็ย่อมต้องทำหน้าที่เพื่อให้ผู้ได้ปกครองได้รับผลดี หากไม่ทำตามพันธกิจนั้นก็จะเป็นการไม่สามารถดำรงอยู่ในอำนาจได้ต่อไป ความคิดเรื่องการแบ่งงานกันทำเน้นที่ให้คนแต่ละกลุ่มสถานภาพปฏิบัติตามหน้าที่ของตนโดยไม่ก้าวล่วงหน้าที่ของกลุ่มสถานภาพอื่น ส่วนการกลืนเข้าไปเป็นตัวแทนของรัฐคือความคิดที่ทำให้ผู้ปกครองสามารถแสดงบทบาทของตนได้ในฐานะตัวแทนของรัฐ

มรดกทางประวัติศาสตร์อันได้แก่วัฒนธรรมทางความคิดที่ตกทอดมานั้นได้มีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้สังคมสามารถเข้าใจได้ว่าหากมีคนกลุ่มใดที่แสดงตนนอกเหนือจากหน้าที่ของตนย่อมหมายความว่าได้เกิดความผิดปรกติขึ้นมาแล้ว และความผิดปรกตินั้นมิได้เกิดขึ้นเอง แต่มีผู้ที่ทำตัวเป็น “มือที่สาม” มายุยงให้เกิดการทำให้สิ่งทีนอกเหนือจากขอบเขตหน้าที่ที่ตนควรจะทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านที่ควรจะต้องยอมรับการจัดการ

แก้ปัญหาหรือการพัฒนาโดยรัฐเพราะชาวบ้านเป็นราษฎรย่อมไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการปกครองและไม่มีศักยภาพที่จะแก้ปัญหาหรือพัฒนาชีวิตตนให้ดีขึ้น จึงไม่ควรทำตัวก้าวก่ายหน้าทีของผู้ปกครองที่ย่อมคิดคึกคักและมีความรู้ความสามารถเหนือกว่าชาวบ้าน

ด้วยมรดกทางประวัติศาสตร์เช่นนี้จึงทำให้สังคมยอมรับการกล่าวอ้างว่ามี " มือที่สาม " อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของชาวบ้านว่าเป็น " ความจริง " ได้ง่ายและสะดวกมากขึ้น เพราะโดยกรอบความคิดทางสังคมการเมืองนี้คนในสังคมแทบจะไม่สามารถเชื่อได้เลยว่าชาวบ้านจะสามารถทำอะไรหรือเคลื่อนไหวอะไรได้ด้วยตนเอง

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นหลังทศวรรษ ๒๕๐๐ ที่สำคัญ ได้แก่ สงครามเย็นที่ได้ขยายตัวมาสู่ประเทศไทย และได้เป็นเงื่อนไขทำให้จอมพลสฤษดิ์ขึ้นมามีอำนาจ การรักษาอำนาจเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์นอกจากการสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาในการพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว อีกด้านหนึ่ง ได้แก่ การสร้างความกลัว " มือที่สาม " ที่เป็นคอมมิวนิสต์ที่จะมายุแหยคนไทยด้วยกันให้เกิดความระแวงสามามัคคี

สังคมส่วนใหญ่เชื่อในความจริงเรื่องคอมมิวนิสต์ต่างๆในช่วงสมัยของจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ การเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ยังมีไม่มากนัก ด้วยเหตุผลที่สำคัญก็คือ การสร้างความจริงเรื่องมือที่สามขยายออกไปทางสื่อต่างๆอย่างมากมาย การโฆษณาอีกคือการทำให้สังคมรับรู้ถึงบทบาทของผู้ปกครองเช่นสฤษดิ์เท่านั้นที่จะมีพันธกิจที่จะปกครองและใช้อำนาจเพื่อความเจริญและความมั่นคงของชาติ ส่วนประชาชนทั่วไปต้องเป็นผู้คอยรับผลดีที่จะเกิดจากการปกครอง หากใครแต่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองที่ไม่ใช่หน้าที่ของตนเองก็จะถูกมองว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งก็คือการย้ายพันธกิจของผู้ปกครองและการแบ่งหน้าที่กันทำตามมรดกทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทย

แต่ความจริงเรื่อง " มือที่สาม " จะฝังแน่นอยู่ในระบบอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของสังคมได้ก็ต่อเมื่อสังคมยังไม่มีข้อสงสัยในพันธกิจของผู้ปกครองทั้งในแง่ที่ว่าผู้ปกครองปฏิบัติตามพันธกิจของตนอย่างแท้จริงหรือไม่ หรือว่าทำการต่างๆเพื่อประโยชน์ส่วนตนและในแง่ที่ว่าผู้ปกครองเท่านั้นหรือไม่ที่มีพันธกิจในการปกครอง หรือว่า " พลเมือง " ทุก

คนมีสิทธิทางการเมืองและพันธกิจทางการเมืองเช่นกัน ดังนั้นเมื่อรัฐบาลของจอมพล
ถนอมและจอมพลประภาสเริ่มถูกสงสัยจากสังคมว่าไม่ได้ทำตามพันธกิจของผู้ปกครองจึง
ทำให้ความจริงเรื่อง “ มือที่สาม ” เริ่มสั่นคลอน

ประกอบกับกลุ่มที่เคลื่อนไหวในช่วงเวลานั้นเป็นกลุ่มนักศึกษาที่สังคมให้การ
ยอมรับอย่างสูงว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ มีเจตนารมณ์บริสุทธิ์ เป็นส่วนหนึ่งที่กล้าของสังคมไทย
และการเคลื่อนไหวเป็นเรื่องที่สังคมเห็นได้ชัดว่าไม่มีผลประโยชน์ใด ๆ มาเกี่ยวข้องแต่เป็น
ไปเพื่อผลประโยชน์ของชาติ รัฐบาลสมัยจอมพลถนอมและจอมพลประภาสจึงไม่
สามารถจะกำจัดการเคลื่อนไหวของนักศึกษาได้ แม้ว่าจะระแวงและระวังอยู่ก็ตาม การ
จำกัดการเคลื่อนไหวของนักศึกษาทำได้เพียงในระดับที่ทำให้นักศึกษา “ แปรพัก ” ออกไป
จากสังคมไทยด้วยการสร้าง “ ความจริง ” ว่านักศึกษาเป็นกลุ่มหัวรุนแรงที่หวังจะเปลี่ยน
สังคมไทยให้ดีขึ้นในชั่วข้ามคืนซึ่งเป็นไปไม่ได้

นักศึกษาตอบโต้ด้วยการสร้างความคิดว่านักศึกษาคือ “ คนหนุ่มสาว ” ซึ่งแฝงไว้
ด้วยความหมายที่กล้าเสียสละและกล้าหาญที่จะทำการใดๆเพื่ออนาคตที่ดีกว่าของสังคม
ไทย

แม้ว่าสังคมจะยอมรับความจริงเรื่อง “ กลุ่มหัวรุนแรง ” แต่ขณะเดียวกันก็ยอมรับ
ความหมายของ “ คนหนุ่มสาว ” ด้วยเช่นกัน ดังนั้นสังคมจึงไม่ได้ปฏิเสธบทบาทของนัก
ศึกษาอย่างสิ้นเชิงและยังคงมองนักศึกษาอย่างฝากความหวังไว้ว่าจะเป็นผู้ทำให้เกิดความ
เปลี่ยนแปลงที่ดีงามขึ้นในสังคมไทย

ด้วยความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและการต่อสู้ในการสร้างความจริงในปฏิบัติ
การณ์ทางสังคมการเมืองของนักศึกษาที่ตอบโต้กับการสร้างความจริงอีกชุดหนึ่งให้แก่นัก
ศึกษาของรัฐบาล ทำให้การเคลื่อนไหวของนักศึกษาได้รับการสนับสนุนอย่างมากจาก
สังคม อันนำไปสู่เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งมีประชาชนจำนวนมากเข้าร่วมด้วย
โดยไม่ระแวงหรือสงสัยในกลุ่มนักศึกษาแต่อย่างใดแม้ว่ารัฐบาลจะพยายามระดมสรรพ
กำลังในการกระจายความคิดเรื่อง “ มือที่สาม ” อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของนักศึกษา
เพื่อแยกสลายประชาชนออกมาจากกลุ่มนักศึกษาก็ตาม

ความเปลี่ยนแปลงของการเคลื่อนไหวของนักศึกษาหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ที่มีความต่อเนื่องและเน้นปัญหาที่สัมพันธ์อยู่กับโครงสร้างของสังคมซึ่งส่งผลกระทบต่อชนชั้นนำของสังคมไทย ส่งผลทำให้ชนชั้นนำกระทบกระเทือนและกังวลมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนักศึกษาได้ทำการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องและหนักหน่วงยิ่งขึ้น เนื่องจากในช่วงแรกภายหลังจากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ รัฐบาลได้ยอมรับให้การเคลื่อนไหวเพื่อสังคมของนักศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจรัฐและพันธกิจของรัฐ

ในช่วงก่อนที่รัฐบาลจะแสวงหาทางกำจัดการเคลื่อนไหวของนักศึกษา ได้มีความพยายามโหมประโคมพื้นฐานของความคิดทางด้านการแบ่งงานกันทำ คือ การเรียกร้องให้นักศึกษา " กลับเข้าสู่ห้องเรียน " ซึ่งดอกหญ้าให้สังคมตระหนักถึงความปั่นป่วนวุ่นวายที่จะเกิดขึ้นหากมีชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตน แต่กลุ่มนักศึกษาที่เคลื่อนไหวก็ไม่ได้ใส่ใจกับความพยายามดังกล่าว จึงยังคงเคลื่อนไหวต่อไป

การแย่งชิงอำนาจทางการเมืองภายในกลุ่มชนชั้นนำที่เกิดขึ้นและมีความแหลมคมเข้มข้นมากขึ้นหลัง พ.ศ. ๒๕๑๖ เพราะการพ้นจากอำนาจของจอมพลถนอมและจอมพลประภาสได้ทำให้เกิดการแตกกระจายของกลุ่มต่างๆหลากหลายมากขึ้น และแต่ละกลุ่มก็ล้วนแล้วแต่ต้องการอำนาจทั้งสิ้น ทุกกลุ่มล้วนอาศัยเงื่อนไขการเคลื่อนไหวของนักศึกษามาเป็นสะพานสำหรับนำให้กลุ่มของตนได้อำนาจ ดังนั้น ขบวนการนักศึกษาจึงตกอยู่ในสถานะที่เป็นเป้าโจมตีของทุกกลุ่มการเมืองที่พยายามแย่งชิงอำนาจกัน การจัดการกับการเคลื่อนไหวของนักศึกษาจึงมีสภาพที่ " รวมกันดี " จึงนำไปสู่ความรุนแรงที่อาจไม่มีกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งต้องการแต่ไม่มีศักยภาพที่จะยุติ " ภาวะ " บานปลายอันเกิดขึ้นทั้งจากความโง่เขลา ความฉ้อฉลและความโลภของตนเอง

การจัดการกับการเคลื่อนไหวของนักศึกษาเริ่มต้นด้วยการไม่ยอมให้นักศึกษามีสถานภาพในพันธกิจและอำนาจรัฐเพื่อลดความชอบธรรมในการเคลื่อนไหว พร้อมกันนั้นก็ได้สร้าง " ความจริง " เรื่องว่านักศึกษาเป็น " มือที่สาม " ที่คอยยุแหย่ให้ชาวนากรรมกรและชนกลุ่มต่างๆให้ออกมาสร้างความปั่นป่วนเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่ประเทศคอมมิวนิสต์ เช่น จีน รัสเซีย และเวียดนาม ซึ่งหมายความว่าความเป็นพวกเดียวกับคอมมิวนิสต์ต่างชาติอันเป็นอันตรายยิ่งต่อสถาบันหลักของชาติ

กระบวนการการสร้างความจริงว่านักศึกษาเป็น " มือที่สาม " ที่เป็นคอมมิวนิสต์นั้นดำเนินไปอย่างเข้มข้นทั้งผ่านทางด้านสื่อของรัฐ การจัดตั้งองค์กรต่อต้านหลายรูปแบบ และผ่านกลไกของรัฐทุกรูปแบบ จึงทำให้ก่อนการเกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ นั้น นักศึกษาที่เคลื่อนไหวไม่สามารถที่จะตอบโต้หรือสร้าง " ความจริง " ชุดอื่นที่มีพลังเพียงพอในการทำให้สังคมส่วนรวมคล้อยตามตนเองได้ แม้ว่าจะพยายามอธิบายให้แก่สังคมว่าการที่ตนต้องร่วมเคลื่อนไหวกับชาวนาและกรรมกรก็เพื่อความยุติธรรมของสังคม

อย่างไรก็ตาม นักศึกษาที่เคลื่อนไหวนั้นไม่ได้กังวลที่จะตอบโต้ใน " ความจริง " นี้ เพราะถนัดแล้วแต่คาดเดาได้ว่ารัฐจะต้องตอบโต้กับการเคลื่อนไหวของตนเพียงแต่คาดเดาไม่ได้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใดและจะรุนแรงเพียงใด ดังนั้นนักศึกษาจึงยังคงอาศัยช่วงเวลาที่รัฐยังไม่ลงมือจัดการกับกลุ่มตนทำงานเคลื่อนไหวของตนต่อไป

กระบวนการการสร้างความจริงว่านักศึกษาเป็น " มือที่สาม " ที่เป็นคอมมิวนิสต์ที่มุ่งร้ายแก่ชาติไทยและสถาบันหลักของสังคมไทย กลายเป็นความจริงที่สังคมยอมรับมากขึ้น แม้ว่าในกลุ่มนักศึกษาส่วนหนึ่งจะยังคงไม่ยอมรับความจริงเรื่องนี้เพราะการเลือกตั้งองค์กรบริการและสภาของนักศึกษายังปรากฏว่านักศึกษากลุ่มที่เคลื่อนไหวเพื่อสังคมได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง แม้ว่าการจะทำให้นักศึกษาส่วนใหญ่ออกมาร่วมเคลื่อนไหวนั้นเริ่มเป็นไปได้ยากมากขึ้นก็ตาม

การที่สังคมยอมรับ " ความจริง " นี้แล้ว ได้ทำให้การคิดหาวิธีการกำจัดนักศึกษาให้หมดบทบาทไปอย่างสิ้นเชิงในคราวเดียวเริ่มขึ้น นับตั้งแต่การเคลื่อนนักศึกษาอาชีวะล้อมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การนำและการฉวยโอกาสที่จอมพลประภาสเข้าประเทศและทำที่สุดก็คือเมื่อสามารถใช้สถานการณ์การต่อต้านจอมพลถนอมเข้าประเทศและสามารถนำเอาประเด็นของรูปถ่ายมาสร้างเป็นความจริงเพื่อระดมองค์กรประชาชนจัดตั้งและเจ้าหน้าที่ของรัฐให้ออกมากำจัดนักศึกษาลงไปได้ในเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๖

การสื่อสารด้วยการใช้ประเด็นรูปถ่ายนั้นสามารถสร้างความรู้สึกลึกซึ้งซึ้งนักศึกษาได้อย่างรุนแรงในกลุ่มองค์กรประชาชนจัดตั้งและประชาชนในสังคมไทย ก็เพราะสังคมโดยรวมได้ยอมรับความจริงไปแล้วว่านักศึกษาเป็นคอมมิวนิสต์ที่ต้องการทำลาย

สถาบันหลักของสังคมไทย หากประชาชนไม่ยอมรับความจริงเรื่องนี้มาก่อน การเคลื่อนไหวเพียงประเด็นรูปถ่ายก็ไม่น่าจะสามารถเป็นประเด็นจุดชนวนการกำจัดนักศึกษา

ภายหลังเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ การเคลื่อนไหวต่างๆที่จะถูกจัดไว้ในกรอบความจริงเรื่องมือที่สามนั้นเริ่มแปรเปลี่ยนไป เพราะนักศึกษาที่เคลื่อนไหวก็ออกไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ในเขตป่าเขาซึ่งไม่ได้อยู่ในสภาวะที่รัฐต้องอ้างความจริงเรื่องมือที่สามเพื่อจะหาเหตุจัดการได้อีกแล้ว แต่ไม่ได้หมายความว่าความคิดเรื่องมือที่สามจะหมดสิ้นไป

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ค่อยๆเคลื่อนเข้าสู่การเมืองระบอบประชาธิปไตย โดยผ่านการเลือกตั้งและการต่อรองอำนาจระหว่างระบบราชการกับพรรคการเมืองที่มีกลุ่มนักธุรกิจเป็นแกนกลาง ได้ทำให้เกิดการเมืองระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบขึ้นมา ซึ่งในระบอบการเมืองเช่นนี้ การหักหลัง ปลอมข่าวหรือทำลายกันทางการเมืองก็เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง และหากในกรณีใดที่ไม่สามารถจัดคู่ต่อสู้ไปได้ก็มักจะอ้างมือที่สามเพื่อที่จะทำให้แต่ละฝ่ายสามารถที่จะยุติความขัดแย้งไปได้โดยที่ไม่มีฝ่ายใดไม่เสียหายอีกทั้งไม่เสียคะแนนทางการเมืองด้วย เพราะเท่ากับว่าไม่มีผู้ใดเป็นฝ่ายผิด ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นเพราะ “ มือที่สาม ” สร้างสถานการณ์

นอกจากนี้ ในช่วงหลังเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ การสร้างความจริงเรื่องมือที่สามเป็นผู้ทำให้เกิดความขัดแย้งหรือทำให้เกิดเหตุการณ์รุนแรงอย่างหนึ่งอย่างใดยังเป็นทางออกที่ผู้รับผิดชอบในโครงการหรือนโยบายที่ผิดพลาดจะไม่ต้องรับผิดชอบเพราะมีความหมายเท่ากับว่าพันธกิจที่ตนเองทำนั้นมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลแต่ที่ไม่ประสบความสำเร็จก็เพราะมีมือที่สามคอยจ้องทำลายล้างนั่นเอง

ความเปลี่ยนแปลงในการสร้างความจริงเรื่องมือที่สามได้เกิดขึ้นอีกครั้งภายหลังจากที่องค์กรนักพัฒนาเอกชนขยายตัวและขยายบทบาทมากขึ้น และองค์กรนักพัฒนาเอกชนได้เข้าไปทำงานกับชาวบ้านและผู้ยากไร้หลายกลุ่มมากขึ้น จนได้ค้นพบกรอบความคิดใหม่ในการอธิบายความยากจนหรือความอยู่ดีศรีธรรมทางสังคมในเชิงโครงสร้าง รวมทั้ง

กรอบการอธิบายใหม่เกี่ยวกับอำนาจในการจัดการทรัพยากรของชาวบ้านในประเด็นเรื่อง สิทธิ อันนำมาซึ่งการเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและกว้างขวาง

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านและผู้ยากไร้ได้นำมาสู่การเข้าร่วมต่อสู้เพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไทย ที่เด่นชัดได้แก่การเข้าต่อสู้กับความพยายามจะหวนคืนกลับมาใช้อำนาจของกลุ่มทหารในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. ๒๕๓๕ และการร่วมกันกับประชาชนกลุ่มอื่นๆ สร้างกระแสการปฏิรูปการเมืองด้วยการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันขึ้นมา

ความต่อเนื่องของการเคลื่อนไหวและการต่อสู้ทางการเมืองของชาวบ้านได้ทำให้กลุ่มชาวบ้านจำนวนไม่น้อยตระหนักว่าตนในฐานะชาวบ้านธรรมดาก็มีสิทธิที่จะคัดค้านโครงการและนโยบายของรัฐหากโครงการหรือนโยบายนั้นมีผลกระทบต่อชีวิตของตน และชาวบ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากนักพัฒนาเอกชนและนักวิชาการยังสามารถยกระดับการเคลื่อนไหวเรียกร้องไปสู่ประเด็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจเหนือสมบัติชุมชนทั้งหลาย เช่น การเรียกร้องให้รัฐรับรองป่าชุมชน เป็นต้น

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านในเรื่องต่างๆที่ต่อเนื่องได้ชี้ให้สังคมสงสัยว่ากลไกของรัฐและพรรคการเมืองต่างๆที่จะเข้ามาเป็นรัฐบาลไม่มีความสามารถในการแก้ไข ปัญหาของชาวบ้าน ดังนั้นรัฐบาลที่ประสบกับปัญหาการเคลื่อนไหวของชาวบ้านจึงได้สร้างความจริงเรื่องมือที่สามขึ้นมาโดยเปลี่ยน “มือที่สาม” เป็นนักศึกษาที่เป็นคอมมิวนิสต์มาสู่ นักพัฒนาเอกชน โดยที่นักวิชาการไม่ได้ถูกเน้นเป็นมือที่สามอย่างจริงจังเท่านักพัฒนาเอกชน เพราะนักวิชาการมีภาพของการแสวงหาความรู้ทางวิชาการซึ่งทำให้การขึ้นป้ายว่าเป็น “มือที่สาม” ทำได้ยากกว่า

การสร้างความจริงเรื่องนักพัฒนาเอกชนเป็นมือที่สามนี้ มีความหมายสองด้านด้วยกัน กล่าวคือ เป็นการปิดความรับผิดชอบในความขัดแย้งต่างๆระหว่างชาวบ้านกับรัฐ ด้วยการอธิบายว่าชาวบ้านนั้นไม่ได้มีปัญหาอะไร หากแต่ที่เป็นปัญหาก็ขึ้นมาก็เพราะมีมือที่สามคือนักพัฒนาเอกชนเข้าไปยุ่งเหยิงเพื่อที่นักพัฒนาเอกชนเองจะได้สามารถทำโครงการขอทุนสนับสนุนจากต่างชาติได้ อีกด้านหนึ่งก็คือการสร้างความจริงเช่นนี้ จะเป็นการเปิด

โอกาสให้สามารถใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาได้เป็นกรณีๆไป โดยที่ไม่ถูกสังคมโจมตีและไม่สูญเสียคะแนนเสียงในการเลือกตั้งครั้งต่อไปด้วย

การสร้างความจริงเรื่องนักพัฒนาเอกชนเป็นมือที่สามนี้ได้รับการยอมรับจากประชาชนในสังคมไม่น้อยทีเดียว เพราะการเคลื่อนไหวของชาวบ้านมักจะข้าม " ขนบ " ของชาวบ้านในระบบบารมีความรู้สึคนึกคิดของประชาชน เนื่องจากการเคลื่อนไหวเพื่อที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอำนาจการปกครองของผู้ปกครองซึ่งไม่สอดคล้องกับมรดกทางประวัติศาสตร์ทางความคิดที่ชาวบ้านก็ควรอยู่แบบชาวบ้านไม่ควรมายุ่งเกี่ยวกับอำนาจการปกครองและถ้ามีปัญหาก็ควรขอให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปแก้ไข

จึงเห็นได้ว่าการสร้างความจริงเรื่องนักพัฒนาเอกชนเป็นมือที่สามนี้จะต้องเน้นที่ว่านักพัฒนาเอกชนของชาวบ้านให้ก่อความวุ่นวายเพื่อที่จะเอาผลประโยชน์เข้าตนเองโดยการรับเงินทุนมาจากต่างประเทศ หากไม่มีงานการเคลื่อนไหวของชาวบ้านและไม่สร้างภาพว่าชาวบ้านเดือดร้อนซึ่งพวกตนจะต้องเข้าไปช่วยก็จะมีผลงานและหาเงินทุนไม่ได้

ชาวบ้านและนักพัฒนาเอกชนก็ได้พยายามที่จะตอบโต้ความจริงนี้ในหลายมิติด้วยกัน ที่สำคัญได้แก่ การสร้างองค์กรที่กลืนเอานักพัฒนาเอกชนเข้าไปเป็นที่ปรึกษาหรือกองเลขานุการซึ่งทำให้การใช้ความจริงมือที่สามมาโจมตีนักพัฒนาเอกชนมีประสิทธิภาพน้อยลง และการทำให้ภาพของนักพัฒนาเอกชนหลายกลุ่มมีความสำคัญขึ้นในการรับรู้ของสังคม เช่น การทำงานทางด้านผู้ติดเชื้อภูมิคุ้มกันบกพร่อง การทำงานทางด้านเด็ก เป็นต้น การทำงาน " เย็น " เหล่านี้ได้ทำให้ความแหลมคมของวัฒนธรรมมือที่สามในการรับรู้ของประชาชนลดลง

แต่บริบทที่สำคัญที่สุดที่ทำให้วัฒนธรรมมือที่สามอ่อนพลังลงในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองที่เกิดขึ้นหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ.๒๕๓๕ ซึ่งชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนมากได้เข้าร่วมการต่อสู้ทางการเมืองในเหตุการณ์ครั้งนั้น และได้ดำเนินการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องอันนำไปสู่ " การเมืองภาคประชาชน "

เป้าหมายของการเคลื่อนไหวของชาวบ้านและนักพัฒนาเอกชนที่เน้นการสร้างพื้นที่
ที่การเมืองให้เป็นธรรมต่อประชาชนมากขึ้น ทำให้เกิดจินตนาการทางการเมืองใหม่ที่สามารถ
รองรับการเคลื่อนไหวและนำไปสู่การร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่เปิดโอกาสทาง
การเมืองและสร้างความชอบธรรมให้แก่การเคลื่อนไหวของชาวบ้านมากขึ้น

การเมืองภาคประชาชนเป็นการสร้าง " พื้นที่ทางการเมือง " ให้แก่การเคลื่อนไหว
ของชาวบ้านในนามของประชาชน ซึ่งทำให้เกิดความพยายามเข้าไปมีส่วนกำหนด
นโยบายสาธารณะหลายเรื่องที่สำคัญ เช่น การระดมรายชื่อห้าหมื่นชื่อในการเสนอพระ
ราชบัญญัติป่าชุมชน ความพยายามสร้างสื่อของประชาชน เป็นต้น

แม้ว่าชาวบ้านและนักพัฒนาเอกชนจะสามารถสร้างความชอบธรรมได้ในระดับ
หนึ่งในการเคลื่อนไหวโดยอ้างอิงจินตนาการเรื่องการเมืองภาคประชาชนและรัฐธรรมนูญ
ฉบับใหม่ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเคลื่อนไหวนั้นไม่ถูกใจเจ้านักการเมือง การ
กล่าวนักพัฒนาเอกชนเป็นนายหน้าค้าความจนซึ่งก็มีความหมายว่านักพัฒนาเอกชนเป็น
ผู้แสวงหาผลประโยชน์จากคนจนนั่นเอง และที่สำคัญที่สุด การเคลื่อนไหวของชาวบ้าน
นั้นยังไม่บรรลุผลสำเร็จเลย

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐบาลในช่วงหลังนี้โดยเฉพาะรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์
ที่มีฐานทางอำนาจจากระบบราชการ จะสร้างความจริงเรื่องนักพัฒนาเอกชนเป็นมือที่สาม
ที่คอยยุยงให้ชาวบ้านก่อความวุ่นวายในรูปแบบต่างๆ และย้ำในประเด็นนี้ทุกครั้งที่มีการ
เคลื่อนไหวของชาวบ้าน แต่ก็เป็นการย้ำเพื่อที่จะสร้างโอกาสในการจัดการกับการเคลื่อนไหว
เป็นกรณีๆไป ซึ่งปรากฏว่ามีทั้งการใช้ความรุนแรงในการสลายการชุมนุมจนถึงระดับ
มีผู้เสียชีวิต แต่ด้วยเงื่อนไขของรัฐบาลที่ต้องพึ่งกับการเลือกตั้งจึงทำให้ไม่สามารถจัดตั้ง
กลไกหรือองค์กรของรัฐให้มาทำหน้าที่จัดการ " มือที่สาม " อย่างเจาะจงเหมือนเช่นที่เกิด
ขึ้นในช่วงก่อน พ.ศ. ๒๕๔๙ กระนั้นก็ตามการสร้างความจริงเรื่องนักพัฒนาเป็นมือที่สาม
ก็สามารถสื่อสารกับสังคมได้ในระดับหนึ่ง คือ ทำให้คนในสังคมไทยจำนวนไม่น้อยเชื่อ
ตามไปด้วยว่าเป็นความจริง

กล่าวได้ว่า วัฒนธรรม " มือที่สาม " เป็นการสร้างความจริงทางการเมืองที่สำคัญมากของสังคมการเมืองไทย ปฏิบัติการทางการเมืองหลากหลายที่สามารถบรรลุเป้าหมายของตนได้ก็เนื่องจากการใช้การกล่าวอ้าง " มือที่สาม " นี้เอง การสร้างความจริงนี้มีเงื่อนไขทางสังคมการเมืองสำคัญก็คือสังคมไทยยังคงสืบทอดความคิดความเชื่อที่ว่าผู้นำของรัฐเท่านั้นที่มีหน้าที่ทางการเมืองการบริหารประเทศและผู้นำทางการเมืองจะปกครองบ้านเมืองด้วยความบริสุทธิ์ใจซึ่งยังดำรงอยู่ต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้

นอกจากความจริงเรื่อง " มือที่สาม " ที่รัฐสร้างขึ้นมาก็เพื่อที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการกำจัดหรือจำกัดการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่รัฐไม่ประสงค์จะให้มีบทบาทแล้ว ยังมีการใช้ " มือที่สาม " ในอีกระดับหนึ่งได้แก่ในระดับความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนด้วยกันซึ่งโดยมากแล้วเป็นชนชั้นนำในสังคมกล่าวคือเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างนักการเมืองหรือข้าราชการ แต่จะต้องแสวงหาทางออกให้โดยที่ไม่ให้มีฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเสียหน้า ก็จะใช้การอ้างว่ามีมือที่สามมาทำให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นมา การใช้ความจริงในเรื่องนี้แต่ละฝ่ายก็จะรับรู้ว่าเป็นการแสวงหาทางออกก็จะไม่มีฝ่ายใดแสวงหามือที่สามจริงๆ แต่อย่างใด

บรรณานุกรม

- กชข.,(๓) สร. ๐๒๐๑-๓๘/ธ “ คำสั่งนายกรัฐมนตรี ๑๘ กันยายน ๒๕๕๘ -๑๑ มีนาคม ๒๕๖๐ ”
- “การต่อสู้ของนักเรียน-นิสิตนักศึกษา คือ การต่อสู้ของประชาชน ” บทนำ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ (สิงหาคม ๒๕๖๗): ๑๐
- เกษียร เตชะพีระ. “ บทเรียนพฤษภาฯ แค้นายกฯ ชวน “ ใน จารึกร่วมสมัย ในยุคหลักกัญ. หน้า ๒๒๕-๒๓๕. กรุงเทพฯ: สามัคคีสาร, ๒๕๖๗.
- เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์. “ปัญหาชนูปใหม่จะตัดมือที่สามทิ้ง” ประชาธิปไตย ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๖ หน้า ๔
- คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ กลุ่มคณาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เพื่อประชาธิปไตยและสิ่งแวดล้อม. บันทึกความเคลื่อนไหวกรณีทอส่งก๊าซไทย-พม่า. เมษายน ๒๕๕๑.
- “ คำแถลงจากผู้จัดทำ ” วรรณทัศน์ เชียงใหม่ ฉบับมนุษย์และปัญหา. เชียงใหม่: ศรีเมืองการพิมพ์ ๒๕๖๔ .
- “คำประกาศของความรู้สึกละใหม่” สังคมศาสตร์ปริทัศน์. ๒, ๘ (กันยายน-พฤศจิกายน ๒๕๖๓): ๓-๕
- จิระนันท์ พิตรปรีชา. “ พลังนักศึกษากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม” ตอนที่ ๑” ประชาธิปไตย ๗ สิงหาคม ๒๕๖๗ หน้า ๕-๘.
- _____ . “ พลังนักศึกษากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม”ตอนที่ ๒” ประชาธิปไตย ๘ สิงหาคม ๒๕๖๗ หน้า ๕-๘ .
- เจตน์ เจริญโท. “ เบื้องหลังการต่อสู้ของชาวนา” ประชาธิปไตย ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๗. หน้า ๓.
- “ฉันจึงมาหาความหมายและหายไปกับความเจ็บ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา ๑๑, ๖ (มิถุนายน ๒๕๖๖): ๓๒.
- ชัยพันธุ์ ประภาสวัด,(บ.ก). บทเรียนจากโรงไฟฟ้าขยะ-ลิกไนต์ ที่อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ . เชียงใหม่: คณะกรรมการประสานงานประชาชนเพื่อท้องถิ่น (คปถ), ๒๕๖๕.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ๑๐๐ ปี แห่งการปฏิรูประบอบราชการวิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง. กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา, ๒๕๖๘.
- ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. “ นิเวศวิทยาการเมืองของการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในประเทศไทย : กรณีศึกษาโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น ” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๓.

ทักษ์เฉลิมเกียรติ. การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๖.

“ทัศนะต่อบทบาท ครป. ในมุมมองพันธมิตร” ใน ๒ ทศวรรษ ครป. บนเส้นทางการเมืองภาค
ประชาชน พ.ศ. ๒๕๒๒ – ๒๕๔๒. หน้า ๑๒๑ – ๑๒๓. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการรณรงค์
เพื่อประชาธิปไตย (ครป.), ๒๕๔๓.

นราธิปพงศ์ประพันธ์, พลตรีกรมหมื่น. ชุมชนพระนิพนธ์ของท่านวรรณฯ. กรุงเทพฯ : ผดุง
ศึกษา ๒๕๐๘.

นฤมล หับจุมล “ประชาธิปไตยรากลึกลงกับบทบาทครป.บนเส้นทางการเมืองภาคประชาชน”
ใน ๒ ทศวรรษ ครป. บนเส้นทางการเมืองภาคประชาชน พ.ศ.๒๕๒๒-๒๕๔๒ หน้า
๗๔-๘๕. . กรุงเทพฯ : คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.), ๒๕๔๓.

_____ ; ประภาส ปิ่นตอกแต่ง และ สมชาย ปรีชาศิลป์กุล “ การเคลื่อนไหวของขบวนการ
ประชาชนในชนบทกับการปราบปรามของรัฐ ช่วงหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ -
ปัจจุบัน ” รัฐศาสตร์สาร ๑๕ , ๓ (๒๕๓๕) : ๗๐-๗๑.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. โชน, การบาว, น้ำเน่าและหนังไทย ว่าด้วยเพลง,ภาษา,และนามานมหรสพ
กรุงเทพมหานคร : มติชน , ๒๕๓๘.

_____. ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียน และอนุสาวรีย์ ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการ
จิตสำนึก. กรุงเทพมหานคร : มติชน ๒๕๓๘.

_____. ผ้าขาวม้า,ผ้าจีน,กางเกงใน,และฯลฯ ว่าด้วยประเพณี,ความเปลี่ยนแปลง และ
เรื่องสรรพสาระ. กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๓๘.

“บทนำ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๑๐ , ๕ (กันยายน ๒๕๑๕) : ๓ – ๕.

“บทนำ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์. ๑๒ , ๖ (กรกฎาคม ๒๕๑๗):๘-๑๐.

“บทนำ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๑๑ (มกราคม ๒๕๑๖): ๕-๑๐.

บุญชนะ อัดถากร. บันทึกการปฏิบัติ ๑-๓ เมษายน ๒๕๒๔ กับข้าพเจ้า. กรุงเทพฯ : มูลนิธิบุญชนะ
อัดถากรเพื่อการศึกษาและวิจัย, ๒๕๒๕.

บุญสนอง บุญโยทยาน “ผู้อยู่เบื้องหลังขบวนการนักศึกษา ประชาชน” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๑๒
(ตุลาคม ๒๕๑๗): ๑๗,๑๘

เบลโล, วอลเดน; คันทิงแฮม, เชียร์ และ ลี เค็ง ปอห์, โศกนาฏกรรมสยาม : การพัฒนาและการ
แตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: โกมลคิมทอง, ๒๕๔๒.

ประกาศ ปันตบแต่ง. การเมืองบนท้องถนน ๕๕ วันสมัชชาคนจน. กรุงเทพฯ: โครงการหนังสือเล่ม
อันดับที่ ๑๔ มหาวิทยาลัยเกริก, ๒๕๔๑.

ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๖. คณะรัฐมนตรีพิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ ฯพลฯจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัด
เทพศิรินทราวาส ๑๗ มีนาคม ๒๕๐๖

ประสิทธิ์พร กาพ่อนศรี “สมัชชาคนจน ทำที่ต่อรัฐบาลชวน ” เนชั่น สุดสัปดาห์. ๖, ๒๕๕ (๒๖
กุมภาพันธ์-๔ มีนาคม ๒๕๔๑): ๖๔-๖๕.

ป๊วย อึ้งภากรณ์. “ ความรุนแรงและการรัฐประหาร ๖ ตุลาคม ๒๕๑๕ ” ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
และ อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, จาก ๑๔ ถึง ๖ ตุลา. หน้า ๖๔. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครง
การดำรงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ๒๕๔๑.

ปาริชาติ กลิ่นขจร, (บก.). “ป่าชุมชน ทางเลือก ทางรอดของคนกับป่า” เอกสารประกอบการ
สมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ ครั้งที่ ๓ . เชียงใหม่ : เครือข่ายป่าชุมชน, ๒๕๔๔

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเกอร์. เศรษฐกิจการเมืองสมัยกรุงเทพฯ. เชียงใหม่: ตรัสวิน,
๒๕๓๕.

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. รามเกียรติ์ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ : กุรุสภา ๒๕๐๗.

พระไพศาลศิลปศาสตร์ และหลวงญาณวิจิตร, ธรรมจริยา เล่ม ๖. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ
ร.ศ. ๑๑๒ .

เพ็ญภา หงษ์ทอง “อุดมการณ์ NGO บนยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ๔๒ ,
๒๔ (๑๒-๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๘) : ๑๑ - ๑๓.

มรกต เจวจินดา. ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์ กับการเมืองไทย พ.ศ. ๒๔๙๕-๒๕๒๖ . กรุงเทพฯ :
โครงการหอจดหมายเหตุรัฐธรรมนูญ, ๒๕๔๓.

รัฐบุรุษชื่อเปรม. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพลเอกเปรม ดิณสุตานนท์ ๒๕๓๘.

ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๗๔ ตอนที่ ๒๒ ๒๐ มีนาคม ๒๕๐๐ หน้า ๑.

ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๗๔ ตอนที่ ๒๒ ๒๐ มีนาคม ๒๕๐๐

เรษฐ์, เจฟฟรีย์. “ สงครามในภาคเหนือของไทย ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์. ๑๑ (สิงหาคม ๒๕๑๖):
๕๗.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระ. เบญจศีล-เบญจธรรม แบบเรียนจรรยา กรม
ศึกษาธิการ. พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ร.ศ. ๑๑๒.

- วรเดช จันทรศร. การขยายตัวของหน่วยงานในระบบราชการไทย : ปัญหา อุปสรรค และแนวโน้ม
รายงานเสนอในการสัมมนาเรื่อง Thailand In The 1980s Significant Issues , Problem
And Prospects อ้างใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ๑๐๐ ปี แห่งการปฏิรูประบบราชการ
วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง. กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายศึกษา, ๒๕๓๘.
จิตรวาทการ,หลวง. ประวัติศาสตร์สากล เล่ม ๕ พระนคร เสริมวิทย์บรรณาการ ๒๕๑๔.
_____. “วิชาการเมืองของอริสโตเติล “ ใน จิตรสาร เล่ม ๒. หน้า ๒๒๐. กรุงเทพฯ :
มณฑลการพิมพ์, ๒๕๒๘.
- วีระประวัติ วงศ์พัวพันธ์ “ เมื่อดอกไม้ ๓,๐๐๐ ดอกบาน” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๑๑ (มกราคม
๒๕๑๖): ๕๓-๕๗.
- ศร. ๐๗๐๑.๒๕ / ๔ เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ กรมศิลปากร นโยบายสร้างชาติ ปาฐกถาเรื่องรัฐ
นิยม หลวงจิตรวาทการแสดงทางวิทยุกระจายเสียง, กรกฎาคม ๒๕๔๒ อ้างใน สายชล
สัตยานุรักษ์. ความเปลี่ยนแปลงในการสร้างชาติไทยและความเป็นไทย โดยหลวงจิตร
รายงานการวิจัย (เอกสารอัดสำเนา).
- ศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. วิรชนหาญกล้า รำลึกวีรชน ๑๔ ตุลาคม . ม.ป.ท.: ม.ป.ป.
ส. วัฒนเศรษฐ. วาทพระมงกุฎ. กรุงเทพฯ : รุ่งวิทยา, ๒๕๐๖.
- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. “เราสู้ เพลงพระราชนิพนธ์การเมืองกับการเมืองปี ๒๕๑๘-๒๕๑๙ “ ใน
กานจน์ ละอองศรี และ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (บก) ลืมโคตรเหง้าก็เผาแผ่นดิน รวมบท
ความเนื่องในวาระครบรอบ ๖๐ ปี ชาลววิทย เกษตรศิริ. กรุงเทพฯ:มติชน, ๒๕๔๔.
- สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย
ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๒. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๓๒.
- สายชล วรรณรัตน์. “พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอด
ฟ้าจุฬาโลก” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๕.
- สายชล สัตยานุรักษ์. “ ปัญญาชนและการสร้างอัตลักษณ์ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ “ ใน
เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ วิถีนักคิด / ปัญญาชนไทย-เทศ อดีต ปัจจุบัน
อนาคต โดย ศูนย์มนุษยศาสตร์เพื่อสังคม คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๐-
๑๑ มีนาคม ๒๕๔๓.

- _____ “ มติมหาชน:ฐานทางความคิดของระบอบประชาธิปไตยในยุค “ เชื้อผู้นำชาติพันธุ์ “ ใน สิริลักษณ์ สัมปชลิต และ ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ (บก). คือความภูมิใจ กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, ๒๕๔๕.
- สินิทธิ์ สิทธิรักษ์. กำเนิดโทรทัศน์ไทย (๒๔๙๓-๒๕๐๐). กรุงเทพฯ : โครงการ ๖๐ ปี ประชาธิปไตย, ๒๕๓๕.
- สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ. แผนชิงชาติไทย. กรุงเทพฯ : สมาพันธ์, ๒๕๓๔.
- สุธาริน คุณผล. “ บทสำรวจ “ พื้นที่สาธารณะ “ ใน รัฐศาสตร์สาร ๒๐, ๓ (๒๕๔๑)
- สุธี ประศาสน์เศรษฐ. “ แปลงยุติว่าด้วยสมัชชาคนจน ” ใน สมุดปกดำสมัชชาคนจน คู่มือประชาชนยุคไอ เอ็ม เอฟ. กรุงเทพฯ : สมัชชาคนจน, ๒๕๔๑.
- สุริยะใส กตะศิลา “ ร่วมนิยามการเมืองใหม่ : การเมืองภาคประชาชน ” ใน ๒ ทศวรรษ ครป. บนเส้นทางการเมืองภาคประชาชน พ.ศ. ๒๕๒๒ – ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (กรป.), ๒๕๔๓.
- สุวรรณ บัณฑิต. “ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทูต และประชาชน ช่วง พ.ศ. ๒๕๓๑-๒๕๓๕ ” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- สุธี ประศาสน์เศรษฐ “ แปลงยุติว่าด้วยสมัชชาคนจน ” ใน สมุดปกดำสมัชชาคนจน คู่มือประชาชนยุคไอ เอ็ม เอฟ. กรุงเทพฯ : สมัชชาคนจน ๒๕๔๑.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. “ ขบวนการนักศึกษากับความสามัคคีภายในชาติภาพสะท้อนจากกรณีพลับพลาไชย ” สังคมศาสตร์ปริทัศน์. ๑๒ , ๘ (สิงหาคม ๒๕๑๗) : ๒๑-๒๔.
- เสถียร วิชัยลักษณ์, ร้อยตำรวจโท. รวมประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑ ถึงฉบับสุดท้าย กรุงเทพฯ : นิติเวช, มปป.
- อเนก บัวเขียว “ ขยะไฟฟ้าหางดง สิทธิชุมชนอันศักดิ์สิทธิ์ ” ใน บทเรียนจากโรงไฟฟ้าขยะ-ลิกไนต์ที่อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. หน้า ๕๑-๕๓. เชียงใหม่ : คณะกรรมการประสานงานประชาชนเพื่อท้องถิ่น (กปถ), ๒๕๓๕.
- อังฉรา รักยุติธรรม บก. “ ขบวนการป่าชุมชน ขบวนการทวงสิทธิของคนรักป่า ” เอกสารประกอบการงานสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ. เชียงใหม่ : มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ, ๒๕๔๓.
- อานันท์ กาญจนพันธ์ และ มิ่งสรรพ ขาวสะอาด. วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า : กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา หมายเลขที่ ๑๓

ockey , Jim. "Creating the Thai middle class " in **Culture and Privilege in Capitalist Asia**.

London : Routledge 1999.

Williams, Raymond. **Keyword : A Vocabulary Of Culture And Society**. Great Britain:

Fontana\ Croom Helm, 1976.

กรุงเทพธุรกิจ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๓

กรุงเทพธุรกิจ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๔๓

กรุงเทพธุรกิจ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๓

กรุงเทพธุรกิจ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๔๓

ข่าวพาณิชย์ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๖

ข่าวสด ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐

ข่าวสด ๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๓

ข่าวสด ๒๓ ตุลาคม ๒๕๔๓

ชาวไทย ๘ มิถุนายน ๒๕๑๖

ชาวไทย ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๖

ชาวไทย ๑๑ มิถุนายน ๒๕๑๖

ชาวไทย ๑๒ มิถุนายน ๒๕๑๖

ชาวไทย ๒๑ มิถุนายน ๒๕๑๖

ชาวไทย ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๖

ชาวไทย ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๑๖

ชาวไทย ๓๑ สิงหาคม ๒๕๑๖

ชาวไทย ๑๖ กันยายน ๒๕๑๖

ชาวไทย ๒๕ มกราคม ๒๕๑๘

ชาวไทย ๓๐ มกราคม ๒๕๑๘

ชาวไทย ๘ พฤษภาคม ๒๕๑๘

ชาวไทย ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๘

ชาวไทย ๑๖ มิถุนายน ๒๕๑๘

ชาวไทย ๕ สิงหาคม ๒๕๑๘

ชาวไทย ๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๘
ชาวไทย ๒๑ สิงหาคม ๒๕๑๘
ชาวไทย ๒๒ สิงหาคม ๒๕๑๘
ชาวไทย ๒๕ สิงหาคม ๒๕๑๘

ดาวสยาม ๒๑ สิงหาคม ๒๕๑๘
ดาวสยาม วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๑๘
ดาวสยาม ๑๑ กันยายน ๒๕๑๘
ดาวสยาม ๒๒ กันยายน ๒๕๑๘
ดาวสยาม ๒๓ กันยายน ๒๕๑๘

เดลีไทม์ ๓ กันยายน ๒๕๑๗
เดลีไทม์ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๗
เดลีไทม์ ๑๓ มกราคม ๒๕๑๘
เดลีไทม์ ๒๔ มกราคม ๒๕๑๘
เดลีไทม์ ๑๒ เมษายน ๒๕๑๘
เดลีไทม์ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๑๘
เดลีไทม์ ๔ มิถุนายน ๒๕๑๘
เดลีไทม์ ๑ ตุลาคม ๒๕๑๘

เดลินิวส์ ๓ มิถุนายน ๒๕๑๗
เดลินิวส์ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๗
เดลินิวส์ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๗
เดลินิวส์ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๑๗
เดลินิวส์ ๓ กันยายน ๒๕๑๗
เดลินิวส์ ๑๕ กันยายน ๒๕๑๗
เดลินิวส์ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๗
เดลินิวส์ ๑ ธันวาคม ๒๕๑๗

เดลินิวส์ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

เดลินิวส์ ๒๔ มีนาคม ๒๕๑๘

เดลินิวส์ ๗ พฤษภาคม ๒๕๑๘

เดลินิวส์ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๑๘

เดลินิวส์ ๒๕ กันยายน ๒๕๑๘

เดลินิวส์ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๑๘

เดลินิวส์ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๑๘

เดลินิวส์ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๑๘

เดลินิวส์ ๒๔ กันยายน ๒๕๒๒

ตำรวจรายเดือน ๓๑, ๓ (กรกฎาคม ๒๕๐๕): ๑๐๒ .

ไทยเดลี ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๖

ไทยเดลี ๑๒ ตุลาคม ๒๕๑๖

ไทยเดลี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖

ไทยเดลี ๒๖ ตุลาคม ๒๕๑๖

ไทยรัฐ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

ไทยรัฐ ๘ มิถุนายน ๒๕๑๓

ไทยรัฐ ๖ กรกฎาคม ๒๕๑๓

ไทยรัฐ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๓

ไทยรัฐ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๓

ไทยรัฐ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๑๓

ไทยรัฐ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๓

ไทยรัฐ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๓

ไทยรัฐ ๕ ตุลาคม ๒๕๑๓

ไทยรัฐ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

ไทยรัฐ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

ไทยรัฐ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

ไทยรัฐ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๘

ไทยรัฐ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

ไทยรัฐ ๒๒ มีนาคม ๒๕๑๘
ไทยรัฐ ๓ เมษายน ๒๕๑๘
ไทยรัฐ ๘ เมษายน ๒๕๑๘
ไทยรัฐ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๑๘
ไทยรัฐ ๓ มิถุนายน ๒๕๑๘
ไทยรัฐ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๘
ไทยรัฐ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๑๘
ไทยรัฐ ๒๙ กันยายน ๒๕๑๘
ไทยรัฐ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๑๘

เนชั่นสุดสัปดาห์ ๖, ๒๘๕ (๒๑-๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๐)
เนชั่นสุดสัปดาห์ ๖, ๒๘๕ (๒๙ มกราคม- ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑)
เนชั่น สุดสัปดาห์ ๖, ๒๘๕ (๒๖ กุมภาพันธ์-๔ มีนาคม ๒๕๔๑)
เนชั่น สุดสัปดาห์ ๖, ๓๐๓ (๒๖ มีนาคม-๑ เมษายน ๒๕๔๑)
เนชั่นสุดสัปดาห์ ๗, ๓๓๗ (๑๕ -๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๑)

ประชาชาติรายวัน ๗ สิงหาคม ๒๕๑๘
ประชาชาติรายวัน ๒๕ สิงหาคม ๒๕๑๗

ประชาธิปไตย ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๑
ประชาธิปไตย ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๑
ประชาธิปไตย ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๑๑
ประชาธิปไตย ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๑๑
ประชาธิปไตย ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๑๑ .
ประชาธิปไตย ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๑๑
ประชาธิปไตย ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๑๑
ประชาธิปไตย ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๑
ประชาธิปไตย ๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๑

พระราชบัญญัติ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๑
พระราชบัญญัติ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๑๑
พระราชบัญญัติ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๑๑
พระราชบัญญัติ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๑๑
พระราชบัญญัติ ๒๖ มีนาคม ๒๕๑๔
พระราชบัญญัติ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๔
พระราชบัญญัติ ๗ ตุลาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๑๓ มีนาคม ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๑๔ มีนาคม ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๒๑ เมษายน ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๒๔ เมษายน ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๒๕ เมษายน ๒๕๑๖ พ
พระราชบัญญัติ ๕ พฤษภาคม ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๖ พฤษภาคม ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๖ .
พระราชบัญญัติ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๑๖ .
พระราชบัญญัติ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๓ กรกฎาคม ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๕ ตุลาคม ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๒ ธันวาคม ๒๕๑๖
พระราชบัญญัติ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๖

พระราชบัญญัติ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๑ มีนาคม ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๒๖ เมษายน ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๔ มิถุนายน ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๙ กรกฎาคม ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๑ สิงหาคม ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๗ สิงหาคม ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๑ กันยายน ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๒ กันยายน ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๓ กันยายน ๒๕๑๗
พระราชบัญญัติ ๘ กันยายน ๒๕๑๗

พระราชพิธี ๕ กันยายน ๒๕๑๗
พระราชพิธี ๑๑ กันยายน ๒๕๑๗
พระราชพิธี ๑๓ กันยายน ๒๕๑๗
พระราชพิธี ๑๔ กันยายน ๒๕๑๗
พระราชพิธี ๑๘ กันยายน ๒๕๑๗
พระราชพิธี ๑๙ กันยายน ๒๕๑๗
พระราชพิธี ๑ ตุลาคม ๒๕๑๗
พระราชพิธี ๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๗
พระราชพิธี ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๗
พระราชพิธี ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๗
พระราชพิธี ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๗
พระราชพิธี ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๗
พระราชพิธี ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๗
พระราชพิธี ๘ ธันวาคม ๒๕๑๗
พระราชพิธี ๒๐ มกราคม ๒๕๑๘
พระราชพิธี ๒๕ มกราคม ๒๕๑๘
พระราชพิธี ๒๖ มกราคม ๒๕๑๘
พระราชพิธี ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘
พระราชพิธี ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘
พระราชพิธี ๒ มีนาคม ๒๕๑๘
พระราชพิธี ๒๒ มีนาคม ๒๕๑๘
พระราชพิธี ๕ เมษายน ๒๕๑๘
พระราชพิธี ๓ พฤษภาคม ๒๕๑๘
พระราชพิธี ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๑๘
พระราชพิธี ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๑๘
พระราชพิธี ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๑๘
พระราชพิธี ๑ มิถุนายน ๒๕๑๘
พระราชพิธี ๒ มิถุนายน ๒๕๑๘
พระราชพิธี ๓ มิถุนายน ๒๕๑๘

พระราชบัญญัติ ๗ มิถุนายน ๒๕๑๘
พระราชบัญญัติ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๑๘
พระราชบัญญัติ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๑๘
พระราชบัญญัติ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๘
พระราชบัญญัติ ๑๕ มกราคม ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๓๑ มกราคม ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๑ เมษายน ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๒ เมษายน ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๓ เมษายน ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๔ เมษายน ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๑๐ เมษายน ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๒๖ เมษายน ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๑๙
พระราชบัญญัติ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๑๙

พระราชบัญญัติ ๒ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๕ สิงหาคม ๒๕๑๕ .
พระราชบัญญัติ ๖ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๗ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๘ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๔ กันยายน ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๒๐ กันยายน ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๒๑ กันยายน ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๒๒ กันยายน ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๒๓ กันยายน ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๒๔ กันยายน ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๒๕ กันยายน ๒๕๑๕
พระราชบัญญัติ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๔

มติชน ๒๖ มีนาคม ๒๕๒๑

มติชน ๑๗ กันยายน ๒๕๒๑

มติชน ๒๘ กันยายน ๒๕๒๑

มติชน ๗ มิถุนายน ๒๕๒๓
มติชน ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๓
มติชน ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๒๕
มติชน ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๕
มติชน ๖ พฤษภาคม ๒๕๒๖
มติชน กรกฎาคม ๒๕๒๖
มติชน ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๒๖
มติชน ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๒๗
มติชน ๙ มกราคม ๒๕๒๘
มติชน ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘
มติชน ๕ มีนาคม ๒๕๒๘
มติชน ๘ มกราคม ๒๕๒๙
มติชน ๒๕ มิถุนายน ๒๕๒๙
มติชน ๒๖ มิถุนายน ๒๕๒๙
มติชน ๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๙
มติชน ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๙
มติชน ๘ ธันวาคม ๒๕๒๙
มติชน ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๓๑
มติชน ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๓๑
มติชน ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓
มติชน ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓
มติชน ๑๔ มกราคม ๒๕๓๔
มติชน ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔
มติชน ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔
มติชน ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔
มติชน ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔
มติชน ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔
มติชน ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔
มติชน ๑๙ มีนาคม ๒๕๓๔

มติชน ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๓๔
มติชน ๒ กรกฎาคม ๒๕๓๔
มติชน ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๓๔
มติชน ๗ กันยายน ๒๕๓๔
มติชน ๘ กันยายน ๒๕๓๔
มติชน ๑๔ กันยายน ๒๕๓๔
มติชน ๑ ตุลาคม ๒๕๓๔
มติชน ๑๕ ตุลาคม ๒๕๓๔
มติชน ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔
มติชน ๕ ธันวาคม ๒๕๓๔
มติชน ๑๔ มกราคม ๒๕๓๖
มติชน ๕ มีนาคม ๒๕๓๖
มติชน ๑๐ มีนาคม ๒๕๓๖
มติชน ๑๑ มีนาคม ๒๕๓๖
มติชน ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๖
มติชน ๒๑ มีนาคม ๒๕๓๖
มติชน ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๓๖
มติชน ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗
มติชน ๕ มีนาคม ๒๕๓๗
มติชน ๓ สิงหาคม ๒๕๓๗
มติชน ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๓
มติชน ๔ ตุลาคม ๒๕๔๓
มติชน ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๓
มติชน ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๓
มติชน ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๓
มติชน ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๓
มติชน ๒๐ ตุลาคม ๒๕๔๓
มติชน ๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๓
มติชน ๒๓ ตุลาคม ๒๕๔๓

มติชน ๒๕ ตุลาคม ๒๕๔๓
มติชน ๒๘ ตุลาคม ๒๕๔๓
มติชน ๒๙ ตุลาคม ๒๕๔๓
มติชน ๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๓
มติชน ๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๓
มติชน ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๓
มติชน ๕ ธันวาคม ๒๕๔๓
มติชน สุดสัปดาห์ ๑๘ , ๒๕ (๒๐ มกราคม ๒๕๔๑)
มติชนสุดสัปดาห์ ๑๘ , ๒๕ (๒๗ มกราคม ๒๕๔๑)

สยามนิกร ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๐๐
สยามนิกร ๘ เมษายน ๒๕๔๘
สยามนิกร ๑๒ มิถุนายน ๒๕๔๕
สยามนิกร ๑๒ มิถุนายน ๒๕๔๕
สยามนิกร ๘ สิงหาคม ๒๕๔๕
สยามนิกร ๗ กันยายน ๒๕๔๕
สยามนิกร ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๕
สยามนิกร ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๕
สยามนิกร ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐
สยามนิกร ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐
สยามนิกร ๒๕ สิงหาคม ๒๕๐๐
สยามนิกร ๑๑ กันยายน ๒๕๐๐
สยามนิกร ๑๘ กันยายน ๒๕๐๐
สยามนิกร ๑๘ กันยายน ๒๕๐๐
สยามนิกร ๒๒ ตุลาคม ๒๕๐๐
สยามนิกร ๒๕ มีนาคม ๒๕๐๑
สยามนิกร ๓๐ มีนาคม ๒๕๐๑
สยามนิกร ๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๑
สยามนิกร ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๑

สยามนิกร ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๑
 สยามนิกร ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๑
 สยามนิกร ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๑
 สยามนิกร ๗ ธันวาคม ๒๕๐๑
 สยามนิกร ๑๓ ธันวาคม ๒๕๐๑
 สยามนิกร ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒
 สยามนิกร ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๐๒
 สยามนิกร ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๐๒
 สยามนิกร ๓ มิถุนายน ๒๕๐๒
 สยามนิกร ๓ มิถุนายน ๒๕๐๒
 สยามนิกร ๒๑ มิถุนายน ๒๕๐๒
 สยามนิกร ๒๓ มิถุนายน ๒๕๐๒
 สยามนิกร ๒ กรกฎาคม ๒๕๐๒
 สยามนิกร ๓ กรกฎาคม ๒๕๐๒
 สยามนิกร ๓ กรกฎาคม ๒๕๐๒
 สยามนิกร ๓ กรกฎาคม ๒๕๐๒
 สยามนิกร ๖ กรกฎาคม ๒๕๐๒
 สยามนิกร ๗ กรกฎาคม ๒๕๐๒
 สยามนิกร ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๓
 สยามนิกร ๒๕ กันยายน ๒๕๑๐
 สยามนิกร ๒๘ กันยายน ๒๕๑๐
 สยามนิกร ๔ ตุลาคม ๒๕๑๐ หน้า ๓.
 สยามนิกร ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๐ .
 สยามนิกร ๒๗ มกราคม ๒๕๑๑
 สยามนิกร ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๑
 สยามนิกร ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๑
 สยามนิกร ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๑
 สยามนิกร ๒๓ มิถุนายน ๒๕๑๑
 สยามนิกร ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๑

สยามนิกร ๘ ตุลาคม ๒๕๑๑
สยามรัฐ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๑๓.
สยามรัฐ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๑๓.
สยามรัฐ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๑๓
สยามรัฐ ๑๖ กันยายน ๒๕๑๓
สยามรัฐ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒
สยามรัฐ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๕
สยามรัฐ ๓ ธันวาคม ๒๕๑๕
สยามรัฐ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖
สยามรัฐ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๖
สยามรัฐ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๑๖
สยามรัฐ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๖
สยามรัฐ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๖
สยามรัฐ ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๖
สยามรัฐ ๕ กรกฎาคม ๒๕๑๖
สยามรัฐ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๖
สยามรัฐ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๑๖
สยามรัฐ ๑ กันยายน ๒๕๑๖
สยามรัฐ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๑๖
สยามรัฐ ๒๓ มกราคม ๒๕๑๘
สยามรัฐ ๒๓ มกราคม ๒๕๑๘
สยามรัฐ ๗ สิงหาคม ๒๕๑๘.
สยามรัฐ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๘
สยามรัฐ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๑๘
สยามรัฐ ๒ ตุลาคม ๒๕๑๘
สยามรัฐ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๑๘
สยามรัฐ ๒๕ มกราคม ๒๕๑๘

สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๑๖ หน้า ๒๒

สยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์ ๔๑, ๕๑ (๒๑-๒๗ พฤษภาคม ๒๕๓๘)

สยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์ ๔๒, ๒๔ (๑๒-๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๘)

สยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์ ๔๒, ๒๗ (๓-๙ ธันวาคม ๒๕๓๘)

เสียงปวงชน ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔

เสียงสหพันธ์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มีนาคม - เมษายน ๒๕๔๕

อธิปัตย์ ๘-๑๐ กรกฎาคม ๒๕๑๘